577

72

UVA. BHSC. FyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

577

72

UVA. BHSC. IyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

347

Incipit nobiliſſimus & utiliſſimus appa/
ratus notularum famoſiſſimi legum do/
ctoris domini Petri de Vnzola de Bo/
nonia.

t Abellionatus ſcia
diuio quodã motu
ad totius reipubli/
ce ſuſtentationem
ꝓmulgata duo ad
ſuum eẽ perfectũ
requirit ſine quibꝰ
decipitur qui in ea ſe aſſerit eſſe perituȝ.
unum uidelicet qđ conſiſtit in illumina
tione intellectus & cognitione ueritatis
circa regulas & precepta ipſius quod q/
dem theorica uocari conſueuit. Aliud
quod cõſiſtit in promptitudine opatio/
tionis & exercitus artis notarie rationi
deſeruiente qđ quidem practica appella
ri uiſum eſt. quod utiq; reſpicientes no/
ſtri antiqui reuerendi doctores ſuper ar
tẽ notarie ſcribentes. & maxime uirorũ
ſapientiſſimus in arte notarie auctor ſũ/
me noſtre dñs Rolandinus i ſuis ſũmis
& cõpilationibꝰ. iſta duo neceſſaria oĩo
ponere ſtuduerũt. Multas enĩ & uari
as formas quantũ ad practicaȝ ſup legit
timis hominũ negotiis ĩtroduxerunt.
Preterea rõnes multas & regulas gene/
rales quantũ ad theoricã ediderunt.
Sed licet ſatis bene & laudabiliter fece/
rint tũ uel quia amatores nimie breuita
tis. uel quia credentes ſucceſſores ex ge/
neralibus nimiũ dictis intelligere ſpecia
les & neceſſarios caſus quẽadmodũ ipſi
ex ſua prudentia faciebant in ſuis tracta
tibus inſtituerũt regulas & rõnes obſcu
ritatẽ nimiam cõtinentes & defectum in
aliqbus pacientes. Quas utiq; docto
res moderni legentes. & eas in ſcholis di
ſcipulis declarare & ſupplere ſtudentes
eueniebat ut multa eis recitarent de qui
bus nil ſcriptum uel i notã redactũ diſci
puli poterãt ĩuenire. ꝓpter qđ diſcipu/
loꝝ memoria nimiũ fatigata ꝯfundebãt
& ſic uerſotergo & diffidentia quadã eue
niebat. ut deſtores ſtudiorum ſepiſſime
ſcholares efficerentur. Omnia enim me
morie cõmendare & in nullo peccare po
tius diuĩtatis q̃ humanitatis eſt. ut. C. de
uet. iur. enuc. l. ii. §. ſi qđ ãt. Sed cũ his di
ſcipulorum ſtudioſorum querele & uo/
ces inſultaſſent & ſepe animum & aures
meas pulſaſſent inſtanter ac deuote petẽ
tes ſuper tractatum notularum rationes
in publicum exhiberi. & concordantiis
& iuris argumentis approbatas. precibꝰ
& inſtantiis fidelium diſcipulorum meo
rum ad utilitatem & eruditionem eorũ.
& etiam omniũ aliorum in tabelliotatus
ſciẽtia ſtudentium. Volui ego Petrus de
unzola ciuis Bononiẽ. notariorũ in ordi
ne. necnon ſtudẽtium in legali philoſo/
phia mimus diuino cõſiſus auxilio labo
rẽ preſentis lecture aſſumere. Non ta
men exiſtimet fideliſſima uetuſtas hoc ĩ
reprehenſionem uel diminutionem eius
a modernis fore inductũ ſed ad declarã/
dũ & interpretandũ & legibus approbã
dũ. quod nimis generaliter & obſcure &
ſine iuris allegatõibus a patribus antiqs
fuerat ꝑnotatum. non miret antiquitas
ſi moderni & iuniores profunda riman/
tur & ſubtilius inueſtigant. cum huma/
na cõditio cõtinuis exercitiis recipiat in
crementum. Vnde lex dicit. omne artifi/
cium per exercitiũ ſuſcipit incrementũ.
ut. ff. de leg. iii. l. legatis. §. ornatricibꝰ.

Veteres ꝑceptores artium & ſcientia/
rum principia contulerunt. unde cõmen
dandi ſunt. ſed non ꝑ ceteris extollendi
quoniã q ſubtiliter factũ emẽdat lauda
bilior eſt eo q prius inuẽit ut. C. de uet.
iu. enu. l. i. §. nã qui. nõ enim in tractan/
do de iur uidetur iniuria fieri maioribꝰ.
ſed a minoribꝰ melius dicat. ut. C. de of/
fi. rec. prouin. l. potius etiã. eſt ut iura di
cunt. nam prompta & intenta nouas cot
tidie edere formas. ut. C. de ueteri. iure.
e. l. ii. §. ſed quia diuine. Suſcipiant itaq;
moderni ſtudioſi diſcipuli deuotione &
fide magis ꝓbati lecturam hanc ani/
mo gratulanti quam mihi diutius poſtu
larunt. i qua inuenient breuiter ſꝫm ꝙ poſ
ſibile fuit ſuper lectione qualibet cõti/
nuationẽ & diuiſionẽ ipſius & membra
ſingula ꝑ ordinẽ expoſita & declarata &

a i

UVA. BHSC. IyR_072

iuxta mei poſſibilitatem iuris allegationi bus comprobata.

Tractatus de arte notarie.

Nteq̄ ad ea exponenda que in textu ponuntur deſcendam. querere poſſum de quibuſdam de quibus noſtri antiqui doctores in principio huius tractatus querere conſueuerunt. Scilicet primo quis ſit titulus iſtius opuſculi quod annuente domino lecturi ſumus. Secnndo que ſit eius materia. Tertio que intentio Quarto que utilitas ſiue finis. Quinto cui parte phyloſophie ſupponat̃. Et licet talia hic querere non ſit multum cõueniens nec expediens. quia hic non eſt principium uoluminis ſeu caput libri in quibus predicta conuenienter examinãtur. tamẽ doctores iſta hic querũt. quia opuſculũ iſtud iõ notularum ſeparatum erat ab alia cõpilatione nr̃e ſũme & erat tractatus p ſe. dudũ eni poſt primã cõpilationẽ ſũme factũ fuit. licet poſtea propter habilitatẽ & cõgruitatẽ quandã fuerit ſub uolumine ſũme iclusũ unde quia p ſe erat & poſt ſummã ẽt editum. & ſic liber nouus uidebat̃ talia querere ceperunt. queadmodũ in principiis librorũ faciũt. Eſt igitur titulus talis. Incipit tractatus notularũ ſup artem notarie. ideo aũt ſub nomine notularum inſcribitur. quia in eo ponuntur quedam regule de iuris corpore ſumpte. que ultra oẽs alias notande & ſignande ſunt. & ſic ꝓpter id quod in eo agitur qđ eſt ualde notandũ nomen ſibi conueniens attributum fuit. Noia. n. debent eſſe cõſequẽtia rebus. ut inſtit. de do. §. eſt & aliud. Materia aũt iſtius opuſculi circa tria uerſat̃. ſ. circa pacta cõtractus & inſtr̃a. De cõtractibus eni tractat difiniẽdo diuidẽdo & que in cõtractibus. ſ. ſunt neceſſaria recitando. De pactis. n. tractat difiniendo diuidẽdo & uires pactorũ recitãdo. De iſtr̃is etiam diuidendo & publicationis inſtrumentorum neceſſaria ſolenniter declarãdo. ut. j̃. plene patebit. Intentio autẽ fuit tradere quaſdam rationes & regulas iuri congruentes ſuper tractibus pactis & inſtrumentis. Cum enim ars notarie tres habeat partes principales ſcilicet cõtractus ultima uoluntas & iudicia. ut in fine iſtius rubrice plenius oſtendetur

Et cum circa ſecundam partem. ſ. circa ultimas uoluntates poſite fuiſſent forme ultimarum uoluntatum in compilatione ſũme. & poſt illas poſite fuiſſent rationes & theorica ipſarum ultimarũ uoluntatum. ut in. s. capitulo ſũme noſtre euidenter apparet. Et circa tertiam partem. ſ. circa iudicia erant etiam theorica & rationes ipſorum iudiciorũ & etiã practica. ſeu forme que in iudiciis occurrũt ſcribende ut nono capitulo continetur ſola prima pars. ſ. cõtractus remanebat rationibus & theorica deſtituta & ſolum modo formis & practica erat decorata. ut ſatis colligi poteſt in primis ſeptem capitulis ſũme noſtre. Et ideo iſtud opuſculum conſiderauit rationes & theoricam ſuper contractibus & pactis exhibere. Finis autem ſiue utilitas eſt maxima. quia hoc opere perfecto & perfecto intellecto facilius in cognitõnem & contractuũ & pactorũ quis deueñet. Supponitur ethice. de moribus enim tractat ſicut faciunt omnes libelli de legali ſcientia tractantes. His itaq; premiſſis deſcendendum eſt ad ea que in textu dicuntur. Et primo ſciendũ eſt ꝙ titulus iſte primus qui incipit tractatus. ꝛc. diuiditur in partes duas ſicut in ſui principio innuitur. In prima parte deſcribitur quid ſit notaria & unde dicatur. & quid ſit notarius & unde dicatur. & quot nominibus nuncupetur. In ſecunda quot & que ſint principales partes notarie. Secundum ergo ordinem littere primo dicamus quid ſit notaria. Et circa hoc ſciendum eſt ꝙ ponitur in littera q̄dam deſcriptio quã exponam ſecundum ꝙ ibi iacet poſtmodum extra lr̃am aliã magis ꝓpriã ſubiungã. Dicit ergo littera. notaria eſt negocia hominũ publice & autentice notare. Et attendere uerba poſita in deſcriptione. dicit enim

UVA. BHSC. IyR_072

notaria eſt notare.ſ.deſcribendo.nō au/
tem in mente colligendo.tantum. debet
ergo tabellio exquo uocatur a ptibus &
ſibi iniungitur ut aliquod negocium no
tet.non tantum illud in mente colligit.
ſed etiam per ordinem inſcribat in roga
tionem ſuam ſm quod ptes inuicem or/
dinauerint. & exinde ſcribat inſtrumētū
publicum.& per ſeipſum ſcribat.non au
tem alii mandet ad ſcribendum. & ex ta/
li ſcriptura fiet poſtea probatio illius ne
gocii.& facit ad hoc in aut. de tabelli.§.
i.& dicam.j.in inſtrumentis pleni⁹ deo
dante. Ne exiſtimet aliquis rudis ex p
dictis ꝙ in quolibet contractu & pacto
ſit ſcriptura neceſſaria.quia omnis con/
tractus & omne pactum ualet regulari/
ter tantum ſine ſcriptura quantum cum
ſcriptura.ut.C.de pact.l.pactum.Sed ſi
ptes aliquem cōtractum uel pactum ali
quod inuicem celebrantes uelint de illo
ad probationem ſcripturam fieri & uo/
cent tabellionem & ſibi illud negocium
notandum iniungant. debet tabellio no
tare illud per ordinem ſcribendo.ut mo
do dixi. Sequitur poſtea in deſcriptio
ne notaria eſt notare negocia hominum
ad id quod dicit negocia hominū ſubau
di legittima. Legittima.n.negocia homi
num que ſunt contractus & pacta ultie
uoluntatis & iudicia a tabellionibus no/
tari conſueuerunt & ſuper talibus ſcrip/
tura fieri ad probationem ipſorum.
Negocia autem uana & friuola uel que a
iure prohibita ſunt que probari non ex
pedit notari nō conſueuerunt nec debēt
& ideo bene exponunt gloſatores nego/
cia ſcilicet legittima. Sequit̃ in deſcri/
ptione publice & autentice nota duo.
Primo ꝙ publice ideſt in formam publi
cam debent negocia hominum notari
ideſt ut ſint in inſtrumento ea que red/
dunt ipſum quilibet publicum.uidelicet
anni domini.indicio.dies.menſis.in quo
fit inſtrumentum.locus teſtes.& ſubſcri
ptio nominis tabellionis. de quibus tra/
ctabit plene in ultima rubrica huius o/
peris. Si enim tabellio aliquid notaret
nec publicationes in inſtrumentis neceſ

ſarias apponeret. non daretur fides in/
ſtrumentis.ut in auten. ut preponantur
nomen imperato.§.i. Item ſecūdo ſu/
per uerbo publice colligas quod publi/
ce notari debent negocia hominum.i.p
manum publicam tabellionis. Tabellio
enim publica perſona dicitur.ut iam.j.
patebit. Alie autem perſone priuate
ſunt quantum ad notarie officium nec
ſcripturis iſtarum perſonarum que pri/
uate ſunt datur fides ſine aliis adminicu/
lis.ut.C.de proba.l.inſtra.&.l.emptio.
cum quibuſdam autem adminiculis da/
tur eis fides.ſ.per ſubſcriptionem trium
teſtium comperationem litterarum.ut.
C.de fide inſtru.l.compera.& no.ī.i no
no capitulo de iudiciis⁹in rubrica de p/
bationibus que fiunt per inſtrumenta.
Item ſi a priuata perſona ſcripta eſſent
& circa ſeipſam.tūc creditur tali ſcriptu
re.ut.C. de non nu. pe.l. generaliter ut
plene dicet̃.j.de obligationib⁹.in.§.lit
teris. Super eo uero ꝙ dicit deſcriptō
autentice Nota ꝙ negocia hominū ſunt
a tabellione notanda autentice. Nota ꝙ
inſtrumentū dicit̃ autenticū.Et que per
ſona dicat̃ autentica in forma auctoriza
bili in tali.ſ.cui credatur & det̃ pleniſſi/
ma fides. Nam illud dicit̃ autenticū cui
multum credit̃ & cui fides maxima adhi
bet̃.unde dici conſueuit etiā uulgariter
talis eſt autenticus homo.i. hō talis cui
multū credit̃.& cui⁹ dicta multum ſer/
uantur. Scriptura aūt tabellionis tūc
eſt autentica & fide digna qñ publicatio
nes ſolennes & neceſſarie in ea ponunt̃.
& qñ originalis eſt.& quādo nō eſt abra
ſa uel cancellata uel abolita uel i aliqua
parte uitioſa. & tūc ei credit̃ & ſtatur p
totum romanum imperium. Publicis
enim inſtrumētis datur pleniſſima fides
ſine altero adminiculo. ut.C.de pro.l.
cum precibus. ſi autem abraſa uel can/
cellata uel abolita uel uitioſa uel exem/
plata ſcriptura fuerit non eſt autentica
i.nō creditur ei.nec fides plena adhibet̃
ut.C.de edicto diui.adri.tol.l.fi.&.C.đ
edendo.autē.ſi qs in aliquo documēto.
Et qđ dixi de ſcriptura exemplata ꝙ ei

UVA. BHSC. IyR_072

ſides non datur uerum eſt niſi cum inſi/
nuatione.i.iudicis decreto exemplatur.
nam tunc exemplo creditur. ut in auté.
ut factuȝ filii.§.illud. ut.ff.de admi.tut.
l.cyrographus.& no.de hoc plene in.x.
ca.de exemplificatione ſcripturarum.

Expoſita deſcriptio quam littera nr̃a
ponit.extra litteram ſciendũ eſt . ꝙ ma/
gis ꝓpria deſcriptio poteſt poni de arte
notarie.ad quam inueſtigandum opor/
tet diſtingui inter artem notarie & offici
um notarie:nam contingere põt aliquẽ
habere artem & nõ officium.& quando
q; reperiuntur aliqui habere officium &
bene artem nõ apprehẽdunt in numero
quorũ eſſe non eſt tutũ nec cõmendabi/
le nec etiá de iure cõcedi deberet. Ar/
tem.n.habet aliquis q̃n eſt regulis & ma
giſteriis notarie imbutus.& tamẽ põt eẽ
ꝙ nõ habet officiũ.utputa qa nondũ fu/
it creatus tabellio ab impatore uel eo q
habet auctoritatem creandi tabelliones.
& tunc iſte talis nõ poſſet inſtr̃a confice
re qbus fides daretur.nam nemo poteſt
ſua ꝓpria auctoritate inſtr̃a publica cõ/
ficere nec notariá cũ effectu adminiſtra
re niſi ſolenniter tabellio fuerit creatus
& ad officium notarie ab his electus a q
bus eligi debet.ut iam in fine declarabo

Officium autem quis habet q̃n impe/
rator uel ſui uicarii comites eum ad offi/
cium notarie elegerint.& ſibi inſtrumen
ta licentiam conficiendi per totũ roma/
nũ imperiũ cõceſſerint.& tunc iſte talis
approbatus ad officiũ adminiſtrandum
electus poteſt negocia hominũ ſcribere
& ſuis datur ſcripturis pleniſſima fides.

Difiniendũ eſt itaq; officium per ſe &
ars notarie per ſe. Officiũ notarie eſt
dignitas & auctoritas ad legittimorũ ne
gociorum hominũ notam de publico in
troducam.Et attende optima uerba i de
ſcriptione iſta. Nam in eo quod dicit di/
gnitas no.ꝙ ad tabellionatus officiũ eli/
gitur ad dignitatem uocatur . officium
enim publicum eſt . & adminiſtratores
eius publice perſone uocantur. ut. ff.ré
pupil.ſal.ſo.l.ii.& hinc eſt ꝙ ſerui uel in
fames qui a dignitatibus repelluntur.ad
tabellionatus officium aſpirare non poſ
ſunt.ut.C.de tabelli.l.generali.& ar.C.
de dignitatibus.l.ii . Tabelliones etiá
qui officii prefati adminiſtrationem ha/
bent digni & ſufficientes ab omnibus p̃/
ſumi debent quia principe eliguntur &
dubitare an is ſit dignus quem princeps
elegerit ſacrilegii inſtar eſt.ut.C.de cri.
ſacri.l.ii . Super eo autem quod dici/
tur in diffinitione & auctoritas notabis
ꝙ magne eſt auctoritatis officium iſtud.
nam qui ipſum habet tante eſt auctori/
tatis ut ſuis ſcripturis credatur per to/
tum romanum imperium. ut.s̃. dixi.
Sequitur poſtea ad legittimorum nego/
ciorum hominum notan·Ad quod ſcias
ꝙ officium iſtud inuentum eſt ad no/
tanda & in memoriam redigenda legit/
tima hominum negocia.ſ.contractus ul
timas uoluntates & iudicia. Sequitur
poſtea de publico introducta . Super
quod nota ꝙ dignitas & auctoritas no/
ſtra & officium noſtrum d̃ publico ema
nauit ideſt ab imperatore. Imperator
enim dignitatẽ & auct.prefatá nobis ꝯce
dit.& hinc eſt quod nos tota die dicimus
in noſtris ſubſcriptionibus . Ego .P.
imperiali auctoritate notarius . Et ſi tu
opponas imperator non creat nos ymo
comites ut quidam qui tota die faciunt
tabelliones.Reſpondeo faciunt ex con/
ceſſione eis ab imperatore facta & tan/
quam uicarii imperatoris. Cum enim
imperatoris copia non poſſit eſſe ubicũ/
q; ipſe prebet auctoritatem & iuriſdictio
nem dat comitibus creandi tabelliones
per mundum & nihilominus imperator
uidetur illos facere quia qui per alium
facit per ſeipſum facere uidetur. ut.ff.de
admi.tu.ita aũt.in.§.geſſiſſe.& de ui &
ui.ar.l.i.§.deieciſſe.& propterea in no/
ſtris ſubſcriptionibus tota die dicimus.
Ego .P .imperiali auctoritate notarius
quantuncũq; comes nos creauerit .quia
imperator uidetur nos creaſſe ut dixi.

Ars notarie eſt ſuper legittimis homi
num negociis autentice deſcribendis fi/
nitũ & rationabile documentum. Su/
per quo no.ꝙ ars notarie eſt documen/

UVA. BHSC. IyR_072

tum finitum. doctrinam enim habemus
per eam finitam ſuper preceptis notarie.
Item eſt documentum rationabile. cũ
ratione. n. docet ad artem ſpectantia . &
legittima negocia autentice deſcribere.
Sequitur uidere unde dicatur notaria
ſed quia hic apte in textu ſatis declarat
non dico ad p̄n̄s aliquid de hoc licet eſ-
ſet bonum eo ꝙ ex hoc peruẽitur ad no-
mina rogationum diſcutiendam. de qui-
bus rogationibus tractare ſcilicet quo-
modo olim fiebant & quō hodie fieri &
cōponi debeant eſſet ualde utile ſed deo
dante dicetur de hoc ſpetialiter. ĩ. in ru-
brica de inſtrumentis. Sed quid ē no-
tarius certe legittima ſuper hoc ponit de
ſcriptionem talem. Notarius eſt perſona
priuilegiata ad negocia hominum autē-
tice conſcribenda. Declarato quid ſit no
taria & unde dicatur. cōſequenter reſtat
uidere quid ſit notarius. & unde dicatur
& quot nominibus nuncupetur. Notari
us autem dicitur a notaria ſicut artifex
ab arte ſua. gaudent enim priuilegio ma
gno notarii in hoc quia his eſt ſpeciali-
ter cōmiſſum ſcribere negocia hominũ
& eorum ſcripturis creditur . & per eas
plene probatur quod omnibus indiſtin
cte non competit. Vir autem pitia & in-
duſtria artis notarie inter omnes homi-
nes imbutus bone memorie magiſter ſa
latiel ſic in quadã ſua ſumma quam ſup
artem notarie compoſuit. quid ſit notari
us deſcripſit. Notarius eſt quedam ꝑ-
ſona publicum gerens officium ad cuiꝰ
fideȝ hodie publice decuritur ut ſcribat
& ad perpetuam rei memoriam in publi
cam formam reducat ea que ab hōibus
aguntur. Multis enim nominibus nũcu
patur ille qui eſt electus ad ãminiſtran-
dum officiũ notarie. ut not. C. de tabel.
in rubrica. Sed non multũ refert quo
cunq; nomine nuncupetur. licet ut lite-
ra dicit in omnibus aliqualis ſit differen
tia ſ̄m differentes actus. dicitur enim ta
bularius . & ſunt tabularii qui faciendis
publicis inſtrumentis publice preſunt ī
ſingulis ciuitatibus. & iſti tales etiam ta-
belliões nuncupãtur. ut hoc ꝓbatur. C.

de tabel. in rubro & nigro & in auten. đ
tabel. §. i. & forſan tabularii uel tabellio
nes ab hoc actu dicuntur quia olim ī ta-
bulis notabatur. Hii quoq; librarii di
cuntur. ut. ff. de regu. iur. l. librarius. &
ideo librarii appellãtur. quia ſicut libra
debet omnia ad ſuum officium ſpectan-
cia equaliter & iuſte & fideliter prepon-
derare. alias ſcribe nominantur qui offi-
cium notarie adminiſtrant. & ſunt ſcribe
qui circa principes uel alios magnos iu
dices actis geſtiſq; conficiendis deputa-
ti ſunt. hii quoq; uocantur ſcriptores no
tarii libellenſes memoriales pregamati-
cales & epiſtolares. ut. C. de appell. l. pre
cipimus. & . l. in offerendis. Nuncupa
tur etiam qui officiũ notarie adminiſtrat
ſeruus publicus. nō quia uere ſeruus ſit.
nam ſeruus tabellio eſſe non poteſt ut iã
ſupra notaui. ſed ideo ſerui publici dicũ-
tur. quia ex eorum ſcriptis queritur . ut
ex ſtipulatione ſerui maxime his qui ſti-
pulari non poſſunt uel forſan abſentes
ſunt. ut. ff. rempu. ſal. fo. l. ii. & . iii. & in i-
ſtitit. de adopt. §. cum autem. Item & ſcri
nearii dicuntur ab hoc actu . forte quia
ſcriptura eorum in ſcrineis reponebatr̃.
uel quia in tabellione ſicut in ſcrineo de
bet eſſe tutum & ſecretum quicquid ei ī
fide cōmittitur. Cirographi nuncupã
tur illi qui publicis rationibus tantũ de-
ſcribendis deputati ſunt. & hi quoq; nu-
merati appellantur. ut. C. de ſubſcrip. tu
tori. & arca. l. duos. Indiferenter tamē
predictis uocabulis nuncupantur. & al
terum pro altero plerunq; inuenire po-
nitur. Declarato quid ſit notaria & unde
dicatur & quid notarius & quot nomini
bus & quibus nuncupetur . Sequitur
uidere de ſecũda ꝑte tituli. ſ. quot & que
ſint principales ꝑtes notarie. & de quibꝰ
liber iſte tractare intendit. & littera ſatis
hoc aperte ponit. Dicit. n. ꝙ tres ſunt pri
cipales ꝑtes notarie quia notarie in tribꝰ
ꝑtibus principaliter conſiſtit. Ars eni
notarie conſiſtit in contractibus in ulti
mis uoluntatibus & in his que in iudici
bus agitantur & licet offerat littera hic
poſita ſe de omnibus tribus in preſenti

UVA. BHSC. IyR_072

opuſculo tractare non tamen tractat ni ſi de uno.ſ.de contractibus. de ultimis autem uoluntatibus & iudiciis nihil in iſto libro tractatur.ſed de eis in ſumma in cap.octauo & nono ponitur. Sed quia contractus fiunt ex pacto inito inter partes ex contractibus & pactis fiunt ſcripture publice que appellantur iſtrumenta. Idcirco primo tractat de contractibus & eorum diuiſionibus. Secundo de pactis. Tertio de inſtrumentis.

Primo qui poſſit eſſe notarius.

Ittera expedita & declarata tangenda ſunt quedam extra litteram ſatis competenter occurrẽtia. Et primo quis poſſit eſſe notarius ſiue tabellio & quis non. Secundo a quibus tabelliones creari poſſunt. Tertio de quibuſdam queſtionibus ad materiã facientibus. Equidem tabellio eſſe poteſt liber homo.ſeruus autem tabellio eẽ non poteſt.ut .C. de tabel.l.generali. Sed an libertus eſſe poteſt. Reſpondent gloſatores ꝙ ſic.ut.C. de ſeruis re. pu.ma.l.fi.Item maſculus poteſt eſſe tabellio.femina autem non poteſt. Eſt enĩ publicum & uirile tabellionatus officium & a publicis & uirilibus officiis mulieres repelluntur.ut.ff. de iudi.l. cum pretor. Item nec decurio poteſt eſſe tabellio.ut.C.de decurio.l. uniuerſos. & eodem modo & ratione uidetur ut gloſatores dicunt ꝙ aduocati non poſſent eſſe tabelliones.licet male ſeruetur ĩ aliquibus partibuſ.ut hic no.preal.l.in uniuerſos.&.l.generali. Item ſane mentis homines & loquentes & audientes eẽ poſſunt tabelliones Furioſi autem muti & ſurdi non debent ad tabellionatus officium aſpirare.Item bone fame homines ad officium tabellionatus aſpirare debent non autem infames. nec etiam falſarii.dignitas autem eſt & auctoritas. ut ſ̄.dictum fuit.& a dignitatibus repelluntur infames.ut.C.de digni.l.ii. Preterea qui ſemel.eſt malus ſemper preſumitur malus.ut.ff.de accu.l.ſi.cui.§. iſdem Item monachus & religioni aſtrictus ad tabellionatus officium aſpirare non.debet.quia pro mortuis reputantur ut colligi ſatis bene poteſt.C. de tabelli.l.generali. Sed quid ſi ingreſſus religionẽ & ante ingreſſum erat tabellio.nunquid inſtrumenta ammodo conficere poterit. ar.ꝙ non.C.de ſacro ſan.ec.l. antepen. ibi ueteres enim leges.Ea que diuini numis ſunt humanis actibus non inligari ſanxerunt.ut.C.de epiſco.& cle.l.placet Dici tamen poteſt ſuper hoc ꝙ ueteres rationes complet nouas tamen non aſſũmet.ar.ff.fami.her.l.alienationes. &.ff. de poſtu.l.i.§.caſuum.&.ff.de nego.geſtis.l.nam & ſeruus.in.§.ſi uno. Sed nunquid alii clerici in ſacris ordinibus conſtituti ad tabellionatus officium poſſunt aſpirare.ſuper hoc dicit. Odofre.& filii plures cum quibus etiam ẽ dominus Odofre.ꝙ clericus in ſacris ordinibus conſtitutus non debet eſſe tabellio.ymo debet hoc ſibi interdici.Eſt enim officiũ tabellionum publium.ut prealle.l.l.generali.& publica officia ſint clericis interdicta.ut.C.de epiſco.& cleri.placet.preterea lex uetat ſcribas & notarios in aliis officiis militare.ut.C.de tabu.l.i.Clericus ergo in ſacris conſtitutus creari non debet tabellio ſaltem in ſecularibus negociis.Abſurdum etenim eſt dicere imo obprobrium clericis ſi ſe uelint oſtendere in diſceptationibus forenſium.ut. C. de epiſ.& cle.l.repetita.ſed licet officium tabellionatus clericis interdici debeat. ſaltem in ſecularibus negociis. Nunqd ſi creatus fuerit clericus tabellio & iſtrumenta fecerit in ſecularibus an ualebũt Quidam dicunt ꝙ non.ar.C. de lega.& conſti.l.nõ dubium.Alii ꝙ ſic quia multa fieri non debent. que tamen facta tenent approbari tamen uidetur per quoſdam gloſatores ꝙ exquo creati ſunt clerici tabelliones licet creari non debuerĩt poſſunt officio predicto uti in ſpiritualibus & ciuilibus officiis alii circa. Alii diſtinguunt aut fuit eis publice & ſolenniter interdictum.& tunc non ualent iſtru

UVA. BHSC. IyR_072

menta. an occulte & tunc ualēt ne homines decipiantur .ar.ff.oſ.preto barbarius. Item hereticus non poteſt eſſe tabellio. & ſi inſtrumētum cōficiat poſtq̄ de hereſi condempnatus fuerit non ualet. cum ipſi heretici in fames & banniti ſint. & omnis actus legittimus ſit eis interdictus. ut ar. C. de here. quoniam. & i auten. gazaros. Sed quid ſi anteq̄ de hereſi condempnati ſint confecerint inſtrumentum. dum ut catholicus agebat. nunquid ualebit. & certe eſt opinio de hoc inter doctores. aiunt enim quidam ꝙ ualet. ar. ff. de offi. preto. l. barbarius. & . ff. de dona. l. poſt. contractum. & ar. C. de here. l. manicheos. ibi cuicunq; a coniuncto contrario ſenſu illius littere. & . ff. quodcunq; fal. tu auc. l. i. §. fi. & . ff. de iniuriis. ait pretor. §. permittitur. & ď ſuſpec. le. l. i. in fine. & . C. de teſta. l. ii.

Alii doctores contrarium ſentiunt. ſ. ꝙ etiam prius confectum non ualeat ſi tamen confectum eſt poſtquam tabellio in hereſim inciderit. ar. C. de here. l. fi. & C. ad. l. iul. ma. l. quiſquis ibi dotes & donationes. aliqui doctores probāt prima argu. nec contrahentes qui hoc ignorabant decipiantur. Alii uero contra tenent in odium tanti criminis qď & iura ſic perſequuntur. Secundo uidendum eſt quis poſſet tabelliones creare. circa quod ſciendum eſt ꝙ tabellionatus officium non datur a natura ſed confertur non ab omnibus ſed a paucis & non cūctis confertur. quia non illis quos in ſuperioribus. §. enumeraui. Creare igitur poteſt tabelliones Imperator uel ille cui ipſe conceſſerit priuilegium ſpeciale. ut eſt conceſſum & commiſſum comitibus de panico. Item creantur tabelliones a papa. Item que conſuetudo quando q; facit ꝙ aliqui creant tabelliones. puta quia conſuetum eſt aliquos creare tabelliones. argu. C. de eman. l. finali. Quanuis tamen conſuetuo concedat aliquibus tales facere hii poſſunt dici notarii. quia in notas redigunt acta coram partibus uel tabelliones quia in tabulis ſcribunt non tamen habent poteſtatem & officium publicum quod tabellionibus a lege & a iure ſcripto datur. ſed tamen illud intantum habent inquantum conſuetudo concedit. Reges autem qui habent merum & ſupremum imperium bene poſſunt tabelliones facere. ut gloſatores periti notare & ſentire uidentur. Sed uulnus alius ſubditus eccleſie uel iperio poteſt eos conſtituere niſi habeat priuilegium ſpeciale ut creare poſſit ab his qui concedere poſſunt. ut. ſ. dixi. Quidam tamen uoluerunt dicere ꝙ comites hoc poſſunt iterris ſue iuriſdictionis. licet non habeant priuilegium ſpeciale. ut i auten. de tabulis. §. penul. uniuerſitas etiam conſtituit tabelliones in iuriſdictione ſua. Sed nota ꝙ tabellio conſtitutus ab iperatore uel a papa uel eo cui ſpeciali priuilegio hoc indultum eſt poteſt ubicunq; & in francia & etia; in anglia uel in hiſpania. non tantum in terris eis ſpecialiter ſubiectis ſuo officio uti. & inſtrumenta conficere. ut ar. ff. ad. l. rodiam de iac. l. precator. & . C. qua dri. p̄s. l. bene a zenone dummodo priuilegium ſit generale. Secus ſi ſpeciale ꝙ uidelicet poſſit is cui concedatur i certis locis creare. Conſtitutus autē ab uniuerſitate infra metas tantum ſue iuriſdictionis ſcilicet uniuerſitatis conſtituentis exercere poterit. ar. C. de ſum. trini. l. cunctos. & . ff. de offi. pre. urb. l. i. §. inito uero. & . l. fi. & de iuriſ. om. iudi. l. fi. & . ff. de offi. preſi. ur. ex quibus. l. uidetur probari poſſe ꝙ conſtituti ab uniuerſitate extra terminos uniuerſitatis conſtituētis non poſſint inſtrumenta conficere. Et nota ꝙ non negatur quin inſtrumenta infra metas illius iuriſdictionis confecta fidem faciant extra illam inter homines illius iuriſdictonis & alios forte alibi littigantes poſtquam conſtat ea per talem confecta fuiſſe. Alii dicunt ꝙ tabellio unius loci cum ſit publica perſona poteſt ubiq; inſtrumenta conficere niſi prohibeatur ab eo in cuius iuriſdictione conficit. poteſt enim prohiberi ꝑ illum. Sunt etiam quidam qui dicunt ꝙ tabellio unius loci poteſt alibi confi-

UVA. BHSC. IyR_072

cere inſtrumenta de partium aſſenſu ſaltem expreſſo & non eroneo.ar.de iuriſdi.om.iudi.l.priuatorum.&.ff.e.l. receptum eſt.&.ff.de iudic.l.i. Alii dicunt ſuper hoc conſuetudini regionis eſſe ſtādum. Tertio loco quero ſi tabellio fecit aliquod inſtrumentum falſum. nunquid inſtrumentis poſtea per eum confectis credi debet.uidetur ꝙ non.ar.ff.qđ quiſqꝫ iur.l. penulti.§. illud.& .ff. de remili.l.ii.§.is qui.&.l.nō omnis.§.a barbaris.&.ff.de ſuſpec.tut.tutor quoqꝫ.§. nunc uidendum eſt.&.§.ſi autem ipſe.& C.de ſuſpec.& ar.l.ſi aliquid libro.x.ar. contra.ff.de iudi.per minorem. Nam & qui ſemel male iudicauit non prohibetˉ iterum iudicare.C.de accuſa.l. iiii. Itē eſt ar.aliud ad hoc.ff.đ eden.l.ſi quis ex argentariis.§.i.Idem uidetur in teſte.ff. de his q.no.iſa.l.lutius. Ad iſtas cōtrarietates ſoluendas dicunt quidam maximi doctores ꝙ niſi poſtea fuerit priuatꝰ uel interdictus uti officio per ſententiā ualent inſtrumenta per illum confecta poſtq̄ uero eſt interdictus nō.ut ar. ff. de donatio.l.poſt cōtractum. Alii autem dicunt uera eſſe prima ar.ſ.ꝙ nō credatur inſtrumentis poſtea per eum confectis & ꝙ ſuſpecta ammodo habentur. Nam qui ſemel eſt malus ſemper preſumitur malus.ff.de accuſa.ſi cui.§. iſtud quod eſt intelligendum cum perſona publica eſt accuſata & de falſo condempnata & ex tunc dicta inſtrumenta & dicta ratione perſone uigore carent & ſic in idem quaſi recidunt cum primis & uidetur hic notari in preal.l.ſi.& aliquid.&. C.de ſuſpecto.& ar.& facit etiam in auten.de armis.§.ſi.ubi notari uidetur ꝙ ſi tabellio delinquat in officio ſuo non debet poſſe illud amplius exercere. Item quid ſi producatur aliquod inſtrumentum quod dicatur eſſe ſcriptum per tabellionem autenticum & ſubſcriptionē eius habeat tamen negatur per aduerſarium illum eſſe publicum notarium qui illud confecit an preſumetur eſſe publicus tabellio ex eo ꝙ dicit in ſubſcriptione ſua.Ego talis imperiali auctoritate notarius.Reſpondent gloſatores ꝙ nō immo poteſt obiici contra inſtrumentum qđ non eſt confectum a notario publico.non enim naſcitur quis ut ſupra dictum eſt.immo fit ab illis qui habent poteſtatem creandi eos. Ideoqꝫ ſi is qui inſtrumentum confecit negetur eſſe publica perſona.probari debet cōtra ꝙ ſit publica perſona niſi id ſit notorium. nam ex quo fuit ſemel non publica adhuc preſumitur non publica niſi probetur publica.ut .C.de probat.l. ſiue publica.

Sed quomodo probatur quis tabellio Nam ſi per inſtrumentum tabellionatus qđ fuit factum de creatione eius oportebit ꝙ etiam probetur qualiter is qui illud confecit ſit tabellio.& ſi res in infinitum abiret qđ eſt uitandum.ut.C.de ſacroſanc.eccle.l.iul.&.ff.delega.iii.fideiuſ.§.ſi quis decem. Debet ergo ſic talis probatio fieri ꝙ publica fama & communis opinio eſt talem eſſe publicum notarium.& ꝙ publice confecit inſtrumenta in ſingulis pactis & contractibus & ultimis uoluntatibus & iudiciis & ꝙ inſtrumenta ab eo confecta pro publicis habentur in tali ciuitate .& ꝙ exercet officium tabellionatus & tanq̄ tabellio fungitur publicis muneribus .ut. ff. ad mace.l.iii.in prin.&.ff.de offi.preſi.barbarius. Quuinymo ſ'm quoſdam etiā probari poteſt per inſtrumentum tabellionatus factum de creatione ſua aliquē eſſe tabellionem uel probari poteſt per teſtes qui uiderunt eum creari. Et eodē modo probatio fieri poteſt ſi negetur illum qui creauit tabellionem habere auctoritatem creandi tabelliones.ſ.quia publica fama & cōmunis opinio eſt ꝙ talis habet auctoritatem creandi tabelliones & ꝙ ipſe publice tota die creat & creare cōſueuit notarios.& ꝙ notarii ab eo creati pro publicis habentur.& ſcripturis eorum datur fides.uel probatur per priuilegiū ſibi ab īperatore cōceſſū qđ oſtēdetur ſcriptū mãu notarii publici & bulle impatoris munitū.uel per eius exēplū cum inſinuatione exemplatum qđ qnqꝫ aliqui faciunt.Exemplum enim origina-

UVA. BHSC. IyR_072

lis priuilegii cum inſinuatiōe uel cum
decreto iudicis accipiunt. Quid enim ſi
tabellio amiſit inſtrumentum tabelliona
tus nec apparent reges qui per ipſum in
ſtrumentum uiderint ipſum cōſtitui no/
tarium. Nunqnid ſufficit probare ſe diu
officium hoc exercuiſſe ad hoc poſſit ne
exercere & ad hoc ut fides inſtrumentis
ſuis adhibeatur tanquam publicis. dici
poteſt ꝙ ſic ſecūdum quoſdam. ut.ff.ad
mace.l.iii.&.ff.de iure fiſ.diuus.&.C.de
teſta.l.i. & preal. barbarius. Verum
tamen ſi queſtio eſt de quaſi poſſeſſione
officii poteſt allegari contra huiuſmodi
quaſi poſſeſſionem officii.ff.đ re.eorum
qui ſub tuto. uel cura.ſunt.l. qui neqȝ ī
prin. Non enim preſumitur quis tabel
lio niſi probetur ut ſupra dixi.Item quid
ſi ille qui non eſt notarius publice excer/
cuit tabellionatus ſed poſtmodum appa
ret eum notarium non fuiſſe.nunquid in
ſtrumenta per eū confecta publica erūt
& fidem facient.ar.ꝙ ſic.ff.đ of.pre.bar
barius.&.C.de teſta.l.ii. Ad hoc dicē
dum eſt ꝙ ſi habuit priuilegium ab eo q
habet auctoritatem creandi notarios.li/
cet ex poſtfacto appareat eum non poſ/
ſe notarium non eſſe ut quia ſeruus tūc
inſtrumenta eius ualebunt ut patet ī bar
bario qui fuit a populo electus. & ideo
eius ſententie ualebunt. Si uero nullum
priuilegium habuit tunc communis er/
ror non potuit eum facere notarium.ar.
C.de iuriſdic. om.iu.l. priuatorum non
ſunt ergo talia inſtrumenta publica ſed
priuata & ideo eis non datur fides niſi ſi
cut priuatis. Item & quia dictum eſt
ſupra.& dicetur infra in multis locis ꝙ
ſcripturis tabellioninum datur fides ple
na ſine alio adminiculo per totum roma
num imperium. Scripturis autem factis
ab aliis perſonis priuatis non datur fi/
des ſine aliis perſonis priuatis non datur
fides ſine aliis adminiculis. Non inuti
liter hic queri poteſt an ſcripturis argen
tariorum an nūmulariorum hodie cre/
datur & an ſuis libris ſeu codicibꝰ ideſt
ſcriptis fides adhibeatur.Et ſunt argen/
tarii qui deputati ſunt ad menſam ad ar/
gentum dandum uel recipiendum.Num
mularii uero ſunt qui aliis peccuniis ca/
piendis preſunt.Manifeſtum enim eſt ꝙ
ſcripturis eorum olim credebat̄ & ꝑ eas
probantur data & accepta.& frequentiſ/
ſime ad fidem eorum recurrebatur.ut.ff
de eden.l.quedam ſunt.§. nūmularios.
& in multis aliis.l.eiuſdem ti.Et certe ſu
per ho.ſ.an credatur hodie ſcripturis ar
gentariorum uel nūmulariorū uel & an
ad eorū fidem decurretur.poſſet dici ar
gumentando ꝙ ſic idem quod olim.ſ. ꝙ
credatur.primo quia non inuenitur mu
tatum.ergo ſtetur.ut.C. de teſtamen.l.
ſancimus. Secundo quia uidetur no/
uo iure & nouiſſimo confirmatum.ut.C
de conſti.pec.l.ii.in fi.& in auten.de fi/
deiuſſ.§.fina. Tercio quia hodie iura/
uit uerum inter ſe uel cōmunium ciuita/
tum ſuarū omnia legaliter agere. Vn/
de ad inſtar tabellionum debet eis credi
ut prealle.l. quedam. &.C.ad.l.cor. de
fal.l.ſi quis decurio. Quarto quia minꝰ
publice auctoritatis exigitur in his q̄ in
tabellionibus cum tabellio non poſſit eſ
ſe ſeruus prealleg.l. generali.ſed argen/
tarius ſic.ut.ff.de eden.l.pretor.§.ſi ſer
uus.Sed non obſtantibꝰ ſupradictis ter
minat dominus Acur.contrarium.ſ. ut
non ſit hodie eis uel eorum rationibus
credendum pro ſe.ſed contra ſe ſic cum
ſint priuate.ut.C.de probat.l.inſtrumē
tum.&.l.exemplo.&.l.rationes.nā tem
pore illarum legum in quibus caueba/
tur argentariis credendum eſſe publica
auctoritate elligebantur. & a fiſco for/
te.ut.ff.de edend.l.argen.§.ideo & for
te uſque ad certum numerum. ut.C. de
epiſ.& cleri.l. parabolam.ſed hodie qui
libet eſt pro uoluntate ſui.Item ſi tabel/
lio perdit officium ſuum.quod eſt quan
doqȝ.ut quia ſcribat in allienatione ſacre
rei.ut in auten.de non alie.§.ad hoc.ut
C.de ſacroſanc.eccle.l.iubemus nunqd
uiciantur ſua inſtrumenta.Dicit ꝙ non
ut in auten.de tabel.§.proinde.& facit.
ff.de offi.pre.bar.Et hoc ē uerum.ar. tn̄
contra.C.de ſen.paſſ.l.fi. Vltimo que
ro utrum tabelliones debeant ſcire iura.

UVA. BHSC. IyR_072

Et uidetur ꝙ ſic ſm omnes gloſatores ne illicitos actus celebrantes puniantur. ut C. de ſacroſanc. eccle. l. iubemus. §. hiis tabellionibus. quod eſt ualde contra quoſdam noſtros pigros tabelliones quos dum magis ignorare ut ita loquar q̄ ſcire delectat. dicunt artis notarie cognitionem habere ex quibuſdam formulis uſu aliquali ſatis leuiter capiendis adducentes exempla quorundam tabellionum quos fortuna cum illis formulis quas a ſeipſis abſq; rationibus aliquibus ſm conſuetudinem quandam habuerūt recto tramite deduxit. ſed illis fraterno affectu conſulo ab huiuſmodi opinione erronea & ignorantia & periculum inducente reſilire ne uelut ceci palpantes & fortune ſe commitentes cadant plerunq; improfundum & omnino ſubmergantur.

Quid ſit contractus & de contractuū diuiſionibus. rubrica.

Ria ſunt de quibus tractatur in libro noſtro notularum ut in fine prohemii ipſarum dictum fuit. ſ. de contractibus. pactis. & inſtrumentis. Et primo de contractibus & ideo ītitulatur hic primo loco rubrica. Quid ſit cōtractus ꝛc. Viſa aliquali cōtinuatione deſcendendum eſt ad tituli diuiſionem. Nam diuiſio optimum preparatorium eſt & multa bona facit. Tria enī operatur diuiſio. Animum legentis incitat. Mentem intelligentis preparat. Memoriam artificioſe reformat. ut inſti. de legi. §. ſed non uſq;. & de exceptione. do. l. i. & nota. in prohemio inſtitu. in. §. igitur. Diuido igitur in partes tres titulum iſtum. In prima parte tractatur de diffinitione contractus. In ſecunda que incipit ibi. Contractuum ꝛc. de diuiſione contractuum. In tertia dicitur ex quibuſ conſiſtat contractus. & in incipit ibi. Viſis igit̄ ꝛc. Redeo ad primam partem in qua dicitur quid ſit contractus & eam expono hoc premiſſo. quia ad hoc ut bene poſſis ſcire diffinire contractum oportet ſcire ꝙ hec dictio cotnractus ſumitur tribus modis. proprie & improprie & magis improprie. nec eſt de hoc mirandum. nam uerba habent propriam ſignificationem & impropriam in iure & in noſtra arte ſepe utimur aliquo uerbo proprie & improprie ut eſt uidere in uerbo do. Proprie enim dare eſt rem accipientis facere. ut in inſtit. de ac. §. ſic itaq;. & in iſta ſignificatione utimur iſto uerbo do in inſtrumentis in quibus intendimus ꝙ res tranſferatur de uno in alium. Quandoq; in proprie accipitur uerbum do. ut do ideſt concedo. & hoc modo utimur eo in inſtrumentis ubi ſolus uſus conceditur. ut cum dicimus talis dedit & locauit ꝛc. Secundum igitur ſuam propriam ſignificationem primo deſcribamus contractum. poſtea ſm impropriam tertio de magis impropria aliqua diſcucienda erunt. Diffinitio quid eſt contractus. certe contractus eſt proprie quando ultro citroq; oritur obligatio. ut. ff. de uerbo. ſigni. l. labeo. Poſita diffinitione exponamus eā. Dicit. n. contractus eſt proprie ideſt dicere contractum diffinio ſm propriam ſignificatōnem. ita ꝙ iſtud uerbum proprie eſt uerbum diffinientis. Sequitur poſtea quando ultro citroq;. ultro ideſt quādo aperte illa citro ideſt aperte iſta oritur obligatio q̄ſi diceret ubicūq; duo uel plures contrahunt ſimul. & aperte unius naſcit̄ obligatio & aperte alterius etiam naſcit̄ obligatio talis obligatio ſui natura hinc inde ille proprie eſt contractus. Et ponuntur hic exempla primo in uenditione. Venditor enim qui uendit rem obligatam emptori ad rem tradendam. uel intereſſe preſtare & emptor ad precium ſoluendū uenditori. ut ꝓbat̄. ff. de actio. emptio. l. exēpto &. l. iul. §. offerri. &. l. i. in princi. Secundo ponitur exemplum ī locatione. ut ſi do tibi domum ad penſionem pro. x. non obligor tibi ad paciendum te uti domo uſq; ad finitum terminū. & tu obligaris ſoluere penſionem cōgruis tēporibus. ecce quo quomodo ab utraq; parte in iſtis contractibus obliga

UVA. BHSC. IyR_072

tiones naſcuntur.& ſic proprie dicuntur
contractus. Datur etiam exemplum de
inſtrumento arrarum ꝙ poteſt dici pro
pter multas promiſſiones factas in illo i
ſtrumento arrarum hincinde. Sed an
in ſimplici contractu arrarum poſſit di-
ci ꝙ ſit proprie contractus utputa uen-
didiſti domum pro.x.do.v.pro arris.an
iſta ſimplex datio arrarum erit proprie
contractus ſi dicis obligati ſumus inui-
cem ad rem tradendam & ad precium
ſoluendum hoc eſt de natura contract⁹
precedentis.ſ. uenditionis non propter
arras. unde uidetur ꝙ ego qui do arras
non ſim obligatus. ſed tu qui recepiſti ſi
ue non perficias contractum uenditiōis
ſuper quo arre date fuerunt ad duplum
ſiue diſcedamus a contractu de comuni
cōſenſu ad id quod dedi redēdum es ob
ligatus.ut inſtit.de emp.& uendi.§.i.ibi
tamen.& ſic non uidetur proprie cōtra-
ctus cum hincinde non naſcitur obliga
tio ſui natura.preal.l.labeo.ff.đ uerbo.
& re.ſigni. Contractus eſt tamen ipſa
datio arrarum.ut.C.de fide inſtru.l.con
tractus. Et uidetur ibi conuinci ꝙ ſit ꝓ-
prius in glo.do.Ac.dum dicit ibi gloſa.
quo ad donationem & tranſactionem i-
proprie loquitur quo ad omnes alios cō
tractus de quibus ibi fit mentio proprie
& fit tamen ibi mentio de contractu ar-
rarum.ut patet dicta.l.cōtractus. i pri.
& hoc dicit littera ſumme noſtre uſq; ad
§.improprie. Extra litteram collige ſu-
per iſto titulo ꝙ obligatio naſcitur ex cō
tractu. Primo enim fit contractus tanq̄
pater & poſtea naſcitur obligatio tanq̄
filia.ut inſti.de obli.in.§.ſequens.& i ru
brica etiam dum dicit ibi de obligationi
bus que ex contractu naſcuntur ꝛc'. Po-
ſtea ex obligatione naſcitur actio ut ne
ptis.ff.đ procura.l.licet.§.ea obligatio.
Secundum exemplum extra litteram
collige ſuper exemplo primo ᵓpoſito in
littera ꝙ uenditor tenetur rem tradere
emptori uel intereſſe preſtare. Sed po
teſt hic queri an intereſſe ſit in obligatio
ne & petitione ita ꝙ poſſit in libello peti
ſi res non tradatur.uel an debeam pete-
re rem tantum in libello & condemnatō
poſtea fiat in intereſſe ſi non tradat rem
uenditor. Dicunt quidam ꝙ poſſum
petere in libello itereſſe.unde dicam uē-
ditori uis tradere ſi dicat nolo poſſum
formare libellum in quo petam intereē.
ut ar.ff.de actio.empt.l.i.in principio.
Alii contra dicunt enim rem tantum de-
bere peti in libello.& ſi non tradatur tē
pore ſententie condempnetur i intereē.
& ſic dicunt intereſſe uenire i condemp
natione.non autem in petitione.p.l.ff.đ
uerb.obli.ſi quis ſeruum ſti.fuer.§.fi.
Domi. autem Acur.dicit ꝙ petam ſic
in libello peto ut rem tradas talem. & ſi
non tradas peto intereſſe.quod tutius ſi
bi uidet.Et quod dixi tibi ꝙ fiat condēp
natio in intereſſe quando uenditor non
uult reꝫ tradere uerum eſt ſi emptor cō
tentetur de intereſſe. Sed quid ſi uult
preciſe rem habere an poteſt. Dixit.M.
ꝙ ſic ſi habet eam uenditor.ſed ſi non ha
bet fiet condempnatio in intereſſe. & ꝓ
ſe allegauit.ff.de rei uē.l. qui reſti. &.ff.
de uerb.obli.l.ubi.autem.§.fi. Do.au
tem Azo.Io.& Bu.dicunt uen.ſp libera-
ri preſtando intereſſe qui ſi habet rem et
allegant.ff.de actio.emp.l.i. in prin.&.
C.eo.l.ſi traditio. &.C. de fide inſtru.l.
contractus cum aliis multis ſimilibus.
Cum enim his legibus dicatur ꝙ uendi-
tor tenetur rem tradere uel intereſſe pre
ſtare.patet ꝙ alternatiue debet uēditor.
ergo ei⁹ uēditoris erit electio dare quod
uult uel³rem uel intereſſe.Na in eo quod
alternatiue debetur debitoris eſt electō.
ut.ff. de iur.dot.l. plerunq;.&.ff. de eo
quod cer.loc.pet.l.non utiq;. Poteſt &
pro opinione prima domini.M. ſi quis
uult eam ſeruare ut magis equum hoc
etiam aliud pro alio inuito creditore ſo
lui non poteſt.ut.ff.ſi cer.pet.l.ii.§.i.
De deciſione huius queſtionis dic ut
in inſtit.de em p.& uen.§. precium au-
tem. ibi in quadam gloſa. que incipit
tradatur. aut quia uenditor habet rem
penes ſe & tūc non teneat ſententia. Aut
non habet & tunc aut deſit eam ſuo do-
lo habere puta in fraudem emptoris &

UVA. BHSC. IyR_072

tũc ſententia teneat. Aut ſine dolo & cul
pa & tunc non tenetur uenditor . quia
quicquid accidit in re uendita ſine dolo
& fraude uenditoris. uenditor ſecurus ē
ut inſti. de emptio. & uendi. §. cum autē.
Quando autem quis permittit factu3
facere uel aliquod dare. utrum debeam
illud tantum promiſſum petere uel poſ/
ſum etiam petere intereſſe in libello. deo
dante dicam. ĵ. de pactis ſuper tertia di/
uiſione. Item nota extra litteram ex ꝑ/
te emptoris. ꝙ emptor tenetur precium
offerre uenditori. ut. ff. de actio. emptio.
l. iul. §. offerri. & nedum offerre ſed etiã
ſoluere. ar. ff. de actio. emptio. l. qui pen/
dente. Sed dici poteſt ꝙ etiam apud aliũ
deponere poteſt emptor ſi habet uendi/
torem ſuſpectum. ut. ff. de ſolu. l. ſolutu/
rus. Super ſecundo autem exemplo
poſito in littera. ſ. de contractu locatio/
nis ſcias ꝙ ad multa tenetur locator cõ/
ductori & econtra que nõ dico propter
breuitatem. & quia plene ſunt tacta ĩ au/
roi a. in princi. quinti capituli de locatio
nibus. De tertio autem exemplo poni
tur in littera. ſ. de contractu arrarum di
cas prout in aurora dictum eſt ſuper in/
ſtrumento arrarum in prĩcipio libri hu/
ius. Viſo & declarato quid ſit contra/
ctus proprie uidendum eſt quid ſit con/
tractus improprie. Contractus impro/
prie ē ut dicitur in littera quando ex una
parte tantum naſcitur obligatio. & ita
colligit preal. l. ff. de uerbo. ſigni. labeo.
& de hoc expedit ꝙ dentur exempla. &
habent quidam in littera exemplum de
contractu mutui quod ſatis bene poni/
tur. Nam ſi mutuo tibi tu es mihi ob/
ligatus ad tantundem reddendum. ut. ff.
ſi cert. peta. l. ii. Ego autem qui mutuo in
nihil ſum tibi obligatus. Et ita patet
ꝙ ex una parte tantum oritur obligatio.
unde improprie contractus eſt & de na/
tura mutui ſcilicet quo tempore ſit &
qualiter contrahatur dicetur in tertio ca
pitulo de debitis. Poteſt etiam poni ex/
emplum in donatione que dicitur con/
tractus. ut. C. de fide inſtrumento. l. con
tractus. & . C. de preſcriptio. xxx. anno/
rum. l. ſiquis emptionis. §. improprie ta/
men. quia oritur obligatio ex una parte
tantum. ut. ff. de uerbo. & re. ſignifica. l.
labeo. Declarato de contractibus pro
priis & impropriis. Sequitur uidere de
magis impropriis contractibus. Magis
improprie contractus dicit̃ quando ex
nulla parte oritur obligatio & liberatio.
& datur exemplum in tranſactione in
qua pono caſum in terminis propter ru
des ut peto petebam a te. C. tu dicis non
debeo. ego nolens litigare uenio ad quã
dam concordiam & remitto tibi ius me/
um pro decem quas mihi das. ego dicor
tranſigere ideſt ab actione mea tranſire.
& dicitur iſta tranſactio contractus. ut
de fide inſtrumen. l. contractus licet im/
propria ſignificatione. quia ſi tu das de/
cem. & ego remitto ius de. C. non naſci/
tur obligatio ab aliqua parte. ymo tolli/
tur illa que erat ſaltem naturalis licet ci/
uilis remaneat. Vnde potius dicitur
diſtractus q̃ contractus quia interponi/
tur ad deſtruendam obligationem non
ad inducendum. Sed do. Ioh. dicit ꝙ iõ
uocatur contractus quia de conſenſu ꝑ/
tium fit. unde contractus ideſt ſimul tra/
ctus. uel concors ſenſus. Vnde ſuper trã
ſactione duo trahunt uel ſimul conſcen
dunt. & propterea dicitur contractus li
cet in magis impropria ſignificatione. ut
ſ̃. dixi. Ex littera potes notare ſuper iſta
tranſactione quid ſit tranſactionis diffi/
nitio. Tranſactio eſt d̃ re dubia lite incer
ta neq; finita non gratuita pactio. quam
diffinitionem non expono quia ſupra
fuit expoſita & declarata in inſtrumen/
to tranſactionis. Et nota ꝙ tranſactio
habet fieri aliquo dato uel retento uel ꝓ
miſſo. ut. C. de tranſactio. l. tranſacti.
Item nota ꝙ ex tranſactione non na/
ſcitur actio parte tranſigentis. ut ſi remit
to tibi ius meum de. C. quas dicebam te
debere. & conueni per pactum ꝙ debeaſ
dare decem mihi & non das. non habeo
actionem ad illa. x. ſed agã priſtĩa actiõe
ad centũ. & ſi opponas ꝙ r̃miſſi tibi ego
dicã nõ debet fides ſeruari non ſeruanti
& hoc niſi promiſiſſes illa decem per ſti/

UVA. BHSC. IyR_072

pulationem. nam hoc caſu agere poſſē ad decem ex ſtipulatione.ut.C.de pact. l.cum proponas. &. C. de tranſact. l. ſiue apud acta. An autem illi cum quo tranſactum eſt detur actio certe ſic ad repetendum qđ dedit ſi non ſeruat actor tranſactionem ut ecce petebam a te .C. & ego remiſi tibi ius meum pro.x. quas dediſti & poſtea incipio petere illa .C. ſi tu uelis repetere .x. quas mihi ſolueras potes.ut.ff.de condi. ob cauſam dam.l. iii. inpri.&.ff.đ cōdi.inde.l.eleganter.§ pe.uel ſi non uis repetere dicta.x.potes excipere de tranſactione quam tibi feci.

Sed ambo ſcilicet repetere data & excipere de tranſactione non potes niſi eſſet dictum in tranſactione ꝙ ſi uenirem contra tranſactionem tu poſſis repetere data rato manente pacto tranſactionis quo caſu utrunq; poteris dicere & data repetere & tranſactionem opponere.ut. C.de tranſac.l.cum proponas ab ea.

Item nota ꝙ ſi quis iurat ī contractu tranſactionis non uenire contra tranſactionem & ueniat poſtea efficitur infamis.ut.C. de tranſac.l. ſi quis maior qđ ſcire prodeſt ad multa.quia infames regulariter repelluntur a dignitate & a teſtimōio.ut.ff.de ſe.l.caſſius.&.C.đ dig. l.ii.& no.plene .ff.de teſti.l.iii.in.§.x.l. iulia.& intellige predicta ſane.Nam infames a dignitatibus repelluntur ſiue iuris ſiue facti ſint infamia notati.ſed a teſtimonio ferendo repelluntur infamia iuris notati. ſed facti infamia teſtem nō repellit ut glo.dicunt & no.in preal.l.

Sed an periurus eſt ſemper infamis. & certe ad hoc ut plene ſcias an periurus ſit infamis ſic diſtingue. cum quis iurat aut iurat de preſenti utputa rem ſuam eſſe.uel depreterito ut rem fuiſſe ſuam. & tunc non eſt infamis.ut.ff.de cri.ſtelli.l. ii.&.l.fi.Si autem de futuro ut ſe daturū uel facturum aliquid & ueniat contra iuramentum & pactum infamis eſt.ut pre al.l.ſi quis maior.C.de tranſacti.Si contra ſacramentum ueniat utputa quia iurauit ꝙ hodie comedet carnes & non comedit non ita ut hoc no.ff.de his qui cōtra infamia.l.lutius. Sed ſi queras an omnis periurus repellatur a teſtimonio dicunt domini Acur.& Ioh.ꝙ ſic. quia preſumitur alias facile periurare. ut.ff. de act.al.accuſat.ſi cui.§. hiſdem. &.ff. de ſacra.l.caſſius. Si tamen penituerit & penitentiam peregerit ſibi iniunctam quidam poſſunt teſtificari quaſi ſit in integrum reſtitutus. uel quia poſt tempus ſibi remiſſa fuit infamia. ad quod facit.C.de his qui no.infami.l.& ſi ſeuerior.&.C.de nupt.in prealleg.§.i. Sed alii cum quibus eſt Ioh.contra.ꝙ penitentia facit quo ad deum nō quo ad mūdum uel publicam uindictam ualeat ar. ff.de ritu nup.l.palam.§.non ſolum. Quandoq; tamen permittitur uenire cōtra iuramentum a lege.& tunc non patitur penam periurii.ut.C.de nup. auten. quod eis ſignificata ſuper.l.imperialis. Item ſi iuramentum eſſet factum contra legem non ſeruatur.& poteſt quis deſerere ſine pena.ut.C.de le.& conſti.l. nō dubium. & hec dicta ſunt extra litteram circa primam partem. Sequitur poſtea ſecunda que incipit contractuū alii ſunt & cetera.

De nominato contractu.

Ictum eſt ſupra de diffinitione contractus. Sequitur uidere de diuiſione contractus. Et eſt ſecunda pars libri diuiſi a principio in tres partes. Et ad hanc partem declarandam ſcias duas poſſe colligi diuiſiones contractuum utiles tabellionibus prout mihi uidetur.Prima eſt contractuum alii ſunt proprii alii improprii ꝛc. quam exponas ut ſupra in principio dixi. Secunda diuiſio contractuum eſt hic in littera que talis eſt.contractuum alii nominati. alii innominati alii magis innominati.Circa quam exponenda ante uideamus de nomiatis & deinde de inomiatis.

Et de nomiatis duo dicas. Primo qui ſunt cōtract⁹nominati & exēpla de hoc. Secundo quare dicant̄ nominati. nominati ſūt illi qui habent ſuū nomē ꝑpriū

& ſingulare datum & attributum a lege ut ecce uendo tibi domum meam pro precio .C. librarum Bonoñ. iſtud negocium baptizatur a lege & nuncupatur emptio & uenditio.ut.ff.de pactis.l. iuris gentium in prici.&.ff.de preſcrip. uerb.l.naturalis.primo reſponſo. & eſt iſtud nomen proprium illius negocii in tantum ꝙ aliud negocium non poſſet ſibi aſſumere iſtud nomen. Item eſt ſingulare. quia iſtud negocium.ſ. cum uendo tibi domum pro.C.non poſſet ſibi aſſumere aliud nomen.unde non poſſet dici locatio nec cōmodatum. Et ſic aliud nomen non poſſet ſibi aſſumere.

Datur aliud exemplum.ut ecce do tibi domum ad penſionem uſq; ad annum pro.x.libris. iſtud negocium nominatur locatio & conductio & eſt ſuum nomen proprium & ſingulare quia aliud negocium non poſſet ſibi aſſumerẽ iſtud nomen.nec iſta locatio poſſet ſibi aſſumere aliud nomen.Et non credas pueriliter ut quidam credunt ꝙ locatō & conductio ſint duo contractus.ſed eſt unus tantum ex quo naſcuntur due obligationes.Item datur exemplum conceſſi tibi librum ad corrigẽdum tuum.tale negocium eſt contractus nominatus & dicitur commodatum. & de natura huius dic ut habes notatum in aurora ſuper inſtrumento commodati. Item eſt aliud exemplum.dedi tibi librum meum in cuſtodia.tale negocium dicitur depoſitum & de natura huius etiam habes in inſtrumento depoſiti. Item eſt aliud exemplum.ſi numero tibi ex cauſa mutui.x. tale negocium eſt contractus nominatus & dicitur.mutuum.& de natura eius require in tertio capitulo de debitis.

Item datur exemplum.ego & tu communicauimus bona noſtra ad inuicem. tale negocium eſt contractus nominatus.& dicitur ſocietas.& de natura ſocietatis.ſ.quid ſit ſocietas & qualiter contrahatur ſocietas & de quibus rebus & quibus modis finiatur non dico modo propter breuitatem.ſed dicam deo dante in inſtrumento ſocietatis. Item datur exemplum tale dedi tibi librum meum ſub pignore pro.x.quas mihi mutuaſti. tale negocium dicitur pignus.& eſt contractus nominatus.ut.ff.de pac.l.i.§.fi. Et nota hic ꝙ ſi do rem pignori datur mihi pignoraticia actio directa ad pignus repetendum ſoluto toto debito uel alias ſatiſfacto.non ante.ut.ff.de pigno. l.ſi rem.§.omnis pecunia. Sed quero an naſcatur iſta actio.ſ.pignoraticia ex ſolutione debiti. Et certe dicit Ac. ꝙ non ſed ex contractu dudum inito hodie naſcitur actio. ſicut eſt uidere in actione tutele que naſcitur demum finita tutela.ſed non ex geſtione male facta.ut ff.de tu. & ra. di.l. ſi tutor in fine.&.l.ſeq. Item eſt ſimile in actio.ex ſtipulatione pro dote.nec enim naſcitur niſi finito matrimonio uel niſi uir uergat ad inopiam.nec tamen naſcitur ex diſſolutione matrimonii.ut.ff.ſolu.matri.l.hec actio.Sed quidam dicunt in predictis caſibus actionem prius naſci.ſed non poſſe intentari niſi poſtea. An ergo preſcriptio prius currat circa actionem pignoraticiam q̃ naſcatur.Reſpondet glo.domini Acur.ꝙ non quia agere non ualenti non currit preſcriptio.ut.C.de an.excep.l.i.in fi.Item nota ꝙ datur contraria pignoraticia creditori contra debitorem ſi alienam rem pignorauit uel malicioſe in pignore uerſatus eſt. ut quia ſciebat rem ſe non poſſe obligare. quia uetita a teſtatore erat obligatio.ff. de pignori.actio.l.ſi rem alienam.i.ꝶ. Sũt & alii contractus nominati ut ſtipulatio ut.ff.de pact.l.i.in fine. Item donatio eſt contractus hodie nominatus ſm̃ quoſdam cum naſcatur hodie in ea obligatio ſolo pacto & conſenſu.ut. C. de donatio.l.ſiquis argentum.§.penulti.&.ff.de rerum permutat.l.i.§.item emptor

Viſo ergo qui ſunt nominati contractus per exempla. uidendum eſt quare dicantur nominati. & rationem litere hic tantum reddam.quia hoc infra melius exemplificabitur. Dicuntur ergo nominati quia ſpeciale nomen ſibi & ꝓprium aſſumpſerunt.ut. ff. de pact.l.

UVA. BHSC. IyR_072

iuris gentium. in prin.

De contractibus innominatis.

Iſo denominatis. Sequitur uidere de innomiatis. Et dicam duo uobis ex eis. Primo qui ſunt cōtractus innominati. Secundo quare dicuntur innomiati. Poſtea tertium extra litteram tangam. Contractus inominati comprehenduntur ſub iſtis quatuor uocibus ſub do ut des. facio ut facias. do ut facias. facio ut des. Et dat̄ de primo exēplum. ꝯueni tibi dare librum ut dares equum contractus innominatus eſt comprehenſus ſub uoce do ut des. & nota ꝙ talis cōuētio eſt nuda nec ego ſum aſtrictus tibi ad dandum nec tu mihi. ut. C. de re. permut. l. ex placito. & hoc eſt uerum quando res non eſt data ab aliqua partium ſed re data ab una partium ueſtitur conuentio rei interuentu a ꝑte dātis. ut. ff. de pac. l. iuris gen. §. ſed ſi aliū. & naſcitur actio danti contra accipientē preſcriptis uerbis que datur ad intereſſe meum uel ut des quod conueniſti. Et ſi maluero poſſum repetere quod dedi ꝑ conditiōem ob cauſam. ut. ff. de preſcriptio. uer. l. naturalis. ſi autem do rem.

Item nota qđ dixi conueni dare ut dares pacto ſimplici. non autem dico ꝙ ꝓmiſſum fuerit per ſtipulationem. quia tunc eſſet contractus nominatus. ſ. ſtipulatio & ſtatim naſceretur actio ex ſtipul. ut. C. de re. permu. l. ex placito. Et poſſet aſſimilari iſte contractus innominatus. ſ. do ut des uenditioni. In uenditione enim datur precium ut res detur non tamen poteſt dici ꝙ ſit uenditio. qa uenditio eſſe non poteſt ſine pecunia numerata. ut inſti. de emp. & uen. §. item p̄cium in pecunia. De ſecūdo dat̄ exēplum. ſ. de facio ut facias. ut ecce conuenio tecum uel paciſcor de edificando domum in tuo ſolo ut tu edifices ī meo. uel conuenio de ſcribendo librum tibi ut tu mihi ſcribas. contractus innominatus ē ſub uoce facio ut facias & eſt talis conuentio nuda etiam ut dixi ſupra in alia. Nec ego ad faciendum tibi nec tu mihi aſtrictus es facto nondum adimpleto ex aliqua parte. Si autem feci quod conueni ueſtita eſt conuentio ex parte mea & naſcitur mihi actio preſcrip. uerborum contra te. ut facias quod conueniſti. uel ut intereſſe meum mihi preſtes. ut. ff. de preſcrip. uer. l. naturalis. §. ſed ſi facio ut facias conditio ob cauſam non habet locum quia facta non repetuntur. & caue tibi quia dico conueni uel pactus fui tecum. non dico ꝙ ſtipulatione fuerit ꝓmiſſum quia tunc eſſet nata actio in continenti propter ſtipulationem interpoſitam. ut dixi in caſu precedenti. & poſſet iſte contractus aſſimulari mandato. non tamen eſt mandatum. ut. ff. de preſcrip. uer. l. naturalis. §. ſed ſi facio ut facias in uer. ſi hoc titius. Datur exemplum de tertio ſcilicet đ do ut facias. Circa quod ſic diſtinguas. quia ſi do tibi ut facias aliquid aut eſt tale factum quod conſueuit locari illud quod debes facere. utputa debeo tabulam pingere uel librum ſcribere. iſta enim locantur tota die & tunc ſi do tibi pecuniam pro illo facto certe erit contractus nominatus ſcilicet locatio & conductio. Si autem do tibi rem aliam puta equum uel uinum pro illo facto. quod facere debes eſt contractus innominatus ſub uoce do. ut facias que conuentio nuda eſt antequam dem rem tibi. ut dixi in aliis in aliis ſupradictis. ſed re ſecuta ueſtita eſt conuentio ex parte mea. & datur mihi preſcriptio uerbis actio ad id quod mea intereſt quia non facis quod facere debes. uel conditio ob cauſam ad repetendum quod dederam. ut. ff. de reſcrip. uerb. l. naturalis. §. aut cum do ut facias. Si autem eſt tale factum quod non conſueuit locari. utputa do tibi ut manumittas ſeruum. tale enī negocium non conſueuit locari. tunc ſi non manumittas infra ſtatutum tempꝰ a nobis uel ſi non fuit ſtatutum tempus nō manumittas infra tēpus legale quod eſt duoꝝ menſium. ut. ff. qui ſine manu. ad liber. ꝑueni. l. fi. ſiue dedi rē ſiue pecuniā etiā ſi in iſto caſu innoiatus ꝯtractus

UVA. BHSC. IyR_072

eſt & datur mihi preſcriptis uer. actio. ad intereſſe uel conditio ad repetendum quod dedi.ut.ff.de preſcrip. uer.l.gene ralis.§.at cum do.Quanq̄ uidetur in p̄ dicto caſu proximo diſtingui quando datur pecunia quia ſi datur pecunia ut ſpecies & ille non manumittat infra tem pus uel peniteam ante manumiſſionem qd' poſſum habeant locum predicte a ctiones. Si autem detur ut quantitas pecunia & ille non manumittat infra de bitum tempus lex faciat eum liberum & tunc non habent locum ille actiones. ſ.conditio ob cauſam.& preſcriptis uer. ut no.in preal.§.at cum do. Datur ex emplum de quarto.ſ.de facio ut des.con uenio te docere artem notarie ut des de cem corbes frumenti iſte eſt contractus innominatus ſub uoce facio ut des & ca ue quia dico ꝙ cōueni facere ut dare ali am rem q̄ pecuniam quia ſi dares pecu niam caderet in alium contractum.ſ. lo cationis & conductionis.ut dixi ſupra in alio exemplo. Ponamus ergo ꝙ feci quod conueni & tu non das ꝙ conueni ſti.certe in iſto contractu datur actio de dolo.ut.ff.de p̄ſcrip.uer.l. naturalis.§. qd' ſi faciam ut des. Et que ſit ratio ꝙ in aliis tribus datur preſcript.uerb. in iſto aūt dat̄ de dolo.ibidem notatur quod n̄ dico propter breuitatem.ſed & in predi cto caſu datur quandoq; preſcript.uer. actio.ut dicto.§.not.& etiam notatur in inſtrumento locationis deſeruiendo ca pitulo quinto. Viſo ergo qui ſunt in nominati contractus.uidendum eſt qua re dicantur innominati & littera reddit ratiōem unam.quia nomina eorum ſunt ita nominata & uaga ꝙ non uni nego cio tantum ſpecialiter attribuuntur ſed poſſunt attribui multis nominatis & in nominatis & ideo quia nomina multum uaga habent innominati dicantur. ſed nominati ſumpſerunt ſua nomina ſpecia lia que non poſſunt aliis attribui. Sed ſi opponatur nonne permutatio ſatis uide tur habere elegans nomen. Reſpondeo permutatio eſt generale uerbum perti nens ad uenditionem & ad omnem con tractum ubi hincinde aliquid accipitur ſed alii nominati ſumpſerunt ſua nomi na ſpecialia.At cū datur certa ſpecies ꝓ altero caruit noī ſpeciali Nam plura ſūt negocia q̄ uocabula. ut.ff.de preſcript. uer.l.natura. Sicq; re tinuit generale no men. unde dicit innominatus ſcilicet no mine ſpeciali & not.hoc.C.de rerum p̄ mu.in glo.poſita.s̄.in rubri.Potes & ali ter reſpondere huic opinioni.ſ.ꝙ illi di cantur contractus nominati ex quibus naſcitur actio in continenti cum ſint ce lebrati.ut in emp.& uendi.& in cōmoda to & ſimilibus.at in permutatione nō na ſcitur actio niſi re ſecuta & tunc naſcitur actio ex pacto preambulo non autem ex datione rei.& ſic eſt ſecunda ratio quare dicantur contractus innominati. que ratio eſt.ff.de pact.l.iuris gentium.§.i. in gloſa ibi poſita.& in inſti.de empt.& uendi.in.§.item precium. Extra litte ram quero primo quomodo cognoſcun tur iſti duo contractus īnominati.ſ. quā do ſit facio ut des.uel do ut facias. Reſ pondeo ſi primo conuentum eſt de dan do ut fiat eſt do ut facias Si primo de fa ciendo eſt facio ut des.ut not.ff.de pre ſcrip.uer.l.naturalis.§.at cum do. Se cundo extra litteram collige optimā dif ferentiam inter contractus nominatos & innominatos que talis eſt.in contra ctibus nominatis nō habet locum regu lariter penitentia. Vnde ſi uendidi tibi rē pro decem uel locaui. & uelim penite re non poſſum.ut.C.de actio.& oblig. l. ſicut. Fallit quandoq; ut in mandato. ut in inſti. de manda. §. recte. Item in ſocietate.ut.ff.pro ſocio. l.ſed & ſocius. §. fina.Item in depoſito. Nam ſi depoſui penes te aliquam rem. ut poſt mortem tuam tantum eam mihi reddas poſſum & ante mortem tuam repetere ſi muto uoluntatem.ut.ff.depoſiti.l.i.§.penul ti. Sed in contractibus innominatis locum habet penitentia. utputa dedi ti bi aliquid ut romam uadas. ego dans poſſum penitere. & datum repetere in dempnitate tamen tua ſeruata. Nam ſi tua intereſt accepiſſe non ob hanc cau

UVA. BHSC. IyR_072

ſam.uel quia ſumptus iam ob hanc cau/
ſam feceras . ut quia emeras marticā uel
alia neceſſaria ad proficiſcendum habe/
tur ratio indempnitatis tue.ut.ff.de con
di.ob cau. dam.l. ſi pecuniam in prin .
& ſi tibi de indempnitate tua ſatiſfaciam.
res illas emptas cauſa itineris pro quibꝰ
ſatiſfeci indempnitati tue ad te condice/
re poſſum.quia ſic dampnum habere nō
debes ita nec lucrum ſentire.ut.ff.de cō
di.ob cau.l.ſi pecuniam.§.ſed ſi accepe/
rit . Item no. ꝙ poſſum petere in iſtis
contractibus innominatis re integra.i.
antequā iueris romam.uel anteq̄ ichoa
ueris ire.poſtea non. ut.ff.đ condi.cau.
dot.l.quid ſeruus. Item nota ꝙ qui de
dit poterit repetere qui autē accepit nun
quam poteſt . quia dans iam adimpleuit
contractum a parte ſua. Et nota idem eſ
ſe in do ut des & in permutatiōe.ut hoc
notatur.ff. de conditio. cau.dot.l.ſi pe/
cuniam. Item nota ꝙ dicunt gloſato/
res ꝙ ea ueniunt in iſtis contractibus in
nominatis regulariter qui ueniunt ĩ iſtis
nominatis quibus aſſimilant̄ .ut ecce do
ut des ſimilatur uenditioni. Sed ſi uende
rem tibi domum pro decem & res uen/
dita periret dolo uel culpa mea teneor .
ut in inſtitutꝭ.de empti. & uendit.§.cum
autem precium.Si uero accipio rem tu/
am ex contractu innominato ut dem li
brum meumꝰ & pereat propter culpam
meam teneor.ut no.ff.de preſcrip.uer.l.
naturali ĩ fine .

Sequitur uidere de magis innomina/
tis contractibus.

Ictum eſt de nominatis & inno/
minatis contractibus. Sequitur
uidere de magis innominatis
contractibus. Magis innominati con
tractus dicuntur pacta quod uocabu/
lum eſt ita largum & generale ut poſ/
ſit attribui nominatis & innominatis cō
tractibus. ut.ff. de pac.l.labeo. unde ſi
queratur a te de emptione & permutatio
ne qui contractus ſint.& tu uelis reſpon
dere eſt quoddam pactum . bene ꝑotes
hoc reſpondere quia ita eſt largum uo/
cabulnm qđ optime conuenit illis no/
minatis & innominatis contractibus .
Item pactum eſt tam generale uocabu/
lum ut nedum reſpiciat ea que inducūt
obligationem ſed etiam ea que diſſoluūt
eam ut dicantur pacta.ut.ff.de pactis.l.
tale pactum . unde dicit lex conuentio/
nis nomen quod in idem recidit cum pa
cto adeo generale eſt ut nullus ſit con/
tractus nullaq; obligatio quin habeat in
ſe conuentionem.ut.ff.de pac.l.i.§ con
uentionis uerbum.

Sequitur tertia pars tituli que incipit
Viſis igitur &c.

Sta eſt tertia pars tituli huius in
qua dicitur ex quibus conſiſtat
contractus. Et certe poteſt di
ci ꝙ ex tribus conſiſtunt ſcilicet ex per/
ſonis niſi perſone enim eſſent non poſſet
eſſe contractus. Item conſiſtunt ex re
bus ſuper quibus fiant cōtractus.Et no.
ꝙ rei uerbum generale eſt ut compre/
hēdat pecuniam ſpeciem & facta etiam .
ut.ff.ſi cer.pe.l.i.in fi. Item conſiſtūt
contractus ex obligationibus que obli/
gationes habent reddere contractū uti/
lem & efficacem.de quibus eſt uidendū
Et primo de perſonis. Nam parum eſſet
ius noſceř ſi perſone quarum cauſa ſta/
tutum eſt ignoraretur . ut inſti. de iure
natura.genti.& ciui.§.fi.

De perſonis & perſonarum diui/
ſionibus rubrica.Et ſex fiūt diui/
ſiones.

Ictum eſt ſupra infine precedē/
tis rubrice ꝙ contractus ex tri/
bꝰ cōſiſtūt ſcilicet ex pignoribꝰ
& obligatiobibus de quibus omnibꝰ in
tendit liber noſter tractare . Verū qa
ꝑſone ſunt digniores ombnibus de qbꝰ
loquimur.ut in inſti.de iur.gen.natura.
& ciuili.&.ff.de edil.edic.l.iuſtiſſime. &
in uirgilio celeſtiſq; illi origo ē. ut not.
in iſtitu.de iur.natur.gent.& ciui.§.fi.

UVA. BHSC. IyR_072

Pronaq; cum ſpectent añimalia ſingula
terram os hominis ſublime dedit celum
q; uidere iuſſit & erectos ad ſydera tolle/
re uultus. Ideo de perſonis primo uult
tractare. tanq̄ de dignioribus quia di/
gniora ſunt prefrēda. ut. ar. ff. d̄ acqui.
re. do. l. i. Diuiditur autem titulus iſte
in ſex partes. quia ſex ponit diuiſiones
perſonarum. Prima reſpicit ſexum di/
cens. Hominum quidam ſunt maſculi
quidam femine & quidam hermofrodi/
te. Maſculi ſunt qui agunt & gignunt. &
ſic duas proprietates dicunt. i. agere &
generare. Femine ſunt que patiuntur cō
cipiunt & pariunt. & ſic iſta littera attri/
buit eis tria. dicuntur enim pati ſed ma/
ſculi agunt. Item concipiunt ex ſemine
hominis maſſam quandam circa quod
conſueuerunt dicere noſtri doctores
quoddam quod non reputo multum uti
le nec congruum arti noſtre ſcilicet ꝙ
illa maſſa quam concipit mulier ſtat ſex
diebus tanq̄ lac. poſtea nouem diebus
ſtat in ſanguine. poſtmodum in. xii. effi
cit̄ caro. In. xviii. poſtea accipit mem/
bra. unde uerſus. Sex in lacte dies tres
ſunt in ſanguine terni. Bis ſeni carnem.
ter ſeni membra figurant. Item dicū/
tur femine parere unde dicitur. Gaudio
concipiunt cum dolore autem pariunt.

Hermofrodite ſunt qui habent utrum
q; ſexum maſculinum & femininum. ſed
ſi plus incaleſcit maſculino cenſetur ma
ſculus & ad ea admittatur ad que admit/
tuntur maſculi. ut legitur & not. ff. de
ſtatu hominum in. l. queritur. Si autem
plus preualet femineus ſexus cenſetur
femina & ea ſibi denegantur que mulie/
ribus denegata ſunt. que infra ſtatim di/
cam. Et nota ex eo qđ hic dicitur ſi plus
preualet & eſt. preualere & optinere eſt
quod plus eſt. ut. C. de donatio. l. ſanxi/
mus. §. ne autem littera expedita & de/
clarata circa primam diuiſionē. Que/
ro extra litteram quare fuit poſita talis
diuiſio hic. Et reſpondeo ꝙ notabiliter
ponitur ut ex hoc ſciamus ꝙ in multis
eſt deterior feminarum conditio q̄ ma/
ſculorum. ut. ff. de ſtat. homi. l. in mul/
tis. & ut ſciamus ꝙ a multis repelluntur
femine ad que admittuntur maſculi.

Repelluntur enim femine ab officio
iudicandi quia iudices eſſe non poſſunt.
ut. ff. de iudic. l. cum pretor. §. non au/
tem. Item repelluntur ab arbitrio. q̄a
in femina non poteſt compromitti tan/
q̄ in arbitrium ut cognoſcat de iure ad
ſimilitudinem ordinis iudiciorum. v. C.
de recepet. l. fi. Sed an arbitratrix eſſe
poſſit ut cognoſcat amicabiliter & tan/
q̄ uir bonus cognoſceret. colligebat do/
minus meus Franciſcus ꝙ ſic per preal/
lega. l. fi. C. de recep. ex eo quod ibi legi
tur ꝙ mulieres ſeparentur ab omni iudi
ciali agmine. ſed arbitrator non ſeruat
ordinem iudiciorum. ymo prout ſibi ui
detur de bono & equo terminat nego/
cium. Et ſic ex littera illa dicebat ipſe ꝙ
non prohibebatur eſſe arbitratrix. & eſt
hic in ſua glo. de hoc. Et ita no. hic ꝙ eſt
arbiter & arbitrator. arbiter enim qui
cognoſcit ordine iuris ſeruato. coram eo
enim datur libellus ſicut coram iudice
ordinario ut no. C. de lit. conte. auten.
offeratur. &. ff. de arbi. l. i. qui libellus
ſcribitur in actis per tabellionem quem
arbiter debet habere qui ſcribat totum
proceſſum ſicut fit in iudiciis. & poſtea
lis conteſtatur ſuper dicto libello & iu/
ratur de calumpnia ab utraq; parte &
ſcribitur conteſtatio & iuramentum in
actis. & dantur termini & fiunt probatio
nes & omnia ad ſimilitudinem iudiciorū
debet iſte arbiter per tractare. ut. ff. de
arbit. l. i. & a dicto iſtius non appellatur
ymo ſtari oportet. ſiue equum ſiue ini/
quum ſit. & ſibi imputet qui compromi/
ſit. ut. ff. pro ſocio. l. ſocietatem. §. arbi/
trorum. &. l. diem proferre. §. ſtari. ff. de
arbit. Arbitrator ē qui cognoſcit ami
cabiliter. nec tenet̄ ſi n̄ uult ſeruare or/
dinem iuris ſed ueritatem iniquirit a
partibus & ab amicis utriuſq; partis pro
ut ſibi uicetur. de bono & equo determi
nat negocium. & poteſt aufferre quan/
doq; de re unius & dare alteri ſi ſibi ui/
detur. ut hoc not. ff. de arbitr. l. pompo/
nius ait. §. recepiſſe. uerum eſt ſi inique

UVA. BHSC. IyR_072

dixerit iſte arbitrator. bene poteſt peti
ꝙ reducatur dictum ſuum ad arbitrium
boni uiri.ut.ff.pro ſocio.l.ſocietatem.§
arbitratorum·Et intelligas qđ hic dici-
tur ꝙ reducitur ad arbitrium boni uiri
ideſt iudicis.ut.ff.de uerbo.obli.l.conti
nuus.§. cum ibi & taliter bene poteſt in
femiam compromitti.ſ. ut ſit arbitratrix
hec.d.Fran. Sed hic poteſt queri de
quoddam qđ ſepe accidit ſi pignora fue-
rit data iniquo arbitratori. & petitum ſit
dictum ſuum reduci ad arbitrium boni
uiri & ipſe uelit pignora retinere pro ſē-
tencia quam dicet iudex an poſſit.& di-
cit.d.ac.ꝙ non.ar.ff.iudi.ſol.l.ii.&.l.pe
nult. Item poteſt queri an is qui ini-
que arbitratus eſt.& uelit iterum arbitra
ri ipſe idem an poſſit.& ſuper iſta queſti
one dicit.d.Ac.argumentando ꝙ non.ff
de arbitris.l.dicere.&.l.quia.ff.de re iu-
di.l. iudex. Et econtra uidetur ꝙ poſ-
ſit.C.quomodo & quando iudex.l. ſi ut
proponas &.ff.de arbi.l.qui tamen. Itē
repelluntur femine a procuratiōe. quia
procuratrices eſſe non poſſunt.ut.C. de
procura.l.aliena.pro parentibus autem
ſuis permittitur eis quandoq; agere ut ſi
parentes morbus aut etas nimia impedi
at agere.nec habeant quemquam idone-
um qui agat pro eis.ut.ff.de procu.l. fe
minis.& nota.inſti.de exceptio.§.prete-
rea. Item intelligas uerum ꝙ femina
non poteſt eſſe procuratrix ad iudicia
ſed ad negocia ideſt ad uenditiones & lo
cationes & ſimilia bene poteſt eſſe.ut.ff.
manda.l.idem que.§.papinianus.eodem
q; libro ſcripſit & de inſtitutoria.l.ſed &
ſi quis.§.potius.Item repelluntur femi-
ne a poſtulando pro aliis.ut.ff.de poſtu
la.l.i.§.ſexui.& eſt ratio quidem prohi-
bendi ne contra pudicitiam ſexui con-
gruentem alienis cauſis ſe immiſcant.
Et ne uirilibus officiis fungātur. Cau
ſa autem prohibendi introducta eſt a
Calfurnia improbiſſima femina que in-
uerecunde poſtulans & magnatum in-
quietans cauſam dedit edicto ut in pre-
dicto.§.ſexum. Item repelluntur femine
a teſtimonio in teſtamentis. ut in inſti.đ
teſta.§.teſtes. In aliis autem contracti
bus bene recipiuntur.ut.ff.de teſta.l.q
teſtamenta.§.mulier.Et eſt ratio ne fal-
ſitas poſſet in teſtamentis committi.ut.C
de fideicommiſſ.l.fi.quia femine ſunt in-
conſtantes & fragiles. Item repelluntur
femine a tutela ſeu cura. ut.C. quando
muli.tute.offi.fungi poſſit.ut.ff.đ tuto.
l.fi. Matri tamen & auie permittitur
accipere tut.filiorum.nepotum ſuorum
ut.in auten.matri & auie.C.quando mu
lier tute.offi.fun.poſſ.ſecundum ordi-
nem tamen ut primo mater ſecūdo auia
admittatur.& tunc talis tutrix debet re-
nunciare ſecundis nuptiis.Item uelleya-
no ſe cō.& omni alio auxilio. ut in autē.
ut ſine prohibitione matres.§. quia ue-
ro.unde tu tabellio qui facies inſtrumē-
tum quādo mulier ſuſcipit tutellam ſem
per omnia iſta ponas in inſtrumēto eiuſ
dem tutele.Vnum tamen ſcias ꝙ renun-
ciatio quantum ad hoc ꝙ ipſa renunciat
ſecundis nuptiis non ualet quia non ob-
ſtante tali renunciatione poterit facere
ſecundas nuptias.tutelam tamen amittit
ſalua minoribus omni iuris cautela. ut
in auten. ut ſine prohibitione ma.§. ſed
quia.E licet non ualeat talis renunciatio
in inſtrumento tamen habet filius ut.ſ.
dixi. Quare autem uelleiano habet re-
nunciare dicam.ī.de renunciat. Item
nota iſta tutrix prefertur omnibus ali-
is tutoribus preterquam teſtamentariis.
ut prealleg.auten.matri & auie. Item
nota quoddam de quo queritur. quia ſi
mater & auia uolunt habere tutelam poſ
ſunt.non autem compelluntur. quod ē
notabile.quia ſepe matres nolunt habe-
re tutelam cum ſit onus graue & impli-
citum.quod probatur in auten.matri et
auie. dum dicit ibi textus. matri & auie
permittimus ſubire tutelam uel curam.
Dicunt doctores ergo non coguntur ex
quo dicit permittimus.Verum eſt ꝙ om
nes alii tutores quibus defertur tutela
uel cura uel legittima alia coguntur eā
ſubire.ut not. in inſti.de tut. in princi-
pio niſi iuſtam habeant excuſationem.
quam poſſunt habere multis de cauſis.

UVA. BHSC. IyR_072

ut in inſtit.de excu.tuto.i.℞.& per totū

Item nota ꝙ non repellitur mater uel auia a tutela filiorum licet ſit dbitrix uel creditrix ipſorum & debitum manet in ſua natura quod non eſt in aliis tutoribus qui ſunt debitores uel creditores pupillorum in quibus & ſi ſcitur a principio repelluntur.& ſi neſcitur & admittuntur quia ſi ipſi taceant creditores perdūt creditum ſuum & debitores non liberātur a ſolutione debiti ut.C.qui dare uel qui dari curatores poſſunt auten.minores.& de hoc ibi plene not.& dicam deo dante ſuper inſtrumento tutele in.vii.capi.de hoc plene.Item nota ꝙ in principio tutele materne uel auie fieri debet inuentarium.Item debet dare fideiuſſorem qui promittat rempublicam ſal.fo.ut in auten.ut ſine prohibitione matres.§.ultimo.niſi eſſent facte tutrices in teſtamēto Tunc enim non ſatiſdaret ſicut nec alii tutores teſtamentarii.ut inſti.de ſatiſda.tuto.& cu.in prin. Item femine accuſare non poſſunt de publico crimine.ut in homicidio & ſimilibus publicis criminibus.niſi ſuam uel ſuorum iniuriam ꝓſequantur.uel mortem propinquorum deſcendant.ut.ff.de accuſa.l.qui accuſare.&.l.hii tamen.& de hoc plenius dicetur in cap.de iudi.in.℞.de accuſatore & accuſa.item femina non agit populari actione.ut.ff.de popu.act.l.multi. Et eſt popularis actio cuius executō datur cuilibet de populo.ut.ff.de popu.acti.l.i.

Vnde ſi aliquis corrumpit album pretoris datur actio in eum quinquaginta argentariorum que eſt popularis nam quilibet de populo poteſt eam intentare ut.ff.de iuriſdi.omni.iudic.l.ſi quis.& ſi duo ſint qui uelint ambo agere populari actione magis idoneus eſt preferendus. ut.ff.de actio.popu.l.i. Et ille cuius intereſt primo agit populari actione. ut.ff.de his qui de re uel effu.l.ſi uero.§.hec autem actio. Item deterioris conditionis eſt femina q̄ maſculus in fideiuſſione.quia non poteſt fideiubere. ut.ff.ad uelley.l.prima.Item deterioris conditionis eſt femina q̄ maſculus in depoſitione teſtamoniorum. unde ſi maſculus & femina ſint heredes alicuius maſculus uelit tenere teſtamentum & femina etiam penes maſculum debet deponi & ꝑfertur femine in hoc.ut.ff.de fide inſtrumento.l.ſi. Item deterioris conditionis eſt in hoc quia filios non habet in poteſtate.ut inſtitu.de adopti.§.femine.Sunt & alii caſus in quibus deterior eſt condi feminarum q̄ maſculorum quos non dico propter breuitatem ꝙ quia non ſunt multum utiles. Patet igitur ex predictis ꝙ multis iuris noſtri articulis deterior eſt conditio feminarum q̄ maſculorum.ut.ff.de ſta.homi.l.in multis. E contra femina quandoq; femina eſt melioris conditionis q̄ maſculus in impetrando ueniam etatis.Circa ꝙ ſcire oportet q̄ aliquando minores deſiderant gubernare paternam ſubſtantiam uel auorum patrimonia quod bene facere non poſſunt impediente minore etatis & ſi cōcedatur poſſunt poſtea agere contrahere & in his que faciunt non petunt reſtitutionem in integrum. ut.C. de his ue. etatis impe.l.i. Alienare tamen predium non poſſunt ſine decreto etiam uenia petita etatis. ut.l.ii.C.de his qui ue.eta.impe. Et hanc ueniam etatis petunt femine poſt.xviii.an.maſculi uero poſt.xx.tantum ſunt meliores conditionis femine q̄ maſculi.& eſt ratio quare minori tempore petat femina q̄ maſculus ueniam etatis.quia citius creſcit mala herba q̄ bona.& citius eſt ſubdola & auara femina.ut.ff.ad uel.l.ſed.ſi ego in fin.

Item maſculus quando impetrat ueniam habet probare ydoneitatem morum.Femina autem numerum annorū tantum probare ideſt ꝙ habeat.xviii.annos ratione ſuperius dicta.ut.C. de his qui ue. etatis impetrauerunt .l.ii. Qua autem forma habeat fieri iſta impetratio etatis longum eſſet dicere.& ideo omitto.

Secunda diuiſio & cetera.

UVA. BHSC. IyR_072

Jctum eſt ſupra de diuiſione ſe-
quitur de ſecunda que talis eſt.
Perſonarum quedam ſunt nate.
quedam naſciture. Nate ſunt que ſunt
ſeperate ab utero matris & ediderunt in
lucem idem nate ſũt uiue. qui enim mor
tui naſcuntur non uidẽtur nati. ut. ff. de
uerbo. ſigni. l. qui mortui. nec talis qui
mortuus naſceretur rumperet teſtamen
tum patris. licet non fuiſſet facta mentio
de eo in teſtamento illo. ut. C. de poſtu.
here. l. ii. Naſciture ſunt que conce-
pte adhuc in utero matris ſunt. & hi pro
iam natis habentur. quotiens de commo
dis ipſarum tractatur. ut. ff. de ſtatu ho.
l. qui in utero ſunt. puta ſi eis aliquid de-
legetur & ſi tractetur de inſtituẽdo eos.
nam poſſunt inſtitui. & poteſt eis legari
ſcilicet ſi nati eſſent. ut in inſtit. de leg. i.
§. poſtumo. Extra litteram etiam quero
quam utilitatem conſequamur ex tali di
uiſione. Reſpondeo magnam quia ex-
pedit nobis nedum perſonas natas co-
gnoſcere. ſed etiam naſcituras. quam ſi
paterfa. fecit teſtamentum habet inſtitue
re uel legittime exheredare cum cauſa le
gibus approbata omnes filios ſuos maſ-
culos & feminas de matrimonio natos i
poteſtate exiſtentes & emancipatos. ut i
inſtit. de exhere. in prin. & §. noſtra ue-
ro conſtitutio. & niſi ita inſtituantur uel
exheredent̃ non ualet teſtamentum quã
tum ad inſtitutionem. In legatis autem
firmum permanet. ut auten. ex cauſa. &
in predictis. l. plene not. & nedum natos
habet ita inſtituere ſed etiam naſcituros
de matrimonio legittimo debet inſtitue-
re. ut in inſtit. de exhere. §. poſtumi. Et
ex iſta inſtitutione ſcilicet cum dicit quis
inſtituo poſtumos uel naſcituros. Naſci-
turi ex preſenti matrimonio & ex futuro
inſtitui uidentur. ut. ff. de libe. & poſtu.
in. l. placet. & l. ideoq;. Et niſi inſtitueret
ita naſcituros ut dictũm eſt. & poſtea na
ſceretur filius uel filia poſt mortem ſuã
uel in uita ſua. & ipſe teſtator premorere
tur. eius teſtamentum rumperetur quo
ad inſtitutionem. ſed in legatis firmum
permaneret. per auten. ex cauſa. C. de
libe. pt. ſecundum communem opini.
Sed dominus meus franciſcus dice-
bat nil deberi in predicto caſu ſcilicet qñ
filius meus erat preteritus a patre per. l.
i. C. de poſtu. here. & quod dicitur in au
ten. ex cauſa. de here. non ualeret teſta-
mentum quantum ad iſtit. in legatis ſic.
ſubaudiebat exheredatiõis facte a patre
quo caſu non ualet inſtitutio ſed legata
ſic. Nam in tali caſu ſcilicet quando exhe
redatur a patre & non iuſte tũc dicebat
ipſe ꝙ legata bene ualent licet inſtitutio
non. ſed de preteritione facta a patre de
filio dicebat nil deberi ſcilicet de legatis
& qđ ſequitur in auten. ex cauſa preteri-
tionis teſtamentum manet firmum in le-
gatis ipſe referebat ad matrem preterien
tem quo caſu non ualet inſtitutio ſed le-
gata ſic. unde ſi pater pretereat poſtu-
mum uel etiam natum nil debetur ex te-
ſtamento tali ſecundum eum & uidetur
hoc notari ſecundum quod ipſe etiam di
cebat per gloſatorem ordinarium in au
ten. ut cum de appellatiõe cognoſcitur.
§. ſiue igitur. licet in flore noſtro uidea-
tur dici ꝙ legata debeantur ex tali caſu
ſcilicet ꝙ preteritus filius a patre uel na-
tus uel naſciturus licet inſtitutio non ua
leat nec facit differentiam quantum ad
hoc inter exheredationem uel preteritio
nem patris. immo dicit aperte ſiue exhe-
redetur filius a patre & non legittime ſi-
ue preteriatur a patre uel a matre & nõ
legittime non ualet teſtamentum quan-
tum ad inſtitutionem ſed in legatis fir-
mum manet. & hoc uidetur Acu. & alii
gloſatores omnes ſeruare. ex eo quod le
gitur. C. de libe. preteri. auten. ex cauſa.
ut hoc plene notatur etiam in noſtra ſũ
ma & in flore in rubrica de here. inſti. &
in rubrica quibus modis te. rũp. Item
qđ dixi poſtumos inſtuendos non au-
tem exheredandos. quia non poſſunt ex
hereditari hodie cum cauſam ingratitu-
dinis nõ poſſunt obmittere. ut. C. de ioſ-
fi. teſtamen. l. ſiquis nota. C. de liber. pre
teri. l. fi. in fi. Et ita utilis eſt diuiſio ſupra
per quam obligimus ꝙ non ſolum natis
ſed etiam naſcituris neceſſe habemus ꝓ-

UVA. BHSC. IyR_072

uidere. Item nota ꝙ qui ſunt in utero proſunt quandoqꝫ aliis. ut ſi mulier pregnans commiſit delictum propter quod debet damnari differtur pena ſua & cuſtoditur donec pariat. ut. ff. de ſta. homi. l. imperator. Item prodeſt qui in utero eſt matris ſue ut in alimentis. ut. ff. de uētre in poſ. mitte. l. i. in princi. Item nota hoc ꝙ filium in uentre conceptum poteſt mulier per decem menſes & duos dies ad plus in uentre portare & non plus ut in auten. de reſti. & ea que pa. §. fi. Ad minus autem oportet portare mulierem filium in uentre uſqꝫ ad ſeptimum menſem inchoatum non autem dico finitum unde in ſex menſes & una die poſt perfectus partus naſci poteſt. ut. ff. de ſtat. homi. l. ſeptimo menſe. & . ff. de ſuis & legit. heredi. l. inteſtato. §. fi. & predicta ualēt ad multa. nam accidit aliquando aliqueꝫ decedere relicta uxore que aſſerit ſe grauidam ex defuncto et petit ſe poni ī poſſeſſionem bonorum defuncti nomine uētris & alimenta ſibi conſtitui. quod poteſt expreſſe calumnia eius que ſe mitti in poſſeſſionem petit non appareat. ut ff. de uen. in poſſeſſio. mit. l. i. §. ſi ea. Certe ultra duos dies & decem menſes & plus non expectabitur iſta mulier quia plus in uentre portare non poteſt ut ſupra dixi & ſi poſt illud tempus filium pareret non preſumitur conceptus ex illo qui deceſſit quia iam ſunt tranſacti plus q̄ decem menſes & duos dies. ut predictis legibus notari uidetur.

Tertia diuiſio.

Ictum eſt ſupra de duabus diuiſionibus perſonarum. ſequitur de tertia que talis eſt. Omnis homo aut eſt liber aut eſt ſeruus circa quam primo tractandum eſt qui ſint ſerui. ſecundo qui ſunt liberi. Dicitur enim ſeruus ille qui naſcitur de ancilla mea ideſt de ea muliere ſerua quam emeram uel ceperam ab hoſtibus. uel alio modo habebam eam quia mihi legata erat ancilla talis. & dicitur iſte ſeruus eē natiuitate. ut inſtit. de iur. perſonarum. §. ſerui. Nec reſpicitur utrum habuerit patrem iſte talis qui naſcitur de ancilla liberum uel ſeruum. Nam quantuncunqꝫ liberum habuerit patrem exquo naſcitur de ancilla ſerua. ſeruus eſt quia matris conditio inſpicitur in hoc. ut inſtit. de ingenuis. §. i. & per totum. Item ſerui nedum naſcuntur ſed fiunt. Equidem fiunt duplici iure gentium & ciuili. De iure gentium fiunt ſerui captiuitate. contrahentes enim ſtatuerunt ꝙ ſi aliquis capiebat aliquem de hoſtibus ipſe efficiatur ſeruus capientis. ut. ff. de ſta. homi. l. & ſeruorum. intelligas hic ꝙ hoſtes ſunt quibus populus romanus bellum indicit. ceteri nanqꝫ latrunculi appellantur ut. ff. de captiuis & poſtu. reuerſis. l. hoſtes. Iure ciuili fiunt ſerui etiam ut ecce aliquis eſt liber & uult effici ſeruus poteſt de iure ciuili ſi iſta interueniant. Primo ꝙ ſit maior uiginti annis. ut inſtit. de iur. perſona. §. ſerui. Secundo ꝙ patiatur ſe uenundari gratia percipiendi precii. ut inſti. d̄ iur. perſo. §. ſerui. & . C. de lib. cō. l. non ideo uel alio modo in alium ſe transferri patiatur. utputa permutando gratia commoditatis. habende & habeat ut. C. de libe. cau. l. ſi miniſterium. Tertio ꝙ uere habeat partem precii. ut. ff. q. ad libe. procla. non lic. l. i. Quarto ꝙ ille qui emit ignoret conditionem ſuam. habet enim credere ꝙ ſit ſeruꝰ. ut. ff. de libe. cau. libertus. §. ſi quis ſciens. Quinto ut iſte qui patitur ſe uendi ſciat conditionem ſuam. ut. ff. ſi ingenuus etiam dicatur. l. ii. Alias ſi pateretur ſe uenundari credendo ſe eſſe ſeruum cum uere non eſſet. ut quia nutriueram eum a ſua pueritia. exquo credebat eſſe ſeruus ſed rei ueritate erat liber. non preiudicaret ſibi talis uenditio. ut prealléga. l. nota.

Et omnia iſta predicta debent concurrere & ſi aliquod iſtorum deficeret non noceret ei quin prouocaret in libertatem. Sed circa hoc quero an poſſit reſtitui in integrum iſte talis uenditus quando eſt minor. xxv. annis licet debeat eſſe

UVA. BHSC. IyR_072

maior.xx. Reſpondet dom. Acur. ꝙ non
quia tanta ſolennitas que fuit hic obſer/
uata non eſt mutanda & quia non eſt lo
cus reſtitutioni ubi res mutat ſtatum
prorſus amittendo. ut. ff. de mi. ſi ex cau
ſa. §. papi. & de inte. reſtit. l. diuus. Ité
quero an pater uel filius uel aliquis poſ
ſit eum reuocare ad libertatem uel per
officium iudicis quod imploratur a pa /
tre. cum filius ſtat per ſe & ſui ipſius cõ/
trouerſiam facit patri. uel cum detinetur
ab alio ſua propria uoluntate. uel poſſit
reuocari per rei uendicationem adiecta
cauſa de iure romano que etiam datur
patri a quocunq; detineat filius ſponte
det inuitus. ut. ff. de rei uen. l. i. Reſpõ
det do. Acur. non ut. ff. de capit. dimi. l.
inte. §. ſi libertatem. Item quero ſi iſte
uult offerre precium emptori ut liberet
eum. an emptor tenetur recipere. Reſpõ
det glo. non. ut. ff. ſi ingenuus eſſe dica/
tur. l. ii. Sed ſi dominus ſponte accipit
precium & liberet eum retinet ſtatum ĩ/
genuitatis. ut not. inſti. de iur. perſo. §.
ſerui. Extra litteram quero quid ſit ſer
uitus. ſeruitus eſt conſtitutio iuris gen /
tium ideſt unum de ſtatutis iuris genti /
um qua quis contra naturam dominio a
lieno ſubicitur. & bene dicit contra na /
turam quia iur̃ naturali omnes liberi na
ſcebantur. ut not. inſtit. de iur. perſo. §.
ſeruitus. Item quero ſi mulier quando
concipit ſit libera poſtea quado peperit
ſit ancilla. an iſte quem iſta peperit ſit ſer
uus uel liber. Et reſpondeo ꝙ liber idem
eſt ſi quando concipit ſit ancilla quando
autem parit ſit libera. ut iſte quem pepe
rit ſit liber. idem eſt ſi quando concipit
ſit ancilla poſtea efficiatur libera. & ante
quam pariat reducitur in ſeruitutem ita
ꝙ medio tempore tantum fuerit libera
filius erit liber. quia non debet calamitas
matris nocere ei qui in utero eſt ut inſti.
de ingenuis. §. ſufficit autem. Item no
ta ꝙ ſeruorum multe ſunt diuiſiones. nã
quidam ſunt in dignitate quidam non.
In dignitate ſunt aliqui qui ſunt caſtaldi
domini ſui. Quidam non habent digni /
tatem ut uiliſſimi ſeu compediti ſerui qui
non faciunt aliquid niſi ꝙ ſtant ignati
uel faciunt uilia. ut inſtit. de iniuriis. §.
ſed pena. Item nota quod dixi de di /
gnitate non intelligas de dignitate ſeu
honore publico quia ſerui ad talia aſpi /
rare non poſſunt. ut. ff. de regulis iuris.
l. ſeruus. Item quidam dicuntur or /
dinarii. quidam uicarii. Ordinarius eſt
qui ſub ſe habet alium ſeruum qui emit
de peculio ſuo qui emptus dicitur uica /
rius. ut inſti. ꝙ cum eo. §. cum autem.
non tamen unus magis eſt ſeruus q̃ al/
ter. quia. ut. C. de nudo iure queritur
tol. l. i. Nam quidam habebant nudum
dominium in ſeruis olim quidam plenũ.
quidam ſemiplenum. Viſo de ſeruis.
ſequitur uidere de liberis. Liberi ſunt
qui nati ſunt de liberis parentibus ideſt
de matre & patre uel ſaltem de libera ma
tre non inſpecto patre. quia matris con/
ditio in hoc caſu reſpicitur. ut inſti. de
ingenu. in prin. Et quod hic dicitur ĩ
littera liberi ſequuntur cõditionem ma/
tris intelligas quantum ad libertatem &
ſeruitutem. Quo autem ad honores &
poteſtatem ſequuntur patrem. ut. C. de
rei uendi. l. partum. & ff. de ſtatu homi.
l. cum legittime. & l. cum paulus. Et
iſti liberi ſubdiuiduntur. quia alii ſunt
ingenui ideſt plene liberi qui nunq̃ ha /
buerunt maculam ſeruitutis. Alii li /
bertini qui iam fuerunt in macula ſerui/
tutis aſperſi modo nõ ſunt. Ingenui ſunt
qui ſtatim ut nati liberi ſunt ut dictum
eſt ſiue nati ſint de patre & matre inge /
nuis ſiue nati ſint de matre libera & pa /
tre etiam ſiue nati ſint ex matre libertina
patre uero ingenuo uel ſeruo. ut inſtit.
de ingenuis. in principio. Et iſti ingenui
non ſunt aſtricti ad aliqua obſequia ali
cui ſed capite eleuato poſſunt ambulare
per mundum. Libertini ſunt qui ex
iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt ideſt ex
uera ſeruitute ut quia ille qui manumit/
titur uere erat ſeruus. Nam ſi uere non
fuiſſet ſeruus. ſed tanq̃ ſeruus detentus
& defacto manumiſſus non faceret euꝫ
libertinum. ut inſtit. de inge. §. ſi. quaſi
diceret illi qui uere fuerunt ſerui & ma/

UVA. BHSC. IyR_072

numiſſi ſunt a domino ideſt extra manū & poteſtatem diu dimiſſi liberando eos a ſe libertini dicuntur. Poteſt enim dominus ſeruum ſuum manumittere & eū a ſe liberare multis modis. & per epiſtolam & inter amicos & coram pretore. & in ultima uoluntate. ut inſtitu. de liber. §. multis autem modis. quos modos non expono propter breuitatem. Extra litteram ſcias ꝙ iſti libertini licet liberi ſint quantum ad omnes homines & quātum ad matrimonia & alia. ut in autenti. ut liberi de cetero. §. i. tamen patrono ſuo ſunt aſtricti ad obſequia multa & ipſa natura & ſine impoſitione aliqua. Debent enim aſſurgere patrono ſuo & honorem & reuerentiam ei preſtare. Item non poſſunt eum uocare in ius ſine uenia. Item alimenta preſtare ei & ad multa alia tenentur ipſa natura. licet patronus non imponat iſta quando eos manumittit. ut. ff. de conditioni. indebi. l. ſi nō ſortem. §. libertus in princi. Item non debent libertini facere iniuriam patrono. & ſi fecerint poteſt eos reuocare tanꝗ ingratos in ſeruitutem etiam propter leuem offenſam in faciendo commiſſam ut. C. de liber. & eorum libe. l. ii. ſecus ſi non preſtarent obſequia patrono de quibus dictum eſt quia propterea non reuocantur in ſeruitutem. ut. C. de liberali cauſa. l. ſolo niſi opportunum erat obſequium quia famen habeat patronus. & illi non preſtabant alimenta. ut. ff. de libe. agno. l. alimenta. §. imperatores. ſed poteſt cōminari eis quando non preſtant obſequia ut. ff. de iurepatro. l. ingratus.

Iem poteſt queri hic quid ſit libertas. Et ē libertas naturalis facultas ꝙ cuiq; facere liber. niſi ꝙ ui aut iure prohibetur.

Item etiam quero an ſtatu liber ſit ſeruus uel liber. Et eſt ſtatu liber ille cui eſt relicta libertas ſub conditione. ut ſi dicat teſtator relinquo libertatem raynuntio ſeruo meo ſi papa uenerit bononiam pendente conditione. iſte dicitur ſtatu liber. & determinat gloſa Acur. ꝙ ſit ſeruus per legem. ff. de ſtatu liber. lege ſtatu liber. Itē quid ď aſcriptitio & eſt aſcriptitius qui eſt ſolo alicuius per ſcripturam aſtrictus. & fit iſte aſcriptitius gemina ſcriptura interueniente una uidelicet per quam promittat ſolenniter domino non recedere a ſolio ſuo & per iſtam conſtituitur non tamen probatur per iſtam eum eſſe aſcriptitium. Eſt & alia ſcriptura neceſſaria in qua confiteatur ſe eſſe aſcriptitium & per iſtum probatur eum aſcriptitium. & aſtringitur iſte aſcriptitius ad certam partem fructuum domino puta tertiam uel quartā ſ͛m quod conueniunt ad inuicem ut iſta probantur inſumma de agri. & cenſi. circa principium. Et de iſto aſcriptitio terminat glo. Ac. ꝙ ſit liber cum poſſit eſſe clericus contra uoluntatem domini ꝙ non eſt in ſeruis. ut. C. de epiſco. & cler. l. iubemus.

Quarta diuiſio eſt quia perſone alie ſunt ſui iuris.

N iſta diuiſione primo uideamus de his perſonis que ſunt alieni iuris. Secundo de his quibus ſunt ſui iuris ſ͛m ordinem inſtitutionum licet in hac littera alius ſeruetur. Nam ſcito que ſunt alieni iuris facile cognoſceretur que ſint ſui iuris. Quia contrariorum eadem eſt diſciplina. ut inſti. de his que ſui uel alie. iuris. in prin. Alieni iuris ſunt ſerui qui ſunt in poteſtate dominorum. uel qui nati ſunt de ancillis eorum uel capti fuerint ab hoſtibus. uel quia permiſerunt ſe alienari ab aliquo de iure ciuili quinq; interuenientibus que debent interuenire. ut. ſ. dixi in alia diuiſione. Iſta enim dicuntur iuris alieni quia in poteſtate dominorum ſunt ut inſti. de his qui ſunt ſui uel alie. iuris. §. in poteſtate dominorum. De iſta eqdem poteſtate quam habent domini in ſeruos ſuos aliqua extra litteram uideamus. Et primo ſciendum eſt ꝙ olim habebant domini maximam poteſtatem. ſ.

UVA. BHSC. IyR_072

vite necisq; quia poterant ſeruos ſuos p/
mittere uiuere & occidere ſine cauſa ſi
uolebant. abſq; aliqua pena quemadmo
dum porcellum ſuum. Sed hodie non li/
cet domino occidere ſeruum ſuum ſine
cauſa. ideo qui occidit ſeruum ſuum ſine
cauſa punitur. l. cor. de ſic. ac ſi occide/
ret ſeruum alienum ut inſtit. de lege ac/
quil. §. liberum cum cauſa autem iuſta
ideſt ſi inueniret eum cum uxore ſua uel
conſimili cauſa poſſet eum ſeruum pro/
prium occidere. ut hoc not. & legitur in
inſtit. de his qui ſunt ſui uel alie. iur. §. i.
Et nedum hodie poſſunt eos occidere
ſed nec contra eos nimis ſeuere afficien/
do eos fame uel intollerabili iniuria ni/
mis acriter uerberando. Et ſi contra/
rium facerent coguntur eos uendere. &
precium inde habebunt. & recte hoc ſta
tutum eſt. Expedit enim reipu. ne quiſ re
ſua male utatur. ut inſti. de his qui ſunt
ſui uel alie. iur. §. ſed & maior aſperitas
dominorum. Si autem ſeruus non obe/
diat domino poteſt eum dominus bene
corrigere temperate & modice. non au/
tem intemperate. ut. C. de emen. ſer. l. i. &
etiam ſine cauſa poteſt euʒ dominus cor
rigere modice. ſecundum do. Io. ut in p̃
alleg. l. i. de emen. ſeruo. notari uidetur.
Item habent hodie poteſtatem talem
ut poſſint uendere & alienare eos quem
admodum res ſuas faciunt. Item quic/
quid per ſeruum acquiritur domino ac/
quiritur. ut inſtit. per quas perſo. no. ac.
§. i. & §. item nobis acquiritur. Item a
lieni iuris ſunt filii qui ſunt in poteſtate
patris ſui uel aui paterni ſi habent auũ.
Nam hec eſt regula ut qui naſcitur ex
me & uxore mea uel de filio meo maſcu/
lo. & uxor ſua in poteſtate mea eſt & om
nes deſcendentes mei ex maſculino ſexu
ſunt in poteſtate mea. & poſſum filium
emancipare & nepotem retinere in po/
teſtate. ut hoc probatur. in inſtit. de pa.
po. in principio. & qui. mo. patr. pote. fi/
ni. in princi. &. §. admonẽdi. &. ff. de ado
pti. l. liberum. In poteſtate autem ma/
tris non ſunt aliqui quia femine non ha/
bent in poteſtate filios. ut inſtitu. de ado
pti. §. femine. Filia autem mea in pote/
ſtate mea eſt etiam nupta. ut inſti. de ſe/
con. ter. §. i. in fi. ut. C. de condic. inſer. l.
ſi uxorem. Non autem eſt ĩ poteſtate ma/
riti niſi quo ad debitum carnis. Operari
tamen uidetur marito & in ſeruitio ma/
riti eſſe licet ſit in poteſtate patris. ut. ff.
de oper. li. l. ſicut. & ff. de donati. inter
uirum. & uxorem. l. ſed ſi uir in prin.
Sed cui debet operari poſt mortem uiri
ſcilicet infra annum eo ſcilicet tempore
quo dotem in pecunia exiſtente petere
non poteſt. Reſpondeo ſecundum Ac.
ibi debet operari unde & alimentari qđ
unde fiat no. de do. §. ii. additio. Aliud
autem eſt de iure longonbardorum ſe/
cundum ꝙ filia uidetur in poteſtate ma
riti. qualiter mulieri alienare permiſſum
ſit. l. i. Iure tamen romanorum eſt in
poteſtate patris ſcilicet ut ſupra dixi. Fi
lius autem uel filia qui naſcitur de filia
mea non eſt in mea poteſtate ſed patris
ſui uel aui paterni. Item qđ dixi om/
nes filii & nepotes ex maſculino ſexu de/
ſcendentes ſunt in poteſtate patris. in/
telligas uerum eſſe ſi nati ſint de legitti/
mo matrimonio. alioquin ſi naſcerentur
de concubinatu uel alio coitu non eſſet
in poteſtate patris. ut inſtit. de pat. pote/
ſta. in principio. Dum dicit ibi in po/
teſtate noſtra ſunt quos iuſtis nuptiis ꝓ
creauimus. ut inſtit. de nupti. §. ſi. Item
ſcias ꝙ ſi naſcatur filius đ filio meo emã/
cipato qui fuerit cõceptus & natus poſt
emancipationem non eſt in poteſtate
mea ſed in poteſtate filii mei. ſecus ſi
fuiſſet conceptus ante emancipationem
licet fuerit natus poſt emancipationem
quia in poteſtate mea eſſet & non patris
ut inſtit. quibus modis. pat. po. finitur. §
illud autem. Extra litteram ſcias hoc
ius pa. po. in multis conſiſtit. Primo
propter neceſſitatem famis poteſt pa/
ter filium uendere & alienare. ut. C.
de patribus qui filios diſtrahunt.

UVA. BHSC. IyR_072

lege ſecunda. Secundo quia ab eo in ius
uocari non poteſt. ut.C.de in ius uo.l.
ſi.Item tertio cum eo agendo iudicium
pater habere non poteſt niſi in caſtrenſi
uel quaſi.ut.ff.de iudi.l.lis nulla. Item
in iudicio cum alio eſſe non poteſt ſine
uoluntate patris.ut.C.de bo.que liber.
l.fi.§.i.& hoc eſt uerum litigando ſuo
nomine. Sed an quando eſt procura-
tor aliorum i iudicio filiusfamilias quod
eſſe poteſt.ut.ff.de procura.l.filiusfami-
lias.§.ipſe quoq; egeat conſenſu patris
queritur & eſt notabile. uidetur ꝙ non
cum non agat circa peculium .tunc eni
quando agitur circa peculium non poſ-
ſet ſine conſenſu patris litigare. & ita in
telligitur.C.de bon.que libe.l.fi.in prin
ci.Econtra uidetur ꝙ debeat habere qa
non admittit̃ per ſe ſine conſenſu patris
nec pro alio admittatur.nam nemo ad-
mittitur pro alio quin pro ſe admittatur
Sed aliqui bene admittuntur pro ſe qui
pro aliis non admittuntur. ut.ff.de po-
ſtula.l.i.§.i.Et eſt ratio quare conſen-
ſum patris habere debeat.quia filius nõ
uidetur eſſe integer homo ad agendum
ſed medius.Vnde nec preſcriptio ei cur-
rit.ut.C.de an.exce.l.i.in fi. Sed patris
conſenſu reintegratur quod i ſeruo non
poteſt eſſe.cum ipſe nec medius homo
ſit.& ideo non agit etiam domino con-
ſentiente.ut.C.de iur.l.ſeruus.Item pa-
ter non poteſt obligari cum filio ciui.ut
inſti.de inuti.ſtipu.§.item inutilis. Item
quicquid acquirunt filii noſtri ex cauſa
aduenticia & nobis acquirunt quo ad
uſufructum.& illa aduenticia eis inuitis
adminiſtramus.ut inſti.per quaſ per no.
ac.§.i.Item filium meum petere poſſum
in meam poteſtatem.Circa quod diſtin-
gue.quia aut filius meus detinetur a nul
lo.ſed ipſe ſui ipſius mihi patri contro-
uerſiam facit. tunc per officium iudicis
petam eum.poſſum & agere preiudiciali
actione in rem.Si uero ab alio detinere-
tur & ſponte ſua tunc.& per officium iu-
dicis petam eum. ſicut & ſi apud ſeip-
ſum eſſet.Nam iſto caſu apud ſe eſſe ui-
detur.& agere etiam poſſum preiudicia-
li actione ut.ſ. Si uero detineretur in-
uitus ab alio tunc per interdictum deli-
be.exhibendis.ut.ff.de liber. exhiben.l.
i. Et datur etiam patri rei uen. adiecta
cauſa de iure qui ritum ut hec no.& le-
guntur.ff.de rei uendi.l.prima. Item
ſcias ꝙ pater debet alere filium non ra-
tione patrie poteſtatis ſed ratione natu-
rali cum & emancipatos teneatur eti-
am alere.ut.ff.de libe.agnoſcẽ.l.ſiquis a
liberis in princi.&.C.de boniſque liber.
l.fi.§.ipſum autem. Et circa hoc dico ꝙ
filium maiorem triennio pater & aſcen-
dentes per patrem alere debent.minoreȝ
autem triennio mater alere debet. ut.C.
de pa.pote.l.nec filium. quod intelligit
dominus Acur.ſi mulier habeat lac.& ip
ſa lactare filium non dedeceat.Et ſcias ꝙ
ſi pater uel aſcendentes per patrem deſi-
ſtent eſſe aut egentes eſſent ita ut filios
alere non poſſent tunc mater & aſcen-
dentes per matrem alere habent filios
etiam maiores triennio.Item mater & a-
ſcendentes per matrem filium uulgo q̃-
ſitum alere tenentur.Item qđ dixi paren
tes debere alere filios. intelligas uerum
eſſe niſi poſſint eis obiicere ꝙ fuerint ab
eis accuſati uel niſi poſſunt dicere ꝙ filii
habent bona de quibus poſſunt ſe nutri-
re.uel ꝙ habent talem artem de qua poſ
ſunt ſe alere.uel niſi pater poſſit obiicere
filio quod ſit ingratus.nam propter in-
gratitudinem poſſunt alimenta denega-
ri.ut.C.de ali.liber.l. ult.& onus pro-
bandi uidetur incumbere patri.ut arg.
C.de inofficio.teſtamen.l. omni modo.
licet ſit argu.contra.in eod.titu.l.liberi.
Item contra ut filii teneantur paren-
tes alere quando indigent. Nam & filii
parentes alere tenentur quando indigent
quemadmodum parentes filios ut pro-
bantur hec omnia.C.de pa. po.l. nec fi-
lium.&.l.filii.& de ali.libert.per totum
titulum.&.ff.de liber.l.ſi quis.§.ulti.&.
§.ſed ſi filius.&.§.idẽ iudex exaiare alias
extimare. Preſtari aũt debẽt alimẽta ꝑ
mõ facultatũ.ut.C.de alen.li.l.ii.&.ff.e.
l.ſi qs.§.alimen. Et ſi non preſtentur ca
ptis dignoribus & diſtractis coget̃ quis

UVA. BHSC. IyR_072

ſatiſfacere ſenteñtie.ut.ff. de agno.lib.l.
ſi quis.§.ſi quis ex his. Si autem de ipſo
ſit dubium ſi ſit parens uel de liberis ſu/
per ea re ſumatim iudex debet cognoſce
re & ſi conſtiterit filium uel parentem eſ
ſe tunc illi iubebit alioquin non decer/
net alimenta. Iterim tamen alit pater eti/
am ſi non ſit filius.ut.ff.de lib. agno.l.ii
§.idem iul.&.l.ſi neget. Item nota ꝙ
quis preſumitur eſſe filius ī poteſtate pa/
tris hoc ipſo ꝙ naſcitur ex uxore. quia
nuptie probāt filium.ut.ff.ue in ius uo.
l.quia ſemper niſi probetur contrarium
ut ecce maritus probat non concubuiſſe
diu cum uxore infirmitate grauatus uel
alia de cauſa uel erat in ea ualitudine ut
generare non poſſet.uel probatur ꝙ ma
ritus fuit abſens per decennium & reuer
ſus inuenit puerum unius anni.hic licet
in domo mariti natus ſit uicinis ſcienti/
bus non eſſe filius mariti.ut.ff.de his qui
ſunt ſui uel alie.iur.l.filium. Si aliquis
ergo uult ſe probare filium legittimum
Ranutii habet dicere & probare ꝙ natꝰ
eſt de tali dña que eſt legittima uxor Ra
nutius & ipſe tractat eam in domo ſua
tanqꝫ uxorem ſuam conuerſando cum
ea ſecundum quod mariti cum uxoribꝰ
ſuis faciunt & probare ꝙ natus eſt in do
mo Ranutii & hoc ōſtenſo preſumetur
filius a iure in poteſtate patris.ut in pre/
al.filium.de his qui ſunt ſui uel alie. iu/
ris.ff.&.l.quia.ff.de in ius uo. Vere ta/
men non poteſt ſciri ſi fuit filius quia in
hoc impoſſibile eſt ſciri.ut.ff.de condi.
& demon.l.lutius. Dictum eſt de his
que ſunt alieni iuris.uidendum eſt đ his
qui ſunt ſui iur. Sui iuris ſunt libere per
ſone que non ſunt in poteſtate alicuius
domini nec natiuitate nec aliquo alio iu/
re per quem quis efficitur ſeruuſ alteriꝰ.
Item ſui iuris ſunt patres & matreſfa.
& accipitur hic materfamil.pro illa mu/
liere que eſt ſui iuris. alias dicitur mater
fa.quelibet mulier que honeſte uiuit.
Quandoqꝫ dicitur materfa.que eſt note
auctoritatis.ut.ff. de libe. exhi.l.iii.§.fi.
Et no. hoc.ff.de his qui ſunt ſui uel alie.
iuris.l.nam. Sed quomodo ſunt facte ſui
iuris iſte perſoñe ſcilicet patres & matreſ
familias cum fuerint iam iuris alieni.
Reſpondet littera morte naturali parē
tum. Circa quod ſcias ꝙ ſi pater mori/
tur omnes filii efficiūtur ſui iuris. Sed
ſi moriatur auus qui habet filios tempo/
re mortis ſue & nepotes in poteſtate nō
efficiuntur ſui iuris ymo recidunt in po/
teſtatem patris eorum. Si autem tem/
pore mortis aui filius erat ſublatus đ me
dio ideſt non erat ī poteſtate patris quia
emancipatus erat a patre iſte auus.nepo
tes tamen retinuerat in poteſtate quod
facere potuit.ut.ſ.not.tunc nepotes per
mortem aui non recidunt in poteſtatem
patris eorum ſed efficiuntur ſui iuris. ut
inſtit.qui mo.iuſpat.po.fini.in prin. ſe/
cus ſi filius eſiſſet ſublatus de medio per
dignitatem.quia factus fuiſſet epiſcopus
que dignitas liberat filium a poteſtate
patris. ut in auten.ſi dignitas epiſcopa/
lis.C.de epiſco.& cleri. Quia tunc ne/
potes per mortem aui non efficiuntur
ſui iuris. ſed recidunt in poteſtatem ſui
patris.ut prealleg.autent.legitur. Itē
fiunt ſui iuris nondum morte naturali
parentum ſed etiam ciuili. utputa ſi ali/
quis filios habens in poteſtate ob ali/
quod maleficium deportatus eſt in in/
ſulam.ex qua deprobatione dicitur ciui
liter mortuus quia perdit ciuitatem. Iteꝫ
patriam poteſtatem quia filii efficiuntur
ſui iuris.ut inſti. qui. mo. pa. po.ſol.§.
cum autem. Item bona perdit.ut.ff.de i/
terdi.& releg.l.i. Secus eſſet ſi tantum
relegatus fuiſſet pater in inſulam quia
retinet filios in poteſtate. Item reti/
net bona ſua. ut inſtit. quib.mo.pa.po.
ſol.§.relegati. Et ſic collige differen/
tiam inter deportatum & relegatum.
Deportatus enim perdit ciuitatem. Item
patriam poteſtatem. Item bona. Re/
legatus autem retinet ciuitatem. Item
retinet patriam poteſtatem. Item reti/
net bona.ut.ff.de interdic.& releg.l.re/
legatorũ.§.ſiue autē.&.§.ad tēpus.&.l.
i.eiuſdē ti.& inſti.quib.mo.pa.po.ſol.§
relegati. Sed q̄ro iter quos cōputent
bāniti noſtri tēporis. Reſpōdet glo.do.

UVA. BHSC. IyR_072

Acur.ſi propter maleficium tantum qs
bánitur.ut etiam perdat ciuitatem & bo
na ſua publicentur.uel de iure uel de cõ
ſuetudine ciuitatum tunc deportato euꝫ
comperabitur alias relegato.ut ar.ff.de
bo.damp.l.i. Hodie autem ſcias iure
nouo autenticorum ꝙ bona cõdempna/
torum aut damnatorum de iure commu
ni non confiſcuntur ſed aſcendentibus
& deſcendentibus uſq; ad tertium gra/
dum applicantur. Vxores tamen do/
tes eorum accipiunt.& ſi neminem eorũ
habent illi qui delinquunt bona eorum
confiſcantur. In crimine leſe maieſta/
tis ſeruatur ius antiquum .ſ.ut omnino
conficiſcentur bona illius qui tale crimẽ
commiſit.ut hec probantur in autenti.
bona dampnatorum ſeu preſcriptorum
ſignata.C.de bonis dampna.licet ſtatu/
ta & conſuetudines ciuitatum aliter de
bonis dampnatorum ſepiſſime diſponãt.
Item ſiquis dampnetur in metallum fo/
diendum deſinit filios habere in poteſta/
te.ut inſtit.quib.mo. pa.po. ſol.§. pene
ſeruus.quod non & pono quia non eſt
multum utile.& quia non imponuntur
hodie tales pene. Item nõ ſolum mor/
te naturali parentum & ciuili fiunt filii
ſui iuris.ſed etiam per emancipationem.
ut dicit littera.Circa quod ſcias ꝙ eman/
cipatio dicitur ab em ꝙ eſt extra.ex eo fi
lius per eam ponitur extra manum.ideſt
extra poteſtatem patris.& habet fieri co/
ram iudice legittimo.Vnde diffinitur ſic
Emancipatio eſt relaxatio patrie poteſta
tis coram legittimo iudice facta.& debet
fieri de conſenſu & uoluntate patris &
filii.ut inſti.quib.mod.pa. po.ſol.§.fin.
&.C.de eman.lib.l.fi.Sed quero quid ſi
pater uult filium emancipare.filius non
uult emancipari.an pater poterit eum
inuitum emancipare. Reſpondeo non
poteſt eum inuitum emancipare.ut in au
ten.quib.mod.naturales efficiuntur ſui
iuris.§.generaliter. Item quid ſi filius
uult emancipari pater non uult eum
emancipare. certe nec filius poteſt pa/
trem compellere regulariter ut eum emã
cipet. Fallit tamen in quatuor caſibus
in quibus filius compellet patrem. ut
pater eum emancipet. Primus ſi le/
gatum fuit patri aliquid ſub conditione
ſi emancipat filium & ipſe agnouit lega/
tum tunc enim compellitur emancipare
filium.ut.ff.de conditio. & demonſtra.
l.ſi cui. Secundus eſt ſiue ponit neceſ/
ſitatem peccandi filie quia uult eam cum
ſcholaribus ſolatiari.ut.C.de epi.audiẽ.
l.ſi lenones. Tertius ſi arrogauit im/
puberem & eo facto pubere probauerit
ſibi non expedire eſſe in poteſtate ſua.ut
ff.de mino.l.iii.§.ſi quis minor. Quar
tus eſt ſi filius male & contra pietatem
patris affecerit. ut.ff.ſi quis a patre.ſi.
Item dicit littera ꝙ ſui iuris fiunt mor
te parentum uel per emancipationem
uel alio legittimo ut per dignitatem.
Nam ſunt quedam dignitates que libe/
rant filium a poteſtate patris inter quas
eſt dignitas epiſcopalis.nam ſi filius ſit
factus epiſcopus. per dignitatem illam
efficitur ſui iuris.ut.C.de epiſco.& cle.
autenti.ſed dignitas epiſcopa. & omnis
dignitas que liberat aliquem curie aſtri/
ctum a curia libera filium a poteſtate
patris que dignitates multe ſunt ut ſi fie/
ret patritius.conſul. prefectus pretorii.
prefectus urbis.prefectus orientalis ma
giſter militum.& multe alie ſunt que li/
berant curialem a curia & illa liberant
filium a poteſtate patris quas non enu/
mero propter breuitatem. & ſcias ꝙ cu/
riales & decuriones idem ſignificant ut
dicunt glo.& erant olim decuriones ſiue
decuriales quidam ordo hominum in ci
uitatibus qui ordo prouidebat ciuitate
ſue.ut eſt conſiliũ et hodie conſiliarii qui
conſiliarii prouidebant ciuitati ſue. Et il
le ordo decurionum habebat multa pri/
uilegia & honorem & onus.ut.ff.de uer
bo.ſigni.l.i.in prin.§. decurio.&.C. de
decurionibus.l.i.

Quinta diuiſio eſt.

Ictum eſt ſupra de quatuor di/
uiſionibus perſonarum .Sequi/

UVA. BHSC. IyR_072

tur de quinta uideri que talis . filiorum quidam ſunt legittimi & naturales. quidam legittimi tantum. quidam naturales tantum. quidam nec legittimi nec naturales . Legittimi & naturales ſunt illi qui ſunt nati de legittimo matrimonio . qui ideo dicuntur legittimi qui de legittimo matrimonio nati ſunt quod matrimonium eſt legittimum ideſt ab omnibus legibus approbatum ſcilicet diuino canonico & ciuili. Item & ideo naturales dicuntur. quia natura mariti & uxoris procreante nati ſunt. Et nota ꝙ illud matrimonium ſeu nuptie qđ idem eſt dicitur legittimum qđ eſt factum ſecundū leges & non contra leges. nam ſi contra leges fieres non ualeret. nam ſcire habes ꝙ multe ſunt cauſe que impediunt matrimonium de iure ciuili. Et primo ratione etatis ut ſi femina ſit minor. xii. an. uel maſculus minor . xiiii. an . Debent eſſe puberes ſcilicet femina maior. xii. an . & maſculus maior. xiiii. an. ut inſti. đ nup . in prin. & ſi in poteſtate patris eſſet cum conſenſu patris deberet matrimōium cōtrahere alioquin non ualeret de iure ciuili. ut inſti. de nup. in prin. licet de iure canonico quod preualet in talibus non habeni hoc de neceſſitate facere. Item ratione ſanguinis impeditur matrimonium ut inter aſcendentes & deſcendentes quia non poſſum accipere filiam uel neptem meam nec de aſcendentibus meis nec deſcendentibus uſq; ad infinitum.

Item nec inter collatorales ratione ſāguinis poteſt eſſe matrimonium quia nō poſſum accipere ſororem meam nec filiam ſororis nec neptem ſororis quanuis in quarto gradu ſit. liberi autem duorū fratrum uel duarum ſororum iungi poſſunt ſimul de iure ciuilis quanuis iure canonico nō. ut hoc probatur inſti. de nu. §. inter eos. §. fratris. &. §. duorum. Item ratione numeri impeditur matrimoniū. Nam ſi quis habet unam uxorem eodem tempore non poteſt habere aliam alias eſſet infamis. ut inſti. de nup. §. ſoceram. &. §. affinitatis. Item per conſtitutionem Imperatoris impeditur matrimonium. utputa prohibetur quis facere matrimonium cum ea quam de ſacro fonte leuauit ideſt de batiſmate. quam appellamus in uulgari phioca. ut. C. de nup. l. ſi quis alumpnā. Quod etiam de comatre ſeruatur . licet de iure ciuili de ea cautū non reperiatur. Item ratione affinitatis īpeditur matrimonium. ut ſi uelis accipere preuignam tuam quandam uel nurū tuam uel ſocrum uel nouercam non potes. ut inſti. de nup. §. affinitatis quoq;.

Item ratione honeſtatis. ut ſi uelis ſpōſam filii tui accipere in uxorem non poſſet. quia rectum & honeſtum eſt abſtinere ab huiuſmodi nupciis. ut inſtit. đ nu. §. ſi uxor. Item cum clericis in ſacris ordinibus conſtitutis non poteſt fieri matrimonium. ut i auten. quo o. e. §. ſed neque autem. Item non poteſt fieri cuȝ monachis & conuerſis & monacabus licet non ſint in ſacris ordinibus conſtituti . ut in auten. de monac. §. nuptias. Sūt & alie cauſe de iure ciuili propter quas impeditur matrimonium quas non dico propter breuitatem . Sed ſi ſcire eas uolueris uideas in inſtit. de nupt. §. ſunt & alie. Item de iure canonico ꝙ preualet in tabulis. ſunt autem cauſe impedientes matrimonium quas etiam non recito propter breuitatem . ſed ponuntur in Aurora noſtra ſuper inſtrumento ſponſaliorum in quibuſdam uerſibus ibi notatis . Iſti itaq; filii qui naſcūtur de legittimo matrimonio ſunt illi quos pater tenetur inſtituere in ſuo teſtamento uel exeredare cum cauſa legittima & legibus approbata . alioquin ſi preterirent aliquem non ualet teſtamentum. ut inſtit. de exhered. libe. §. noſtra uero cōſtitutio . & de hoc dic plene ut inflore not . Item iſti ſunt etiam illi filii qui ſuccedunt ab inteſtato patri. ut inſtit. de hered. que ab inteſtato deferuntur ī pri. Et de hoc etiam ple. tractatur in floue .

Item pater tenetur iſtos tales filios alere. ut. ff. đ lib. agno. l. ſi quis a liberis in prin. Econtra iſti liberi debent reuerentiam & ſubiectiōē patri & obedire habent ei. Item alimenta patri preſta-

UVA. BHSC. IyR_072

re debent quando indiget ſicut & ipſi eis ut hec probantur.ut.C.de pa.po.l.filia.&.ff.de inſti.& iure.l.ueluti.ibi ut parẽtibus & patre pareamus.habent iſti filii quandam partem in bonis patris debitã iuris nature quam pater non poſſet eis auferre niſi iuſte & cum cauſa legibus approbata exheredet eos de qua parte quanta ſit & quomodo debeant dicetur plene in flore & ideo cã breuitatis omitto. Viſo de legittimis & naturalibus. Sequitur uidere de legittimis tantum.Legittimi tantum dicuntur adopertiui & arrogati ad quod intelligẽdum ſcire oportet ꝙ leges inuenerunt quandam ſolennitatem per quam poſſum mihi facere filium illum qui non eſt ſ̃m naturam adoptando eum.ut ecce eſt quidam quẽ uolo habere ĩ filiuꝫ meum & ipſe uult eſſe.ibo cum eo ad iudicem & dicam domine uolo iſtum habere in filium meum & ipſe dicet ego uolo eſſe filius.& iudex interrogat uis adoptare.& tu uis adoptari.Et nos reſpondemus ꝙ ſic & ipſe interponit auctoritatem ſuam certe iſte erit amodo filius meus per iſtam ſolennitatẽ que dicitur adoptio. Et ſcias ꝙ ſpecialiter & proprie iſta adoptio fieri habet de filiiſfamilias qui ſunt in poteſtate patris & etiam conſenſus patris exigitur tunc non tamen exigit propter hoc talis adoptatus de poteſtate parentum naturaliũ. niſi adoptarem filium filie mee.uel filiũ filii mei emancipati. quia tunc adoptati exirent de poteſtate parentum naturalium.& tranſirent in meam poteſtatem.

Item poſſum facere filium meum illum qui non eſt per arrogationem. ut ſi eſt aliquis ſui iuris & uelim eum habere in filium imus ad imperatorem qui interrogat me ſi uolo arrogare & illũ ſi uult arrogari.Et reſpondemus ꝙ ſic & ipſe interponit auctoritatem ſuam. Certe iſte eſt filius meus arrogatus factus per legẽ & tranſit in poteſtatem meam iſte arrogatus & etiam filii ſui & bona ſua ſ̃m qd' plenius infra dicam quibus mod. domi. re.acqui.nobis.Et habet fieri ꝓprie iſta arrogatio de homine qui ſit ſui iuris. ut hoc probatur.ff.de adop.l.i.& .ii.l.in adopt.& inſtit.e.§.in prin. Verumtamen eſt ꝙ iſtud nomen adoptio genus ẽ & comprehendit ſub ſe arrogationem q̃ ſit proprie de homine qui eſt ſui iuris.& adoptionem que ſit proprie de homine qui eſt alieni iuris. Et ſic in eo quod genus eſt adoptio adoptare poſſem eum qui eſt ſui iuris & illum qui in poteſtate alterius eſt.ut.ff.de adop.l.i. Dicuntur itaqꝫ iſti filii legittimi tantum qui per legem facti ſunt.non autem naturales. quia natura non fuit operata in eis. Extra litteram intelligas tres eſſe differentias inter arrogationem & adoptionem ſpeciem.Prima quia adoptio coram quocunqꝫ magiſtratu fieri poteſt arrogatio coram imperatore uel eius uicario per reſcriptum ab eo principe ordinato. Itẽ adoptio proprie fit de filiiſfa. arrogatio autem de homine qui eſt ſui iuris. Itẽ filius adoptatus non tranſit in poteſtatẽ patris adoptiui niſi in caſibus quos ſupra nominaui ſed arrogatus ſic.ut inſti. de adopti.in prin.unde uerſus. Arrogo qui ſuus eſt & meus habet eſſe neceſſe patris adopto ſuum nec patris deſinit eſſe.

Item ſcias ꝙ filium adoptiuum non tenetur pater adoptans inſtituere ſi non uult niſi in illis duobus caſibus in quibus tranſit in poteſtatem ſuam.ut ſupra dixi Nam tunc tenetur inſtituere donec eſt in ſua poteſtate ab inteſtato ſuccedit patri tamen adoptiuo talis filius adoptiuus.ut inſti.de adopti.§.ſed hodie.& C.de adopt.l.cum in adoptiuis. Pater autem naturalis bene tenetur filium quẽ dedit in adoptionem inſtituere ſi uult rite teſtari quoniam non eſt in poteſtate patris adoptiui. Si autem in poteſtate patria adoptiui eſſet tunc pater naturalis non teneretur eum inſtituere uel exheredare qui a loco extranei habetur.

Arrogatum autem filium tenetur pater arrogator inſtituere uel exheredare donec habet eum in poteſtate & ei ab inteſtato ſuccedit. Si uero tempore mortis ſue eſſet emancipatus ab eo. tunc nec eum inſtituere nec exheredare

UVA. BHSC. IyR_072

tenetur quia extranei loco eſt eo quod
ius & nomen filii perdidit quod per ar/
rogationem conſecutus fuerat alia ciui/
li ratione ſcilicet emancipatione ꝑdit ut
inſti.de exheredatio.li.§.adoptiui liberi
&.§.emancipati.no.& inſti. de here.que
ab inteſtato deferuntur.§.minus genus.
& preal.l.C.de adopti.l.cum adopt.

Vltimo ſcias ꝙ adoptio ſic diffinitur.
Adoptio eſt actus legittimus per quem
efficitur filius qui non eſt pene naturā
immitans licet do.Pla.diffiniat ſic. A/
doptio eſt actus legitti. ad ſolatium eo/
rum qui filios non habent inuentus. &
ita innuebat ꝙ nõ poſſet adoptare niſi
ille qui non habet filios quod non pla/
cet do.Acur.quia & ille qui habet & ille
qui non habet filios adoptare ſibi alios
poſſunt.ut.ff.de adopti.l. neceſſariis.§.
preterea. Sequitur uidere de naturali/
bus tantum. Naturales tantum ſunt il
li qui nati ſunt de concubina legittima.
Circa quod ſcias ꝙ leges permiſſerunt
ꝙ quis poſſit tenere concubinam nec pe
nam ei imponunt ex tali coitu duꝫ tamē
teneat talem que poſſet eſſe de iure con/
cubina.in qua quidem multa concurre/
re debent. Primo ꝙ illa mulier nõ ſit
uirgo quia in uirginem committitur ſtu
prum.ut.ff.ad.l.iul.de adulte.l.inter.§.
liberas.quod punitur per legem ut iſtit.
de puni.§.item lex in fi.§. Sed & uir/
ginem poteſt quis aſſumere ſibi in con/
cubinam & maxime proteſtando hoc an
te.ſ.ꝙ uult eam habere in concubinam
& maxime ſi eſt de uili genere & ſi nõ ꝓ/
teſtaretur haberet eam accipere in uxo/
rem.Et ſi recuſaret puniretur de ſtupro
ut legitur & no.ff.đ concubi.l.iii. Itē
non debet eſſe uidue honeſte uiuens.qa
etiam in talem committitur ſtuprum. ut
preallegato.§.liberas. &.§.item lex.
Niſi ſpecialiter proteſteris coram teſti/
bus ꝙ uelles talem habere uiduam in cō
cubinam. Si autem uidua eſſet inhone/
ſta uel faceret queſtum de corpore ſuo
ſine aliqua proteſtatione poſſes eam ha/
bere in concubinam.ut.ff.de concubi.l.
i.§.& puto.&.§.qui autem. Item non
debet eſſe affinis nec ſanctimonialis illa
quam uis tenere pro concubina.quia de
bes coire cum tali. ꝙ extra penam legis
ſis.ut.ff.de concu.l.i.§.ſi qua.&.l.penul
tima. Item ad hoc ut habere poſſis
concubinam non debes habere uxorem
nec ipſa uirum.ut.C.de concubi.l.i.

Item unica debet eſſe. Nam ſicut non
licet habere duas uxores eodem tempo/
re.ſic nec duas concubinas. Item in/
dubitato affectu & in domo retineri de/
bet.ut in auten.quibus mod.na.effi.ſui.
§.ſi quis autem. Vltimo ſcias ꝙ ea de/
mum uidetur eſſe legittima concubina
que poteſt eſſe uxor.ut auten.ut licet ma
tri & auie.§.quid hoc. Si ergo quis ha
beat talem uxorem in concubinam ex/
tra penam legis eſt de tali coitu. & filii
qui naſcuntur de tali muliere naturales
tantum dicuntur. Extra litteram quero
quare dicantur naturales tantum iſti fi/
lii.Reſpondeo quia natura procurante
nati ſunt. Sed uidetur ꝙ etiam legitti/
mi dici debean ſicut & illi qui naſcuntur
de matrimonio.cum iſte concubinatus
ſit a lege permiſſus. Vnde deberent
dici legittimi quaſi de legittimo coitu na
ti. Sed reſpondeo ꝙ licet concubina/
tus ſit a iure ciuili permiſſus.non tamen
permittitur a iure diuino.ſed matrimo/
nium ab omni iure probatur. ciuili.ca/
nonico. & diuino. Et ideo qui naſcun
tur de matrimonio dicuntur legittimi &
naturales quaſi natus ex coitu qui eſt ab
omnibus legibus approbatus. Sed qui
naſcuntur de concubinatu naturales tā/
tum dicuntur non autem legittimi quia
concubinatus non eſt etiam ab omni/
bus legibus approbatus. Item ſcias ꝙ
pater faciens teſtamentum non tenetur
tales naturales inſtituere nec aliquid eis
relinquere ſi non uult.Sed ſi uult eis ꝓ/
uidere bene poteſt. & tunc ſi habet filios
natos de matrimonio & habet naturales
de concubinatu unam unciam tantum
poteſt dare pater uel relinquere illis na/
turalibus eorumq; matri. Si autem ſo
la concubina ſupereſt ſemiunciam po/
teſt ſibi dare & non ultra. & ſi quid ul/

UVA. BHSC. IyR_072

tra dederit legittimis applicatur. Si autē non habeat filios de matrimonio ſed habeat aſcendentes & naturales filios tantum poteſt tunc filiis naturalibus duas relinquere partes hereditatis ſue. aſcendentibus autem tertiam partem ſue ſubſtantie habet relinquerē. Si autem nec natos de matrimonio nec aſcendentes habeat tunc poteſt totam ſuam ſubſtantiam a naturalibus relinquere ut in autenti. quib. mod. natu. effi. ſui. §. piſcretis Ab inteſtato autem ſuccedunt iſti naturales una cum matre in uirilem portionem patri naturali & in duas uncias hereditatis ſue ſi non habet iſte pater filios legittimos & naturales. Nam quando ſuperſunt tales. ſ. legittimi & naturales in nihilum ſuccedunt naturales tantum ab inteſtato. uel ſi non habeat legittimam uxorem. Nam licet ipſa non ſuccederet exquo non ſuccederet exquo ſunt alii agnati. tamen ſi ipſa ſupereſt facit ꝙ iſti naturales tantum non ſuccedunt ſed defertur hereditas aliis legittimis ſucceſſoribus defuncti. ut. C. natural. l. autem licet. Sed contra filius naturalis teſtamentum faciēs. poteſt ſi uult eiſdem modis & totiens & tantundem relinquere patri ſuo naturali ut per pietas ſeruetur in eis & in ſucceſſionibus & alimentis. ut in auten. quib. mod. natu. effi. ſui. §. ſi qs ergo. In quibus enim caſibus preter ea que dicta ſunt circa teſtamentariam ſucceſſionem inter patrem & filium naturalem intelligas etiam eſſe uera inter auum. paternum & nepotem uel pronepotem naturalem de legittimo filio natum. Si quis nepotis nomen in tam de generes homines extendere uoluerit ut unus alteri totiens & tantundem & eiſdem modis relinquere poſſit. ut dictū eſt in patre & filio naturali. Et idem per omnia dicendum eſt etiam de nepote nato ex naturali filio nato inter eum & auum. nam ſi quis habuerit filium naturalem & ex ipſo habeat nepotem legittimum & naturalem ſuo patri poteſt totiens & tantundem ei relinquere quotiens & quantum dictum fuit quod poterat naturali nepoti. ut. C. de nat. l. i. i. fi.

Ab inteſtato autem tales nepotes ſi quis nomen nepotis in tam de generes perſonas extendere uoluerint non ſuccedunt auo ſuo paterno. ut preallega. l. ſi. C. de natura. lib. in fin. propter quod no. baſtardos ſeu naturales filios nō ſuccedere ab inteſtato cognatis patris. ut in auten. quib. mod. natu. effi. ſui. §. filium autem. Vnum tamen ſcias ꝙ quando iſti naturales non ſuccedunt ut quia ſūt alii legittimi filii uel eſt legittima coniunx debent paſci iſti naturales a legittimis ſucceſſoribus defuncti arbitrio boni uiri. Sed an ipſe pater teneatur filios naturales alere dum uiuit queritur & poteſt dici ꝙ ſic. quia & iſti naturales pareꝫ pietatem parentibus preſtant ſi opus eēt ut in autenti. quib. mod. natu. effi. ſui. §. ſi quis igitur. &. C. de natura. lib. auten. licet. & colligebat in autenti. iſta dom. meus & doctor. ar. in eo ꝙ filii legittimi qui patri ab inteſtato ſuccedunt in totum tenentur naturales fratres alere. ꝙ diues frater tenetur fratrem pauperem alere ad quod facit. ff. de tute. & ra. d. l. i. in princip. & eſt etiam terminatum per glo. ordinariam ꝙ unus frater tenetur alium fratrem alere. C. de ali. li. l. penul. &. ff. de li. agno. l. ſi quis a liberis. §. ideꝫ reſponſo proxi. Sed quero quando iſti naturales ſuccedunt in duas uncias quod eſt quando non ſunt legittimi filii uel quando non eſt legittima coniunx an nihilominus debeant alimentari ab aliis qui habet aliam hereditatem. ſ. alias x. uncias uidetur terminari ꝙ ſic. ut in autenti. quib. mod. natu. effi. ſui. §. ſi quiſ autem. ar. eius quod legitur. ff. de ali. le. l. pen. Mater autem & aſcendentes per matrem tenentur iſtos filios naturales inſtituere uel preterire uel exheredare cum cauſa legibus approbata & etiam ab inteſtato ſuccedunt ei ſicut & legittimi & pariter cum legittimis ſi legittimos habuerit. ut inſti. de ſe cō. or. §. ſed cum hec. &. §. nouiſſime. &. C. de natu. lib. l. penul. Demum ſcias ꝙ pater poteſt naturales filios legittimarē ſi uult plu

UVA. BHSC. IyR_072

ribus modis de quibus dicam duos tantum propter breuitatem. Primus eſt ſi accipiat concubinam ſuam in uxorem & fiunt inde inſtrumenta dotalia ſcilicet continentia matrimonium & dotem. ut not.inſti.de here. que ab inteſtato defe. in prin.in quibus contineatur matrimonium inter.P.&.B.eſſe cōtractum & dotem eſſe datam. que inſtrumenta dotalia uel nuptialia dicuntur. ut inſti.de heredi.que ab inteſt. defe.in prin. nam tunc & primo nati & poſtea naſcituri de iſta concubina erunt in poteſtate patris & legittimi ſucceſſores fient eidem. & qđ dixi ꝙ fierent inſtrumenta dotalia de illo matrimonio. non credas ꝙ matrimonium nō poſſet eſſe ſine ſcriptura ymo bene poteſt eſſe. ſed ſi non fierent inſtrumēta dotalia de illo matrimonio filii primo nati ante matrimonium illud filii nō eſſent legittimi licet illi qui naſcerentur poſtea bene eſſent legittimi. ſed ſi fiant inſtrumenta & primo nati. & poſtea legittimi fiunt. ut inſtit.de nup.§.fi.de natu.libe.l.cum quis. Secundo modo poteſt pater legittimare filios naturales ſi offerat eos ſeruicio curie ciuitatis. ex q̄ eſt oriundus. ut inſtit.de nup.§.fi.& in auten.qb.mo. nati effi. ſui.§. ſi quis igitur. Si uero nec ciuis ipſe conſiſtat ſed ex uilla quadam aut uico ſit oriundus illi offeratur ciuitati naturalis filius ſub qua ciuitate uilla aut uico tributa perſoluit. & ſic nota uillas & caſtra ſub ciuitate facere collectam. ut prealleg.l.ſi quis igitur in auten.quib.mo.na.effi.ſui &.C de natura.l.iii.&.ff.de cenſibus.l.forma & ius ciuitatis ſequi etiam debet. ut.ff. admi.l.ex uico.&.C.de epiſco.& cleri.l. nulli.§.ꝙ ſi in uico. Sequitur uidere de filiis nec legittimis nec naturalibus.

Sunt utiqꝫ filii nec legittimi nec naturales. illi qui naſcuntur de coitu dampnato uel nephario. uel inceſtuoſo. ut ſunt illi qui naſcuntur de adulterio uel qui naſcuntur inter aſcendentes & deſcēdentes. uel de affinibus ſeu conſanguineis in tali gradu exiſtentibus. ut matrimonium ad inuicem facere non poſſunt & ut breuiter dicam ſi habes filium de muliere cum qua non poſſes facere matrimonium quia aliqua de cauſa impediretur matrimonium inter uos que multe ſunt ut dictum fuit ſupra in princi. huius diuiſionis ille talis filius dicitur nec legittimus nec naturalis. unde de filio ſacerdotis non eſt queſtio an ſit de iſtis quia ſacerdotes non poſſunt facere matrimonium. ut in auten. quo.o.e.§. ſed nec. & dicuntur iſti nec legittimi qa nec de legittimo coitu nati. Item nec naturales dicuntur de fictione iuris quia iura fingunt naturam non eſſe operataꝫ in eis. ut in auten.quibus mod. na.effi. ſui.§.fi. Extra litteram queras ꝙ iſti filii non ſuccedunt patri nec ex teſtamēto nec ab inteſtato. pater enim non poteſt eis aliquid ex teſtamento nec ab inteſtato relinquere nec iure inſtitutionis nec iure legati. ut in auten.quibus mo. na.effi.ſui.§.fi. Item non ſunt tales filii alendi a patre de iure ciuili.ut in prealeg.§.fi.legitur. Sed quero an inter uiuos pater poſſit aliquid tali filio nec legittimo nec naturali donare. Reſpondeo ꝙ non. ut.§.de inceſtis nup.l.ſi qs in autenti. Item licet a patre tali filio non poſſit relinqui. Quero ſi ab extraneo poſſit ei relinqui uel quolibet alio titulo inter uiuos dari. Reſpondeo ſic cum non inueniatur prohibitum & omnia uidentur conceſſa que non ſunt expreſſe ſunt prohibita. ut.ff.ex qui.cau. ma.l.nec non.§.quod his. & plene not. per glo.in auten.quibus modis na.effi. ſui.§.ſui. Sed quid ſi pater nec inſtituat nec donet tali filio ſed alium inſtituat ſibi in heredem & talem filium ſubſtituatur an poterit. Reſpondeo oportet forte diſtingui ut ſi uulgariter nō poſſit qa patris heres eē uidetur ſi pupilariter poſſit quaſi pupillus ſit heres. ut inſtit.de pu.ſubſti.§.i.&.ff. de pu.ſubſti.l. ſi is. uel quia loquitur hec lex ſi is.quando licet non totum aliquid tamen poteſt relinqui. Item quero ſi ex filio meo ſpurio natu ex dannato coitu.habeo nepotem naturalem uel ex eo habeo nepoteꝫ

UVA. BHSC. IyR_072

legittimū quia filius meus ſpurius contraxit matrimonium.an poſſit iſte nepos mihi auo paterno ſuccedere & uidetur ꝙ non.quia in tam uiles perſonas non cadit nomen aui & nepotis.ut.C.de natura.libe.l.fi. Econtra uidetur ꝙ ſic quia licet pater ſit natus de damnato coitu.nepos tamen eſt natus ex coitu permiſſo.& ſm hoc erit hic caſus in quo nepos ſuccedit auo non ex perſona ſui patris ſed ex ſua perſona ſic & alibi.ff.de ſenat.l.emancipatum.in fin.&.ff.de iure pa.l.diui.&.ff.de adoptio.l.adoptiui.in fi.eo. Sed ueritas eſt ꝙ non poſſit ſuccedere ab inteſtato cum non poſſit eſſe nepos ſiue ſtipite cum pater eius ſit natus ex damnoſo coitu.&.ar.C. de natu.coitu.&.C.de natu.li.l.ultim.in fin.ſm odofre. Item nunquid ex teſtamento poterit ſuccedere talis nepos. Reſpondeo legem non habemus ſed uidetur ꝙ non poſſit.quia exiſteret aliquis caſus ꝑ quem poſſit fieri fraus legi patre ſuperſtite.ut.ff.de proba.l.qui teſtamentum ſm odofre. Matri autem tales filii.ſ. nec legittimi nec naturales non ſuccedunt nec ex teſtamento nec ab inteſtato ſi nati ſint de tali coitu qui poſſit accuſari.ut.ſ.adulterio uel ſimili.Secus autem eſſet de coitu non damnato naſceretur ut in filio in meretricio concepto uel ex uulgo quia tunc ſuccedunt matri & pariter cum legittimis niſi mater eſſet illuſtris & a matre & aſcendentibus per matrem debent inſtitui uel preteriri uel exheredari cum cauſa legibus approbata. ut inſtitu.de ſenato.§. nouiſſime.&.ff.de inofficio.teſtamen.l.ſi ſuſpecta.§.i. In matre autem illuſtri circa tales filios quedam ſpecialitas ſeruatur de qua etiam dicas ut in flore noſtro in ultima rubrica. Item quero hic mulier habet filium ſpurium uulgo conceptum & ex eo habet nepotem naturalem nuuqd poterit ei ſuccedere nepos ſublato filio ſpurio de medio.uidetur ꝙ non quia in tam uiles perſonas non cadit nomen auie & nepotis. ergo non uidetur ꝙ poſſit ei ſuccedere ab inteſtato. per preallega.l. ulti.C.de natur. libe. Econtra uidetur ꝙ ſic quia ſicut filius ſpurius ſuccedit ꝑ orphy.matri.& ita coniuncti per ſpurium.quia licet non cadat in eis agnatio. tamen cadit in eis cognatio. ut.ff. unde cognati.l.uulgo.Vnde ſicut filius ſpurius ſuccedit matri niſi eſſet illuſtris mulier.ut.C.ad orphi.l. penulti.ita nepotes ex ſpurio.ut inſtitu. de ſe. con. ſul. orphy.in prin.&.§.nouiſſime.&.ff.unde cognati.l.ii. & arg. preallega.l. penulti.C.de natur.liber.& quia non debet pena ultra ſuos extendi auctores.ut. C.de penis.l.ſcimus. & hoc ſecundum Odofre. Vltimo quero an poſſint iſti filii nec legittimi nec naturales legittimari. Reſpondeo ſic per reſcriptum imperatoris ſi in reſcripto apparet princeps non obſtante tali legem que dicit iſtos non eſſe legittimos nec naturales. uolo ꝙ ſint legittimi.ar.ff.de legat.iii.l. ſi quis in princi.&.C.de teſtamē.autent. hoc inter.quia Iuſtinianus non potuit īponere lega.§.aliis imperator.quia par in parem non habet imperium. ut.ff. de arg.l.ſi natura. &.C.de legittimis conſti.l.digna.

Sexta diuiſio eſt.

Ictum eſt ſupra de quinqꝫ diuiſionibus perſonarum ſequitur uidere de ſexta.que talis eſt.perſonarum quedam ſunt legittime etatis. quedam non legittime. Legittima etas eſt a.xxv.annis ſupra.Vnde ſi in aliquo teſtamento uel contractu fiat mentio de legittima etate.utputa lego tibi decem cum eris legittime etatis.uel faciam hoc cum eris legittime etatis ſemper intelligitur de illa que eſt a.xxv. annis ſupra & legatum tunc debeatur.ut.C. de his qui ue.e.impe.l.fina. & homines huius etatis dicuntur maiores unde dicendo moriar ſine determinatione intelligitur de maiore.xxv.anno. ſed uidetur ꝙ ex quo quis compleuit.xvii.ann.ꝙ ipſe ſit legittime etatis.nam in tali etate poteſt quis aduocare & deſiderium amici ſui

UVA. BHSC. IyR_072

coram iudice exponere.ut.ff.de poſtu/
la.l.i.§.i.ſed illud eſt ſpeciale in aduocā
do ut pro alio in tali etate admittatur.ꝑ
ſe autem nunquam in iudicio admittere/
tur in tali etate . ut.C.de auc.priuanda.
l.clarum . & eſt ratio ut pro alio in tali
etate admittatur quia imputet ſibi qui ta
lem accepit . ut.ff.de mino.l.cum man/
dato. in fi. non legittima etas eſt a .xxv.
an.infra.& omnes huius etatis dicuntur
minores & iſtis minoribus iura multum
ſubueniunt ſi decipiantur in ſuis contra
ctibus & iudiciis etiam & merito . Nam
inter omnes conſtat fragile eſſe & infir/
mum huiuſmodi etatis conſilium & in
multis captionibus ſuppoſitum multo/
rumq; inſidiis exponitur . ut.ff. de min.
l.i.& ideo auxilium tutorum & curato/
rum iſtis minoribus eſt proditum. quia
non ſunt nec ſolidi nec firmi conſilii. ut
ſupra dixi . De iſtis minoribus fit diui/
ſio que plana eſt . niſi quia expedit ꝙ p
iura probetur . Nam quidam dicuntur
puberes & hi ſunt maſculi completo.
xiiii.an.& femine completo.xii.an.ut in
ſti.quibus modis tu.fi.in princi.Dicun/
tur etiam adulti & adoleſcentes.ut inſti.
de cura.§.inuiti. Sed quare mulier ci/
tius peruenit ad pubertatem quam maſ/
culus . Reſpondet glo.do.Azo.quia ci/
tius creſcit mala herba q̄ bona. Alii
dicuntur impuberes . & iſti ſubdiuidun
tur . quidam enim ſunt infantes ſcilicet
maſculi & femine a die natiuitatis ſue uſ
q; ad ſeptem an. ut .C. de iure delibe.l.
ſi infanti . Alii dicuntur proximi infan/
tie ſcilicet maſculi a ſeptem an.ſupra uſ/
q; ad decimum cum dimidio . & femine
a ſeptem annis ſupra ad nonum cum di/
midio . & ita hec dictio proximus reſpi/
cit uerſus infanciam . Alii dicuntur pro
ximi pubertati ſcilicet a decem annis &
dimidio ſupra maſculi uſq; ad.xiiii.an/
nos . & femine a nouem & dimidio ſcili/
cet uſq; ad duodecimum . ut hec legun/
tur & notantur inſtitut. de inutili ſtipu/
latione.§. pubes. Extra litteram ſcias
ꝙ minores .xxv. annis ad honores non
admittuntur uel ad rempublicam admi/
niſtrandam . ut.ff.de mu.& ho.l.ad rē
non enim decuriones eſſe poſſunt regu/
lariter . ut.ff.de cur.l. non tantum pro
pter inopiam . ſi alii nō inueniantur ido
nei. Et ita uidetur ꝙ nec conſiliarii de
berent eſſe . cum per conſiliarios proui
deatur hodie ciuitati ut olim per decu/
riones prouidebatur.Item nec admune
ra perſonalia tenentur . ut prealle .l.ad
rempublicam .Et dicuntur munera per
ſonalia que corporibus cum labore &
ſolicitudine animi ac uigilantia princi/
paliter extāt.ut tutela & cura & alia mul
taque fiunt cum prouiſione animi & la/
boris corporis que numerantur .ff.de
mu.& ho.l.i.&.l.fi. . Verum eſt tamen
ꝙ ſi minor.xxv.annis incepi uigeſimum
quintum annum ſufficit ei ad honores
habendos . licet nondum compleuerit.
nam exquo inceperit uigeſimū quintum
annum habetur pro completo fauore
reipublice. ut tanq̄ maior admittatur ad
honores . Item filii faciunt mino/
rem admitti ante tempus .xxv. anno ad
honores.nam ſinguli anni per ſingulos
liberos remittuntur . ut.ff. de minori.l.
ii. Et quod dictum eſt ꝙ annus ince/
ptus habebitur pro completo quantum
ad homines eſt uerum fauore reipubli/
ce . non tamen idem in omnibus aliis ca
ſibus ubi fit mentio de tempore ſcilicet
ꝙ ultimus annus inceptus habeatur ꝑ
completo . imo in aliquibus fit compu/
tatio de momento ad momentum . in a/
liquibus ſufficit tetigiſſe ultimum diem
illius anni quem habebit finire . De
momento ad momentum fit computatio
ut ecce dicitur in lege ſi minor.xxv.an/
nis decipiatur reſtituitur . Nunquid ſi
ꝯtraxit ī principio .xxv. ann.priuabim⁹
eum reſtitutione . quare ille annus ince
ptus habetur pro completo certe non
ymo reſtituetur . quia adhuc eſt minor
donec non compleat.xxv.annum com/
putando de momento ad momentum a
die natiuitatis ſue uſq; ad diem in quo cō
traxit . Item in preſcriptione .xxx. an/
norum fit computatio de momento ad
momentum unde dicitur . actiones pre

UVA. BHSC. IyR_072

ſcribuntur ſpacio triginta annorum. ut C.de conſtitutio.pe.l.ii.intelligas ꝙ fiat computatio taliter.ꝙ tempus triginta anno.non ſit finitum.nam ſi eſſem in ultima die non eſſet adhuc preſcriptum iuri meo.ut.ff.de actio.& obligatio.l.in omnibus. In uſucapione autem triennii & preſcriptione.x.uel.xx.ann.aliud eſt quia ſufficit preſcribentem tetigiſſe ultimam diem triennii uel decennii.& eſt completa uſucapio uel preſcriptio licet nondum ſit completum triennium uel decennium totum.ut.ff.de uſucapio diuer.per.l.penulti.in principio.&.ff.de uſucapio. Item quod dicitur.xiiii.an. non poteſt facere teſtamentum intelligaſ ꝙ ſufficit eum tetigiſſe ultimam diem.xiiii.annorum & poterit teſtamentum facer̄ licet non compleuerit totum.xiiii.ann.computando de momento ad momentum.ut.ff.de teſta.l.qua etate. Itē legato in relicto poſt tempus.ut.ff.de conditio.& demonſtratio.l.non putabā & ſic patet ex predictis quandoqꝫ ſufficere tetigiſſe principium anni quandoqꝫ ſufficeret tetigiſſe ultimam diem quandoqꝫ terminari debere totum tempus computatione facta de momento ad momentum.Et hec de perſonarum & etatum diuiſionibus dicta ſufficiant.

De contractibus inutilibus ratione ꝑſonarum.

Vo ſunt que conſiderat ſumma noſtra circa perſonas.uidelicet nomina perſonarum appellatiua & effectum. De nominibus perſonarum dictum eſt ſupra. Sequitur uidere in iſta de effectu ipſarum perſonarum.i.dicere de illis que poſſunt ſe uel efficacitatem de iure obligare uerum qa perſone que non poſſunt eſſe efficaciter ſe obligare ſunt pauce & breuiter numerari poſſunt.ideo de illis uideamus. Nam ſcitis & enumeratis quibuſdam perſonis que non poſſunt efficaciter ſe obligare relinquitur nobis ceteras ſe poſſe obligare argu.ad hoc iſtituti.de his qui ſūt ſui uel alie.iur.i principio. In principio ergo noſtre rubrice domini enumerantur perſone que nō poſſunt ſe obligare & dicitur ꝙ ſunt.xiii.infans.proximus infancie.prouimus pubertati & pubes.& quis dicatur infans proximus infantie ꝛc.diui in fine precedentis rubrice.& ideo hic non expono nec iura allego ad hoc. Scias ꝙ predicte quattuor perſone impediuntur propter minorem & inconſultam etatem.ad quod facit.ff.de minor.l.i.intelligendum ē ꝙ regula generali non poſſunt ſe obligare predicte perſone nec contractus celebrare in quibuſdam caſibuſ tamen obligantur naturaliter & ciuiliter.ut.ff.de inter.ſcilicet mino.l.ſi curatorem habens.& inſtitu.de inutilis ſtipulatione.§.quos caſus ſtatim habebis in qualibet perſona per ſe. Sunt & alie due perſone que nō plene contrahunt ſcilicet filiuſfami.qui eſt i poteſtate patris qui nō aſtringitur i mutuo.nec pater etiam nomine filii ut.C.ne filius ꝓ pa.l.i.nec de uoto etiam.ut.ff.d̄ polli.l.ſi quis rem.§.uoto.in omnibꝰ aliis tenetur & obligetur niſi habeat aliquod iuris impedimentum.ut inſtitutio.de inutili ſtipulatio.§.item inutilis ibi.filii uero famil. Filius autem emancipatus & de mutuo & de omnibus aliis tenetur. niſi habeat aliud impedimentum ab etate uel aliunde.Et de iſto filio emācipato & etiam deo qui eſt in poteſtate plenius declarabitur infra in.§.filius uero familias.Et eſt ſeruus qui impedit contrahere ſe obligando alteri.ut inſtitutio.de inutili ſtipulatione.§.item inutilis. In caſibus tamen poterunt ſe obligare quoſ habebis infra in.§.ſeruus. Impediuntur autem iſte due perſone ratione patrie poteſtatis & dominice ſub qua poteſtate ſunt. Sunt & alie tres perſone que impediuntur contrahere.ſ.mutus q ſtipulari non poteſt. Item ſurdus qui etiam ſtipulationem facere non poteſt. ut inſtitutio.de inuti.ſtipulat.§.mutus. Item furioſus non poteſt ſe obligare.ut inſtitutio.de inſtitu.ſtipula.§.furioſus.

Quod idem dicendum eſt de mēteca-

UVA. BHSC. IyR_072

pro.ut inſtit.de cura.§.item . Et impe-
diuntur iſte tres perſone propter mor-
bum quem patiuntur. Sunt & alie q̄t-
tuor que prohibentur contrahere.ſ.pro
digus . & eſt prodigus qui deſtruit de-
ſtruenda & non deſtruenda de quo an
poſſit contrahere plene dicam tibi infra
in.§.prodigus. Item hereticus . & eſt
hereticus qui deuiat in articulis fidei.
Item apoſtota & eſt ille qui cum fuiſ-
ſet xp̄ianus derelinquit fidem qui adhe-
ſit ſecte iudeorum uel alteri ſecte. Iteꝫ
committens crimen leſe maieſtatis & di-
citur crimen leſe maieſtatis qui in neceꝫ
Imperatoris aliquid machinatus eſt & i
multis aliis caſibus committit crimen le
ſe maieſtatis quos dicam infra in.§. pro
digus . & diuiſionibus iſtis quattuor ꝑ-
ſonis ſcilicet quis dicatur prodigus. he-
reticus.apoſtota.committens crimen le
ſe maieſtatis . an poſſint contrahere ple
ne dicetur infra ubi tractabitur de quoli
bet per ſe in.§.ſuis. Et impediuntur iſte
quattuor perſone contrahere propter
delictum qđ commiſerunt . nam errare
in fide uel deſerere fidem xp̄ianam & ad
herere alteri uel aliquid machinari in ne
cem Imperatoris eſt delinquere & gra-
uiter & propter tale delictum aufertur
iſtis quattuor perſonis facultas contra-
hendi . ut hec probatur . j̄ . in ſuis locis
congruis. Et ita collige ex predictis .
ꝙ.xiii.ſunt perſone que regulariter pro
hibentur contrahere quattuor ſunt cau
ſe que impediunt eas.ſ.minor etas pote-
ſtas . morbus.& delictum. Quattuor
perſone impediuntur propter minorem
etatem . due propter poteſtatem . tres ꝓ
pter morbum . quattuor propter deli-
ctum & hec aperte in littera patent de q̄
bus omnibus per ordinem eſt uidendū
& tractandum.& primo de infante.

Infans ꝛc.rubrica.

N.§.iſto primo queritur . utrū
infans ideſt minor.vii.an.cōtra-
here poſſit uel ſtipulando ſibi
uel alteri ſe obligando . & dicitur ꝙ nō
naturaliter nec ciuiliter obligatur alte-
ri promittendo cum enim ſtipulatione
contrahenda requiratur utriuſqꝫ partis
conſenſus & conſonans intellectus . ut
inſtit.de uerbo.obli.§.ſed hec ſolennia.
Item cum in qualibet obligatione cō-
trahenda exigatur utriuſqꝫ uoluntas . ut
C.de acti.& obli.ſicut & ipſe infans nul
lum habet intellectum . ut inſti.de inu-
ti.ſtip.§.pupi. conſtat aperte ꝙ ipſe in-
fans nullam contractus partem ſtipula-
toriam uel obligatoriam ſtipulari po-
teſt . dicitur enim infans nullam contra
ctus partem ſtipulatoriam uel obliga-
toriam ſtipulari poteſt . Dicitur enim in
fans ideſt fari non ualens . & dicitur ſi-
milis furioſo qui propter carentiam mē-
tis & cerebri non intelligit quid agit. ut
s̄.prealleg.§.pupil. In caſu tamen re-
peritur ꝙ infans ſtipulatur & ualet ſti-
pulatio ut ſi ſtipuletur a tutore ſuo rem
ſuam ſaluam fore . & eſt ſpeciale ut poſ-
ſit ſibi prouidere in hac ſtipulatione li-
cet perfectum intellectum non habeat .
ff.rempub.ſal.fo.l.ſeruum. nec bene cō
ſonat quod quidam dicunt ꝙ alios po-
teſt ſibi obligare etiam ſine tutore ſi in-
tellectum habet & loqui ſcit . ipſe non
dicitur habere intellectum in tali etate .
ut inſtit.de inuti.ſti.§.pu.&.ff. rem pu-
bli.ſal.fo.l.ſeruum . & eſt tantum ſpecia
le in ſtipu.rempubli. ſal.fo.l.ſeruum in
qua ſi ſcit loqui ꝙ poſſit ſibi alios obliga
re.ut prealleg.l.ſeruum plene not.

Rubrica.Si maior infante.

Equitur uidere de proximo in-
fantie qui eſt a ſeptem annis ſu-
pra uſqꝫ ad decem cum dimidio
maſculus . & femina uſqꝫ ad.ix.cum di-
midio. Et queritur an iſte talis poſſit
contrahere aut ſtipulando ſibi uel alte-
ri ſe obligando . & certe licet ipſe non-
dum perfecte ad capacitatem intellec-
tus & doli attingeret . & ideo dicatur
non intelligere perfecte attamen de gra-
tia & benigniori iuris interpretatione
permiſſum eſt ei propter ſuam utilitaem

UVA. BHSC. IyR_072

utilitatem ſtipulari poſſe & alios ſibi obligari ſine aliqua tutoris auctoritate. naȝ placuit meliorem quidem ſuam conditõnem facere etiam ſine tutoris auctoritate. ut inſtitu. de inutili ſtipulatio. §. pupillari & inſtitutio. de auctoritate tutorum in principio. Sed nunquid poterit ſe alteri obligare. Et certe diſtinguendum eſt. quia aut habet tutorem. aut nõ ſi non habet tutorem tenetur in duobus caſibus ciuiliter & naturaliter ſcilicet primo in ſponſalibus contractis. ut puta qa promiſit accipere aliquam in uxorem ꝑ uerba futuri temporis. iſta enim dicuntur ſponſalia & de contractu de quo eſt factus locupletior. ut. ff. de ſponſa. l. in ſpon. &. ff. quomodo. l. iii. &. ff. de nouas l. i. in fi. Et dicitur locupletior cum pecunia eſt ſalua uel in aliam rem ſuam conuerſa. ut. ff. de ſolutio. l. i. in principio. In aliis uero contractibus quando tutor caret tantum naturaliter obligatur quia ſola naturalis eſt inefficax ad agendum & ꝙ ipſe tantum naturaliter poſſit obligari proximus ĩfantie ſecundum quod modo dixi. ſ. quando caret curatore uidetur notatum per glo. ordina. in pluribus locis. Primo ut in inſtitu. quib. mod. re. contra. ob. iu. §. his quoqȝ. & inſtit. qui. mo. tol. obli. §. preterea. &. ff. de nouati. l. i. ubi plene nota. Sed alii tamen uoluerunt dicere ꝙ etiam naturaliter non obligatur. & ita tenet textus ſumme noſtre cum domino Azo. & pro eis poſſet allegari quedam glo. ordinaria que uidetur illud dicere. ff. de regulis iuris. l. pu. Primum tamen uidetur glo. ordi. tanq̃ uerius ſepe approbare & notare. ut in preallega. l. aperte colligitur. & prodeſt hoc ſcire ſcilicet an naturaliter teneatur quia ſuper illa natnrali poſſet fideiuſſor accedere qui teneretur naturaliter & ciuiliter. ut inſtitu. de fideiuſſo. in principio. &. ff. de fide. l. ꝙ enim & notatur. ff. de fide. l. marcellus. Si uero tutorem habet tunc diſtingue. quia aut contraxit cum ipſo tutore. aut cum extraneo. Si cum tutore ſuo nec naturaliter nec ciuiliter obligatur ut. ff. de aucto. tuto. l. pu. niſi eẽt locupletior. Sed ſi uni ex pluribus tutoribus ſe obliget auctoritate alterius tutoris ciuili. & naturaliter obligatur. ut. ff. de aucto. tuto. l. pu. in pri. Quid ſi alteri extraneo ſe. obligat ſi quidem hoc facit cum auctoritate tutoris. tenetur naturaliter & ciuiliter. ſed ſi decipitur poteſt reſtitui. ut. ff. de auctoritate tutorum. l. impuberes. Si autem ſine auctoritate tutorum cum extraneo contrahit naturaliter tantum obligatur. ſecundum unam opinionem. ſed ſecundum aliam nullo modo. ut. ſ̄. not. niſi ſit inquatum factus eſt locupletior. & in ſponſalibus contractis. ubi tenetur naturaliter & ciuiliter. ut dixi. & facit ad hoc. ff. de conde. inte. l. naturaliter. & l. ſequen. in ſponſalibus uero non ita obligatur ut teneatur tantum illam accipere in uxorem ſi nõ uult ſed obligatur ad hoc quia pendente ſua etate pro ximitatis infantie uſqȝ ad. xiiii. annos non poteſt contrahere ſponſalia ſiue matrimonium cum aliqua alia muliere.

Proximus pubertati eſt.

Ercio loco de proximo pubertati agendum eſt. de quo ſcire debes ꝙ cum ipſe ſit iam capax intellectus & doli. Et ideo teneatur de omni crimine preterq̃ de crimine adulterii. ut. ff. de regulis iuris. l. pu. & ad. l. iul. l. ſi minor. &. ff. de minor. l. ſi ex cauſa. §. nunc uidendum. conſtat eum poſſe conſentire. & ideo ſtipulari & alios ſibi obligari. etiam ſine aliquo tutore. ut inſtitu. de inutili ſtipulatione. §. pupillari. Sed ſi ipſe uelit ſe alteri obligare diſtinguendũ eſt. quia aut habet tutorem aut non. Si non habet tutorem naturaliter tantum tenetur niſi in tribus caſibꝰ quos dicam infra quibus ciuiliter & naturaliter obligatur. ſi autem habeat tutorem ſi quidem promittat tutori ſuo. naturaliter etiam non tenetur niſi faciat alterius con tutoris auctoritate. nam tunc naturaliter & ciuiliter aſtrictus eſt. ff. de auctoritate tu. l. pu. l. ſed ſi extraneo promittat

UVA. BHSC. IyR_072

ſiquidem cū tutoris auctoritate ciuiliter & naturaliter tenet̄. Si autē ſine tutoris auctoritate extraneo promittat naturaliter tantum tenetur niſi in tribus caſibus ſcilicet in ſponſalibus & de contractu de quo factus eſt locupletior & quando dolum commiſit. ut quia dixit ſe maiorem per mendacium & animo decipiendi ſciens ſe eſſe minorem. quia tunc ratione doli tenetur. ut.C.ſi mi.ma.ſe dixe.l.ii. nam & doli capax eſt. ut.ff.de dol.l.heredibus.§.ergo arbitror & ſic patet ꝙ ꝓximus pubertati tenetur đ dolo ultra q̄ proximus infantie teneatur. Alii etiam quandam aliam differentiam inter proximum infantie & proximum pubertati inducunt. dicunt enim proximum infātie promittentem ſine tutore nullo modo teneri. proximum autem pubertati ſine tutoris auctoritate promittentem naturaliter teneri. quod non eſt indiſtincte uerum ſecundum plurimas glo. do. Acur.in quibus ipſe notauit ꝙ tantum naturaliter tenentur quando ſine tutore promittunt. & ſic quantum ad hoc ſecundum illas glo. Ac. non eſt differentia inter eos. ut inſti. quib. mo.tol.o.§. preterea.&.ff.de nō.l.i.in fi.l.plene no. & dixi ſupra in princ.huius.§. Extra litteram quero ſi eſt quidam mīor.xiiii. an. qui ſit in poteſtate patris an poſſit ſe obligare. Reſpondeo non obligatur etiam cum auctoritate patris. ut inſti.đ inuti.ſtipu.§.pu.in uerſ.ſed qui in parētis. Sed que eſt ratio ꝙ impubes qui patrem non habet obligatur cum tutoris auctoritate. ſed impubes qui eſt ī poteſtate patris non obligatur etiam patre auctore. Reſpondeo quia tutorem habet obligatum ſi male auctoretur patrē autem non. ut.C. de bonis que liber.l. cum oportet.§.ſub hac. & eſt hoc notabile ſcire & utile quia accidit quandoq; ꝙ aliquis emit rem a patre & uult ꝙ filius impubes obliget ſe. ad hoc.quia forſam habet ius propter dotem matris cui ſucceſſit quod facere non poteſt dum eſt impubes & ſub poteſtate patris. de hac queſtione uide in lectura domini Iohannis.in inſtitu.de inuti.ſtipul.in.§.pupillus.quam ibi notaui. Si autem filiuſfa. eſſet pubes tunc obligatur ac ſi eſſet paterfa.etiam ſine conſenſu patris. & ſecūdum ꝙ alii adulti ſe obligant de quibus iam ſtatim infra dicam. ut probatur.ff. de uerb. obli.l.fi.§.i. excepto in mutuo & uoto de quibus non tenetur. de quo plene dicam infra.§. filius. & quod dictum eſt de filio impubere idem de filiofami.pubere dicendum eſt. ut.ff.de uerbo.obli.l.fi.§.i. Item ſecundo ſcias ꝙ illud quod dixi.ſ̄.ꝙ pupilli promittendo cum tutoris auctoritate obligantur ciuiliter & naturaliter. ut eſt in obligationibus & promiſſionibꝰ in quibus nō alienatur de ſuo quod ſeruari poſſit. Si autem alienarentur immobilia uel alia que ſeruari poſſunt tunc non ſufficeret tutoris auctoritas. ſed eſſet neceſſe decretum iudicis & cauſa legittima alias n̄ ualeret. ut.C. de admini.tut.l.lex que. & dicam.ĩ. in ſequēti rubrica plene deo dante. in.§.i. Item nota ꝙ ubicunq; dixi tibi ꝙ minor obligat̄ cum auctoritate tutoris & ualet promiſſio ſua ſemp. tamen ſi in illo contractu decipiatur poteſt petere reſtitutionem in integrum etiam de modico dampno. nec credas ꝙ ideo priuetur reſtitutione quia tutor interuenit ſiue in iudicio fuerit cum tutore ſiue extra iudicium aliquod cum eius auctoritate geſſerit. ut.C.ſi tutori.uel.curatori.interue.l.minor.& ideo tunc duas uias habet. nam poteſt reſtitui contra aduerſarium cum quo contraxit ſi uult. uel poteſt agere perſonali actione tutele contra tutorem ſcilicet ſuum pro indempnitate ſua. nec preiudicat ſibi in eligendo. ut.C. ſi tut.uel cur. interue.l. etiam. Item quantumcunq; iuret iſte impubes non priuatur reſtitutiōe. quia impuberes non iurant ut teneantur.ut. ff.de iureiuran.l.qui iuraſſe. Item & ſi decreto iudicis cōtrahat pupillus & cuʒ auctoritate tutoris & probauerit ſe leſū petet reſtitutionem in integrum.nam licet decretum iudicis interuenerit non priuatur ideo reſtitutione.ut.C.de pre-

UVA. BHSC. IyR_072

di.mi.l.ſi quid.&.C.de adminiſtra.tu.l. lex que.

Puberes.i.maiores.xiiii. añ.

Varto loco de pubere eſt tractandum circa quem obmiſſo quis dicatur pubes.uidetur litera tangere tria .ſ. an teneatur pubes de contractibus factis a predeceſſore ſuo .& an in illis contractibus predeceſſoris poſſit reſtitui.Secundo an teneatur de contractibus factis a contutore ſuo. Tertio añ teneatur de ſuis propriis contractibus. Ad primum redeo ad quod declarãdum ſcias ꝙ predeceſſor dicitur ille de cuius bonis peruenit ad minorem utputa aliquis inſtituit eum heredem. nam ille dicitur predeceſſor & iſte minor ſucceſſor.an ergo tenebitur iſte minor qui ſucceſſit alicui de contractibus illius cui ipſe ſucceſſit puta quia ille uendidit uel permutauit uel aliter contraxit. Reſpondeo ſi ille predeceſſor non tenebatur.ut quia erat talis perſona que non poterat contrahere. nec enim iſte minor ſuccedens tenebitur de illis contractibus factis a predeceſſore ſuo nec etiam alius ſuccedens tenetur exquo predeceſſor non tenebatur.Si autem predeceſſor tenebatur.ut quia erat talis perſona que poterat ſe optime obligare & contrahere tenebitur iſte ſucceſſor nec in iſtis contractibus ſuccurritur ei licet tempus ſoluendi incidat in tempus minoris ſuccedentis ut quia defunctus maior erat & emit rem & debebat ſoluere precium infra certum tempus. alioquin res eſſet inempta.minor ſuccedens non ſoluit precium ad tempus ſtatutum ita ꝙ res facta eſt inempta uult reſtitui iſte minor ut ponatur infra tempus ꝙ debebat precium ſoluere.Reſpondeo ꝙ non poteſt quia predeceſſor maior contraxit & non ipſe minor.ut notatur & legitur.ff.de minoribus .l. nullus. Sic ergo ſi predeceſſor in ſuis contractibus poterat reſtitui.ut quia erat infra tempora infra que petitur reſtitutio. & iſte ſucceſſor poterit etiam maior. ut.ff. de mino.l.minor autem.Si uero predeceſſor non poterat reſtitui quia exceſſerat tempora reſtitutioni deſtinata.nec ſucceſſor etiam minor in illis contractibus predeceſſoris poterit reſtitui.Sed quere ſi predeceſſor poterit reſtitui. quia adhuc erat infra tempus.xxvi.ii. annorum quando deceſſit & fuerat deceptus in minori etate quantum tempus habebit iſte minor ſuccedens ad petendam reſtitutionem in illo contractu predeceſſoris ſui.Et certe ad plene ſciendum quod tẽpus habeat ſucceſſor ad petendum reſtitutionem in contractibus predeceſſorũ in quibus predeceſſores reſtitui poterant.diſtinguendum eſt.quia aut minor ſuccedit minori qui reſtitui poterat. & tunc iſte minor ſuccedens habeat quadriennium. quod non currit ei ſuccedenti niſi poſt completam ſuam minorem etatem.& ſic habet totam ſuam minorem etatẽ.ſuccedentis & ea finita quattuor annos. Si autem minor ſuccedit maiori.quia adhuc maior habebat aliquid de quadriennio.forſan quia erat in xxvii.anno. & ita duos habebat annos ad reſtitutionem petendam .tunc minor ſuccedens habet duos annos qui ſupererant defuncto qui non currunt ei niſi poſt completam ſuam minorem etatem. & ſic habet totam ſuam minorem etatem & ea finita id tempus quod reſtabat defuncto. ut hec probantur.C.de tem.reſti.l.eam que.§.ſi quando ſe. Si autem maior ſuccedat minori tunc ille maior ſuccedẽs habet quadriennium quod incidit currere ei ſtatim adita hereditate. non autem habet minorem etatem illius defuncti.ut preale.l.ea que in fi. Si autem maior ſuccedat maiori qui poterat reſtitui.quia erat adhuc infra tempora reſtitutionis.ut quia forſan erat i.xxviii. anno.& ita unum annum habeat ad reſtitutionem petendam iſte defunctus habebit ſuccedens illud tempus quod ſupererat defuncto.ſ.annum.& ſic patet ꝙ illud tempus quod habebat defunctus & incipit ſtatim ei currere.ut.C.de tem.

UVA. BHSC. IyR_072

re.l.ii. Nunc uidendum eſt an pubes
teneatur de contractibua factis a contu/
tore ſuo . & bene dicit a contutore quia
modo non habet tutorem exquo eſt pu/
bes factus. ut inſti. qui.mo. tu.fi. impu.
Et certe circa hoc diſtinguendum eſt .
quia aut contraxit cum tutore ſuper re/
bus que ſeruando ſeruari non poſſunt
ut ſunt res prolixitate temporis periture
ſcilicet uinum & oleum & ſimilia. Aut
contraxit ſuper rebus que ſeruando ſer/
uari poſſunt ut ſunt predia ruſtica & do
mus.& res mobiles precioſe que ſeruari
poſſunt.ut aurum argentum & ueſtes ꝑ
cioſiſſime. Si contraxit ſuper rebus que
ſeruando ſeruari non poſſunt cum tuto
re bene potuit & tales res uendere ſine
ſolennitate ideſt ſine aliquo decreto iu/
dicis ei licuit.ut.C.de admi.tu.l.lex que
in fi.& eodem ti.l.fi.§.fi.& pecunia inde
redacta cum alia ſubſtantia pu.admini/
ſtretur . & tales contractus ſuper pre/
dictis rebus factos a contutore pubes
tenetur ratos habere. quinimmo ſuper
eis non datur minori reſtitutio niſi eui/
dens gratia uel ſordes tutoris interuene/
rit . ut quia gratiam fecit de talibus rebꝰ
aliquibus amicis ſuis . uel quia enorme
damnum fuerit paſſus . ut.ff.de mino.l.
& ſine.§.idem faciunt. Si autem contra
xit ſuper rebus que poſſunt ſeruari . cō/
tutor alienando tales res . diſtinguo qꝛ
aut interueniunt ea que de iure interue/
nire debent. aut non . ſi interueniunt
que de iure debent interuenire. uideli/
cet primo ꝙ ille tutor alienauerit cum
cauſa legibus approbata . utputa pro/
pter debitum pupilli uel propter aliam
cauſam iuſtam que cauſe in ſequenti ru/
brica melius exponuntur . Secundo ꝙ
cum decreto iudicis alienauerit . Tertio
ꝙ auctoritas tutoris interuenit . ex quo
idem uendidit & interpoſuit auctorita/
tem in ipſo contractu . & tunc ualet &
tenet contractus ipſo iure . pupillus fa/
ctus pubes tenetur habere ratos contra
ctus . Vnum tamen ſciendum eſt ꝙ ſi
minor percepit leſionem in illo contra/
ctu in quo ſolennitates predicte interue
nerunt etiam ī modico danno poteſt pe/
tere reſtitutionem in integrum quantū/
cunqꝫ decretum & alie ſolennitates in/
teruenerint . ut probatur .C. de predi.
mino.l.ſi quidam . &.C. de adminiſtra.
tuto.l.lex que . &.ff.de minoribus.l.ta/
men . Si autem aliqua de predictis ſolē
nitatibus deficeret . utputa quia fuit fac/
ta alienatio ſine decreto uel ſine cauſa
tunc contractus ipſo iure non tenuit.
nec pubes tenetur cōtractum ratum ha/
bere . nec expedit ꝙ reſtitutionem impe
tret quia de iure communi tutor eſt uen
dicando & recuperando per uiam ordi/
nariam . quia ubi uia ordinaria compe/
tit non eſt recurrendum ad extraordina
riam.ſ.ad reſtitutionem .ff. de mino. in
cauſa in prin.

De his autem que geſta ſunt.

Iſo an pubes teneatur de contra
ctibus predeceſſoris ſui . & an
teneatur de contractibus contu
toris ſui. Sequitur tercio loco uidere
an de ſuis propriis contractibus tenea/
tur . Circa quod diſtinguit littera & be/
ne . quia aut iſte pubes habet curato/
rem aut non . Si habet curatorem &
contrahit cum eius auctoritate tenetur
naturaliter & ciuiliter . ut.C.de in inte.
reſti. minorum .l.ſi curatorem . uerum
tamen ſi decipiatur in modico danno
quantuncūqꝫ curator interuenerit petit
reſtitutionem . ut.C.ſi tut.uel cur.inter
ue.l.etiā. Si autem contrahit ſine aucto/
ritate curatoris quam habebat . tunc nō
aſtringitur ciuiliter licet naturaliter te/
neatur . ut prealleg.l.ſi curatorem. nec
eſt opus ꝙ reſtitutionem petat . ſed ipſo
iure tutus eſt . Si autem non habet cu/
ratorem aliquem . quia noluit habere.
quod optime poteſt eſſe quia non cogū/
tur habere curatorem adoleſcentes ſi no
lunt niſi uellent iudicio intereſſe . nam
tunc expedit ꝙ habeāt.ut inſtit.de cura/
to.§.inuiti.ibi enim dicitur inuiti adole
ſcentes curato. nō accipiunt ꝑterquā ad
litem.tūc enim quādo nullum habet cu

UVA. BHSC. IyR_072

ratorem pubes ſi contrahit optime obligatur naturaliter & ciuiliter tenetur cuꝫ effectu de omnibus contractibus quos ipſe facit. ut in prealle. l. ſi curatorem. C. de in integ. reſti. mi. ſi. l. Veruntamen ſi decipiantur etiam in modico dampno iſto caſu petunt reſtitutionem ut ibidem legitur. Vnum tamen eſt ſciendum ꝙ ubicunque dixi ꝙ pubes obligatur efficaciter cum auctoritate curatoris quando habet. uel ſi non habet ipſe ſolus contrahendo obligatur cum effectu. intelligendum eſt in contractibus in quibus de rebus ſuis que ſeruari non poſſunt alienat. nam ſi alienaret res immobiles uel mobilia precioſa. tunc neceſſarium eſſet decretum iudicis. & cauſa iuſta quare alienat. alioquin non ualeret alienatio. ut. C. de adminiſtra. tuto. l. lex que.

Sed quid ſi minor habens tutorem uel curarorem uendidit rem que poteſt ſeruari cum decreto iudicis ſine tutoris uel curatoris auctoritate. Quidam dicunt ꝙ non ualet. quaſi unum ſit omiſſum de neceſſariis ut. ff. de tranſactio. l. cum hi. §. ſi pretor. ibi enim legitur. Et ſi pretor aditus erit citra cauſe cognitionem trãſigi permiſerit ſuper alimentis in teſtamentis relictis. tranſactio nullius erit momenti. pretori enim ea res querẽda eſt commiſſa non negligenda nec donanda & ad hoc ẽ. C. ſi propter pu. pen. l. ſi. & hoc uidetur ibi Acur. approbare. Sed in contrarium uidetur quod eſt de mino. l. ait pretor. §. permittatur. Sed illud ſolutione facta mi. in qua non requiritur tanta ſolennita. ſicut quando alienat. Item contra. C. qui admit. ad bono. poſſeſſio. l. bonorum. & de hoc no. C. de in integ. reſti. mino. l. ſi curatorem habens. hodie tamen ſi adultus alienat etiam immobilia & iuret in contractu. ualet alienatio. licet decretum iudicis uel cauſa legittima non interuenerit. & priuatur reſtitutione etiam propter iuramẽtum in omnibus caſibus ſupradictis. ubi dixi eum reſtituendum eſſe ſi decipiatur ut in auten. ſacramenta puberum ſponte facta ſignata. C. ſi aduer. uen. ſuper. l. i. quod in pupillo locum habere non poteſt quia ipſe iurare non poteſt. nec iuramentum ei preiudicat. ut. ff. de iureiurã. l. qui iuraſſe. Et quia dictum eſt ſupra ꝙ minores in contractibus eorum qui de iure tenuerunt iuuantur beneficio reſtitutionis in integrum ſi in illis decipiantur. Ideo de reſtitutione aliqua tangenda ſunt. Primo quidem ſcias ꝙ reſtitutio eſt prioris ſtatus reintegratio. reſtitutio enim omnia reddit ad priſtinum ſtatum. ut. C. de repu. l. i. & . ff. de mino. l. ꝙ ſi minor. §. reſtitutio. unde ſi uendidit minor predium & deceptus petat reſtitutionem debet emptor reddere predium cum fructibus quos inde habuit & iſte minor habet reddere precium qđ inde habuit quod eſt intelligendum ſi ipſe minor factus eſt locupletior. i. ſi habet illam pecuniam ſaluam uel in ſuam utilitatem conuerſam alioquin non redderet aliquid & nihilominus predium quod ei uendidit redderetur. & idem eſt in aliis contractibus in quibus petit reſtitutionem ut reddat quod peruenit ad eum ſi eſt locupletior. i. ſi habet ſaluum quod habuit uel in ſuos uſus conuertit. ut. ff. de mino. xxv. an. l. patri. §. i. & . l. ꝙ ſi minor. §. reſtitutio. & . C. de repu. l. i. & . C. de predi. mi. l. ſi predium. Secundo querendum eſt de quo damno reſtitutionem petant minores Circa quod ſcias ꝙ triplex eſt damnum. ſ. enorme. modicum. & minimum. Enorme damnum eſt quod eſt ultra dimidiam iuſti precii quod fuerat tempore contractus. quod eſt notabile de reſcindẽ. uendi. l. ſi uoluntate. ut ſi res mea ualebat decem ego uendidi pro quattuor. ego uenditor ſum deceptus enormi damno. Ait enim lex ſi minoris precii rem tuam uendiſti tibi ſubueniendum eſt. minus autem precium eſſe uidetur ſi nec dimidia pars fuerit iuſti precii ſolu. ut. C. de reſcindẽ. uendtio. l. ii. emptor etiam poſſet eſſe deceptus enormi damno. utputa ſi res ualet. x. pro. xxi. emat ipſe licet quidam dixerint aliter. ſ. ꝙ quando emit pro. xxi. rem que ualebat. x. ꝙ tunc tantum ſit

UVA. BHSC. IyR_072

ſdeceptus enormi damno. ſed ſi infra.xxi
daret.non eſſet enorme ſed eſſet modicũ
quod non placet Ac. quia tunc quando
res ualet decem & aliquis emit pro.xxi.
non dimidiam ueri precii ſed duplum
excederet.ut hec probantur.C. de reſci.
uen.l.ii. In iſto itaqȝ enormi damno
ſuccurritur omnibus maioribus & mio-
ribus. licet reipſa fuerit leſio ſine dolo
aduerſarii. unde ſi uendidi rem & fui de
ceptus enormi damno.reddam precium
quod habui & repetã rem. ſed ſi emptor
uoluerit poteſt ſupplere iuſtum preciũ
& retinere rem quia ipſe habet electioné
ut.C.de reſcin. uendic.l.ii. & eſt hoc in
omnibus bonefidei contractibus ut in
diuiſionibus propterea factis & permu-
tationibus & ſimilibus ut ĩ enormi dam
no ſuccuratur leſo.ut.C.ex qui.cã ma.l.
in contractibus. In contractibus auté
ſtricti iuris excipitur de dolo a paſſo e-
norme damnum. ut.ff.de uerbo.obli.l.
ſi quis aliter. Sed quero quomodo pe-
tatur iſtud enorme damnum. Reſpon-
deo actione deſcendenti ex eo contra-
ctu in quo fuit commiſſum enorme dam
num & uſqȝ ad.xxx. annum poteſt peti
reſtitutio de iſto enormi damno.ut hoc
notatur.C.ex quibus ca.ma.l.contracti
bus.&.C.de reſcin.uen.l.ii. Alii aliter
dicunt.quod dic ut not. j. de obli.in.§.
item inutilis eſt contractus ſi fiat per me
tum uel dolum circa finem.§.item que-
ro quomodo ſcietur quod ſit uerum pre
cium alicuius rei uendite. ita ut per hoc
cognoſcamus ꝙ ſi damnum excedat di-
midiam illius ueri precii.ſit enorme dã-
num. Reſpondeo non per hoc ꝙ duo
uel tres uelint dare.x.pro aliqua re. di-
cam illa decem eſſe uerum precium illiꝰ
rei.quia precia rerum non conſtituun-
tur ex affectionibus ſingulorum. ut.ff.
ad.l.fal.l.precia.ff.ad.l. acquil.ſi ſeruus
Debent ergo inſpici uenditiones factas
locorum exiſtentium iuxta illum de quo
modo queritur. Item rei qualitatem &
redditum quantitatem. ut.C. de reſcin.
uend.l.ſi quos.& in autenti.de ali.& em
phi.§.ſin autem.&.ff.de re. eo.l.penul.
l.ꝑ̃. Item quid ſi iuraui uenditor ma-
ior non uenire contra uenditionem. an
poterit uenire contra ſi paſſus eſt enor-
me damnum.do.Pla. dixit ꝙ nihilomi-
nus poterat uẽditor petere rem uel iſtũ
precium ſibi ſuppleri. quia non preciſe
agit ut uenditio reſcindatur.Sed do.Ac.
& do. Azo.dicunt contrarium.quia quo
dam modo uidetur agere ad reſciſionem
uenditionis talia petendo.ar.ff.de cond.
inſti.l.que ſub conditione.C. ſi quis ſub
conditione. Secus autem in minore iu-
rante non uenire contra uenditionem.
quia ſi ipſe iurat non uenire contra uen-
ditionem. nihilominus ſi decipiatur in
enormi damno petet reſtitutionem enor
mis damni.cum ibi iuramentum opere-
tur tantum ut uideatur maior. Vnde
ſicut quilibet maior poſſet predictum
beneficium implorare ſic iſte poteſt.
Vnde iſtud iuramentum repreſentat eũ
tantum loco maioris. ex qua repreſen-
tatione priuatur modico damno tantum
non autem enormi.& hoc eſt uerum ni-
ſi ipſe iuraſſet etiã occaſione minoris pre
cii non uenire contra. uel niſi maior di
xerit ſe donare quod erat ultra precium
conuentum. quod ſemper preſumunt
gloſatores quidam ꝙ ſciat uires rei ſue.
ut.C.de reſcin.uen.l.quiſquis.ff.de act.
emp.l.i.& not. prealle.l.de reſcin. uedi.
l.ii. Item circa materiam quero ſi em
ptor qui emit rem aliquam in qua uendi
tor fuit deceptus enormi damno uendi-
derit eam rem poſtea alii. an nihilomi-
nus agi poſſit de enormi damno contra
illum primum emptorem & dic ꝙ ſic.
quia per eum factum eſt quo minus ha-
beat rem.ar.ff.de rei uend.l.ſi hominem
in prin.&.ff.de uerb.obli.l.ſi ſeruum.§
ideꝗ.ſecus ſi fortuito caſu res periret pe
nes illum emptorem primum quia tunc
ſufficeret uenditorem reddere precium
quod inde habuit.ff.đ iure doti.l.ſi res.
§.i. Eſt & quoddã aliud damnũ quod
dicitur modicũ.ſ.illud quod conſiſtit in
fra dimidiũ iuſti precii nõ tamé minimã
ꝯtinet leſionem.utputa ſi res ualebat.xx.
uendidit eã cuidã pro.xiii.uel.xiiii.& ꝑ

UVA. BHSC. IyR_072

tali damno modico reſtituuntur ſoli mi
nores licet facilitate leſi fuerint & ſine fra
ude aduerſarii . uel etiam calliditate ad
uerſarii.ut.C.de in integ.reſti.l.minori-
bus.&.ff.de mino.l.i.&.l.tutor.&.l. qđ
ſi minor.§.non ſemper.& inſti.de here.
qua.& diffi.§.extraneus.Et in hoc mino
res ſũt priuilegiati ultra maiores. In tali
autem damno modino maioribus nõ ſuc
curritur.quia licitum eſt contrahentibꝰ
ſe circũuenire ad inuicem in precio .ut.
ff.de nũ.cauſe.§.idem pompo.& hoc ē
uerum ꝙ maioribus non ſuccurritur in
tali damno quando in re ipſa fuit leſio ſi-
ne dolo aduerſarii.ſed ſi dolus aduerſa-
rii ĩtercesſiſſet in ꝯtractu utputa quia uē
ditor uenditus fuit multa de re quam uē
debat ut maiore precio uenderet eam.&
ita emptor deceptus eſt propter menda-
cia illa.ſuccurritur ei etiam maiori ĩ mo-
dico damno pro intereſſe ſuo actione ex
eo contractu.ut.ff.de actio.empti.& uē.
l.iul.§.ſi uenditor uel ſi dolum dediſſet
cauſam contractui diceret cõtractum ip
ſo iure nullum.ut.ff.de dolo.l.eleganter
in principio. Eſt quoddam aliud dam
num quod dicitur minimum utputa ſine
aliquo contractu ſit leſio minima uel in
precio uel in re uendita de quo non po-
nitur exemplum.dominus Ac.dicit ꝙ iu
dicis arbitrio relinquitur determinandũ
quod dicatur minimum damnum. idem
uidetur ipſe dicere de modico ſcilicet ut
arbitrio iudicis determĩetur quod ſit mo
dicum damnum licet poſuerim tibi ſupe
rius exemplum.unde dicit ipſe quod mo
dicum damnum & quod minimum dam
num dicatur arbitrio iudicis committitᷣ
ut argumentum.ff.de iure doli.l.i.§.ulti
mo. De hoc autem minimo damno
minores non petunt reſtitutõnem.ut.ff.
de in integrum reſtitutõne.l.ſcio. Ter
tio uidendum eſt circa reſtitutionem in-
fra quantum tempus minores petunt re
ſtitutionem. Ad quod ſciendum eſt ꝙ
olim toto tempore minoris etatis petere
poterunt & finita minori etate habebunt
utilem annum.ut.C.de tempo. reſtituti.
l.fi. Et dicitur utilis annus in quo cõ-
putãtur dies tantum iñ quibuſ redditur
ius.Sunt enim tria neceſſaria in utili an-
no ſcilicet ꝙ actor habeat copiam agen-
di per ſe uel per alium . Item poteſta
tem conueniendi per ſe uel per alium
reſpondentem.Item debet eſſe ius reddē
tis copia quod in feriis diebus eſſe non
poteſt.quia in talibus diebus ius redde-
re non poteſt iudex.& ideo tales dies nõ
computantur ſcilicet in anno utili. Et ꝙ
illa tria ſint neceſſaria in anno utili pro-
batur.ff.de diuer. tempo. preſcript.l.i.
hodie uero minores petunt reſtitutio-
nem de leſione quam receperunt in mi-
nori etate toto tempore minoris etatis &
finita minori etate habent quadriennium
continuum de his enim omnibus quas
receperunt in minori etate quod quadri
ennium incipit currere in continenti.cũ
xxvi.annorum prima dies illuxerit . in-
fra quod quadriennium cauſa reſtitutio-
nis in integrum debet inchoare & finiri
ut.C.de tempo.re.l. fi.nam licet alie a-
ctiones perpetuentur conteſtatione fa-
cta in eis uſqȝ ad xl.annos.ut.C.de pre-
ſcript.xxx.uel.xl. ann.l.fi. officium ta-
men iudicis per quod petitur reſtitutio
minorum non perpetuatur.ſed ĩfra qua-
driennium debet inchoari & finiri.ut p̃-
allega.l.fi.C.de tem.po.reſti.unde ſi ille
qui petit reſtitutionem uellet ſibi dari di
lationem talem que pertenderetur ultra
quadriennio non debet audiri . ut.C. de
tempo.reſti.l.petente.Sic etiam eſt in a-
ctione de dolo que ex eo die quo aſſeri-
tur dolus commiſſus infra biennium cõ
tinuum debet inchoari & finiri nec con-
teſtatione litis perpetuatur.ut.C.de do-
lo.l.fi.Regulariter autem actiones per
conteſtationem perpetuantur ad.xl. an-
nos.ut.C.đ preſcrip.xl.an.l.fi. Quar
to eſt uidẽdum circa materiam reſtitutõ
nis quid debeat facere ille qui petit reſti-
tutionem ut habeat quod petit . Et certe
dici poteſt ꝙ debet probare ſe leſum ſci
licet facilitate uel dolo aduerſarii . licet
quidam dicant ſufficere ſi probet ſe le-
ſum tantum.& bene dico ꝙ habet proba
re de leſione.Nam nõ eoipſo ꝙ ē minor

UVA. BHSC. IyR_072

& contraxit preſumitur propterea leſus ut.ff.de mino.l.nam poſtea.§.ſi minor. &.ff.minor.l.uerum.§.item non reſtituuntur ſpeciale tamen eſt in pecunia numerata minori ubi ſi minor petit reſtitutionem non habet probare ſe leſum. ſed preſumitur leſus odio creditoris. unde ſufficit ꝙ minor exquo conſtat eum minorem eſſe dicat perdidi pecuniam uel leſus ſum in tali muruo & reſtituetur niſi creditor probet eum locupletatum.ut C.ſi aduer.credi.l.i. In aliis autem contractibus debet probare ſe leſum ſui ſiplicitate.uel aduerſarii calliditate ſi uult obtinere in reſtitutione.ut.ſ.dixi. Item qui peti reſtitutionem habet probare minorem ſe fuiſſe tunc quãdo fecit contractum de quo petit reſtitutionem.ut.C.de in inte.reſti.l.ſi minorem.& hoc probato.ſ.ꝙ fuit minor tempore contractus preſumitur ꝙ ipſe ſit hodie infra tempora infra que poteſt reſtitutio peti.ſ.infra minorem etatem. uel infra quadrienniũ quod datur poſt minorem etatem. Si ergo probaueris te minorem debet aduerſarius ſi uult te impedire in reſtitutione probare te exceſſiſſe minorem etatem & quadrienniũm.quia preſumitur te eſſe infra tempora predicta.ymo eoipſo ꝙ probaſti te minorem tempore contractus fuiſſe niſi aſpectus indicẽ contrarium ut ĩ.dicam.& quod dictum eſt ſupra ꝙ minor petens reſtitutionem probat ſe minorem intelligas eſſe uerum niſi aſpectꝰ corporis iudicet adhuc eum eſſe minorem. quia tunc non probaret ymo aduerſarius. nam aſpectus transfert onus probandi in alium.ut not.ff. de mino.l. minor. Sed oppono & uidetꝛ ꝙ q petit reſtitutõnẽ ñ habet neceſſe ꝓbare ſe miorem iſto modo. Quia illud quod conſtat uerum fuiſſe retro preſumitur hodie uerum hinc eſt ꝙ qui retro fuit dominus alicuius rei preſumitur hodie eſſe dominus. ut.C. de probationibus ſiue poſſideris. Sed conſtat ꝙ omnis homo fuit minor.ſic ergo deberet preſumi minor hodie. & ſic non deberet grauari ut probando ſe minorem cum ſit pro eo preſumptio. Ad hoc reſpondent glo.ꝙ illud quod dicitur conſtat.ſ.fuiſſe uerꝫ preſumitur hodie.habet locum in his q̃ ex curſu temporis non mutantur ſicut eſt in domino.quia qui retro fuit dominus hodie preſumitur dominus.nam dominium ex curſu temporis nõ mutatur ſed in his que ex curſu temporis mutantur non eſt ita ut eſt in minorꝫ qui ex curſu temporis ſit maior.unde cum certum ſit ꝙ qui fuit minor ſolo curſu temporis ſit maior debet probare ſe minorem fuiſſe tempore contractus in quo petit reſtitutionem.ut preal.l.C.de in inte.reſti.l. ſi minorem.&.C.de proba.l.cum re.

Et quia ſepe de etate occurrit queſtio. quis eã debeat probare. ideo de hoc aliqua uidenda ſunt. Accidit aliquando ꝙ quidam dicit ſe maioreꝫ.quia uult ad honores admitti ad quos minores non admittuntur.ut.ff.de mun.& ho.l.ad rem uel uult iudicio per ſe intereſſe quia minor non poſſet ſine tutore uel curatore. ut.C.qui legi.per.l.i.&.ii. uel rem ſuam uolunt alienare quod aliasꝫfacere nõ poſſet ſine decreto.ut.ff.de re.e.l.i.Et ĩ omnibus iſtis quidem aduerſarius contradicit ei.queritur quis habeat probare an ipſe uel aduerſarius .Et certe dicendum eſt ꝙ iudex imponit primo onus probãdi.ex aſpectu corporis cui uoluerit. ut ecce ſi ille qui dicit ſe minorem apparet maior ex aſpectu corporis imponet onus probandi ſaduerſario contradicenti.ſi autem apparet minor ex aſpectu corporis ille qui dicit ſe maiorem. ut quia uidetur puer quidam. tunc iudex imponet ei onus probandi & ita ex aſpectu datur onus probandi de etate. ar.ff. de mino.l.minor. Si autem ita ex aſpectu non apparet. cui poſſit imponere iudex onus probandi. quia forſan uidendo iſtum quibuſdam apparet maior & quibuſdam minor. tunc probabit ille qui affirmatiuam ꝓponet.ſi enim dicet minorem & aliquis aduerſarius negat probet ille qui dicit & ſi aduerſario dicetur eum minorem eſſe & ipſe negaret probaret ille aduerſarius.ut.ff. de proba.l.ei qui.

UVA. BHSC. IyR_072

dicit &.C.de probati.l.actor.&.C.de in
integ.reſtitu.l.ſi minorem.&.ff.de mino
ri.l.đ etate.Sed quid ſi uterq; negatiuam
proponeret.dicit enim aliquis qui uult
iudicio per ſe intereſſe ego nego me mio
rem aduerſarius dicit ego nego te eē ma
iorem.& ita uterq; negatiuam proponat
quis probabit tunc.Reſpōdet glo.Acur.
poſita.ff.de mino.l.de etate.hoc caſu pre
ſumam forte ꝙ ſit minor cum ſemel fue-
rit minor ar.C.de proba.l.ſiue alibi aūt
uidetur ipſe Acur.colligere ꝙ preſuma-
tur fuiſſe maior ī dubio eo tempore quo
cōtraxit per.l.C.d ī integ.reſti.ſi mino-
rem.uel uere intelligenti ipſe colligit ibi
unam preſumptionem tantum ſcilicet ꝙ
qui fuit minor probato hoc ab homine
preſumatur hodie eſſe infra tempora īfra
que reſtitutio poſtulari poteſt.Vnde ad-
uerſarius habet probare eum illa tempo
ra exceſſiſſe ſi uult eum reſtitutōne impe
dire.ut ibidem in ſua glo.notatur. Se-
cundum autem do.Vber.in caſu p̄miſſo.
ſ.quando contenditur de etate & propo-
nitur negatiua ab utraq; parte iudex im-
ponet onus probandi cui uoluerit exiſti
mando cui habeat tale onus imponer̄ ex
aſpectu illius đ cuius etate dubitatur ar.
ff.de minori.l.minor. Vltimo notatur
hic ꝙ quando quis uult eſſe tecum in iu-
dicio tanq̄ maior.& tu dubitas de eius
etate potes facere ꝙ iudex pronunciet eū
maiorem per ſententiam ſuam que āmo-
do faciet ſibi preiudicium ſi uellet dicere
ſe minorē.& in iſta cauſa & in aliis qui-
buſcunq; habebit.quia ſententia in hoc
caſu cum aliis tribus quos non dico bre
uitatis cauſa & facit ius.ut legitur & no-
tatur.ff.de mino.l.de etate. Alii autem
contra tenent ſcilicet ꝙ ſententia preiu-
dicet tantum ſibi in illa cauſa in qua pro
nunciatus eſt maior.in aliis autem non.
ut preallega.l.de etate nota.Regulariter
autem uerum eſt ꝙ ſententia in una cau-
ſa lata non nocet in aliis.nec etiam pro-
deſt. Item lata cum una perſona non
debet aliis perſonis prodeſſe uel noce-
re.ut hec probantur.C.qui.res iudi. nō
no.l.ii.&.C.res inter alios ac per totum

Quinto circa reſtitutionem eſt uidendū
de quibus rebuſ reſtituantur minores.&
certe littera ſatis declarat .& ideo nō ex-
pono aliter.Dicit enim de his que amiſit
minor petit reſtitutionem ideſt de re ſua
quam dedit.& de lucris omiſſis ideſt nō
delatam ſibi hereditatem.Item ſi pro al-
tero fideiuſſit.ut hec probātur.ff.de mi-
no.l.non omnia. &.l.ꝙ ſi minor.§. non
ſemper. Item extra litteram ſcias ꝙ re-
ſtituuntur minores ſi in arbitrum com-
promittant & apparet leſio ſua in hoc qa
expediebat eis potius ſub iudice litigare
q̄ ſub arbitro qa a iudice poterant appel
lar̄ ab arbitro autem non appellantur.
ut.C.de recept.l.ii. Item reſtituuntur
minores aduerſus ſententiam latam con
tra eos litigantes cum tutore uel curato-
re uel etiam ſi feratur contra tutorem
uel curatorem eorum & ubicunq; ualet
ipſo iure ſententia.ut.C.ſi aduer.rem in.
l.cum & minores.& per totum ti.Si au-
tem ſententia non ualuiſſet ipſo iure quia
ſine tuto.uel curato.ſtetiſſent in iudicio
tunc non reſtituuntur ſed ipſo iure di-
cunt ſententiam nullam.nam cum habe
ant uiam ordinariam non eſt recurren-
dum ad extraordinarium auxilium.ut.
ff.de minoribus .l.in cauſe.Et intelligas
ꝙ contra ſententiam reſtituuntur mino-
res ſi eſt lata in minori etate.nam ſi ferre
retur eis maioribus factis non reſtitue-
rentur.ut.C.ſi aduer.rem iudi.l.i. dum
tamen aduerſarius non ſit in dolo ad dif-
ferendum iudicium uſq; ad maiorem eta
tem.ut ibidem no.Sed uidetur minorem
non eſſe reſtituendum contra ſententiā
quia poteſt appellare ſi uult.ergo exquo
habet ordinariam uiam non debet ire
ad exordinariam.ut prealleg.l.in cauſe.
Reſpondet Ac.immo poteſt duabus ra-
tionibus.Prima eſt quia plus eſt ei ſub-
ueniri ad hoc ut quod factum eſt habea-
tur pro nullo.quod fit per reſtitutionez
in integrum q̄ ꝙ liceat eis appellare. Se-
cunda ratione reſtituantur quia poteſt
eſſe ꝙ tempus appellandi lapſum eſt ita
ꝙ appellare non poteſt.Et ſi opponatur
preſcriptio temporalis non currit mino

UVA. BHSC. IyR_072

ribus.ut.C.in quib.cau.in integ.reſtitu.
non eſt.ne.l.fi.ergo tempus appellandi
non potuit currere ei. Reſpondet Azo.
ꝙ temporalis preſcriptio iudicialis . ut
triennium datum ad litem finiendaꝫ cur
rit minoribus . & ſic tempus appellandi
curret eis etiam.Et eſt ſpeciale in eis pre
ſcriptionibus que in iudiciis uentilantur
ut minoribus currant.ut.C.de iudi.l.ꝓ
perandum.Alie autem ſunt preſcriptio/
nes temporales ſcilicet preſcriptio decē/
nii & uicennii.& tricennii ipſo iure mino
ribus non currunt . unde non eſt opus
ꝙ in eis reſtituantur.melius eſt enim in
tacta iura eorum ſeruare q̃ poſt cauſam
uulneratam remedium querere.ut.C.in
quib.cau.reſti.in inte.non eſt neceſ.l.fi.
Preſcriptio autem.xxx.anno.currit .
adulto.ſed non pupillo.beneficio tamen
reſtitutionis in integrum iuuatur adul/
tus in ea . ſm do.Azo . ut not.in ſumma
eiuſdem.C. ſi aduerſus uſucap.& preal.
l.fi.in qui.cau.in integ.reſti.non eſt ne/
ceſ. Item reſtituuntur minores ſi omit
tant allegationem uel exceptionem quā
habent.ut.ff.de min.l.minor . Item q̃
ro an minores reſtituantur in delictis .
Circa quod ſcias ꝙ minores tenentur đ
delictis que committunt.exquo ſunt do
li capaces ideſt maiores annis decem cū
dimidio . ut inſtit.de obliga.que ex deli/
ctis naſ.§.penul.alias ideſt ſi nō ſint do/
li capaces non tenentur. ut.ff.ad.l. cor.
de ſicca.l.infames.&.ff. de furtis in pri/
cipio.& đ penis.l.inpunitas. De adul
terio tamen non tenetur minor.xiiii.an.
ut.ff.de adulte.l.minor . Et ſi queras
an poſſint minores in delictis reſtitui.di
ſtinguendum eſt. quia aut commiſſerūt
delictum . quod peruenit ex animo uel
conſcientia . utputa furtum uel iniuri/
am & ſimilia.& tunc in talibus non me/
rentur ueniam.i.non reſtituuntur.ut.ff.
ſi aduer.delic.&.ff.de mino.l.ſi ex cā.§.
nunc uidendum.niſi quatenus miſeratio
etatis produxerit iudicem ad minorem
penam.ut.ff.đ mino.l.auxilium.§.in de
lictis excepto crimine adulterii in quo
etiam circa penam minorandam nō ſub
uenitur illis minoribus qui de adulterio
tenentur ut ibidem. Si autem commi/
ſerint delictum qđ ex animo non perue
nit ideſt non dolo delinquunt ſed culpa
tantum reſtituuntur. ut.C.ſi aduer.deli.
l.i.& hoc quādo agitur criminaliter cō/
tra minores pro delictis eorum ſi autem
pro delictis ciuiliter agatur contra eos
an reſtituantur breuitatis cauſa omitto .
Sexto uidendum eſt quomodo peta/
tur reſtitutio minorum.& eſt ſciendum
ꝙ do.M.dixit ꝙ iure actionis petebatur
reſtitutio per.l.ff.de mino.l. in cauſe.§.
interdum ſed do.Azo.dicit. ꝙ non iure
actionis petetur reſtitutio minorum ſed
iudicis officio per.l.ff.de mino.l.ꝙ ſi mi
nor.§.fi.& datur reſtitutio minori impe
tranda. Primo officio iudicis contra eū
cum quo contraxit non contra eum ad
quem res peruenit niſi ille ſciat rem ita
geſtam uel ꝙ ille cum quo contraxit mi
nor non ſit ſoluendo. uel niſi interſit mi
noris potius rem habere. in his enim ca
ſibus cognitione pretoria res aduocabi/
tur a poſſidente . & ſic reſtituo minore .
& ſic reſciſſa alienatione dabitur utilis i
rem actio.ut.ff.de minoribus.l.in cauſe
§.ultimo.&.l.plane . Et uocari debet
pars altera cōtra quam minor agit.alio/
quin ipſo iure non teneret . ut.ff.de mi/
nori.l.uerum.§.ſciendum &.l.in cauſe.
§.cauſe.&.l.etiam.§.ultimo. Nam ne
gociorum merita partium aſſertione pa/
duntur. ut.C.ſi per uim uel alio modo.
l.ultima.Si autem pars uocata infra tres
menſes non apparet minor nihilominus
reſtituetur . ut in autentica.de ſpon. ad
hoc . Hanc autem reſtitutionem poſtu
lat minor uel eius tutor uel curator uel
curator uel procurator qui ſpeciale ha/
beat mandatum ad hoc nam generale ñ
ſufficeret . uel ſi dubitetur đ ſpeciale mā
dato ſatis dabitur rem ratam dominum
habiturum . ut.ff.de minoribus.l.illud.
§.primo.&.l.ꝙ ſi de ſpeciali. Item no
ta ꝙ licet minor impetrauerit ſe reſtitui
nec poſtea uelit uti illo beneficio poteſt
ei iam impetrato renunciare . ꝙ fauore
ſuo fuerat indultum . ut.ff. de minori .

UVA. BHSC. IyR_072

l.iudex.Item nota.ꝙ ubicunq; reſtituit̃
minor eius aduerſarius etiam maior re/
ſtituetur in eodem tantum caſu non iñ
alio.& hoc ſi minor ſit locupletior.ut.ff.
de mino.l.quod ſi minor .§. reſtitutio &
.l.pater.§.i. Sed fallit in quinque caſi/
bus ꝛc.

Si licet ꝙ minores ſic decipiantur Ru
brica.

Ictum eſt ſupra ꝙ ſi minores
decipiantur in negociis ſuis iu/
uantur beneficio reſtitutionis.
Sed fallit in caſibus hic poſitis in quibus
& ſi decipiantur non iuuantur. Primus
eſt ſi minor .xxv.annis ſed tamen maior
xx.mutauit ſtatum uendendo ſe uel ali/
ter alienando ad precium uel lucruꝫ par
ticipandum interuenientibus his que de
iure interuenire debent que fuerunt re/
citata in rubrica de diuiſione perſona/
rum.nam tunc ſi ueniat iſte factus ſeruꝰ
& dicat minor eram.xxv.annis.deceptuſ
ſum quia factus ſum ſeruus peto reſtitui
ad priſtinum ſtatum an audiatur. dicit
lex ꝙ non.ff.de minor.l.ſi ex cauſa.§.
papinia.ait. Extra litteram ſcias ꝙ glo
ſatores querunt ſuper iſto caſu an patri
uel uxori iſtius qui paſſus eſt ſe alienari
detur uendicatio.& alleget pater in mea
poteſtate erat & non potuit exire ſine cõ
ſenſu meo nec ſub poteſtate dominica ſe
ponere &.uxor allegat pro ſe mecum
habebat matrimonium & ligatus eſt me/
cum intantum ꝙ etiam monaſterium
non poſſit ingredi ſine uoluntate mea.
unde peto reduci ad libertatem. ad hoc
domi.Alber.dixit ꝙ dabitur uendicatio
predictis perſonis.ff.de liber. cau.l.i.ii.
&.iii.glo.dicit cõtrarium per.l.ſi ex cau/
ſa.ꝙ papinia. Preterea dicit ipſe pater
priuaretur patria poteſtate filio facto
ſeruo pene propter delictum aliquod
uel ingreſſo monaſterium.idem ergo ſi
fiet ſeruus hominis.& ſic uendicatio non
detur ſecundum Azo. Secundus ca/
ſus eſt in quo denegatur reſtitutio mi/
nori ſi maiori rei uel ſumme preiudici/
um generetur.& circa iſta uerba domi.
Acur. ponit ita caſum uendidi cuidam
minori plures ſpecies in certo precio. &
ipſe minor dicit ſe deceptum in minima
quantitate precii uel minima ſpecie & in
ea tantum reſtitui petit. Ego econtra
poſſum petere.ut a toto contractu rece/
datur cum minori precio totaliter non
dediſſem uel unam rem ſine alia uendi/
diſſem non ne ergo maiori ſumme ideſt
maiori quantitati fiat preiudicium quan/
do petit reſtitui in minima parte precii.
uel ne fiat preiudicium maiori rei ideſt
ſpeciei maiori quando pro una ſpecie pe
tit reſtitui non reſtituetur.quia econtra
ego peterem diſcedere a toto contractu
quaſi dicat pro illo minimo damno non
reſtituitur quia melius eſt ꝙ patiatur il/
lud minimum damnum q̃ totus contra/
ctus infringatur.ut hoc no.ff.de in in/
teg.reſtitutio.in.l.ſcio. Tertius caſus
in quo non reſtituitur minor eſt quan/
do ipſe uſus eſt iure communi ideſt facit
quod quilibet diligens paterfami. facere
poteſt & dantur exempla in littera talia.
quidam minor adiuit hereditatem locu/
pletem ſibi delatam in qua erant reſ mul
te predia & alia.& ita fecit ꝙ quilibet ma
ior & diligens homo faceret poſtea na/
cte res ideſt acquiſite perierunt caſu uel
terremotu uel ruina uel alio caſu nunc
uult iſte minor reſtitui ad ſtatum priſti/
num ac ſi non apprehendiſſet heredita/
tem & dicitur ꝙ non reſtituetur.Item da
tur aliud exemplum.ut ſi minor emit ſer
uum neceſſarium ſibi pro ſuis negociis.
Idem & ſi emit utilem & in precio non
fuit deceptus imo fecit quod quilibet pa
terfami.feciſſet cui fuiſſet ſeruus neceſſa
rius uel utilis.& poſtea ſeruus mortuus
eſt & uult iſte minor reſtitui. certe non
põt nec hic nec in ſuperiori caſu.qa nõ
uidetur circũſcriptus ex quo fuit uſus iu
re communi.nam hoc potuiſſet eueniſſe
cuilibet diligenti & ſapienti homini non
enim euentus damni contingentis diui/
no iudicio ſed incõſulta facilitas prebet
reſtitutioné.ut.C.de in integ.reſti.l.ult.
ff.de mino.l.uerũ.§.item nõ reſtituũtur

UVA. BHSC. IyR_072

Quartus caſus eſt ubi non reſtituitur minor ſi ipſe commiſit dolum. Expono exemplum ſic. contrahebam cum quodam cum quo timebam contrahere dubitando forſitan ne ipſe eſſet minor. ipſe ex certa ſcientia fallaci mendacio dixit ſe maiorem ſciens ſe minorem poſtmodũ petit reſtitui contra me dicendo ꝙ erat minor quando contraxit non auditur. quia deceptis & non decipientibus iura ſubueniunt. ut. C. ſi mi. ſe maio. dixe. l. ii. & concordat ad hoc. ff. ad uellei. l. ii. §. uerba. Poteſt etiam poni exemplum alio modo & ſic. minor quidam dum uellet contrahere mecum ſtuduit circumuenire me apparere maior ex aſpectu corporis faciendo ſibi abradi barbam ante tẽpus uel aliter machinando ut maior appareret uult poſtea petere reſtitutionem contra me dicendo ꝙ erat minor quando contraxit mecum certe nõ poteſt q̃a malicia ſupplet etatem. ut. C. ſi mino. ſe ma. dixe. l. ſi alterius. Et circa iſtam materiam. ſ. quando minor dicit ſe maiorem ſic diſtingue ſm do. Azo. quia aut dicit ſe maiorem aduerſarii ſuaſione aut ultro per ſe. Primo caſu ſibi non preiudicat ſi probet ſe minorem fuiſſe tunc quãdo dixit ſe maiorem & probet ſe deceptum eſſe. ut. C. ſi mi. ſe maio. dixe. l. prima. & etiam quantuncunq; iurauerit ſe maiorem eſſe. ex quo dolo aduerſarii fecit non nocet. Secũdo caſu ſcilice quãdo ſponte dicit ſe maiorem eſſe omnino repellitur ſi fecit animo decipiendi. ſed ſi non fecit animo decipiendi. ſed bona fide dixit ſe maiorem quia credebat. tunc bene iuuat̃ niſi iurauerit iſto caſu ſe maiorem. nam tunc ſi iurauit corporaliter ſe maiorem & uelit contradicere poſtea ſe minorem non auditur ullo modo quia ſacramentum tale non poteſt uenire cõtra. Si autem uerbotenus tantum iurauit ſe maiorem tunc non auditur etiã. niſi uellet probare per inſtrumẽta facta de natiuitate ſua. quod erat minorũ quãdo iurauit uerbotenus ſe eſſe maiorem.

Sed ſi per teſtes uellet hoc probare ñ auditur. & ſic iſto caſu eſt. ſpetiale ut plus ualeat probatio inſtrumentoꝝ quã teſtium. & eſt ratio quia difficile eſt teneri memoriam annorum. Regulariter autem in aliis caſibus parem uim optinet probatio teſtium & inſtrumentorum. ut. C. de fide inſtru. l. in exercendis. Si autem non appareat an dixerit ſe maiorem animo decipiendi. uel non preſumitur contra eum qui tunc ſe maiorẽ dixerit. per. l. ii. C. ſi mi. maio. ſe dixerit. & probatur predicta diſtinctio. C. ſi mi. ma. ſe dixerit. l. iii.

Si minor iurat in contractu rubrica.

Nteq̃ ad materiam principalem huius. §. deſcendam. eſt ſciendum ꝙ iſte caſus quintus nobis tabellionibus eſt utilior omnibus aliis. quia eius materia nobis quottidie de facto contingit. Primo igitur circa materiam uidẽdum eſt ſi minor iurat in cõtractu & uelit poſtea reſcindere contractum an poſſit. & hoc ſic diſtingue.

Quia aut iurat ſe non uenturum contra contractum. Aut iurat ſe maiorem tempore contractus. Si iurat ſe non uenturum contra contractum. aut corporaliter. aut uerbotenus. Si corporaliter iurat non uenire contra contractũ non poteſt poſtea contrauenire. ut. C. ſi aduer. uen. l. i. & in auten. ſuper ea lege ſignata. que autem. incipit. Sacramẽta puberum ſponte facta. Si uero iurauit uerbotenus non uenire contra non preiudicat iuramentum quod patet ſic. quia lex preallegata. C. ſi aduer. uendi. l. i. loquitur de iuramento corporaliter preſtito non autem de iuramento uerbotenus facto. Aut ergo ſacramenta puberũ ſuper illa. l. i. aſſignata. C. ſi aduer. uendi. ſuper eodem ſacramento corporali debent intelligi. nam poſteriores leges per priores terminantur & ad illas trahuntur niſi ſint contrarie. ut. ff. de legib. & ſena. conſul. l. ſed & poſteriores nec obſtat. C. ſi mi. ſe ma. dix. l. ſi alteriꝰ

UVA. BHSC. IyR_072

ubi dicitur ꝙ iuramentum uerbotenus
factum preiudicat quia ibi loquitur quā
do dicebat ſe maiorem & iurauit etiam
illud ſed in caſu noſtro bene dixit ſe mi-
norem ſed iurat ſe non uenire contra ꝙ
iuramentum non preiudicat ſi uerbis tā
tum factum eſt & non corporaliter ut
modo dixi. Si autem iuret ſe maiorem
quis tempore contractus. Diſtinguo aut
iurauit corporaliter ſe maiorem. aut uer
botenus. ſi corporaliter nullo modo poſ
ſit uenire contra quantuncunq; uelit ꝓ-
bar̄ ſe minorem. ut. C. ſi mi. ma. ſe dix. l.
ſi alterius. uerſi. huiuſmodi. auten. ſacra-
mento corporaliter preſtito. in fin. tit. Si
autem uerbotenus iurauit quis ſe maio-
rem nec tunc audi ſi minorem uelit ſe
probare niſi probet per inſtrumenta fa-
cta de die natiuitatis ſue quod erat mi-
nor quando iurauit ſe maiorē. ſed ſi per
teſtes uellet probare non auditur. ut pre
allega. l. ſi alterius. §. ſi tamen. & hec ue-
ra ſunt ſi non iurat dolo aduerſarii ſed
ſua ſponte nam tunc ſi dolo aduerſarii
iuret ſe maiorem & probet ſe deceptum
& minorem ueniret contra etiam quali-
tercunq; iurauerit ut no. C. ſi mi. ma. ſe
dix. l. ſi alterius. in glo. domini. Acur. ibi
poſita que icipit plus ergo credatur ſcri-
pture q̄ teſtibus. ibi diſtingue ſecundū
Azo. Viſo ergo ſi minor iuret an poſ-
ſit uenire contra. uidendum eſt ſecundo
quod dicatur ſacramentum corporale &
quod etiam uerbotenus. & eſt ſciendum
ꝙ corporale eſt quod p̄ſtatur tacto cor-
pore aliquo utputa libro. uerbotenus
quod uerbis tantum preſtatur nō tacto
aliquo corpore. & maioris efficacie eſt
unum q̄ aliud ut ſupra audiuiſti. Ter-
tio querendum eſt circa materiam no-
ſtram. quibus minoribus noceat iura-
mentum corporaliter preſtitutum de nō
ueniendo contra. Et certe uoluerunt qui
dam dicere ꝙ ſi ille qui iurauit eſt infans
uel proximus infantie non nocet ſibi ſa-
cramentum. quia quicquid eius etas ui-
dedeat ignorat. & ideo ſciens faller̄ nō ui
tur. ut notatur. C. de fal. mo. l. i. & ff. de
iureiuran. l. qui iuraſſe. Sed ſi eſt proxi-
mus pubertati tunc ei noceat iuramentū
nam de omni delicto tenetur preterquā
de adulterio. ut. ff. ad. l. iul. de adulte. l. ſi
minor. Sed uerius eſt dicere ut puberi-
bus tantum noceat iuramentum. quod
colligitur per autenti. ſacramenta. Dicit
enim ſacramenta puberum. exquo patet
ꝙ imperator puberibus tantum conceſ-
ſit. ergo impuberibus uetaſſe uidetur. ut
argu. ff. de iudic. l. cum pretor. impubes
enim non iurant ut teneantur. ut. ff. de
iureiuran. l. qui iuraſſe. Item quarto
ſcias ꝙ iuramentum preſtitum in contra
ctu ab adulto inter alia operatur iſta qa
repreſentat eum maiorem. xxv. annis. &
facit ualere contractum qui alias de iu-
re non ualebat. ut quia deficeret decre-
tum iudicis uel alia ſolennitas. ut auten.
ſacramenta. quod tamen infra pleni⁹ di-
cam. Item priuat minorem reſtitutio-
nē in modico dampno. Sed quero an ſi
deceptus eſt minor in enormi damno
poſſit reſtitui non obſtante iuramento
ſuo. Reſpondeo taliter poteſt eſſe conce-
pta forma iuramenti ꝙ priuatur in mo-
dico dampno tantum. Et taliter poteſt
concipi ꝙ priuatur modico & enormi.
Si enim iurat minor non uenire contra
contractuum ad ſancta dei euangelia ra
tione minoris etatis iſto caſu de modico
tantum priuatur de enormi autem ne-
quaquam. Nam iſtud iuramentum factū
de non ueniendo contra rationem mi-
noris etatis repreſentat eum loco maio-
ris etatis. & certum eſt ꝙ quilibet maior
reſtituitur de enormi damno. Sic & iſte
minor repreſentatus maior propter iu-
ramentum priuatum in modico damno
in enormi autem non. Sed ſi in forma iu
ramenti addatur iſtud quod eſt in for-
mis poſitis in ſumma noſtra ſcilicet tu
iuras non uenire contra ratione mino-
ris etatis. uel ratione minoris precii.
uel qualibet alia ratione uel cauſa. ſed
predicta firma & rata habere tenere ꝛc.
Iſta uerba ratione minoris precii pri-
uabunt eum reſtitutione in enormi dam
no. argu. ff. de legatis primo. ſi quando.
Et illa uerba ratione minoris etatis que

UVA. BHSC. IyR_072

ponũtur etiam in forma priuabunt eũ
in modico damno.ut prealleg.auten.ſa-
craměta puberum poſita.ut.C.ſi aduer.
uen.Et quia eſt hic quedam auten.cuius
uerba indigent expoſitione.& ideo ſum-
matim & breuiter exponam.

Sacramenta puberum.

Vberes enim iurant.impuberes
autem non iurãt ut dictum eſt.
ſupra.& eandem auten.i fine di-
cetur.ſponte facta ꝛc.ſponte ideo dicit.
quia ſi per uim uel metũ eſſet iuramentũ
extortum nullum eſſet nulliuſq; momẽ-
ti.ut in eadem auten. in fine dicetur ſuꝑ
contractibus. Ex hoc uoluerunt dice
re quidam ꝙ hec autentica locum habet
in his contractibus ubi oritur obligatio
ex utraq; parte.Nam hic dicit contractꝰ
& contractus proprie eſt quando ultro
citroq; oritur obligatio.ut.ff.de uerb.ſi-
gni.l.labeo. Et ſic in donatione & mu
tuo & in aliis ubi non naſcitur obligatio
niſi ex una ꝑte tantũ dicebant non habe
re locum auten.iſtam.quod non eſt ue-
rum. Nam in illis ubi hincinde naſcitur
obligatio & in aliis omnibus locum ha-
bet.nam licet tantum proprie dicat̃ con
tractus quãdo ex unaquaq; parte tantũ
naſcitur obligatio.tamen ubi ex una ꝑte
tantum naſcitur obligatio cõtractus di-
citur.licet in proprie.ut.C.de fide iſtru.
l.cõtractus.&.C.ꝙ metus cau.l.ſi dona
tionis.Sed quero quero quid in iudiciis.
ut ecce litigabam cum quodam pubere
& ipſe iurauit non uenire contra contra
ctum uel in his que ibi fient.Reſpondet
glo.ordinaria Acur.& Azo.ꝙ non po-
terit uenire contra. nam licet dicat tex-
tus ſacr̃a ſponte facta ſuꝑ contractibus.
Idem ſi fiant in iudiciis quia in iudiciis q̃
ſi contrahitur. ut ar.ff. de pac.l.licet.§.
idem ſcribit.&.C.de tẽpo.ap.l.fi. Sed
quid ſi adultus iurauit nõ uenire contra
ſententiam & poſtea uult appellare.re-
ſpondent quidam ꝙ ñ poterit.qa ſi ma-
ior ꝓmitteret non appellare poſtea non
poſſit.ut.ff.a qui.appe.licet uel nõ.l.i.§

Sed iſte ex iuramento habetur pro maio
re.ergo non appellabit. ſed hanc appro
bat do.Ia.bart.& alii contra.quia ſic iu-
rando perdit illud quod habebat ex pri-
uilegio minoris etatis.ſed appellare cõ-
petebat ſibi de iure cõmuni.ergo illud ñ
perdit niſi expreſſim ſuper hoc etiam iu
raſſet quia tunc ſeruare tenetur per pre
allega.auten.ſacramenta.quidam tamen
dicunt quod in iudiciis non habet locũ
autem.quia iudicium redditur in inuitũ
ut.ff.de uerbo.oblig.l.inter ſti.in prin.
& cogitur quis uenire ad iudicium cap-
tis pignoribus & mulcta indicta. ut.ff.ſi
quis ius dicen.non obtempera.l.i.Si er-
go iudicium redditur in inuitum dicunt
ipſi ꝙ aut.non habet locum in iudiciis.
quia in auten.dicitur ſacramenta pube-
rum ſponte facta ſuper contractibus.Iu
dicia non fiunt ſponte imo redduntur in
inuitum.& ita ſecundum eos habet lo-
cum in contractibus ſponte factis. non
autem in iudiciis ar. dictarum legum.

Item quero ſi pubes compromittat in
arbitrum & iuret. an poſſit uenire cõtra
& certe ſ̃m omnes dicendum eſt ꝙ non
poteſt contra uenire. nam licet arbitria
ſint redacta ad inſtar iudiciorũ.& ideo
deberet idem dici quod in iudiciis ſecun
dum illos qui dicunt ꝙ in iudicis. nõ ha
bet locum auten.tamen poteſt reſponde
ri ꝙ etiam compromiſſum fit ex uolun-
tate.ut.ff.de arbi.l.iii.§.tamen. Et ſic ſe-
cundum omnes non ueniret contra ſi iu
raret in compromiſſo. & habeas in me-
moria ut minorem compromittẽtem fa-
cias iurare non uenire contra compro-
miſſum. nec etiam contra arbttrum ſeu
laudum ferendum.itaq; nec contra com
promiſſum uenio nec ꝯtra arbitrum ſeu
laudũ ꝙ poſtea feret̃ ꝓpter rõẽs.ſ̃.dcãs
Sed cõtra.eo.de ar.aut. decreuit.ſed ibi
loquitur đ arbitro nõ eligẽdo eum iura-
mento preſtito de iuramento nõ uenien
do contra ex occaſione minoris etatis ex
quo minor loco maioris.xxv. annis ha-
bet̃ ut cõpromiſſum ab eo factũ eo mõ
teneat quo teneret ſi fieret a maior̃.& ut
reſtitutiõe que ex beneficio minoris eta

UVA. BHSC. IyR_072

tis datur priuetur qđ quideꝫ fieri poteſt & ualet per auten.ſacramenta.ſecus erit ſm Io.& in maiore & minore.ſi arbiter eligatur & ſimpliciter ſine pena tamen iuramento ſententie eius ſtari promitta/tur. ut dicitur.in inſtrumento in capitulo.vi. Item quero ſi minor generaliter iuret coram aliquibus ꝙ non ueniet contra aliquem contractum qui ſit factus uel facturus an ualeat. Reſpondent glo. ꝙ nō.quia res inter alios acta.& .ff. de pactis .l.ſi unus.§.pacta in fine.§.& .C. ad uelle.l.iubemus.&.C.res inter alios acta.per totum. Item alia ratione quia generalis renunciatio non ualet. ut.ff.ſi quis caut.ſed & ſi.§.queritur. Item qđ ſi filiuſfami.minor accipiens pecuniam mutuo renunciet macedoniaño & iurauit.Reſpondent quidam ꝙ non perdit macedonianum quia nec maior potuiſſet renunciare cum non ſit fauore eius itroductum ſed odio creditoris.ſic enim daret materiam peccandi quod eſſet contra publicam utilitatem.ut.ff. ad mace. l.i.in principio.& hoc probari uidetur in uſibus feudorum ſuper autenti.ſacramenta.nec tamen ex hoc dicitur.ꝙ mīor non poſſit in contractu mutui & ꝙ non priuetur in ea reſtitutione.ut ſupra notatum fuit.

Rerum ſuarum ꝛc .rubrica.

Vuper iſto uerbo poteſt queri de hoc.minor quidam fideiuſſit pro aliquo & iurauit in contractu ꝙ nō ueniret contra an poterit uenire.uel ponamus.quidam uendidit predium quoddam uxoris eius minor conſentit uenditioni & renunciauit iuri ſuo ipothecarum & iurat in iſta renunciatione non uenire contra queritur an poſſit cōtra uenire.& uidetur ꝙ iſta autenti.non obſtet ei ſcilicet minori fideiubēti uel iure ipothecarum renunciante quia legitur hic in auten.de minoribus iurantibꝰ ſuper contractibus rerum ſuarum iſte autem perſone non contrahunt ſuper ſuis ſed ſuper alienis.nam qui fideiubet ꝓ alio ſe obligat & uxor quando renunciat iuri ipotheca non alienat de ſuis boniſ ſed conſentit alienationi facto per alium Sed dicendum eſt ꝙ iſtis caſibus iuramētum preiudicat eis.nam minor fideiubēdo obligat ſeipſum.dicit.n.ſi principalis non ſoluat ego ſoluam & uxor quando conſentit uenditōne facte a marito remittit & renunciat iuri ipothecariaruꝫ.& dicitur quodammodo contrahere ſuper re ſua.i.iuri ſuo qđ habet ī re illa.unde qđ dicitur in auten.ſacramenta facta ſuper contractibus rerum ſuarum expone.i.ſuper promiſſionibus a ſe factis uel ſuper his ſuper quibus habet ius.ut.ff.de uer. ob.l.pupi.in fi.& ſic interpretatur etiam conſuetudo & minime ſunt mutāda que certam impetrationem habuerunt.ut.ff. de legi.&.ſe.con.l.minime.

Cuſtodiri precipimus ꝛc.

T quo ad exceptionem dandam utputa ſi minor uendidit rē ſuā & tradidit & iurauit non uenire contra ſi petat repellitur ab exceptione. Item debet cuſtodiri quantū ad actionē etiam dandam.ut detur actio emptori. nam ſi emptor emit rem a minore & iurauit minor non uenire contra.ſi quidē non tradet rem emptor aget actione ex eo contractu contra minorem.ut tradat quaſi ſic cum ſacramento non ſit inhibita alienatio.ut.ff.famil.herciſ.inter coheredes.§.i.ff.de le.iii.cum quis.§.natura. Si aūt minor uendidit rem & emptor cadat a poſſeſſione & ꝑueniat ad minorem agit emptor contra minorem rei uendicatione.quia dominiū fuit tranſlatū ſm do.Azo.ut autem actio ex eo contractu agit ammodo ſemel re tradita.quia ſublata eſt per traditionem actio ex eo contractu.ut.ar.ff.đ actio.ēptio.& uenditi. l.ſi quis ali.de contrahen.emptio.& uē. l.ſi cum fundum.§.ſi quis. Extra litteram circa iſtam auten.poteſt queri de qbuſdam utilibꝰ q̄ſtionibus. Et primo querit̄ ſi minor nō iurat ſed alius pro eo in anima ſua eo mandante.an ualeat hoc

UVA. BHSC. IyR_072

iuramentum & an minor poſſit uenire
contra . Et certe terminant doctores ꝙ
ſufficiat hoc & minor non poſſit contra
uenire iſta ratione quia qui per alium fa
cit per ſeipſum facere uidetur . ut.ff. de
admini.tut.l.ita autem.§. geſſiſſe. & de/
bent concipi uerba iuramenti in perſo/
nam illius pro quo iurat. Vnde debet ſic
iurare ille qui iurat pro minore. Iuro ꝙ
talis minor ſeruabit talem contractum
& non ueniet contra ſi deus ipſum adiu
uet. & iuro ad ſancta dei euangelia cor/
poraliter in animam & ſuper animam ſu
am ſi tutor uel curator contrahant uer/
ba ſunt formanda in perſona eorum &
nomine pupilli uel adulti. ut.C. quando
ex facto tut. uel cura.l.i.& per totum.

Item queritur ſecundo. minor uendi/
dit ſine decreto iudicis & iurat in contra
ctu non uenire contra. queritur an ope/
retur hic iuramentum. Et uidetur ꝙ nō
quia uenditio eſt facta contra legem . &
id quod fit contra legem non debet uale
re nec etiam iuramentum ibi preſtitum.
ut.C.de leg.& conſti.l.non dubium.
Sed dicendum eſt in hoc caſu ꝙ minor
non poteſt contra uenire exquo iurauit
per auten. iſta ſacramenta que maxime i
contractibus qui ipſo iure non tenent o
peratur.ſ.ut faciat eos ualere. quia debet
aliquid ultra alias leges que loquebant̄
de iuramento operari. ar.ff. deleg.i.l. ſi
quando. & ad municip.l.i. Item que/
ritur etiam de hoc adultus habens cura
torem uendidit ſine auctoritate curato/
ris. & iurauit non uenire contra an uale
bit contractus & certe quidaꝫ uoluerūt
dicere quod non quidam allegātes. adul
tus eſt ſimilis pupillo. pupillus non ob
ligatur ſine tutore. ſic nec iſte ſine cura
tore . Preterea iſte contractus eſt cele/
bratus contra legem poſitam.C.de in i/
teg.reſtit.ſi curatorem. igitur nec ſacra/
mentum debet ualere. quia ubi non ua
let contractus eo quod contra legem eſt
factus nec iuramentum interpoſitum ua
lebit. ut prealleg.l. non dubium.C. de
legi.& cōſtit. Et reſpondetur ad id quod
poſſet obici. ſicut ſacramentum mino/
rem repreſentat eum maiorem. ergo ſi/
cut maior pōt ſine curatore facere quod
uult ipſi intelligunt ꝙ iuramentum re/
preſentat eum maiorem qui non habet
curatorem. Item auten. ſacramenta in/
telligunt quando non habet curatorem
uel ſi habet contrahit cum eius auctori/
tate. & ſic ſecundum eos non ualent con
tractus. exquo curatorem habet & facit
ſine eius auctoritate. Sed non obſtantibꝰ
his dicendum eſt ꝙ ualent contractus i
iſto caſu. Primo quia iuramentum rep̄
ſentat eum maiorem. & maior non po/
teſt habere curat. niſi eſſet furioſus. unde
tanq̄ maior poteſt per ſe obligare & face
re qđ uult. Item ſi poſſet contra ſacra/
mentum uenir̄ iam primo ipſe princeps
haberet auctorem periurii quod eſſe nō
debet. ut.C. ſi aduer. uen.l.i. Item autē/
ſacramēta. hoc aperte dicit ꝙ dicit ſacra/
menta puberum ſeruari qđ intelligen/
dum eſt maxime in illis contractibus q
de iure non ualēt ad hoc ut aliquid ope
tur & addatur. ar.ff. de legi.l.ſi quando.
Et ad id quod dicebatur.ſ. per alios do/
ctores uenditio facta fuit contra legem.
unde non debet ualere nec ſacramentū
etiam ibi preſtitum. Reſponderi poteſt
ꝙ hodie minorem uendere ſine curato/
re uel ſine decreto iuramento interpoſi/
to non eſt contra legem per autē. ſacra/
menta. que hoc permittit & ideo contra
ctus ſeruatur propter iuramentum ibi p̄
ſtitum. quia non eſt cōtra legem ut mō
dixi. Item ultimo quero de hoc. dn̄a
quedam minor uendidit predium uel cō
ſentit marito uendenti & deinde cum em
ptor uellet ꝙ ipſa iuraret. domina dixit
contenta ſum. ſed peto gratiam ꝙ nō fa/
cias me iurare nunc quia grauida ſum.
uel quia nunq̄ iuraui. dicit emptor gra/
tiam uobis facio & placet mihi ꝙ non iu
retis. poſtea dn̄a uult reſtitui contra talē
contractū. queritur an poſſit. & uidetur
ex quo erat parata iurare & fuit ei remiſ
ſuꝫ iuramentū quod perinde ſit ac ſi fuit
iuraſſet ut āmodo nō poſſit uenire con/
tra. ut.ff. đ iureiurā.l. remittit̄. ſed docto
res uidentur terminare per cōtrariū. qa

UVA. BHSC. IyR_072

ad hoc ut non poſſet minor contra ueni re requiritur factum ſcilicet ꝙ iurauit p hoc quod in auten. dicitur. dicit enim ſa cramenta ſponte facta non autem dicit facienda. & etiam. C. ſi aduer. uendi. l. i. dicitur de iuramento corporaliter preſti to ubi factum requiritur ſola uoluntas non ſufficit. ut. ff. de acquiren. poſſeſſio. l. i. §. adipiſcitur. nec obſtat contra lex p̃allega. remittitur. quia de alio iuramento loquitur ibi uidelicet ſi petebam a te. C. tu negas & detuli tibi ſacramentum coram iudice. tu uolebas iurare. ego nolo ꝙ iures quia tibi remitto certe perinde ac ſi iuratum eſſet. ſic &. C. de iure ue te. e. l. i. Sed in noſtro caſu loquitur in iuramento quod eſt contra ius commune. unde ſi remittatur non excluditur a iure communi.

Filiuſſa. qui ſubiectus ꝛc. rubrica.

Ictum eſt ſupra de quattuor perſonis que ratione minoris & inconſulte etatis prohibentur contrahere nunc reſtat uidere de duabus q̃ ratione poteſtatis impediuntur ut de fi liofa. & ſeruo. Et primo de filiofamil. Circa iſtum. §. domini uidendum eſt. quis dicatur filiuſſa. Secundo an poſſit talis filiuſſa. ſe obligare. Filiuſſa. eſt ille qui eſt in poteſtate patris aui uel proaui qui nondum exiuit de poteſtate nec emãcipatione nec alio modo & hoc denotat uerbum fa. & de tali loquitur. §. noſter. De filio autem qui eſſet emãcipatus a patre non loquitur littera iſta. ſed tu ſcias ꝙ filius eſt emancipatus & extra poteſtatem patris poſitus. & tunc de mutuo & omni contractu cum extraneo efficaciter obligatur niſi habeat aliud iuris impedimentum. ut. ff. ad mace. l. i. Item etiam emancipatus cum patre ſuo naturaliter & ciuiliter obligatur in mutuo & in omnibus aliis. quia cum p emancipatioñe ſublata eſt patria poteſtas per quã ciuilis obligati impediebatur inter eos. ut inſti. de inuti. ſtipu. §. inter inutiles. & ff. de condi. inde. l. frater a fratre. Reſtat ut ãmodo in mutuo & in aliis contractibus ad inuiceȝ naturaliter & ciuiliter obligentur. Item & in iudicio cum patre ſuo poterit iſte emancipatus litigare dũ tamen ãteq̃ uocet patrem in iudicium uadat iſte filius ad iudicem & petat ueniã. i. licentiam de hoc. ut. C. de ius uocan. l. ſi. Cum ergo de emancipato hic nõ loquatur ſed de filiofa. & uiſo quis dicatur filiuſſa. Sequitur uidere ſecundo an filius qui eſt in poteſtate patris poſſit contrahere. Et certe ſuper hoc diſtinguẽdũ eſt quia aut uult contrahere cum patre qui habet eum i poteſtate. aut cum extraneo. Si cum patre uelit contrahere nõ poteſt. Et habes hic regulam de hoc que talis eſt. Filius cum patre non obligatur ciuiliter. que regula probatur inſtitu. de inuti. ſtipu. §. item inutilis. &. ff. de condi. inde. in ti. l. frater a fratre. Vnde ſiue filius patri promittat ſiue pater filio non obligatur ciuiliter. ut preallega. §. item inuti. Naturalis tamen obligatio inter patrem & filium bene contrahitur. ut. ff. de condi. inde. l. frater a fratre licet ſit inefficax ad agendum. exquo non eſt adiuncta ciuilis. ut infra de hoc plene dicaȝ. Et quare filius cum patre ciuiliter non obligetur redditur ratio in littera. quia perſona patris & filii eadem eſſe intelligitur iuris interpretatione. ut. C. de impu. & al. ſubſti. l. fi. & uox patris & uox filii eſſe intelligitur. nam qđ unus dicit alter uidetur dicere. ut inſti. de inuti. ſtip. §. ei uero. ſicut eadem perſona cum ſeipſa contrahere non poſſet ſic nec filius cum patre obligatur ciuiliter. A regula aũt ſupra poſita. ſ. quando filius cum patre nõ obligatur ciuiliter excipitur ſi habeat caſtrenſe uel quaſi caſtrenſe peculiũ. Et ad hoc intelligendum ſcire debes ꝙ homines q ſunt ſui iuris dicuntur habere patrimonium. unde quod acquirunt uel aliquo modo habent exquo ſunt ſui iuris totum dicitur patrimonium. Si autem homines ſint & aliena poteſtate. ut ſunt filiifamilias & ſerui. tunc quod habent uel acquirunt dicitur peculium. quia exquo ſunt iuris alieni non habent patrimoniuȝ ſed

UVA. BHSC. IyR_072

peculium.ut hoc probatur.C.de inoffi.teſ.l.fi. Et quidem peculium quod habent filiifami.poteſt eſſe quadruplex. & de quolibet in ſequenti rubrica plenius dicam.licet aliqua hic dicere oporteat. Eſt enim quoddam peculium quod dicitur caſtrẽſe illud.ſ.quod filiifamilias milites militando in caſtris acquirant. Vnde quicquid acquirunt ex ſtipendiis ſibi datis in caſtris uel etiam ꝙ occaſione caſtrorum acquirunt. quia donatũ eſt eis aliquid dum uadunt ad caſtra totum dicitur caſtrenſe peculium.ut.ff.đ caſtrẽ.pecu.l.caſtrenſe. &.l.ſi forte. Et in iſto tali peculio poteſt filius cum patre contrahere & cum quacunq; alia perſona & obligatur ciuiliter & naturaliter.qa paterfa.in eo habetur.ut.ff.ad macedo.l.i. & teſtamentum in tali peculio facere poteſt.Et in iudicio in tali peculio cum patre litigare.ut.ff.de iudic.l.lis. nulla.&.C.de inoffi.teſta.l.fi. Eſt & aliud peculium quod poſſunt habere filiifamili. quod dicitur quaſi caſtrenſe. & eſt quaſi caſtrenſe quod acquirunt filiifam.aſſeſſores. Item ꝙ clerici filiifa.acquirunt đ prebendis ſuis. Item ꝙ acquirunt filii fam.magiſtri liberalium artium. Itẽ ꝙ acquirunt filiifami. medici ex ipſorũ officiis.quod uerum eſt indubitanter ſi ſalarium percipiunt a publico. Sed quid ſi illud quod qui minutatim percipiunt ab iſto & ab illo ſit quaſi caſtrenſe peculium.dicam infra in ſequenti rubrica in.§.item prohibita eſt alienatio filio fa.& probantur predicta.ſ. ꝙ tales filii.ut.ſ.dixi acquirunt quaſi caſtrenſe peculium.ut.C.de inoffi.teſta.l.fi.&.C.de epiſ.& cle.l.ſacroſancte.&.C.đ aduoca.iudiciorum.l.fori.&.C.de aſſeſ.l.uelut. Et in iſto quaſi caſtrenſi peculio poſſũt filiifami.teſtari & contrahere cum patre & cum quacunq; perſona alia. & in iudicio cum patre litigare.ut.ff.de iudic.l.lis nulla.quia ut patreſfamilias in tali peculio cenſentur.ut predictis.l.no. Eſt & quoddam aliud peculium quod dicitur aduenticium. Et eſt aduenticium quod acquirunt filiifami. ex ſucceſſione matris uel alicuius attinẽtis per lineam maternam uel ex ſua perſona uel ex proſpera fortuna uel induſtria uel ꝙ ſuis laboribus acquirunt & iſto aduenticio pater habet uſumfructum & filius proprietatem.ut probatur.C.de bo.que liber.l.cum oportet. Eſt etiam aliud peculium quod dicitur profecticium.Et eſt profecticium quod acquirunt fi.fam.de ſubſtantia patris. uel illud quod contemplatione patris ad eos peruenit. & iſtud peculium totum ad patrem pertinet i ꝓprietate & in uſufructu. ut preallega.l.cum oportet in prin. & in iſtis duobus peculiis.ſ. aduenticio & profecticio intelligatur regula ſupra poſita.ſ.ciuiliter filiuſfami.cum patre non obligatur. ut inſti.de inuti.ſti.§. itẽ inutilis.& de iſtis peculiis melius deo dante & plenius dicam infra in rubrica de contractibus in utilibus ratione rerum. Viſo an filiuſfami.cum patre poſſit contrahere. Sequitur etiam an cum extraneo poſſit ſe obligare ideſt an cum eo qui non habꝫ eum in poteſtate poſſit contrahere. Et certe ſciendum eſt ꝙ ponitur regula talis ſuper hoc. Filiuſfami.omnes contractus cum extraneo facere poteſt & obligare ſe ciuiliter & naturaliter & cum effectu etiam ſine conſenſu patris.nam cõſenſus patris non eſt neceſſarius. ut hec regula probatur inſti.de inuti.ſti.§.item inutilis. filii tamen periculo.&.ff.de iudic.l.tam ex contractibꝰ. &.ff. de acti.& obli.l.filius.& poteſt conueniri inſolidum durante patria poteſtate & etiam poſtea eo facto ſui iuris inſolidum conuenitur de contractibus quos fecit cum erat in poteſtate patris niſi in ſex caſibus in quibus conuenitur inquantum facere poteſt quando factus eſt ſui iuris & ñ inſolidum. Primus eſt ſi fuit exheredatus a patre.quia iſto caſu factus eſt ſui iuris morte patris.& quia exheredatus fuit non conuenitur niſi inquantum facere poteſt. Secundus eſt patre mortuo ſi abſtinuit ſe ab hereditate patris. Tertius eſt ſi pater dum uiuit emancipauit filium & ſtatim poſt emancipationem

UVA. BHSC. IyR_072

conuenitur a creditoribus iſte filius .nā
inquantum facere poteſt conuenitur &
non inſolidum. Quartus caſus eſt ſi fili-
us ſit factus ſui iuris alio modo per emā
cipationem utputa per dignitatem ut qa
factus eſt epiſcopus uel patritius uel cō-
ſul. ut inſti. qui. mo. pa. po. finitur. Eſt
& quintus caſus puta ſi filius datus ī ado
ptione & pater naturalis deceſſerit quia
cum iſte filius poſſit uocari ad ſucceſſio
nem patris naturalis. queritur an conue
niatur inſolidum. & reſponde ꝙ inquan-
tum facere poteſt & non inſolidum poſi
to ꝙ ei ſuccedat in modica parte. Sex-
tus caſus eſt ſi inſtitutus fuit in minima
parte a patre. quia iſto caſu conuenitur
inquantum facere poteſt. Sed quero q̄
dicetur minima pars. Reſpōdeo hoc exa-
minabitur arbitrio iudicis. ar. ff. de iure
delibe. l. i. §. ulti. uel dic minimā ideſt ſuā
legittimam. ut. C. de inofficio. teſtamen.
l. ſi quis in ſuo. In iſtis ergo caſibus in
quantum facere poteſt conuenitur filiuſ
famil. factus ſui iuris habita ratione ne
egeat. ut. ff. de regu. iur. l. in cōdemnatio
ne. & probantur iſti caſus. ff. quod cum
eo. l. ii. in fin. & hoc uerum eſſe ſcias de
contractibus quos fecit dum eſſet in po-
teſtate patris. Secus ſi poſtq̄ eſt factus ſui
iuris contrahat cum aliquo. quia tunc de
illo contractu inſolidum tenetur. ut. ff.
qd' cum eo. l. iii. in fi. Et quod dictum eſt
ſupra ꝙ filiifami. obligantur naturaliter
& ciuiliter intelligas ſi ſunt puberes. alio
quin ſi eſſent impuberes tunc non obli-
garentur etiam cum conſenſu patris. ut
inſtitutio. de inutili ſtipulatio. §. pupil-
lus in fin. Nam licet impuberes qui non
ſunt in poteſtate patris obligentur cum
auctoritate tutorum ſuorum. ut inſtitu.
de inutilis ſtipulatione. §. pupillus. filii
tamen impuberes qui ſunt in poteſtate
patris non obligantur etiam cū eius au-
ctoritate. Et que ſit ratio breuitatis cauſa
dicere omitto. Sed dic ꝙ hec eſt ratio
quia pu. contrahens cum auctoritate tu-
toris habet tutor obligatuȝ pro mala ad
miniſtratione. & etiam ſi male auctora-
tur. ſed non ſic in filiofami. qui contrahit
cum conſenſu patris. qui non habet pa-
trem obligatum ſi pater male auctora-
tur. ut. C. de bo. que liber. l. cum oportet
§. ſub hac tamen. & not. inſtitu. de inutil.
ſtipulatio. §. pupillus. Item ſciendum
eſt ꝙ licet filiifamil. obligentur ut dixi.
non tamen rem patris poſſunt obligare
ſine ſuo conſenſu. ut. ff. ad macedo. l. itē
ſi filius. §. ſed ſi filius. Sed circa hoc ex
tra litteram quero an pater teneatur de
contractibus filii. Ad qd' reſpondeo ꝙ
non ſiue ſit in poteſtate ſiue emancipa-
tus. ut. C. ne filius pro patre. l. i. & ꝑ to-
tum niſi fideiuſſiſſet pro eo. quia tunc
uidetur teneri ſicut pro alio extraneo fi-
deiuſſiſſet teneretur. Sic econtra filius ꝓ
patre non conuenitur niſi ſucceſſerit ei.
uel niſi aliis ſolitis modis conueniatur.
utputa quia pro eo fideiuſſiſſet. ut. eod.
titu. C. ne filius pro patre. l. ne contra. &.
ff. de minori. l. iii. §. non mouemur. Vnū
tamen eſt ſciendum ꝙ licet de rigore iu-
ris ciuilis pater non teneatur de contra-
ctibus filii tamen de equitate pretoris ſi
filius contrahat & habeat peculium tene
tur pater de eius contractibus actione
ex eo contractu de peculio niſi in caſi-
bus ſcilicet de mutuo facto contra ma-
cedo. & in uoto in quibus pater de pecu-
lio non tenetur. ut. C. ad macedonia. l. ſi
filius. & ff. de poll. l. ſecunda. §. uoto.
Item que dicta ſunt quando contrahat fi
lius eadem quando quaſi contrahit. utpu
ta ſi negocia alicuius gerat pater tenetur
de peculio. ut. ff. negoc. geſt. l. ſi filius.
Item ſi filius delinquat uel quaſi deliquat
non tenetur pater de peculio niſi inquā-
tum locupletatum eſt peculium. ſi tamē
ex furto ſuo conuentus fuerit filius & dā
natus iudicati tenebitur pater de peculio
quaſi in iudicio uideatur cum filio con-
tractum. nec inſpicitur prima origo ma-
leficii ex qua tenebatur pater inquan-
tum erat locupletatum peculium. ſed ſe-
cunda cauſa ſententie ex qua conueni-
tur ammodo de peculio ad ualorem pe-
culii quod eſt mirabile. Ex predictis
ſcilicet quomodo pater de cotractibus fi
lii teneatur de peculio. uideas quod eſt i

UVA. BHSC. IyR_072

aurora nouiſſima capitulo ſexto ſuper ĩ
ſtrumento diuiſionis ĩ capitulo ſeptimo
ſuper inſtrumento emancipationis.
Preter hanc actionem pater de pecu-
lio tenetur adhuc quandoqꝫ ex contra-
ctibus filii de in rem uerſo quando.ſ.fili
us conuertit in rem patris illud ſuꝑ quo
contraxerat.nam tunc pater inſolidum
tenetur uſqꝫ ad quantitatem uerſam licet
nihil ſit in peculio.ut.ff.de in rem uer-
ſo.l.i.& ſic patet ꝙ de in rem uerſo uſqꝫ
ad quantitatem uerſam tenetur pater ut
inſti.quod cũ eo.§.in rem aũt.& in iſti.
de acti.§.ſunt preterea. Item tenetur pa-
ter actione quo iuſſũ quando filius con-
trahit patri iubente uel mandante & ſi-
ue dirigatur iuſſus ad filium ſiue ad cõ-
trahentem cum filio tenetur pater inſo-
lidum inquantum iuſſus interuenit.uide
tur enim tunc contrahi cum ipſo patre.
ut.ff.de iuſſu.l.i. Et no.hic ꝙ licet pa
ter iuſſerit contrahere filium non tamẽ
uidetur permittere ꝙ res ſuas alienet uel
obliget niſi hoc ſpecie aliter permiſſerit.
ut.ff.qđ iuſſu.l.dominum. Item pater
tenetur inſtitutoria pro filio.utputa ſi
propoſuit eum taberne uel ſtationi uel
negociationi gerende & ipſe contraxit
cum aliquibus occaſione taberne uel ſta
tionis. nam datur contrahentibus cum
eo eam cauſam in qua propoſitus eſt iſti
tutoria contra patrem preponentem eũ
Item tenetur exercitatoria utputa ſi
exerceat nauem per filiũ. nam ſi pater
propoſuit filium naui eam gubernandã
dicitur exercitor quia nauim exercet ꝑ
filium & filius dicitur magiſter nauis.
unde ſi eius rei gratia contractum ſit cũ
iſto filio pater tenetur exercitatoria. &
hec probantur inſti.quod cũ eo in pri.
&.§.exercitatoria. &.§. inſtitutoria.
Poſita regula & declarata.ſ.ꝙ filiifa.
obligantur efficaciter cum extraneo.
Sciendum eſt ꝙ iſta regula fallit in duo
bus caſibus in quibus filiuſfami.effi caci
ter non tenetur nec etiam pater eius.ſ.in
uoto & in mutuo. De quibus breui-
ter aliqua uideamus.Et primo de uoto.
Circa quod eſt ſciendum ꝙ ſi filius
uouet ſe daturum communi Bonon.cã-
panam uel aliam rem non tenetur cum
effectu.uel ſi aliquid aliud uoueat ſe da-
turum uel facturum reipublice non te-
netur efficaciter.ut.ff.de poll.l.ii.§.uo-
to. Secus autem eſt ſi uouerat deo ſe-
ipſum ut littera dicit intrando monaſte-
rium. quia tunc tenebitur & aſtrictus e-
rit etiam patre inuito.Et ſi pater faciat te
ſtamentum non poteſt propterea filium
exheredare nec preterire ymo ſi iam le-
gittimam portionem habet ei relinquere
que eſt hodie tercia ſi ſunt quattuor filii
uel.ĩ.uel ſemis.Si ſunt.v.uel ultra ut.C
de inoffi.teſta.auten.nouiſſima.& ſi ĩ mi
nori eum inſtituat aget iſte filius ad ſup
plementum. Et ſi pater decedit inteſtat⁹
ei ſuccedit inſolidum ſi eſt ſolus.uel pe-
riter cum aliis ſi alii fratres ſunt ut hoc ꝓ
batur.C.de epiſcop.& cleri.l. ultima.§.
hoc etiam.Sed queri poteſt hic notabili
ter an ſuccedat iſte monachus factus ali
is cognatis ſeu agnatis.Et uidetur ꝙ nõ
quia cognatio monachorum eſt in celo
& non interra ut in auten.extraordina-
ria quomodo oporteat monachum uiue
re.§.non ingrediuntur. Sed do.Acur.
terminat contrarium.ſ.ꝙ ſuccedat.& ꝙ
dicit ur monachus non habet cognitio-
nem in terra. uerum eſt ut ea occaſione
monaſterium non exeat ad colloquen-
dum.cognationem tamen naturalem te-
net.ut.ff.de regu.iur.l.iura.Sed uidetur
ꝙ quedam glo. poſita in inſtit. de inuti.
ſti.§.item inutilis. uer. filii uero dicat ꝙ
de uoto filiuſſami.non obligatur.ſiue fi-
at rei publice ſiue deo. & allegat.ff. de
poll.l.ii.§.uoto. Et uidetur contradice-
re huic littere noſtre poſite hic in ſum-
ma noſtra.Sed ad hoc reſponderi poteſt
ꝙ illa lex de poſtulationibus.ff.corriga
tur per prealleg.l.ulti.C. de epiſco. &
cler. Vel aliter declaratur glo.illa diſtin
guendo ſic. quia quãdo filiuſſam.uouet
deo aut uouet ſeipſum intrando mona-
ſteriũ & ibi proficiendo ſ̃m modũ a iur̃
ſtatutũ.& tunc optime tenetur. & ita in-
telligitur.C.đ epi.& cle.l.ulti.aut uouꝫ
aliquã rem ſuã ſe daturũ deo uel aliquid

UVA. BHSC. IyR_072

ſe facturum deo.utputa uoueo ꝙ dabo
talem rem deo.& tunc non tenetur. &
ita intelligitur.ff.de polli.l.ii.§.uoto.&
ita nota.preallega.glo.poſita in inſtitu.
uer.filii. Item fallit in ſecundo caſu re
gula ſupra dicta que dicit ꝙ filiifamilias
efficaciter obligantur cum extraneo ſci-
licet in mutuo in quo filiifamil. efficaci-
ter non tenentur.nam licet filiifamil.ob-
ligentur in mutuo non tenentur quia
iuuantur beneficio mace. ſe.con. Et eſt
ſciendum ꝙ iſtud ſe.con.dicitur maced.
a macedone peſſimo feneratore. Fuit
enim quidam fenerator nomine mace-
do.qui inter ceteras ſcelerum artes quas
ſibi conſuetudo adminiſtrabat etiam es
alienum adhibuit & ſepe peccandi & oc-
cidendi patres occaſionem uel materiam
preſtitit pecunia enim credebat & taci-
tis & uelatis uerbis ſuadebat de occiſio-
ne patris.puta credo tibi pecuniam ut tu
facias ita.ut cito ſis tui iuris. & habebis
hereditatem patris tui & tunc reddes pe
cuniam mihi iſtam ſic quoq; maximum
conſequebatur lucrum plene remune-
ratur a filio factus ſui iuris. quod quia
aperte iniquum erat correctionem per
ſenatores accepit. Qui ſenatores erant
C.numero & prouidebant ſenatoribus
ciuitati rome.ut anciani faciunt bon. &
poterant legem facere.ut.ff.de legi.& ſe.
con.l.non ambigitur. Vnde conuen-
ti ſenatores una die ſimul.fecerunt legẽ
ſcilicet ꝙ filiifami.non teneantur de mu
tuo.Et hoc fecerunt in odium macedo.
Vnde dictum eſt ſe.con.i.lex facta a ſe-
natoribus macedonianum quia propter
macedonem moti fuerunt ſenatores ad
faciendum iſtam legem & componen-
dam.ut.ff.ad macedo.l.i.Et ad hoc ut fi-
lii non teneantur de mutuo.& ut locum
habeat macedo.iſta concurrere debeant
ſcilicet ꝙ mutuum ſit in pecunia nume-
rata.Nam ſi alia res que conſiſtat impon
dere uel menſura mutuaretur filiofamil.
utputa frumentum uel uinum.tunc te-
neretur filius niſi competeret ei maced.
niſi fraus eſſet adhibita. utputa ſi credi-
tor dediſſet uinum uel frumentum ut hiſ

diſtractis filius utatur pecunia.ut.ff. ad
macedonia.l.ſed iulia.§.in mutui. mul-
to minus habebit locum ſi filiuſfami.ali-
ter contraxerit non accipiendo mutuū
ut uendendo uel locando uel quid ſimi-
le faciendo.ut ſupra dixi in principio.
Et eſt ratio quia filiifami.de mutuo con-
tractu ꝺ pecunia numerata non tenetur
quia pecunie datio pernitioſa parentibꝰ
eorum uiſa eſt. Item debet eſſe uerum
mutuum & non ficticium ut macedonia
num locum habeat.nam ſi filiuſfami.de-
beat mihi pecuniam ex cauſa emptionis
uel ſimili & eandem ſim ſtipulatus ab eo
mihi reddi ex cauſa mutui.cum deſtina-
ta eſſet pecunia ſolutioni licet alias ideſt
ceperit eſſe pecunia mutuata. tum quia
pecunie numeratio non curritur ceſſat
ſenatus conſul.ff.ad maced.l.ſi filius.§.
his autem &.l.quia ꝙ.Item debet nume-
ratio eſſe facta eo tempore quo eſt filiuſ
fami.nam ſi ſtipulatus eſſem a quoddam
filiofami.mihi reddi mutuatam pecuniã
quam numeraturus ſum ſibi ex cauſa
mutui.& poſtea eo facto patre fami.nu-
merem ei non habet locum macedo.ut.
ff.ad mace.l.ſi filius.§.ulti. Item nota
ꝙ macedoniano renunciari non poteſt
licet uelliano ſic. quia macedonianum
odio creditorum introductum eſt.illud
uero fauore mulierum.ut.ff.ad mace.l.
ſed ſi pater.§.non ſolum.&.ff.de condi.
inde.l.qui exceptionem.& no.ad mace.
l.ulti.niſi filiifa. factꝰ paterfa.remitteret
ut.C.ad mace.l.cenodotus.Item ad hoc
ſena.con.pertinet ad filias.ut.ff.ad ma-
ce.ſed & ſi pater.§.hic ſe.con. Itẽ no.
ꝙ datur hoc beneficium filiifami.interi
dum ſunt in poteſtate patris. Item &
ſi ſui iuris facti ſunt habent macedo.in
illo mutuo quod acceperunt quando in
aliena poteſtate erant.Item datur heredi
bus eorum.licet patreſfami. decedant il
li filii q̧ mutuam contraxerunt. Item
fideiuſſoribꝰ eorũ & q̧ etiam ipſius man-
dati regreſſũ habuerunt ſi tenerent̃ niſi
animo donandi interceſſiſſent.tũc enim
cũ nullũ regreſſũ habeant nõ cõpeteret
eis mace.ſed ſi non animo donandi p̃ris

UVA. BHSC. IyR_072

tamen uoluntate fideiuſſerint totus con-
tractus uidetur a patre comprobatus.et
ſic non habet locum macedonianum.
Sed quid ſi fideiuſſor qui interceſſit.ꝑ
filiofa.in mutuo & ſine uoluntate patris
ſoluerit.an repetet.Reſpondeo nō.nec
a creditore nec a filio.quia exceptionem
peremptoriam ſciens omiſit.ut.ff.man-
dati.l.ſi fideiuſſor ut hec probantur.ff.
ad mace.l.ſed & ſi pater.§.non ſolum.&
l.ſed & ſi iul.§.q̄q̄.&.C.ad macedo.l.pe
nulti.&.C.ꝙ cum eo.l.ſi ex eo contra-
ctu. Sed quid ſi ipſe filiuſfa.fideiuſſit.
Neratius iuriſconſultus libro primo re-
ſponſorum.ceſſare ſenatuſconſultum ait
Sed ſi color queſitus ſit.ut filiuſfam. qui
mutuo erat accepturus pecuniam fideiu
beret alio reo dato tunc fraudeȝ ſenatuſ
conſulto factam nocere ait creditori.&
dandam exceptionem hoc caſu tam filio
fa.q̄ reo.& fideiuſſori tali ſubuenitur &
ſic hoc modo ſubueniri debet utriqȝ cū
reus loco fideiuſſoris & fideiuſſor loco
rei habeatur.ut.ff. ad uel.l. quamuis.§.
ſi cum eo & ad macedo.l. item ſi filius.
primo reſponſo. Dicto quomodo fili-
uſfami.non teneatur de mutuo.Sciendū
eſt ꝙ hoc fallit in caſibus multis in qui-
bus efficaciter de mutuo tenetur & ceſ-
ſat mace.quos per ordiné exponere uti-
le eſt. Primus caſus eſt propter men-
dacium filii ſi creditor petierit ab eo ſi eſ
ſet filiuſfa.an pater.& ipſe dixerit ſe pa-
tremfa. eſſe uolens decipere creditorem
qui ei non dediſſet ſi ueritatem nouiſſet.
hoc enim caſu ceſſabit macedonianum.
ut.C.ad legem macedonia.l.prima. Et
ſic nota.hic quem propter mendacium
generari.ſicut.ff.de rei uendica.l.finali.
& ſi minor ſe maiorem dixerit.l.tertia.

Secundus caſus eſt ratione publice
ignorantie quia plerunqȝ paterſami.ui-
debatur ſic agebat.ſic contrahebat.ſic
muneribus publicis fungebatur.i.ad of
ficia publica eligebatur.Ex quibus pu-
blice credebatur paterſami. Nam ſi iſti
tali filio quem credebam patremfamil.&
publice credebatur mutuem pecuniam
repetam & ceſſabit macedonianum. ut.
ff.ad macedo.l.ſi quis patrem.Et ſic no-
ta ꝙ error communis excuſat ad quod
concordat.ff.de offi. perſi.l.barba phi-
lippus. Tercius caſus eſt in quo ceſſat
macedo.ſi pupillus mutuet filiofam.ſine
tutoris auctoritate. In quo caſu ſciendū
eſt ꝙ ſi pupillus mutuet filiofamil. ſine
tuttor.auctoritate.non eſt mutuum. qa
in mutuo dominium rei mutuate tranſi-
re debet in illum qui accipit mutuum.
ut.ff.ſi cert.pet.l.ii.§.apellata.at pupil-
lus ſine tut.auctoritate non poteſt domi
nium rei ſue trasferre in alium.ut inſtit.
quib.alie.licet uel nō.§.nunc amouen-
di.ergo ſi pupillus dando pecuniam nō
facit mutuum non competit filiofam.ma
cedo.ꝙ maced. locum habet in mutuo
tantum. Si autem pupillus mutuet cū
auctoritate tut.& ſolenniter prout a iu-
re ordinatum eſt.tunc ſubueniatur ei ꝑ
beneficium reſtitutionis in integrum.
quia hoc caſu bene fuit contractum mu
tuum & ideo macedo. nō competat. ſed
reſtitutione iuuatur ut dixi. In adul-
to autem habente curatorem dici poteſt
idem quod in pupillo.quia ſi mutu-
et ſine curatore non ualet ipſo iure con-
tractus.ſi autem cum curatore ualet cō-
tractus.ſed reſtituetur in integrum.& ſi
nullum curatorem habebat per benefi-
cium etiam reſtitutionis in integrum ei
ſubuenietur.& ad hoc.ff. ad maced.l. ſi
quis pater.&.C.de in integ.reſti.l.ſi cu-
ratorem.Idem ſeruatur in filiofa. quod
dixi de impu.ſi ipſe alii filiofam.credide-
runt de peculio ſpecifice ad patrem ſine
ſpeciali conſenſu patris.Et eſt ratio quia
pecunia non fuit numerata.Nam & ſi li-
beram peculii adminiſtrationem habent
non tamen perdere peculium ei pater ꝑ
mittit.& ideo uendicatio minorum dabi
tur patri & conſumpta pecunia conditio
nem habet ut.ff.ad macedo.l.ſi quis pa-
trem.§.proinde.&.l.ſi filius. Et ſic no.
ꝙ ſub conceſſione generali libere admi
niſtrationis non comprehenditur dona
tio ſeu perditio.unde ſi concedo procu-
ratori meo liberam adminiſtrationé nō
propterea poterit dōare ſeu dilapidare.

UVA. BHSC. IyR_072

ut.ff.de pac.l.contra.§.filius. &.ff.de of ſi.procur.ceſaris.l.i.§.i.&.ii. Vltimo circa iſtum caſum quero.ſi minor quidã mutuet filiofami.minori.& iſte qui mutuauerit repetit pecuniam per reſtitutionem dicens ſe deceptum.& filiuſſami.minor qui accipit dicat etiam ſe deceptum qui pecuniam conſumpſit quid iuris. & certe melior eſt conditio conſumentis. ſecus eſſet ſi ille qui accipit factus eſſet locupletior.quia tunc qui mutuauit optineret.ff.de minorib.l.ſi mino.xxv.an.

Quartus caſus eſt ubi ceſſat maced.ſi filiuſſami.accipit pecuniam ut uertere in rem patris & uertit. ut quia ſororem ſuam dotauit quod onus ad patrem ſpectabat.quia paternum officium eſt dotare filias.ut.C.de dotis promiſ.l.fi.uel patriſſamiliam nutriuit.ut hec probantur ad macedo.l.ſed iulia.§.ſed & ſi filius.& §. proinde ſi acceperit. Quintus caſus eſt ubi ceſſat macedo.ſi filius accepit pecuniam mutuo uſq; ad quantitatẽ quam pater non deberet recuſare ei dare utputa ſi in delegatione & in ambaſſaria pecuniam accepit uel ſi in ſtudio exiſtẽs cauſa ſtudiorum accipiat pecuniam ad quantitatem quam pater ſolebat adminiſtrare ei.nam hoc ceſſabit macedo.ut.ff. ad macedo.l.ſed iulia.§.quod dicitur.

Quid ſi pater nil ſub miniſtrat filio exiſtenti in ſtudio cum ſit diues uel ſi uſque ad probabilem modum. Reſpondẽt glo.ꝙ inſpici debet illud quod pater deberet ſubminiſtrare inſpecta filii & patris perſona dignitate & diuitiis.ut uſq; ad tantam quantitatem ceſſat macedo.& teneatur pater & filius.argu.ff.de iudi. l.ſi legem.§.i.in fin. Item cum utiliter fecerit cognoſcitur habere ratum.ut ff.de negoc.geſt.l.pomponius.Et etiam iſto caſu teneretur pater de in rem uerſo.ut.ff.de in rem uerſo.l.iii.§. proinde &.l.pater pro filia. Item quid ſi filius eſt contra uoluntatem patris in ſtudio & accipiat pecuniam mutuo. Reſponderi poteſt ꝙ ſemper teneatur pater niſi ſpecialiter prohibeat.ut.C.de negoci. geſt.l.fi.uel dic uſq; ad quantitatem quã domi expenſurus erat.pater indiſtincte tenetur.ut.ff.de in rem uerſo.l.iii.§.proinde.In reſiduo ſi creditor ignoret eum eſſe contra uoluntatem patris in ſtudio quod ſemper preſumitur eum ignorare ut.ff.de probatio.l.uerius ſimiliter tenetur pater.Si autem ſciat creditor eum eẽ contra uoluntatem patris tunc ſi ſtudeat tenetur pater quaſi utiliter factum ſit. cum ſcientia filii ſit leticia patris.ut in auten.conſtitutio que de dignitatibus. §.generaliter.Si non ſtudeat non habet creditor actionem.C.de nego.geſt.l.fi. &.ff.de nego.geſt.l.item ſi cum in fi.ipſe tamen filius conuenitur. Item quid ſi filiuſſami.eſt minor.xxv.annis quando accepit pecuniam in ſtudio.Reſpondet glo.pater tenetur.ſed & ipſe non reſtituatur.ut.ff.de mino.l.non omnia.

Item quid ſi pater miſerat pecuniam ſed creditor ignorabat.Reſpondeo & adhuc agit creditor.ut.ff.de inſti.l.ſed & ſi pupillus.§.preſcribere in fi.&.ff. pro ſocio.l.fi.Item quid ſi pater erat ſolitus mittere.xx.libr.filio & hoc erat tantum quantum uires patrimonii & cõditio ei⁹ portare poterant filius autem accipit᷑ qnquaginta.Reſpondet glo.uſq; ad ſolitũ modum pater tenebitur.quia utile per inutile uiciari non debet.ut.ff.ar.C.de donat.l.ſi quis argentum.§.ſed in omnib⁹.

Sextus caſus eſt ubi ceſſat macedo.ſi filius accipiat mutuum de conſenſu patris ſui.ut.C.ad mace.l.permittente.nã & tunc tenebitur.quia ille talis conſenſus inducit actionem quod iuſſu.etiã de iuſſu patris uidetur tunc accepiſſe.ut.ff. quo iuſſu.l.i.§.ſi ratũ.Et eſt quoddã ualde ſpeciale hoc caſu.quia ſi filiuſſami.minor.xxv.annis iuſſu & conſenſu patris mutuũ accipiat non petet reſtitutionem cũ in aliis contractibus quos facit etiam iuſſu patris petat reſtitutionem ſi ipſe filius conueniatur & ſit minor. Secus ſi pater conueniatur actione quo iuſſu in contractibus factis a filio minore iuſſu eiuſdem patris.quia ipſe pater non reſtituetur.ut hec probantur.C.de filiofami.mi.l.ii.&.ff.de mi.l.iii.§.ſed utrum.

UVA. BHSC. IyR_072

Item nedum ceſſat mace. ſi pater conſen
tiat ſed etiam ſi preſens ſit & non contra
dicat. & ſic no. per ſolam ſcientiam pre/
iudicare niſi contradicat. ut. ff. ad mace/
donia. l. ſi tamen. Item ceſſat mace. ſi fili⁹
deſtinauit litteras patri ꝙ pecuniam ac/
ceperat mutuo & pater non improbauit
debebat. n. incontinenti proteſtari de cõ
traria uoluntate. & ſic no. ꝙ qui non im
probat probare uidetur. ut. ff. ad maced.
l. ſi filius. & intelligendum eſt ut littera
dicit & bene de conſenſu patris qui ha/
bet filium in poteſtate. filiuſfamil. enim
ſuo filio conſentiendo non faceret ceſſa/
re macedonian. ut. ff. ad macedonian. l.
filium. Septimus caſus eſt ubi ceſſat
macedonian. ſi filius accipiat pecuniam
ut liberet ſe ab illo creditore quẽ non po
terat per exceptionem aliquam remoue/
re. & poteſt caſum ponere in terminis ꝓ
pter rudes iſto modo. fi. fa. emit domum
a petro pro. C. & ita precium tenebatur
ſoluere filiuſfami. Petro uenditori. nec
poterat eum remouere exceptione ma/
cedonia. quia non habet locum in tali ca
ſu ut dictum eſt ſupra nec ulla alia. & iõ
ſi talis filiuſfam. accipiat pecuniam mu/
tuo ut liberet ſe ab illo creditore quem
non poterat remouere per exceptionem
ceſſat mace. ut. ff. ad macedo. l. ſed iul. §
penul. Item extra litteram ſcias ꝙ ma/
cedo. ceſſat in aliis caſibus. ut ecce filiuſ
fam. accepit pecuniam mutuo ſine con/
ſenſu patris. poſtea ex iteruallo patri ha
bente ratum & certe ammodo ceſſat ma
ce. quantum ad ipſum patrem. quia rati/
habitio trahitur retro ut uideatur retro
pater ab ipſo principio conſenſiſſe. ut. C
ad mace. l. fina. Sed an ratihabitio patris
modo facta noceat filio qui habet mace.
qui mutuum antea acceperat ſine conſẽ/
ſu patris. & uidetur ꝙ non per. l. ulti. ff.
de pac. Sed tamen do. Ac. terminat con/
trarium. ſ. ꝙ filius qui ante accepit mu/
tuum ſine conſenſu patris. & ſic non te/
nebatur de ratihabitione patris teneatur
quia ratihabitio retro trahitur. & mãda/
to comparatur. & hec probantur per. l.
ulti. C. ad mace. Item ceſſat maced. ſi
pater ceperit ſoluere quod filiuſfamilias
acceperat mutuo. quia uidetur tunc ra/
tum habere. ut. ff. ad macedonia. lege ſed
iul. §. penultimo. Sed quero quid erit
ſi filius qui mutuum accepit ceperit ſol/
uere ipſe idem. Et certe diſtinguendum
eſt. quia aut ſoluit eo exiſtente filiofami.
aut eo facto patrefa. In primo caſu aut
ſoluit totum debitum. & tunc non repe/
tit ipſe. Aut partem debiti & tunc parteȝ
ſolutam non repetit. ſed in alia non ſolu
ta non preiudicat ſibi. & hoc ſiue ſcien/
ter ſoluit ſciens ſe non teneri. ſiue per ig/
norantiam iuris ſoluerit. utputa ſi igno/
ratur beneficium mace. competere filiiſ/
fami. ut. ff. ſi cert. pet. l. ſi filius. & de cõ/
di. inde. l. qui except. Secus ſi per igno/
rantiam facti ſoluerit. utputa cum debe/
ret ex cauſa mutui credebat ſe debere ex
alia cauſa utputa emptiõis uel ſimili. nã
tunc non debet ſibi nocere cum & ſi ꝓ/
miſiſſet taliter errãdo factus ſui iuris pe/
cuniam quam accepit quando erat filiuſ
familias non noceret ſibi promiſſio fa/
cta per talem errorem. ut. ff. ad mace. l.
fi. ſic non debet ſibi nocere ſolutio. ut. C
ad. l. falci. l. error. In ſecundo caſu ſci
licet quando ſoluit eo iam facto patrefa.
aut ſoluit totum debitum. & tunc nihil
repetit. Aut partem debiti. & tunc in par
te ſoluta ſibi preiudicat. ſed in alia nõ ſo
luta. dominus Bul. dixit ꝙ non do. Azo.
& Acur. dicunt contrarium. ſ. ꝙ uidetur
approbare debitum ſcilicet pro parte il/
la ſoluta & ammodo ad partem non ſo/
lutam teneatur. ut hec probantur. ff. ad
ma. l. ſed iul. §. penulti. & ff. de condi. in
de. l. except. Sed quid ſi filiuſfa. dum
eſſet filiuſfami. accepit mutuum & fact⁹
paterfami. rem aliquam pignori debet ꝓ
mutuo illo. certe uidetur approbaſſe tã/
tum uſqȝ ad quantitatem pignoris & nõ
ultra. Sed que eſt ratio ꝙ quando ſoluit
partem debiti factus paterfami. uidetur
in totum approbaſſe. ſed quando dat pi/
gnus ad quantitatem pignoris tãtum te/
netur. Reſpõdet Azo. ꝙ pecunia ꝓ pte
ſoluta extinguit principalẽ obligationẽ
pro illa parte. Pignoris autẽ actio in

UVA. BHSC. IyR_072

nihilum extinguit. Item ceſſat maced. ſi filiuſſami. qui mutuum acceperat factus paterſami. fidem ſuam pro illo debito aſtrinxit promittendo debitum non per errorem uel quomodocunq; aliter cognouerit. ut ſoluendo uſuras pro illo debito ratum habendo. ut. C. ad macedo. l. cenodotus. Item ceſſat macedo. ſi filiuſſami. habeat caſtrenſe peculium uel quaſi uſque ad quantitatem caſtrenſis uel quaſi. ut. ff. ad macedo. l. ii. & primam. Item nota ꝙ filiuſſami. qui mutuum accepit conuentus fuerit a creditore. & exceptionem non opponat macedo. & fuerit ſic condemnatus poteſt poſt ſententiam except. macedo. opponere. & eſt ſpeciale in ea & in uelleiano & falſo procuratore. & in quibuſdam aliis peremptoriis ut opponi poſſint poſt ſententiam. regulariter autem contra. quia peremptoria non opponitur poſt ſententiā ut. C. ſententiam reſcindi non poſſe. l. ꝑemptorias.

Seruus cum domino ſuo.

Ictum eſt ſupra de una perſona que prohibetur in aliquibus cōtractibus contrahere ratione poteſtatis ut ḋ filioſami. Sequitur uidere de quadam alia que prohibetur ratione dominice poteſtatis. ut de ſeruo. & ante omnia deberet dici quis eſt ille qui eſt ſeruus. & quot & in quibus modis quis fiat ſeruus. Sed quia hoc dixi. ſ. in rubrica de perſonis & perſonarum diuiſionibus. & ideo hic omitto. & ad alia utiliora deſcendo. Queritur an ſeruus poſſit contrahere. & certe littera diſtinguit & bene. quia aut uult contrahere cum domino aut cum extraneo. Et primo an cum domino ſuo poſſit contrahere. Secundo an cum extraneo.

Queritur ergo an ſeruus obligetur domino ſuo ſi ei promiſit. & certe nō obligatur ciuiliter. ut inſtitutio. de inuti. ſtipulatione. §. item inutilis. uerb. ſi ſeruus naturaliter tamen bene obligat̄ domino ſuo. & poſſet dominus accipere fideiuſſorem in̄ qḋ ſeruus naturaliter ſibi debet. qui fideiuſſor cum effectu teneretur. ut inſtitu. de fideiuſſo. circa pri. &. ff. de conditio. & demonſtratio. l. naturaliter. Sic econtra ſi dominus promittat ſeruo naturaliter tantum tenetur & non ciuiliter. nō tn̄ dn̄s poteſt dominus poteſt dare fideiuſſorem ſeruo ſuo ſuper illa naturali. Et eſt ratio quia talis fideiuſſor obligando ſe ſeruo per conſequens domino obligatur. Item pro eodem domino obligatur quod eſſe nō poteſt ut idem pro eodem & apud eundem poſſit obligari. ut. ff. ḋ fideiuſſo. l. ſi quis pro eo. Secundo loco tractandum eſt an ſeruus poſſit cum extraneo contrahere. Et eſt diſtinguēdum. quia aut uult contrahere cum extraneo paſciſcendo uel acquirendo uel ſtipulando aliquid ab extraneo aut uult ſe obligare extraneo. Primo caſu optime poteſt ſcilic; ſtipula. uel paciſſi aliquid ſibi ab extraneo. & hoc habet ex perſona domini quam repreſentat in acquirendo non autem ex ſua. ut inſtitu. de ſtipula. ſeruorū unde ſiue ſibi ſiue domino ſiue perſonaliter. in nullius facta mentione ſtipuletur domīo acquirit̄. Et ſi plures habet dominos & ſtipulet̄ imperſonaliter. i. nullius facta mentione uel ſtipulet̄ ſibi uel ſtipuletur dominis ſuis ſub nomine appellatiuo unicuiq; dominorū acqrit proportione dominii. Si aūt ſtipuletur eis exprimendo ꝓpria nomina dominorū tātum. ut promittis. P. & Mar. tunc non ꝓ dominica portione ſed uirili acquirit ut tantū habet unus quantū alter. licet forſan unus haberet tantū tertiā partem in ſeruo & alias duas. Sed qḋ ſi propria & appellatiua in ſtipulando ſimul expſſit. utputa promittis. P. & Mar. dominis meis Diſtinguendum eſt. quia aut p̄miſſit ꝓpria nomina. & tunc pro uirili portione acquirunt. Aut appellatiua prepoſuit & tunc pro dominica portione unicuique acquirit. ut probatur inſti. de ſtipulatio. ſeruo. §. ſine. &. §. ſeruus communis. &. ff. eod. l. ſi ſeruus communis.

Item quid ſi uſūfructum habeo in ſer-

UVA. BHSC. IyR_072

uo & alius proprietatem cui acquiret. Reſpondeo ſi ex re fructuarii. uel opera ſua acquirit tunc fructuario querit. Si autem aliunde acquirat uel quia inſtituatur uel ei legetur aliquid. tunc proprietario acquirit. ut inſti. per quas perſonas nobis acquiritur. §. de his. Si autē ſeruus uelit ſe obligare extrāeo aliquid pro mittendo ciuiliter non poteſt licet naturaliter teneatur ut preal. §. item inutilis inſti. de inuti. ſti. & eſt ratio quia ꝓ mortuo habetur quantum ad actus ciuiles. ut. ff. de reg. iur. l. ꝙ attinet & alibi. e. ti. dicitur ſeruitutem morti comparamus. ut. l. ſeruitutem. non enim teſtamentum facere poteſt. nec arbiter uel tutor eſſe nec in iudicio ſtare regulariter ut dictis legibus notatur. De iure autem naturali pro aliquibus habentur ſerui. ecce enim faciunt que natura ſunt ſicut & qui capud de iure ciuili habent ſcilicet bibūt comedunt audiunt & intelligunt moriuntur creſcunt & decreſcunt. ut. ff. de peculio. l. peculium. ſed licet ſeruus ciuiliter extraneo non obligetur. dominus tñ ſuus de promiſſionibus eius in caſibus conuenitur. ſ. Primo iuſſu. ſi enim ſeru⁹ iuſſu domini contraxit cum aliquo tenetur dominus quo iuſſu īquantum iuſſus iteruēit. ſiue dirigat iuſſus ad ſeruū ſiue ad contrahentem cum ſeruo. ut. ff. quo iuſſu. l. i. in prin. Quid ergo ſi fideiubeat pro ſeruo dominus quod poteſt. Reſpōdeo non tenetur quo iuſſu. nam quaſi extraneus interuenit non quaſi dominus. i hoc ideo dico. ſ. ꝙ non teneatur quo iuſſu. eo ꝙ tenetur ex cauſa fideiuſſionis. Sed quia aliud eſt iubere aliud fideiubere nam & ſi inutiliter fideiuſſit non tamē tenetur quo iuſſu. ut. ff. quo iuſſu. l. i. §. quid ergo. unde ſi teneat fideiuſſio tenet ex fideiuſſione non autem quo iuſſu. & ſi nō teneat fideiuſſio non tamen tenetur quo iuſſu quaſi fideiubendo iuſſerit nec ex fideiuſſione etiam. Sed quero ſi dominus iuſſit mutuari pecuniam ſeruo & poſtea uelit reuocare iuſſuꝫ ſuum anteꝗ credatur pecuniam. an poſſit. Reſpondeo ſic. ut. ff. quo iuſſu. l. i. §. i. Itē nota ꝙ ſi domin⁹ ſubſcribat ſe in inſtrumento ſerui uidetur conſentire & quo iuſſu tenetur. ut. ff. quo iuſſu. l. i. §. ii. Et ſic eſt ar. ꝙ canonici ſunt ſcribentes in aliqua electione conſentire uidentur. Item tenetur dominus ex contractu ſerui de in rē uerſo. utputa ſi ſeru⁹ uertit id ſuper quo contraxit in rem domini. Et circa hec diſtinguendum eſt. quia aut ſeruus gerit negocium domini uoluntate eius. utputa quia aliquid ei emit uel pactum aliqđ pro eo iniuit. & tunc tenetur dominus đ in rem uerſo etiam ſi ad luxurie materiā unguēta forte uel ad delicias uel ad turpes ſumptus aliquid domino uolēte emerit. nam tenetur dominus de in rem uerſo. ut. ff. de in rem uer. l. iii. §. necnon illud. Si autem ſine uoluntate domini geſſit ſeruus negocium aliquod & illud uertit in rem domini ſi quidem in rem neceſſariam uel utilem uertit. utputa quia domum paratam ruine reparauit. uel quia frumentum emit ut domini familiam nutriret. uel ut ſe aleret tenetur dominus de in rem uerſo inquantum uerſum eſt etiam ſi ratum non habeat. ff. de in rem uerſo. l. iii. §. i rem autē. &. §. idem labeo ait. Si autem nec in rem domini neceſſariam nec utilem uertit quando ſine eius uoluntate gerit ſed in uoluntariam cauſam. utputa quia pecuniam accepit. ut domum domini exornaret picturis. & aliis que magis ad uoluntatem ſpectant ꝗ ad utilitatem tunc dominus non tenetur de in rem uerſo. pati debet domin⁹ ꝙ creditor poſſit tales picturas abradere ſine leſione domus ſue. & ille creditor poterit abradere niſi tantum uelit dominus dare. quantum poſſet habere creditor illis abraſis. ut. ff. de in rem uerſo. l. iii. §. ſed & ſi mutua. &. ff. de rei uendi. l. in fundo. &. ff. man. l. idemqꝫ. §. idem ait.

Item conuenitur dominus de contractib⁹ ſerui de peculio. Et circa hoc ſcias ꝙ peculium multis modis accipitur. ut not. do. Azo. in ſūma ꝙ cum eo in. §. peculiū. quos non recito breuitatis cauſa. Sed certe quantū ad noſtrā materiā proprie accipit peculiū ꝓ eo qđ habet ſu⁹

UVA. BHSC. IyR_072

permiſſu domini a rationibus dominicis
ſeparatum.& dicitur peculium quaſi pu
ſillis pecunia uel patrimonium puſillu;
ut.ff.depone.l.depoſiti.§.ulti.&.l. ſed &
ſi damnũ .§.peculium.Et oportet ſecun
dum quoſdam ꝙ dominus expreſſe per/
mittat.Sed ſecundum do.Azo.ſiue domi
nus concedat expreſſim ſiue patiatur ſer
uum apud ſe habere res aliquas peculiũ
erit nec exquiritur ſcientia domini circa
res ſingulares ſecundum eundem Azo.
Si ergo ſeruus ita habeat peculium ex p/
miſſu domini.ut dictum eſt & contrahat
cum aliquibus datur contrahentibus cũ
eo ſeruo actio de peculio contra domi/
num ad ualorem peculii.licet contraxit
ſeruus domino ignorante uel inuito.ut.
ff.de pecu.l.ſi quis.§.ulti. &.l. quotiens
i.gl. Fallit tamen in caſibus in quibus
dominus non tenetur ex promiſſione ſer
ui de peculio quõcunq; ſeruus peculiu;
habere promiſerit. Primus eſt donet.
nam licet permiſerit ſeruum habere pe/
culium.non uidetur ſibi conceſſiſſe uel
donare.ut.ff.de pac.l.contra.& ad mac.
l.filiuſfa. Secundus eſt ſi uouet ſe da/
turum aliquid.Nam etiam iſto caſu đ pe
culio non conuenitur.ut.ff.de pollici.l.
ii.§. uoto. Tertius caſus eſt ubi do/
minus non conuenitur de peculio ſcili/
cet ſi ſeruus pro aliquo fideiubeat non
in cauſam peculiarem ſed officio inter/
ceſſionis fungens.ut.ff.de pecul.l.licet.
§.filius.&.§.iul. Et uidetur dicere gl.
ꝙ taliter fideiubendo ſeruus etiã natura
liter non obligaṫ.ut.ff.de fideiuſ.l.ſeruꝰ
in. l.ſequẽti.Si autẽ ſeruus fideiube
ret in cauſa peculiari.utputa pro credi/
tore ſuo peculiari q mutuauerat ſibi pe/
cuniam pro peculio ſuo tenetur dominꝰ
de peculio.ut prealleg.l.licet.ff.de peti.
§.filius.&.l.iul. Item fallit in alio caũ
uidelicet ſi ſeruus gerens ſe pro libero
compromiſerit ſub pena quia dominus
non tenetur actione de peculio ad penã
compromiſſi. Item ſi in iudicio fuerit
ſeruus condemnatus non datur in do/
minum actio de peculio quia cum ſer/
uo non poteſt iudicium eſſe.ut iſti duo
caſus probantur.ff.de peculi.l. licet.§.
ſi ſeruus.ff.ſi quis caut.l.quotiens. Item
ſi ſeruus mandauerit alicui de ſe emendo
nõ datur actio de peculio in dominium
illi cui mandatum fuit.ut.ff.man.l. cum
ſeruus.Item inſtitutoria & exercitatoria
tenetur dominus de contractibus ſer/
ui quod dic ut in precedenti.§.dixi de fi
lioſa.

Furioſus mentecaptus ꝛc.

Ictum eſt ſupra de quattuor per
ſonis que ratione minoris etatis
prohibentur contrahere & dua/
bus que ratione poteſtatis contrahere ẽt
impediuntur. Sequitur modo uidere
de illis que ratione morbi uel infirmita/
tis.ut de furioſo ſurdo & mẽtecapto uel
muto. Et primo de furioſo . Furioſus
eſt ille qui percutit ſe & alios in furore.
Sed mentecaptus eſt qui nõ offendit ali/
quem & prorſus caret mente . Queri
tur ergo an furioſus poſſit contrahere.
Et certe reſpondetur ꝙ non poteſt con/
trahere nec ſe obligare.quia in contracti
bus requiritur conſenſus & intellectus
ut inſti.de uerbo.obliga.§.ſed hec ſolẽ/
nia.&.C.de actio.& obliga.l.ſicut.At ip
ſe furioſus conſentire non poteſt nec in/
tellectum aliquem habet.ut.ff.de regu.
iu.l.furioſi.&.ff.locati.l.qui ad certum
& inſtitu.de inuti.ſtipulati.§.furioſus.&
ſic ſe obligare non poteſt. quandoq; ta/
men furioſus obligatur ubi ex re actio
ueniat.utputa ſi cõmunem fundum cum
eo habeo & aliquid in eum impendo.nã
iudicio communi dicendo obligabitur
ut.ff.de actio.& obligatio.l. furioſus.
Sed licet furioſus negocium obligato
rium celebrare non poſſit ei tamen acq/
riṫ actio illis modis quibus ignoranti/
bus acqritur.nam ex quibuſ cauſis igno
rantibus nobis eiſdem cauſis & furioſis
actiones acquirũtur.furioſi poſſe agi.In
cipit ueluti cum ſeruus eius ſtipuletur
& cũ furtũ ei fit aut damnum ei dando i
legem acquil.committiṫ. Item ſi ei le/
geṫ uel per fideicommiſſũ ei relinquaṫ.

UVA. BHSC. IyR_072

Nam iſtis caſibus furioſo acquiritur actio.ut.ff.de actio.& obli.l.ſi furioſo.

Que dicta ſunt in furioſo idē per omnia in mente capto ſeruatur.ut inſtit.de curi.§.furioſi. Item que dicta ſunt habent locum in eo ꝙ omni tempore fuerit. Si autem haberet dilucida interualla ideſt uno tempore furorem haberet & alio non.uel ſi ſanitatem in totum recuparetur.tum eo tempore quo ſanitatem haberet contrahere optime poſſet. ut colligitur.C.de cura.fu.l.cum aliis.

Mutus ſurdus ꝛc.rubrica.

Irca iſtum.§. queritur. an mut⁹ & ſurdus poſſint contrahere.ad quod ſciendum eſt ꝙ quidā ſunt muti & ſurdi naturaliter. quidam accidentaliter.i.propter aliquod accidens infirmitatis uel alterius impedimenti.Et qdam ſunt muti tantum. Quidam ſurdi tantum.& quidam utroqꝫ morbo ſimul laborant. Et certe ſiue naturaliter ſiue accidentaliter. ſiue unico ſiue utroqꝫ morbo laborant ſtipulationis contractū facere non poſſunt quia ſtipulatio debet fieri loquente.nam in ſtipulatione unus interrogare & alius reſpondere inuicem ſe exaudire debent quod predicti facere non poſſunt.ut inſtit. de inuti. ſtipul.§. nuncium.&.ff.de uerb.ſign.l.i. Predicta uera ſunt in eo qui omnino nō audit uel non loquitur. Si autem ſurdaſter eſſet ideſt parum audiret uel prepoſtere loqueretur non prohibitur ſtipulationē uel alios contractus facere. ut prealleg. §.mutum. Si autem mutus uel ſurdus uelint alios contractus celebrare in quibus non ſunt omnino uerba neceſſaria ſed conſenſu ſolo perficitur. ut eſt contractus mādati & ſimiles uidetur ꝙ poſſint eo modo quo procedere poteſt ideſt uel nutu uel ſcriptura.ut.ff. de procur. l.mutus.& ad hoc facit.ff.de reg.iur.l.ubi. Unum tamen eſt ſciendum ꝙ mutis & ſurdis & his q rebus ſuis ꝓpter morbum ſupereſſe non poſſunt lex dat curatores proximiores agnatos. & ſi agnati non ſupereſſent iudex dare debet.& predictis conſueuit perſonis curatores ordinare qui curatores negocia iſtarum perſonarum expediunt & pertactant quemadmodum curatores adultorum res iporum faciunt.ut inſti. de curat.§. item in fine.§.&.C.de curatori.fur.l.finali.§. ſi autem.

Prodigus cui bonis.

Ictum eſt ſupra de quibuſdam perſonis que probibentur regulariter contrahere. Sequitur uidere de quibuſdam aliis que ratione dlicti contrahere impediuntur. Et primo de prodigo & circa eum dicendum eſt.

Primo quis dicatur prodigus. Secundo an poſſit contrahere. Prodigus eſt qui neqꝫ tempus neqꝫ finem expenſarum habet. ſed bona ſua dilacerando & delapidando profundit & inter dicitur bonorum ſuorum adminiſtratio a iudice per legem.xii.tabularum.ſ.querelam matre uel aliquo cognatorum proponēte de eo.& licet mentis ſue compos & ſermonibus ſuis uideatur.prodigus tamen ſi ſic.tractare bona ſua uidetur.ut niſi ei ſubueniatur deducatur in egeſtatem datur ei curator. nam quo ad bona ipſius pertinet furioſum facit exitum. ut.ff.de tutori.& curato.datio ab his.§.diuus. Sed furioſo interdicitur ipſo iure nō expectata interdictione a iudice facienda. ut.ff.de curatori.furi.ſi.l.i.Sed an poterit contrahere iſte prodigus qui neqꝫ tēpus neqꝫ finem expēſarum habet. Diſtinguo.aut eſt ei interdicta adminiſtratio bonorum ſuorum per iudicem. aut nō.ſi non eſt interdicta ei poteſt ſe obligare & contractus celebrare.dum tamē ꝙ nō habeat aliud impedimentū. Dubitabatur tamen ꝙ nō poſſet preſumendo forſan ꝙ eſſet ſibi interdicta adminiſtratio bonorum a lege & ſine iudice aliquo ſicut i furioſo.ut.ſ.dixi. & ideo uidebat non poſſe ſe obligare. Sed contra eſt in caſu iſto ut modo dixi. Si autē interdicta eſt ei adminiſtratio ꝑ iudicē. tūc aut

UVA. BHSC. IyR_072

uult ſe aliis obligare.uel aliquid de ſuo
alienare & non poteſt.aut uult ſibi ſtipu
lari & alios ſibi obligare & bene poteſt.
quod eſt notabile.& ſic quantum ad hoc
eſt ſimilis pupillo.ut hec probantur .ff.
de uerbo. obligatio.l. cui. Item extra
litteram no.ꝙ iſtis prodigis datur cura-
tor interdictione facta & ordinat lex eis
quoſdam cura.ſcilicet agnatos proximio
res.& deficientibus agnatis.uel non exi-
ſtentibus aliquibus in teſtamento ordi-
natis.iudex habet dare curatorem.ut in-
ſti.de cura.§.furioſi.& uidentur iſti eſſe
prodigi ſub cura agnotorum ſuorum in
terdictione facta.ut.ff.de curat. furio.l.
i.no. Item etiam dantur cur. furioſis
a lege ſcilicet agnati proximiores.& ſunt
ſtatim cura.poſt furorem non expecta-
ta aliqua interdictione facienda furioſo.
nam ſtatim adueniente furore eſt ipſo iu
re interdictum furioſo. Item etiaꝫ a iu
dice datur curat.furioſo.ut prealleg.ff.
de cura.furi.& inſtitu.de cura.§.furio-
ſi. Et intelligas ꝙ iſtis perſonis dantur
cura.ratione furoris uel prodigalitatis ſi
ſunt maiores.xxv.an.nam ſi eſſent mino
res tunc ratione etatis potius q̃ furoris
daretur curator.ut.C.de curato. furio-
ſi.l.i.

Hereticus.rubrica.

Irca.§.iuſtum duo ſunt uiden-
da.Primo quis ſit hereticus. Se
cundo an poſſit hereticus cõtra
here. De primo dicit do.Azo.in ſum-
ma ſua.Hereticus eſt qui leui argumen-
to a iudice catholice religionis & tramit
te detentus fuerit deuiare.ut.C.de here-
ti.& mathe.l.ii.in fi.uel qui non eſt mé-
brum ſancte catholice eccleſie.uel qui ẽ
diuerſarum here.ut in auten.de priuile-
dotis.coll.iii.uel non credit quod pre-
dicant ſancta quattuor euangelia.C. de
here.l.quecunq;. Viſo de primo uidẽ
dum eſt de ſecundo ſcilicet an poſſint cõ
trahere heretici.ad quod ſciendum eſt
ꝙ quidam ſunt peſſimi heretici.& in ma
ximo errore conſtituti ut ſunt manichei
donatiſte.& quidam alii perfidiſſimi.ut.
C.de here.& mathe.l.quoniam.&.l. qui
cunq; quibus omnibus legittimus actuſ
eſt interdictus.ut preallega.l.dicitur.Et
cum aliis hominibus nihil ex legibꝰ uel
moribus cõmune habent. hi enim neq;
pactum neq; contractum facere poſſũt.
non enim uendere poſſunt nec emere ne
q; donare.neq; alio quoq; titulo recipe-
re nec teſtamentum facere poſſunt. nec
ex teſtamento alterius aliquid caperẽ poſ
ſunt.ut predictis.l.appro.Porro ſcien-
dum eſt hereticos omnes infames eſſe ꝑ
auten.gazatores patarenos.& per autẽ.
credentes.& ideo repellendi ſunt a teſti-
monio quia infames repelluntur a teſti-
moniis.ut.ff.de teſti.l.iii.&.l.ob cauſã.
Et ſic ſm dominum meum eſt hodie cor
rectum qd' dici conſueuit.ſ̃. de iudiciis
in rubr.de tut.ibi enim dicitur ꝙ here-
tici in cõtractibus poſſunt ferre teſtimo
nium.ſed in iudiciis non.erit enim hodie
tale dictum correctum cũ ipſo iure ſint
infames per predictam auten.gazatores
& ideo nec in iudiciis nec in contracti-
bus hodie ferent teſtimonium. Item
ſcias ꝙ heretici accuſari poſſunt de here
ſi.ut patiantur penam deportationis. ſi
ſeruent hereſim. Si autem doceant il-
lam mortem patiantur.qui autem dicũt
eam in decem libr. auri damnentur.
Et ſi conuenerint in templum. damnen-
tur ad mortẽ ut.C.đ heretic.& manich.
l.quicunq;.§. nemo. &.C.de paga.l.i.
Item non ſunt creandi miniſtri eccle-
ſie.nec priuilegiis aliquibus gaudeant.
nec ad regimen reipublice eligi debent
ut.C.de manich.& heret.l.curiales.&.l.
omnes.&.C.de iudeis.&.l.ultima.

De apoſtotis.Rubrica.

Cce alia perſona que ratione
delicti prohibetur contrahe-
re ſcilicet apoſtota. Et circa
quam primo uidendum eſt qui ſint apo
ſtate. Equidem apoſtate ſunt qui no-
mine chriſtianitatis inducti ſacrificia po
ſtea fecerunt uel facienda mandauerunt

UVA. BHSC. IyR_072

fidem polluendo.quã deo dedicauerũt.
proditionem diuini miniſterii i propha
na migrando cum eni eſſet de fide xp̃ia/
na ad perfidiam iudaicam uel paganam
tranſierunt & probantur.C.de apoſt.l.
iii.&.l.apoſtatorum. Viſo ergo q̃ ſint
apoſtate dicendum eſt de penis eorum.
Et interdicitur eis poteſtas contrahendi
& teſtandi. non enim donare nec teſta/
mentum facere poſſunt. nec teſtimoniũ
dicere nec ex teſtamento alterius capere
nec in ſtatum priſtinum reuertuntur.
etiam acta penitentia.ꝙ eſt q̃tum ad ui/
tandam indignationem imperatoris. nõ
quo ad deum uel ad eccleſiam.que eccle
ſia germina non claudit redeũtibus. ut.
C.de ſum.trini.& fid.catho.l.ult. Por
ro & de ciuitatibus eiciendi eſſent apo/
ſtate.etiam ſi laici ſunt.niſi quia uiſum eſ
ſe fuit pene maioris inter homines uerſa
ri.Et hominum carere ſuffragiis.ut.C.đ
apoſta.l.hii qui.Si autem clerici ſunt ex
pelluntur de ciuitatibus. ut.C.de ſum.
tri.l.ii.&.C.de apo.l.fi. Vltimo extra
litteram ſciendum eſt ꝙ qui ingreditur
monaſterium & de relinquit monaſteri
um apoſtata dicitur per ſimilitudinem.
quia quoddãmodo fidem religionis quã
promiſerat deſeruit de quo notare habeſ
ꝙ res quas habebat tempore ĩtroitus pe
nes monaſterium remanere debent ſi de
iure tenuit ingreſſus & ſi res aliquas acq
rat poſtq̃ monaſterium derelinquit etiã
ad monaſterium ſpectant.Si autem igreſ
ſus non tenuit ab inicio quid tunc de bo
nis eſſe debeat. dic ut. ĵ. quib.mod. re.
do.nob.acqui.in.§.item monacatione.
Item & derelinquens monaſterium ab
epiſcopo & a iudice loci ad monaſteriuꝫ
reduci debet. & etiam abbates poſſent
eum petere & recuperare rei uendicatio
ne adiecta cauſa đ iure canonico.ut hec
probantur in autenti.de ſanctiſſi.epi.§.
ſi quis monachus derelinquit.&.ff.đ rei
uendica.l.i. & non poteſt monachus in
monaſterio profeſſus ſe obligare nec te
ſtamentum facere cum pro mortuo re/
putetur & cum propria habere non poſ
ſit.ut.C.de ſacro ſan.ecle.auten. ingreſ/
ſi.&.C.de epiſco.& cle.l.deo nobis.§.i.
Iudei autem non repelluntur de ciui
tatibus.imo ſynagoga permittitur eis ha
bere religionis cauſa ueterẽ fulcire non
autem nouam fabricare.& in ea uetan/
tur xp̃iani intrare.ut.C.de iude.l.ulti.§
id.&.l.in ſynagoga. Item permittitur
iudeis contrahere ſuper rebus ſuis pro
uoluntate ſua ſicut xp̃iani faciunt.Iuſtũ
eſt enim ſua cuiq; committi.ut.C. de iu/
de.l. nemo.nec permittitur chriſtianis
ſeruire in iudeos etiam ſi ſceleribus im/
pliciti ſunt. Nam idcirco iudiciorum ui
gor iuriſq; publici tutela uidetur in me/
dio conſtituta ne quiſq̃ ſibi ipſi ſumere
ualeat ultionem.ut.C.de iude.l.nullus.
Item permittitur iudeis agere & con/
ueniri apud iudices noſtros ordinarios
non apud ſeniores eorum.ut.C. đ iude.
l.iudei.In die ſabbati tamen non debent
iudei conueniri.quia ſui cultus reueren
tiam ſeruant. & ita econtrario chriſtia/
nos non conuenire in tali die.ut.C.de iu
de.l.die ſabbati.collegio tamen uel uni/
uerſitati iudeorum legari non poſſet.ut.
C.de iude.l.i.ſed ſingulis iudeis ſic.ut.ff
de rebus dubiis.l.cum ſenatus. Item
nota ꝙ adminiſtrationes & honores iu/
deis interdicuntur. ut.C. de iude.l.ulti.

De committente crimen leſe maie/
ſtatis.

Ec eſt quarta perſona que pro/
hibetur ratione delicti contrahe
re Circa quam ſciendum eſt.
Primo quis dicatur committere cri/
men leſe maieſtatis. Secundo que ſint
pene eius. De primo ſcias ꝙ ubicunq;
quis contra urbem aliquid molitur com
mittere ipſe tenetur hoc crimine. item &
qui iuuat hoſtes armis uel alio modo.
Item qui ſeditionem uel tumultum in ci
uitate ſcilicet romana per excellentiam
facit tenetur crimine leſe maieſtatis. Si
in alia ciuitate ſeditionem uel tumultum
faciat penam mortis ſuſtinere debet. ut.
C.de ſeditioſis.l.i.&.ii. Item qui procu/
rat ꝙ imperator occidatur uel manatus

UVA. BHSC. IyR_072

uel qui circa latus Imperatoris militant
in militia armata uel inermi. Item & qui
arma ſumit uel loca occupat contra rem
publicam crimine leſe maieſtatis tene-
tur. ut. ff. ad. l. iul. maieſt. l. ii. iii. & . iiii.

Secundo notandum eſt ꝙ qui crimen
leſe maieſtatis commiſit gladio puniri d̄
bet & ab omnib⁹ accuſari poteſt. & mul
tis aliis modis committitur crimen leſe
maieſtatis. & poſt mortem eius accuſatio
poteſt inſtitui. & bona eius ab heredib⁹
auferuntur ut nota. in inſtitutio. de pu-
bli. iudic. §. publica autem iudicia. in gl.
porro. ex quo tale delictum commiſe-
runt aliqui licet adhuc damnati fuerint
per ſententiam. neq; contrahere neq; ali-
quid alienare poterunt. non enim dona-
tio neq; emancipatio neq; manumiſſio
poſt tale crimen commiſſum ualebit. ut.
C. ad. l. iuli. maie. l. q̄ſquis. & . l. fi. In aliis
autem criminibus contrarium eſt nam ī
aliis criminibus ſiue donatio ſimplex &
inter uiuos fiat ante commiſſa crimina
ſiue poſt. dum tamen ante condemnatio
nem ualet. ut. ff. de dolo. l. poſt contra-
ctum. Si autem poſt condemnationem
fieret donatio tunc non ualeret. ut pre-
dicta. l. poſt contractum. in fi. l. Seru⁹
autem eſt in donatione cauſa mortis fa-
cta que ſiue fiat ante reatum ſiue poſt
non ualet. ut. ff. de dona. cauſa mortis. l.
ſi quis. In donatione autem inter coniu-
ges facta ſeruatur diſtinctio. l. poſite in.
C. de donatio. inter uirum & uxorem. l.
res uxoris. quaꝫ non dico breuitatis cau
ſa. Sed ibi per te plene poſſes de materia
iſta uidere. predictis itaq; quattuor per-
ſonis interdicitur a lege commertiū con
trahendi id eſt facultas propter delicta
ſua ut in qualibet per ſe uidere potui
ſti.

An mulier contrahere poſſit.
Rubrica.

Ictum & determi natum eſt ſu-
pra de. xiii. perſonis que prohi-
bentur contrahere ſicut a prin-
cipio promiſerat auctor noſter dicere. &
ammodo deberet imponi finis rubrice.
Sed anteq̄ finem imponat uult tractare
de muliere. non quia mulier ſit de illis ꝑ
ſonis que non poſſunt ſe obligare. quia
ipſa ſuo nomine poteſt omnes contract⁹
regulariter celebrare. ut. j̄. patebit. nec
ratione ſexus prohibetur contraher̄. ſed
quia in quodam caſu mulier iuuatur ſci
licet in fideiuſſione & efficaciter non te-
netur. & hic tractabatur de perſonis que
efficaciter ſe obligare non poſſunt. ideo
incidenter de muliere hic tractare uo-
luit. Queritur ergo an mulier poſſit
contrahere. Ad quod diſtinguendum eſt
quia aut uult contrahere cum extraneo
aut cū marito ſuo. Et primo uidenduꝫ ē
an cum extraneo poſſit contrahere. Secū
do an marito. Sciendum eſt igitur pri-
mo ꝙ mulier cum extraneo regulariter
omnes contractus facere poteſt quia nō
reperitur prohibita. Et omnia uidentur
conceſſa que non ſunt prohibita. ut. ff.
qui. de cau. ma. in integ. reſtitu. l. nec nō
§. ꝙ eis. niſi haberet impedimentum ali-
quod de ſuperioribus ut quia furioſa uel
mentecapta. uel aliud ſimile impedimen-
tum. quia tunc quod notatum eſt ſupra
in maſculo idem in femina eſt ſeruabis
non ergo ratione ſexus i deſt quia femi-
na eſt prohibetur contrahere. nam licet
dicatur ꝙ in multis iuris articulis eſt de
terior conditio feminarum q̄ maſculorū
non tamen q̄tum ad contrahendum &
ſe obligandum & ſtipulandum niſi in ca
ſibus uelleiani. ut. j̄. dicam. Vnde uendi
tiones locationes. donationes. & omnes
contractus cum extraneo celebrare po
teſt. nec exigitur conſenſus mariti. nihil
enim q̄tum ad ſe obligandum & contra-
hendum habet facere cum marito. nec ī
eius poteſtate eſt tempore matrimonii. ī
mo ſui iuris eſt. uel ſi habet patrē in pa-
tris poteſtate eſt uel aui paterni. ut. C. de
conditio. inſer. l. ſi uxorem. Et inſtitut.
ad tertulia. §. primo in fine. Operari ta-
men marito & in eius ſeruitio eſſe debet
ut. ff. de oper. liber. l. ſicut. nec creden-
dum eſt ꝙ ſi uxor alicuius obliget ſe ali
cui extraneo. ꝙ ideo maritus uel res eius

UVA. BHSC. IyR_072

obligentur & teneantur ad hec.ut.C.
nec uxor pro marito.l.pe.ſic ergo muli
er cum extraneo optime obligatur & cũ
effectu tenetur & res ſuas quas habꝫ uel
ex teſtamento uel ab inteſtato uel ex ſuc
ceſſione patris uel undecunq; efficaciter
obligare poteſt. Poſita regula & de
clarata ſciendum eſt ꝙ regula fallit in
contractu fideiuſſionis quem femina cũ
extraneo facere non poteſt unde ſi Pe.
mutuo pecuniam accipiat. uel aliũm cõ
tractum faciat.& femina quedam pro eo
fideiubeat non tenetur cum effectu de fi
deiuſſione femina illa. quia iuuatur be
neficio uelleiani ſe.con.quod ſic appella
tum eſt.quia tempore uelleiani introdu
ctum fuit.ut.ff.ad uellei.l.i.&.ii.&.C.e.
l.i.Et eſt ratio quia in fideiuſſione femi
nis ſuccurritur.quia ipſe prompte erant
ad intercedendum non credẽtes ex hoc
ſentire iacturam ſed contrarium erat q̄a
qui recipit mandatum de fideiubendo ui
detur recipere & deſoluendo.ut.ff.de cõ
di.inde.l.indebitam.& ſic oportebat eas
intercedentes plerũq; pro alio ſoluere.
& de hoc ſuſtinebant periculum & dan
num rei familiaris.& propterea prouiſũ
fuit per uelleianum ꝙ de fideiuſſione nõ
teneantur.ut.ff.ad uelleia.l.i. Igitur
ſi ipſa femina fideiubeat pro aliquo iuua
tur hoc beneficio.Item ſi mandato mu
lieris aliquis fideiubeat pro aliquo ami
co mulieris apud creditorem ſcientem
mulierem hoc mandaſſe.& mulieri & fi
deiubenti ad mandatum eius competit
hoc beneficium. Sed ſi creditor ignora
bat iſtum intercedere ad mandatum mu
lieris tunc non ſubuenitur mulieri con
tra creditorem hoc beneficio uelleiani.
ut.ff.ad uell.l.fideiuſſores.&.l.ꝙ̄ quam.

Item ſuccurritur mulieri hoc ſenatuſ
conſultu ubi nullius obligationem ſu
ſcepit ſed fraude exacta a creditore qui
cum alio erat cõtracturus & mulierẽ in
fideiutricem concepturus obligauit ſe
mulier principaliter creditori.& maſcu
lus pro ea interceſſit. Sed & ubi nullo
modo fuit obligatio ſuccurritur mulieri
per uellei.utputa ſi rem uel ſubſtantiam
ſuam pro alio obligauerit. uel obliganti
conſenſerit.Secus ſi taceret alio obligan
te rem ſuam.uolens decipere creditorẽ.
ut iſta probantur.ff.ad uellei.l. quam
uis.§.ſi cum eſſẽ.&.l.uir uxori.§.ſi mu
lier.&.C.e.l.ſi ſiue. Habet itaq; locũ
hoc beneficium uelleiani.cum mulier ſu
ſcipit alienam obligationem uel partici
pando eam.ſ.mandando.fideiubendo.
conſtituendo.& cauſam in ſe tranferrẽ
do.ſ.permutando nouandi animo quod
aliis debet.uel ſi iudicium in ſe ſuſcipiat
animo nouandi defendendo alium.ut.
C.ad uelle.l.i.&.l.iiii.&.ff.eo.l.ii.§.om
nis.qualiter fiat mandatum & conſtitu
tum & nouatio cauſa breuitatis omitto.
Sed fallit in caſibus multis in quib⁹ mu
lier de fideiuſſione tenetur & ceſſat hic
ſe.con.quos littera hic ponit & pone ſic
caſum in iſto.§.qui incipit.Primus eſt ſi
mulier ꝛc.habebam ſeruum qui affecta
bat manumitti ego uolui eum manumit
tere & ipſe mihi daret.C. uel & mulier fi
deiuſſit pro eo uel ipſa tantum princi
paliter iſta.C.pro ſeruo ꝓmiſit poſtmo
dum manumitto ſeruum & peto pecuni
am a muliere.& mulier allegat uelleia
num & certe non audit̃ fauore liberta
tis.Satis enim durum & pietatis rationi
contrarium eſſet dominum ſerui qui mu
lieri credidit & libertatem ſeruo impo
nere & ſuum famulum perdere & ea nõ
accipere propter que ad huiuſmodi ue
nit libertatem.ut.C.ad uellei.l.penulti.

In ſecundo.§.qui incipit.ſecundus ca
ſus eſt.ꝛc.Et ſic caſum pono. Contraxi
matrimonium cum quadam muliere &
quedam alia promiſit mihi dotẽ pro ea.
peto ab ea dotem quam mihi promiſit
pro uxore mea. ipſa uult opponere mi
hi uellei.certe non poteſt.& hoc fauore
dotis iudicatum eſt. neq; enim ferendũ
eſt quaſi caſu fortuito interueniente mu
lierem fieri indotatam ut ſic ob hoc a ui
ro forſan repellatur.ut.C.ad uellei.l.fi.
Vnde nota ꝙ mulier poteſt fideiuſſionẽ
dare marito pro dote ſibi ſoluẽda & ma
ſculum & feminam ſecus econtra ſi ma
ritus uelit dare uxori fideiuſſorem pro

UVA. BHSC. IyR_072

dote reſtituenda uel conſeruanda . quia
non poteſt maſculum uel feminam .ut.
C.ne fide.do.dentur.l.i.&.ii . Tertius
caſus eſt talis ubi ceſſat uelle.contrahe/
bam cum aliquo qui mulierem in fideiu
tricem dare uolebat ego creditor cogi/
tans ꝙ beneficium uelleianem habebat
mulier noluit eam accipere niſi huic uel
leiano renunciaret. ita ꝙ ipſa beneficio
uelleiano renunciauit poſtea uult oppo
nere mihi uelleianum certe non poteſt
quantum ad iſtum contractum in quo
renunciauit quia huic beneficio bene re
nunciatur.ut.ff.ad uelle.l. ulti.§.pe. eſt
enim fauore mulieris introductum iſtud
beneficium.& ideo ei renunciare poteſt
per iſtam regulam iuris dicentem. licet
unicuiqꝫ renunciare iuribus que pro ſe
introducta ſunt.ut.C.de pac.l.pe. Va
let utiqꝫ hec renunciatio cum mulier ſcie
bat ſe tutam puta certiorata a contrahen
te uel aliunde nouit contractum ſi non
ſciuit.& ſe.con.renunciauit uel omni le/
gali auxilio nihilominus erit tuta . quia
generalis renunciatio. ad hoc quia ipſa
ne ſciuit uel non cognouit non trahitur
ut.ff.de tranſ.l.c.acquil. & ideo cautus
tabellio ſemper certificet mulierem fide/
iubentem ꝙ ipſa non tenetur de fideiuſ/
ſione.quia uelleianum iuuat eam . ſed ſi
ipſa renunciet illi beneficio & ſciat ſe te/
neri & tunc ualet renũciatio ut ſupra di/
ctum eſt.ſed do.Ac.querit.ff.ad uelle.l.
ſi.in glo.ibi poſita.ſi inſtrumento dicat̃
renuncians uellei.& omni alio auxilio.
an preſumatur certificata eoipſo ꝙ ẽ ibi
renuncians ⁊c.& arg.ꝙ uideatur certifi/
cata eo ꝙ eſt ibi renunciauit.licet nõ di/
catur in inſtrumento certificata . Et tali
ratione quia in inſtrumento omnia pre/
ſumuntur ſolenniter acta.eo ꝙ inſtru/
menta a diſcretis & peritis conficiuntur
& ideo non eſt preſumendum ꝙ ipſi nõ
certificarent.ut ar.inſti.de fideiuſ.§.fin.
& inſtitu.de inuti.ſtipulatio.§.ſi ſcriptũ
ſed ipſe Azo.uidetur ſentire contrarium
in hoc caſu.quia iſtud beneficium non
eſt reſtringendum.ar.ff.de libe.& poſt.
l.cum quidam. Quartus caſus eſt ta/
lis contraxi cum aliquo pro quo mulier
quedam interceſſit & iſta mulier pecuni
am uel rem aliam pro fideiuſſione quam
faciebat accepit creditor agit cõtra eam
pro fideiuſſione quam fecit.ipa opponit
uelle.queritur an poſſit.Et reſpondetur
ꝙ non ſit creditor probet eam pecuniã
uel rem aliquam accepiſſe .& ſi ipſe non
probaret hoc uelleiana mulieri compe/
teret.actus tamen haberet creditor con/
tra eum pro quo mulier fideiuſſit.ut.C.
ad uellei.l.antique no. Quintus cãus
eſt ubi ceſſat uelle.ſi uoluit decipere cre
ditorem in quo ſcias ꝙ ſi contraho cum
aliquo.& femina fideiubeat pro eo ſciẽs
ſe non teneri propter uellei.cum credi/
tor ignoraret.uel ſi animo decipiẽdi cre
ditorem fideiuſſit forte aſſumendo ſibi
ueſtem uirilem.ipſa perdit uellei.& tene
tur cum effectu de fideiuſſione .ut.ff.ad
uellei.l.ſi decipiendi.Et eſt ratõ quia fra
gilitati mulierum & non callidi tati per
uel eia ſuccurritur.ait enim lex deceptis
& non decipientibus iura ſubueniunt.
ut.ff.ad uelle.l.ii.§.uerba. itaqꝫ.& circa
hoc ſic diſtinguas. quia aut ignorabant
ambo đ beneficio uelleiani.ſ.creditor &
femina. & tunc mulieri competit uellleia
na.Aut mulier ignorat & creditor ſcit.&
ei mulieri etiam competit uellei. ut.ff.ad
uell.l.uir uxori.Aut ambo ſciunt & mu
lieri dabitur adhuc beneficium uellei.li
cet quidam dicant hoc caſu mulierẽ nõ
iuuari.quia uoluit decipere. quod non
eſt uerum.quia creditor non uidetur eẽ
deceptus qui ſciuit ut.ff.de actio.empt.
l.i.in ſi.Aut femina tantum ſciuit uelle.
ſibi competer̃ & creditor ignorat.& iſto
caſu ceſſat uellei.nec mulieri ſubueniet̃
ut.ff.ad uelleia.l.ſi decipiendi. Sextuſ
caſus eſt ubi ceſſat uelleianum ſi mulier
interceſſit.aut pignus aut fideiuſſorem
dedit ⁊c.In iſto.§.ita ponitur caſus.Qui
dam accepit decez mutuo a.P.& mulier
quedam fideiuſſit pro eo & ſtetit in tali
fideiuſſione per duos annos numeran/
dos a prima cautione tranſactis duobus
annis creditor petebat pecunium a de/
bitore.& cum debitor non poſſet com/

UVA. BHSC. IyR_072

mode ſoluere. mulier predicta ſe iterim ad idem debitum obligauit. uel pignus uel fideiuſſores dedit. poſtmodum uult opponere uellei. contra creditorem petentem pecuniam ab ea ex tali fideiuſſione certe legitur hic ꝙ nõ poterit iſto caſu opponere uellei. Et eſt ratio quia ſibi debet imputare ſi ultro firmauit ꝙ ſepius cogitare & euitare potuit. uidetur eni & ut in littera plene dicitur & probatur iſte caſus. C. ad uelleia. l. ſi mulier. Et nota ꝙ duo ſunt neceſſaria iſto caſu ut ceſſet uellei. ſ. primo ꝙ curreret bienniũ ſi enim infra biennium iterum ſe obligaret ad idem debitũ non noceret ſibi. qa ex conſequentia ſue fragilitatis in ſecundam uidetur incidiſſe iacturam. Sed eſt etiam neceſſarium. ſ. tranſacto biennio iterum ad idem debitum ſe obliget. Si enim tranſiret biennium & triennium & non eſſet ſecunda cautio nunq̃ preiudicaret ſibi mulieri. Et nota ꝙ due cõfeſſiones plus operantur q̃ una. ut prealleg. l. ſimiliter. &. C. de pl. pet. l. i. In littera ergo noſtra ſunt ſex caſus in quibus mulier cum effectu tenetur nec habet uellei. Et ſunt hic uerſus cõprehendentes iſtos ſex caſus. Sed etiam extra litteram poſſunt addi caſus ĩ quibꝰ uelle. ceſſat quos. G. D. R. & Ac. in ſuis glo. notauerunt.

Primus ſimiliter in rem ſuam fideiubeat. ut ſi pro creditore ſuo aliquid fideiuſſit. uel ſi eum defendat. cui aliquid uẽdidit. qui habiturus regreſſum eſſet contra eam. nam tunc uell. ceſſat quia non ꝓ alio intendit. ſed pro ſuo facto. ut. C. ad uellei. l. ii. &. ff. eo. l. ſed ſi eam. Idem eſt etiam ſi ſucceſſit ei pro quo fideiuſſit. nã tunc ceſſabit uellei. ut. ff. ad uelle. l. quãuis. §. prolem. poteſt addi nonus caſus ubi ceſſat uelleiãum. Vt ſimiliter que fideiuſſit pro me in. x. ſoluit predicta. x. Nam ſi conueniatur ex fideiuſſione hoc caſu non opponet uellei. ut. ff. ad uellei. l. ſimiliter contra ſe. con. Item ceſſat ſe. con. & uel. ubi mulier non obligata ꝓ creditore extraneo ſoluit creditori eius donat enim tunc. & in donatione nõ ſubuenitur ei. quia raro donat femina imo ad donandam erat potius calcaribus impellenda quam freno temperanda. Eſt genus mulierum auariſſimum. facile autem mulier pro alio ſe obligat. & ideo in fideiuſſione ſubuenitur ei non autem in donatione. ut. ff. ad uelleia. ſed ſi ergo. in fi. &. ff. de dona. inter uir. & uxo. l. ſi ſtipulata. poſuit & alios plures caſus in q̃bus ceſſat uelleia. in ſua ſumma do. Azo. quos ad preſens prolixitatem timens recitare non audeo. Item ſciendum eſt ꝙ iſtud beneficium datur heredibus mulieris & opponi poteſt ante ſententiam & poſt. ut. C. ad uelleia. l. heredes. &. ff. e. l. tam. & ſi mulier que fideiuſſit pro aliquo ſoluerit credens ſe teneri repetit ſolutum. Si autem ſciebat ſe tutam & ex certa ſcientia ſoluit donare uidetur. ut. ff de condi. inde. l. qui excepti. &. l. i. Extra litteram notare potes ꝙ dominus. Mar. uoluit dicere ꝙ hodie ipſo iure nõ tenetur mulier de fideiuſſione etiam ſi in rem ſuam fideiubet. uel pro dote mulieris uel pro libertate ſerui niſi intercedat in inſtrumento publico cõfecto & a tribus teſtibus ſubſcripto tunc in illis caſibus in quibus olim tenebatur. & uellei. non habebat utputa in rem ſuam uel ꝓ dote alterius mulieris intercedebat. & hodie tenebatur in illis autem ubi olim tenebatur ſed uellei. eam excuſabat hodie non ipſo iure ſed per exceptionem uelleiani. & ita intelligebat. C. ad uellei. l. antique. §. autem. do. autem Azo. B. & Acur. dicunt ꝙ in illis caſibus in quibꝰ olim tenebatur. nec uelle. habebat ut ſi in rem ſuam uel pro libertate uel pro dote interceſſit & ſimilibus quos habuiſti ſupra in. §. ſed fallit. tenetur etiam hodie nec uelleia. habet quantuncũq; nõ obligauit ſe in inſtrumento publice confecto a tribus teſtibus ſubſcripto. in illis autem caſibus in quibus olim iuuabatur per uelleia. hodie ipſo iure iuuatur exquo non intercedit pro alio in inſtrumento publice confecto & a tribus teſtibus ſubſcripto. Si autem intercederet in inſtrumẽto publice cõfecto & a tribꝰ teſtibus ſubſcripto. tunc ſeruantur iura q̃

UVA. BHSC. IyR_072

cauta ſupra de interceſſionibus feminarum ſcilicet ꝙ per uell. iuuetur cum illa ipſi intelligunt preallega. l. antique. §. ne autem. Viſo an cum extraneo mulier poſſit contrahere. Sequitur tractare ſecundo loco an cum marito contraherẽ poſſit. Circa quod notare hẽs. ꝙ regulariter omnes contractus ad inuicem celebrare poſſunt maritus & uxor uenditiones loca. permu. & alios cõtractus dummodo ueri ſint contractus & nõ ficticii. nam ſi probarentur ficticii. quia cũ maritus uelit donare uxori & ſciret ſe non poſſe. finxit ſe uendere donationis cauſa ei precium remittens non ualerent tales ficticii contractus. ut. ff. đ dona. inter uirum & ux. l. ſi ſpõſus. §. circa quomodo autem ſe conueniant ad inuicem maritus & uxor utrum inſolidum an inquantum facere poſſunt. dic ut no. infra in ti. de renunci. §. beneficium. ut quis condemnetur. A regula aũt ſupra dicta ſcilicꝫ ꝙ uxor cum marito omnes contractus poteſt celebrare dũ ueri ſint. excipitur ꝯtractus donationis inter uiuos quã donationem facere nõ poſſunt ad inuicẽ maritus & uxor. Et ad hoc inueſtigandũ ſcire habes ꝙ multe ſunt donationes. eſt quedã donatio enim que dicitur cã mortis. & ẽ iſta donatio cauſa mortis ultima uoluntas quedam. ut no. s̄. in. viii. ca. ſũme noſtre i ſi. ca. & de natura eius ibi plene notatum inuenies. & talem donationem maritus uxori poteſt facere. & uxor marito quia in hoc tpe excurrit donationis euẽtus quo uir & uxor deſinunt eſſe ſed interim non ſtatim fiunt res eius cui donate ſunt. ſed tunc demum cum mors fuerit iſecuta medio igitur tempore dominium remanet apud eum qui donauit. ut. ff. de dona. inter uir. & uxo. l. ſi eum. §. ulti. & qui. & . l. ſed interim. Eſt & alia donatio que dicitur legatũ. nam legatũ eſt donatio quedam a dſuncto relicta & ab herede preſtanda. ut. ff. de leg. ii. l. legatum eſt. & de eius natura plene inuenies notatum in. viii. cap. de ultimis uoluntatibus in rubrica de leg. & fideicõ. & talem donationem maritus & uxor ad inuicem facere poſſunt. ut. C. de leg. l. cum alienam. Sunt & alie tres donationes que nõ cauſa mortis fiunt ſed inter uiuos ob cauſam matrimonii tñ fiunt. prima eſt dos. nam dos eſt donatio q̄dam. Vnde in greco dõatio dicitᷣ ferna. & ferna idẽ eſt qđ donatio. ob cauſam tamẽ matrimonii fit & nõ ſimpliciter ut dixi. & de natura eius inuenies notatum in ſecundo. §. de dotibus. Et talis donatio uel dos conſtituitᷣ a muliere uiro & ante matrimoniũ & poſt & omni tempore. ut plene nota. in ſecundo capitulo ſumme noſtre in inſtrumento augmenti dotis. Eſt & ſecunda donatio que ſit ob hanc cauſam matrimonii. ſcilicet donatio propter nuptias. quaꝫ facit maritus uxori in contrarium dotis. & de natura eius habes in inſtrumento donationis propter nuptias. & talis fieri poteſt indubitãter a marito uxori. ut. C. de donat. an. nup. auten. dos data. Eſt & tertia donatio que fit ob cauſam ſcilicet ſponſalicia largitas quam facit ſponſus ſponſe & econuerſo. Et de natura eius habes notatum in predicto inſtrumento ꝑpter nuptias poſito ſecundo capitulo. ſũme noſtre. & talis donatio celebrari poteſt inter ſponſos. ut ibi nota. Sic ergo habes quinque donationes que celebrari poſſunt inter coniuges. Eſt & una donatio que dicitur ſimplex & inter uiuos. & dicitur inter uiuos. quia non fit cõſideratione mortis. & ſimplex ideo dicitur quia ſine cauſa fit. ex ſola enim libertate animi procedit. & iſta eſt illa que eſt prohibita inter uirum & uxorem. Vnde maritus uxori & uxor marito donationem talem facere prohibentur. Et eſt ratione nimio amore inuicem ſpoliarentur donationibus non obtemperantes. & ita futurum eſſet ut in paupertatem melior incideret. & deterior ditior fieret. ut hoc probatur. ff. de donatio. inter ui. & uxo. l. i. ii. & . iii. Nec ſolum inter coniuges ꝓhibita eſt donatio ſed inter eos qui coniuges aliquo modo per poteſtatem contingunt. quod tribus modis contingit. ſ. ꝙ unus coniugum eſt in poteſtate tua. uel quia tu es in poteſtate ſua. Vel

UVA. BHSC. IyR_072

quia tu & ipſe eſtis in poteſtate eiuſdem
uel quia tu & ipſe habetis in poteſtate
coniuges . & ita duo conſoceri inuicem
ſibi donare non poſſunt . ſi ergo aliquo
iſtorum modorum alicuius maritū con
tingo ei cuius maritum contingo dona-
re non poſſum. idem ex parte uxoris. nā
qui eam aliquo predictorum modorum
contingit marito eius donare nō poteſt.
nullo uero iſtorum modorum interue-
niente donatio non impeditur. ut in ſo-
cru & nurū inuicem ſibi donantibus di-
citur. Item qui contingit per poteſtatem
inuicem coniuges ſibi donare nō poſ-
ſunt. ergo ſm hoc uxor non donabit fi-
lio fa. mariti. quia patri queritur ꝑ filiū
uel plena proprietas olim uel hodie ſal-
tem uſufructus. ut ita occaſiōe illius uſu
fructus q obueniret patri īpediatur trāſ
latio proprietatis in filium . uel dic ho-
die tenere donationem quantum ad pro
prietatem nudam que filio queritur nō
tamen quantum . ad uſumfructum . ſm
do. Az. ut in ſumma ſua de donatione in
ter uirum & uxorem. in. §. item qui con
tiguit. ſed ſm. do. Acur . non tenet cum
adhuc remaneat ratione nimio amore ꝛc
ut. ff. de donati. inter ui. & uxor. l. i. & . ii.
& . C. eo. l. ſi conſtante. ſi tamen filiofam.
meo eunti ad caſtra uxor mea donaue-
rit plena proprietas queritur filio . & iō
ualet donatio. ſicut econtra ſi ipſe de ca-
ſtrenſi peculio ſuo donauerit uxori mee
donatio ualet quia in caſtrenſi peculio
haberetur pro paterfa. & per hoc. ff. de
dona. inter uirum & ux. l. iii. §. qui ī eiuſ-
dem. & . C. eo. l. inter eos. Et eſt ſcienduꝫ
ꝙ illa donatio eſt prohibita inter uirum
& uxor. ex qua fit unus pauperior & al
ter ditior . aliquo aūt iſtorum deficiente
donatio tenet. utputa ſi maritus heres in
ſtitutus donationis cauſa hereditatem re
pudiet ad hoc ꝙ uxor que erat ſibi ſub-
ſtituta . uel que ab inteſtato ſuccedere
debebat illi qui maritum inſtituerat eā
hereditatem haberet. non enim efficitur
propterea pauperior maritus qui repu-
diat. & ideo donatio hoc caſu ualet. ut. ff
de dona. inter ui. & uxo. l. ſi ſponſus. §.

maritus. Item quero ſi maritus dona-
uit pecuniam uxori ad unguenta ſibi pa
randa non uidetur factus pauperior. &
ideo tenet donatio. ut. ff. de donati. inter
ui. & uxo. l. ꝙ autem. §. ſi maritus pecu-
niam. Porro in quibuſdam caſibus ī-
ter ui. & uxo. donationes inter uiuos ſūt
conceſſe & ſi donator fiat pauperior &
accipiens locupletior. Si enim uir uxori
cuius edes incendio conſumpte ſunt ad
refectionem earum & pecuniam dederit
ualet donatio intantum inquantum edi-
ficii conſtructio expoſtulat. ut. ff. de do
nati. inter ui. & uxo. l. ꝙ ſuum . Item
quid ſi uxor ueſtimentis uiri uſa fuerit
uel maritus ueſtimentis uxoris. uel uxor
in domo mariti uel maritus in domo
uxoris gratis habitauerit ualet do natio.
ut. ff. de donati. inter uirum. & uxo . l.
ſi uir. Et in multis aliis caſibus ualet do-
natio inter uirum & uxorem quos bre-
uitatis cauſa omitto. Vltimo ſciendū
eſt ꝙ ſi maritus donat uxori uel uxor
marito reuocatur donatio per ipſum do
natorem in caſibus illis in quibus non
tenuit quatenus donator eſt factus pau-
perior. & accipiens locupletior . ſi ergo
uxor ex pecunia ſibi donata compauit
predium uidetur eſſe locuplex ītantum
quanti eſt predium non tamen ultra ad
id quod donatum eſt. ut. ff. de dona. in-
ter ui. & uxo. l. ꝙ autem. §. idem diuus.
& . l. uxor marito . & ſi pecuniam dona-
uit maritus. & uxor eam ex pendidit ſi q
dem in rem utilem uel neceſſariam locu
plex uidetur eſſe facta ſi autem non in
rem neceſſariam nec utilem non tenetur
ut. ff. de donat. int. ui. & uxo. l. ſed ſi uir.
§. non uidetur. §. ſi maritus. Secus ſi he-
res iſtius mulieris que donum recepit
conſumpſiſſet. quia ſiue in rem neceſſa-
riam ſiue utilem ſiue nec utilem nec ne-
ceſſariam tenent̃ heredes exquo ipſi cō
ſumpſerūt quod eſt notandū. ſecus eſſet
ſi recipiens donū cōſumpſiſſet ut dix. &
ꝑ hoc dicūtur & notātur. ff. ad fal. ꝙ de
bonis. §. ex donat. Et nota ꝙ licet dona-
tōes inter uirū & uxorē nō ualeant ſi ta
men donator p̃deceſſerit & dōationē nō

UVA. BHSC. IyR_072

reuocauerit morte eius donatio confir-
matur & fingitur retro ualuiſſe . ita ut
fructus quos i'de percepit ꝙ donatum
accepit ſuos feciſſe uideatur & rem ſibi
modo habeat .ſi autem premoriatur is
cui donatum fuit non confirmatur imo
tunc tacite reuocatur.ut.C.de donatio.
inter uirum.& uxorem.l.i.&.iii.&.l.do
uationes.&.ff.eo.l. cum hic ſtatus.§.i.
Excipitur etiam a regula ſupradicta ſci-
licet ꝙ uxor cum marito omnes contra-
ctus facere poteſt fideiuſſoria obligatio.
nam uxor pro marito fideiubere nõ po-
teſt .& ſi fideiuſſerit pro eo ipſo iure ſer-
uatur illeſa non per exceptionem uelleia
ni.ut in auten.ut nulli iudi.§.& illud.&
ideo quantum ad hunc caſum ſcilicet
quando pro marito ſe obligat nil opera-
retur renunciatio uelle.quia non com-
petit ei tunc.ſedipſum ius ſeruat ipſam il
leſam.& ideo fruſtra fieret renunciatio
exquo per uelleia.non iuuatur.ſed ut ꝓ
extraneo fideiuberet uel obligaret ſe be-
neficio uellei.ab illa obligatione exími-
tur.& tunc renunciando perdit illud &
cum effectu tenetur. Et ſic renunciatio
bene ibi operatur.& nedum pro marito
fideiubere non poteſt ſed etiam ſimul in
eodem inſtrumento alteri perſone tertie
ſe obligare non poteſt. unde ſi dicatur ĩ
carta Petrus & Berta coniugales promi-
ſerunt tantam quantitatem tali non tene
tur uxor.quia preſumitur ꝙ cauſa fide-
iuſſionis ſe obligata erat . niſi probetur
pecuniam uerſam eſſe in utilitatem mu-
lieris.ut hoc probatur.C.ad uelleia.au-
ten.ſi qua mulier. Vnum autem ſciendũ
eſt ꝙ quando maritus uendit rem aliquã
quam mulier habet obligatam pro dote
ſua & ipſa uelit iuri ypothecarum renun
ciare qď habet in re illa bene poteſt. nec
uidetur fideiubere.quia non pro marito
ſe obligat.ſed ſuum ius remittit.nec etiã
uidetur donare marito quia remiſſio pi-
gnoris non eſt donatio.nihil enim amit
tit.cum ſaluam habeat actionem pro do
te ſua perſonalem.ut probatur.C.ad uel
leia.l.etiam conſtante.ff.que in frau.cre
di.l.ſi pignus.maritus tamen non prohi
betur ſe obligare pro uxore ſua.immo ſi
procu.fideiubeat efficaciter ex fideiuſſio
ne illa conueniri poterit. ut.C.ne uxor
pro mar.l.pe.in fi. Poſtremo ponitur
hic in littera continuatio ſequentis titu.
quam in prin.ſequentis rubrice dicam.
& ideo eam hic dicere non curo.Petrus
de unzola.

De contractibus inutilibus & actione rerum.Rubrica.

t Ria ſunt ex quibus contra
ctus conſiſtunt ſcilicet ex
perſonis rebus & obligatio
nibus Actum eſt de primo
ut de perſonis. Sequitur
de ſecundo uidere ut de rebus . Verum
quia rerum quedam ſunt utiles ad cõtra-
hendum quedam inutiles.Et ĩutiles pau-
ce ſunt utiles uero multe.nam regulari-
ter omnes utiles ſunt preter quaſdam de
quibus plene uidebis. Ideo de inutili-
bus tanq̃ de paucis tractatur in ti.iſto &
ideo intitulatur ſic. Rubrica de contra-
ctibus inutilibus ꝛc.Anteq̃ ad materiam
principalem deſcendam. Sciendum eſt
quedam res redduntur inutiles ad con-
trahendum ut littera & doctores dicunt
iure prohibente contrahi ſup illis.Que
dam natura inhibente contrahi ſuper il-
lis.Et ideo titulus iſte diuiditur per do-
ctores in partes duas. In prima parte
dicitur de rebus inutilibus ad contrahẽ-
dum iure hoc faciente. In ſecunda que
incipit.in.§.item inutilis eſt contractus.
tractatur de rebus inutilibus ad contra
hendum natura hoc inducente etiã iter
res a iure inductas. Prima eſt prediũ
impuberis ideſt minoris.xiiii.an.de quo
tractabimus in lectione preſenti. Eſt
ergo uidendum an res minoris.xiiii.an.
alienari & in cõtractu deduci poſſit. Ad
qď diſtinguendũ eſt.aut eſt res que ſer-
uãdo ſeruari poteſt.ut domus predia au
rum & argentum mancipia ueſtes pre-
cioſe & omnia mobilia precioſa.q̃ tẽpo-
ris prolixitate non peunt. Aut talis ẽ res

UVA. BHSC. IyR_072

que ſeruando ſeruari non poteſt.utpūtā
poma uinum frumentum. & ille res que
temporis prolixitate corrumpuntur.
Equidem ſi ſint tales res que ſeruan/
do ſeruari poſſunt regula generali pro/
hibent alienari. Vnde regula circa eaſ
dem res eſt hic in littera talis. Res mino
ris prohibita eſt alienatio & obligatio.
Et eſt intelligenda regula large. ut neq;
donari neq; uendi neq; permutari. neq;
modo alio in aliquem tranſferri poſſint.
Item nec alteri obligare poſſunt ut hec
probantur. C. de adminiſtra. tuto l. lex
que. Fallit autem regula in caſu in quo
res impuberis alienari poſſunt. ſc;. ſi in
teruenianteaque de iuris ſolennitate in
teruenire debent. que quidem tria ſunt. ſ.
primo ꝙ fiat alienatio ob cauſam legib⁹
approbatam. ſi ſine cauſa nō ualeret alie
natio. & ſi cum cauſa non tamen a lege
approbata non ualeret ꝛc. Cauſe autē
a lege approbate propter quas res impu
beris alienari poſſunt uidentur eſſe quat
tuor ſcilicet propter es alienum ideſt ſi
pupillus habeat debitum uel feneratici/
um. uel ꝙ creditor uelit ſibi ſolui. Item
propter cauſam dotis a pupillo conſtitu
endum. Item propter donationes pro/
pter nuptias faciendas. Item propter fa/
mem. ar. C. de patribus qui filios detraxe
runt. l. i. &. ii. cum perſone in rebus cun
ctis preponantur. ut. C. de ſacroſan. ecc.
l. ſanccimus. Item propter famē coniun/
ctarum perſonarum. ut. C. de tut. & ra/
tio. diſtrahendis. l. i. §. ſed non nullos.
Et notātur hec omnia de emp. minorū. l
ob es. & de admiſtra. tut. l. lex que. Se
cundum eſt neceſſarium ꝙ tut. auctori/
tates interueniant. ut inſti. de auct. tut. in
prin. Et quomodo & qualiter auctoritas
tutoris interponi debeat in inſtrumento
uenditionis facte de re pupilli in primo
capitulo ſumme noſtre requiras. de hoc
tamen dices plenius prout not. in addi/
tionibus poſitis in inſtrumento uenditio
nis facte a tutore de re pupilli in capit.
primo. Eſt & tercium neceſſariū qa
& ſi legittima cauſa & tutoris auctoritas
interueniet non ſufficit niſi tercium in/
teruenſat ſcilicet auctoritas competentis
iudicis. ut. C. de preſcrip. min. l. obes. &
preal. l. lex que. Et ſi iſta tria interueniāt
ualet & tenet contractus de iure. ſed & ſi
deceptus erit in contractu tali etiam in
modico dico damno poterit petere reſti
tu. in inte. non obſtantibus ſolennitati/
bus predictis. Nec iuramento priuatur
reſtitutione impubes. quia impuberes n̄
iurant ut teneantur. ut. ff. de iureiurā. l.
qui iuraſſe. Si autem aliqua de illis ſo/
lennitatibus deficiat ipſo iure contract⁹
nullus erit nec opus eſt tunc ꝙ reſtitu/
tionem repetat. cum iur̄ communi ſit tu
tus. ut. ff. de mino. l. in cauſe. Cum q/
bus autem ſolennitatibus iudicis decre/
tum interponi debeat. non expono hic
breuitatis cauſa. & quia ſi hoc ſcire uo/
lueris recurre ad auroram ſuper inſtru
mento uen. facte de re pupilli ibi plene
no. de hoc. Aliquando tamen contin/
git ꝙ predium minoris ſine decreto alie
natur & ualet alienatio. ut ecce. ſi pater
pu. uel aliter etiam extraneus ex cui⁹ bo
nis predium ad minorem peruenit in te/
ſtamento uel codicillo hoc mandauit.
nam tunc ſine decreto poterit alienatio
fieri. ut. C. quam. decreto non opus eſt.
l. predium. Idem eſt ſi pater uel etiam il/
le extr aneus cui minor ſucceſſit obliga/
tus eſſet ad alienādum. nam tunc iſte mi
nor ſuccedens poterit ſine decreto alie/
nare id ad quod predeceſſor obligatus e
rat. ut. ff. quando decreto opus non eſt.
l. magis. §. ſi pupillus. &. l. i. &. §. i. Sed
hic quero extra litteram de uno uideli/
cet ſi teſtator in ſua ultima uoluntate
mandauerit generaliter de rebus ſuis uē
dendis tu. uel curator. uel commiſſariis
ſuis ut tota die faciūt an poterunt pōere
manum ad quam rem uoluerint. Reſ/
pondet Acur. ꝙ ſic. per. l. preallega. C.
quando decreto opus non eſt. l. prediū
&. ff. e. l. i. §. i. Eſt & alius caſus ubi ſiñ
decreto ꝓcedit predii minoris alienatio
utputa ſi minor impetrauerit ſpecialiter
a principe ꝙ prediū ſuum poſſit uēdere
ſine decreto. ut. C. qn̄ decreto nō ē opus
l. ii. & bene dico ſpecialiter impetrauit

UVA. BHSC. IyR_072

non autem ſufficienter generalis impetratio uenie etatis. unde quantuncunq; generalem ueniam etatis impetrauerit ſine decreto alienare non poſſet.ut.C.de his qui ueniam etatis impetrant.l.pen.

Si autem ſint res impuberis que ſeruando ſeruari non poſſunt.ut fructus uinum frumentum pira & poma & animalia ſuperuacua poſſũt a tu.minorum uel ab ipſis minoribus cum auctoritate tutoris ſine decreto iudicis alienari.ut.C.de administra.tuto.l.lex que.in fin.& quãdo decreto opus non eſt.l.ultim. Immo tu.tenentur facere ꝙ tales res uendantur congruis temporibus alioquin ſpectat ad eorum periculum ſi propter negligentiam corrumpatur.ut.ff.de administra.tuto.l.ſi res.Nec in talibus rebus reſtitutionem petere poſſunt minores niſi in caſu ſecundum quod notatuꝫ fuit ſupra in rubrica de contractibus inutilibus ratione perſonarum.§. pubes.

Vltimo ſciendum eſt ꝙ licet littera noſtra loquatur tantum de re impuberis idem eſſet ſeruandum in re adulti que ſeruando ſeruari poteſt ſcilicet ut fieret alienatio eius cum cauſa legittima & ꝙ decretum iudicis interueniret.& auctoritas cura.ſi adultus cu.haberet. Si autem curatorem non haberet tunc ipſe ſolus cum cauſa legittima & iudicis decreto alienare poſſet.& his concurrentibus alienatio ualet de iure licet ſi decipiatur etiam in modico damno poſſet reſtitui in integrum.Si autem aliqua illarum ſolennitatum deficiat ipſe iure contractus non ualet.ut probatur.C. de in integr. l.ſi curatorem habens.& de adminiſtra. tuto.l.lex que.&.C.de prediis.l.ob es. Res autem adultorum que ſeruando ſeruari non poſſunt cum curatoris auctoritate ſi eum habent.uel ſoli ſi eum non habent alienare poſſunt ut preallega.l. colligitur.ſed quia adulti hodie contrahendo & iurando in contractu de non ueniendo contra repreſentatur loco maiorum & ualent contractus ab eis facti licet decretum uel alia ſolennitas non interuenerit.reſtitutione in integrum priuantur per autem.ſacramenta.ut in precedenti rubri.notatum plene & declaratum fuit in.§.illo. Quintus caſus eſt ſi corporaliter iurauit.& ideo ſumma noſtra ſolennitates neceſſarias in alienatione rei adulti non multum recitare curauit.Petrus de unzola.

Item prohibita eſt alienatio filiofamilias.Rubrica.

Ictum eſt de una re que prohibetur alienari.ut de predio impuberis.ſequitur de alia re que alienari prohibetur.ut de re aduenticia filii que prohibetur a patre alienari.

Et in.§. iſto ad eius declarationem queritur de duobus. Primo an res patris poſſit a filio alienari. Secundo an pater poſſit res filii alienare. De primo ſciẽdum eſt ꝙ res patris alienare uel obligare non poteſt filius ſine conſenſu patris ſui.ut.ff. ad mac.l.ſed iulia.§. ſed & ſi filius.Et forte potuiſſet aliquis credere ꝙ filius poſſet res patris alienare quia filii uiuo quidem patre quodammodo domini exiſtimantur.ut inſtituti. de heredita.quali.& differen.§.ſed filii. ſed illud eſt uerum de fictione iuris ciuilis quod fingit perſonam patris & filii eſſe eaſdem.ut.C.de impube.& aliis ſubſtitutio.l.fin.uerumtamen non ſunt domini.& ideo alienare non poſſunt. ut.ſ. dixi. De ſecundo an pater poſſit res filii alienare tractandum eſt & ad hoc inueſtigandum ſciendum eſt ꝙ id quod filiifamil.qui ſunt in poteſtate habent. aut habent ex aduenticio peculio.aut ex profecticio.aut ex caſtrenſi uel quaſi caſtrenſi .de quibus omnibus eſt uidendum.& poſtea patebit deciſio iſtius mẽbri ſecundi. Eſt autem aduenticium peculium quod filiofamilias obuenit ex ſucceſſione matris uel alicuius ſibi attinentis per lineam maternam. Vel quod ſibi obuenit ex libertate extranei. uel quod ſuis laboribus acquiſiuit.uel ex ſua proſpera fortuna non tamen ex ſubſtantia uel contemplatione

UVA. BHSC. IyR_072

patris.ut.C.de bo. q; lib.l.cum oportet
in prin. Item an pecuniam quá querit
tabellio filiuſfa.de tabellionatu erit qua/
ſi caſtrenſe peculium.Reſpondeo ſi pu/
blico ſalarium recipiat dici poteſt ꝙ ſic.
ut.C.de inoffi. teſta.l.fi.§. de aliis.in fi.
§. Si autem non a publico ſed priuatim
ab iſto & ab illo mercedeꝫ recipiat uide
tur taliter queſitum aduenticium.eſſe.ut
C.de bo. q; lib. cum oportet.&.l.fin.in
prin. Et iſto aduenticio filius habet do/
minium & pater qui habet eum in pote/
ſtate uſumfructum totum ſi ſit queſitum
iſtud aduenticium filio de uoluntate pa
tris . & habet iſtum uſufructum donec
filius eſt in eius poteſtate . Niſi pater ei
remiſerit uſumfructum quo caſu uidet̃
ꝙ ualeat talis donatio incontinenti ac ſi
quid dominium filio conceſſiſſet.uel ſal
tem morte confirmatur retro ſe trahen/
do.ut uſq; a principio uideatur ualuiſſe
ut.C.de bo.q; liber.l. cum oportet.§. ſi
autem res. Si autem filius emancipe/
tur.tunc pater retinere poteſt dimidiam
uſufructus & ſemper retinere uidetur ni
ſi expreſſe remittat. ut.C. de bo. q; libe.
l.cum oportet.§.cum autem.Et uera ſũt
ꝙ pater habet uſufructum in his talibus
aduenticiis ſi filius acquiſiuit dum in po
teſtate patris eſſet.Si autem poſt eman/
cipationem talia acquirat filius tunc &
quo ad dominium & uſufructum to/
tum ſibi queret filius & nihil pater habe/
ret.niſi eſſent bona materna que filio q̃/
ſita eſſent ut quia hereditas matris filio
emancipato deferatur . nam tunc pater i
uirilem partem uſufructus admittatur.
Et idem intelligendum eſt in nepotibus
& pronepotibus emancipatis.Item ſi ne/
potes ſint ex filia habet auus portionem
uſufructus in rebus que deferuntur ne/
potibus natis ex filia ab auia ſua hoc eſt
uxoris huius aui.ut.C.de bonis mater/
nis.l.i.&.ii.&.iii. Item notandum eſt ꝙ
mortuo patre filius tale aduenticium to
tum ſibi ante partem habebit nec fratri/
bus cõicare tenebitur.ut.C.de coll.l.ul
ti.&.C. de bo. q; lib.l. cum oportet .
Pater tamen actiones intentare debe
bit in aduenticio peculio queſito filio de
uoluntate patris.& mouentibus queſtio
nem reſiſtere & ſũptus ex fructib⁹ quos
habet facere tenetur. Et poteſt poni exẽ
plum in hereditate filio delata quam ſi fi
lius uoluntate patris adeat pater actio/
nes intentare & eas ſuſcipere tenetur.
Si autem contra uoluntatem patris adie
rit ipſi filio dominium & uſufructus q̃/
ritur & conueniri debet filius a credito/
ribus & ipſe actiones interpretare. patri
tamen debet poni neceſſitas hoc caſu fi/
lio agenti & fugienti conſenſum ſuum p̃
ſtare ne in iudicio ſtare inueniatur ſine
ꝯſenſu patris.ut.C.de bo.q; lib.l.ulti.§
ſi autem. Hoc premiſſo ſciendum eſt
ꝙ iſta aduenticia bona filiorum non po
teſt pater alienare . neq; obligare niſi in
caſu ſcilicet ſi filio imineat es alienum.
nam tunc poteſt alienare ut filium a de/
bito liberet. Et ponitur exemplum i he/
reditate grauata debito & filiofami.dela
ta & adita concurrente uoluntate patris
& filii.tunc enim alienabit pater.Primo
mobilia.ſecundo ex immobilibus partẽ
ſufficientem nomine filii uendere pote/
rit. ut ilico es alienum reddatur & non
uſurarum onere pregrauetur . quod ſi
hoc facere ſuperſederit ipſe uſuras. uel
ex heredibus uel ex ſubſtantia ſua dare
compellitur.ut.C.de bo.q; lib.l.fi.§.ſi
autem. Sed an filius poterit tale aduẽ/
ticium alienare cum ipſe dominium ha/
beat.Reſpondeo non ſine uoluntate pa/
tris.cum enim ſ̃m leges & naturam pa/
rentes liberos alere teneantur quare ad
uenditionem rerum ſuarum proſilire de
ſiderant.quaſi dicat non debet deſidera/
re.ut.C.de bo.q; libe.l.fi.§.filius autem
fami. Sed an cũ uoluntate patris poſ/
ſit alienare. Hugolinus ꝙ non.Acur. &
Azo.ꝙ ſic. ut in p̃alleg.§. in glo.ſua ibi
poſita not. Poſſunt etiã filiifa. acqui/
rere ex alia cauſa.utputa ex peculio pro
fecticio.Et eſt ꝓfeticiũ peculiũ quod p/
uenit ad filium ex ſubſtantia patris uel
occaſione rerum patris. utputa ſi pa/
ter dedit filio fundum ut inde ſe aleret
& idem ſi poſtea queſiuit fructus ex re/

UVA. BHSC. IyR_072

patris dicantur fructus queri. Idem
forte ſm actionem ſi pater dedit filio &
filius uſuras queſiuit.nam ex re patris ui
detur habuiſſe.ut inſtitu.per quas poſſ.
no.acquir.Ibi enim dicitur ex re patris
uel eius rei occaſione.Item ex re patris
habere uidetur quod contemplatōne pa
tris datum eſt ut.ff. de uulga. ſubſtitu.
l.ſed ſi plures.§.in arrogato.Et in iſto ꝓ
fecticio peculio pater habet proprietatē
& uſumfructum & nihil iuris in eo om-
nino habet filius.ut inſti.per quas poſſ.
nob.acqui.§.i.Propter quod patet ꝙ de
eo profecticio poteſt pater contrahere.
& ipſum alienare.& quomodocūq; uult
diſponere. Item frater cum fratre poſt
mortem patris tenetur communicare ꝓ
fecticia.ut not.C.de collat.l.ulti. Sed
hic quero ſi filiuſfami. acquirat aliquid
& dubitetur an ſit ex cauſa aduēticia uel
profecticia quid dicendum ſit ſuper hoc

Dicunt quidam ex profecticia preſu-
mi ad ſimilitudinem uxoris ex qua pre-
ſumitur ꝙ id quod acquirit tempore ma
trimonii de bonis mariti acquirat niſi ip
ſa contrarium probet.ut.C.de donatio.
inter uirum & uxo.l.etiam. Azo.autem
putat diligenter eſſe attendendum.utrū
pater ſit inops. filius uero ſtudioſus uel
curioſus & in arte ſua attentus uel bene
laboret.& quo caſu aduenticium preſu-
matur. An filius ſit piger nec alicuius ar-
tificii doctus.pater uero diues ex quibus
profecticium preſumatur. per.l.C. ar-
tu.ſi defunctus. Vel poteſt dici refert qs
agat.an iſte qui queſiuit petendo forſan
a fratre iſtud quod acquiſiuit ſcilicet pre
cipuum dari. & tunc ipſe probet quia
affirmat an alter frater petat ſibi com-
municari aſſerendo illud de bonis pa-
tris proceſſiſſe & tunc iſte probat & af-
firmat ut.& de probatio.ei qui.& nota.
per Acur.C.de bo.que liber.l.cuꝫ opor
tet.in principio.§.ibi poſita. Poſſunt
& filiifam.ex alia cauſa acquirere ſcilicet
ex cauſa caſtrenſi peculii.Et caſtrenſe pe
culium quod filiifami.in militia acqui-
runt ꝙ niſi militaſſet militaſſet acquiſi-
turus non fuiſſet. Item quod a paren-
tibꝫ uel cognatis filiofa.in militia de gen
ti datum eſt.nam pater poteſt filiofa.ad
caſtra eunti res mobiles donare.ut equū
& ſimilia ut.C.fami.her.l.ſi fili⁹.& iſtud
caſtrenſe peculium filiis totum & in pro
prietate & in uſufructu acquiritur & pa
rentes nullum ius in eo habent.ut.C.de
boniſq; lib.l.cum oportet.ibi exceptis
&c.& ideo filii poſſunt ſuper tale peculi-
um contraheř & ipſum alienare & diſpo
nere circa id prout uolunt quia pro pa-
tribuſfa.in hoc peculio habentur. ut.ff.
ad ma.l.i.&.ii. Poſſunt etiam acquire
re filiifa.ex cauſa quaſi caſtrenſis peculii
Et eſt quaſi caſtrenſe peculium quod ac
quirunt filiifa.medici.Item quod acqui-
runt filiifa.clerici de prebendis eorum.
Item quod acquirunt filiifami. magiſtri
liberalium artium.Item quod acquirunt
filiifam.aſſeſſores.Item acquirunt filiifa
mil.aduocati. qui ſalaria de publico ꝑ-
cipiūt.Et omnes qui omnino ſalaria uel
ſtipendia percipiunt publica. ut.ff. de
inoffi.teſtamen.l.fi.& de epiſ.& cleri.l.
ſacro ſcilicet.Et de aduocato diuerſorū
iudiciorum.l.fori.& de aſſeſſo.l.uelud.

Sed an quod aduocatus ex clientulis
percipit non tamen a publico eſt quaſi
caſtrenſe peculium uidetur ꝙ non cum
lex uideatur tantum dicere de eo quod
ex publico percipiunt.Sed do.Acur.di-
cit ꝙ forte uidetur dicendum ꝙ iſtud ſit
quaſi caſtrenſe peculium cum ſit ſubro
gatum loco publici ſalarii quod aduo-
catis dabatur quia.C.de aſſeſſo.l.uelud.
Simili etiam modo dubitari poteſt de fi-
liifami.medicis magiſtris liberalium ar-
tium ſcilicet etiam quod hodie minuta-
tim querunt & non ex publico ſit quaſi
caſtrenſe peculium cum plurimum ex
publico hodie non percipiant ſalarium
& ſuper hoc tenent quidam pro uerita-
te ꝙ non ſit quaſi caſtrenſe peculium ex
quo a publico non percipiunt. Poſſet
etiam dici pro & contra ſm quod in ad
uocato dixi.ſi quis argumentari uellet
ex legibus ibi alle.& iſtud itaq; quaſi ca-
ſtrēſe peculiū totū ē filiorū in ꝓprietate
& uſufructu.& nihil ī eo parētibꝫ acqrit̃

UVA. BHSC. IyR_072

& ſuper iſto poſſūt filii contrahere & ip
ſum alienare & qualitercunq; uoluerit
ſuper eo diſponere poſſunt. quia pateref
fa. in quaſi caſtrenſi peculio habetur. ut
nota. ff. ad mace. l. ii. &. ff. de col. bono-
rum. l. i. §. ne caſtrenſe. &. C. de in offi. te
ſta. l. fi. & ſic patet ex predictis ꝙ pater
caſtrenſia & quaſi caſtrenſia bona filio-
rum nō alienat cum nullum habeat ius
in eis. nec etiam aduenticia niſi in caſu.
ut ſupra dixi quia dominium non habet
profecticia ſic. quia ſua ſunt ut. ſ. notaui.
Vltimo extra litteram queri poteſt. ſi
pater rem filii uendat & filius apprehen
dat hereditatem patris & uelit poſtea rez
ſuam per patrem alienatam uendicare
an poſſit. Et fuerunt opiniones inter do-
ctores. aiunt enim quidam filium etiam
heredem patris poſſe rem ſuam a patre
alienatam uendicare. & allegāt. C. đ bo.
maternis. l. i. &. C. de bo. q; liber. l. cum
oportet. §. non erunt. Sed Ac. contradi-
cit enim filium qui eſt heres patris non
poſſe uēdicare rem ſuā per patrem alie
natam per. l. ff. de libe. cā. filium. & non
obſtant leges allegate de bōis maternis.
& de boniſq; libe. quia ibi nō erat heres.
& ubi heres non eſſet uendicare poſſet.
Sed quid ſi inſtituatur heres filius tan
tum in debito iure nature. an iſto cāu uē
dicabit fūdum ſuum a patre alienatum.
Reſpondet Ac. ſi una re que continet de
bitum nature heres inſtituatur aliis etiā
heredibus relictis loco heredis non eſt
ſed legatarii. ut. C. de here. inſti. l. quo-
tiens. & ideo uendicare non prohibetur
Si uero pro debito nature heres inſtitua
tur. ſ. in quota portione puta pro tertia
repellitur pro tertia ſed agitur cōtra he-
redes quaſi euicto eo ꝙ ſupra relictū eſt
ut. C. de inofficioſo teſta. l. ſcimus. quia
non habet debitum nature. Si uero inſti
tuitur pro dimidia repellitur pro dimi-
dia fundi. & ſi hereditatis dimidiam non
habet precium dimidie fundi. ut dictū ē.
& ad hoc debitum iuris aget contra he-
redes. ut hoc not. C. de rei uendic. l. cū
a matre. Porro ſciendum eſt ꝙ licet
dictum eſt. ſ. in prin. huius lectionis ꝙ
patri queritur uſufrūctus in bonis aduē
ticii filii exiſtentis etiam in ſua poteſtate
Fallit tamen in caſibus in quibus uſu
fructus non queritur patri. Primus ē
quando ſub conditione relinquitur uel
datur a matre uel a parente. uel ab extra
neo aliquid filio. ut patri non queritur
uſufru. quia tunc non queritur. ut in au-
ten. ut liceat matri & auie in prin. Se-
cundus ſi pater remittat uſufructum. ut
C. de bo. q; lib. l. cum oportet. §. ſi autē.
& dixi. ſ. in prin. Tercius in heredita-
te fratris uel ſororis in quacunq; parte
admittatur. ut in auten. de here. ab inte-
ſta. §. ſi uero autem. Quartus in here
ditate quam adit patre nolente. ut. C. de
bo. q; libe. l. fi. §. ſin autem. Quintus
eſt in ſeruo filio legato ut eum manumit
tat. ut. C. de bo. q; lib. l. fi. §. fi. Sextus
in lucro dotis uel donationis ꝓpter nu-
ptias quam faciunt filiuſfamil. uel filia-
famil. ut. C. de bo. q; liber. l. non ſi fine.
ſed hoc non placet domino Acur. Itē
uidetur in ſeptimo caſu. ſ. in rebus que
filio obueniunt pentibus ſine cauſa ra-
tionabili ſoluentibus matrimonium. ut
in auten. ut nulli iudicum. §. quia uero
alia. Idem & in octauo quando. ſ. uſu
fructus filio relinquitur. Nam in eo uſu
fructum pater habere non poteſt. cum
ſeruitus ſeruitutis eſſe non poſſit. ut. ff. đ
uſufructu legato. l. i. Petrus de
unzola.

Item prohibita eſt alienatio fundi
dotalis.

Ictum eſt ſupra de duabus rebꝰ
que prohiben. alienari. Seq-
tur uidere de tercia ut de fundo
dotali. In iſto. §. quinq; uidentur tan-
genda. Primo quis dicatur fundus do
talis. Et quot ſint neceſſaria ad hoc ut ſit
dotalis. Secūdo quis dicatur quaſi do
talis. Tercio quod ius ſeruetur circa fun
dum dotalem & quaſi dotalē. Quar-
to quid erit ſi fundus dotalis uel quaſi
dotalis alienetur contra. l. iul. Quin-
to ponentur quidam caſus ſpeciales in

UVA. BHSC. IyR_072

quibus fundus alienatur. Primo igit ſciendum eſt ꝙ fundus dotalis eſt ille q eſt datus in dotem ab uxore marito ineſtimatus. & non diſtinguitur ſi ſit prediuum urbanum uel ruſticum uel utrunq; ſit totum datum in dotem uel non uel pars. ut. ff. de fun. dotali. l. dotale. §. i. &. §. dotale. Et ad hoc ut ſit dotalis. quatuor interuenire debent ſcilicet ut primo matrimonium ſit contractum de iure inter mulierem dantem dotem & maritum. Secundo ꝙ ſit traditus in dotem marito per quam traditionem maritus efficiatur dominus. ut inſti. qui alie. licet uel non. in princi. tunc uere eſt dotalis ut. ff. de fund. dotali. l. dotale predium. §. dotale. Tertio ut res ſit immobilis. ut inſti. qui. alie. licet uel non. in princi. & etiam uocabulum fundi denotat hoc ꝙ immobilis amplectitur. ut. ff. de uerbo. ſignifica. l. fundi. ut. ff. de religio. l. is qui. §. i. De re autem mobili data in dotem etiam eſtimata dicam infra iam ſtatim.

Quartum eſt neceſſarium ſcilicet ꝙ fundus ſit datus ineſtimatus in dotem. nam ſi eſtimatus daretur non eſſet dotalis ſed emptitius & poſſet a marito alienari. ut. C. de re. uxo. actio. l. unica. §. & cum lex. niſi ita eſtimatus eſſet ut appareret quanti eſſet deterior in aduentu reſtituende dotis non ut preſtaretur eſtimatio. uel niſi ita eſtimatus eſſet ut mulieri eſſet electio petere fundum aut eſtimationem. quia iſtis duobus caſibus dotalibus reputatur quantuncunq; fuerit eſtimatus. ut. ff. de fund. dota. l. ꝙ ſi fundus. &. C. de iure do. l. ſi inter uirum & uxorem. Sed quid preſumam in dubio ſcilicet quo colore ſit eſtimatum datum in dotem cum inſtrumentum tantum dicat ſimpliciter rē eſtimatā datā eē marito Dicit Acur. ꝙ preſumitur illa eſtimatio que facit fundum empticium. ar. ff. l. cum fundus. uerba tamen contract? ſpectanda ſunt. ſi enim dicat uir rem recepi talem in dotem eſtimatam. C. libe. quam rem promitto reddere ſoluto matrimonio & tunc non eſt uera eſtimatio. ſi autem dicat quam eſtimationem promitto reddere. tunc eſt uera eſtimatio. & de hoc habes. C. de iure dotium. l. ſi iter. de hoc etiam uideas in additionibus in ſecundo capitulo ſuper inſtrumento do. conſtituere in re immobili. & eſtimate.

Viſo quid ſit dotalis fundus. Secundo uidendum eſt quis dicatur quaſi dotalis. Quaſi dotalis fundus eſt ille qui traditus eſt ſponſe nondum ſecuto matrimonio. Item & ille qui eſt legatus dotali ſeruo eſt fundus quaſi dotalis. ut. ff. de fundo dotali. l. iii. &. iiii. Et in iſto caſu ſcias ꝙ ſi uxor mea dat mihi ſeruū ineſtimatum in dotem. & iſti ſeruo legetur fundus uel heres inſtituatur. Aut intuitu mariti. & tunc mariti erit & penes eum remanere debebit. ut. ff. de peculio l. hic primo queritur. §. poteſt. Si autem intuitu mulieris tunc mulieris erit. & ſoluto matrimonio mulieri reddendum ē. In dubio autem ſcilicet quando neſcitur cuius intuitu ſit fundus legatus ſeruo uel heres inſtitutus preſumitur intuitu uxoris. & ſic uxori deb; reddi ſoluto matrimonio. Et ſic iſtis duobus ultimis caſibus erit quaſi dominium ut hoc probatur. ff. de fundo dota. l. fundus. &. ff. de iur. do. l. ſi legato. De tertio ſciendum eſt ꝙ circa fundum dotalem & quaſi dotalem ponitur regula. talis fundus dotalis & quaſi dotalis a marito alienari. & obligari prohibetur. ut inſti. quib. alie. licet uel non in princi. &. C. de rei uxo. actio. l. una. §. & cum leges. Non ergo uēdi uel donari poteſt uel modo aliquo in alium transferri. Et enim alienatio omnis actus per quem dominium tranſfertur. ut. C. de fundo dota. l. i. Nec ius etiam aliquod in alium conſtitui. Et ita largo modo uerbum alienari accipitur hic ut. C. de reb. alienis non alie. l. fina.

Sed quid ſi maritus uult alienare & uxor conſenciat alienationi an poteſt hoc facere certe. non. ut inſti. quib. alie. licet uel nō in principio. Et eſt ſpeciale ut ſuo fauori renunciare non poſſit quia reipublice etiam intereſt. ut. ff. ſolu. mat. l. i. Nec & ipſa uxor alienare poteſt. ut. C. de fund. dota. l. ſi prediū. Quar

UVA. BHSC. IyR_072

ter aliquos celebratur.ut.ff. de acti. uel here.uend.l. nomina. & .C.de donat.l. ſpem. Extra litteram ultimo quero ſi maritus fundum dota.uendiderit contra regulam.ſ.poſitam & fideiuſſo.ſuper illa uenditione dederit an fideiuſſor teneatur & poſſet dici ꝙ non quia iſte contractus eſt factus contra legem. unde non debet ualere contractus nec aliqd quod ſequitur ob id quod pignoris uel fideiuſſoris datio.ut.C. de le. & cōmūe.l. non dubium. Dominus autem Acu. uidetur ſentire ꝙ teneatur iſte fideiuſſor.& ita uidetur notari.ff.de fideiuſ.l.cum lex. Sic & in fideiuſſione minoris uendentis rem ſuam ſine decreto.nam licet tunc contractus non teneat in preiudicium minoris fideiuſſor.tamen ſemper teneri uidetur.ut.C.de predi.mino.l.ſed & ſi is. Et no.C.de fide.mi.l.i. ſic & in patre qui ꝓhibetur rem qui peruenit ad filium de bonis matris alienare.& tamen ſi uendiderit & fideiuſſorem dedit tenet contractus in preiudicium patris & fideiu. licet non in preiudicium filii.ut.C.de bonis ma.l.i.in fi. Ad.l.autem non dubium:incontrarium allegatur multis modis reſpondent doct. ut no.in preal.l. ſi is.C.de prediis mi.quos breuitatis cauſa non dico. Item queri poſſet ſi maritus uendidit fundum dota. & de euictione ſolenniter promittat.an teneatur. Et uidetur poſſe diſtingui hoc modo. qa aut emptor ſciebat dotalem. & tunc de euictione non agit.aut ignorabat dotalem eſſe & tunc contra maritum de euictiōe agere poterit.& eſt ar.ad hoc ꝺ re ſacra que alienare prohibetur. ut.C.de ſacroſan. ec.l.ſcimus. & tamen ſi uendita fuerit & uendicata. quia uenditio nō tenuit & emptor uelit agere de euic.diſtinguitur.quia aut ſciebat ſacram & non agit. aut ignorabat.& tunc bene agit. ut iſti. de emp.& uen.§.fi. In contrarium tamen allegari poſſet ſic uenditio fundi dotalis contra legem fit. ergo nō ualet nec etiam aliquid quod ſequitur ob id. & ſic promiſſio de euic. quam maritus fecit n̄ debet ualere quia ob id ſequitur.ut.C. ꝺ legi.& conſti.l.nōn dubium. Primum tamen a pluribus approbari uidetur.

Item prohibita eſt alienatio illius rei quam teſtator ꝛc.

Ictum eſt ſupra de tribus rebus que alienari prohibentur. Sequitur uidere de quarta que alienari non poteſt.ut de re prohibita a teſtatore que & a lege dicitur prohibita. quia uoluntas teſtatoris pro lege ſeruatur. Vnde dicit lex. diſponat teſtator ita ꝙ uult ſolemniter tamen & ſecundū iura.Nam eius uoluntas pro lege ſeruatur. ut in auten. de nup .§.diſponat.

Ad hanc materiam ſic accedo. Quidam fecit teſtamentum.in teſtamento ꝓhibuit uel precepit ne heredes ſui alienēt talem rem ſue hereditatis. & qua intentione hoc fecerit. quia forſan timebat ne heredes citius conſumerent alienando. uel quia res multum caras habebat non eſt curandum. ſed querendum eſt an ꝓhibitio ualeat.& an heredes alienare poſſint.Et circa hoc ſic diſtinguendum eſt. quia aut prohibitio teſtatoris eſt nuda. aut ueſtita. Si eſt nuda ideſt ſine cauſa. utputa quia dixi nolo ꝙ hr̄des mei alienent.nec cauſam aliquam expreſſit quare non deberent alienare nec penam aliquam appoſuit ſi contrarium facerent prohibitio nihil ualet.& heredes alienare poterunt ſine aliqua pena.nec alienatum per heredes poterit ulterius reuocari.ut.ff.de le.i.l.filiuſfamilias.§.diu.

Nam iſto caſu.ſ. quando teſtator dixit nolo ꝙ alienet heres uoluit ſentire ꝙ heres apud ſe haberet.& ita fauore heredis dixit hoc ſi ergo alienet quis contrauenit.certe nullus.ipſe etiam heres nō. quia alienando fauori ſuo renunciare uidetur qđ potuit.ut.ff.ad.l.fal .l.poteſt.

Si autem prohibitio ſit ueſtita ideſt cauſam habeat legibus approbatam.utputa quia dixit teſtator nolo ꝙ alienet heres rem talem.quia uolo eam remanere in familia mea.uel uolo deuenire ad

UVA. BHSC. IyR_072

poſteros meos.uel ſi perſona appareat cuius occaſione prohibita ſit alienatio. ideſt quia uoluit tertiam perſonam habere rem illam ſi fieret contrarium.dicendo nolo ꝙ heredes talem rem alienent. & ſi contrafacerent uolo deuenire ad petrum.tunc prohibitio facta bene ualet nec heres alienare poteſt. ut.ff.de lega. ii.l.cum pars.§.liberis.§.peto.§. fratrē. & hoc facere conſueuit teſtator quando uult perpetuo prohibere alienationem rei ſue. Sed quid ſi teſtator diceret nolo ꝙ heres alienet ne ludat pecuniam ad azardum. uel ne pecuniam in tabernis expendat. certe iſte tales cauſe ſufficere non uideantur.quia contingat heredem alienare ſi non erit qui contradicere poſſit alienationi. Quia non apparet aliqua perſona cuius fauore fuerit prohibita alienatio.nam licet dicta ſint illa uerba non tamen contraueniet heres. quia alienando fauori ſuo renunciare uidetur quod poteſt ut dictū fuit.ſ. Sed quid ſi dixit teſtator nolo ꝙ alienet.quia uolo in familia mea remanere. uel uolo ad poſteros meos peruenire. uel ſi alienet uolo ad Petrum deuenire. tunc ſi heres alienet eſt qui alienationi contradicit. quia familia uel poſteri uel ille petrus contradicet cuius fauore alienatio fuit inhibita.Et ita patet quotienſcunque teſtator prohibet alienationem alicuius rei. ſi apparet perſona que poſſit contradicere alienatione facta ualet prohibitio. Si autem non ſit perſona que contradicere poſſit facta alienatione non ualet prohibitio.ut colligi poteſt ī legibus ſupra allegatis. Porro ſciendum eſt ſi teſtator prohibet alienationem alicuius rei ſue poteſt illam prohibitionem uelamento pene corroborare ſic dicendo.ordino ꝙ heres meus non alienet talem rem. Et ſi contrafaceret damno eum in .M. libr. boñ.communi Bonon.uel fratribus minoribus iure legati applicandis. & iſto quidem caſu ſi heres illam rem prohibitam alienet contra dictum teſtatoris pena ab eo per commune uel fratres exigi poterit. quia teſtator poterit precipere ſub pena heredibus ſuis & habent ei obedire exquo honeſtum & poſſibile ꝓcipit alioquin pena exigetur ab eis legatum enim nomine pene ualet.ut.C.de his que pe.no.relinquuntur.l.i. & hoc fieri conſueuit cum alienationem uelit quis prohibere ad tempus ſcilicet uſque ad. xxx.ann.uel.xl. Vnum autem ē ſciendum ꝙ ſi teſtator precipiat ꝙ heres aliquid contra legem uel aliquid impoſſibile faciat & ſi non fecerit grauet eum in aliqua quantitate alteri nomine pene dāda non tenetur heres obedire.nec propterea relictum pene nomine ab eo exigi poteſt.ut prealleg.l.de his qui pe.no. relin.in fin. Extra litteram poteſt queri de uno uerbo de quo ſepe querunt ſcholares.Vt ecce quidam habebat filium nomine Petrum & ex eo nepotem & fecit teſtamentum in quo inſtituit filium heredem.& dixit ꝙ talem fundum hereditatis ſue non alienaret ſed in familia ſua retinere deberet mortuo teſtatore iſte filius eius.Petrus fundum alienat. mortuo petro filio & herede teſtatoris filius eiuſdem petri & nepos teſtatoris uult fūdum per patrem alienatum ab emptore reuocare. an poſſit.Et certe aut iſte nepos hereditatem petri patris non habet quia forte eum exheredauit & alium heredem inſtituit.aut hereditatem patris habet. quia eſt inſtitutus heres ab eo. In primo caſu ſcilicet quando non eſt inſtitutus heres reuocare poteſt fundum alienatum.ut.ff.de lega.i. filius.§. cum pater.In ſecuudo autem caſu ſcilicet quā do hereditatem patris habet non reuocat fundum alienatum.quia ex qua perſona lucrum capit quis. factum eius preſtare debet. ut.ff. de regulis iuris.l. ex qua. Item quid ſi iſte. P.filius teſtatoris qui prohibitus eſt fundum alienare habet tres uel plures filios & unum inſtituit & alios exheredauit uel econtra unum exheredet & alios inſtituit & fundum qui ī familia remanere debebat alienauit.Reſpondeo exheredatus uel exheredati ſemper reuocant.ſed an reuocabunt totum quando erant duo exhereda

UVA. BHSC. IyR_072

to ſciendum eſt ꝙ ſi fundus dotalis alie-
netur contra ea que dicta ſunt non tenet
alienatio. Et poteſt maritus cōſtante ma
trimonio uendicare fundum a ſe aliena-
tum. & ſic contra factum ſuum uenire po
teſt. Diſoluto autem matrimonio uendi
cat uxor & hoc ſiue iurauerit uir uel u-
xor. uel uterqꝫ. quia facta eſt alienatio cō
tra legem. & ideo nec contractus nec iu-
ramentum tenet. ut. C. de legi. & conſti.
l. non dubium. & C. de agric. & conſ. l.
quēadmodum. Regulariter autem non li
cet alicui contra factum ſuum uenire ſi
illud non ſit a lege prohibitum. ut. ff. de
adop. l. poſt mortem. Et quod dictum ē
ꝙ diſſoluto matrimonio uēdicat mulier
uerum eſt niſi ſoluto matrimonio paciſ-
catur ne petat. uel quid ſimile oſtēdet ei.
puta quia extitit heres marito & de duc-
tis legatis quantitatem dotis in heredita-
te eſt habitura. Nam tunc quod ex here-
ditate ſibi non poteſt ſeruare uendicabit
a poſſidente. ut. ff. de fun. dota. l. dotale.
§. ſi uxore. Poteſt etiam prodeſſe poſſeſ
ſori ꝙ fundus dotalis ei alienatus ceſſe-
rit lucro mariti. ut. de fun. dota. l. dotalē.

Hodie uero ſi maritus fundum dota-
lem uel donationem propter nuptias a-
lienet. & uxor alienationi eius cōſenciat
& promittat non contrauenire & ꝓprio
iuramento firmet non poterit poſtea ipſa
mulier iure canonico contra uenire ex
conſtitutione do. Boniſa. pape ſexti. que
etiam mandatur a iudicibus ſecularibus
ſeruari. ut extra de iureiuran. c. licet.

Sed anteq̄ ad quintum membrum de
ſcendam quero. Si mulier dedit res mo-
biles ineſtimatas in dotē. an maritus poſ
ſit alienare. & terminat gloſator ꝙ ſic ſi
ipſe maritus eſt ſoluendo per. l. i. C. de
ſeruo pignori dato māumiſſo. & ad hoc
eſt ar. ꝙ lex tantum de immobili prohi-
bet alienationem. ergo permittere ui-
detur de mobili. quia quod in uno pro-
hibetur in aliis concedi uidetur. ut. ff. de
iudic. l. cum pretor. Quinto loco ui-
dendum eſt de caſibus in quibus funduſ
dotalis alienatur. & pono caſum ī termi-
nis de primo caſu propter rudes quedaꝫ
mulier habebat domum communem cū
fratre ſuo pro indiuiſo. det mihi in dotē
portionem ſuam pro indiuiſo. & ſocius
prouocat me maritum ad diuiſionem ita
ꝙ inuicem diuidimus. Certe dicitur in. §
iſto. ꝙ iſto caſu ualet alienatio fundi do.
Fit enim tunc quedam neceſſaria aliena-
tio. quia cum ante diuiſionem in quoli-
bet puncto domus partem meam habe-
rem diuiſione poſtea facta uidetur eſſe a
lienata particula mea quam habebam in
parte que peruenit ad ſocium. Sed ſi ego
maritus uellem ſocium prouocare non
poſſem. licet littera ſumme contrarium
dicere uideatur. Et ita continet mirabile.
quia cogar in communione ſtare inuit᷒
quia eum non poſſum reuocare. licet e-
contra ipſe me poſſit. & probatur iſte ca
ſus. C. de fundo dot. l. ii. Regulariter au-
tem nullus cogitur in communione ſta-
re inuitus imo poſſum te prouncare ad
diuiſionem rei communis. & tu me quā-
do uis. ut cōi diuidundo. l. fi. Fallit ta
men in quibuſdam caſibus in quibus re
tinetur quis in communione inuitus. ſ.
in minore & econtra. iſti enim non pro-
uocant ſocium ad diuiſionem licet pro-
uocari poſſint. ut. ff. de condi. furtiua. l.
& eleganter. C. de prediis minorum. l. i-
ter. Item ratione temporis. ſ. an. xxx. com
pellitur quis ſtare in communione inui
tus. nam ſi rem cōmunem ſimul tenuim᷒
xxx. an. ad diuiſionem te inuitum prouo
care non poſſum nec tu me inuitum pro
uocare potes. ut. C. de non alie. excep. l.
i. §. ad hec. Sunt & alii caſus in quib᷒
quis retinetur in communionem inuituſ
quos breuitatis cauſa omitto. Eſt ſe-
cundus caſus inquo fundus dotalis alie-
nari poteſt & ponitur ſic caſus. Vxor de
dit domum ineſtimatam in dotem mari
to que domus miabatur ruinam domui
uicini. Et ideo uicinus timens ruinā pe-
tit ſibi caueri a marito de damno īfecto.
ideſt ꝙ promittat ſibi de omni damno e-
nim dando ꝙ ſibi accideret de ruina iſti
us domus ruinoſe. & cum maritus caue-
re nollet iudex pronunciauit iſtum uici
num poni in poſſeſſionē domus ruinoſe

UVA. BHSC. IyR_072

& eum in poſſeſſionem ex primo decre/ to.i.ex prima ſententia ſiue ex primo iuſ ſu ſuo induxit. Deinde cum maritus i contumacia non cauendi perſiſteret iu / dex per aliquod tempus iuſſit predictu3 uicinum poſſidere ex ſecundo decreto.i. ex ſecunda ſententia.ſiue ex ſecundo iuſ/ ſu ex quo ſecundo decreto iſte iuſſus do/ minus efficitur ſi maritus erat dominus. Et ita ex neceſſitate quadam fundus do / talis alienatur hoc caſu. Sed per uni / uerſitatem tráſit predium dotale ſ͠m qđ poſſibile eſt ad alterum ueluti ad heredé mariti cum ſuo tamen iure ut alienari nõ poſſit.ut hec probantur.ff.de fund.dot. l.i. Fit etiam alienatio fundi dotalis in tertio cáu ſcilicet ubi mulieri utile é ꝙ fũ dus conuertatur in pecuniam & mariuſ conſentit ꝙ ipſa alienet.Et dantur exem/ pla hic multa utputa ſi filia uendat ꝓ alé do patrem ꝛc.ut in littera patet.& ad hoc facit.ff.de iure do.l.fi. Quartus caſus eſt ubi fundus dotalis alienatur ſi mari/ tus alium fundum loco ipſius fundi do / talis in dotem accipiat.Et caſus iſte duo/ bus modis declarari poteſt.ut mihi uide tur.Et primo ſic.Vxor mea fundum ine/ ſtimatum mihi dedit in dotem & cum ip/ ſa quibuſdam creditoribus ad certam pe ne quátitatem teneretur pepigit mecum ut fundum mihi in dotem datum ſibi red derem ut ipſa uéderet & creditoribus ſa tiſfaceret.& ipſa mihi alium fundum de ſuis loco iſtius in dotem daret. Et ratio quare hoc faciebat erat quia fundus pri/ mo datus in doté minus fructuoſus erat illo quem ſecundo in dotem dare inten / dit.& ideo eum potius alienare uolebat & iſtum ſecundum in dotem dare. quia ſibi utile eſt.quia fructiferum ſibi ſeruat Nam licet maritus iſtum modo iſtum ha bere debebat fundum.quem uxor loco primi in dotem dat.tamen diſſoluto ma / trimonio uxori reſtituere debebit. Ego itaqꝫ maritus reddidi primum & ipſa de/ dit ſecundum loco primi. Queritur an primus alienari poſſit.& certe bene poterit iſto modo alienari ſi maritus pre dicta facere uoluerit.Nec obſtat ꝙ con / ſtante matrimonio dos reddi non poteſt quia & in caſibus conſtante matrimonio uxori non perdita redditur dos. ſcilicet ut ſe & ſuos alat & ut fundum idoneum emat & ſic reddi poterit in noſtro caſu ut fundum idoneum ſibi ſeruat. & utile ei erit ut dotalis fundus reddatur ad hoc ut retieat illum idoneum & fructiferum quem neceſſarie diſtrahere habebat & ad hoc ut creditoribus ſatiſfaceret.& ma gis uidetur quedam permutatio. Cum enim maritus dominium haberet in fun do dato in dotem.permutat cum uxore dante alium fundum ſicut de aliis rebus propriis cum ipſa uxore permutationis contractum facere poteſt ut hoc proba/ ri poſſunt.ut.ff.de iure do.l. mutus.&. l.fi.& ita cõſtante. Poteſt ſecundo mo do declarari ſic uxor mea dedit mihi fũ/ dum ineſtimatum in dotem.ego marit⁹ uolo aliud predium de meis in dotem cõ uertere & de reddendo promittere ſolu / to matrimonio loco illius quem mihi de derat uxor & fundum primo datum alie nare uolo & certe hoc fieri poterit ſi ta / lis permutatio eſt utilis mulieri uel ſalté non damnoſa.nam primus dotalis eſſe deſinit.& ſecundus dotalis eſſe incipit. Eſt enim permutatio quedam.nam cum predium meum in dotem conuertor ui / deor permutare cum uxorem eam pro il lo fundo quem mihi in dotem dederat & ammodo fundum quem mihi uxor pri / mo mihi dederat .ut proprium tenebo non ex cauſa dotis ſed ex permutatione quadam ſuperueniente certe & meum quem in dotem conuerti diſſoluto matri monio reſtituere obligatus ero.Et ſi op / ponatur maritus erat factus dominus il / lius fundi dati ſibi ab uxore ſua in do / tem.quomodo ergo potuit predium cõ/ uertendo in dotem permutare cum uxo/ re pro eo fundo qui ſuus erat. Reſpon / deo licet mariti ſit tempore matrimonii uxoris tamen ſperabatur eſſe quia diſſo/ luto matrimonio ei reſtitui debebat un/ de ſaltem ſpe domina erat.ut ar.ff.de iu/ re do.l.quamuis.& argu.C.eo.l.in re / bus.& ſeperatione ſpeciei contractus in

UVA. BHSC. IyR_072

eſſe legatario preſtat. Si autem ſuccubue
rit nihil habebit legatarius cũ litis euen
tus ei uideatur relictus. ergo & liti adeſ /
ſe poterit ne colludatur. ut in auten. de
litittigioſis. §. i. Sed hic quero cui⁹ ex
penſis heres littigare habeat. Reſpondet
Acu. diſtinguendum eſſe aut erat iam li /
tigioſa cum legabatur. & tunc ſumptib⁹
heredis ut. ff. de leg. i. l. cum ſeruus. aut
poſtea cepit eſſe uiuo uel mortuo teſta /
tore. & tunc ſumptibus legatarii. ut. ff. đ
lega. ii. ſeruus legatus niſi poſtquam ce /
perit heres eſſe in mora. ut argum. ff. de
leg. i. l. communes res. Extra litteram
ſciendum eſt ꝙ ſi quis alienat anteq̃ res
uel actio ſit facta litigioſa uel per libellũ
uel con. lit. ut ſupra dictum fuit ualet a /
lienatio. ſed & tunc ſi dolo malo aliena /
uit cauſa futuri iudicii mutandi ideſt q̃ /
tum ad ſe & ſuſcipiendi ab illo cui aliena
uit poſſum agere actione in factum ad ĩ
tereſſe meum. Vnde ſi conſiderares ꝙ
uellem te conuenire tu alienaſti in aliuꝫ
cauſa iudicii futuri mutandi. agam con /
tra te actione in factum ad meum inte /
reſſe quod poteſt eſſe quia forſan aliena
ſti in quendam potentem non ratione of
ficii ſed ratione alterius potentie. uel in a
lium rixoſum uel cauillosum propter
quod damnum habeo. Nam potentiori /
bus pares eſſe non poſſumus. ut hec pro
bantur de alie. iudi. cau. facta. l. i. &. ii. &
per totum tit. &. C. eo. l. i. Secus ſi alie /
nares in potentem ratione officii. ut ſi ce
deres ex cauſa uenditionis tutori contra
pupillum iura tua. uel cederes in eum q
terribilis eſt. & minacẽ ſeruorem oſten /
dere poteſt ut in preſidem prouincie. nã
tunc non ualeret quod actum eſſet. imo
actio perderetur. ut. C. ne liceat po. l. ii.
Petrus de unzola.

Item inutilis contractus ratione
rei.

Ictum eſt ſupra de quibuſdam
rebus que alienare prohibentur
& ſi alienentur contractus red /
ditur inutilis. Verum quia quandoq;
quis contrahendo ſuper re ſua propria
reddit contractum inutilem. Ideo ſubſe /
quenter de hac materia intendit. ſ. an qs
ſuper re ſua propria contrahere poſſit.

Queri ergo poteſt in pri. iſtius. §. an
ſuper re ſua propria poſſit quis contra /
here ipſam ſibi acquirendo. Et reſpondet
littera ꝙ ſi quis pure ſtipulatur. uel emit
rem ſuam propriam non ualet contrac /
tus. ut. ff. de contrahen. emp. l. rei ſue. &
inſti. de inuti. ſtipu. §. i. Secus uero ſi
emat uel ſtipuletur ſub conditione & tẽ /
pore conſiſtentis conditionis res nõ ſit
ſua quia tunc contractus ualebit. ut. ff.
de le. i. l. cetera. &. ff. de contrahen. emp.
l. eſtimo. & eſt ratio quare emptio de re
ſua propria facta non ualet. quia ſtatim
ut facta eſt uenditio committitur actio
exempto contra iſtum uenditorem ubi
res aliena uenditur ſi poſtea emptor do /
minus eius fiat actio de euictione com /
mittitur. ut. ff. de euic. in. l. ſi uendideris
Cum ergo hic emptor rei ſue ab ipſo ini
tio ſit dominus. ſtatim committitur actõ
contra uenditorem actio de euictione &
iſte emptor rei ſue tenetur ad precium
uenditori ſic quia inuicem compenſatio
ne facta cauſa dirimendarum litium nul
la uenditio cenſetur. ar. ff. de compen. l.
i. &. ii. ſ̃m Acur. In ſtipulatione autẽ
de re mea mihi pure danda quare non
ualeat eſt ratio. quia cum dico promit /
tas talem rem meã mihi dare. nihil aliud
ſignifico niſi faciens tu eam meã. & quod
meum eſt amplius fieri non poteſt. ut in
ſti. de acti. §. ſic itaq; ſtipulatio inutilis
redditur & ineficax ad agendum. ut ſu /
pra dictum fuit. Quandoq; tamen em /
ptionem celebrare poſſũ de re propria
ratione poſſeſſionis mihi deficientis ĩ ea.
nam ſi quidem rem meam poſſideat & ĩ
poſſeſſione potior ſit emere potero rem
propriam ab illo ratione illius poſſeſſio
nis. ut. ff. de contrahen. emp. l. ſi in emp.
§. ſue rei. Item ualet empio de re mea
nedum ratione poſſeſſionis mihi deficiẽ
tis ſed ẽt ratione alteri⁹ iuris mihi ĩ ea de
ficiẽtis utputa ſi aliqs. hẽbat uſufructũ ĩ
re mea. uel ſi locauerã reꝫ meã alicui ad

UVA. BHSC. IyR_072

non modicum tempus ultra.x.annos.ip
ſe ad conductor non modicum tempus
habet ius in re.unde ego locator potero
tunc emere rem propriam ratione iuris
mihi deficientis in ea.ut preallega.l.ff.đ
contrahen.emp.l.ſic emptor.§.ſue rei.
&.l.qui tabernas &.ff.de lega.i.l.cetera.
& hoc in littera tangi uidetur. Sed ex/
tra litteram diſtinctionem ponam quan/
dam latius comprehendens materiã quã
noſtri antiqui recitare cõſueuerunt.bre/
uiter tamen.quia non multum utilis nec
uſitata uidetur. Si queratur an quis er
go poſſit contrahere ſuper re propria
ſua.diſtinguendum eſt.quia aut uult cõ/
trahere ipſam alteri obligando. utputa
donando uendendo & permutando. &
tunc indubitanter poteſt. Nihil taꝫ cõ
ueniens eſt naturali equitati q̃ uolunta/
tem domini uolentis rem ſuam in alium
transferre ratam haberi.ut inſti.de re.di/
ui.§.per traditionem.dummodo ſit abi/
lis perſona dominus ad alienanduꝫ.quia
maior & ſane mentis homo & etiam res
ſit talis que poſſit alienari.Si autem uelit
quis rem propriam acquirere ſubdiſtin/
guo.quia aut deficit ei aliquod ius ut poſ
ſeſſionis uel uſufructus.& tunc etiam po
teſt contrahere ſuper re ſua propria illđ
ius ſibi acquirendo.ut.ff.de contrahẽ.l.i
emptione.§.ſue rei.Si autem non deficit
aliquod ius.s.Aut ſibi uult querere rem
ſuam propriam per emptionem.aut per
ſtipulationem.Si per emptionem diſtin/
guit lex.quia aut pure.aut ſub conditio/
ne.Si pure emit quis rem ſuam tunc nõ
ualet ſiue ſciens.ſiue ignorans rem ſuam
eſſe.Hoc tamen eſt attendendum ꝙ ſi qs
ignorans emit & precium ſoluit repetere
poteſt precium.ſed ſi ſcienter emit & pre
cium ſoluat non repetit.ut.ff.de contra/
hen.emp.l.ſue rei. Si autem ſub condi
tione emat quis rem ꝓpriam ſcili cet ſi đ
ſinit eſſe ſua bene ualet ſi ueniat condi/
tio ꝙ res non ſit ſua.ut.ff.de lega.i.l.cete
ra.&.ff.de contrahen.emp.l.exiſtimo.
Si ãt uelit ſtipulari quis rem propriã.eti
am diſtinguendum eſt.quia aut ſtipulač
ſibi dari.aut reſtitui ſtipulando ſibi eam
reſtitui bene poteſt.ut.ff.uet.uerſi.nemo
rem ſuam.Si autem ſtipulatur quis rem
ſuam ſibi dari.ſi pure ſtipulatur ſibi dari
non ualet etiam ſi ſua deſinat eſſe.ut iſti.
de inuti.ſtipulatio.§.i.&.ff.de uerbo.ob
ligatio.l.ſi rem.& ibi plene no. Si aũt
ſtipuletur quis rem ſuam propriam ſibi
dari ſub conditione & tunc bene ualet ſi
tempore exiſtentis conditionis res illa đ
ſinit eſſe ſua.ut.ff.de leg.i.l.cetera. &.ff.
de uerbo.obligatio.l.nemo rem ſuam.

In caſu tamẽ rem ſuam propriam po/
teſt quis ſtipulari ſibi dari.utputa ſi a fu/
re ſtipuletur rem quam ſibi ſubtraxerat.
& debent concipi uerba cauto modo. ui
delicet ſic.ꝙ mihi ex cauſa conditionis
ſcilicet furtiue debes promittis per ſtipu
lationem animo nouandi.& ſi ipſe reſpõ
deat promitto.ualet ſtipulatio. ut.ff. de
uerbo.obligatio.l.ſcire.§.ſi a fur. Nõ
autem debet ipſam rem nominatim ſtipu
lari quia tunc non ualeret ſtipulatio.ut
preallег.l.ſcire.§.ſi a fure. Vltimo hic
quero quid erit ſi ſtipulor illam rem que
nunc nõ eſt mea in illo caſu in quo mea
futura ſit.Reſpondet Acur.an ſtipulor
ſic cum mea erit.& tunc non ualet ut in
ſtitu.de inutili ſtipulatione.§ uerſa uice.
Sed ſi dicam ſit nauis ex Aſia uenerit pro
mittis talem rem & interim fiat mea.aut
ex cauſa lucratiua ſit mea & non tenetur
promiſſor.ut.ff.de actio.& obligatio.l.
omnes.aut ex nõ lucratiua ſit mea & tũc
ad extimatõnem tenetur promiſſor.ut.ff
de actio.& obliga.l.ſi is.& no.ff.de uer.
ob.l.ſi rem meam.

Emptio rei aliene tamen permiſſa ẽ.

Ictum eſt ſupra de rebus que ꝓ
hibentur alienari iure hoc prohi
bente. mõ dicendum eſſet de his
que alienari non poſſunt.natura hoc ihi
bente. Sed anteq̃ ad hoc ueniat rõcina
ri intẽdit de duobus.ſ.an res aliena poſ
ſit uendi. Secundo an poſſit obligari
res aliena. Super primo an res alie/
na uendi poſſit.ſciendum eſt ꝙ.§.noſter
primo ponit quoddam dictum. Se/

UVA. BHSC. IyR_072

ti & tertius inſtitutus uel pro partibus eorum tantum. & eodem modo ſi duo inſtituti ſunt & tertius exheredatus. an reuocabit iſte exheredatus totum uel pro parte ſuã tantum. Et uidetur ꝙ pro parte tantum reuocent iſti exheredati fundum in extraneum alienatum ſm domi. Dy. ut. ff. de le. ii. l. unum ex familia. §. ſed ſi uno. &. §. ſi duos. & de le. iii. l. his q. Item quero ſi teſtator fecit teſtamentum & inſtituit quatuor filios heredes & prohibuit ne heredes fundum alienent quia in familia ſua remanere uult & unus partem ſuam alienauit uel extraneum heredem inſtituit an poterunt alii reuocare. & certe ſi alii ſimilis ſecum ñ alienauerunt uel alienanti non conſenſerunt uendicant partem alienatam. ſed ſi ſuas partes ſecum alienarent reuocare non poſſent. uel etiam ſi alienanti conſenſerunt non reuocant. quia ſuo fauori renunciari uidentur. ut. ff. de le. ii. l. cum pater. §. libertis. &. C. de fidei cõ. in. l. quotiens.

Vltimo no. ꝙ ubi teſtator prohibuit alienationem alicuius rei etiam ſolenniter poteſt heres illam rem alienare ſi neceſſitas immineat. utputa ſi ſuperſint creditores hereditarii. nec aliunde poſſit eis ſatiſfacere. ut. ff. de le. iii. l. pater filiũ. circa prin. Et ibi plene hec notaui.

Item prohibita ẽ alienatio rei litigioſe.

Ictum eſt ſupra de quatuor rebus que alienari prohibentur. Sequitur uidere de quinta. ut de re litigioſa. i. de re in lite deducta. Nam ſi tu poſſides domum meam & ego ago contra te offerendo tibi libellum in quo petam rem a te poſſidente iure dominii uel quaſi iſta res ammodo litigioſa dicitur. i. in litem deducta. & đ tali tractatur hic in. §. noſtro. Et in. §. iſto quinq; tangũtur circa rem litigioſam. Primum eſt ius quod ſeruatur in re litigioſa. Secundum eſt que res litigioſe dicãtur. Tercium quando fiat res litigioſa. Quarto que pena imponatur alienanti rem litigioſam. Quinto loco ponuntur quidam caſus in quibus alienari poteſt res litigioſa. De primo ſciendũ eſt ꝙ circa rem litigioſam ponitur regula talis. Res litigioſa prohibetur alienari. Et regulam declarando dicas ꝙ neq; uendi nec donari neq; aliquo alio contractu in alium transferri poteſt neq; ab actoꝛ neq; a reo. niſi in caſibus quos infra dicam. ut hec regula & eius declaratio probatur. C. de litigioſis. l. ii. &. l. fi. Et eſt forſan ratio. quia ſi iſta regula nõ eſſet ita ordinata. nunq̃ petendo rem meam poſſem finem cauſe attingere. quia ſi inciperem conuenire te modo poſſidentem tu alienares in alium. & ille interci um & ſic rei uendicatio non haberet locum. & hoc de primo. De ſecundo autem que ſit litigioſa res ſciendum eſt ꝙ dicit quedam auten. ꝙ res litigioſa eſt illa de cuius dominio mouetur queſtio inter petitorem & poſſeſſorem. ut. C. de litigio. auten. litigioſa. Et attende diſpoſitionem huius auten. per ordinem. Dicit eni auten. Res litigioſa eſt illa de cuius dominio mouetur queſtio. glo. exponunt ſiue ſit mobilis ſiue immobilis ut in auten. đ litigioſis. §. i. Vnde ſiue petam equum ſiue domum res eſt litigioſa & alienari non poteſt. Item ad id quod dicit auten. đ cuius dominio mouetur cauſa ſub audiuerunt glo. uel de quaſi dominio. Vnde ſiue petam rem a te iure dominii dicens me dominum eſſe. ſiue iure quaſi dominii. utputa quia rem emi a quodam bona fide. quem credebam dominum & non erat. & res iſta perueniat ad quendã qui etiam non eſt dominus. & ego emptor peto rem ab iſto ad quem peruenit non iure dominii quia dominus nõ erã. quia quoniam uendidit & tradidit non erat dominus ſed iure quaſi dominii agẽdo publiciana actiõe dicẽs me quaſi dominum. & taliter mouendo cãm de quaſi dominio. res efficit̃ litigioſa. Idem ſi ẽt confeſſoria pro uſufructu petat̃ aliqua res cum uſufructus habeat inſtar ꝓprietatis. ſecũdũ Acur. Secus ſi ypothecaria agatur pro aliqua re. Nam tũc non ideo

UVA. BHSC. IyR_072

eſt res litigioſa.ut in auten.de litigio.§. ad hec. Predictaq; uera ſunt ꝙ res ef⸗ficitur litigioſa ſi agatur reali actōne mo uendo cauſam de dominio uel quaſi. Sed quid ſi agatur perſonali actione an fiat res litigioſa. dixerunt quidam doctores ꝙ non per preallega. auten. C. de litigio⸗ſis .nam ibi dicit res litigioſa de cuius do minio uel quaſi cauſa mouetur.& ita de reali tantum ſentire uidetur non de per⸗ſonali .& ita dicebant corrigi doctores auten. predictam illud quod eſt. C. de li⸗tigioſis. l. ii. ibi innuitur ꝙ & in perſona⸗li fiebat res litigioſa. Sed do. Acur. non placet imo ſecundum eum & in perſona li fiat actio litigioſa licet alio tempore q̄ in reali ut infra dicam iam ſtatim. Ter tio uidendum eſt quando res fiat litigio⸗ſa. Et eſt ſciendum ꝙ denūciatio ſola nō facit rem litigioſam. ſiue fiat uenditori ſi ue emptori. ut. ff. de litigio. l. ſi. i. & C. e. l. ii. Fit ergo res litigioſa incontinenti oblato libello ut in autē. de litigi. in pri. & hoc in reali. ſed in perſonali dixit Pla. eſſe correctum ita ꝙ in ea non fit res liti gioſa per auten. ſignatam. C. de litigioſis ſuper. l. i. Do. autem Acur. dicit non corrigi ſed hoc plus in perſonali exigit ꝙ expedit ꝙ lis conteſtetur. licet in reali ſufficiat oblatio libelli. ut probatur. C. de litigio. l. ii. Quarto ſciendum eſt ꝙ alienanti & accipienti rem litigioſam pe⸗na imponitur. ut littera dicit & eſt plana ita ꝙ non recitarem niſi eſſet ꝙ expedit ut lege probetur eadem ſi rem litigioſam uendam uel alio titulo alicui dem. aut rē emptor ſciebat eſſe litigioſam aut igno⸗rabat. in uenditione non diſtinguitur, quia ſemper preſumitur ſcire. ut. C. de re ſcin. uendi. l. quiſquis. Si quidem ſcie⸗bat emptor rem omnino uenditori reſti⸗tuere debet. & precium ſuū perdet quod precium uenditor non lucratur ſed illud & tantundem de ſuo fiſco dare cogitur. Si autem ignorabat emptor rem eſſe liti⸗gioſam. quod in dubio preſumitur. ut. ff. de proba. l. uerius. nam ignorantia pre⸗ſumitur niſi probetur ſcientia ut ibi legi tur rem adhuc uenditori debet reddere. & uenditor ei precium inſtituet & tan⸗tundem de ſuo accipiet & duas partes fiſ co dabit & tertiam iſti emptori quia eum decipere uoluit. Debebat enim dicere rem in litem eſſe. Alii dicunt ꝙ tantum tertiam emptori. & hec pena etiam locus habet in donatione rei litigioſe ut facta uera eſtimatione in ea puniatur rem ad alium transferens habita etiam diſtinctō ne ſcientie & ignorantie donatarii. ut ſi ignoret habeat tertiam partem. ſi ſciat ne quaquam ut in littera hic poſita plene di citur. & probantur predicta. C. de litigi. l. ulti. Predicta uera ſunt in reo alienan⸗te. ſi autem actor alienaret. nam alienare poteſt rem uel actionem uendendo uel donando eandem penam pati debet quā in reo modo audiuiſti. nam ſi uendidit punitur ut modo in reo dixi. ſi donauit eſtimabitur actio & procedetur ſicut fu it facta diſtictione an tranſtulerit in ſci⸗entem uel ignorantem. ut no. C. de litigi. l. ultima. Quinto ſciendum eſt ꝙ in caſibus res litigioſa alienari poteſt ſcili⸗cet primo ex cauſa dotiſ. Secundo ex cau ſa donationis propter nuptias. In qui⸗bus duobus caſibus. non pono caſum in terminis breuitatis cauſa. Tertio ex cau⸗ſa tranſactionis. ut ſi tranſigo cum eo in ter quem & me res litigioſa eſt poſita ſe⸗cundum Io. & Hugo. Alii dicunt etiam ſi cum alio cum quo de ea re controuer⸗ſiam habeo. Quarto ex cauſa diuiſionis utputa cum duo heredes hereditatem di uidere uolunt. nam licet de omnibus ſit lis. poterit tamen cedi ab uno in alium ut iſti caſus probantur. C. de litigio. l. fi.

Item permittitur alienatio rei litigio⸗ſe ſcilicet ex cauſa legati. Et circa hoc ſci as triplex eſſe ius. nam olim ante. Iuſti⸗nianum. ſi teſtator rem litigioſam lega⸗bat heres tantum peragebat litem ſed le gatarius habebat litis eſtimationem qc⸗quid accidit de cauſa. ut. C. de litigio. l. q̄ cunq; per. l. autem iuſtiniani legatarius peragebat litem. ut. C. de litigio. l. fina. Per ius autem autenticorum heres le⸗gantis perficit litem. & ſi quidem uice⸗rit rem ipſam eius dominus apparet

UVA. BHSC. IyR_072

condo probat illud. Tertio reddit rationem illius dicti. Eſt igitur illud tale. Mar. uendidit mihi quandam rem alienam pro certa quantitate pecunie. dubitaret aliquis an ualeat uẽditio & emptio talis. & dicit prin. §. huius ꝙ ualet & emptio & uenditio eſt & hoc probatur ſecundo hoc modo. permiſſum eſt enim a iure ꝙ quis poſſet rem alienam uendere ut ait regula iuris que dicit Rem alienã quem uendere poſſe nulla dubitatio eſt. ut. ff. de contrahen. emptio. l. rem alienam. Tertio reddit ratiõe quare hoc permittatur. diceret enim forſan aliquis que regula maledicta eſt que ꝑmittit ꝙ quis uendere poſſit rem alienam. Reſpõdetur in littere ſupra hoc non permittit̃ in preiudicium ueri dñi ſed in preiudicium uenditoris. & primo oſtendit quare uero domino non fit preiudicium. Secũdo qualiter uendẽs ex hoc damnum ſentiat. dicit ergo uero domino non fit preiudicium. quia ſi uendat quis rẽ alienam & tradat. certum eſt ꝙ dominium illius rei non potuit trãſferre quia non habebat. & nemo poteſt plus iuris in alium transferre q̃ ipſe habebat. ut. ff. de acqui. re. do. l. traditione. nec etiam perſonam ueri domini potuit obligare ex aliqua ſua promiſſione. Quia ex contractibus alterius neminem obligari certiſſima regula iuris eſt. ut. C. ne uxor pro ma. l. pe. niſi auctoritatem uendendi iſtam rẽ haberet alienam. ut quia ꝓcurator erat ad hoc conſtitutus. quia tunc uendendo & tradendo dominiũ tranſferet. ut i ſtit. de re. diui. §. per traditionem. Cum ergo nullum ius poterit iſte uẽdens trãſferre in emptorem. uerus dominus poterit rem ſuam uendicare. quia licitum eſt domino rem ſuam a poſſidente quolibet uendicare. ut. ff. de rei uen. l. i. & l. in reꝫ autem. & C. e. l. mater. Iure tamen ordinario ut faciendo citare reum & offerendo libellum ei. non enim ius dicere debꝫ nec auctoritate propria debet rẽ aduerſario auferre qđ ſi faceret a iure ſuo caderet. ut. C. unde ui. l. ſi quis intantum.

Sed nunquid uenditor poteſt petere precium ab emptore re nondum euicta dic ꝙ ſic. ut in decre. xii. q. ii. quiſquid.

Sed hic quero an hic teneatur uerus dominus precium emptori offerre & aliter non teneatur ille emptor reſtituere rem niſi precium ſoluat. Reſpondeo nõ tenetur offerre nec ſoluere. & nihilominus rem ſuam uendicare poteſt. ut prealleg. l. C. de rei uen. mater. niſi in utilitatem eius domini eſſet conuerſum. ut qa forſan ille qui uendidit & precium recepit erat creditor illius ueri domini & rẽ uenditam obligatam habebat. de qua p̃cium recepit. & ita precium dicitur eſſe uerſum in utilitatem ueri domini. quia creditor eius eum habet cui tantundem de ſuo ſoluere tenebatur. Et ſic hoc caſu uerus dominus precium emptori offerre & ſoluere teneretur ſi rem ſuam uendicare uellet. ut. ff. de rei uendi. l. emptor.

Viſo ergo quo modo in preiudicium ueri domini non permutatur ſupradicta uenditio. uidendum eſt quomodo in p̃iudicium uenditoris permittatur. Et ad huius euidentiã eſt ſciendum ꝙ qui uendit rem aliquã de natura contractus tenetur eam tradere emptori. ex qua traditione emptor dominus efficitur ſi ille uẽditor erat dominus. Et ſi dominus non erat nomine euictionis obligatur ſi precium fuerit ei ſolutum. aut eo nomine ſatiſfactum. Ex hoc ergo patet ꝙ qui uendit rem alienam & tradit ex traditione illa nõ fit emptor dominus ſed de euictione obligatur uenditor. & ita in preiudicium uendentis erit facta illa uenditio. quia uerus dominus uendicabit rem ſuam. quod poteſt. & ipſe uẽditor de euictione tenebitur. ut ꝓbatur. ff. de actio. emp. ff. l. exceptio in prin. Et inquantum & quomodo de euictione teneatur. ſub diſtictõe collige. Quia aut ẽptor ſciebat rem alienã eſſe. Aut ignorabat

Si ſciebat eẽ alienã & fuit promiſſum ſibi de euictione. tunc re euicta tenet̃ uẽditor ad p̃cii reſtitutiõe & ad omne id quod promiſit ſiue illud ſit duplum ſiue triplum. Si autẽ non fuit ſibi ꝓmiſſum de euictiõe quando ſciebat alienam eſſe

UVA. BHSC. IyR_072

non teneretur uenditor de euictõne.nec
ad precii reſtitutionem.ut iſti duo caſus
probant.C.de euictio.l.ſi fundus. Si
autem emptor ignorabat eſſe alienam
tunc ſemper agere poterit.Et ſi queras ĩ/
quantum.aut fuit promiſſum de euictio
ne.& tũc ad omne id quod ꝓmiſſũ fuit.
Si non fuit promiſſum tunc ad precium
quod dedit & ad intereſſe ſuum.quia de
natura contractuſ tenetur debentur hoc
ſine aliqua promiſſione.ut.ff.de euictio.
l.euicta.& de act.l.except.circa princi.

Sed quid ſi uẽditor uendendo reȝ alie
nam pactum appoſuit ꝙ de euictione nõ
teneatur.Reſpondeo nihilominus uen/
ditor ad precii reſtitutionem tenetur re
euicta. Neq; enim bonefidei contractꝰ
hanc patitur conuentionem ut emptor
rem amittat & precium uenditor retine/
at. Vltra autem precii reſtitutionem nõ
tenetur.ſed ſecus ſi uenditor dicat nolo
teneri de euictione re euicta nec etiam
ad precii reſtitutionem.tunc enim etiam
ad precii reſtitutionem uirtue pacti uen
ditor non tenebitur.ut.ff.de actio.emp.
l.exempto carta ſi. Vltimo notandum
ꝙ uenditor tenetur emptori uacuã poſ/
ſeſſionem tradere.& dicitur uacua quan/
do nullus alius poſſidet nec eſt in poſ/
ſeſſione rei uendite.ut.ff.de actio.empti.
l.ii.§.i.&.l.iii.Nam ſi aliquis erat in poſ/
ſeſſione rei uendite cauſa rei ſeruande.
utputa cum teſtator legaſſet alicui rem
aliquam in diem uel ſub conditione & le
gatarius peteret ab herede ꝙ ſibi ſatiſda/
ret de legato dando adueniente die uel
conditione & dum ſatiſdare nollet miſ/
ſus eſt legatarius in poſſeſſionem rei he/
reditarie.& ſic iſte dicitur ammodo eſſe
in poſſeſſione cauſa rei ſeruãde.nam ſer/
uari debet res.non autem habet aliud cõ
modum niſi ꝙ in poſſeſſione manet ut
heres tedio motus ueniat ad cauendum.

Vnde ſi heres uendat res in quarũ poſ
ſeſſione fuerit iſte legatarius miſſus non
poterit uacuam poſſeſſionem tradere.
Nam licet iſte legatarius non poſſideat.
ut.ff.de acquiren.poſſeſſio.l.iii.§.ſi. In
poſſeſſione tamen eſt.& ideo uacua tra/
di non poteſt.ut preallega.l.ii.§.i.ff. de
actio.emptio. Idem eſt ſi creditores de
bitorem citari fecerunt.& dum uero nõ
compareret debitor miſſi fuerant in poſ
ſeſſionem bonorum pro mẽſura debiti
declarati.& iſti in poſſeſſione ſunt rei ſer
uande cauſa non poſſidere debent.ut ſu/
pra ĩ legatario dixi.unde ſi debitores res
illas uendiderunt in quarum poſſeſſione
ipſi ſunt non poſſunt uacuam poſſeſſio/
nem tradere. Idem eſt & ſi cum aliqs
deceſſerit relicta uxore pregnante & iſta
mulier petat uentrem ſuum mitti in poſ
ſeſſionem bonorũ defuncti cauſa rei ſer/
uande.Nam ſi miſſa fuerit & aliquis uen
deret aliquam de rebus illis uacuam poſ
ſeſſionẽ non tradit.ut hoc probatur.ff.đ
uet.rem emp.l.ii.&.l.iii.in prin. Item
no.ꝙ ſi aliquis rem uendidit & tradidit
ſed poſſeſſio non erat uacua ut quia ali/
us poſſidebat.uel erat in poſſeſſione.ut.
ſ.dixi ꝙ ſtatim emptor ad itereſſe ſuum
ratione poſſeſſionis agere poteſt.licet ſti
pulatio duple pro euictione non cõmit/
tatur niſi re euicta pro emptore per ſen/
tentiam diffinitiuam.ut.ff.de euict.l.eui/
cta in prin.&.§.duple. Item no.ꝙ nõ
uidetur tradita uacua poſſeſſio ſi fuerit
aduocata.ut.ff.de acti.emp.l.iii.in prin.
ſed hoc caſu.ſ.quando poſſeſſio tantum
eſt aduocata.querit glo. Acur.an agat
ad intereſſe tãtum uel ad duplum & ter/
minat ꝙ non ad duplum etiam ſi res fue
rit precioſa.ſed ad intereſſe quia non res
ſed rei poſſeſſio euicta eſt. Item ſi non
eſt aduocata ſed aduocari poteſt.non ui
detur tradita.unde uenditor ab intereẽ
non liberatur ut.ff.de actio.emptio.l.
ii.§.i.ſic ergo uenditor tenetur empto/
ri rem tradere & in uacuam poſſeſſio/
nem eum inducere ex qua traditione em
ptor dominus efficitur ſi precium ſolutũ
ſit.uel eo nomine ſatiſfactum.uel fides đ
precio fuit adhibita alias non.ut.ff. de
contrahen.emptio.l.quem uendidi. Et
hoc ſi uenditor habilis perſona erat ad
tradendum & dominus rei.nam ſi uen/
ditor dominus nõ erat emptor non effi/
citur dñs ex traditione illa.ſed uenditor

UVA. BHSC. IyR_072

euictionis nomine obligaretur ut ſupra dixi & re euicta contra eum de euictiõe agitur & probantur predicta.ff.de acti. emp.l.exceptionem. in prin.& inſtit.de re. di.§. traditionem. Inquantum de euictione uenditor ſupra dixi.licet in litera ſumme noſtre alius ordo ſeruetur. Pe.de unzola.

Item no.ꝙ rei aliene prohibita eſt alienatio.

Ictum eſt ſupra an res aliena uẽdi poſſit. Sequitur modo uidere an res aliena poſſit obligari uel pignorari.Et in preſenti.§.tria ual de utilia tanguntur.ſ.primo.an res aliena poſſit pignorari uel obligari.Secũdo differentiam inter pignus & ipothecam aſſignant.Tertio an creditor pignus ſibi obligatum poſſit uendere.De primo ſciẽdum eſt ꝙ res aliena pignorari uel obligari non poteſt. & creditor cui res aliena obligatur non habet in ea ius pignoris uel ipothece .i. non aget ipothecaria actione pro illa re.nec etiam eam retinere poterit.quia natura ipothecarie actõnis euidenter declarat res iure pignoris teneri non poſſe niſi in obligantis boniſ fuerint.& per alium rem alienam inuito domino pignori capi non poſſe certiſſimum eſt.ut probatur.ff. de pigno.acti. l.ii.&.C. ſi res aliena pigno.da.ſit.l.que predium.& per totum titulum illum.

Sed cum teneat uenditio rei aliene ut dictum fuit ſupra in precedenti.§.quare non tenet pignoratio ſiue obligatio.Reſpondet glo.d. Ac. ꝙ iſta eſt ratio quia ĩ pignoris obligatione.oportet ꝙ debitor conſtituat creditori ius in re.i.obligationem quandam quod facere non poteſt ſi res eſt aliena. Sed in uenditione uenditor non tenetur niſi quandam aſininam poſſeſſionem tradere & ſe pro euictione obligare & ita eſt ius in perſona id ꝙ uẽditor tenetur quod poteſt etiam in re aliena.ut.ff.de actio. empti.l. exempto. in principio. Obligare ergo poteſt quis rem ſuam propriam.Item & rem in qua ius habet.utputa ſi obligo rẽ mihi obligatam uſq; ad quantitatem in qua mihi obligata eſt.ut.ff. de pignor.l.grege.§.ii. Item poteſt quis obligare rem ſibi debitam.licet nõ ſit ſua modo.quia ei nõdum tradita eſt & ualebit pignoris obligatõ eo poſtea pacto dominio.ut.ff.qui pot. in pig.habe.l.iii.§. qui ex cauſa.

Sed quid ſi obligo rem que tempore obligationis non erat mea nec ius habeo in re.nec etiam eſt mihi debita. ſed poſtea in proceſſu tempis nanciſcor dominium.nunquid tenebit modo obligatio ita ꝙ actio ipothecaria detur creditori quia factus ſum dominus.licet a principio non tenuerit.Et certe diſtinguendũ eſt.quia aut obligauĩ rem.ſic obligo tibi cum mea erit & tunc tenet obligatio.cũ dominium poſtea habuero. ut.ff.de pigno.l.ſi fundus.§.aliena res. Si autem ſimpliciter obligauit aut creditor ſciebat aut ignorabat.Si ignorabat tunc ei dabitur utilis actio me debitore poſtea facto domino illius rei.ut.ff.de pigno.l.ſi titio &.ff.de pigno.actio.l.rem alienam.Si aũt creditor ſciebat alienam tunc ei non datur actio.dominio etiam poſtea mihi debitori queſito. licet ei creditori poſſidenti detur retentio ſecundum Azo.Sed etiam hoc caſu .ſ. quando creditor ſciebat poſſet forte dici ſm Acur.ꝙ ipſi creditori detur ipothecaria contra ipſum obligantem dominum illius rei factum.non autem contra alios rem illam tenentes. ar.eius quod legitur.ff.de pigno.l.i.ibi difficilius & plene ibidem hoc nota.

Si autem obligo rem que mea non eſt nec mihi debita.nec ius habeo in ea.neq; poſtea dominus eius efficior.ſi dominus habet poſtea ratum tenet obligatio. Nam ratihabitio retro trahitur & mandato comperatur.ut.ff. de pignoribus. l.ſi fundus.§.primo Si autem ratum ñ habeat nõ tenet obligatio.ut.s̃. dictum fuit per.l.prealleg.C.ſi res aliena pign. data fuerit.l.que predium. Et ſic no.ꝙ tenet obligatio rei aliene de conſenſu & uoluntate domini ſiue conſentiat tempore obligationis ſiue dudum poſt obliga-

UVA. BHSC. IyR_072

gationem.ut.ff.de pigno. actio.l. aliena res.l.gr.& de pignor.l.ſi fundus.§.prio. Sed quid ſi obligo rem cuiuſdam qui eſt preſens & non contradicit. ſed patit̃ an ex preſentia uideatur conſenſiſſe . ita ꝙ teneat obligatio.uidetur ꝙ ſic.ut.ff.de pignori.l.ſideiuſſor.§.pater.Econtra ui detur ꝙ ei non noceat.ut.ff.de pignori. actio.l.gaius. ubi legitur ꝙ ſi creditor cui obligaueram rem meam faciat teſta mentum in quo dicat ꝙ illam rem eme rit a me cum in ueritate nõ emerat.& ego ſum preſens & non contradica; imo ſub ſcribam ꝙ non preiudicat mihi preſentia & ſubſcriptio mea. Et ideo dominus Ac. ſic diſtinguit. quia refert an contractus qui fit in mei preſentia poſſet fieri me in uito ſuper re mea ut uenditio. Nam rem alienam uendere quem poſſe nulla dubi tatio eſt ꝛc.& tunc mea preſentia uel ſub ſcriptio mihi non nocet.an nõ poſſet fie ri me inuito.ut eſt obligare rem meam . & tunc propter meam preſentiam & pa cientiam & ſubſcriptionem uideor cõſen tire.& probatur hoc.ff.de regu.iur.l.ſe pe.§.cum autem. Item nota ꝙ ſi rẽ alie nam obligo licet non teneat obligatio . tamen ſoluta pecunia creditori pro quo eam obligaui competit mihi pignorati cia actio contra eum ad pignus rehaben dum.ut.ff.de pigno.actio.l.ſi rem.§.hiſ quoq;. Item nota ꝙ ſi rem alienam pi gnori dediſti poteſt creditor pigno.act. contraria agere contra te debitorem ad ĩ tereſſe ſuum.etiam ſi tu ſis ſoluendo in q̃ titate debiti.ut.ff.de pignori.actio.l.ſi rẽ alienam in principio. Et ſi opponas ꝙ damnum po eſt creditor habere exquo debitor eſt ſoluendo.Reſpondeo ꝙ ex penſas oportebit eum facere agendo per ſonali actione.Vnde tutius eſt ei pigno ri incumbere q̃ in perſonam agere.ut in ſti.de obliga.que ex deli.naſ.§.furti. uel poteſt intereſſe quia forſan erat natura le debitum tantum illud pro quo obliga uerat iſtud pignus ad qđ naturale debi tum non habet creditor actionem.ſed in pignore habebat retentionem. ut.C. de uſu.l.cũ per retentionem.Et hoc de pri mo.l.an res aliena obligari poſſit. Se cundo dicendum eſt de differentia inter pignus & ipothecam.nam ſupra facta ẽ mentio pignoris & ipothece ſeu obliga tionis.Et ideo quod ſit proprium cuiuſli bet eorum breuiter recitat ſũma noſtra.

Pignus proprie dicitur res mobilis q̃ obligatur et creditori tradit̃. & iſta duo ſunt neceſſaria ſcilicet ꝙ ſit res mobilis & creditori tradatur.cum pignus quaſi a pugno dicitur.ut.ff.de uerbo.ſignifica tio.l.plebis.§.pignus. Si autẽ res mo bilis obligetur & creditori non tradatur uel ſi immobilis eſt & obligetur tradat̃ uel non tradatur creditori ipotheca eſt. & ita ipotheca eſt cum res creditori non tradatur.Pignus ꝓprie eſt cum res mo bilis creditori traditur.& uidetur notari in inſti.de actio.§.ſeruiana. Bene tamen poſſet dici ſecundum Acur.ꝙ quando res immobilis obligatur & traditur ꝙ pi gnus dicatur.improprie tamen & abuſi ue & pignoraticia naſcitur tunc ſoluto debito.ut.ff.de pignori.actio.l.ſi rem.§. proprie. Verum tamen licet talis diffe rentia inter pignus & ipothecam a iure ĩ ducatur.tamen quantum ad actionẽ ipo thecariam nihil inter eſt.Nam de qua re inter creditorem & debitorem conuenia tur ut ſit pro debito obligata ſiue mobi lis ſiue immobilis ſit nil refert quantum ad actionem ipothecariam creditori dã dam pro illa re a quolibet poſſeſſore pe tenda.ut inſti.de actio.§.item ſeruiana.

Porro circa iſtam partem extra litte ram no.ꝙ debitori datur pignoraticia a ctio ad pignus repetendum ſoluto debi to uel aliter ſatiſfacto.donec enim aliqđ ſuper eſt ad ſoluendum pignus retineri poteſt uſq; ꝙ ſoluatur totum debitum. ut.ff.de pignori.actio.l.ſi rem.§. omnis

Sed quid ſi creditor amiſit pignus. Reſpondeo ſi caſu fortuito uel leuiſſima culpa amiſit non tenetur . & nihilomi nus ad debitum ſuum aget niſi ſpeciali ter fuiſſet pactum in contrarium .ut.C. de pig.actio.l.que fortuitis. Si autem dolo uel culpa lata uel leui perdat credi tor pignus tenet̃.ut.C. de pig. actio.l.ſi

UVA. BHSC. IyR_072

creditor. Sed quis probat dolum uel
culpam.an debitor uel creditor ſm om
nes creditor debet probare ſe perdidiſſe
pignus ſi debitor neget perditiõem alio/
quin dãnatur.ut.C. de teſt.l. publicati/
&.C.de pig.act.l.ſi creditor. Sed ſi cõ
ſtat de amiſſione. quia debitor cõfitetur
uel quia creditor hoc probauit.ſ.ſe per/
didiſſe pignus quis probabit culpã uel
dolum an probabit creditor ſe perdidiſ
ſe ſine culpa & ſine dolo ſuo an debitor
probabit culpam uel dolum adhibitum
eſſe in perdendo.& certe ſm do.Io.Hu.
Az.&.G.debitor probat dolum uel cul/
pam.per.ff.de proba.l. quotiens.§. qui
dolo.Qui enim dolum dicit dolum pro
bare debet.ut ibi dicitur.& all.etiam.C
de pig.act.l.ſi nulla.&.ff.de admi.l.cy/
rographum.in fi.i.gl.Bul.autem aliter di
ſtinguebat.ſed eius diſtinctio nõ appro/
batur.ideo eam omitto. Item nota ꝙ
ſi rem pignori accepiſti uel res aliqua ti
bi ipothecata fuit & fructus inde prece/
piſti ꝙ eos non lucraris ſed in debitum
neceſſe habes computare.ut.C.de pign.
ac.l.i.&.ii. Item ſciendum eſt ꝙ ſi ob/
ligo tibi rem aliquam quod non licet ti/
bi auctoritate propria rem illam occu/
pare niſi per pactum hoc eſſet quia tũc
auctoritate propria poteris poſſeſſioneȝ
illius rei capere.licet urbanius faceres ſi
auctoritate pretoris faceres.ut.C.de pi/
gnor.l.creditores. Item circa ipothe/
cam notandum eſt ꝙ quedam eſt ipothe
ca exprſſea.quedam tacita. Expreſſa eſt
quando ex conuentione expreſſa ſeu uer
bis expreſſis alicui in aliquo contractu
bona obligo.& ſolo conſenſu contrahi
poteſt ipotheca talis.ut.ff.de pigno.l.cõ
trahitur. Tacita eſt quãdo ex ui & po
teſtate legis bona ſunt alicui obligata ſi/
ne conuentione aliqua.Et circa hoc ſci/
as.q̃ licet contractum mecum facias uel
mutui uel uenditionis uel alterius gene/
ris.non tamen ſunt bona obligata niſi
ꝯuentiõe obligata niſi ꝯuentiõe expreſſa
obligentur. Et ideo utile eſt quando in
ſtrumenta conficiunt tabelliones bona
expreſſe obligare.Nam alias regulariter
bona obligatã nõ erunt ſed inquibuſ/
dam caſibus & perſonis ſpeciale eſt. ut
eoipſo ꝙ contract⁹ celebratur ab eis bo
na obligata habeant tacite ſine aliqua cõ
uentione expreſſa. ſed ex ui & poteſtate
legis.ut in uxore que habet bona mariti
obligata tacite. eoipſo ꝙ dotem marito
cõſtituit.ut.C.de rei uxo. acti.l.i. Poſ
ſem & alias perſonas tibi enumerare taci
tam ipothecam habentes.de quibus legi
tur in titu.quibus.o. pignus tacite con/
trahatur.C.&.ff.de eas enumerato infra
in rubrica de pactis in.§. quarta diuiſio
eſt. Item nota ꝙ ipotheca quedam eſt
ſpecialis quedam generalis. Specialis
eſt quando una res ſpecialiter obligatur
& tunc creditor poteſt illam uel illas ſpe
cialiter obligatas per ipothecariam per/
ſequi alias autem res non. Generalis
eſt quando generaliter obligatur.ut ſi di
co obligo tibi bona mea. & ſub iſta ge/
neralitate intelliguntur obligata eſſe om
nia mea bona mobilia & immobilia pre
ſentia & futura que ego acquiram. Non
autem ea que meus heres queret aliunde
ut.C.que res pigno.oblig.poſſ.l.fi.&.ff
de pigno.l.paulus. Excipiuntur autẽ
quedam que ſub generali ipotheca anne
xa creditori non intelliguntur.ſ.illa que
non eſt ueriſimile quenq̃ ſpecialiter obli
gaſſe utputa ſuppelex. Item ueſtis reli
quenda eſt debitori.Et ex ſeruis reliquẽ/
di ſunt illi quos habeat in eo uſu.& cer
tum ſit eum pignori datum non fuiſſe

Deniq; ancillam concubinariam & fi
lios ſuos naturales conſtat obligatione
generali non contineri. ut probatur.ff.
de pigno.l.o.generali. Et attendendũ
eſt ꝙ quando generaliter bona alicui o/
bligantur electionem habet perſequen/
di quam rem uelit de illis bonis. ut.ff.đ
diſtractio.pignor.l.creditoris. Item
no.ꝙ creditor qui bona debitoris non
habet obligata expreſſe uel tacite ab em
ptoribus uel ab aliis qui de illis bonis a
debitore receperint.ea aduocare nõ po/
teſt niſi in fraudem creditoris debitor a/
lienaſſet.quia tunc in fraudem alienata
reuocare poſſet ut no.in ti.de renunciã/

UVA. BHSC. IyR_072

dis ſiis que in frau.credi.alienat. ſunt.§.
ſi.& de hoc etiam dic ut no.in aurora in primo capi.ſuper ſecuritate. que incipit ſi dubitetur ne res ſit alteri data uel obligata. Deinde ſciendum ꝙ ſi pecuniã mutuo accepit aliquis uel aliter contraxit & bona ſua creditori obligauit creditor habet electionem utrum uelit agere perſonali actione ad debitum. an uero ipothecaria actio primo ad bona obligata.& hoc ſi debitor poſſideat illa. Si autẽ alius extraneus poſſideat illa bona.ut qa aliquis emit a debitore uel alio titulo ab eo habuit.& creditor uelit agere contra iſtum extraneum prius ipothecaria actõne ad illa bona que poſſidet emptor agat perſonali actione ad debitum contra debitorem non poteſt quia non habet electionem.immo prius agere debet perſonali ad debitum contra debitorem & ei[9] bona diſcutere faciendo eum citari & ſi uenerit dabit ei libellum & litem conteſtabitur & d' calumnia iuratus probabit de iure ſuo.& iudicio ordinario cum eo procedt.ut habes in ca.de iudiciis. & ſi condemnabitur ei oportet ſentẽtiam executioni mãdari in bonis ſuis que ipſe modo poſſidet. Et ſi bona aliqua penes eum non inueniantur.faciet ꝙ iudex pronunciabit hoc ſcilicet ꝙ in bonis iſtius debitoris non reperitur aliquid de quo poſſit ſatiſfieri creditori. quam pronunciationem habes dictatam in ca.de iudiciis. Et ita examinato debitore & diſcuſſis bonis eius.poterit poſtea agere actione ipothecaria contra extraneum poſſeſſorem bonorum creditori obligatorum ſcilicet cõtra emptorem & alium. Et ſi debitorẽ ſuum faciat quis citari & non comparet ſimiliter diſcuti debẽt bona debitoris anteq̃ ipothecaria actione agatur contra extraneos poſſeſſores bonorum. Exquo ergo citatus non comparebit fert iudex ſententiam interlocutoriam per quam ꝓnunciabit creditorem fore mittendum ĩ poſſeſſionem bonorum debitoris ꝓ mẽſura debiti. Et qualiter debeat in hoc ꝓcedi non dico quia in rubrica de proceſſu contra contumacem in capitulo de iudiciis aperte declaratur. Et ſi bona reperiantur interlocutoria lata dabitur creditori poſſeſſio. Si non reperiatur iudex pronunciabit ꝙ non reperiuntur bona ex quibus poſſit ſententia interlocutoria executioni mandari. & hac pronunciatione lata poterit creditor ipothecaria agere contra extraneos poſſeſſores bonorum. Nam facta ẽ primo diſcuſſio bonorum debitoris ut fieri debet.& probãtur iſta.C.de pigno.l.diſtractis.& autẽ. ibi ſignata que incipit hoc ſi debitor poſſideat.licet opiniones multe contrarie in illa autẽ.recitentur.quas non recito breuitatis cauſa. Et quia conſuetudo hoc tenet que ſeruanda eſt.& que eſt optima legum interpres.ut.ff.de lega.& ſe.con.l. de quibus. &.l. ſi de interpretatione.

Sed pone ꝙ debitor obligauit bona ſua creditori & fideiuſſorem dedit.qui fideiuſſor & ſua etiam bona obligauit creditori.& dbitor bona alienauit.uolo agere ipothecaria.quis erit ordo. Reſpondeo primo conuenietur debitor principalis perſonali uel ipothecaria pro illis bonis que ipſe poſſideret non autẽm extranei poſſeſſores.& ſi a principali debitum conſequi non potero agam contra fideiuſſorem uel perſonali ad debitum. uel etiam ipothecaria contra ipſum fideiuſſorem propter bona fideiuſſoris mihi obligata. Et hoc ſi fideiuſſor poſſideat quia tunc habeo electionem agendi perſonali uel ipothecaria contra ipſum fideiuſſorem in bonis fideiuſſoris que ipſe fideiuſſor poſſidet ſicut in eo principali ſupra habui.licet quidam in hoc contra dicentes.ꝙ licet fideiuſſor res teneat nõ poteſt creditor eligere.cum prius oporteat eum redire ad res debitorum quas ipſi tenent uel alienauerunt.quod approbari uidetur.j.autenti.de fideiuſſor.§. ſed neq;. Et ſi a debitore principali uel a fideiuſſore conſequi debitum non potero agere tunc poſſum contra extraneos poſſeſſores bonorum ipothecaria actione ſcilicet primo contra illos qui tenent bona debitoris principalis. Secundo cõtra illos qui tenent bona fideiuſſoris erit

UVA. BHSC. IyR_072

ergo ordo ut primo reus principalis cō
ueniatur perſonali uel ipothecaria actio
ne.ſecundo fideiuſſor. tertio extraneus
poſſidens res debitoris. quarto poſſidēs
extraneus res fideiuſſoris.ut preal.autē.
C.de pigno. hoc ſi debitor. & ibi plene
no. Sed quid ſi debitor abſens ſit ita ꝙ
conueniri non poteſt perſonali dicendū
eſt poſſidentem poſſe cōueniri.ut in au/
ten.de fide.§.iii. Item no. ꝙ qui agit
ipothecaria rem aliquam ſibi obligatam
petendo debet probare rem fuiſſe in bo
nis debitoris tempore obligationis ut di
cit.l.ff.de pigno. & que nondum.§. qđ
dicitur. Sed quero quomodo intelli/
gatur hoc ſcilicet ꝙ creditor debeat pro
bare rem fuiſſe in bonis debitoris tempo
re obligationis.Et certe quedam glo.po
ſita in inſti.de act.§. ſeruiana uidet dice
re ꝙ creditor debet probare rem in bo/
nis debitoris fuiſſe tempore obligatiōis
id eſt debitorem dominum fuiſſe illius
rei eo tempore quo obligauit qđ eſſet
ualde durum creditori.cum probare de
dominio ſit multum difficile.& ideo illā
glo.inſti.non ſeruant doctores. ſed di/
cunt ſic.creditor probare debet rem fuiſ
ſe in bonis debitoris tempore obligatio
nis.i.creditor debet probare ꝙ debitor
poſſidebat illam rem tempore obligatio
nis qđ ſatis leuiter fieri poteſt cum de
poſſeſſione leuius probetur q̄ de domi/
nio. & probatur per.ff. de uerbo.ſign.l.
bonorum. ubi legitur de bonis noſtris
ea uidentur eſſe que poſſidemus.Prete/
rea & due glo.ordinarie ſunt pro iſta o/
pi.ſ. ꝙ creditor agens ipothecaria pro/
bet rem fuiſſe in bonis debitoris.i.pro/
bet debitorem poſſediſſe tempore obli/
gationis & ſunt poſite.ff.de pigno.act.l
rem alienam.&.C.ſi res ali.pigno.da.ſit
l.cum pes. Sed an probat creditor ꝙ
debitor poſſideat rem quam obligauit
cum titulo an ſufficit probare ꝙ poſſide
at & ſine titulo. & quedam de illis glo.
ſupra alle.ſ.illa que eſt.ff. de pign.act.l.
rem alienam.uidetur dicere ꝙ cum titu/
lo eam poſſediſſe habet creditor proba/
re.alia que eſt.C. ſi res aliena pign.data
ſit.l.cum res.uidetur dicere ꝙ ſufficit ꝓ
bare debitorem poſſediſſe nec de titulo
aliquam mentionem fecit.Sed do.Dy.cir
ca hoc diſtinguit. quia aut agitur cōtra
ipſum debitorem ipothecaria.& tunc ſuf
ficit probare eum poſſediſſe rem obliga
tam tempore obligationis & ſine titulo.
Et ita intelligit gloſam preallegatam po
ſitā in.l.cum res.§.ſi res aliena pign.da/
ta fuerit.Aut agitur contra extraneam te
nentur bona obligata creditori.Et tunc
creditor probat ꝙ debitor poſſidebat cū
titulo tempore obligationis rem illam
quam modo petit ab extraneo.& ita in/
telligitur glo.poſita ī.l.rem alie.ff. de pi
gno.acti. Vnum tamen ſciendum eſt
ꝙ illud quod dicitur creditorem proba
re debere rem fuiſſe in bonis debitoris
tempore obligatiōis habeat locum quā/
do debitor preſentia bona obligat.ſ. cū
illa ſola que habet obligat.Si autem obli
gat ea que habet & que habiturꝰ eſt. uel
ſimpliciter obligat omnia bona.Nā & ta
li caſu etiam que in futurū acquiret ſunt
obligata pro illis futuris bonis acquiſi/
tis poſt obligationem & creditori obli/
gatis.non habet neceſſe probare credi/
tor fuiſſe in bonis debitoris tēpore obli/
gationis.ſed ſimpliciter fuiſſe in bonis đ
bitoris.ut.ff.de pigno.l.& qui nondum
§.ꝙ dicitur.De tercio membro huius le/
ctionis ſcilicet an creditor poſſit ſibi pi/
gnus obligatum uendere. Sciendum eſt
ꝙ ſi debitor obligauit pignus de eo pa/
cto ut creditori liceret uendere pignus
ſi debitum ſolutum non eſſet ad termi/
num.tunc creditor poteſt uendere tran
ſacto termino ſine aliqua denunciatione
uendendo tranſfert dominium.ut.ff. de
pigno.act.l.ſi conuenit.& inſtitu.quib.
alie.licet uel non.§.i. Et ſi de pignore
uult ſibi creditor debitum accipiat tene
tur ſuperflum debitori reddere.ut C.de
diſtract.pigno.l.fi.&.C.de iur.dominii
impetrandi.l.fi.§.ſi uero.&.ff. de pign.
act.l.quamuis.§.fi. Et ſi minus acci/
piat de pignore q̄ ſit debitum eiꝰ poteſt
ad ſupplementum debiti agere creditor
ut.ff.de diſtra.pign.l.ꝙ in pignoribus.

UVA. BHSC. IyR_072

ſed. Veneti non ſeruāt talem legem. Si autem debitor pignus obligat ſimpliciter non appoſito pacto aliquo de uendēdo. tunc creditor tranſacto termino debet ei denunciare ſemel ut luat pignus. & ſufficit una denunciatio & facta denūciatione expectabit per biennium & poſtea uendere & uenditio ualebit. ut. C. de iure do. impe. l. fi. §. ſinautem. Sed tertio loco quero ſi debitor obligauit pignus pacto appoſito ne liceat creditori illud uendere an uendi poſſit tale pignus. Reſpondeo ſic non obſtante tali pacto dummodo denunciet ante creditor debitori ter. luat pignus & facta trina denunciatione expectet eum per biennium elapſo biennio cum illa trina denunciatione poterit creditor uendere pignus. ut legitur & no. ff. de pigno. actio. l. ſi conuenerit & ſi ita ſolenniter non uenderet committeret furtum. ut ibidem no. Sed nunquid trina denunciatio fiet ſemel & una hora. ſolue ſolue ſolue. Reſpondeo non immo triduum inter quamlibet denunciationem debet eſſe. ſicut in citatione accuſati abſentis. ut. ff. de publi. iudi. ideſt inter accuſationem. Et no. ꝙ iſtd biennium de quo legitur hic & ſuperiori caſu incipit currere a tempore denunciationis ſi debitum eſt liquidum. quia debitor. confitetur debitum. ſi autem nō eſſet liquidum de debito ut quia debitor neget debitum. tunc a tempore ſententie late ſoluendo. ut. C. de iure do. impetrando. l. fina. Sed queri poteſt quare non ualeat tale pactum ſcilicet quando creditor paciſcitur ꝙ pignus non uendet. cum creditor uideatur ſibi preiudicare per pactum. & cum regulariter poſſit qs iuri ſuo renunciare. ut. C. de pactis. l. ſi quis in conſcribendo. Reſpondent gloſatores. ꝙ iſtud eſt ſpeciale propter publicam utilitatem. Nam cum ſibi nullam utilitatem afferet habere pignus exquo uendere uon poſſet illud eueniret ſepiſſime ut mutua denegarentur. Vltimo littera noſtra dicit ꝙ ſi debitor pignus obliget creditori tali pacto ꝙ ſi ad terminum ipſe debitor non luat pignus illud ſit creditoris ꝙ non ualet tale pactū.

Idem eſt ſi debitor promittat dare pignus inſolutum. nam hoc pactum non ualet. Idem eſt ſi debitor fecit pactum ꝙ imperpetuum non liceat luere pignus. Idem ſi creditori debitor dixit uolo ꝙ habeas pignus emptum pro pecunia tibi debita ſi non luam. Idem ſi debitor dicat ꝙ creditor habeat ius faciēdi quod uult de pignore. Omnia enim talia pacta ſunt in pignoribus reprobata & non ualent. ut legitur & no. C. de pact. pigno. l. i. Sed ſi debitor dicat creditori ſi itra certum tempus non ſoluam pecuniam tibi debitam iure emptiōis habeas rem obligatam iuſto precio tunc exiſtimanda tūc ualet pactum tale. Hoc enim caſu uidet quoddammodo conditionalis eſſe uenditio. ut. ff. de pigno. l. ſi fundus. §. fi. Et ſi opponit curioſus ſcholaris talis uenditio non uidetur ualere. quia in incertum hominem cōfertur exiſtimatio iſtius rei. ſicut locatio non ualeret. ſi merces generaliter alieno arbitrio promitteretur. i. ſi diceret loco tibi domum pro eo quod dicet aliquis bonus homo. Nam talis locatio non ualeret. ut. ff. locati. l. ſi merces. i. ꝟ. Ad hoc quod reſpondet Acur. ꝙ ualeat talis uenditio. quia debitores uix aliter inuenirent pecuniam. Extra litteram etiam nota ꝙ duplex eſt pignus ſcilicet conuentionale qđ ex conuentionibus & pactis hominū naſcitur. & de iſto dictum eſt. ſ. Aliud eſt quod a iudicibuſ datur quod pretorium nuncupatur ſiue iudiciale. Erit ꝓprie ꝑtoriū pignus ſi fiat miſſio ex ea cā ex qua pretor iubet fieri utputa ſi uicinus qui habet domum ruinoſam nolit cauere de damno infecto. & ego mittam in poſſeſſionem domus ruinoſe. hoc quippe erit pretorium pignus quia pretor iubet fieri talem miſſionem Idem ſi ex aliis cauſis mittat in poſſeſſionem ex quibus pretor mitti iubet. Iudiciale eſt cum iudex iubet mitti in poſſeſſionem ex officio ſuo. utputa ſi iudex cōdemnauit aliquem per diffinitiuā ſententiam & tranſacto termino qui datur diffinitiue condemnatis ad ſoluendum nō

UVA. BHSC. IyR_072

ſoluat condēnatus iudex mandando ſen
tentiam executioni . iubet capi pignora
eius. primo mobilia. ſecundo immobilia
uel ſi aliquo coram iudice citato & non
comparente. iudex iubeat mitti in poſſeſ
ſionem bonorum pro menſura debiti pe
titi . & tale dicetur pignus iudiciale ut
hoc no. C. de preto. pi. l. ii. Differt utiq;
iſtud pretorium ſiue iudiciale a conuen
tionali in multis. Primo quia pretorium
ſine poſſeſſione non fit. ut. ff. de pig. act.
l. non eſt mirum . Item differt in alio
quia ſi in conuentionali male uerſetur
creditor tenetur pig. act. debitori. ſed in
illo act. infactum . ut . ff. de bo. auct. iu.
poſ. l. i. in prin. Item in alio quia in cō
uentionali pignore habet creditrix ciui⸗
lem & naturalem poſſeſſionem. ut. ff. de
acqui. poſ. l. qui pig. q̄uis quidam dicant
ꝙ ſolam detentionem habet. ſed uerius ē
ſm glo. ꝙ poſſidere dicatur quo ad mul
ta. ſ. quo ad hoc ut actione ad exhibendū
conueniatur. ut. ff. de uſu. §. ſerui nomi⸗
ne in prin. Item quo ad hoc ut rei uendi⸗
tio teneatur. ut. ff. de rei uen. l. officium.
Et quo ad multa alia dicitur poſſidere .
que non dico breuitatis cauſa . ut no. ff.
qui ſa. co. l. ſciendum. Quo ad quedam a
lia etiam nō dicitur poſſidere. ut quo ad
uſucapionem. non. n. uſucapit uel pre⸗
ſcribit pignus contra debitorem. ut. ff. d
acquir. poſ. l. qui pignoris. Et quo ad q⸗
dam alia etiam nō dicitur poſſidere que
no. l. prealle. ſciendum. In pretorio auté
pignore nullam habet poſſeſſionem. ut.
ff. uti. poſ. l. iii. §. creditores . Item diffe⸗
runt. quia in conuentionali de dolo la⸗
ta culpa & leui tenetur creditor. In pre⸗
torio autem de ſolo dolo . ut. ff. de bo.
auct. iu. poſ. l. i. §. eſt preterea. Item ſi de⸗
bitor dederit damnum in pignore credi
tor agit contraria pignoraticia. &. ff. de
pigno . ſeruum . ſed ſecus forte in pre⸗
torio. Item pretorium creditori datū ꝓ
toto debito datum preſumitur. ut. ff. de
re. ui. l. a diuo. §. ſi pignori. nō ſic in con
uentionali. quia ſi creditor conuentio⸗
nalis petat tranſacto termino iuris ſibi
iure dominii pignus dari & deſ̄ & plus
ſit in pignore q̄ in debito i eo ꝙ eſt plus
in pignore remanet ius ſuum ſaluum de
bitori. ut. C. de iure dominii. impe. §. ſed
ſi quidem. l. fi. Item nota ꝙ ſi capiatur
pignora ex officio iudicis . ut quia exe⸗
quendo ſententiaꝫ aliquam iubet aliquē
capere pignora alicuius nō parentis ſen
tentie. ꝙ tales pignus uendi poterit . ſed
infra quantum tempus uendi poſſit di⸗
ſtingue. quia aut capit ex interlocutoria
aliqua . ut quia feci citari aliquem & cū
ipſe comparere nollet iudex iuſſit me in
duci in poſſeſſionem bonorum eius pro
menſura debiti . uel de bonis eius mihi
dari pignus . & tale pignus uendi poteſt
tranſacto aliquo tempore. Et quantum
ſit illud tempus multe ſunt opiniones.
Aiunt enim quidam ꝙ forte poſt duos
menſes. ar. ff. de re. uen. l. debitoribus.
Alii dicunt poſt quatuor menſes qui dā
tur condemnatis poſt diffinitiuam ſen⸗
tentiam ad ſoluendum . ut. C. de uſuris
re. iu. l. fi. Sed do. Acur. dicit ꝙ illud
tempus arbitrio iudicis relinquitur de⸗
terminandum. quia ubi fit mentio de
tempore in iure . non terminatur quan⸗
tum arbitrio iudicis committitur. ut. ff.
de iure delibe. l. i. §. fi. Si autem ex dif⸗
finitiua ſententia capiantur pignora. tūc
elapſo tempore quatuor menſium ho⸗
di uendi poſſit ſecundum Azo. licet oliꝫ
duorum . ut. C. de uſur. re. iu. l. ii. De
mum nota ꝙ ipothecarie actioni pre⸗
ſcribitur ſpacio . xl. annorum debitore
uel eius uniuerſali ſucceſſore poſſidente
& preſcribente contra creditorem. Idem
eſt ſi alius creditor poſſideat & contra a
lium creditorem preſcribat uiuente de⸗
bitore communi iſtorum duorum .

Si autem communis debitor deceſſiſ⸗
ſet & unus creditor poſſideret preſcri⸗
bendo contra alium creditorem tunc
ſpacio. xxx. annorum currēdorum poſt
mortem debitoris communis tollitur
ipothecaria . ut hec probantur. C. de ꝑ⸗
ſcrip. xxx. ann. l. contra ꝙ notiſſimi in
principio. &. §. i. Si autem alius poſſide⸗
at. q̄ debitor uel heres eius uniuerſalis .
uel q̄ alius creditor tunc aut ille extra⸗

UVA. BHSC. IyR_072

neus qui poſſidet cum titulo & bona fi/ de poſſidet.ut quia emit.& tunc preſcri/ bitur ipothecarie contra creditorem.x. annis inter preſentes.&.xx. inter abſen/ tes. Si autem mala fide poſſidet titulo iſte talis extraneus tunc ſpacio.xxx.an/ norum.tollitur ipothecaria.ut probatur C.ſi aduerſus credito.l.i.&.ii.&.C.de p̄ ſcriptio.xx.annorum.l. cum nouiſſimi. Et quod dictum eſt ꝙ ipothecarie actio/ ni quandoqꝫ.xxx.quandoqꝫ.xl. an.quan doqꝫ alio tempore preſcribitur. ut.s̄.di/ ctum fuit. Verum eſt niſi creditor inter/ rumpat preſcriptionem. uel per execu/ toris conuentionem factam per nunciū quo caſu perpetuatur ipothecaria uſqꝫ ad.xxx.an.a tempore conuentionis. uel interrumpat per cōteſtationem litis quo caſu perpetuatur uſqꝫ ad.xl. annos.ipo/ thecaria.ut.C.de preſcrip.xxx.an.l.cuꝫ notiſſimi. & ibi plene no.uel niſi eēt cre/ ditor impubes quo caſu non currit ei p̄/ ſcriptio.ut ibidem dicitur.Perſonales ue ro actiones ut exempto & ſimilibus uſqꝫ ad.xxx.an.durant.tranſacto autem tem/ pore.xxx.annorum. tolluntur actiones perſonales & eis preſcribitur.& hec pro bantur.C.de conſti.pe.l.ii.& .C.de pre/ ſcrip.xxx.ann.l.ſic. Vltimo quero an creditor qui uendit pignus teneatur de euictione.Et circa hoc diſtinguendum eſt.quia aut ipſe uendit pignus ut domi/ nus & tunc tenetur de euictione.ut colli gitur ex titulo de euict.§.per totum. aut uendit ut creditor dicens ſe uēdere quia creditor eſt.& tunc non tenetur niſi ſpe/ cialiter promittat quod facere non debet niſi ex conſuetudine.uel quia maiori pre cio uendat.alioquin non habet contra/ riam pignoraticiam contra debitorem/ uel niſi ſciat rem alienam & non debito/ ris.& probantur hec.C.creditorem eui/ ctionem non debere.l.i.&.l.ii.&.ff. de pignori.actio.ſine pignore.§.ultimo.

Licet autem non agat emptor de eui/ ctione.tamen agit actione exempto ut creditor cedat ei contrariam pignorati/ ciam quam habet contra debitoreꝫ.&.ff. de euict.l.in creditore.Et hoc extraneo euincente.ipſe autem debitor ſi non eſt dominus tenet de euictione poſt euictio/ nem ſecutam utili exempto quaſi ipſe uē didiſſe uideatur. Sed ante eam ſecutam tenetur uero domino habenti ratum uti li nego.geſt.ut.ff.de diſtra.pig.l.ſcriptū §.i.Si uero eſt dominus tenetur habere ratum & emptor efficitur dominus q̄q̄ a non domino ideſt a creditore habeat ut inſti.qui.alie.licet uel non.§.igiẗ hoc ſi iure uendatur.alias poterit uendicare a debitore ſi eſt dominus dum tamē pre/ cium offerat.ut.ff.de rei uendi.l.emptor & a creditore eſt liberatus propter pre/ cium emptoris.ut dicta.l.ſcriptum.ſed ſi iure non uendat creditor.& propter hoc debitor euincat an exempto per hoc ad intereſſe quod eſt ultra precium tenetur creditor emptori.& putat Acur.ꝙ ſit ra/ tione doli.ſicut & ſi ſciuiſſet alienā.ut.ff. de actio.emptio.l.emptorem.§. caſſius. &.§.ui.l.&.§. ſententiā. Item nota.ꝙ licet creditor poſſit pignus uendere uel ex pacto uel ex lege elapſo biennio ſe/ cundum quod ſupra notaui.fieri tamen poteſt ꝙ nemo uelit rem comperare & ideo neceſſarium eſt creditori ſaltem iu/ re dominii eam poſſidere.unde impetra/ re poteſt creditor ꝙ rem poſſideat iure dominii ſecundum ſolennitatem poſitā. C.de iure do.impe.l.ulti.quem non reci to breuitatis cauſa.

Inutilis eſt contractus ſuper rebus q̄ in rerum natura non ſunt.

Ictum eſt ſupra de rebus ſuper quibus contrahere nō poſſumꝰ iure ciuili impediente. Sequiẗ uidere de rebus ſuper quibus natura in/ hibente contrahere non ualemus. Et prima eſt res que nunq̄ fuit & modo nō eſt nec in futurū ſperatur.ut ipocenthau rus.& eſt ipocenthauruſ animal quoddā natum ex equa & thauro quod nunq̄ ui ſum fuit licet poete ſic finxerunt. Si igi/ tur ſtipulor ipocenthaurum non ualet ſtipulatio.quia talis res nō eſt in rerum natura.ut inſti.de inut.ſti.in prin. Idē

UVA. BHSC. IyR_072

eſt ſi ſtipuletur chymeram. Et eſt chymera ipſum nihil. unde cum non ſit in rerum natura non ualet ſtipulatio.

Item ſi quis ſtipuletur res quas īpoſſibile eſt.

N. §. iſte tractatur de aliis rebus ſuper quibus contrahere nō poſſimus natura inhibente. Sunt enim quedam res que licet ſint tamen impoſſibile eſt de natura earum ꝙ ſint in dominio hominum. ut eſt ſol & luna. unde ſi ſtipuletur quis lunam uel ſolem nō ualet quia de natura īpoſſibile eſt ꝙ ſint in noſtro dominio ut inſti. de inuti. ſtip. in prin. &. §. ſi impoſſi. Item ſi quis ſtipuletur ſibi dare montes aureos non ualet ſtipulatio. quia. impoſſibile eſt defacto montem aureum dari. non enim poſſet quis defacto congregare tantum aurum ut montem ſtipulatori daret. ut. ff. de ſta. libe. l. cum heres.

Item ſi quis ſtipuletur rem que licet fuerit modo non eſt.

N iſto. §. ſic procedo ſtipulatus ſum a te mihi dari Sthichum ſeruum tuum quem ſperabamus uiuere tempore ſtipulationis & ipſe mortuus erat non ualet ſtipulatio ſuper tali re. que licet fuerit tum modo non poteſt eſſe. ut inſti. de inuti. ſtip. in prin. &. ff. de iureiur. l. eum qui. §. ſi iurauero. & ꝙ dixit credebamus eum uiuere idem eſt & ſi ſciebamus eum mortuum ut non ualeat promiſſio. ut dicit glo. de inuti. ſtip. in prin. Et ſi pena fuit appoſita in ſtipulatione iſta in qua ſeruum mortuum ꝓmiſiſti non committitur talis pena. quia pena rei impoſſibilis non committitur. qđ eſt notabile. ut. ff. de uer. obli. l. ſi homo mortuus. In caſibus tamen infra poſitis ualet ſtipulatio Stichi mortui. Primus eſt ſi eras in mora. quem caſum ſic declarari oportet. tu ꝓmiſeras Sthichuȝ uiuum ad certum terminum & ita ualebat promiſſio tua & eras ſolenniter obligatus iſtum ſtichū mihi promiſſum tradere tu non tradis ad terminum. & ita es in mora ſoluendi qđ debes. nam in mora dicitur quis eſſe quando debito tempe non ſoluit quod debet. ſunt & alia neceſſaria ad moram inducendam. ut infra dicam. Te ergo non ſoluente ad terminum & ita te exiſtente in mora deceſſit ſtichꝰ. nunc mihi eum mortuum promittis teneris. licet mortuus eſſet modo temporꝭ re iſtius promiſſionis. & hoc ratione more. ut. ff. de uerb. obli. l. inter ſtipulanté. §. penult. ut. ff. de iureiur. l. eum qui. §. ſi iurauero. Nam & ſi non promiſiſſes eū ſtichum modo mortuum attamen tenebaris de interitu propter moram tuam. quia mora conuertit periculum interitꝰ in moroſum. ut. ff. de leg. i. l. cum res. §. fi. &. l. apud iull. §. i. & eſtimationem ſtichi ſolues. Secus eſſet ſi non eſſes ī mora tradendi ſtichum & ipſe decederet. qa non teneris īmo liberatus es interitu ſpeciei. non idem ſi in genere deberes ſeruū quia ſi in genere deberes ſeruum non liberaris licet ſeruus mortuus ſit. quia qđ in genere debetur perire non poteſt. ut. ff. ad. l. fal. l. in ratione. §. incerte. Item poſſum ſtipulari ſtichum mortuum ab illo qui mihi ſurripuit furtiue. uel rapuit eum. & ualebit ſtipulatio. ut. ff. de uer. obli. l. inter. §. penult. Et debet concipi iſta ſtipulatio quando ſtipulor ſtichū ab illo qui ſurripuit eum promittis ſeruum ſtichum mihi tradere. uel omne id quod ex cauſa conditionis furtiue debes promittis. Et ipſe reſpondet promitto. non autem poteſt iſta ſtipulatio ſic concipi. promittis dare ſtichum. quia dare ē rem accipientis facere. ut inſti. de actio. §. ſic itaqȝ. Et id quod eſt meum non poteſt amplius fieri meum. & ſic rem meaȝ mihi ſtipulari dari non poſſum. ut. ff. đ uerb. oblig. l. ſcire debemus. §. fi. Et quia hic de mora facta fuerit mentio. ideo de ea aliqua extra litteram dicam. Et primo quid ſit mora. Secundo de effectibus more. Et certe ſciendum eſt ꝙ iuris cōſulti dicunt diffinitionem more diffici-

UVA. BHSC. IyR_072

lem eſſe.Et exponunt gloſatoreſ.i.impoſſibilis.ut legitur.ff.de uſur.l.mora.ſed licet lex dicat ſic.tamen do. Acur. eam ſic diffinit. Mora eſt cuꝫ quis maior.xiiii.an.interpellatus eſt per diei appoſite lapſum uel per litis conteſta. uel per eius cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factum cum ſe debere intelligat uel intelligere debeat nec omiſſa ſit ſit debiti repetendi inſtantia ſine cã diſtulit rei diſſolutionem uel preſtationem.Et attende quia quodlibet uerbum cum miniſterio ponitur hic. dicit enim cum quis maior.xiiii.ann.ideo quia impuberes in mora conſtitui non poſſent niſi tutor cum eo appelletur ut.ff.ꝺ uer.obliga.l.ſed ex ſtipulatu.&.ff.de uerbo.obliga.l.ſi pupillus.Sequitur poſtea interpellatus per diei appoſite lapſum uel per litis con.uel per denunciationem eiꝰ cui debetur. Nota ꝙ iſte ordo conſtituendi aliquem in mora ut ſi aliquis debet aliquid in diem expectari debet dies & ſi non ſoluat ad diem lapſus diei cõſtituit eum in mora nec eſt opus ꝙ denunciet ei.quia dies pro me denunciat.ut.ff.de uer.oblig.l.ſi fundus.&.C. de contrahen.& cõmit.ſti.l. magiſtram. Si autem aliquis debet mihi aliquid nõ eſt dies appoſitus tuncq́ſi patiatur ſecum litem cõteſtari per con.litis conſtituitur in mora.ut.ff.de uerbo.ob.l.nemo.§.i.uel ſi non conteſter litem ſed denuncio ei congruo loco & tempore ut mihi ſoluat qđ debet & non ſoluit conſtituitur per denunciatioñe in mora.ut.ff.de uſu.l. mora. Et hoc uerum eſt ꝙ ita conſtituitur in mora debitor ſi intelligam ſe debere uel intelligere debet.ut.ff.ſi cer.pe.l.quod te.

Sequiť poſtea nec omiſſa ſit debiti repetendi inſtantia.i.diceř ꝙ exquo incepi ꝑetere debitum conſtituendo te in mora uno de predictis modis non debeo omittere inſtantiam debiti repetendi dando dilationem de nouo tibi debitori meo. Nam ſi omitterem inſtantiam dando tibi dilationem in debito non eſſes in mora.ut.ff.ꝺ uſuris.l.mora.nec credas iſta uerba ita diſponi debere exquo fuiſti in mora.quia debitum a te precii ꝙ ſemper inſtare debeam ita ꝙ nõ deſinam petere ad hoc ut faciam te continue eſſe in mora. Nam ſi non ſemper inſtem.exquo ſecundam dilationem tibi non do in maiores. Qui ergo ita interpellatus eſt ut ſupra dictum eſt.& differt ſolutõnem uel preſtationem rei quam debet in mora ẽ.ut hoc plene no.ff.de uſur.l.mora. Nunc ſecundo eſtꝰuidendum de effectu more.Et eſt ſciẽduꝫ ꝙ mora ſic cõmiſſa habet qn qꝫ ſpeciales effectus. Primo quia facit rem uel intereſſe tantum exiſtimari officio iudicis prout erat tempore more.uel cepit poſtea eſſe uſqꝫ ad ſententiam perſeuerante mora.ut.ff.de eden.l.ubi.q.i.&.ff.de condi.tu.l.pen. Secundus effectus eſt.quia facit currere uſuras in contractibus bonefidei cum quibuſdam ſtricti iuris ſcilicet in legatis & fideicõmiſſis ut preallega.l.mora.§.in bonefidei.nam parificantur hec in iudiciis bonefidei.ut C.in quibus.C.in integ.reſti.non eſt neceſ.l.in minorum.Sed ſecus inſtricti iuris iudiciis. etiam lite conteſta. Nam in ſtricti iuris iudiciis non currunt uſure ex mora etiam lite conteſtata & non debentur niſi eſſent promiſſe per ſtipulationem.ut.C.de conditio.indebi.l. pria.

Tertium habet effectum mora. quia inducit petitionem fructuum in quolibet caſu ſi petam quod aliquando fuit meũ.uel ex quo cauſam interuenire habeo. alias ideſt ſi non peto id quod mihi debitum eſt exigitur litis conteſtatio in ſtricti iuris iudiciis ut fructꝰ debentur.ſed in bone fidei ſufficit ſola mora interuenire ut ex tunc fructus debentur. licet non ſit lis conteſtata.ut probatur.ff. de uſuris.l.uideamus in principio.§.i.&.§.ex cauſa. Habet quartum effectum in ſpeciali caſu ut ecce quidam fecit teſtamentum.& in eo cuidam filio ſuo maximam partem ſubſtantie ſue ſibi reliquit & alii filio ſuo tantum ſuam legittimam partem reliquit.& inſtitutus in ſua legittima de plano uult eam accipere. ſed & qui in magna parte iſtitutus eſt quia uniuerſalis eſt heres non uult eam ſibi dare

UVA. BHSC. IyR_072

dicit lex ꝙ ſi mora fuerit dandi & p ſtre
pitum iudiciorum iſtam pticulam reſti/
tuerit ille uniuerſalis heres pimit in ter
ciam partem eius quod debetur .ut.C.đ
inoffici.teſt.l.ſi quis i ſuo habet. Qui
tum effectum circa interitum.quia indi/
ſtincte moroſus đ periculo tenetur erat
res peritura penes actorem.uel non ſatiſ
eſt enim ꝙ potuerit non perire.ut.ff.de
leg.i.l.cum res.§.fi.&.l.apud iul.§.i.

In rei uendicatione tamen ſeruatur q̄
dam ſpecialitas.quia ut ſit in mora poſ/
ſeſſor quo ad interitu3 qui prius fuit bo
nefidei.diſtingue.quia aut habuit iuſtā
cauſam litigandi.ut quia non credebat
eſſe actoris.& tunc nullo modo de inte
ritu tenetur.ut.ff.de rei uendi.l.utiq3.
aut non habuit iuſtam cauſam litigandi
& tunc ſi res non erat eodem modo peri
tura penes actorem.niſi forſan quia uen
didiſſet uel a tali caſu precauiſſet tenetur
poſſeſſor.Sed ſi erat eodem modo peneſ
actorem peritura non tenetur.ut.ff.de
rei uendi.l.ſi uerberatum.&.l.utiq3.Et
hoc quando ab inicio habuit bonam fi/
dem.ſed non durauit poſt litem conteſ.
S3 ſi ab inicio fuiſſet malefidei poſſeſſor
indiſtincte teneretur de interitu etiam ſi
eodem periſſet penes actorem.ſufficit e/
nim ꝙ actor potuit diſtrahere.ut.ff.de
leg.i.l.cum res in fin.&.l.ſi ſeruus lega/
tus.§.ſi ſeruus. In perſonali autem ac
tione caſus indiſtincte pertinet ad debi/
torem ſi poſt moram erat reſ peritura pe
nes actorem uel non ut.ſ̄.dixi.Et hec de
communi mora omnibus hominibus lo
cum habent. Specialis autem fit multis
de cauſis. Primo in hereditatis petitio
ne que fit quocūq3 modo ſciat poſſeſſor
hereditatis poſſeſſe a ſe peti hereditatem
ſiue ſit denunciatum ei ſiue per ſeipſum
ſciat ſine denunciatione alicuius heredi/
tatem ad ſe non pertinere.ut.ff.de peté.
here.l.item ueniunt.§.a quo.&.§.petitā.

Secundo in minoribus.xxv.ann.ubi
fit mora re ipſa.ideſt ex ſolo tempore le/
gali tarde ſolutionis.ut.C.in quib.cauſ.
in integ.reſt.non eſt neceſ.l.in minorū

Item propter odium i continenti mo/
ra committi.quandoq3 ut in fure predo/
ne.nam ipſi ſemper in mora ſunt.ut.ff.
de ui & ui ar.l.i.§.rectiſſime.&.l.pe.&
de con.fur.l.in re.furtiua purgatur mo
ra ſi animo nouandi creditor fuerit ſti/
pulatus illud de quo erat in mora uel n̄
animo nouandi ſi res fuerit in preſentia.
Item purgatur mora ſi debitor offerat il
lud de quo erat in mora.& hoc quantū
ad interitum euitandum nam obligatio/
ne facta de interitu non tenetur.ut.ff.de
condi.fur.l.perui.&.ff.de condi.ſolu.l.
qui decem.§.primo.

Valet cum ſi quis ſtipuletur rem
que non eſt ſed in futurum ſperaba/
tur.

Ste.§.dicit ꝙ ſi quis ſtipulet̄ rē
que non eſt ſed futura ſperatur
ꝙ ualet ſtipulatio.Et ponuntur
exempla in littera de futuro partu ancil
le & futuris fructibus quas res ſi ſtipu/
lor mihi dari ualet ſtipulatio.nam licet
tales res non ſint future tamen ſperatur
ideo ualet ſtipulatio ut tantum debeam
expectare donec naſcantur. Ineſt enim
ſemper tacita conditio ſi naſcantur.& ſi
id quod naſcitur ſine culpa promiſſoris
conſumptum ſit uel ſi nihil natum fuerit
in anno illo in quo ſtipulatio concepta
fuerit.rurſus debeam expectare donec
iterum naſcantur & dari poſſunt.ut.ff.
de uerbo.obli.inter ſti.§.rem ſacram.
ſic & uendi poſſint nedum ſtipulari fu/
turus partus ancille & fructus futuri &
ineſt conditio ſemper ſi naſcantur uale/
at uenditio & intelligitur ualuiſſe retro
a tempore contractus. Si tamen uendi
tor egerit ne naſcantur uel ſi certum eſt
naſci non poſſe.ut quia uendidit futu/
rum partum ſterilis ancille tenetur ex
empto ad intereſſe.ut.ff.de contrahen.
emp.l.empto.&.ff.de action.emption.
ſi ſterilis.ſi autem non naſcantur non
tenuit uenditio & emptor precium ſol/
uere non tenetur.ſed quid ſi iam ſol/
uat. Reſpondeo poterit repetere ſi ille
uenditor dixit uendo tibi ſi naſcātur.ut

UVA. BHSC. IyR_072

ff.de contrahen.emp.l.ſi debitor.§.i.ſed ſi ſimpliciter dixit uendo tibi fructus ta/lis predii.precium non repetit emptor ſi nati non fuerint fructus ſed expectat do/nec naſcantur.ſeu ſi dixit uēdo de eo qđ natum fuerit in tali predio.C.corbes. ut ff.de uerbo.obliga.l.inter ſtipu.§. rem ſacram.Et hoc intelligendum eſt quan/do uenduntur fructus de predio ſpecifi/cato ſcilicet iſto uel illo.quia ſi ĭ illo pre/dio non naſcantur fructus uel ſi naſcan tur. & medio tempore pereant aut gran/dine uel alia intemperie aeris uenditoris erit periculum.ut.ff.de peri.& cōmo.rei uen.l.ꝙ ſi pendente.tenetur ad precium reſtituendum ſm quod ſuperius dictum eſt. Et hinc eſt ꝙ tabelliones in talibus uendicationibus non ſpecificant prediū ſed in genere dicunt tu uēdis mihi.x.cor bes uini dandi mihi de menſe ſeptembris aſſerentes ꝙ exquo in genere promiſit.x. corbes frumenti uel uini futuri ſemper tenetur eſto ꝙ in ſuis prediis nihil naſ/catur.nam quod ĭ genere debetur perire non poteſt.ut.ff.ad.l.fal.in ratione.§.in certe.quod facere poſſūt.ſed emptor ha/bebat incōmodum ex hoc. quia uinum uel frumentum in genē non adiecta bo nitate promittit & non ſpecificatē de quo predio quodlibet uinum uel frumentuꝫ etiam uiliſſimum dare poteſt.ut.ff.man. l.fideiuſſionem.& ideo poſſent predium ſpecificare ſic dicendo. uendis.x. corbes frumenti de eo quod naſcitur in tali pre dio uel eque bono.uel.x. corbes uini de eo qđ naſcetur in tali uinea uel de eque bono.& tunc ſemper tenebitur uenditor ſeu promiſſor licet naſcatur ĭ predio ſpe cificato & eque bonum. ut eſt illud qđ naſcitur in ſpecificato. Tertio ponitur exemplum de iactu retis. de quo ſcias ꝙ ſi iactum retis emo pro certa quantitate pecunie quod emptio ſemper ualet capi/antur piſces uel non. Nam ſpes ſucce/dit loco rei uēdite.ſpem capiendi uideor emiſſe.ut.ff.de contrahen.emptio.l. nec emptio.

Item prohibita eſt alienatio mancipii.

Udeus uel paganus uel hereti/cus emere uel habere.uel modo aliquo poſſidere non poteſt ſer/uū chriſtianum. alioquin ad libertatem peruenit mancipium chriſtianum anteq̄ poſſideretur ab heretico ſiue cum cepit poſſideri ab heretico non erat chriſtia/num & poſtea chriſtianatum eſt.ut.C.đ epi.& cleri.l.ulti.&.C.ne iudeus uel he/reticus.l.i.Et ſi aliquis predictorum mā cipium chriſtianum poſſederit pena exi/lii ei imponitur.ut preallega.l.i.C.ne iu deus uel hereticus.

Item prohibetur alienatio illarum re/rum que a commercio hominum exem/pte ſunt.

Ictum eſt ſupra de quibuſdam rebus ſuper quibus contrahere non poſſumus natura inhiben/te.quia non ſunt neqꝫ unquam fuerunt. Sequitur de quibuſdam rebus ſuper quibus contrahere non poſſumus. quia exempte ſunt a commercio noſtro ideſt a facultate contrahendi. Eſt enim com/mercium generale nomen ad omnes cō/tractus.Unde iſte non habet cōmerciū ſuper tali re.i.non habet facultatem con trahendi.& ſunt iſte res que hic ponunē exempte a cōmercio hominum quinqꝫ.ſ. res ſacra.religioſa.ſancta. publica.& li/ber homo.De quibus eſt uidendum. Et primo de re ſacra.Et circa rem ſacrā ui/deamus que ſit res ſacra.& poſtea quid iuris ſit circa rem ſacram. Res ſacre di cuntur ſecundum ꝙ littera dicit ille que publice & non priuatim per pontifices dedicate ſunt ut eccleſie.ut.ff.de re.diui. l.intantum.§.ſacre.& inſti.de re.diui.§. ſed ſacre.Et exponuntur uerba ſicut res ſacre ſunt que ſunt dedicate ideſt deo da/te per pontifi ces ideſt per papam epiſco pos & archiepiſcopos qui habent aucto ritatē de hoc publice & non priuatim.ec cleſia enim publice & non priuati conſe crari debet.ita ꝙ peccatoribus omnibus liceat publice ad eam ire & ueniā pecca torum ſuorum ibidem petere.Sed quidā

UVA. BHSC. IyR_072

doctor me⁹ circa iſta uerba ſic dicebat
publice ideſt per publicam perſonam.
ut epiſcopum uel alium qui auctoritatē
habet de hoc & non priuatim ideſt non
per priuatam perſonam que de hoc au/
ctoritatem non habeat. Si enim priuata
perſona ſua auctoritate uellet conſecra/
re dicendo orationes que dedicando di/
cit epſ illud non eſſet ſacrum ſed pro/
phanum dicebat ipſe.ut inſti.de re.diui.
§.ſi quis uero auctoritate. Et no.circa
iſtas res ſacras ꝙ quedam ſunt immobi/
les.ut eccleſie quibus etiam diruptis ad/
huc locus ſuper quo conſtitute erant ſa
cer remanet.ut inſti.de re.diu.§. ſi quis
uero. Quedam ſunt mobiles ut cruces
calices & thuribula. & alia ad diuinum
miniſterium deputata.ut inſti.de re. di.
§.nullius.uerſi.ſed ſacra. Viſo que ſit
res ſacre ſciendum eſt ꝙ regula generali
ipſe alienari uel obligari a lege prohibē
tur.ut inſti.de re.diui.§.nullius.&.C.de
ſa.ſan.ec.l.ſanximus & aut.multo magiſ
& ſi contra fiat alienatio non ualet in p̄/
iudicium eccleſie. immo uendicari poſ/
ſunt a prelatis eccleſiarum uel ab ycono
mis.uel ab aliis qui ſacra uaſa cuſtodiūt.
uel ab epiſcopis quibus ſubdite ſunt ec/
cleſie quarum res alienate ſūt. Sed an
emptor aget ad intereſſe ſuum contra ec
cleſiam. Reſpondeo non.Sed an contra
illum qui ſibi uendidit actionem habe/
bit diſtingue quia aut deceptus fuit a uē
ditore qui iſtas res uendebat tanq̄ priua
tas emptore ignorante eas eſſe ſacras &
tunc ad id ꝙ ſua intereſt ſe deceptum nō
eſſe aget contra uēditorem.Si autem ſcie
bat rem ſacram eſſe & ſcienter emit non
aget.ut inſti.de emp.& uen.§.ſi. In ca
ſu tamen fallit in quo res mobilis ſacra a
lienari poteſt.ut ſi eccleſia debitum ha/
beat.ꝙ aliunde ſoluere non poteſt & ua
ſa ſuperflua habeat.nam tunc illa ſuper/
flua uaſa. uel ueſtes ſuperflue alienari
poſſunt integra aliis ueneralibus locis
uel conflata perſonis priuatis.ut.C. de
ſac.ſan.ecc.auten. preterea. Item & cau
ſa redemptiōis captiuorum alienari poſ/
ſunt res tales.ut.C.de ſa.ſan.ec.l.ſanxi/
mus.In ipſa tamen eccleſia remanet re/
gula firma ut nunq̄ alienari poſſit.ut ad
ſecularem deueniat ſtatum.ut autē.mul/
to magis. Petrus de unzola./

Religioſe res ſunt.]

Eligioſe res ſunt ſepulcra in qui
bus corpora hominum ſepulta
ſunt. Et fit religioſus locus in
continenti cum homo totus ſepultus ē.
Et idem ſi pars hominis ſepeliatur in ali
quo loco ymagie cuius hominis cognoſ
catur. ut caput. Et nota ꝙ propria au/
ctoritate poteſt quis locum religioſum
facere ſepeliendo mortuum in locum ſu
um.Et fit locus religioſus quatenus cor
pus humanum eſt.non totus.ſ. ager ſed
locus qui ſepulture deputatus eſt. Et ſe
cundum iura non ſepeliuntur in ciuita
tem.& ſic ſepelliantur non fit locus reli
gioſus.ut.C.de religioſis.l.mortuorum.
Sed ex conſuetudine eccleſiaſtica hodie
facit talis ſepultura locum religioſum.
In alienum autem locum non licet con/
tra uoluntatem domini mortuum infer/
re. ſed eo conſenciente uel eo poſtea ra/
tum habente.ſic locus religioſus effici/
tur. ut hec probantus inſtit.de re.diui.
§.religioſum.&.ff.de religioſis.l.ii.§.ſe/
pulchrum.&.l.cum indiuiſeris tales ita
ꝙ religioſe res non poſſunt alienari nec
uendendo nec alio modo in alium trāſ/
ferendo.ut.C.de religio.l.locus.& ſi em
ptor ſcienter accepit non agit contra uē
ditorem.Si ignorans agit ad id quod ſua
intereſt ſe deceptum non eſſe. Ius au/
tem inferendi mortuum in ſepulcrū po/
teſt quis uendere & legare.ut.C.de leg.
l.monumenta. Sed nunquid ſi aliquis
uendat uel leget ſepulcrum uidebitur
cedere ius inferendi mortuoſ.& uidetur
ꝙ ſic.ut.ff.de contrah.emp.l. qui taber/
nas.&.ff.de leg.i.l.ſi domus.§.ſi. Si ue/
ro locus eſſet paratus ad hominem ſepe
liendum nondum tamen in eo ſepultus
eſſet aliquis tunc non eſt locus religio/
ſus.& ideo uendi poteſt & alienari ut fra
tres tota die faciunt. Monumentum

UVA. BHSC. IyR_072

autem eſt generale nomē. Et dicitur monumentum memorie cauſa in poſterum proditum in quo ſi corpus inferatur dicitur ſepulchrum & eſt res religioſa. Si uero nihil eorum inferatur erit monumētum memorie cauſa factum.

Sancte res ſunt.

Ancte res ſunt muri porte ciuitatum & municipiorum. nam in municipiis muros eſſe ſanctos. Sabinum recte reſpondiſſe Caſſius refert prohiberi quia oportere ne quid his imitetur. ut. ff. de re. diuiſio. l. iii. §. fin. & dicuntur iſte res ſancte a ſanctione quadā firmate eo ꝙ defenduntur per ſanctionē ideſt per legem que penam ponit illis q̃ tales res uiolarent. ſcangendo muros aſcendendo uel aliter q̃ per portas ingredi non licet. ut. ff. de re. diuiſio. l. fi. nam ciues romanos aliter q̃ per portas ingredi non licet. Vnde Romulus dominus ciuitatis romane occidi fecit fratrem ſuū Romum. quia contra ſuum fecerat interdictum in tranſcendendo muros. Vnde Lucanus. Fraterno primi maduere ſanguine muri. Et circa hoc ſcias ꝙ muri & porte ciuitatis romane diuini muneris ſunt alias iuris quodammodo. & ideo in bonis nullius ſunt. & a commercio hominum exēpte ſunt. muros autem aliarū ciuitatum uel caſtrorum non licet reficere ſine preſidis uel principis auctoritate nec aliquid eis ſubiungere uel ſupponere. ut. ff. de rei uendi. di. l. ſacra. §. muros Et forſan non licet priuato homini. uniuerſitati tamen licet. ut. C. de edifi. priua. l. omnes. uel non licet priuato ad cōmodum ſuum. licet autem ad publicam utilitatem ſ'm Azo.

Flumina publica ſunt.

Es publice ſunt flumina fere omnia & portus. & ideo per ipſa flumina cuilibet licet nauigare & piſcari. ut. ff. de re. diui. l. interim in fin. Fere ideo dicit ꝙ ad tempus fluunt. ut rapo & mellum & cellum que ſunt priuata. ut ff. de flu. mi. l. i. §. lu. Vſus etiam riparum fluminum publicorum publicus eſt ſicut & uſus fluminum itaq; naues ad eas applicare funes arboribus ibi natis religare recia ſiccare onus aliquod in hiſ reponere cuilibet liberum eſt ſicut per flumina nauigare. ſed proprietas illorū eſt quorum prediis adherent. Qua de cauſa arbores quoq; in eiſdem ripis nate illorum ſunt qui predia ibi poſſident. ut ff. de re. diui. l. riparum. Sed quid ſi piſcator uelit nauim ſuam applicare ad arborem meam natam in ripa fluminiſ. uel retia ſua ad eam ligare & deſiccarē & ego arborem incidere uolo & ita contendimus ibi ad inuicem. Reſpondent gl. preferendum eum qui uult ſiccare uel ligare nauem. quia publicam utilitatem pretendit. alius priuatam & communis utilitas eſt preferenda priuate ut i autenti. de non alie. §. quia ueriſimiliter in fi. Alii deferunt occupati. ut ſi ille primo incepit ligare preferatur. & ſi ego primo incepi inciderē preferat. ut. ar. C. de uſucapio. l. fin. Item publica ſunt que ſunt in uſibus populi deſtinata ut theatrum & forum & ſtadium. & eſt ſtadium octaua pars miliaris. & dicitur ſtadiū a ſtando locus ubi currebatur & prefixum erat uſq; quo currerent & fertur hyſtoriace ꝙ Hercules uno anhelitu per quinq; ſtadia currebat Theatrum dicitur a theoro quod eſt inſpicere. & eſt proprie locus in quo ſtant gentes multe ad uidendum aliquod ſolatium uel pugnam aliquam ut in arena Veronen. ſed forum hic ſumitur pro loco quoddam uſibus populi deſtinato. ubi cauſa mercandi & negociandi gentes ad inuicem conueniunt

Et circa hanc materiam notandum ē. ꝙ quedam dicuntur publica proprietate & uſu. ut illa de quibus ſupra dictum eſt ſcilicet theatrum & ſtadium & alia in ciuitatibus exiſtentia & uſibus omnium de populo deſtinata. ut que ſunt in dominio omnium de uniuerſitate & illa ubi ſunt res tales & in uſu etiam publico omnium ſunt. & iſte ſunt exempte a com-

UVA. BHSC. IyR_072

mercio noſtro. non enim ſuper talibus
contrahere poſſimus.ut.ff.de contrahē.
emp.l.ſed celſus. Quedam ſunt pu/
blica proprietate tantum.ut illa que ſūt
in patrimonio alicuius ciuitatis non ta/
men uſibus publicis deſtinata.ut molē/
dina communis Bononien.& predia ci/
uitatis.Iſta enim omnium de ciuitate do
minio uſu tamen publico non ſunt.& ſu
per iſtis non eſt interdictum commerci
um ut hec notari uidentur.ff.de uerbo.
ſig.l.inter.&.ff. de contrahen.emp.l.ſꝫ
celſus.in pri in. Viſo de rebus ſacris re
ligioſis ſanctis & publicis.Eſt uidere de
libero homine.& quia rubrica de diuiſio
ne perſonarum dictum fuit qui ſint libe/
ri & qui ſerui non dico ad preſens. Sed
ſcias ꝙ ſuper libero homine non habe/
mus commertium.nam qui liberum ſciē
ter emit fruſtra emit.ut.ff.de contrahē.
emp.l.ſed celſus.Sed ſi quis ignorans li
berum hominem emat ualet emptio quā
tum ad obligationem inducendam con/
tra uenditorē liberi hōīnis nō ꝯſiderata
ſciētia uel ignorātia uēditoriſ ex quo em
ptor ignorat.ut.ff.de contrahen. emp.l
liberi.& inſti.eo.§.fi. Libero autem ho/
mini qui uenditus fuit non nocet ut ſer/
uus propterea efficiatur.niſi in tali in uē
ditione omnia interueniſſent que de iure
interuenire debent que notata fuerunt
ſupra de perſonis & perſonarum diuiſio
nibus in.§.tertia diuiſio eſt. Permitti
tur tamen quandoq; uenditio liberi ho/
minis & ualet quod ſit ut etiam liberi ho
mini uenditio noceat.ut ſi pater propter
neceſſitatem famis uendat filium ſuum
quo caſu propter neceſſitatem famis tan
tum permittitur filios uendere. ex qua
uenditione filius iſte efficitur ſeruus.ſm
Ac.ut.C.de pa.qui fi.di.l.ii. Sed an ꝑ
pter ſimilem cauſam poterit pater uen/
dere filium. Reſpondet Acur. non cum
hoc non inueniatur. Quare ergo dant
filiiᵃ a patribus pro hoſſidibus tota die ex
aliqua cauſa. quia uſurpatum eſt non ta
men de iure eſt. Sed an propter neceſ
ſitatem famis poterit filios obligare.Re/
ſpondeo ſic quia cuilibet quod maius eſt

& qd' minus ē licere debet.ut.ff.de reg.
iur.l.non debet. Item an hoc liceat ma/
tri.Reſpondeo non.ar.C.qd' de tranſac.
l.tranſactio. Vnum tamen ſciendum eſt
ꝙ ſi pater qui filium uendit uult preciū
reddere emptori.uel ipſe filius uenditus
uel alius pro eo uult reddere precium.
uel alium ſeruum ita idoneum ut iſte eſt
loco illius dare & emptor ſponte recipe/
re uelit.uel ſi offeratur ei & deponatur
ꝙ iſte recuperet ingenuitatem.ut preal.
l.ii. C.de pa.qui filios diſtraxe.

Cetere autem res eccleſie.

Ictum eſt ſupra de quibuſdam
rebus eccleſie ſacris.ſ. an aliena
ri poſſunt. Sequitur uidere đ
rebus eccleſie priuatis.ut de prediis & ſi
milibus an alienari poſſint. Queritur
ergo in.§.iſto an res priuate eccleſie poſ
ſint alienari.Et reſpondetur cum diſtin/
ctione quia aut ſunt res mobiles. aut im
mobiles. Si ſunt mobiles que ſeruando
ſeruari non poſſunt.ut fructus & ueſtes
detrite & animalia ſuperuacua uendi poſ
ſunt ſine aliqua ſolemnitate ad ſimilitu/
dinem rerum pupillorum talium que a/
lienari poſſunt a tutore ſine decreto.ut.
C.de admini.tut.l.lex que.&.l. ulti.quā
do decreto opus non eſt. Si autem ſint
res imobiles eccleſie quas uelit platus a/
lienare.an hoc facere poſſit.recitat.§.no
ſter duo iura.ſ.ius. ciuile & ius canoni/
cum. Et primo uideamus ea que ſeruan
tur circa tales res de iure ciuili. Secū/
do que de iure canonico ſeruantur que
in talibus rebus obtinet. Sciendum ē
ꝙ ius ciuile ponit circa tales res talem re
gulam. Res immobiles eccleſie alienari
non poſſunt.Et intelligendum eſt iſtud
nec uendendo nec donando. nec modo
aliquo in alium ad proprium transferen
do.ut.C.de ſacroſan.eccle.autē.hoc ius
porrectum.& in auten.de non alienam.
§.nos igiť. Fallit hec regu la ſi eccle/
ſia debitū habeat ꝙ ex mobilibꝰ ſolui n̄
poteſt cōmode.quo caſu ꝓcedi debet in
alienatiōe quia res īmobiles eccleſie pri/

UVA. BHSC. IyR_072

mo ſpeciali datur pignori creditori.ut ſi/
bi tam in uſuras q̃ in ſortem ſatiſfaciat.
Et ſi creditor accipere noluerit quia tan/
tum uelit debitum ſuum habere.tunc ab
bas uel alius p̄latus eccleſie iuret debitū
exiſtere & ex mobilibus ſolui non poſſe.
& hoc ſi ipſe ſciat alioquin non cogitur
periurare.Sed alii iurabunt qui ſciunt.
Et preſtatur hoc iuramentum apud eum
a quo ordinatur iſte qui alienat.ſ.abbas
apud epiſcopum & epiſcopus quãdo uē/
dit apud archiepiſcopum.Et archiepiſco
pus quãdo uendit duo epiſcopi ſunt ne/
ceſſarii.& ad hoc iuramentum conſenti/
re debent fratres ibidem ſeruientes.ut ſu
per ſuam animam iurēt uel ſaltem maior
pars fratrum conſentire debet.que atten
ditur primo in numero. ſecundo in di/
gnitate.ut. ff.de pactis.l. maiorem non
connumeratis ſeruientibus ſed ordinatis
mederi. Si uero quidam abſunt opor
tet duas partes ordinatorum eſſe preſen/
tes ſed ſufficit maiorem partem duarum
partium conſentire.ut.ff.de certis arbo.
ſa.l.i.&.l.iii.&.ff.ꝙ cuiuſq; uniuerſitatis
l.nulli.&.l.plane.quo facto per.xx.dies.
uenalem eſſe publice ſit notatum.Et pluſ
offerenti detur precio modis omnibus
dando pro debito.emptor enim ſoluere
debet precium creditori eccleſie.& iſcri/
batur nihil eſſe factum in damnum eccle
ſie ideſt ſcribatur in iuramẽto quod pre/
ſtatur ꝙ nihil fabricatum eſt i damnū ec
cleſie. Et ſic nota ꝙ ſcriptura fieri de/
bet alias non ualeret iſte contractus.ut.
C.de ſacroſanc. eccle.l.iubemus in fine.
Cum iſtis ergo ſolennitatibus ſcilicet ſi
debitum habet & ſi conſentiant fratres
ſed eccleſia habet collegium.alias autem
ſolus prelatus ſufficeret & cum auctori
tate ſuperioris & cum inquiſitione & ſo/
lennitate.quam ſupra dixi ualet alienatio
rei eccleſiaſtice.aliter enim ideſt niſi pre
dicta ſolennitaſ ſeruetur uel niſi precium
creditori ſoluatur res emptori non con/
ceditur.Et predicta ſunt uera ſi emptor
reperiri poteſt.Si autem emptor inueni/
ri non poteſt.tunc res diſtincte exiſtima
ta creditori detur inſolutum adiecta in
precio decima parte uniuerſe exiſtimatō
nis.Et attende conſenſu epiſcopi & maio
ris partis ibidem ſeruientium. Sed qd
eſt dicere adiecta decima parte uniuer/
ſe extimationis in precio.Reſpõdeo plu/
ribus nobis exponitur.Primo ſi reſ ualet
nouem detur pro.x.Sed certe tunc non
adderetur decima ſed nona.uel aliter ſi
res ualet.x.accipiatur pro.ix.ſecundum
Azo.& ſecūdum hoc fit additio eccleſie
uel aliter ut ſi res ualet.ix. accipiatur ꝓ
x.& ꝙ dicit adiecta.ſ.uenditori. ut cum
grauatur in uno.quia inuitus accipit illđ
pro alio releuetur in hoc.ut.ff.de iureiu
ran.l.eum qui. Item hoc eſt ſpeciale. ut
inuitus accipiat aliud pro alio regulari/
ter contra.nam aliud pro alio inuito cre
ditori ſolui non poteſt.ut.ff.ſi cer.pet.l.
ii. Et no.ꝙ res eccleſie que datur pro
debito debet eſſe mediocris inter alias.
Poteſt ergo predicto caſu alienari res ec
cleſie cum debitum urget.Item in ſecun
do caſu alienat ſcilicet permutando cum
alia eccleſia.ut in auten.Item ſi inuicem
ſeruata tamen idemptitate utriuſq; & cū
auctoritate epiſcopi & conſenſu ſeruien/
tium. Item permutare cum Imperatore
poteſt.ut in autem ſed & permutare. Itē
alienare poſſet cauſa redemptionis capti
uorum.ut in auten.de alienat.& emphi.
§.ſanctas.Item ſi eccleſia habeat prediū
inutile propter onus tributorum poterit
uendere illud hoc iurante prelato ideſt
ꝙ ex alia cauſa.non alienat.ut in auten.
Item predium. Porro ſi res immobi/
les eccleſie non ſeruata ſolennitate ſupra
dicta alienetur.contractus ipſo iure non
ualet & eccleſia rem illam recuperare po
terit nec ille qui rem emit contra eccleſi/
am uel alio titulo acceperat actionem ad
precium repetendum habebit. ſed cõtra
illum ſic. Sed quid ſi ille qui alienauit
non eſt ſoluendo uel cum nihil habet
cum ſit unus de monachis. Reſpondent
quidem ꝙ eccleſia tenetur per conditio/
nem ſine cauſa ſi eſt locupletior.quia nõ
debet ditari cum alieno damno. ut.ff.de
con.in.l.nam uel melius dicendum eſt
ut contra eccleſiam agere non poſſit.nã

UVA. BHSC. IyR_072

propter ſuam penam ſoluit & quod pe-
ne cauſa ſoluitur non ſolet repeti. ut.ff.
de condi.indebi.l.pene.& ſic ab eccleſia
non repetit. Itē damnum quod quis ſua
culpa ſentit ei imputare debet. ut.ff. de
reg.iur.l.ꝙ quis.preterea lege permittē-
te lueret eccleſia.& hoc eſt de iure ciuili
inducta circa res immobiles eccleſie.
Eſt ergo tractandum an ſm ius canoni-
cum res immobiles eccleſie poſſint alie-
nari. Et circa hoc ſciendum eſt. ꝙ i hoc
multum concordat ius canonicum cum
iure ciuili. nam ſicut de iure ciuili res i-
mobiles eccleſie regula generali alienari
prohibentur.& ſic de iure canonico.ſed
tamen in hoc aliquātulum uariatur. qa
latius permittitur alienatio a iure cano-
nico q̄ a iure ciuili.nam ſm ius ciuile p-
mittitur alienatio ſi interueniat cauſa le-
gittima.auctoritas maioris.i. epiſcopi &
conſenſus capituli. & iſta eadem tria de
iure canonico debent iteruenire. Se cau
ſe ſm ius ciuile ſunt multū ſtricte & pau
ce.non enim niſi propter debitum uel
redemptionem captiuorum.uel perpe-
tuam dando emphytheoſim.uel propter
onus tributorum.uel permutando cum
alia eccleſia.uel cum principe.ut ſupra i
precedenti.§. dixi. ſed de iure canonico
non illis de cauſis. ſed propter quālibet
utilitatem euidentem eccleſie.unde ſi uti
lis cauſa interueniat cum aliis duobus.ſ.
auctoritate epiſcopi & conſenſu capitu
li ualet alienatio ſm ius canonicum. Itē
pluries eſt habendus conſenſus capituli
uel maioris partis ſaltem ter de iure ca-
nonico ſi eccleſia collegiata eſt de quo
conſenſu fiet publicum inſtrumentum.
quod inſtrumentum inuenies dictatum
in aurora in inſtrumento emphytheoſis
& ſi non habet collegium ut quia capel-
la quedam eſt.tunc ſufficit ſolus rector
cuꝫ auctoritate epiſcopi & utili cauſa ut
dixi.& ſi alienatio fiet nō ſeruata iſta for
ma de iure canonico contractus non ua
let & emptor non aget contra eccleſiam
ut ſupra dixi in.§. porro.& hec allegata
inuenies in aurora ſuper inſtrumento
uenditionis facte ad proprium ab eccle-
ſia.ubi tñ dixi ſuper re eccleſie.cōtractū
de iure tenere ibidē per beneficium reſti
tutionis in integ.ipſi eccleſie ſuccurritur
ſi in modico damno leſa deputatur.ut ꝑ
al.inſtro plene no. Sed hic quero qd i
actione competente eccleſie pro quali-
bet re nunqd poterit cedi uel alienari.
Et uidetur ꝙ non.ut.ff.de iure deliberā
di.l.ait pretor.§.qd ſit licet diſtigui poſ
ſit ut rum pro re mobili competat & tūc
ualeat an pro re immobili & tūc nō ua-
leat.ut no.uidetur i auten. de non alie'.
circa prin. Vltimo ſciendum eſt ꝙ in
aliquibus caſibus omnino prohibetur a-
lienatō rei eccleſie. Primus eſt qa ipm
monaſterium ſeu ipſa eccleſia alienari ñ
poteſt ad hoc ut deueniat in antiquum
& ſecularem ſtatum.ut.C. de ſacroſan.
eccle.autenti.multomagis.& in autenti.
de mo.§.qa uero.Et etiam ſi fieret quod
fieri non debet alias poteſt ut dixi nō de
ſineret propterea eſſe ſacra.ut.ff. de re.
diui.l.intantū.§.ſacre.Nam res ſacra nū
q̄ deſinit eſſe ſacra.niſi cum capta eſt ab
hoſtibus.ut.ff. de religi.l.cum loca.

Secundus eſt ſi imperator dedit rem
aliquam eccleſie quia illa alienari prohi
betur.ut in auten.hoc ius porrectum.C
de ſacroſanc.eccle. Tercius caſus eſt ſi
res aliqua dōata fuit eſſe eo pacto ne alie
netur.Nam tale pactum eſt ſeruandum.
ut in auten.de ali.& emphi.§. ſanctiſſi-
mas.&.A.de rebus alie. non alie.l.fina.

Quartus caſus eſt quia res eccleſie in
hereticum alienari non poteſt.ut in au-
ten.de eccle.titu.§.iubemus. Quintꝰ
eſt ut res eccleſie nō alienātur ſi ipſemet
prelatus qui adminiſtrat uel yconomus
emeret.uel cognatis ſuis uel agnatis uē-
deret.ut in auten.de ali.& emphi.§.ico-
nomus.hiis enim caſibꝰ prohibetur alie
natio & ſi tali modo fieret in quo alias p
mitteretur quod eſt in caſibus quādoqꝫ
ut pmittatur alienatio rei eccleſie.ut.ſ.
dixi in.§.poteſt ergo. &.§.eſt ergo tra-
ctandum.& hoc de cōtractibus mutu.ra
tione rerū dicta ſufficiāt.Reſtat ergo ui
dere quibus modis dominia rereum no-
bis acquirūtur. Petrus de Vnzola.

UVA. BHSC. IyR_072

Quibus modis dominia rerum nobis acquiruntur.

Ictum eſt ſupra in precedenti ru
brica de rebus inutilibus ſuper
quibus regulariter contrahere
non poſſimus. & per conſequentiam quã
dam regulam alias relictum eſt nobis
ceteras alias res utiles eſſe & in commer-
cio hominum deduci poſſe. Sed quia re-
rum utilium dominium certis modis no
bis acquiritur. ideo preſens rubrica tra-
ctare intendit de modis quibus dominia
rerum nobis acquiruntur. & propterea
intitulatur hec rubrica. Quibus mo-
dis dominia rerum nobis acquiruntur
zc. Et iſte titulus dominii primo ponit
quoſdam modos inuentos a iure genti-
um per quos dominia rerum nobis ac-
quiruntur. Secundo ponit quoſdam
modos a iure ciuili introductos quibus
etiam dominia rerum nobis queruntur.
& antequam iſtos modos proſequor pre
mittit quoddam preambulum in quo de
clarat ex quo iure dominia rerum acqui
runtur & deſcriptionem iuris gentium
& ciuilis ſubiungit. Et ſic dici poteſt ꝙ
tres contineat partes titulus iſte. Pri-
ma ponit preambulum. Secunda mo-
dos inuentos a iure gentium quibus do-
minia rerum acquiruntur. Tertia mo-
dos a iure ciuili introductos. Ad pri-
mam partem declarandam ſciendum eſt
ꝙ triplex eſt ius. naturale. gentium. & ci-
uile. & de quolibet aliqua uideamus.

Ius naturale eſt quod natura ideſt de-
us docuit omnia animalia & tunc uerbũ
illud natura erit caſus nominatiui. & di-
ctio quod actiui. Vel poteſt legi ita ut di
ctio qđ ſit nominatiui caſus. & tunc illđ
uerbum natura erit ablatiui caſus. & ex-
ponetur tunc ſic. Illud eſt ius naturale
quod docuit omnia animalia natura id-
eſt per naturam ſcilicet per inſtictum na
ture. Et illud ergo ius naturale non ſo-
lum humani generis proprium. ſed om-
nium animaliũ que celo terra mariqꝫ na-
ſcuntur. Humanum enim genus peritia.
ideſt potentia iſtius iuris naturalis regit᷑
Nam ex hoc iure deſcendit maris & femi
ne ꝯiunctio & educatio liberoꝝ eo enim
ipſo ꝙ pater mouetur ad educationem
liberorum eſt ius naturale & ad hoc etiã
aſtringitur a lege niſi per ſe ſufficiens eẽt
filius ut. ff. de lib. agno. l. ſi quis alibi. §.
ſed ſi filius. peritia & potentia etiam iſti⁹
iuris reguntur animalia que in aere ſunt
ut aues dum enim mouentur ad nidum
faciendum & pullos ſuos ibi nutriendos
ab inſtictu nature ſue faciunt. Item ani-
malia quedam que in terra ſunt etiam fe-
ra & que ĩaqua ſunt. ut piſceſ. etiam peri
tia iſtius iuris naturalis reguntur dũ mo
uentur ad ea que ipſe ĩſtinctus nature do
cuit. & ita omnium animalium propriũ
eſt iſtud ius naturale ut hec omnia pro-
bantur inſti. de iure na. gen. & ci. in pri.
Et ſcire potes ꝙ ius naturale plurib⁹ mo
dis ſummi poteſt. Primo pro lege moſai-
ca. ut inſti. de obli. que delic. naſ. §. i. dũ
dicit furtum prohibitum eſſe iure natu-
rali. nam ibi exponunt glo. ideſt diuino
iuxta illud. Furtum non facies. Secun-
do dici poteſt ius naturale ius commune
hominum induſtria ſtatutum & ius gen.
poteſt dici ius naturale. & ita ſumitur in
ſti. de re. di. §. ſingulorum. ibidem dicit
quarundam enim rerum dominium nã-
ſciſcantur iure naturali. ꝙ ſicut diximus
ius gentium appellatur. Tertio modo
dicitur ius pretorium. ut. ff. de mi. l. i. ibi
dum dicit. hoc edictum. naturalem equi-
dem equalitatem pretor ſecutus propo-
ſuit. Quarto ſumitur pro inſtinctu na
ture & in tali ſignificatione ſumitur ĩ de-
ſcriptione. ſ. poſita. & ſm iſtud ius natu-
rale ita acceptum dominia rerum nobis
non queruntur. quia iſto iure omnia cõ
munia erant. & ideo ſũma noſtra nõ tra-
ctauit hic in littera de iure naturali.

Ius gentium eſt quod eſt cõmune om
ni humano genere. i. omnibus hominib⁹
ſiue quo omnes gentes fere utunt᷑. fere
ideo dicit propter quoſdam q non utun
tur ut homines ſilueſtres. qđ ius gen. na
turali recedere facile intelligere licet. qa
id omnib⁹ anmialibus cõmune eſt q̃ ſũt
i celo mari terraqꝫ. ſed iſtđ hũano gener̃

UVA. BHSC. IyR_072

tantum commune eſt.& introductum ē
a gentibus iſtud ius gentium. ab inicio
enim gentes erant pauce.& tamē aliquo
uſu indiguerunt. & quando plures fue-
runt magis ſuas conſuetudines habebāt
& ſtatuta. utputa ut nullus uineam uel
ortum alterius intret. & ita cum gentes
aucte eſſent & conueniſſent neceſſitati-
bus exigentibus fecerūt ſibi leges & ſta-
tuta.quod totum ius gentium appellatū
eſt.ut inſtit.de iur.natura.gen.& ciui.§.
ius autem gentium.& omnibus homini
bus commune eſt ueluti erga deum reli
gio.& ut parentibus & patrie pareamus
ut.ff.de iuſti.& iur.l.ueluti. Et ſic no.
ex hoc filios debere pere parentibus. &
patrie parendum etiam. Vnde Cato di-
cit.pugna pro patria. Item & iuris gē.
eſt ut uim atꝗ iniuriam propulſemꝯ.nā
iure hoc euenit quod quiſꝗ ad tutelam
ſui corporis fecerit iure feciſſe eſtimetur
& cum inter nos natura cognationem
quandam conſtituerit cōſequens eſt ho-
minem homini inſidiari nephas eſſe. ut.
ff.de iuſt.& iure.l.ut uim. Et nota ex
uerbis premiſſis multa bona. Primo qa
iniuriam in iuſte perſone mee ab aliquo
priuato illatam poſſum repellere reſiſtē-
do inferenti & me defendēdo de iure.Nā
quiſꝗ ad tutelam ſui corporis ꝛc.Et quia
cum cognationem quandam nam inter
homines omnes induxerit ideſt parente
lam quia omnes ab adam proceſſimus
nephas eſt ꝙ unus alteri iniurietur.

Sed quid ſi a poteſtate iniuſte fiat in-
iuria.an pati debemus. Reſpondet glo.
Azo.ꝙ ſic.per.l.ff.de iniuriis.l.iniuria
rum.§.ſi quis ſed magiſtratum ſeu pote
ſtatem conueniam.uel durante officio ſi
eſt de minoribus.uel eo finito ſi ē de ma
ioribus.ut.ff.de inius uoc.l.ii.& ibi not.
ut.ff.de iniuriis.l.nec magnatibus.qui-
dam dicunt ꝙ etiam a poteſtate pati nō
debemus ſi nouimus. quando iniuſte fa-
cit iniuriam.qđ uerum uidetur per.l.ff.
ne uis fiat ei.l.i.&.C.de iure fi.l.prohi-
bendum ſm Odof.Et nedum ob tutelā
corpis pugnare debere licet alicui ſed ēt
ob tutelam rerum ſuarum.unde ſi aliqs
uelit mihi auferre poſſeſſionem meam.li
citum eſt mihi reſiſtere & pugnare pro
mea defendenda.dum tamen cum mode
ramine inculpate tutele quod attenditur
in hoc. ut ſi ille inuaſor cum armis ueni
at cum armis reſiſtam ſi ſine armis ſine
armis reſiſtam. ut.ff. unde ui.l.iii.§.
cum igitur. Arma autem dicuntur om
nia tela. hoc eſt fuſtes lapides & haſte.

Sed ſi pugnis unius plus ꝗ alterius
enſis percutit. Reſpondet glo.defendet
ſe alter enſe propter inequalitatem.cum
uim ui repellere omnia iura clamant.ut.
ff.unde ui.l.i.§.unde ui. Item non qđ
eſt neceſſe.ut prius percutientem expe-
ctes.quidam ut la.ꝙ ſic.ut.ff.ad.l.acql.
ſi ex plagariis §.tabernarius.ſed do.Az.
& Acur.contra.nam ſi expectat et ꝙ in-
uaſor percuteret forſan nunquam poſſet
repercutere. ſufficit ergo furor armorū
ideſt ꝙ inuaſor petit poſſeſſionem.ut in-
uadat eum armis uel ꝙ terreat eum ar-
mis. & ſic poſſeſſor utatur contra eum
armis.ut.ff.unde ui.l.iii.§.qui armati.&
ff.ad.l.acquil. ſed & ſi quocunꝗ. Item
moderamini inculpate tutele.attenditur
etiam in hoc ut incontinenti fragrante
adhuc maleficio uiolenter inuaſor repel
latur ut ad defenſionem non ad ultionē
uel uindictam fieri uideatur. ut.ff.unde
ui.l.i.&.ff.ad.l.acqnil.l.ſcientiam.§.cō
alter. nam ex interuallo inuaſorem re-
pellere non licet.nec etiam incontinenti
ſi fiat ad uindictam. ſed ad defenſionem
repelli poteſt auctoritate propria ſi incō
tinenti fiat.ut.ff.unde ui.l.iii.§.cum igi-
tur.& incontinenti ſic accipitur ideſt an
tequam ad alia diuertat negocia. ut.ff.
de uerbo.obli.l.continuus.i.ꝛc.& dixit.
la. ꝙ preſumitur filius ad defenſionem
exquo incontinenti fiat.ut.ff.ad.l.acql.
ſi ex plagariis.§.tabernariis.Sed Io.con
tra ex eodem.§. & ex qualitate facti & ꝑ
ſonarum preſumitur ad uindictam uel
ad ultionem. Quid enim ſi humilis
& abiecta perſona me de poſſeſſione ex-
pellat. & ego eum ui expellam.certe ad
ultionem & non ad defenſionem uideor
feciſſe ſm Iohā.Vel quid ſi pro uiolento

UVA. BHSC. IyR_072

paratus eſt aliquis ſatiſdare de poſſeſſione in continenti reſtituenda & omnimodo ſatiſdet certe ad ultionem fieri uidet ſecundum Io. Azo. dicit q̄ preſumitur fieri ad defenſionem exquo incōtinenti fit. Sed cōtrarium probari poteſt ſcilicet q̄ data opera oculum effodit poſſeſſor uiꝫ inferenti neq; ad ſui defenſionē per pre allega. l. ff. ad. l. acquil. ſi ex plagariis. §. tabernarius. ut hec omnia probatur. C. unde ui. l. i. Ex prefato utiq; iure gentiū ſunt gentes diſtincte ideſt ſeparate. utputa italia a prouincia regna condita a ſingulis gentibus que ſibi reges elegerunt edificia collata ideſt coniuncta ex qua coniunctione fit ciuitas caſtrum & uilla Et ab iſto iure gentium proceſſerunt cōtractus ſcilicet uenditionis locationis & fere omnes alii. Et iſto iure gentiū dominia nobis acquiruntur multis modis. ut inſti. de re. diui. §. ſingulorum de quibꝰ aliqui in noſtra ſumma ponūtur quos infra habebis. Dicto qđ ſit naturale ius & quod ius gentium. Sequitur uidere quod ſit ius ciuile ſm̄ unā ſignificationē Et eſt ius ciuile illud quod quiſq; populus uel ciuitas ſibi conſtituit. ut ſunt ſtatuta cauſarum. que leges municipales dicuntur. ut inſti. de iur. natu. §. ius autem &. C. de emanci. lib. l. i. Et ſic collige q̄ populi & ciuitates poſſunt ſibi ſtatuta & ordinamenta de iure facere per que ligātur homines de ciuitate illa in qua ſtatuta fiunt. Nam proprium ius eſt ciuitatis illius in qua fit & ab ea denominatur. Vnde ſtatuta ciuitatis Bonoñ. dicuntur ius ciuile Bononie. Si autem dicatur ius ciuile & non addatur nomen per excellentiā intelligitur de iure ciuitatis Rome. ſicut ſi poetam dicimus & nomen non addimꝰ per excellentiam apud grecos Homerus & apud latinos Virgilius. ut probatur. ff. de inſtitu. & iur. l. omnes. & inſtituti. de iure natur. §. populus itaq;. &. §. ſed ius ſi quidem. Et in iſta ſignificatione dicitur ad differentiam iuris gentium. Et accipitur & aliis ſignificationibus ius ciuile in iure ſcilicet pro. l. xii. tab. ut. ff. de inſtitu. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur.

Tertio dicitur diſputatio prudentum que fuit facta ſuper. l. xii. ta. ut. ff. de ori. iur. l. ii. §. hec diſputatio. Quarto modo dicitur ius ciuile omne quod non eſt pretorium. & ſic accipitur. ff. de iuſtic. & iure. l. ius autem ci. in principio. &. §. ius autem. Quinto quicquid ſcriptum habemus de iure dicitur ius ciui. ut cum dicitur eſt enim res ſanctiſſima ciuilis ſapientia que precio nummario non eſt eſtimata. ut. ff. de uari. cogni. l. i. §. proinde

Accipitur etiam aliter ius ciuile. ut nota. inſtitu. de iure natu. §. ius autem. Et notauit do. Azo. ſumma ſua. ſuper eo. ti. quod breuitatis cauſa non dico. Sciendum eſt q̄ ius ci. etiam quoſdam modos induxit ex quibus dominia rerum nobis queruntur de quibus ſumma noſtra aliquos proſequitur in ultima parte huius titu. ut iam infra per exempla patebit.

Sic itaq; diſcuſſo preambulo ſcilicet quid ſit ius ci. nat. & gen. Diſcutiendum eſt modis a iure ciui. & gen. inductis quibus dominia rerum nobis queruntur.

Et primo de modis introductis a iure gen. tanq̄ a uetuſtiori iure. Et ſic not. arg. q̄ uetuſtiores precedere debent ut inſti. de re. diui. §. cōmodius. &. ff. de iure immuni. l. ſemper. Modi ergo a iure gen. inducti multi ſunt. ſed quinq; tantū aliis utilioribus in noſtra ſumma tractātur. Primus itaq; modus per quē dominia rerum nobis querūtur de iure gē. eſt occupatio. & eſt occupare ante capere ſeu ante apprehendere. nam ſi reꝫ que in bonis nullius eſt ante apprehendam q̄ aliquis alius mihi acquiritur dominium eius per occupatiouem de iure gen. Et circa iſtum modum duo ſunt dicenda. Primo quando habeat locum occupatio. Secundo exemplum in terminis ponere. Eſt igitur ſciendum q̄ locum habeat occupatio in rebus que i bonis nullius ſunt. Nam hec eſt regula. res que in bonis nullius ſunt naturali ratione ideſt de iure gen. occupanti concedūtur. ut inſtitu. de re. di. §. fere igitur non autem ſemper credendū eſt. q̄ ſi rē tuam aliqualiter a te remotam ego occupem q̄

UVA. BHSC. IyR_072

propterea eam mihi acquiram.nam ĩ re/
bus que in alterius dominio ſunt nõ uẽ/
dicat ſibi locum occupatio . Et ad hoc
plene uidendum exempla ſubiiciam ad
regulam in animalibus que incelo in ter
ra mariq; naſcuntur ut in littera noſtra
congruenter facit mentiõem. & ante om
nia ſciendum eſt ꝙ animalium omnium
quedam ſunt ſui natura ſemper fera &
nunq̃ manſueta & de iſtis primo dicam
in quibus principaliter habet locum re/
gula premiſſa.& quedam ſunt natura fe/
ra.ſed accidentaliter manſueta.ut pauo/
nes columbi & cerui. que animalia ua/
dũt & redeunt.quedam ſunt ſemper mã
ſueta.ut galine & anſeres. Igitur ſi uadã
uenatum & ferum animal capiam ut leo
num.uel piſcatum & piſces capiam uel
uado aucupatuꝫ & aues ſemper feras ca
piam incontinenti mihi dominium acq/
ritur de iure gen.per occupationem. nã
iſta nullius bonis ſunt. ergo occupanti
concedatur ſecundum regulam ipſam a
lias premiſſam nam piſcationem aucu/
pationem & uenationem continet occu
patio. & hoc eſt uerum ſiue ceperim iſta
animalia in meo fundo ſiue in alieno niſi
a domino fundi prohibitum fuerit ne fũ
dum ſuum ingrediar. nam qui fundum
alienum uenandi ſeu aucupandi gratia ĩ
gredi uult poteſt prohiberi ſi is preuide
rit ne ingrediatur.Et ipſe ſpreta prohibi
tione intrat & aliquid poſt prohibitionẽ
capit illud non facit ſuum. & hec legun
tur in inſti.de re.di.§. fere ibi nec inter/
eſt.§ plane.& ad hoc.C.de re.uen.l.ſi fũ
dum. In caſibus tamen ingredi poſſũ
fundum alienum inuito domino. Pri
mus ẽ cauſa requirẽdi ſeruũ meũ fugiti/
uum.ut.C.de ſeruis fu.l.ſecunda. Se/
cundus eſt ut pecuniam meam in fundo
tuo abſcanditam recipiam. Tertius ca
ſus eſt ſi ingredi uolo gratia glandis le/
gende.ut.ff.de glan.legen.l.prima.glã/
dis autem nomine omnis fructus cõtine
tur ut ibi dicitur. Quartus caſus ẽ ut
uindemiam quam mihi uendidit domi/
nus colligam.ut.ff.de actio.emptio.l. q
pendente.Et intelligo ꝙ iſtis caſibus in/
trare poſſum per fundum alienũ inui/
to domino proponendo actiones com/
petentes contra eum ſi ipẽ prohibeat co
raꝫ legittimo iudice.qui iudex dabit po
teſtatem intrandi ex cauſis ſupradictis.
quod pro aliis cauſis uel rebus forſan cõ
cedere non haberet. Et hoc ſi iurauero
primo non calumniandi animo effodere
colere exportare.ut dictis legibus not.
Non autem credas ꝙ ſi uelim intrare au
ctoritate propria ex cauſis ſupradictis fũ
dum alienum cum dominus ante para/
tus eſſet & me ꝓhibere uellet quod poſ/
ſem. quia etiam rem meam ꝓpriam uel
poſſeſſionem meam alicui uiolenter auf
ferre non poſſum.ut.C.unde ui.l.ſi quiſ
in tãtam.Si capiam igitur ferum animal
mihi acquiro dominiũ ut dixi.Sed quã/
diu durabit tale animal meum.certe quã
diu in mea cuſtodia cogeretur.Cum ue/
ro euaſerit cuſtodiam meam & in natu/
ralem libertatem ſe receperit meum eſ/
ſe deſinit & rurſum occupantis fit.natu/
ralem libertatem recipere uidetur cum
oculo effugerit. & ita ſit in ꝯſpectu meo
ut difficilis ſit eius perſecutio. Sed quid
ſi ferum animal uulneraui & eum in fu/
ga pro ſequor uulneratum.& alter ue/
nator occurrit & eum capiet cuius de/
bet eſſe. Reſpondeo capientis eſſe debet
de iur̃ naturali licet uulnerauerim & nõ
dum tamen ceperam & ſic dominium ñ
acquiſiueram. multa enim intercedere
potuiſſent propter que non cepiſſem.&
hoc adeo uerũ eſt ut ſi in laqueum quẽ
uenandi cauſa poſueras aper incidit. &
cum in eo coheret exceptum eum abſtu
li. fiat meus ſi in poteſtatem meam pre/
uenerit.ut.ff.de acquir.re.do.l.in laque
um ſm Azo.&.B.non enim fiet apponẽ
tis laqueum niſi demum cum apprehen
derit.uel apprehendendi poteſtatem ha
buerit poculorum inſpectionem & affe/
ctionẽ poſſidẽdi ſm Iac.Az.& Bul. Sed
ſm Mar. ſtatim fit apponẽtis laqueum.
cum diu luctando ſe expedire nõ poteſt

Conſuetudo tamẽ generalis in talibꝰ
repugnat apiũ quoq; fera natura eſt. &
licet in arbore tua conſederint non pro/

UVA. BHSC. IyR_072

prerea tue ſunt.niſi duxeras eas in alue-
um tuum.immo anteq̄ eas inducas quili
bet poteſt eas occupare etiam ſi fauos
ibi fecerint cuilibet licitum eſt accipere
niſi prouideris & prohibeas nedum fun-
dum tuum intret quod facere potes ut
ſupra dixi. Si autem de alueo tuo euola-
uerit examen tuum eo uſq̧ tuum eſſe in-
telligitur donec in conſpectu tuo eſt .&
illud perſequeris & perſecutio eius non
eſt tibi difficilis alioquin occupantis fit.
Aues etiam licet nidum fecerunt in ar-
bore tua non propterea tue ſunt immo
quilibet poteſt eas capere & occupanti
conceduntur niſi preuideris & anteq̄ in-
tret prohibeas uolentem accipere ne fun
dum tuum intret quod iure facere potes
ut inſti.de rerum diuiſio.§. apium quo-
q̧.Sed cum in omnibus ſuperioribus di
ctum ſit.quia ſi prouideris ingredientez
fundum tuum cum potes prohibere ne
ingrediatur . Quero quid erit ſi non
preuidiſti ne intret fundum tuum & ipſe
intrauit & aues de arbore tua accepit &
tu poſtmodum uenias & uelis ꝙ det ti-
bi hoc quod accepit an teneatur. Reſpō-
dent Acur.ꝙ cum ipſe factus ſit domi-
nus per occupationem non poteſt uide-
re quare deſinat eſſe dominus. arg.eius
quod legitur inſti.de rerum diuiſio.§.
plane.ibi no.ſed uidetur ſecundum regu
lam premiſſam ꝙ res ſacra occupanti cō
ceditur quia in bonis nullius eſt.ut inſti
tu.de rerum diuiſio.§.nullius ergo occu
panti concedi uidetur .quod non eſt ue-
rum quia res ſacra dicitur res eē in boniſ
nullius hominū cēſura.circa quas non
habet locū r̄gula p̄miſſa.Sed ille res in q
bus regula locum habet in bonis nulli⁹
ſunt ipſa natura unde occupanti conce-
duntur.ut ſupra dictum eſt. Dicitur
& aliis multis modis res eſſe in bonis nul
lius.qui no.inſti.de rerum diui.§. ſingu
lorum.quos breuitatis cauſa non dico.
Secundo dicendum eſt de animalibuſ
qua ſui natura ſunt fera ſed accidentali-
ter manſueta.ut pauones cerui & colum
bi que animalia licet uadant & redeant
tamen fera ſui natura ſunt. Circa quod
etiam ſciendum eſt ꝙ ſi aliquis uadat ue
natum & ceruum meum capiat qui ibat
& redibat.uel uadat aucupatum & capi-
at columbas meas que uolant & redeunt
non acquirit ſibi dominium.quia regula
ſ̄.poſita in aliis animalibus ſemper feris
non habet locum in iſtis. Nam in meo
dominio ſunt ita ꝙ aucupanti non con-
ceduntur & ſemper remanent mea do-
nec animum reuertendi habent.ſi reuer-
tendi animum habere deſinant mea eſſe
deſinunt & tunc bene fierent occupanti
um.Et ſi queras quomodo ſcietur quan
do habeant animum reuertendi uel nō.
Reſpondeo tunc non uidentur habere
animum reuertendi cum conſuetudinez
reuertēdi deferunt.Et ſic nota ex hoc ꝙ
per exteriora iudicantur interiora animi
ſecreta . ut hec leguntur & notantur
inſtitu.de rerum diui.§.pauonum quo-
q̧.&.§.ceruos.& facit.ff.de edil. edic.l.
ſi cum.§.ii. Tertio notandum eſt ꝙ q̄-
dam ſunt animalia que ſui natura ſunt
manſueta.ut galline anſeres. Et de iſtis
ſcias ꝙ ubicunq̧ ſint galline tue & anſe-
res tui ſemper in dominio tuo ſunt. Vn-
de licet aliquo caſu turbati turbate ue cō
ſpectum tuum effugerint quocunq̧ ta
men loco ſint tui tue ue eſſe intelligunt̄
& capienti nunq̄ conceduntur immo ſi
quis tenuerit eos uel animo lucrandi.ut
pennas uel ouas habeat furtum commit
tit.ut inſtit.de re.di.§.gallinarum.

Item inuentione ꝛc.

Ecundus modus p̱ quē dominia
rerum nobis querunt̄ iure gen
tium eſt inuentio.nam ſi theſau-
rum in fundo meo inuenero mihi dn̄iuz
quero p̱ illā inuentionē de iure gentiū.
Et circa iſtum.§.duo tangenda ſunt.
ſcilicet primo quid ſit theſaurus. Secun-
do cui acquiratur theſaurus ſiue in fūdo
inuētoris ſiue in alieno inueniatur. De
primo ſciendū eſt ꝙ theſaurus ꝓprie eſt
uetus eris depoſitio cuius non extat me-
moria tunc enim uere eſt theſaurus cum
inuenitur pecunia in aliquo loco.& non

UVA. BHSC. IyR_072

habetur memoria ꝙ fuerit ibi poſita per aliquem.ut.ff. de acquir.re. do.l. nunq̄ §.theſaurus. Si autem ego timore ali quo turbatus abſcondi pecuniam in fū do & tu fodias & inuenias eam non eſt theſaurus quia extat memoria depoſitio nis.nec acquiretur tibi dominium.ſed i meo dominio remanebit & poſſum repe tere quando nondum eſt reperta ut tuū fundum te inuito mihi ingredi liceat ad illam pecuniam re habendam.ut in pre cedenti.§.notatum fuit.&.ff.ad exhib.l. theſaurus. Vel poteſt ſic diffiniri.The ſaurus eſt pecunia ab inotis dominis ab ſcondita.uetuſtiori tempore.C.de theſ. l.i.in prin.lib.x. De ſecundo.ſ. cui ac quiratur theſaurus diſtinguendum eſt quia aut quis inuenit in ſuo fundo aut i alieno. Si in ſuo fundo inuenit domini um illius theſauri per inuentionem ſibi acquiret inuentor.& hoc ſiue caſu fortu ito inuenerit.utputa quia agriculture cā laborat.ſiue data opera. ut quia cum au diuiſſet ꝙ erat ibi pecunia. ſtudioſe fo dit & eam ibidem inuenit non tamen o peram per artem magicam dare poteſt. Nam ſi arte magica ideſt per incantatio nem theſauros inueniret in fundo ſuo ñ ſibi ſed fiſco queretur dominium. ut.C. de theſaur.l.i.li.x.Et idem eſt ut theſau rus ſit inuētoris ſi loco ſacro uel religio ſo inueniatur non data opera ſm iura in ſtitutionum.& hoc ſm naturalem ratio nem.ſed per.l.ff.de iur.fiſ.l.iii.§. in lo cis contra uidetur.ſ. ꝙ medietas ſit inuē toris tantum.& alia dimidia fiſci. & hoc ſm ciuilem rationem que preualet ſicut in uſu fieri contingit ſm Ioh. Si autem i alieno fundo quis inueniat theſaurum. aut fortuito caſu inuenit non data opera aliqua.& tunc medietas īuentoris & alia medietas domini illius fundi. Aut data o pera.& tunc totum domino illius fundi reddere tenetur.ut hec probantur inſti tu.de re.diui.§. theſauros. & dominum accipe ſiue directe ſiue utiliter ſit.ut feu datarius & emphitheota licet Pla. aliter dixerit in his que utiliter domini ſunt.

Sed ſi qd mercenarius dū mercede in alieno laborat īuenit theſaurum uel cre ditor in pignore inueniat. Reſpondeo ſi alieno inuenit & ita dimidium ſibi que ritur.ut.ff.de acquir.re.do.l.ſi quis.§.ꝙ ſi creditor. Idemqꝫ erit ſi aliquis in pu blico uel in fiſcali loco inuenerit.eſt eni dimidium inuentoris & dimidium fiſci uel ciuitatis.Si fortuito caſu & non data opera inueniatur. ut dictum fuit ſupra. quando quis in loco priuato theſaurum inuenit.

Item aluuione ꝛc.

Ste eſt tertius modus perⁿquem dominia rerum nobis querun tur in quo ſic procedo habebaꝫ fundum ab una parte fluminis & tu ex a lia.flumen paulatim acceperit de tuo fū do & adiecit meo.ita ꝙ ante frontem fū di mei in quantitate magna paulatim au cta eſt.Modo queritur cuius ſit augumē tum illud. Et reſpondetur ꝙ meum erit & acquiſitum eſt mihi per alluuionem.i. latentem & plane.nam aluuio nihil ali ud eſt quam latens incrementum. & id per aluuiōem uidetur addici qđ ita pau latim addicitur ut intelligere non poſſiſ quantum quoquo momento temporis addiciatur.licet tota die fingeris ibi intē tum tuum cauſa uidendi illud.ut eſt ēt uidere in cucurbita que cito creſcit. Et tamen ſi ſtares tota die & nocte non poſ ſes incrementum eius uidere.ut hec pro bantur.inſti.de re.diu.§. preterea. Sꝫ quid ſit flumen uno impetu abſtulit de tuo & meo applicauerit. ideſt ſuper po ſuerit forſan cruſtam terre uineate uel arborate de tuo trahendo & meo ſuper ponendo.certe illud detractum mihi nō queritur ſed tuum remanet.niſi tanto tē pore ſtaret ſuper mea terra. ut arbores de tua terra detracte & mee adiecte.ra dices in mea fecerunt uel etiam ipſa ter ra aportata unitatem cum mea terra fe ceret.nam iſto caſu meo fūdo cedūt nec tibi priori domino daretur rei uēdicatio pro illis arboribus uel cuiſta terre uēdi

UVA. BHSC. IyR_072

canda. Sed actio in factum ad extimationem damni tenetur. ut hec probantur in inſtitu. de re. diui. §. preterea in fin. &. ff. de damn. infect. l. hoc amplius. §. alphenus.

Item captione.

Ste eſt quartus caſus uel modus a iure gentium introductus acquirendi nobis dominia rerum In quo ſcias ꝙ ſi de bonis hoſtiuꝫ aliqd capiam illud mihi acquiram de iure gentium. Et ſunt hoſtes quibus populus romanus bellum in dicit. uel quia ipſi populo indicunt. Alii omnes latrunculi appellantur. ut. ff. de cap. & poſt. li. re. l. hoſtes. Et nedum ſi rem aliquam hoſtiũ capiamus dominium eius nobis acquirimꝰ ſed etiam ſi homines liberos capiamus q homines hoſtes ſint populi romani nobis acquiruntur in noſtram ſeruitutem deducuntur qui tamen ſi noſtram euaſerunt poteſtatem & ad ſuos reuerſi fuerũt priſtinum ſtatum recipiunt. ut inſtitu. de rerum diui. §. item ſi ea.

Item traditione quia ſi ille. ⁊c.

Ictum eſt. ſ. de quattuor modis quibus. dominia rerum nobis q̃runtur de iure gentium. Seqtur uidere de quinto utiliore omnibus aliis ideſt pro tabellionibus. ut de traditione. Et circa. §. iſtum ſcias ꝙ ſi rem mihi tradas ſiue ponendo eam in manus ſi res eſt mobilis ſiue inducẽdo me ĩ poſſeſſionem corporaliter ſi res eſt immobilis quod ex traditione illa mihi acquirit dominium ſi tu qui tradis eras dominus quia nihil eſt tam conueniens naturali equitati ꝙ uoluntate domini rem ſuam ĩ alium tranſferre uolentis ratum haberi. ut inſtitu. de rerum diuiſio. §. per traditõnem. Et nedum ſi tradatur a domino acquiritur dominium accipienti per traditionem illam etiam ſi alius de eiuſdem domini uoluntate tradat dominium acquiretur accipienti. Vnde ſi aliquis ſpecialem procuratorem fecerit ad aliquam rẽ alienandam. uel ſi fecit generalem procuratorem in omnibus ſuis negociis cuꝫ libera adminiſtratione. & ille ſpecialis procurator tradat illam ad quam ſpecialiter erat conſtitutus. uel generalis cum libera tradat unam de rebus iſtius domini q eum conſtituit tranſit dominium in accipientem per traditõnem illam qua dominus uidetur tradidiſſe. quia qui per aliuꝫ facit per ſeipſum facere uidetur. ut. ff. de admi. tuto. l. ita auten. §. geſſiſſe. & probantur hec inſti. de rerum di. §. per traditionem ibi autem nihil intereſſe. Secuſ ſi eſſet aliquiſ procurator generalis alicuius ſine libera adminiſtratione & aliquã rem domini traderet quia ex eius traditione nõ tranſfertur dominum. Nam generalis ſine libera alienare aliquid de rebus domini non poteſt. niſi fructus uel alias res que facili corrumpi poſſunt. ut probatur. ff. de procu. l. procurator cum libera. &. l. procurator tutorum. Et ad hoc ut ex traditione alicuius facta de re aliqua tranſferatur dominium in accipientem multa concurrere debẽt. Primo ꝙ tradens ſit dominus illius rei quã ipſe uel aliter de ſua uoluntate tradit. ut ſupra dixi in princi. alias dominium nõ tranſfertur in accipientem. Quia nemo poteſt plus iuris in alium tranſferre q̃ ipſe habeat. ut. ff. de acquiren. re. do. l. traditio. tranſfertur ergo dominium ex traditione ſi tradens eſt dominus. alias non tranſfertur regulariter. Quando ꝙ fallit ut in creditore qui ſi trãſacto termino debiti pignus diſtrahat cum ſolennitatibus iuris & emptori tradat trãſfert dominium licet uere dominus non fuerit iſte creditor. ut probatur inſtitu. qui. ali. licet uel non. §. i. Secnndo ꝙ traditio fiat cum cauſa & tali que ſit idonea ad dominium tranſferendum. ut uenditionis donationis uel dotis. uel alia ſimili cauſa que ſit apta ad dominiũ trãſferẽdum. Ex nuda enim traditione. i. ſine cã facta tranſfertur dñium. ut. ff. de acqui. re. di. l. nunq̃. Tertio expedit ꝙ res ſit talis que traditionem & alienationẽ de iu

UVA. BHSC. IyR_072

re recipiat. Si enim maritus fundum ſibi
in dotem datum tradetur & ex cauſa uē-
ditionis uel ſimili modo non tranſſertur
dominium in accipientem. licet maritus
ſit dominus. ut probatur inſti. qui. alie. li
cet uel non in prin. Item quid ſi res ſa
cra uel religioſa alicui tradatur & cum
cauſa idonea ad dominium traſferendū.
& certe non tranſfertur in accipientem.
nam tales res alienari prohibentur a iu-
re. ut notaui ſupra in precedenti rubri-
ca in fine. debent ergo tales eſſe res que
tradi & alienari de iure non prohibean-
tur & que ſint ille que tradi cum effectu
& inalium de iure alienari non poſſunt
ſupra dictum fuit ſupra in rubrica de re
bus. Quarto expedit ut ex traditione
dominium tranſſeratur ꝙ ille qui tradit
habeat poteſtatem alienandi & idonea ꝑ
ſona ſit ad tradendum. nam ſunt quedā
perſone que licet dominium ſuarum re-
rum habeant attamen alienare non poſ-
ſunt. unde ſi tradant dominium non trāſ
ferunt. ut furioſus mentecaptus & prodi
gus. Iſti enim ſi tradunt non tranſſerunt
ut notaui ſupra plene in rubrica de con-
tractibus inutilibus ratione perſonarū.
Item minor. xxv. an. licet dominus rerū
ſuarum exiſtat. tamen alienare nec effi-
caciter tradere poteſt niſi cum magna ſo
lennitate iuris. Et circa minorem breui-
ter ſcias ꝙ ſi eſt pupillus tradere nō po-
teſt rem que ſeruando ſeruari poſſit. ita
ꝙ dominium trāſferatur niſi tutor & de-
cretum iudicis & legittima cauſa interue
niat. Aliud eſſet ſi ſe obligaret non alie-
nando. quia cum ſolo tutore ſe obligare
poteſt. Si autem eſt adultus & habeat cu.
Idem ꝙ in pupillo. ſ. ut cu. & auctoritas
& decretum iudicis & legittima cauſa in
teruenient quando rem que ſeruando
ſeruari poteſt alienat. Si autem cu. non
habeat. tunc ipſe cum decreto iudicis &
legittima cauſa rem ſuam tradat ex qua
traditione dominium tranſſert. Verum
eſt tamen ꝙ ſi adultus iuret in contractu
corporaliter non uenire contra. ualebit
contractꝰ quem facit. & ſi non fuerit de-
cretum interpoſitum. ut hec probantur.
C. de admi. tu. l. lex que. & C. de integ.
reſti. l. ſi curatorem. & plene notaui ſu-
pra in rubrica de inutilibus contractibꝰ
ratione perſonarum circa prin. & in auten.
ſacramenta puberum ibi poſita. Extra
litteram ſcias ꝙ hoc eſt ſpeciale in re uē
dita ꝙ licet fuerit emptori tradita & a do
mino. & omnia interuenerint que ſupra
proxime dicta fuerunt non tamen domi
nium in accipientem traſſertur niſi pre-
cium fuerit ſolutum. uel eo nomine ſatiſ
factum. uel niſi fides ſit adhibita empto-
ri de precio. ut inſtit. de re. diui. §. uendi
te. Item nota ꝙ contractu uel pacto ſolo
ſine traditione non queritur nobis regu
lariter dominium. Nam licet mihi uendi
deris domum pro. C. & non tradideris n̄
poſſum uendicare a te tanꝗ meā. ſed poſ
ſem petere ut mihi debitam ex cōtractu
uenditionis. quia non ſolo cōtractu ſed
traditione interueniente dominium que
ritur. ut. C. de pact. l. traditionibꝰ. In
caſibus tamen ſpeciale eſt ut dominium
ſine traditione queratur. ut in eccleſia e-
mente & licet res nō fuerit tradita tamē
ſolo conſenſu dominium tranſſertur. ut.
C. de ſacroſan. eccle. l. ut inter diuinū.
Item & in legatis & fideicōmiſſ. domini-
um traſſertur in legatariū ſine traditione
ut. ff. de leg. ii. l. cum pater. §. ſurdo. Itē
& in herede. ut. ff. de rei uendi. l. ſi ager i
fi. Omnia enim iura ad eum tranſeūt he
reditate adita poſſeſſiōe excepta que nō
tranſit niſi per heredem fuerit apprehen
ſa. ut. ff. de acqui. poſſ. l. cum heredes. li-
cet ſit ar. contra ad id quod de poſſeſſio-
ne dicitur. ff. ex quibus cau. ma. l. cū mi-
les. Sūt & alii plures quos breuitatis cā
nō dico. Et hec dicta ſufficiant de iſtis
quinqꝫ modis quibus dominia rerum ꝗ
runtur a iure gentium inductis. Sunt &
alii introducti a iure gentium q ponun-
tur in inſtit. de re. diui. per totum titulū
illum. & ff. de acquir. re. do. per totum
quos proſequi non audeo cauſa breuita
tis. Petrus de unzola.

Iure uero ciuili.

UVA. BHSC. IyR_072

[D]ictum eſt ſupra de modis quib⁹ dominia rerum nobis queruntur a iure gen. inductis. Sequitur uidere de modis a iure ciuili. ſ. xii. tabularum uel romanorum per excellentiam ex quo nomen non additur. Fuerunt introducti multi modi quibus res nobis queritur. ſed hic tantum quinq; ponuntur. Inter quos eſt uſucapio primus đ qua uſucapiõe aliqua diſcutienda ſunt. & anteq̃ ueniam ad ea que principaliter dicenda ſunt ſcias ꝙ uſucapere eſt rem aliquam per uſum capere uel ſibi acquirere. fuit enim inuentum bono publico ideſt utilitate publica. contra equitatem naturalem ſicut & ſeruitutes. & eſt ratio in uſucapione ne quarundam rerũ dominia diu & fere ſemp ĩcerta eſſent. cũ & ſufficiat dominis ad acquirendas res ſuas tempus ſtatutum in uſucapione. ut. ff. de uſuca. l. i. & inſti. de uſuca. in prin. uel eſt introducta uſucapio ut aliqui ſit finis litium ut. ff. pro ſuo. l. ulti. Et de iſta uſucapione uideamus. Quid ſit uſucapio. Secundo quis uſucapere poſſit Et quis non. Et in quibus rebus procedat uſucapio. Et in quibuſ non. Tertio quot & que ſunt neceſſaria in uſucapione & quis ſit eius effectus. Eſt autem uſucapio acquiſitio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis. l. diffiniti. ut. ff. de uſuca. l. iiii. & ponitur in diffinitione iſta large uocabulum iſtud uſucapio tam pro uſucapione rerum mobilium q̃ pro preſcriptione rerum immobilium. Nempe olim rerum immobiliuꝫ preſcriptio dicebatur uſucapio ſicut & mobilium acquiſitio. ſed licet in prealleg. l. ff. ponatur uocabulum illud uſucapio. in diffinitione tamen pro illa que inducitur circa res mobiles q̃ pro preſcriptione que inducitur circa res immobiles. tamen in iſto tractatu ſic procedam. ut primo per ſe ponam de uſucapiõe circa res immobiles. & diffinitõnem premiſſam ſtricte exponam pro uſucapione rerum mobilium. Poſtea per ſe de preſcriptione rerum immobilium. Nam proprie hodie uſucapio eſt rerum mobiliuꝫ & preſcriptio immobilium. ut inſtitu. de uſucap. in princi. & C. in quib. cau. ceſſ. lon. temp. preſcrip. l. ii. Dicit enim uſucapio eſt acquiſitio dominii ad notandũ ꝙ per uſucapionem queritur dominium Vnde ſi tenui rem alicuius per tempus a lege diffinitum quod infra iam ſtatim dicam. acquiro mihi uerum dominium. ita ꝙ cõtra primum dominium poſſum me tueri ſi ipſe uellet rem petere quam uſucepi & ab eo & a quocunq; alio iſtam rẽ ut meam uendicare ſi a poſſeſſione caderem poſt uſucapionem meam completam. ut. C. de pact. l. traditionibus. & inſtitu. de uſucapio. in principio. Item quod dicit in diffinitione per continuationem poſſeſſionis ad notandum ꝙ qui uult uſucapere aliquam rem continue đbet poſſidere eam per totum tempus in uſucapione ſtatutum a principio uſq; ad finem. Nam ſi poſſidere deſierit ante uſucapionem completam non ꝓcederet uſucapio ſua. Item ſcias hic ꝙ fit continuatio poſſeſſionis inter uſucapiõem & auctorem ſuum. ut ſi uſucapiebas rem aliquam bona fide nondum tamen compleueras & mihi uendidiſti & etiam aliquo tempore ego tenui & poſſedi. non tamen tantum ꝙ adhuc ſufficeret ad uſucapionem complẽdam bene complebitur tua poſſeſſio cum mea & proderit mihi ad uſucapionem complendam bene continuabitur tua poſſeſſio cum mea & proderit mihi ad uſucapionem complendã. quod ĩfra ſtatim melius explicabo. Sequitur poſtea in diffinitione temporis lege diffiniti. ad quod nota ꝙ qui uſucapit rem debet eam continue poſſidere per tẽpus diffinitum a lege. Et eſt diffinitum a lege triennium in uſucapione rerum mobilium. ut. ff. de uſucap. in princip. & eſt tempus continuum. ut. ff. de uſucapio. in princi. l. nunquam. Et nota ꝙ in uſucapione non queritur tempus de momẽto ad momentum. ſed tetigiſſe ſufficit ultimam diem triennii. Vſucapere poteſt paterfami. & filiusfami. & maxime miles in caſtris queſitum uſucapi pupillus ſi tutoris auctoritate cepit poſſidere uſu-

UVA. BHSC. IyR_072

capit ſine tutore autem ſi habet animum poſſidendi uſucapere poteſt. Furioſus ãt non poteſt icipere poſſidere per ſe.& ita non incipit uſucapere. quod autem ante furorem cepit poſſidere poteſt uſucapere. ut. ff. de uſuca. l. ſequitur. §. i. ii. & iii. Item hereditas complet uſucapionem a defuncto ceptam. non poteſt uſucapio inchoari iacente hereditate. ſed demum adita ea. ut. ff. de uſucapi. l. nunq̃. §. nacuum. & l. iuſto. §. nondum. & l. ulti. §. ulti. Vſucapi pñt regulariter res mobiles uel ſe mouentes ſi continuo poſſideantur per triennium. ut ſupra dixi & habet locum quando quis rem alienam bona fide ab aliquo accipit. nam ſi a domino acciperet non haberet locum uſucapio cum incontinẽti trãſferatur dominium in accipientem per illam traditionem a domino factam. ut inſti. de re. di. §. per traditionem. Et hoc eſt uerum niſi res ſit uitioſa. nam res uitioſe uſucapi ñ poſſunt. ut ẽ ſi ſit res furtiua uel ui ablata quia iſte tales res propter uitium furti & uiolentie non uſucapiuntur. ut inſti. de uſucapi. §. furtiue quoq; niſi purget̃ uitium. ut quia res furtiua uel ui ablata in domini poteſtatem reuertatur. na3 ſi am modo ab aliquo non cõmittente furtum uẽdatur uſucapiet emptor. ut iſti. de uſuca. §. aliquando. Sed an. xxx. uel. xl. annis preſcribentur res furtiue uel ui ablate. Reſpondeo ſic ut. C. de preſcrip. xxx. anno. l. ſicut & de an. excep. l. i. Item impeditur uſucapio propter natura3 rei que non poteſt eſſe in alicuius dominio ut in libero homine. Item propter fauorem religionis ut in rebus ſacris & religioſis. ut inſti. de uſuca. §. i. & de iſtis rebus plenius dicam in ſequenti rubrica.

Tertio breuiter ſciendum eſt ꝙ quinq; debent interuenire ad uſuca. inducendam. Primo ut res non ſit uitioſa. ut ſupra dictum fuit. Secundum eſt ꝙ ille qui uſucapit habeat bonam fidem. ut inſtit. de uſucapio. §. nouiſſime. hoc eſt ut credat tradentem habere dominium. uel habere ius diſtrahendi. ut. ff. de uerborum ſignificati. l. bone fidei. Et hec bona fides ſemper preſumitur niſi probetur contrarium. cum lex dicat preſumi ignorantiam niſi probetur ſcientia. ut. ff. de probat. l. uerius. Quandoq; tamen preſumitur mala fides propter denunciationis uigorem. ut quia denunciatum eſt alicui ne emeret. C. de rei uendi. l. ſi fundus. Et exigitur bona fides in pricipio traditionis non tempore contractus. & hoc quando uſucapiens habet ea3 ex alio titulo q̃ uenditionis. Nam tunc ſ. in contractu emptionis exigitur bona fides tempore contractꝰ & tempore traditionis. & ſic duobus temporibus. ut. ff. pro emptione. l. ii. Et ſemel habita bona fides in principio non interrumpitur ex poſteriori rei aliene ſcientia. ut. C. de uſucap. transſform. l. unica. §. hoc tantũmodo. Et hoc eſt uerum ꝙ non interrumpitur ex ſuperueniente ſcientia. ſ. ipſius uſucapientis uel eiꝰ uniuerſalis ſucceſſoris. Secus ſi mala fides ſuperuenerit i ſingularem ſucceſſorem eiuſ. ut quia ab ipo qui bona fide uſucapit emit aliquis rem iſtam uel alio titulo ſingulari accepit q incepit ſcire rem eſſe alienam. Nam iſte non uſucapit. licet ille qui dedit ſibi bonam fidem habuit. ut. ff. pro emp. l. ii. §. ſi eam rem. & C. de uſucap. tranſ. l. unica in ſi. & ibi not. inſti. de uſucap. §. diutina. Sed opponitur ad id quod dictum ẽ ſcilicet ꝙ ſuperueniens mala fides in ipo uſucapiente uel uniuerſali ſucceſſore eiꝰ non uiciat immo uſucapio procedit iſto modo. nonne ſi res erat mobilis furtum committit exquo ſcit alienam. & ſic uicioſa efficitur res. ergo non procedit uſucapio. Ad hoc reſpondent Azo. & Acur. non fieri furtum quia non facit dolo cũ titulum habeat. Primum enim tempꝰ inſpicitur in quo bonam fidem habuit. ut. ff. de ſer. cor. l. i. §. i. Item poteſt eſſe ꝙ non cõmittat furtum licet poſſideat uel concedi poſſet ꝙ furtum fieret & res furtiua. Sed tamen non interpellat̃ incepta uſucapio ſed incipienda ſic. ar. ff. de fun. dot. l. ſi fundum. iure canonico cõtinua debet eſſe bona fides ut gloſatores dicũt Et allegãt extra de pſcrip. c. quoniam.

UVA. BHSC. IyR_072

Item ex parte dantis bona fides exigitur & ſic debet eſſe bōa fides a parte illius qui recipit rem. hoc eſt ꝙ credat illu3 qui ſibi rem tradit dominum eſſe uel habere ius diſtrahendi & etiam a parte dantis. ut qui dat credat rem ſuam eſſe. & poſſet eſſe iſto modo. quia aliquis habeat re3 ſibi commodatam uel apud ſe depoſitam deceſſit & me heredem reliquit. Ego ī hereditate inueni rem iſtam. unde credens eam eſſe hereditatis & per ꝯſequens meā uendo bona fide & emptor bona fide accipit credens meam eſſe certe ꝓpter bonam fidem ex parte utriuſq; interuenientem uſucapietur res iſta. ꝙ bona fides ex parte utriuſque interuenire debeat. & ꝓbatur inſtitut. de uſucapio. §. ſi tamen. & ibi de hoc nota. Tertium eſt neceſſarium ad uſucapionem inducendam ꝙ uſucapiens habeat iuſtum titulum. ut quia emit uel ſibi donata fuit uel in dotem data uel ex alia iuſta cauſa rem poſſedit habui ad dominium transferendum ſi traditio fuiſſet facta a domino. Nam ex quacūq; cauſa dominium transferatur ſi traditio fiat a domino. ex eadem cauſa preſtatur uſucapio. ſi traditio fiat a non domino. ut. ff. de public. l. i. & inſtitut. de acti. §. alie. Vſucapio enim ſine iuſto titulo non procedit. ut col. in inſtitutio. de uſucap. §. nouiſſime. Quartum eſt neceſſarium in uſucapione ꝙ res tradatur. nā uſucapio non procedit ſine poſſeſſione. ut. ff. de uſucap. l. ſine poſſeſſione. Et poſſeſſionem quis non habet ſine traditione ut. C. de pactis. l. traditionibus. & C. de rei uendi. l. ſeruum. & inſtitutio. de rerū diuiſio. §. per traditionem. ergo traditio eſt neceſſaria. Item exigit quintum in uſucapione inducenda ſcilicet ut poſſeſſio ſit continua a principio uſq; ad finem Si enim interrumpatur naturaliter ut qa deſiit poſſidere. uel ciuiliter interrumpatur ut quia ſit lis conteſtata contra eum cum effectu non procedit uſucapio ſua. Nam licet procedat inefficax eſt. ut infra ſubiciam. Hinc eſt ꝙ ſi poſtea iſte interruptus poſſeſſionem nanciſcatur requiritur ſpacium. xxx. ann. uel ſi is fuerit conteſta. requiritur ſpacium. xl. anno. ſi tamen eo tempore quo recuperat poſſeſſionem amiſſam ſit bone fidei. forte uſucapit ſtatuto tempore ſcilicet triennii. alioquin. xxx. ann. ut. ff. de uſuca. l. ſi is. & l. naturaliter. & C. de preſcrip. xxx. ann. l. ult. Fit autem continuatio poſſeſſionis īter heredem & teſtatorem. Item inter emptorem & uenditorem & inter teſtatorē & legatarium. & inter hereditatem & heredem. & inter conſimiles perſonas. ut inſtitu. de uſucap. §. inter uēditorem. & §. diutina. Et ſic habes. v. neceſſaria ī uſucapione. unde dici ſolet. Non uſucapies niſi ſint tibi talia quinq; Recta fides. iuſtus titulus. res nō uitioſa. Quod res tradatur. poſſeſſio cōtinuetur. Que omnia per ordinem tibi. s. expoſui. Item ex ꝑdictis collige differentiam unam īter uſucapionem triennii. & preſcriptionem. x. uel. xx. an. de qua iam ſtatim dicam. que talis eſt. quia ſi aliquis bona fide rem mobilem uſucapiebat. Et ego inquietem eū mouendo ſibi litem ſuper re illa. ita ꝙ ſecum ſum litem conteſtatus ꝙ uſucapio propterea non rumpitur immo & poſt litem conteſtatam procedit & complere poteſt lite pendente ſi triennium compleatur ante finitum litigium. Verum eſt tamen ꝙ talis uſucapio inefficax erit quia ſi petitor probabit rem ſuam oportebit illum uſucapientem reſtituere rem illam licet uſucapio lite pendente proceſſerit. Vnde ꝙ dicitur uſucapio non interrumpitur per litis conteſta. Verum eſt quo ad curſum ſed inefficax erit ut dixi. & actio petitoris perpetuabitur xl. an. per conteſta. factam contra uſucapientem ſed preſcriptio. x. uel. xx. ann. interrumpitur totaliter. ita ꝙ poſtea non procedit. unde ſi rem nouem ann. poſſediſti & ego conteſtatus ſum litem tecum petēdo rem illam & anteq̄ lis finiatur tu compleas decennium totum non procedet ꝑſcriptio. quia per litem meam tecum conteſtatam interrupta fuit immo ius meum perpetuabitur. xxxx. an. ut hec leguntur & no. ff. de rei uendi. l. more. Effectus uſucapionis eſt quia per eam acquiritur

UVA. BHSC. IyR_072

dominium.ut.C.de pac.l.traditionibus. Et facile per iſtum modum probatur dominium.quia cito poſſum probare poſſediſſe triennio rem mihi traditam ab aliquo cum titulo continue & bona fide q̄ ſemper preſumitur ut ſupra dixi quod ē ualde utile.nam alias difficulter probatur directum dominium.quia ſi uolo me dicere dominum alicuis rei ex traditione mihi facta ab aliquo dicendo ꝙ ipſaȝ emi & mihi tradita fuit & precium uenditori ſolutum non ſufficit.quia habeo ꝓbare ꝙ ille q tradidit erat dominꝰ quod eſt difficile. quod poteſt eſſe ꝙ ille qui tradidit nō erat dominus. & ſic emptor ex iſta traditione non eſt factus dominꝰ. ut.ff.de acqui.re.do.l.traditio. oportet ergo probari ꝙ uenditor fuerit dominꝰ quod eſt difficile quando uolo me probare dominum ex traditione mihi facta ex cauſa emptionis.ut.ff.de pigno.l.que nondum.§.dicitur.ſed per modum uſucapionis facilius probatur ut dixi.

Item acquiruntur nobis dominia rerum per longam preſcriptionem.

Ictum eſt ſupra de uſucapione triennii a iure ciuili inducta. Sequitur modo uidere de preſcriptione.x.uel.xx.an. quam etiam ius ciuile introduxit. Et eſt primo ſciendum ꝙ preſcriptio proprie circa res immobiles locuȝ habet uſucapio circa mobiles. Item in preſcriptione rerum immobilium diffinitum eſt tempus.x. annorum inter preſentes.&.xx.inter abſentes.Sed in uſucapione rerum mobilium triennium. ut in precedenti.§. diui. Vnde ſi rem tūam poſſideo.x.ann.bona fide cum his que de iure interuenire debent. ut. ȷ̄. dicam ipſam mihi quero per preſcriptionem.Et eſt introducta iſta p̄ſcriptio fauore & odio.Fauore.ſ. poſſidētium.odio eorum qui non requirunt res ſuas.ut de hoc not.C.de edic.diui. adri. toll.l.fina. de iſta itaq; preſcriptiōe uideamus quid ſit preſcriptio.Secundo qs preſcribere poſſit.& que res p̄ſcribi poſſunt.Tercio quot ſint neceſſaria in preſcriptione.& quis ſit eius effectꝰ.que omnia exponi poſſunt ſicut in uſucapione ī precedenti.§.dixi. Preſcriptio eſt ſ᷑m quoſdam exceptio ex tēpore cauſam trahens.Nam ſi rem alicuius poſſedi.x. annis inter preſentes acquiſiui mihi exceptionem ex tempore longo contra omnes petentes.Vel poteſt diffiniri ſicut uſucapio.ut dicatur. preſcriptio eſt acquiſitio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis.l.diffiniti. que diffinitio ad preſcriptiōem ſic adaptatur. Dicit.n. preſcriptio eſt acquiſitio & bene.nam licet ex preſcriptione non acquiratur directum dominium ſ᷑m.B.& Azo. ſicut per uſucapionem acquiritur tamen utile uel effectus dominii.ut not.in inſtit.de uſucap.in princi. Et propterea dici poteſt preſcriptio eſt acquiſitio dominii. Itē quod dicit per continuatiōem poſſeſſionis expone ut in prece.§.diui. Item ꝙ dicit tēporis.l.diffiniti expone.x.an.inter preſentes.&.xx.inter abſentes. Nam ut acquiram rem immobilem alicuius tanto tempore continue poſſidere debeo ut inſti.de uſuc.in prin.Et preſentes dicuntur qui ſunt in eadem prouincia. abſentes dicuntur qui ſunt in diuerſis prouinciis unde ſi actor & reus ſunt in eadem prouincia ſufficiunt.x.ann.ad rem preſcribendam.Si autem in diuerſis prouinciis ſint tunc.xx.ann. poſſedi debet. Et quod dixi ſufficere ad preſcriptiōem rei immobilis tp̄s.x.ann.ſi actor & reus ī eadem prouincia ſint.hodie uidetur nō habere locum ſed in eadem ciuitate eſſe debent.cum ſingule ciuitates habeant ſua regimina ut olim ſingule prouincie. de preſentia autem uel abſentia rei que preſcribitur non eſt curandam.quia ſiue ſit res in eadem prouincia ſiue in diuerſis ſemper preſcribere poterit.ut no.C. de preſcrip.lon.tem.l.fi. Item quid ſi rē tuam incepi preſcribere decennio te preſente.v.ann.aliis autem.v.an. fueris abſens.certe nō eſt completa preſcriptio. Sicut enim duplicatur decenniū & exi

UVA. BHSC. IyR_072

gitur uigenium quãdo actor nullo tem
pore preſcriptionis fuerit preſens. Ita
ſi ponam eum aliquo tempore ex decen/
nio fuiſſe abſentem ad tempus preſcri/
ptionis ꝙ deerat cum cepit abeſſe debet
duplicari.ut in auten.ſpon.lar.C.de pre
ſcript.& hoc intelligas de abſentia domi
cilii.nam de abſentia perſone domicili/
um tamen in eadem prouincia habentis
longum eſſet tractare.quia quandoqꝫ qs
eſt abſens neceſſaria cauſa tantum.quan
doqꝫ probabili & neceſſaria. quandoqꝫ
probabili tantum. Et an contra ta/
les abſentes currat preſcriptio.& an reſti
tuatur ſi currat.no.C.de reſti. mi.per to
tum.& maxime in.l.quo tempore. Se/
cundo uidendum eſt qui preſcribere poſ
ſit.dic ut dixi ſupra in uſucapione. in.§.
uſucapere poteſt.Preſcribuntur autẽ reſ
corporales.& etiam quedam in corpora
les.ut ſeruitutes que habent perpetuam
cauſam.ut aqueductus.ut.C.de ſerui.l.
ii.quod non declaro breuitatiſ cauſa.Sed
ſi hoc ſcire uolueris uidebis infra de ob/
liga.§.uerbis autem contrahitur obliga
tio habet etiam locum preſcriptio.x.uel
xx.ann.in ſeruitutibus omnibus quantũ
ad hoc ut longo tempore non utendo.ſ.
x.inter preſentes.&.xx.ĩter abſentes amit
titur.ut.C.de pac.alias preſcrip.lõ.tem.
l.ſi. Item locum habet in actionibꝰ rea
libus.Imperſonalibus autem que naturã
perſonalium tenent locum non habet.&
cum ille extendantur uſqꝫ ad.xx.ann.ut
C.de conſtitu.pecu.l.ii. Item preſcri/
bũtur res immobiles que uitio carent &
quarum non ſit inhibita preſcriptio.Res
enim ui poſſeſſa preſcribi.x.uel.xx.ann.
non poteſt.ut inſtitu.de uſucapi.§.furti/
ue.ſed .xxx.uel.xl.ann.preſcribi poſſent
tales res.C.de preſcript.x.ann.l.omnes.
&.l.ſicuti.&.C.de anna.exceptio.l.pri/
ma.§.ad hoc. Item res ſacre & religio
ſe nullo tempore preſcribi poſſunt fauo
re religionis.ut inſtitut.de uſucapio.§.
primo.Sed quid de re eccleſie prophana
diſtinguo.quia aut eſt mobilis & tunc
triennio uſucapitur ſicut res priuatorum
aut eſt immobilis & tunc non preſcribi/
tur niſi in.ul.ann.ut.C.de ſacro ſanc.ec/
cle.auten. quas. Item reſpublica pre/
ſcribi non poteſt. Et circa hoc ſcias ꝙ
res publica que eſt uſui publico populi
romani ut forum ſtadiuꝫ & campus mar
tius preſcribi non poteſt ullo tempore.
Idem eſt & de his que ſunt ĩ uſu publico
alterius ciuitatis.ut platea & uia & ſimi/
lia.ut.ff.de uſucapio.l. uſucapionem. Si
autem publica res eſt ſed in uſu publico
ciuitatis non eſſet.ut ſerui & agri ciuita/
tis.tunc.x.uel.xx.ann.tempore non pre
ſcribitur.ſed.xl.uel.C.ſic.ut.C. de pre/
ſcript.xxx.ann.l. omnes. &.C. de ſacro
ſanc.eccle.l. ultima. Item non debet
eſſe res pupilli ad hoc ut preſcribi poſ/
ſit quia res eius preſcribi non poteſt.ſiue
ſit mobilis ſiue immobilis.ut.ff. de acq.
re.domi .l. in bone fidei. Quid de re
adulti.Reſpondeo ꝙ adulto etiam hodie
non currit preſcriptio in rebus ſuis. Nã
licet olim curreret in omnibus preſcri/
ptio. ſed in integrum reſtitui poterant
adulti.hodie tamen ipſo iure non currit
melius enim eſt intacta iura eorum ſer/
uare quã poſt cauſam uulneratam reme
dium querere.ut.C.in qui.cau.in integ.
reſtitu.non eſt ne.l.ſi.preſcriptio tamen
xxx.uel .xl.anno.in ſuo ſtatu permanet
ſcilicet cum erat poſt pupillarem etatem
ſi reſtituetur adultus ſi leſus eſt.ut preal/
lega.l.in fine. Quandoqꝫ tamen currit in
minoribus preſcriptio. ut ecce ſi lis in/
choata eſt coram aliquo iudice infra tri/
ennium terminari debet.alioquin inſtan
tia cauſe perit.& iſtud triennium mino/
ri curret ſi ſua cauſa ſit inhoata. ut.C. de
iudiciis properande in fine.Et eſt ſpecia
le in preſcriptione iſta per quam iudi/
cia ſopiuntur. Item exceptio non nu/
merate dotis currit preſcriptio minori
ſed reſtituitur.ut.C.de tem.ĩ integ. reſti.
auten.ſi minor. Sed quare minores in
contractibus ſuis ipſo iure nõ ſeruantur
illeſi ſicut in preſcriptionibus. Reſpon/
deo quia hoc eſt certum eos deceptos in
cõtractibus non ſic.ut.ff.de iureiu.l.nã
poſtea.§.ſi minor. Item impedit quã/
doqꝫ aliquarum rerum deſcriptio ꝓpter

UVA. BHSC. IyR_072

delicta perſonarum.ut in re data preſidi
contra.l.iul.repetundaruꝫ que nec uſu/
capitur. Nec preſcribitur priuſquam
in poteſtate eius a quo extorta ſit res uel
heres eius uenerit. ut.ff.ad.l. iul.repet.
l.pe. Et ut intelligas ſic ponas caſum de
di.preſidi.prouicie.uel iudici uel alteri
officiali alicuius ciuitatis pecuniam uel
rem aliquam aliam ut in officio ſuo faci/
at plus uel minus pro me.certe iſte con/
tra.l.iul.repe.accipit.& ita delinquit. &
hinc eſt ꝙ tales res preſcribi non poſſũt
Vnde & ſi iſte officialis uendat uel locet
res ex predicta cauſa ſibi datas res lex
iul.irritas facit uenditiones & locationeſ
& inhibet uſucapionem & preſcriptioné
ut prealle.l.pe.ad.l.iul.repe. Vltimo
nota ꝙ dicunt glo.ꝙ ille res que aliena/
ri prohibentur regulariter uſucapi uel
preſcribi non poſſunt per.l.ff.de uerb.ſi
gni.l.alienationibus uerbum. Et dari po
teſt exemplum in fundo dotali.qui alie/
nari prohibetur & uſucapi uel preſcribi
poſtq̃ conſtitutus eſt dotalis.ut.C.de fũ
do dot.l.ius.&.ff.eo.l.ſi fundus. Ter/
cio ſciendum eſt ꝙ in preſcriptione.x.
uel.xx.ann.ſunt iſta neceſſaria.ſ. primo
recta fides.& ex parte accipientis.ſcilicet
ut ille qui accipit credat dantem domi/
num.uel ius diſtrahẽdi habere. ut inſti.
de uſucap.§.nouiſſime. Et ſemper pre/
ſumitur bona fides niſi probetur contra
rium.ut.ſ̃.dixi in uſucapione. Item ex
parte dantis exigitur bona fides. ut quia
credat rem quam dat ad ſe ſpectare. Nã
licet olim mala fides dantis non noceret
hodie tamen nocet. per autenti.male fi/
dei.C. de preſcripti. longi tempor. ubi
legitur hodie male fidei poſſeſſore alie/
nante. licet emptor habeat bonam fidem
ceſſat longi temporis preſcriptio.ideſt.x
uel.xx.anno. Si uerus dominus igno/
ret ius ſuum & alienationem factam. Si
ergo ille qui dat habeat malam fidem.
non preſcribet accipiens decem uel.xx.
ano.ſed.xxx. ſic.cũ q̃ſi omne ius pacio
xxx. an.tollit. ut preallegata autentica.
male fidei.&.C. de preſcrpti.xxx.ann.
l.ſicut.& ſic bona fides utriuſque ab ini/
tio exigitur. Sed qd ſi uerus dominus
rem ad ſe ſpectare ſcit & alienationem fa
ctam eſſe certe tunc poſt decem ann.uel
.xx.computandos a tempore ſcientie do
mini poſſeſſor rem preſcribit. Sed ſi ante
ſcientiam domini uult computare tem/
pus ſuum qđ poſſedit.tunc preſcriptio.
xxx.ann. tantum ei proderit ut ſupra di
xi. Secundo ut preſcriptio decem uel
xx.ann.procedat exigitur titulus iuſtus
ut emptionis uel donationis. uel ſimilis.
nam ſine titulo non procederet ſpatio.x
uel.xx. ann. ut.ff. de uſucapi.l. celſus
quandoq; ſufficit iſtus error & ſi non ſit
titiulus quod nõ expono breuitatis cau
ſa. ſed de hoc no.inſti. de uſucap.§.er/
ror.autem. Tertio exigitur ut res tra/
dat. & de iſta traditione dic.ut ſupra de
uſuc.dixi. Quarto exigit pſcri.iducéda
ꝙ res non ſit uitioſa.& ut ſit taliſ q̃ pſcri
bi non prohibeatur. de quibus dixi ſu/
pra in.§.ſecundo uidendum eſt. Quin/
to exigitur ꝙ poſſeſſio continuetur a
principio uſq; ad finem. ideſt ut conti/
nue poſſideatur res ſpacio decem ann.
inter preſentes uel.xx.inter abſentes.
Nam ſi poſſeſſio interrumperetur pre/
ſcribenti uel naturaliter ut quia de poſ/
ſeſſione expelleretur uel ciuiliter inter/
rumperetur poſſeſſio. ut quia ſibi lis
moueretur per conte.litis preſcriptio in
terrupta eſſet & ius actoris perpetuare/
tur.ad.xl.ann.per litis conteſt.ut no.C
de long.temporis preſcrip.l.longi tem/
poris. Et ſic no. ex predictis ꝙ duplex ẽ
interruptio naturalis.ut ſi preſcribebam
rem aliquam & per uim deiectus ſum de
poſſeſſione. interrupta eſt preſcriptio
mea naturaliter. & iſta naturalis inter/
ruptio omnibus prodeſt ſi a capite inci/
piat a.x.uel.xx.ann. Eſt & ciuilis in/
terruptio.ut ſi preſcribebam rem aliquã
mota mihi lite circa rem illam conteſtã/
do litem mecum. preſcriptio mea dicet
rupta ciuiliter. iſta talis interruptio ciui
lis interrumpenti ſoli prodeſt.& ius ſuũ
ad.xl.ann.perpetuatur. aliis autem talis
ciuilis interruptio prodeſſe non poteſt.
ut.C.de preſcrip.lon.temp.l.lon.&.ff.

UVA. BHSC. IyR_072

de uſucap. l. naturaliter. Item nota ꝙ continuatur poſſeſſio inter teſtatorem & heredem emptorem & uenditorem & ſimiles. & dic de hoc ut. ſ. dixi de uſucap. §. fin. Effectus iſtius preſcriptionis ſcilicet. x. an. inter preſentes. & xx. inter abſentes eſt. quia per eam habemus exceptionem contra omnes petentes rem preſcriptam etiam contra poſſeſſorem dominum. Item per eam acquirimus nobis utile dominium rei preſcripte ut ſic eam uendicemus a quocunq; poſſidente utili rei uendicatione. ſi a poſſeſſione cadam⁹ & etiam ſi ad priorem dominũ poſſeſſio redierit ei qui preſcripſit datur utilis rei uendicatio contra eum. ſm Iohan. B. & Azo. Directum tamen dominium rei preſcripte penes primum & uerum dominũ remanet. & ſic ea ratiõe poſſet rem a quocunq; uendicare preterquam ab illo qui ui preſcripſit. Nam qui preſcripſit habet utile dominium. prefertur habenti directum. ut contra eum habeat exceptionẽ & ab eo uendicare poſſit ſi poſſideat ſm Azo. ut dicitur & no. plene. C. de preſcri. xx. an. l. ſi quis emptiõis. Perſonalibuſ autem actionibus ut mutui & ſimilibus regulariter preſcribitur. xxx. an. Hec preſcriptio. xxx. an. non reſpicit uicia rerum uel perſonarum. hinc eſt ꝙ rem furtiuã. uel ui poſſeſſam fur uel inuaſor tanto tẽpore preſcribit Siue ergo actio in rem ſiue in perſonam. ſiue pro uniuerſitate. ſiue pro re ſingulari competat hac preſcriptione. xxx. ann. regulariter tollitur. ut. C. de preſcrip. xxx. ann. l. ſicut. Et ad hoc ut iſta preſcriptio. xxx. annorum incipiat oportet ꝙ is cuius res eſt potuerit actionem mouere. Vnde filioſamil. non currit preſcriptio in rebus aduenticiis niſi exquo liberatus fuerit a patria poteſtate. Nam cum effectu non habet actionem patre uiuente in eius poteſtate eſt. Item nec mulieri currit in dote niſi ſoluto matrimonio uel marito uergente ad inopiam ut in predictis enim caſibus agere non poſſunt predicte perſone Et ideo iſta preſcriptio non currit eis. ut C. de anna. excep. l. i. in fine. & C. de iure do. in rebus. Item ad hoc ut currat iſta preſcriptio expedit ꝙ non interrumpatur preſcribens nec per controuerſiam ſibi motam uel alio modo. nam ſi lis contra iſtum preſcribentem moueretur per executoris conuentionem ius actoris perpetuaretur uſq; ad. xxx. ann. de nouo currendoſ & ſi procederetur ad cõteſtationem. tunc uſq; ad. xl. ann. extendatur. ut hoc no. C. de preſcript. xxx. an. l. ſicut. & l. cum notiſſimis. & hoc in actionibus que olim perpetuo competebãt ideſt ſine prefinitione temporis per omnia ſecula ut durent uſq; ad. xxx. ann. Si enim tales ſunt que etiam antiquitus limitebantur breuiori ſpacio. ut redibitoria & quanto minoris non extenduntur in tempus. xxx. ann. ſed in ſuo ſtatu remanent. ut. C. de preſcript. xxx. ann. l. ſicut. circa fin. & inſtituti. de perpetu. actio. in princi. Eccleſie tamen non preſcribitur niſi. xl. an. ut in auten. quas actiões. & ꝙ dictum eſt omne ius regulariter tolli ſpacio. xxx. uel. xl. ann. uerũ eſt de iure agẽdi non autem excipiendi. nam exceptiones reis competentes tali tempore nõ tolluntur. ſicut nec ius eundi ad eccleſiam uel ad ſanctum Iacobum ſed regulariter perpetuo durant. quia in poteſtate reorum non eſt quando conueniantur ſicut in poteſtate actorum quãdo agere uelint ut. ff. de do. ex. l. pure. §. fi. Speciale tamen eſt in quibuſdam exceptionibus, ut certo tempore tollantur ſi ante illud tempus conteſtate non fuerit. ut in exceptione non numerate pecunie & non numerate do. & poteſt eſſe ratio. quia ibi reus releuatur a probãdo & ſic in hoc grauatur ar. ut. ff. de iureiur. l. eum qui. & ad hoc dicit. ut no. infra. de renunci. §. exceptio non numerate pecunie.

Item iure ciuili acquiritur nobis ꝑ arrogationem.

Icto de duobus modi s a iure ciuili inductis. Sequitur uidere de tertio. ut de arrogatione. Et circa iſtam arrogatõnem non curo mul

tum inſiſtere.quia materia non eſt multum utilis nec ſepeimo raro contingens Scias ergo ꝙ arrogatio eſt actus legittimus per quem qui filius non eſt pro filio habetur. Nam uoluerunt iura quandam ſolennitatem inducere per quam faciam mihi filium illum qui ſm̄ naturam non eſt.& hoc fieri uoluerunt per arrogationē interueniente conſenſu patris arrogantis & arrogati etiam principis auctoritate. Vnde ſi uolo aliquem arrogare in filium ibimus ad impatorem uel uicarium & interrogabor an uelim talem arrogare in filium meū.& poſtmodū interrogabitur ipſe.an uelit arrogari.& utroqꝫ ſic reſpondente.princeps interponet auctoritatem ſuam. & per talem modum iſte erit filius meus & in poteſtatē meam tranſibit. & etiam bona iſtius arrogati mihi acquirebantur pleno iure. olim regulariter & in me patrem arrogatorem de iure ciuili tranſiebant.hodie mihi patri arrogatori bona aduenticiā iſtius arrogati queruntur ad uſufructū tantum iſto filio arrogato uiuente.eo autem mortuo mihi pleno iure queruntur niſi aliquis de eo remaneret qui me precederet in ſucceſſione.utputa filii uel liberi eius. Profecticia tamen ideſt ea q̄ de bonis meis queret ſemp apud me remanere debent.ut hec probantur in inſti. de acquir.poſſ.ar.§.fi.& per totum.&.ff de adopti.l.ii.Poſſum & mihi filium per adoptionem facere. que adoptio differt ab arrogatione ſupra dicta quia homo ſui iuris tantum arrogatur.ſed adoptat filiuſfa. Item quia adoptatio fieri poteſt coram quocunqꝫ magiſtratu. ſed arrogatio coram principe tantum uel eius uicario ſed etiam filii eius ſubiciūtur poteſtati patris arrogatoris qđ non eſt in adoptione regulariter. immo adoptatus ī poteſtate patris naturalis remanet regulariter. & ſic per eum patri adoptio non queritur.ut hec colliguntur inſtit.de adopt.in prin.&.ff.eo.l.i.&.ii.

Item monachatione. Rubrica.

Vartus modus quo res queruntur iure ciuili eſt monachatio.

Et circa hanc materiam ſciendum eſt ꝙ ſi aliquis ingreditur monaſteriū ſe & ſua dedicat deo.ſi ſic ex tali monachatione omnia ſua monaſterio pleno iure competant. nec proprium aliquid ammodo habere poteſt.ut.C.de ſacroſā.ec.auten.ingreſſi. & in auten.de monachis.§.illud.& ꝙ dicit auten. ſi quis igreditur monaſterium dat ſe deo & ſua. intelligendum eſt ſi ingreditur ut ſeculo renunciet ibiqꝫ remanet. quod eſt eo ipſo quod fit tacite uel expreſſe.tacite ut ſi dedicet ſe. expreſſe ſi renunciet.ibiqꝫ remaneat.nec eſt uis an ingrediatur ut monachus uel conuerſus dum tamē ſeculo renunciet.non autem ſi cauſa orandi tantum uel amicum uiſitandi.ut in autenti. de mona.§.illud. Et quod dictum eſt ſi monaſterium ingreditur quis idem ſi quam libet eccleſiam etiam ſecularem dum tamē renunciet ſeculo ſecus ſi non renunciaret ſeculo ingrediens capellam uel eccleſiam ſecularem ut preſbyter dyaconus & conuerſus qui non renunciat.quia iſti propria habere poſſūt. nec eorum bona ulli eccleſie competunt & teſtari poſſunt & diſponere de bonis ſuis quēadmodum uolunt.ut in autenti. de ſanctiſſimis epiſ.§.preſbyteros. Qui ergo ſic ingreditur ut in prin. dixi. non poteſtt propria habere nec teſtamentū poſt ingreſſum facere poteſt.ut dicit auten.ingreſſi dicit enim ingreſſi monaſteria ſe & ſua dedicant.non ergo teſtentur utpote non domini rerum ſuarū. Sed quid ſi ex pacto uelit ſibi aliquid retinere ingrediens & ſeculo renuncians. Reſpondent glo. ꝙ non poteſt nec ratione proprietatis nec ratione uſufructus. ut no.& legitur in auten.de mona.§.illud. non tamen uitiatur ingreſſus licet pactū non ualeat. Sed opponitur nonne ante ingreſſum poteſt de bonis ſuis prouidere & dare cui uult. ut ibidem legitur quare ergo non ualet pactum ubi aliquid reſeruat ſibi. ſed reſpondetur qđ uerū eſt ante ingreſſum poteſt de bonis

UVA. BHSC. IyR_072

ſuis illud facere quod uult in alios nõ au
tem in ſe aliquid ſibi reſeruando.ut ibi/
dem no. Sed hic quero quid ſi quis fe
cit teſtamentum anteq̃ ingrediatur mõa/
ſterium in quo nihil monaſterio relinqt
& poſtea ingredietur an rumpatur teſta
mentum per ingreſſum.Reſpondent gl.
ſic duabus rationibus.Primo quia capi/
te minuitus eſt.ut inſti.qui.mo.teſt.ifir.
§.non tamen.Secunda quia quaſi filius
agnoſcitur ſibi monaſterium unde ad in
ſtar filii poſtumi rumpet teſtamentũ ut i
auten.de ſan.epi.§.ad hoc in pũti.Et qđ
dicitur in auten.de mona.§.illud.ꝙ ante
ingreſſum poteſt facere de bonis ſuis qđ
uult conferendo in alios.non autem i ſe
aliquid retinendo.uerum eſt per alium
modum q̃ per teſtamentum.uel ſi per te
ſtamentum uelit ante ingreſſum in alios
prouidere põt ſi aliquid monaſterio reli
quat iure inſtitutõnis.ut nõ uideatur pre
teritus poſtumus.alioquin ſi monaſterio
non relinquatur aliquid rumpitur teſta/
mentum primo factum per ingreſſũ mo
naſterio in totum ſuccedente.quaſi tanq̃
poſtumo preterito habito.ut inſti.de ex
here.li.§.ii. Predicta autem uera ſunt
quando ingrediens non habebat liberos
ſed ſi tempore ĩgreſſus habeat liberos &
anteq̃ de rebus ſuis ĩter eos diſponat mo
naſterium intret poteſt inter liberos diui
dere ſi uult poſt ingreſſum.quia aut uult
eis dare minus q̃ poteſt & tunc ſaltem le/
gitimam partem habet relinquere.quia
illam eis diminuere non poteſt & quod
eis nõ dederit monaſterio applicabitur.
Si autem plus uelit dare filiis q̃ poteſt.
tunc ſua perſona filiis connumerata par
tem ſibi retineat que monaſterio compe/
tere debeat ideſt dicere tantum ſibi reti/
nere debet pro monaſterio quantum ne
ceſſe habet dare cuilibet filiorum. Sed
ſi poſt ingreſſum moriatur anteq̃ inter fi
lios diuidat.filii legitimam percipient.
quia illam nunq̃ perdere poſſunt niſi ex/
heredarentur reliqua ſubſtantia mona/
ſterio competere.ut hec le.& no.C.đ ſa.
ſan.ec.autẽ.ſi qua mulier.& no.ꝙ uidet᷑
innui per uerba poſita in autenti.ſi qua

mulier.ꝙ filii ſuam legittimã habere de/
bent tantum poſt mortem patris.quãdo
nec ante ingreſſum nec poſt eis aliquid
relinquit ꝙ dicunt quidam ar.in auten.
ut li.ma.& a.§.quia uero.&.C.de donat.
inter ui.& uxo.l.res.Sed poſſet dici ſm
Acur.q̃tum ad alimenta ſaltim debere in
continenti agi.ar.ff.de lib.agno.l.ſi quiſ
a liberis. Vel ſi uelis dicere ꝙ ſtatim
poſt ingreſſum petatur iſta portio eſt ar.
in auten.de monac.§.illud.& ibi uidetur
glo.terminare ꝙ ſic & ꝙ.ꝓ mortuo repu
tat᷑.ut.C.de epiſco.& cle.l.deo nobis.

Quid ſi ingrediens monaſterium non
liberos habeat ſed habet parentes.dicũt
quidam parentes habere debere legitti/
mam.ſm Acur.& Azo.contra quia mo/
naſterium eſt loco filii.& quando quis
filios habet parentes non habent legitti/
mam.& hoc per auten.de ſan.epi.§.ſed
hoc in preſenti. Item quero quid ſi pa
ter fecit teſtamentum ante ingreſſum &
filios ſibi heredes inſtituit.nihil autẽ mo
naſterio reliquit.& poſtmodum ingredi
tur monaſterium an quia habetur loco
filii monaſterium.ut.ſ.dictum eſt rum/
pet teſtamentum.ac ſi filius eſſet preteri/
tus.Et certe uidet᷑ dicendũ ꝙ non rũpa/
tur a cõtrario ſenſu illius autẽ.ſi qua mu
lier.Secus ſi inſtitueret extraneum & mo
naſterium preteriret.quia tunc bene rũ/
peretur.ut.ſ.in prin.dixi. Item quero
ſi aliquis ingrediatur monaſterium & in/
greſſus non tenet.nunquid res ſue apud
monaſterium remanebunt. Diſtinguen/
dum eſt quia aut mõachatio & rerum ob
latio expreſſe facta fuit.quo caſu cũ unũ
ex altero non pendeat.licet unum non
ualeat alterum ualet.ut.ff.quod certo lo
co.l.certum. Si autem monachatio fa/
cta fuit & ſic per conſequens oblatio.ut
in auten.de monach.§.illud. Sublato
principali.ut quia monachatio non ua/
leat non remanent acceſſorium.& ſic bo
na non remanent penes monaſterium.
ut.ff.ſi quis cautio.l.ii.i.gl.& argu.ff.de
ſeruitu.predi.l.iii. Item quid ſi in/
greſſus ex contractu tenebatur ante in/
greſſum.an monaſteriũ pro eo tenebit᷑

UVA. BHSC. IyR_072

Reſpondēt gloſatores ſic ad inſtar capi/
te minuti.ut.ff.de capi.dimi.l.ii.in prin.
Item quid ſi ingreſſus habebat uſufru
ctum in rebus alienis an duret etiā poſt
ingreſſum ſaltem in uita illius. Reſpon/
det Acur.ſic ar.ff.de leg.ii.l.peto.§.ii.
Vltimo querendum eſt an monachus
poſſit ferre teſtimonium. Reſpondet gl.
ſic.cum non ſit prohibitus.ut.ff.de teſt.
l.i.nec obſtat quia dicitur mortuus. qꝛ
quo ad matrimonium uerum eſt. ut in
auten.de monac.§.ſi autem uxorem.im/
mo magis ei creditur.& magis punietur
ſi falſum inuenietur dixiſſe.ut.C.de epi.
& cle.l.preſbiter. Item nonquid pro
monaſterio uel contra monaſterium po
teſt ferre teſtimonium. Videtur ꝙ non
ut.ff.de in ius uoc.l.ſed ſi.§.qui manu/
mittitur. Sed Acur. in hoc contra credit
cum non ſit prohibitus.ut.ff. de teſt.l.i.
Item nunquid in cauſa alterius mona
chi. Reſpondeo ꝙ ſic eadem ratione li/
cet tanq̄ amico aliquantulum minor fi/
des adhibeatur.ut.C.de teſti.l.i.eos. Et
idem de conuerſo & monacha.ut in au/
ten.de monac.§.penul.& quō o.e.& re.
eli.§.quarta igitur. Et eſt ſciendum ulti/
mo ꝙ ſi quis ad monaſticam uitam acce/
dere uult ſi ille notus eſt ꝙ non ſit ſubie
ctus alicui conditioni.abbas monaſterii
ſm iura ciuilia poteſt in continenti eum
recipere.& ſacra ſibi prebeat ideſt habi/
tum mōachalem.forſan cucullam & ſca/
pularium & profeſſionem.quo facto mo
nachus eſt & monaſterio aſtrictus ſm
iura ciuilia.ut in autent. de ſanc.epi.§.ſi
quis autē. ſm autem iura canonica igre/
diens monaſterium uel religionem ſtat
per annum in probatione.& ante annuꝫ
non eſt aſtrictus. unde teſtari poſſet &
diſponere de bonis ſuis ante annum quā
tuncunqꝫ habeat habitum. Sed poſt an/
num profitetur.& tunc incipit aſtrictus
ēe teſtari.uel de bonis ſuis diſpōere poſt
profeſſionem factam non poteſt. Pe.
de unzola.

Item per ſucceſſionem ex teſtamēto.

N preſenti.§.deſcribitur aliꝰ mo
dus acquirēdi nobis rerum do/
minia.ſ.per ſucceſſionem. i quo
ſcias ꝙ aliquando ſucceditur alicui ex te
ſtamento aliquādo ab inteſtanto. Ex
teſtamento ſucceditur quando i teſtamē/
to rite & ſm iura facto aliquis inſtituit
heres ab aliquo. quo caſu ſi iſte inſtitutꝰ
uult adire hereditatem ex teſtamēto om
nia bona & iura defuncti tranſeunt in il/
lum inſtitutum. Nam heredem inſti/
tuere nihil aliud eſt q̄ dominū loco ſui i
omnibus bonis ſuis poſt mortem ſuam
ſtatuere. Sic enim ſubintrat heres in do/
minium ſubſtantie defuncti ut una & ea
dem perſona cum defuncto extimetur.
ut in auten.de iureiuran.a moriente p̄.§
i.& excludit iſte inſtitutus exquo ſm iu/
ra inſtitutus eſt heres omnes agnatos de
functi qui ab inteſtato ei ſucceſſiſſent ſi
inteſtatus deceſſiſſet. Nam q̄diu ex teſta/
mento ſuccedi poteſt non habet locum
ſucceſſio ab inteſtato.ut.ff.de reg.iur.l.
q̄diu.& quomodo quis inſtituatur.& qs
inſtitui poſſit.& quis non. & quomodo
teſtamentum de iure fiat ad preſens non
dico. quia in flore & in.viii. ca.ſumme đ
hoc plene tractatur. Ab inteſtato ue/
ro ſucceditur alicui quando nullum fe/
cit teſtamentum. uel ſi fecit non fecit ta/
men ſolenniter nec ſm iura quo caſu uo
cātur ad ſucceſſionem eius primo deſcen
dentes ſui. Secundo aſcendentes una &
cum fratribus defuncti uel eorū liberis
poſtmodum alii proximiores i gradu ad
defunctum.& iſtam materiam non pro/
ſequor hic ad plenū qꝛ nō ingerit ſe hic
tractatus.& quia quot modis dicatur qs
inteſtatꝰ decedere.& quō & a quibus ab i
teſtato ſuccedatur in flore in penult.ru
brica pleniſſime no. Si ergo ab inteſtato
ſuccedat aliquis alicui iura illius defun/
cti adita hereditate acquiruntur illi here
di ad ſucceſſionem uocato.ut.ff.de acq.
poſ.l.cum heredes.i prin. Et hec de mo
dis quibus dominia rerum querūtur no
bis a iure ciuili inductis dicta ſufficiant
& licet ſint alii modi inuenti a iure ciuili
acquirendi dominia rerū quos curioſus

UVA. BHSC. IyR_072

lector notatos inueniet inſtitu.de re.di-
ni.§.ſingulorum.tamen eos non proſe-
quor breuitatis cauſa.& quia nõ magnã
utilitatem continent.Petrus de unzola.

De obligationibus & earum diuiſione
rubrica.

Obligatio eſt iuris uinculum.

Ictum eſt ſupra de duobꝰ
ex quibus contractus con
ſiſtunt ſcilicet de perſonis
& rebus. Sequitur uide-
re de tertio.ut de obligatio
nibus. Et primo ſciendum eſt ꝙ titu-
lus iſte diuiditur principaliter in partes
duas. In primo quarum tractatur de
obligationibus utilibus & efficacibus.
In ſecunda que incipit in.§.ceterum ue-
ro tractatur de inutilibus & efficacibus.
Iterum prima ſubdiuiditur in duas.quia
in prima ponitur diffinitio obligationis.
In ſecunda que incipit ibi.obligationum
autem.ponuntur diuiſiones obligatio-
num.& membra per partes ſuas exponũ
tur ut patebit.dicit ergo primo quid ſit
obligatio.& certe diffinitur ſic. Obli-
gatio eſt iuris uinculum quo neceſſitate
aſtringitur alias aſtringimur alicuius ſol
uende rei ſecundum noſtre ciuitatis iu-
ra.ut inſtitu.de obligat.in principio.&
attende diligenter uerba diffinitionis.di-
cit enim obligatio eſt iuris uinculum id
eſt ius uincienſ & ligans.nam per obliga
tõné unus homo obligatur alteri & aſtri
gitur.ut enim bos uſualiter funibus ſic
homines uerbis ligantur.Vnde dici con
ſueuit prouerbialiter ſi homini per lepa-
role e boi per lecorne. Item per hoc
ꝙ dicit iuris notatur ꝙ obligatio eſt res
incorporalis.nam ea que & in iure conſi
ſtunt incorporalia ſunt.ut inſti.de rebuſ
corpo.& incorpo.§.primo. Sequatur
poſtea in diffinitione cuius neceſſitate
aſtringimur.&c.n. uere debitor eſt cum
neceſſe habet ſoluere.ut.ff.de uerbo.ſig.
l.debitor. Sequitur alicuius ſoluende
rei ſubaudi.uel etiam facti.nam uinculo
obligationis aſtringi poſſumus & ad dã-
dum ſi dare promittimus.& ad faciendũ
ſi facere promittamus.Nam uerbum rei
quod hic ponitur generale eſt.ut.ff.ſi
certum petatur.l.i.in fine. Sequitur i
diffinitione ſecundum noſtre ciuitatis iu
ra.Dicunt gloſatores ꝙ iſtud ſecundum
poteſt referri ad totam diffinitionem.q.
d.obligatio ſic diffinitur ſecundum iura
romana ideſt ſecundum leges.Et ſic ciui
lis & naturalis ſimul hic diffinitur . uel
poteſt dici ꝙ referatur ad princi.tantum
ſcilicet iuris uinculum. Et quod dicit
quo aſtringimur ſcilicet quãdoq; ut quã
do eſt ciuilis & naturalis.quandoq; non
ut quando eſt naturalis ſola uel ciuilis ſo
la.Et ſecundum hoc quelibet diffinitur
non etiam naturalis uel ciuilis ſola .uel
dicitur ꝙ remotiue ponitur hec dictio ſe
cundum.quaſi diceret illa obligatio eſt
iuris uinculum quod eſt ſecundum ius
non contra.ut.ff.de uerb.obli.l.genera-
liter. Nam ſi cõtra ius eſſet facta. utpu
ta per metum uel dolum extorta uel tur
piter facta inefficax eſſet.ut.ff.de uerbo.
obliga.l.ueluti .&.C.đ pact.l.pacta que
contra legem.Et ſm hoc refertur ad pri-
mum intellectum.Vel dic ꝙ refertur ad
illam dictioné ſoluendã.nam ſm ius fa-
ciende ſunt ſolutiones. ut res eque bona
ſoluatur.ut.ff.ſi cer.pe.l. cũ quid. Ité
ut congruo loco fiat ſolutio.ut.ff.de ſo-
lu.ſi ſoluturus. Item ut de euictione
ꝓmittat.alias ſoluere non uidetur.ff. de
uerb.ob.l.iul.§.qui ſuudũ.&.ff.de eui.
l.ii. Item ut per competentes actores
& iudices fiat ſolutio.aliter non ualet ſé-
tentia.nec ſolutõ fieri debet.ut.C.ſi a nõ
compe.iudi.l.ſi.

Obligationum autem.

Oſita diffinitione ponũtur diui
ſiones obligationũ.Et prima di-
uiſio eſt talis.Obligationũ q̃dã
naturalis tantũ.quedã ciuilis tantũ. que
dã naturalis & ciuilis ſimul.Et circa iſtã
diuiſionem ſic eſt procedendũ ut primo
dicatur que ſit naturalis.& exemplum de
ea ſubiciat̃.& de eius effectu erit uidédũ

UVA. BHSC. IyR_072

Secundo que ſit ciuilis tantum.& exem-
plum circa eam dandũ eſt.& de eius effe
ctu recitandum. Vltimo de naturali &
ciuili ſimul.& de eius effectu. Natura
lis obligatio eſt que ex conſenſu homi-
num & pacto deſcendit. nam cum facio
pactum uel conſentio de dando uel faci
endo tibi aliquid in pacto eſt naturalis
equitas que uult pacta ſeruari.ideſt eq-
taſ a naturali ingenio uel induſtria homi
num introducta que eſt ius gen. Et ſic
ponitur hic naturalis pro iure genti. ſic
ponitur etiam in inſti.de re.diui.§.ſingu
lorum.& quia eſt in pacto naturalis eq-
tas inducitur naturalis obligatio per pa
ctum.ut.ff.de fide.l.heredes a debitore.
§.ſeruo.&.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor pro-
prie autem accepta naturalis equitas nõ
ſignificatur niſi ea equitas que eſt com-
munis omnium animantium.ut.ff.de iu
ſti.& iure.l.i.§.ius naturale.& ab iſta na
turali equitate proprie accepta. que ab ĩ
ſtinctu nature uenit. deſcendit quãdoqꝫ
quedam obligatio naturalis ab inſtinctu
nature procedens ſine aliquo pacto.ut ẽ
ſi bene tibi feci.tu es naturaliter obliga-
tus ad bene faciendum mihi.ut.ff.de pe.
here.l.ſed ſi lege.§.conſuluit.omnis enĩ
creatura naturaliter mouetur ad bene fa
ciendum ei.qui ſibi bene facit.& talis o-
bligatio que ex inſtinctu nature proce-
dit non eſt illa talis que nudo pacto na-
ſcitur.nam illa eſt efficacior. utpote cuꝫ
ñ ſit donatio ſi id per pactũ nudum natu
raliter debetur ſoluatur.ut.ff.de dona.l.
hoc iure.§.pen.Si autem ꝙ inſtinctu na
ture debetur ſoluatur ſine dubio dona-
tio eſt que nomen aſſumit & dicitur re-
muneratio.ut.ff.mandati.l. ſi uero non
remunerandi in principio. & lege ſi re-
munerandi in principio.De iſta natura-
li ultima non eſt ſermo ad preſens.ſed đ
prima que ex pacto & cõſenſu naſcitur.

Si ergo fiat pactum inter aliquos.& il
lud pactum non habeat uinculum ciui-
le.naſcitur obligatio naturalis tantum.
& iſta naturalis tantum quaſi inter om-
nes homines fieri poteſt. Sed ſi adeſſet
uinculum ciuile in pacto illo tunc naſce
retur ciuilis & naturalis ſimul.ut.ĩ.dicã

Viſo que ſit naturalis tantum & unde
naſcatur. Videndum eſt per exempla q
teneatur hac naturali. Certe ſi pupillus
proximus pubertati promittat alicui ſi-
ne tutoris auctoritate.ideſt naturali obli
gatione tantum tenetur.ut not.ff.de no-
ua.l.i.Et bene dico ꝙ naturaliter tantuꝫ
proximus pubertati.quando ſine tutore
promittit.nam ſi cum tutoris auctorita-
te tunc adeſſet ciuile uinculum. & tene-
retur naturaliter & ciuiliter licet poſſit
reſtitui ſi deceptus ſit.ut.ff.de auctorit.
tut.l.impubes. Item quod dixi obliga
tur naturaliter tantum quando ſine tuto
re ſe obligat.uerum eſt niſi factus ſit lo-
cuplecior.quia tunc naturaliter & ciuili
ter teneretur.ut.ff.commodati.l. ſed mi
hi. Item uerum eſt ꝙ naturaliter tan-
tum obligatur proximus pubertati quã
do ſine tutore promittit niſi dolum com-
mittat. Nam tunc ratione doli ciuili-
ter & naturaliter tenetur.ut.ff.de dolo.l
heredibus.§.arbitrorum.&.ff.de dol.l.i
§.an in pupillum. Proxi mus autem
infantie qui ſine tutore contrahit natura
liter tantum obligatur.ut notat.ĩ inſtit.
quibus modis tol.obli.§. preterea.&.ff.
de donat.l.i.in fine.niſi eſſet factus locu
pletior.quia tunc etiam ciuiliter tenere-
tur ut not.s̄.de contra.inuti.rati.perſo.
in.§.maior infante.Ex predicta ſunt ue-
ra ſcilicet ꝙ maior infante ſiue proximꝰ
infantie ſine tutore promittens naturali
ter obligatur ſecundum quoſdam.ſed a-
lii & Azo.contra ut dixi dictõ.§.ſed ma
ior infante & plene dicit ut not. ibi qui
autem infans eſt non obligatur etiam na
turaliter ſi peruenit aliquid ad eum uel
non quia conſenſum aliquem nõ habet.
Et ita intelligitur.ff.de conditio.indebi.
l.ꝙ pupillus & de actione & obligatio-
ne.l.pupillus. Item nedum pupillus
naturaliter tãtum obligatur ut dixi. ſed
etiam ſeruus. unde ſi ipſe promittat do-
mino ſuo uel extraneo ex tali conſenſu
naturaliter tantum obligatur ut.ff. de
conditio.inde.l. naturaliter non autem
ciuiliter.quia a iure ciuili pro nihilo re-

UVA. BHSC. IyR_072

putatur.ut de regulis iuris.l.ꝙ attinet.

Item filius qui ſuppoſitus eſt poteſtati patris naturaliter tantum cum eo obligatur.ut.ff.de conditio.indebi.l.frater a fratre. Ciuiliter autem non obligatur. ut inſtitu.de inuti.ſtipula.§.Item iutilis. Et de ſeruo & filio plene no.ſupra de cõtractibus inutilibus ratione perſonaruꝫ. in.§.filius uero.& i.§.item ſeruus. Vltimo dicendum eſt de effectu iſtius naturalis obligationis.& certe ad exigendum inefficax eſt naturalis ſola licet impediat ſoluti repetitionem.ut.ff.đ fideiuſ.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor.

Ciuilis obligatio.

Icto de naturali tantum. Sequitur uidere de ciuili tantum. Et eſt ciuilis obligatio ut littera dicit cum quis ſolennitate iuris ciuilis aſtrictus eſt. Sed naturalis equitas que eſt in pactis & que facit pacta ſeruari nõ uult eum teneri. Et datur exemplum tale fui confeſſus in ſcriptura per me uel per publicam perſonam facta me debere alicui.C.ex cauſa mutui quas nunq̃ recepi ſed feci ſpe future numerationis.certe ex illa ſcriptura & confeſſione ego ſum obligatus ante biennium ciuiliter tantum. non autem naturaliter. quia licet per illam ſolennem confeſſionem ius ciuile uelit me teneri.equitas tamen naturalis que facit pacta ſeruari non uult me teneri.ciuiliter tamen ego aſtrictus ero ante biennium.& talis obligatio ciuilis inefficax ẽ nam quandocunqꝫ creditor ante biennium agat.poſſum opponere exceptionem non numerate pecunie. uel etiam ſi ipſe creditor non agat nihilominus poſſum talem exceptionem opponere coram iudice ante biennium.ſi autem non opponam ante biennium poſt biennium cum effectu tenebor.nam tunc illa ciuilis ſola capit effectum naturalis. & ſic ãmodo poſt biennium efficaciter aſtrictus ero. ut hec probantur omnia inſti.de lit.ob. per totum illum ti.& de excep.non nu. pe.& de cõfeſſione facta ex cauſa mutui uel ex aliis cauſis.quando & quomodo p̃iudicet dicam. ĩ.e.i.§.lr̃is cõtrahitur obligatio.& in ti.de renunciatõnibus.in.§. exceptionem. Poſſunt poni & aliã exẽpla de ciuili obligatione tantum.ut ecce tenebaris mihi naturaliter & ciuiliter ad debitum quoddam.& ego feci tibi pactũ de non petendo debitum illud. certe per pactum iſtud tollitur naturalis.ſed ciuilis remanet. Vnde ciuiliter remanens tu debitor obligatus que ciuilis inefficax ẽ exceptione pacti de non petendo.ut probatur.ff.de ſolu.ſi ſtichum.§. naturalis. & i inſti.de excepti.§.preterea. Et multa alia poſſent poni exẽpla ut poſuit Acurdo. Acur.in ſũma de con.indeb.i prin. que non pono breuitatis cauſa.

Naturalis & ciuilis ſimul.

Ictum eſt de naturali tantum & etiam de ciuili tantum. Nunc reſtat uidere de ciuili & naturali ſimul iuncta. Et eſt naturalis & ciuilis ſimul.in qua inducenda ſolẽnitates iuris ciuilis concurrunt.& in qua inducenda naturalis eq̃tas que ineſt ĩ pactis & uult pacta ſeruari.& ſuadet obligationem teneri.ꝙ eſt ſi tria inueniant.ſ.ut perſone que ſe obligant ſint tales que ſe obligare poſſint.ut.ſ̃.de perſonis dictum fuit.

Item ꝙ res ſint tales ſuper quibus cõtrahi poſſit.ut.ſ̃.de rebus ad plenum dictum fuit. Item tertio ꝙ in obligatione ſeruetur ordo iuriſ.nam quãtuncunqꝫ perſone & res abiles eſſent ad obligationem inducendam.non tamen efficax obligatio induceretur.ſi ordo iuris non ſeruaretur.utputa ſi uellem alteri ſtipulari. uel pacto nudo aliquis promitteret. Nã licet perſone & res abiles eſſent.non tantum ex pacto nudo efficax ꝓcederet obligatio. Predicta obligatio ciuilis & naturalis ſimul eſt illa que efficax eſt ad exigendum & iſta eſt illa que diffinitur. ſ̃.in principio.& hanc in noſtris contractibus inſerere. conamur. Quandoque tamen reperitur ciuilis & naturalis ſimul iuncta.& tamen non habet effectũ

UVA. BHSC. IyR_072

exigendi.ut in filiofami. qui i mutuo na
turaliter & ciuiliter obligatur tamen nõ
tenetur propter exceptionem maced.ſe.
con.ut.ff.ad maced.l.i.Simile eſt in mu/
liere fideiubente que licet uinculo natu/
rali & ciuili obligetur non tamen tenet̃
per exceptionẽ uell.ſe.con.ut.ff. ad uel.
l.i.&.ii.

Obligationum quidem naturaliu3 &
ciuilium & cetera.

Ictum eſt ſupra de una diuiſiõe
obligatiõis.ſ.obligationum alia
naturalis tantum ꝛc. Nunc in
tendit liber ponere ẜm Azo.aſſumendo
ultimum membrum precedentis diuiſio
nis.& eum ſubdiuidendo hoc modo.

Obligationum naturalium & ciuili/
um ſimul. alia ex contractu deſcendit.
alia exquaſi contractu. alia ex maleficio
alia ex quaſi maleficio. Quam diui/
ſionem per membra ſingula ut littera fa
cit exponere uolo. Et primo que ſint
obligationes que ex contractu deſcen/
dunt. Et ad hec expedit ſciẽdũ primo.
ut ſcias de origine cõtractus.& poſtmo/
dum facile uidere erit que ſint obligatio
nes que ex contractu naſcunt̃. Et cer/
te contractus naſcitur ex fcõ hoĩs. con/
trahere eni factum ẽ.ut.ff. de furi.cur.l.
conſilio.Cum eni dico tibi uendere uo/
lo.& tu rñdes & ego uolo emere iſtud
tale conſentire in uendendo a parte mea
in emendo a tua dicit̃ cõtractus.Ná ipſe
conſenſus ptium eſt contract⁹.uel etiam
ipſa uerboꝝ prolatio.ſicut in ſtipulatio/
ne habetur.ut.ff.de uerb.obli.l.i.§.ſtip.

Vbicunqꝫ ergo ẽ duorum uel pluriũ
conſenſus ſup aliquo negotio obligato/
rio ibi dicet̃ eſſe contractus. Et hoc etiã
declarat uocabulũ.dicitur eni contract⁹
ideſt ſimul tractus.duo eni ſimul trahũt
quando contractum inter ſe faciunt.

Ex conſenſu ergo illoꝝ duorum uel
plurium habito ſup aliquo negocio le/
gittimo qui dicitur cõtractus naſcuntur
obligationes quedam in continenti per
fecto conſenſu ſeu pacto inter paciſcen/
tes.& iſte tales.ſ. obligationes ex contra
ctu deſcendere dicuntur. ut probantur
aperte in inſtit.de oblig.in fi.titu. Et
nota.ꝙ ſi ex conſenſu uel pacto inter ali
quos inito uiciſſim obligetur una pars
alteri in uenditione & locatione & ſimi/
libus.tunc dicitur ille contractus ꝓpri⁹
& obligationes que ex eo deſcendunt ex
proprio contractu deſcendere dicũtur.

Si autem ex conſenſu uel pacto duoꝝ
una pars tantum alteri obligetur & non
econtra ut eſt in mutuo & in donatione
tunc ille talis conſenſus dicitur contra/
ctus quia duo in tali negocio conſenſe/
runt.improprie tamen dicitur cõtract⁹
exquo una pars tantũ obligatur. & obli
gatio deſcendens ex tali cõſenſu dicitur
deſcendere ex contractu improprio. ut
probatur.ff.đ uer.ſig.l.labeo. Ex pre
dictis ſic itaqꝫ collige ꝙ difficile eſt di/
ſcernere inter contractum obligationẽ
& actionem.uidetur enim ꝙ unum ſit al
terum ſed non eſt.quia contractus ut.ſ̃.
dixi apellatur ipſe cõſenſus partium uel
ipſa prolatio uerborum ſicut in ſtipula/
tionem habetur.ut.ff.de uerb.obli.l.v.
§.ſtipulatio.& eſt contractus uelut pa/
ter.& ex conſenſu ptium naſcitur obliga
tio uelut filia de qua loquitur. Et ex tali
obligatione naſcitur ius quoddam ſiue
formula.ut eſt actio que contra obliga/
tum ad exigẽdũ id quod nobis debetur i
iudicio preponitur.ut.ff. de pac.l.licet.
§.ea. Viſo de obligationib⁹ que ex cõ
tractu deſcendunt alias naſcuntur uidẽ
dum eſt de illis que ex quaſi cõtractu de
ſcendunt.Et ad hoc intelligendum expe
dieretur ꝙ primo diceretur qui ſint q̃ſi
contractus.Sed quia in genere bene tra/
di doctrina non poteſt. neceſſe eſt ꝙ de
hiis per ſpecies tractetur ponendo exem
pla ut littera facit. Pono igitur exem
plum in quodam caſu ubi obligatio ex
quaſi contractu deſcendit.ut ecce Petr⁹
aliqua de cauſa ſe abſentauit nec alicui
mandauit ꝙ bona ſua adminiſtrare debe
ret.Martinus acceſſit ad iſta negocia Pe
tri gerenda tanq̃ amicus & ſine manda/
to Petri.nunquid iſte Maritus erit obli/

UVA. BHSC. IyR_072

gatus.P.& ſi petrus etiaӡ.M.& certe poſ-
ſet dici non uidetur quia nunq̄ contraxe-
rant.non enim mandauit iſte Petrus ꝙ.
M.gerere deberet.quia tunc ex contra-
ctu mandati uere eſſet obligatus nec iſta
cauſa aliquid ſibi promiſit.ſed certe dici-
tur ꝙ ad inuicem obligati ſunt & unde
deſcendet obligatio.Reſpondeo non ex
contractu. quia non contraxerunt non
enim fuit conſenſus duorum in iſto ne-
gocio ab initio per tractando. Sed quia
nec ex contractu nec ex maleficio uel q̈-
ſi maleficio tenentur ex quaſi contractu
obligati erant.nam mart. uidetur quaſi
contraxiſſe cum Petro adeundo & nego-
cia ſua gerenda unde ex quaſi contractu
ad inuicem obligati erunt ut inſtitutio.
de obligatio.que ex quaſi contractu na.
in principio. In premiſſo ergo caſu ſci-
as due naſcuntur actiones.que negocio-
rum geſtorum appellantur.una que da-
tur domino cuius negocia geſta ſunt cō-
tra geſtorem de his que peruenerunt ad
eum de bonis domini.ut reddat ratioñ
omnium eorum que geſſit. Et not.ꝙ
iſte geſtor pro his que bene geſta ſunt in-
terdum tenetur de dolo & lata culpa ſci-
licet quando adiuit gerenda alicuius de-
ſerta ideſt que alius geſturus non erat.

Quandoq; tenetur de dolo lata culpa
& leui.ut communiter & regulariter.ut.
C.de nego.geſto.l.tutori. Quandoq;
de dolo lata culpa leui & leuiſſima. ut
quando alius diligentiſſimus erat geſtu-
rus & iſte tantum uoluit gerere.ut inſti.
de obliga.que ex quaſi contra. na.§.i.in
fi.De caſibus autem fortuitis non tenẽ
geſtor niſi in.vi.caſibus. Primus eſt ſi
negocia pupilli geſſit. ut.ff de nego. ge.
l.ſi pu.in princip. Secundos ſi acceſſit
aīo decipiēdi ad gerēda negocia.ut.ff.de
neg. ge.l.ſi pupilli.§.ſed ſi quis. Terti-
us ſi ad nouum gerendum acceſſit id ſci-
licet ꝙ dominus cuiuſ negocia ger unẽ
ſolitus non ſit facere.utputa quia iſte ge-
ſtor emit uaſa uitria quam negociatōem
dominus non erat ſolitus facer̃ nam iſto
caſu geſtor de caſu fortuito tenetur.ut.
ff.de negociis geſt.l.ſi negocia. Quar-
tus caſus eſt ſi caſum fortuitum per pa-
ctum in ſe ſuſcepit ſpecialiter.ut.C. đ ne-
gociis geſtis.l.ſi negocium. Sed quo-
modo potuit hoc eſſe in geſtore ꝙ ipſe p
pactum in ſe ſuſcipiat.cum ipſe ſine man-
dato domini gerere ceperit. nam ſi cum
mandato gereret procurator eſſet nec ha-
bet locum negociorum geſtorum actio.
Reſpondeo hoc modo cū uiderē te uelle
gerere negocia Martini.dixi tibi ſi conti-
get te gerere negocia mea uolo ꝙ tenea-
ris de caſu fortuitu & tu conſenſiſti.ſi po-
ſtea geres de caſu teneberis ex uirtute pa-
cti.ut.d.l.negocium. Quintus ſi cul-
pa preceſſit caſum ideſt ſi tuo uicio uel
culpa uenit caſus.Nam tunc de cāu tene-
beris ut.ff.de nego.geſt.l.in finē. Sex-
tus ſi in mora fuit geſtor.ut.ff.de leg.i.l.
cum res.§.fi. Item econtra dominus
negociorū tenẽ geſtori cōtraria actōne
neg.geſt.ad id quod de ſuo expēdit in rē
neceſſariam uel utilem domini.non autē
ſi uoluntariā expenſam fecerit geſtor da-
bitur ei acti.ut quia picturas uel alia uo-
luntaria fecit fieri.ſed permittiẽ ablatio
expenſarum abraſio ſine leſione prioris
ſtatus rei niſi rationē huius ſumptus do-
minus admittat.ut.ff.đ neg.ge.l.ex duo-
bus &.ff.mandati.l.idemq;.§. idem ait.

Item no.ꝙ ad hoc ut dominus teneaẽ
geſtori inſolidum ſufficit utiliter eſſe ce-
ptum negocium licet diuerſus exitus ſit
ſecutus.nec ſufficit ſi putet ſe utiliter ge-
rere.niſi utiliter ſit ceptum negocium.ut
probatur.ff.de neg.geſt.l.ſed an utiliter

In caſibus tamen non ſufficit utiliter
inchoare imo oportet utiliter cōſumare.
ut dominus negocii fiat locupletior.nec
ipſe aliter uel ultra tenetur.Et hoc eſt cū
negocia pupilli geſta ſunt.Et in omnib⁹
illis ſex caſibus quibus dixi geſtorem te-
neri de caſu fortuito.non ſufficit utiliter
inchoare.ſed debet utiliter conſumare.
alioquin dominus nullo modo tenebiẽ
inſolidum.ſed in id de quo factus eſt lo-
cupletior ſi peruenit aliquid ad eum. ut
hec probantur.ff.de nego.geſt.l. pupil-
li.i.ꝶ.& inſtitu.de obliga.ex quaſi con-
tractu in gl.que incipit ſcilicet inſolidū.

UVA. BHSC. IyR_072

Item nota ꝙ qui gerit negocio alicuiꝰ domino prohibente non agit contraria acti. pro his que geſſit poſt prohibitionem. ut. C. de neg. ge. l. ulti. Mar. tamen dicebat ex equitate dari utilem in dominum inquantum locupletatus eſt. quia nͦ debet cum aliena iactura locupletari. ut ff. de inſtit. l. ſi quis. §. proculus. qđ alii doctores non approbant. Poſito uno exemplo ubi obligatio ex quaſi contractu deſcendit. ponendum eſt aliud quod littera ponit & eſt utile. Quidam fuit tutor cuiuſdam pupilli & tanq̃ tutor bona pupilli adminiſtrabat. finita tutella pupillus uult ꝙ tutor reddat ſibi rationem eorum que geſſit. an erit obligatus pupillo. et certe ex contractu non. quia nullum negocium inter pupillum & tutoré contrahi uidetur. ſed quia ex maleficio non tenetur. nec ex quaſi maleficio. nec ex contractu etiam ut dixi. ex quaſi contractu tenebitur. & ita hoc caſu dicetur obligatio ex quaſi contractu deſcendere ut inſtit. de obli. ex quaſi contra. §. tutores. tenebitur ergo tu ipſi pupillo actione tutele directe ad rationem reddendā eorum que geſſit. que actio. tu. demum fini. tute. naſcitur & intentari poteſt. ut. ff. de tu. & ra. di. l. tutor. in fi. & l. ſeq. Econtra pupillus obligatus erit & tenebitur ipſi tutori contraria actione tutele ſi forſan tutor aliquid expendit ī rem pupilli aut ſi rem ſuam creditori ipſius pupilli pro ipſo pu. obligauit. ut inſtitu. de obli. que ex quaſi contra. na. §. tutor. in fi. Et hec contraria tute. demū finita tutela intentatur ut indirecta dixi. ut. ff. de contra. actio. tut. l. i. §. finito. Item curatores qui bona adultorum adminiſtrauerint obligantur & tenentur ex quaſi contra. acti. adultis utili acti. neg. ad rationem eorum que geſſerunt reddendā. Et econtra adulti tenentur curatoribus ſi quid de ſuo in ſuis negociis impenderunt. ut probatur. C. de negoc. geſt. l. curatoris. & l. curatorem. Poſſunt poni & alia exempla multa inutiliter in quibꝰ obligatio dicitur ex quaſi contractu deſcendere, ut ecce teſtator quidam fecit legata multa & me heredem inſtituit. ego adiui hereditatem. an ego ero obligatus legatariis certe ex contractu non quia neq; mecum neq; cum teſtatore negocium contraxerunt aliquod. ſed quia neq; ex maleficio uel quaſi ſum obligatus ex quaſi contractu tenebor. ut inſtit. de ob. que ex quaſi conctra. naſ. §. heres quoq;

Item ponitur aliud exemplum tale. Res quedam communis erat inter me & te. nō ex ſocietate ſed quia nobis pariter donata uel legata fuit. unus noſtrum ſolus fecit expenſas neceſſarias in re. uel unus ſolus percepit fructuſ illius rei. certe qui ſolus percepit fructus erit obligatus alteri. uel qui ſolus fecit expenſas alium obligatum habebat. Sed unde deſcēdit obligatio talis. certe non ex contractu. quia nunq̃ inter ſe negocium aliquod contraxerunt. ſed ex quaſi contractu naſcitur. ut inſtit. de uerbo. obl. que ex qua. contra. naſ. §. item ſed. Ideo aūt dictum fuit ꝙ res ex ſocietate non erat communis. quia ſi ex ſocietate communis eſſet. ex contractu inuicem obligati eſſemus. Sunt & alia exempla in inſt. de obligationibus que ex quaſi contractu naſcuntur. que breuitatis cauſa non recito. quia curioſus lector ibi per ſe uidere poterit.

Ex maleficio ꝛc.

Ictum eſt de obligatiōibus que ex contractu & quaſi contractu deſcendunt. Nunc reſtat uidere de illis que ex maleficio naſcuntur. & in littera hoc poſita exempla per ordinē ponuntur. ut ecce ueniſti una die ad cameram & clā ſurripuiſti mihi fraudulenter unum de libris meis. & eum exportaſti. nunquid eris tu mihi obligatus certe ſic non ex contractu nec quaſi contractu. ſed maleficio tuo .ſ. ex furto quod mihi feciſti. ut inſtit. de oblig. que ex delic. naſ. in principio. Circa iſtum caſum licet multa de furto poſſent dici dicam tantum duo. ſ. quid ſit furtum. & ad quid fur teneatur. Furtum eſt contra

UVA. BHSC. IyR_072

ctatio fraudulenta rei aliene mobilis cor
poralis que fit inuito domino animo lu-
crandi ſcilicet gratia rei uel poſſeſſionis
uel uſus quod etiam iure naturale prohi
bitum eſt. Nam diuina teſtatur auctori-
tas. quod tibi non uis fieri ꝛc. Item hoc
eſt unum de perceptis theologie Furtuꝫ
non facies. attēde uerba hic poſita. Di
cit enim furtum eſt contractatio nam ut
furtum fiat contractatio exigitur & ſine
ea non fieret furtum licet uerba uel uolū
tas īteruenirent. hoc enim iure utimur ait
lex ut nec uerbo uel ſcriptura furtum fi-
at. ut. ff. de fur. l. ſi quis uxori. §. nec & in
faciendo. in prin. Item dicit fraudulenta
hoc ideo. quia ſi non eſſet fraudulēta nō
eſſet furtum. utputa credat quis ſibi lice-
re rem illam portare eo ꝙ forſan ſuam
extimabat. ut inſti. ui bo. rap. §. ꝙ tamen
Item ſi credat dominum permiſſurū nō
committat furtum. ut inſtitu. de obligat.
que ex delic. §. placuit. furtum enim ſine
affectu furandi non cōmittitur. Item
dicit rei mobilis nam de immobili nō fit
furtum. ut inſti. de uſuca. §. ꝙ autē. Itē
dicit diffinitio rei aliene. quia rei que ple-
niſſime mea eſt furtum non facio. Secus
ſi alius habet mecum cōmunem. ut. ff. de
fur. l. ſi ſocius. Si autem alius ī re mea ha
beat ius ut creditor facio quidem furtū
& teneor furti actione. ſed res furtiua nō
eſt. ut. ff. de fur. l. cum res. §. i. &. l. is qui
rem pignoris. in princi. Corporalis iō
dixit. quia incorporalia tradi uel contra
ctari uel poſſideri non poſſunt. ut. ff. de
acqui. re. domi. l. ſi ſeruus. §. incorpora-
les. Item dicit inuito domino. nam do-
mino nolente non poteſt cōmitti furtum
ita ꝙ propterea furti actione cōueniatur
ut preallega. §. placuit. Animo lucrandi
ideo dicit. quia ſi non animo lucrandi ſed
cauſa damni dandi uel cauſa iniurie fa-
ciende aliquid faceret non faceret furtū.
ut. ff. de fur. l. i. &. l. qui iniurie. Item
dicit rei poſſeſſionis uel uſus qa quando
qꝫ de re ipſa fit furtum ſcilicet ut ſi acci-
piat quis rem. ut habeat eam. quandoqꝫ
de poſſeſſione. ut ſi proprietarius natura
lem poſſeſſionem auferat fructuario. Itē
& quandoqꝫ de uſu ut ſi ad alium uſū cō
uertat rem quam accepit. ut inſti. de ob.
que ex deli. naſ. §. furtum autem fit. Nūc
uidendum eſt ad quid teneatur fur. Et
certe circa hoc ſciendum eſt ꝙ duplex ē
fur. ſ. manifeſtus & non manifeſtus. nam
manifeſtus eſt nedum qui deprehendit̃
in furto. ſed etiam qui deprehendit̃ in lo
co ubi furtum fit. Veluti qui in domo
furtū fecerit & nōdū egreſſus domū de-
prehendat̃. & ideo plus tibi dico ꝙ fur
manifeſtus eſt ille qui q̃diu rem quā ſur-
ripuit tenens uiſus uel deprehenſus ē an
teq̄ eo peruenerit quo ꝑferre ac depone-
re rem deſtinaſſet. ſed ſi pertulerit quo dẽ
ſtinauit. tenet̃ ſi deprehendatur cum re
furtiua. non manifeſtus fur erit. Non
manifeſtus fur qui ſit ex his que dicta ſūt
colligere potes. Nā qui nō deprehendit̃
ī furto nec eo loco quo fit nec cū re fur
tiua anteq̄ ꝑtulerit quo perferre debuit
fur non manifeſtus erit. ut hec probant̃
in inſti. de oblig. que ex quaſi deli. §. fur
manifeſtuſ eſt. Porro ſciendū eſt ꝙ cō
tra furem mãifeſtū dat̃ paſſo furtū actio
furti ad quadruplū ualoris rei. & etiam
extra quadruplū perſecutio rei. & ita to-
tum quadruplum pena eſt. Contra fu
rem autem non manifeſtū dat̃ actio fur-
ti ad duplum & extra duplū perſecutio
rei eſt. ut inſti. de obli. que ex deli. naſ. §.
pena. Et hoc quando ciuiliter uult agere
iſte qui paſſus eſt furtum ut ſibi habeat
quadruplum uel duplum de quo dixi.

Sed ſi criminaliter uellet procedere
poſſet furem de furto accuſare. & tunc
pena imponeretur imperſonam. quia fu-
ſtibus caſtigabitur. ut. C. de ſer. fugi. au-
tent. ſed nouo. niſi ſit publicus latro. qui
ſcilicet conſueuerit furari. qui debet fur-
cis ſuſpendi. ut. ff. de pe. l. capitalium. §.
famoſos. Sed ſcḋm longobardum pro
prima culpa oculum pro ſecunda naſū
perdat. pro tertia moriatur. ut in longo-
barda de fur. l. de latronibus. Et ſic ex ꝓ-
dictis collige ꝙ contra furem rei mee ha
beo duas uias ſcilicet naturalem & ciui-
lem alias crimīalem ciuilem ad penā pe-
cuniariā mihi applicandā. crīalem ad pe

UVA. BHSC. IyR_072

nā pſone inferendam.& una non tollit
prorſus aliā. Nam ſi egi primo ciuili.ea
finita agere poſſu3 criminali & econtra
Interim tamen bene ſibi preiudicant.
Nam ſi cepi agere uia ciuili. & interim
uelim agere criminali anteq̄ ciuilis finia
tur non poſſum. ut. ſ̄.dixi. ut.ff.de pri.
delic.l.fi.& de fur.l.fi.& ui.bo.ra.l.ii.§
i.&.§.quando ciui.ac.cri.pre.l.i. Po/
nuntur & alia exempla in littera de iſtis
obli.que ex deli.naſ.ut in rapina.Nam ſi
quis rem meam p̄ uim mihi rapiat obli/
gatus erit mihi.que obligatio ex maleſi/
cio naſcitur.ut inſtit.ui bono.rap.i pri.
Tenetur autem raptor act.ui.bo.rap. q̄
īfra annum datur ad quadruplum.poſt
uero in ſimplum. & in iſto quadruplo ē
perſecutio rei.& ita tripli pena eſt.Non
enim extra quadruplum eſt perſecutio
rei ſicut in actione furti manifeſti dictu3
fuit.ut inſtit.ui.bo.rap.§.quadruplum.
& hoc quando uolo agere ciuiliter ad
utilitatem meam.poſſem & criminaliter
accuſare raptorem ſi uolo. & in perſona
punietur nec una uia tollit aliam. quod
dic ut in furto modo dixi. Ponitur &
aliud exemplum in littera ubi obligatio
deſcendit ex maleficio ut ī iniuria alicui
illata.In quo caſu ſciendum eſt ꝙ ſi ali/
quis fecit mihi iniuriam.eſt obligat⁹ mi
hi.que obligatio ex maleficio deſcendit
ideſt ex iniuria mihi facta. Nota ꝙ iniu/
ria fieri poteſt tribus modis .ſ. re uerbis
& litteris. Re ut cum quis manus cō
tra me iniecit.Verbis cum fit conuicium
a concitatione uel a conuentu. hoc eſt a
collatione uocum. Cum enim in unum
plures uoces conferuntur conuicium di
citur quaſi conuocium. Vnde ſi quis
uociferatus eſt contra me.uel alios con/
citauit ad uociferandum dicēdo ꝙ ſum
latro uel alia uerba iniurioſa facere di/
citur uerbis. Litteris fit iniuria cum
quis librum uel carmen uel hiſtoriā ad
infamiam alicuius pertinentes ſcripſit.
uel compoſuerit.uel condiderit uel do/
lo fecit ꝙ quid eorum fieret.& hec pro/
bantur inſti.de iniur.in prin.&.ff.eo.l.
prima.&.l.inter apud labonem. Da/
tur autem actio iniuriarum intantum in
q̄tum paſſus iniuriam ad animum reuo/
cauerit.ut dicat ſ̄m quoſdam. ego iuro
ꝙ prius nollem lucrari .C. q̄ pati hanc
iniuriam.Azo.tamen putat ꝙ debet di/
cere prius uellem tātum ſummam amit/
tere q̄ pati talem iniuriam nam in penis
molliendis non exaſperandis debemus
eſſe prompti.taxatione tamen a iudice fa
cta ne quis iuret in infinitum.ut.C.de iu
re.l.conſtitutionis.§.etiam.& inſti.e.§.
penam.&.ff.de penis.l.pe. & certum eſt
ꝙ grauius quis ſentit ſi amittat de ſuo q̄
ſi non lucratur.uel ſi iudex timidus fue/
rit ſtet in generalibus uerbis legis ut di/
cat ſolummodo pro quanto nolles hanc
iniuriam paſſum te fuiſſe.nec debet dice
re pro quanto nolles hanc iniuriam pa/
ti.ſemper enim facienda eſt mentio de re
latione ad tempus facte iniurie.nam & ſi
poſtea ſit grandis dignitatis factus non
augetur extimatio iniurie.ut.ff.đ iniur.
l.iniuriarum extimatio. Vltimo notā
dum eſt ꝙ pro iniuria poteſt quis ciuili
ter & criminaliter agere & tollitur ciuile
iudicium pro criminale.& econtra.ut.ff
de iniur.l.ꝙ ſenatus.&.l.i.§. pretor.§.i.
quod ſecus eſt in actione fur.ut.ſ̄.prece
denti.§.dixi.Et eſt ratio hec quia utrun/
ꝙ iudicium proponitur ad uindictam
ſed ille agit pro damno rei familiaris. &
idcirco ciuile per criminale non tollit.
ut dixi.ſ̄.§.porro.& not.§.quando ciui
lis act.cri.pre.l.prima.

Ex quaſi maleficio.

Ictum eſt ſupra de obligatione
q̄ ex ꝯtractu & quaſi ꝯtractu et
ex maleficio deſcendunt. Se/
quitur uidere de his que ex quaſi malefi
cio ueniunt.modo extra lrām alia ſubii/
ciā exēpla. dicit enim lrā ꝙ ſi de domo
alicuius propria qua3 ipſe inhabitat uel
de domo quā quis conductā habet uel
gratis ꝯceſſam ad habitandū deiiciaē ali
quid uel fundatur ita ꝙ alicui noceret.
Inhabitator obligabitur domus ex qua/

UVA. BHSC. IyR_072

ſi maleficio non heres eius niſi lite cōte. contra defunctum. Et non proprie ex maleficio obligatus intelligitur quia plerunq; ob alterius culpam tenetur. aut ſerui aut liberi. tenebitur itaq; iſte inhabitator actōne in factum damnum paſſo uel eius heredibus ad duplum eius damnuȝ quod datum eſt. ut. ff. de his qui deie. uel eff. l. i. in princi. Ob hominem uero liberum occiſum propter aliquid deiectum uel ſuſum. l. aureorum pena ſtatuta eſt. & non poteſt dici ꝙ hoc damnum exiſtimetur in duplum quia liberum corpus non recipit extimationem. ut. ff. de his qui deie. uel ef. l. i. §. ſi cum homo.

Et eſt actō hec in factum pro homine occiſo annalis & popularis. nam quilibet poteſt eam intentare dummodo ſciamus ꝙ pluribus deſiderantibus hanc actionem intentare ei potiſſime dare debet cuius enim intereſt. uel quia affinitate uel cognatione defunctum contigerit.

Si uero libero homini nocitum eſſe dicatur non tamen mortuus eſt quantum ob eam rem equum iudici uidetur actio datur. Iudex enim computare debet mercedes medicis preſtitas ceteraq; impendia que in curatione facta ſunt preter ea opera quibus caruit uel cariturus eſt ob id ꝙ inutilis factus eſt. Vulneris autem deformitatis nulla eſt extimatio. quia liberum corpus non recipit extimationem. ut. ff. de his qui deie. uel effu. l. fin. Huic ſimilis eſt is qui ea parte qua uulgo interſit ſolet aliquid poſitum & ſuſpenſum habere quod poteſt ſi ceciderit facile alicui nocere. ut faciunt quandoque aliqui tenentes ſcitullas ſupra uiam publicam uel aliud quod nocere poſſit trāſeuntibus. Et eſt hec actio perpetua ei cui nocitum eſt. Si autem alius uelit experiri annua erit ei hec actio. nec enim heredibus iure hereditario competit. quippe ꝙ in corpore libero datum eſt damnum tranſire ad ſucceſſores hereditario iure non debet quaſi non ſit damnum pecuniarium nam ex bona & equo naſcitur. ut. ff. de his qui deiecerunt. uel effuderunt. l. ſi uero. §. hec autem actō. &. §. que autem. Iſte etiam qui appenſum tenet aliquid quod nocere poſſit nec expectatur ꝙ nocuit. ſed eoipſo quod nocere poſſet ſi caderet ex quaſi maleficio tenetur. & actione in factum. Et eſt pena decem aureorum conſtituta contra eum & datur hec actio heredibus non ut heredibus ſed ut cuilibet de populo. In heredes autem non competit. quia penalis eſt. Item & popularis eſt. a quolibet enim de populo intentari poteſt. ut. ff. de his qui deie. l. ſi uero. §. ait pretor. &. §. hoc autem actio. &. ff. de popu. actio. l. penulti. Poteſt & poni aliud exemplū in quo obligatio dicitur deſcendere ex quaſi maleficio. ut in illo qui eſt exercitor nauis. aut caupone. aut ſtabuli. nam ſi dolo uel culpa eorum quorum opera nauis aut caupona uel ſtabulum exercet factum fuerit furtum aut damnum datum uel ſimile delictum eſt admiſſum in eo ꝙ eſt illatum in nauem uel cauponā uel ſtabulum tenet ipſe exercitor nauis caupone uel ſtabuli in duplum ſi modo ipſo nullum eſt maleficium. Cum enim nec ex contractu uel quaſi. nec ex maleficio ſit obligatus. & aliquatenus culpe reus eſt. quod opera malorum hominū utitur ideo ex quaſi maleficio teneri uidetur actione in factum. Nec diſtinguitur in iſta actione ī factum que ex quaſi maleficio eſt. utrum ille qui exercet receperit res illatas fore uel non. utputa ꝙ eo ignorante illate ſunt. uel etiam quia predixit ut unuſquiſq; uectorum res ſuas ſeruet. nec damnum ſe preſtaturū & cōſenſerint uectores preditioni nec etiam eſt uis ſecundum Azo. ſit damnum datum per illos quorum opera utitur exercitor in naui caupona uel ſtabulo. uel etiam extra utputa ſi res ſint ibi in littore. uel ante oſtium uel per eorum dolū uel culpam qui ibi operantur damnum datum ſit. nam tenetur exercitor in duplū actione in factum. ut. ff. na. ca. ſta. l. ultia. primo & ſecundo reſpōſo ſm Azo.

Poſt hec ſciendū eſt exercitorē nauis pro caupone uel ſtabuli teneri alia actione in factum que prorſus eſt alterius na

UVA. BHSC. IyR_072

ture q̄ ſuperior . eſt enim ex contractu
licet ſuperior ex quaſi maleficio. Et de-
ſcendit ex edicto poſito.ff.nau.cau. ſta.
& dari dicit̃ ꝓ recepto ſeu pro eo quod
ſaluum fore recipit exercitor nau. cau.
& ſta.& recepiſſe ſaluum fore dicitur eo
ipſo ꝙ res ipſe illate ſunt uel i na.ca.uel
ſta.ſciente tamen exercitor̃ licet ſuperio
ri acti. in factum que ex quaſi maleficio
dabatur non diſtinguabatur ſciuerit uel
ignorauerit.ut ibi dixi. Durum ergo eſ-
ſet ignorantem teneri iſta actione.ut.ff.
de acti.& obli.l.iiii.&.§.i.ibi.longe mi-
nus ꝛc.ſciens ergo tenetur ad reſtitutio-
nem rerum receptarum q̄uis cuiuſcun-
q; facto etiam uiatoris uel extranei perie
rint uel amiſſe ſint uel leſe niſi ex cāu for
tuito probauerit exercitor amiſſionē uel
leſionem rerum contigiſſe.licet in ſupe-
riori teneret̃ pro damno dato dolo uel
culpa illorum quorum opera utitur nō
pro damno ab aliis uato nec attenditur
in rebus receptis ſint inferentis uel non
magis enim inferentibus debet reſtitui
q̄ his quorum ſunt niſi inferentes erunt
fures & domini ueniant res uendicantes
& illorum repetitionem inhibentes.ut.ff
nau.caupo.ſtab.l.i.§. pomponius.&.§.
reddatur hec actio in factum in heredi-
bus & in heredes & in perpetuo . ut.ff.
nau.ca.ſtab.l.idem.§.hec autem actio .

Liquet igitur ex predictis exercitores
na.uel ſta.poſſe conueniri quadam ſpe-
ciali prerogatiua ex duobus edictis.i.ex
quaſi maleficio ex edicto furti . Item ex
contractu ex illo edicto nau.caupo.ſta.

Poſſunt etiam tertio modo conueniri
iure communi propter ſuum maleficiuꝫ
ſi dicatur furtum uel damnum eos dediſ
ſe & ſi quidam actor eligat hanc uiā cō-
munem repellitur doli exceptione.l.iu-
dicis officio ab illis actionibus que ſpe-
ciali prerogatiua ſunt ei indulte & econ
tra.ſi eligat illas repellitur a iur̃ commu
ni.ut.ff.nau.caupo. ſtab.l. idem.§.ulti-
mo. Item nota differentiam inter actō-
nem in factum que ex quaſi male.deſcen
dit qua tenetur exercitor na. caupo.ſta.
Et inter aliam in factum que ex contra-
ctu deſcendit ex edicto nau.ſtabu. que
etiam ipſe exercitor tenetur.que datur ꝺ
recepto uel pro eo quod ſaluum fore re-
cepit.nam i iſta actiōe in factum.que ex
contractu deſcendit ſi excitor nau.ſta.re
cipiat aliquid.& dicitur recipere ſaluum
fore eo ipſo ꝙ res ipſe illate ſunt uel ī na-
uem.uel cau.uel ſta.eo ſciente.licet expſ
ſe deſignante nō fuerint.ut.ff.na.ca.ſta.
l.i.in fine.tenetur de damno dato in re-
bus receptis a quocunq;.ſed illa ex quaſi
male.locum habet cum familia exercito
ris quam habet in naue cau.uel ſta. dat
damnum ſecus ſi extraneus.fingitur eni
delictuꝫ eſſe familie exercitoris.quia ma
la familia utitur. Vnum tamen eſt ſciē
dum ꝙ ſi uellet paſſus furtum illum qui
furtum fecit in rebus illatis ſi ſciret deli-
quentem conuenire.quod bene poſſet &
teneretur ex maleficio fur.aduer.nau.l.
i.§.& in duplum.&.ff.na.ca.ſta.l. licet.
§.fi.& ſi eliget furem non aget contra ex
ercitorem.& econtra.ut ibidem legitur.

Item illa que eſt ex quaſi malefi.datur
in duplum.alia que eſt ex contractu da-
tur in ſimplum.ut not.ff. ca.ſta.l. idem
ait in prin. Item in actio.in factu.que
ex contractu deſcendit que dicitur de re
cepto eſt huiuſmodi.quia ſi exercitor na
uis uel ca.predicat uel qui ibi res repo-
nunt.unuſquiſq; res ſeruet ſuas.neq; dā-
num ſe preſtaturum dicat non cōuenia
tur poſtea exercitor.ut.ff. na.ca.l.ſi.i.&
ii.ꝛc. Secus in illo que ex quaſi delicto
ueit i qua q̄q̄ predixerit tenetur ꝭꝫ Az.

Sed & cum in actione ex contractu
que de recepto dicitur non teneatur ex-
ercitor ſi predicat . Quero ſi non pre-
dicat ſed dicat poſtquam ſuſcepit ut un⁹
quiſque ſeruet res ſuas . & ſe non preſta
turum damnum an non teneatur . Re-
ſpondeo immo tenebitur . nec propte-
rea ſe exonerat .ut.ff.de fideiuſſor .l.fi-
deiuſſor creditori . & de inſtitu.ſed ſi pu
pillus .§. de quo . &.C.de actio.& obli.
l.ſicut. Sed quid ſi dederit claues ca-
mere ut faciunt tabernarii . Reſponde-
tur quidem uidetur renunciare cuſtodie
ut nō teneatur ac ſi prediceret. ut.ff.na.

UVA. BHSC. IyR_072

cau.ſta.l.ſi.in prin.& ar.ff.de con.emp.
l.cuilibet. Alii dicunt econtra.ſ. non
uideatur renunciare ne detur materia
falſum fabricandi.ut.ff.quēadmo.te.ap.
l.i.Et ne detur materia cum furibus co-
he indi.ut.ff.na.ca.l.i.Sed ī hac queſtio-
ne ſic diſtinguendū uidetur ſm̄ do. Ac.
quia aut dedit a principio claues.aut po-
ſtea.Primo caſu ſi quidem dando eas fe-
cerit huiuſmodi predicatōnem ſcilicet ꝙ
unuſquiſq; res ſuas ſeruet & ꝙ teneri nō
uult tunc non tenetur. Si uero nō fecit
predicationem tunc bene tenetur.nā ma
gis preſumitur dare claues exquo non ꝑ-
dicit ut poſſint ſuas res quando uolunt
accipere iſti qui eas inducunt ſubſilentio
habere.q̄ ut ſe periculo exoneret qui cla
ues tradit.Mitius tamen cum iſto hoc ca
ſu agetur ut de leuiſſima culpa nō tenea-
tur licet alias teneatur.ut.ff.nau.cauſta.
l.idē.§.ait pretor. Si uero poſtea tradat
claues non a principio etiam cum predi
catione modo facta quando claues tradit
ſcilicet ꝙ teneri non uult non releuatur
propterea per.l.C.de actio.& obligat.l.
ſicut. Poteſt poni & aliud exemplum
de obligatione que ex quaſi delicto naſci
tur.ut in iudice qui lietem ſuam fecit.Cir
ca quod ſcias ꝙ ſi iudex male iudicauit n̄
cum dolo ſed per imperitiam ipſe tenet̄
ex quaſi maleficio inquantum iudici co-
gnoſcenti de ea re equum uiſum fuerit.
nam iſte iudex quiᵉmodo cognoſcit de il-
lo qui male iudicauit conſiderabit circa
quod dubitauerit ille.qa ſi dubitauit cir-
ca legem multum facile & notam ut cir-
ca ſuſfam caninam durius punietur. Si-
autem circa legem difficilem & incogni
tam ut circa.l.frater a fratre.uel circa le-
gem gallus.mitius punietur.Et predicta
uera ſunt quando non dolo ſed per im-
peritiam male iudicauit. Si autē dolo
malo iudicauerit.tunc uere ex maleficio
eſt obligatus.uel actione in factum uel
actione de dolo.ad expenſas & ad exiſti-
mationem litis & ita preſtat omne inter-
eſſe ei quem leſit. Item fit infamis.ut.
ff.de pe.iud. qui male iudic.l.ulti.&.ff.
de iudi.l.ſi filius. Et hoc ſi pecunia nō
eſt data uel promiſſa tunc enim quando
data uel promiſſa eſt dati triplum & pro
miſſi duplum a comitte priuatorum exi-
gitur.& dignitatem ſeu cingulum quod
habet in utroq; caſu amittat.& hoc quan
do in ciuili cauſa accepit. uel ſtipulatus
eſt ſibi aliquit dari. Si autem cauſa cri-
minalis eſſet bonis omnibus confiſcatis
mittatur in exilium.ut in auten.ut litigā-
tes iurent.§.qui uero accipit.&.§.ſi quis
autem.Sed de iure ueteri iudex tenetur.
l.iul.repetundarum que penam extra or
dinariam imponit.ut.ff.ad.l.iul.repetū.
ſi lex iul.§.hodie. Item & crimine fal-
ſi tenetur.quod penam deportationis uel
ultimi ſupplicii continet ut.ff. ad.l.cor.
de fal.l.i.§.qui iudicem.&.§.ulti. Sed
nunquid ille qui dedit pecuniam poterit
repetere eam a iudice. certe ſi dederit ei
ut male iudicaret non repetit.ut.ff.de cō
ditio.ob tur.cau.l.iii.Idemq; erit ſi dede
rit ei ut non iudicet. Si autem dederit ei
ne male iudicet.uel ut bene iudicet forte
habet locum repetitio.quia turpitudo ē
ex parte iudicis tantum. Si autem de-
derit ſimpliciter ut iudicet dixerunt qui-
dam dari repetitionem ſi tamen litigator
amittit principalem cauſam.ut.ff.de con
di.ob tur.cau.l.ii.§. ultimo.Sed ex eadē
l.magis putant gloſatores non denegari
repetitionem pecunie ſicut & ubi dede-
rit.ut pro ſe iudicaret.fiſcus tamen repe-
tet qui ſucceſſor eſt eorum que cum ſce
lere queſita ſunt.ut.ff. de iure fiſci.l.lu-
cius. Pena autem litigantis qui iudi-
cem corrumpit uel in ciuili uel in crimi-
nali cauſa eſt ea quia amittit actionem.&
de crimine confiteri uidetur. Nam diffi-
dentia iuſte ſententie ſpem negocii repo-
ſuit ī corruptelam pecunie.ut. C.de pe.
iudi.qui ma.iudi.l.prima. Item in ci-
uili cauſa dati triplum promiſſi duplum
a commune priuatorum exigitur digni-
tatem amittit.Et ſi cauſa erat criminalis
in qua corrumpit iudicem. bonis expo-
liatur & in exilium damnatur. ut ſupra
dictum eſt in iudice. Et eſt hoc propter
periurium. quia in ſacramento calum-
nie fit hec aditio ut iure ſe non dediſſe

UVA. BHSC. IyR_072

uel promiſiſſe alicui pecuniam ut pro ſe
debeat iudicare.hodie tamen parcitur li
tigatori qui ſponte confitetur facinus ſu
um ſi perſonam declarauit cui dedit uel
promiſit & eam conuicerit. Si aliter au
tem conuincere non poterit & cauſa erit
ciuilis punietur in extimatiōe litis. & lis
ſuſtinebit proprium euentum.In crimi-
nali autem cauſa confiſcantur omnia ei⁹
bona & cauſa criminalis legittime termi
natur.& ille qui non potuit conuinci iu
rare debet ſe non accepiſſe & ſic liberabi
tur.ut in auten.ut liti.iurent.§.ſi quis au
tem. Si autem detur pecunia principali
perſone ut ſi reus det actori uel agnatio-
oni. uel procuratori eorum breuitatis
cauſa non dico.

Contrariantur obligationes zc.

Ictum eſt ſupra de duabus obli-
gationum diuiſionib⁹. Nunc
autem ponit liber tertiam diuiſi
onem proſequendo & ſubdiuidēdo obli
gationes que ex contractu deſcendunt.
nam illas proſequit̃ diuiſio iſta ſic & in-
ſti.de obl.§.ſi. Ponit ergo lr̃a diuiſio-
nem. Obligationum quedā ꝯtrahunt̃
re.quedā uerbis.quedam lr̃is. Et quedā
conſenſu.poſtea declarat quodlibet mē
brum per ſe. Et primo de illis que re
contrahuntur.Dicit̃ ꝯtrahi & fieri obli-
gatio re in iſtis caſibus qui ponunt̃ in lit
tera quos breuiter recitare intēdo.Et ſic
ad primū uenio.M.rogauit me ut mutu
arem ſibi.C.& ego hoc audito predicta.
C.ſibi numeraui & ipſe receſſit nec rece-
dēdo aliqd ꝓmiſit.queritur an ſit obliga
tus mihi & dicitur ꝙ ſic re. nā licet nūq̄
promiſerit mihi aliquid. exquo pecuniā
meam ex cā mutui ſibi numeraui.datiōe
illius rei obligatus eſt.ut inſti.quib.mo.
re contra.ob.i principio.& ſic in mutuo
cōtrahitur obligatio re.E de natura mu-
tui huius aliqua diſcutiēda ſunt.quia lit-
tera aliqua dicit alioquin nihil dicerem
cum ſit de hoc plene no.in aurora in ter
tio ca.ſuper inſtr̃o mutui. Eſt igit̃ ſciē
dum ꝙ mutuum conſiſtit in rebus que
ad numerum dantur ut pecunia. Iteꝫ
in rebus que dantur ad menſuram.ut ui
num frumentum. Item in rebus que
dantur ad pondus.ut aurum & argentū
in aliis autem non conſiſtit.ut inſtit.qb.
mod.re.cont.o.§.i. Sed quero quid ſi
librum dedi tibi ad pondus. ut librum
tanti ponderis mihi reddas. uel quid ſi
oues ad numerum. Reſpōdeo nō eſt mu
tuū.nam in mutuo quattuor conſideran
tur.quorum ſi quod defuerit nō eſt mu-
tuum natura.ſ. ut ad hoc ſit iuenta ſicut
pecunia ad numerandum.ut.ff.de con-
trahen.emp.l.prima. Item conſuetu-
do. Iteꝫ aptitudo.ſ.ꝙ datio talis ad nu
merum uel ad pondus aptetur ſue natu
re. Item actus.ſ. ut detur ſ̃m ſuam natu-
ram.nam ſi dedero pecuniam in ſaculo
non numeratam.ut tantundē reddas nō
erat mutuū ſed etiam innominatus con-
tractus.ut deleg.l.plane.§.ſi. Item nū
quid in pane ſit mutuū.Reſpondeo non
ſed innominatus contractus.Sed quid ſi
in uulgari dixero tolle pecuniā iſtā. nū
quid erit mutuum uel donum. uidetur
mutuum.ut.C.de donat.l. nec ignoras.
E contra uidetur donum quia non fuit
dictum ut eſſet mutuum. Sed circa hoc
dicunt glo.referre que uerba preceſſe-
rint uel ſecuta fuerit ut ſi precedant uel
ſequātur inter uos tractantia de mutuo
mutuum ſit. ſi tractantia de donatione
donum ſit.ut.ff.de teſta.l.heredes.§.pe.
&.ff.de lib.ſi ſeruus plurium.§.ſi. Sꝫ
quid ſi non appareat que uerba preceſſe
rint. Reſpondet glo.ſi magna eſt quanti
tas non uidetur donum ſed depoſitū uel
mutuū cum nemo uideatur pecunias ſu
as iactare.ut.ff.de probat.l.cū de inde-
bito.alias donum preſumitur.cū i tranſ
ferēdo dominio cōſentire uideat̃.ut.ff.đ
acqui.re.do.l.cū. in corpus. Secūdo
ſciendum ꝙ qui mutuū accipit nō tenet̃
ad eandē rem reddendā quā accepit. ſed
ad ſimilē.in eodē tamē genere.nam ſicut
mutuū ꝯtrahimus ageremus ut eadē ſpe
cies redderet̃ nō eſſet mutuū ſed depoſi-
tū uel ꝯmodatū. tūc ergo uere cōtrahit̃
mutuū cum recepturi ſumus non eadē

UVA. BHSC. IyR_072

ſpeciem.ſed aliud quo ad propoſitum no
ui um ſimile tantum & in eodem genere
ut pro uino mutuo dato reddatur uinū
nam ſi in alio genere reddatur.utputa ꝓ
uino triticum non erit mutuum.ſed con
tractus innominatus ſcilicet do ut des &
naſcitur preſcri.uer. acti.ut hec omnia
probantur.ff.de preſcrip.uer.l.ii. Sed
quid ſi nummos mutuaui tibi poſtea cū
non indige.res reddis eoſdem.nōne erit
mutuum quidam ut.M.dicunt ꝙ non ꝑ
l.ii.preallega.ff.ſi certum petatur ubi le/
gitur ꝙ mutuum damus cum non ſum⁹
recepturi ea ſpeciem.cum igitur hic ean/
dem recipiamuſ non ſit mutuum.ſed do.
Acur.dicit contrarium.quia propoſitū i
ſpiciendum eſt exquo dominium fuerit
tranſlatum & aperte probatum inſti.qui
mo.re contra. obli.in prin.ex eo qđ ibi
legitur.& quandoq; nobis ꝛc.nec obſtat
ꝙ dicitur mutuum damus cum non ean
dem ſpeciem ſimus recepturi.quia uerū
eſt quo ad propoſitum utriuſq;.nam qui
accipit mutuum a prin.huius propoſiti
fuit.ut aliud recipiat & ſi ita erit licet po
ſtea quandoq; idem mutui reddatur mu
tuum erit.ut no.ff.ſi cer.peta.l.ii.in pri.

Item qui mutuum recepit ſimilem rē i
bonitate rei mutuate reddere tenetur.ná
dicit lex cum quid mutuum dederimus.
& ſi non cauerimus ut eque bonum no/
bis reddatur non licet debitori deterio/
rem rem reddere. unde ſi mutuaui tibi
uinum uetus & tu uis reddere nouum.
non potes quia licet uideatur ſimile cum
eo qđ mutuaui non tamen eſt in bonita/
te.quia nō eſt ita bonum ut uetus ut hec
uerba ponuntur.ff.ſi cer.pe.l.cum quid
Debet ergo in mutuo res reddi eque bo/
na ut data fuit.& intellige de bonitate in
trinſeca.ut ſit ſimilis ſaporis licet preci/
um curſu temporis mutatum ſit.nam li/
cet uinum quod mutuo tibi dedi ualeret
x.quando mutuaui.nunc autem quando
reddis ſimile uinum ualet.xx. non licet
propterea reddere deterius immo ſimi/
lis ſaporis & ita bonum reddere debes
ut mutuaui licet precium curſu tempo/
ris ſit mutatum.quod eſt ualde notabile.

ut .ff.ſi certum petatur.l. uinum. Itē
nota ꝙ in mutuo non liberatur debitor
caſu fortuito.Vude ſi mutuaui tibi pecu/
niam uel frumentum & pereat penes te
incendio uel alio caſu fortuito non libe/
raris.ut.ff.ſi cer.pet.l.incendium. ſecus
in commodato & depoſito in quibus de
bitor liberatur ſi res commodata uel de/
poſita caſu fortuito pereat.ut inſti.quib.
mo.contrah.obli.§.is cui. Differunt in
alio quia in mutuo non obligatur debi/
tor ad eandem rem reddēdam.ut.ſ.dixi.
Sed in cōmodato uel đpoſito debitor ad
eandem rem reddenda tenetur.ut in pre
alleg.§.item is cui.inſti.quib.mod.re cō
tra obli. Poſito uno exemplo in quo
re contra.obliga.ponendum eſt de alio
ut de commodato in quo ſimiliter obli.
contra.re.nam ſi rogaueris me.ut ſum/
mam meam ego tibi commodem ad cor/
rigendum tuam.uel equum meum ad e/
quitandum uſque ad uillam. & ego gra/
tis conceſſero. tu eris mihi obligatus ad
eandem rem reddendam licet pro miſe/
ris & es obligatus re.nam eoipſo ꝙ rem
meā tibi utendam do re obligaris ad ean
dem rem reddendam.ut inſti.qui.mo.re
contrah.oblig.§.item is cui. Circa ca/
ſum iſtum notandū eſt ꝙ ſi rem tibi utē/
dam ad certum uſum dedero gratis. tūc
erit contractus commodati.& naſcetur
actio commodati ad eandem rem repete
dam.Sed ſi rem utendam tibi darem non
gratis.ſed pro aliqua mercede quam mi
hi dares.tunc aut tu illam mercedem das
in pecunia.& tunc eſt locatio & condu/
ctio aut das in alia re.& tunc eſt contra/
ctus innominatus. In commodato au
tem tenetur ſcḋm quod dictum eſt cōmo/
datarius ad eandē rem reddendā quam
cōmodaui.Et hoc ē uerum finito uſu ad
quem cōmodaui.non autem ante.alioqn
beneficiū cōmodate rei eū potius decipe
ret q̄ iuuaret.quod eſſe nō debet.Ait eni
lex addiuuari qppe non decipi beneficio
nos oportet.ut.ff. cōmodati.l.in cōmo.
§ ſicut. Item eandē rem reddere tenet̄
non deterioratam ſed in tali ſtatu ut ego
ei dedi. quia non uidetur res reddita

UVA. BHSC. IyR_072

que deterior redditur.ut.ff.ꝯmo.l.iii.im
mo ſi deterior reddatur adhuc agere poſ
ſum pro deteriatione propria act. com-
modati.nec preiudicaui mihi licet dete-
riorem receperim quia non uideor pro-
prerea remiſiſſe damnum meum.ut not.
ff.de dolo.l.eleganter.§.non ſolum.

Item no.ꝙ in commodato tenetur ad
extimationem rei commodati regulari-
ter ille qui accepit rem utẽdam ſi res pe-
reat ſuo dolo uel ſua culpa lata leui uel
leuiſſima.ſi autem caſu fortuito pereat ñ
tenetur.ut.commod.l.ut ſi certo.§.nũc
uidendum.niſi pactum fuiſſet appoſitũ
ꝙ de caſibus teneatur ſm quod apponi
debet.ut dicam infra de pac.in.§.item
pactũ in quo quis.uel niſi in mora eſſet
reddendi rem commodatam.quia mora
conuertit periculum in eum.uel niſi cul
pa iſtius commodatarii precederet caſũ.
ut quia commodaui tibi equum ad equi-
tandũ uſq; ad uillam & tu duxiſti eũ ad
bellum & ita quia tibi res commodata
periit certe teneris quia fuiſti in culpa ut
talis caſus accideret.ut hoc no.inſti.qui.
mo.re contra.ob.§.item is cui.&.ff.com
mo.l.ſi ut certo.§.nunc uidendum. Et
quia in aurora plene de hac materia ſup
inſtrumento commodati tractatur.ideo
plura dicere non curo nec expoſitioni
eorum que hic dixi inſiſtere intendo.

Contrahitur etiam obligatio in alio
caſu ut in debito in quo ſic formo caſũ.
Ego credebam me teneri tibi ad .C. cũ
hoc eſſet ꝙ iam multa tecum facere ha-
buiſſem & in ueritate in nihilum tibi te-
nebar. qa tibi ſatiſfecerẽ de omnibꝰ que
tecum facere habueram.ſed forſan cum
rationem cancellatã non inuenirẽ de.C.
credens me eas tibi debere cũ nullo mõ
deberem per errorem ſolui. poſtmodũ ĩ
uenio ꝙ non debeã. Queritur an ſis ob
ligatus mihi ad reddendum quod per er
rorem ſolui. Et reſpondetur ꝙ ſic re. ná
datione illius pecunie quam dedi & dare
non debeam re mihi obligatus eris & da
tur mihi conditio indebiti cõtra te ad re
petendum quod per errorem ſolui.ut in
ſtitu. quibus modis re contrahitur obl.
§.is quoq;.& bene dixi qđ ꝑ errorẽ ſol-
ui. Quia ſi ex certa ſcientia ſoluiſſem ſci-
ens eum non teneri tunc non repeterem
quia uideor donare. Ait enim regula iu-
ris ciuilis ꝑ errorem ſoluti repetitio ei-
dem ex certa ſcientia dati donatio dicitˀ.
ut.ff.de regu.iur.l.ciuilis. Et de natura
huius debiti dicam.ĩ. de renunci.in.§.
cum in debiti. Item contrahitur obli-
gatio re in depoſito.ut ecce depoſui pe-
nes te librum meum ut eum cuſtodias.
uel ſaculum pecunie uel aliquam rẽ pe-
nes te depoſui.cer.obligatꝰ eris mihi re.
Nam eo ipſo ꝙ rẽ meam penes te depo-
ſui & tu ſuſcepiſti eam teneris actione de
poſiti & re obligaris.ut inſtit.quib.mo.
re contrah.obli.§.preterea.Et circa hoc
ſciendum eſt ꝙ depoſitarius tenetur ad
eandem rẽ reddendam quam in cuſto-
dia recepit. Sed quid ſi rem depoſitã
perdat an ad extimationem tenebitur.
Reſpondeo ſi dolo uel culpa lata ſua q̃
dolo compatur perdat tenebitur.ut.ff.đ
poſiti.l.ꝙ nerua.& inſtit.quib.mod.re.
contrah.obli.prealleg.§.preterea. Nam
& iſtud conſueuerũt glo.regulariter tra
dere ꝙ ubi qs in cauſa pecuniaria de do
lo tenetur.idem & delata culpa teneatur
quia lata culpa dolo compatur.ut.l.ꝑal
leg.l.ꝙ nerua. De leui culpa ideſt ne-
gligentia non tenetur depoſitarius.& im
puterˀ ſibi qui negligenti amico rem cu-
ſtodiendam tradidit.ut inſti.quib.mod.
re.contrah.oblig.§. preterea.niſi in caſi
bus in quibus tenetur de leui culpa.

Primus ſi per pactum ſuſcipiat ĩ ſe le-
uem culpam. Secundus ſi ipſe ſe obtu
lit depoſito.ut.ff.depoſiti.l.i.§.ſepe.Ter
cius ſi gratia depoſitarii tantum depoſi-
tum ſit celebratũ.ut.ff.ſi cert.pe.l.ſi qs.
& forte ibi leuiſſima culpa ueiret.ut ibi
dem not. Quartus ſi mercedẽ recipiat
depoſitarius ꝓ cuſtodiẽdo depoſito ĩ pe
cuniam.nam tunc de leui culpa tenetur
non ꝑ actionẽ depoſiti imo ꝑ actionem
cõducti.quia uideor operas cõduxiſſe ſi
autẽ accipiat non quãtitatẽ ſed ſpeciem
pro cuſtodia tenetˀ de leui culpa ꝑ actõ-
nẽ preſcrip.uerb.ex inominato ꝯtractu.

UVA. BHSC. IyR_072

ut.ff.depoſiti.l.i.§.ſi quis ſeruum.De le-
uiſſima autem non tenetur culpa depoſi-
tarius nec etiam de caſu fortuito niſi īter
contrahentes aliter per pactum conuene
rit.Contractus enim legem ex conuentō
ne accipiunt.quod enim in pactum deue
nerit debet ſeruari ut lex īmo lex eſt. ut.
ff.depoſiti.l.i.§.ſi conueniet.uel niſi đpo
ſitarius ſit in mora reddendi depoſitū.&
poſt moraȝ pereat depoſitum.ut.ff.depo
ſiti.l.ſi in aſia.§.fi. Item & ſi culpa ſua
lata uel dolus precedat caſum.ut.ff.đpo
ſiti.l.ꝙ nerua.&.l.i.§.ſed ſi rem.Et nota
hic ꝙ depoſitarius eandem diligentiam
quam in rebus ſuis preſtat tenetur & in
rebus depoſitis preſtare & non minorem
Nam ſi eſt in ſuis rebus diligens ultra ali
os homines & tantum in rebus depoſitis
diligens eſſe debebit.& ſi minus eſt dili-
gens in rebus ſuis q̄ alii homines nō mi-
norem debet adhibere diligentiam in de-
poſitis q̄ in ſuis adhibeat.alioquin fraude
non caret.nec enim fide ſola minorem ī
depoſitis rebus diligentiam preſtabit q̄ ī
ſuis.abeſſe enim preſumitur bona fides
cum res ſuas ſaluas habeat.& res depoſi-
te non apparent.ut.ff.depoſiti ꝙ nerua.
&.C.locati.l.i.immo hoc caſu quādo mī
nus eſt diligenſ in ſuis q̄ alii homines nō
ſufficit preſtare illam diligentiam quam
in ſuis preſtat.ſed tantam quantam homī
num natura communiter deſiderat. nam
ſi quis in rebus depoſitis tantam curam
preſtat ut in ſuis facit.ſed in ſuis non pre
ſtat tantum ut hominum natura deſide-
rat tenetur quia in lata culpa uidetur eē
per.l.ff.ſolu.matri.ſi conſtante.§.ſi ma-
ritus.& not.uidetur.ff.depoſiti.l.ꝙ ner-
ua.Et quia hic & in ſuperiori.§.facta eſt
mentio de dolo lata culpa leui & leuiſſi-
ma.& caſu fortuito ſcias breuiter aliud
eſſe dolum.ut quādo eſt machinatio ſtu-
dioſa.ut.ff. de dolo.l.i.§.ii. aliud latam
culpam ſcilicet non ītelligere qđ omnes
intelligunt uel maior pars.ut.ff.de uer-
bo.ſigni.l.late.Et de hoc exempla multa
dari poſſunt ſed breuitatis cauſa omitto
Leuis culpa eſt negligentia quedam.ut ī-
ſti.qui.mo.re.contra.oblig.§. preterea.

Leuiſſima culpa ē quando nō preuidit
illud quod quo quomodo preuideri po-
tuit.Caſus fortuitus eſt qui preuideri nō
poteſt etiam a ſapientiſſimo.ut inſti.qui.
mo.re contra.obliga.§.item.&.C.de pi-
gno.actio.l.que fortuitis. Contrahit
obligatio re in alio caſu ſcilicet in pigno
re.unde ſi aliquis mutuet mihi pecuniā
& ego aliquam rem meam pignori tradā
obligatur iſte creditor re.nam exquo rē
meam accipit pignori re obligatus eſt &
pigno.actio.tenetur ad pignus redden-
dum.ut inſti.qui.mo.re contra.obliga.
§.fi.Secus in ypothecaria que creditori
datur ad pignus perſequendum quia illo
ſolo conſenſu contrahitur.ut.ff. de pig.
ac.l.i.& inſti.de actio.§. item ſeruiana.
& hoc no.in pigno.actio.que datur cre-
ditori contra debitorem ad pignus repe
tendum non naſcitur nec a debitore intē
tari pōt niſi ſoluto toto debito.uel alias
ſatiſfacto.ff.de pig.actio.l.ſi rem.§.om-
nis. Item nota ꝙ creditor qui pignus
aliquod accipit.tenetur ad eandem red-
dendam quam accipit.& ſi pignus perdi
derit ſi quidem dolo uel lata culpa uel le
ui perdiderit tenetur.Si autem leuiſſima
culpa uel caſu fortuito perdiderit non te
netur.ut.ff.de pigno.act.l.ſi cum uende
rem.&.l.ſe.& inſti.qui.mo.re cont.obl.
§.fi.Quis autem dolum uel culpam pro
bare debeat dixi ſupra in contractibus ī
utilibus ratione perſonarum alias reruȝ
in.§.item prohibita eſt obligatio. Et
quia hic dictum eſt quomodo teneatur
qui rem in commodato depoſito & pi-
gnore accipit notare potes. & circa eos
& alios contractus quandam generalem
diſtinctiōem per quam cognoſcitur bre
uiter in quibus contractibus ueniat do-
lus uel culpa uel caſus fortuitus Aut.n.
contractus fit cauſa accipientis rem tan-
tum.ut eſt regulariter contractus cōmo
dati fit enim commodatum ad utilitatem
utentis tantū.quia ſi ſummā meā do tibi
ad corrigēdū tuā gratis.ut fieri debet ad
hoc ut ſit cōmodatū tuā utilitatē tantū
cōſequeris.ego aūt non.& tunc in tali cō
tractu & ſimilibus qui fiēt gr̄a accipiētis

UVA. BHSC. IyR_072

tantum regulariter tenetur accipiens de
dolo & lata culpa leui & leuiſſima de ca/
ſibus autem fortuitis non tenetur niſi pa
ctum ſpeciale. uel mora. uel culpa. que
illum caſum precederet contrarium in/
ducerent. ut ſupra proxime dixi. Aut eſt
talis contractus qui gratia tantum dan
tis fit ut eſt depoſitum quod fit ad utilita
tem dantis tantum. nam ſi depono aliqđ
penes te mea gratia tantum fit quia rem
cuſtodis tuam autē non. quia de hoc uti
litatem non conſequeris. & tunc in tali
& ſimili regulariter uenit dolus & lata
culpa. leuis autem uel leuiſſima uel ca/
ſus fortuitus nequaq̄ niſi pactum ſpecia
le &c. ut ſupra dixi. Si autem contractus
ſit talis qui. gratia utriuſq; fiat & dantis
& accipientis ut eſt pignus fit enī pignus
gratia debitoris ut magis ei pecunia cre
datur & gratia creditoris. ut tutius ſit ei
cautum de credito ſuo. & ut etiam eſt in
locatione que etiam gratia utriuſq; fit.
ut ſi loco tibi equum pro certa quantita
te pecunie. gratia mea fit quia mercedē
habeo grā tui accipientis. quia uſum rei
habebis in talibus contractibus gratia
utriuſq; partis factis tenet accipiens đ do
lo lata culpa & leui de leuiſſima & đ cāu
fortuito non tenetur regulariter niſi cul
pa caſum precederet uel niſi pactum ſpe
ciale uel mora eum de caſu teneri face/
rent. & probatur diſtinctio hec. ff. ꝯmo.
ſi ut certo. §. nunc uidendum. & inſti. q.
mo. re ꝯtra. obli. §. item is. &. §. preterea
&. §. fi. Sed hic queri poſſet an is qui
rem ſibi ꝯmodatam furto amiſit. dicatur
amiſiſſe caſu fortuito ut ſic non teneatur
Et circa hoc eſt ſciendu₃ quod colligūt
quidam glo. furtum non eſſe uidetur ca
ſus fortuitus. p. l. ff. pro ſocio. cum duo/
bus. §. dāna. Et dicunt furtum fieri non
poſſe ſine culpa ſaltem leuiſſima qa po/
teſt prouideri ne fiat a diligenti & ſolici/
to. & ſic ſꝫm hoc ille qui rem per furtū
ſibi factum amiſiſſet teneretur ſi ex tali
contractu eam habebat in quo leuiſſima
culpa ueniebat ſed licet ſic colligant gl.
illi tn̄ & furtū ſine culpa qn̄q; fieri pōt
ſꝫm do. Ac. ut. ff. de furtis. l. eum qui. §.
idem. Quid .n. ſi nocte uxor marito
ſurripuit uel potio ſibi detur cui ſit ami/
ſtum allopium. certe non erit ibi culpa.
& ſic tunc nō tenetur qui rem furto ami
ſit. Et ita nota furtum fieri plerunq; cul/
pa per. l. preallega. cum duobus. ff. pro
ſocio. Sed quandoq; ut modo dixi. La
trocinium autem inter caſus fortuitos e/
numeratur. ut. C. de pign. acti. l. que for
tuitis. prealleg. §. damna. Et dicuntur
latrocinātes qui in ſiluis ſtant ut ſpoliēt
palam tranſeuntes. Fures quidam de no
cte in domibus ſurripiunt. ut in auten.
ut nulli iud. §. penult. Sic incendium re/
gulariter ſine culpa naſci non poteſt li/
cet in culpabilibus non nocet. nam ſi ti/
bi uendidi domum. & antequam trade/
rem incendio domus conſumpta eſt nō
mea culpa. quia in ea cuſtodiēda diligēs
& ſolicitus fui. ſed negligentia cuiuſdam
ſerui mei uel alterius non ero ego domi
nus continuo in culpa nec propterea te
nebor. Nam licet tradatur incendium ſi
ne culpa non naſcitur. uerū eſt ſine cul/
pa illius a quo originem ſumit ſine cul/
pa tamen patriſſa. fieri poteſt ut dixi. Et
ſic ei in culpabili non nocet. ut hec pro
bantur. ff. de pigno. & commodi. rei uē.
l. ſi uēdita. &. ff. de offi. ꝑfec. iūc. l. iii. §. i.

Verbis contrahitur obligatio. Rubr.

Ictum eſt de obligatiōibus que
re cōtrahuntur. Modo ſequi
tur uidere de his que uerbis in/
ducuntur. quedam enim obligationes
domini uerbis fiunt & ex uerbis in eſſen
ciam inducuntur. Et ad hoc cognoſcen/
dum ſcire habet ſcolaris ꝙ ciuilis ſapien
tia uoluit quēdam modum inuenire ſeu
ueſtimentum quoddam per quē modū
homines ad īuicem uerbis obligari poſ/
ſint. licet res aliqua non interuenerit. Et
hoc fieri uoluit ꝑ quandā ſolēnitatē uer
borum. ſ. ꝑ interrogationem unius pre/
cedentē & reſponſionē alterius in conti/
nenti ſubſequentem. Vnde lex ſtatuit &
firmauit ꝙ ubi interrogatio unius prece
det & rn̄ſio alterius in ꝯtinēti ſequatur.

UVA. BHSC. IyR_072

hoc modo promittis Martino.x.& ipſe
dicat promitto uel ſpondeo.ibi ꝑmittenſ
ſit obligatus iſti interroganti.que obliga
tio ex illa ſolennitate uerborum naſcitur
& ſic uerbis dicitur eſſe obligatus.ut hec
probantur in inſtitu.de uerbo.obliga.in
princi. Et nota ꝙ iſta conceptio uer-
borum interrogatio & reſponſio appella
tur ſtipulatio.Nam & ipſa uerborum cõ
ceptio ſumit nomen a digniore parte ſui
ideſt a ſtipulatiõe que ponitur pro inter
rogatione ſecundũ propriam ſignificatõ
nem.ut iſti.qui.mo.tol.obli.§.adeo.nec
credas ut quidam dicunt ꝙ obligatio uer
borũ ſit idem quod eſt ſtipulatio.uel idẽ
quod eſt ipſa cõceptio uerborum.ſed ob
ligatio uerborum eſt quoddam iuris uĩn
culum quod deſcendit & naſcitur ex ipſa
conceptione uerborum.que conceptio
appellata ſtipulatio eſt.Et ſic conceptio
uerborum & ſtipulatio idem ſignificant
quia ipſum factum.ſ.ipſum contrahere.
Sed obligatio uerborum eſt ius ex il-
lis originem trahens ut dixi.Et quia ex
conceptione uerborum ſeu ex ſtipulatio
ne que idem eſt inducitur obligatio que
dam.Ideo de ſtipulatione aliqua uidea-
mus.ſ.quid ipſa ſit.qđ iam patet ex his q̃
dixi.& unde dicatur.& qualiter cõtraha
tur. Stipulatio eſt uerborum conce-
ptio.quibus is qui interrogatur daturuȝ
facturũue ſe id quod interrogatᵘ eſt ſpõ-
det.ut.ff.de uer.obli.l.i.§.ſtipulatio aũt
Et attende uerba hic poſita.Dicit eni cõ
ceptio uerborum quia ſtipulatio conci-
pitur ex uerbis.ſ.ex interrogatione & reſ
ponſione.quibus uerbis ille qui interro-
gatur reſpondet ſe facturum uel daturũ
id de quo interrogatus eſt.non reſponde
ret ſtipulatio non ualeret imo ratione diſ
ſenſus uiciaretur ut inſti.de inuti.ſti.§.
prete.Et no.ex eo ꝙ dicit daturum uel fa
cturum ꝙ ſtipulatio fieri debet per uer-
ba futuri temporis tantum.uel per q̃ tan
tũdem preſtent.nã licet dicaᵗ promittis
dare bene ualet.quia pro futuro ponitur
per uerba autem preſentis temporis nul
la eſt ſtipulatio.unde ſi dico promittis ꝙ
das.uel promitto ꝙ do nulla eſt ut dixi.

Dicitur autem ſtipulatio a ſtipulo.ſti
pulum.n.apud ueteres firmum appella
batᵗ forte ſtipite deſcendens.ideo autẽ
ſtipulũ apud ueteres appellabatᵗ firmũ.
quia in firmatione ꝯtractus dabat unus
alteri pro inueſtitura baculũ uel ſtipiteȝ
ut hodie fit.i.marchia ut dicunt.Sed i lõ
bardia bibunt pro iueſtitura.in aliquibᵘ
autem locis manu coperta mantello iue-
ſtituram faciunt.contrahitur ſtipulatio
per interrogationẽ precedentẽ & reſpon
ſionem ſubſequentem in continenti ut in
prin.dixi. Et no.ꝙ olim uerba ſolẽnia
interuenire debebant ſiue per quodcũqȝ
uerbum fiebat interrogatio per idem fie-
ri debebat reſponſio.ut ſi dicebam ꝑmitꝰ
tis dare.& tu reſpondere habebas ꝑmit-
to.& ſi reſpondiſſes.ſpõdeo ſtipulatio ñ
ualebat hodie autem quibuſcũqȝ uerbis
conſenſu contrahentium compoſite ſint
utriuſqȝ ſibi conſonante itellectu legibuſ
cognite ſuam firmitatem ſtipulationes.
ut inſtitu.de uerborum obligatione.§.i
hac. Vnde ſi dico promittis dare de-
cem.& tu reſpondeas ſpondeo uel ſic.ua
lebit. Vnum tamen eſt ſciendum ꝙ ne-
dum interrogatio.ſed etiã reſponſio uer
bis eſt facienda.Nam ſi quis non uerbis
reſpondeat ſed capite annuit uel hume-
ris forte nec naturaliter nec ciuiliter ob-
ligabitur.ut.ff.de uerbo.obli.l.i.§.ſi qs
autem.nec fideiuſſor pro eo tenetur niſi
forte hoc actum eſſet ut ſaltem iure pacti
omnis obligetur.ut.ff.de acceptila.l.an
inutilis.i.ꝶ. Item nota ꝙ reſponſio de-
bet incontinenti ſequi interrogationem
& expone incontinenti ideſt ſtatim ante
q̃ ad alium actum extraneum diuertant.
Ceterum ſi poſt interrogationem aliud
agere ceperit debebat reſpondere.nihil
proderit quamuis eodem die ſpoſpondiſ
ſet.ſpacium autem modicum exquo nõ
diuertant ad alium actum uel momen-
tum nature non uitiaret ſtipulationem.
ut plenius dicam.j.eo.in.§.ceterum.&
probantur predicta.ff.de uerbo.oblig.
l.i.§.i.&.l.continuus.i.ꝶ. Item not.
ꝙ licet uerba inutilia extrinſeca in ſtipu
latione inſerantur non propterea uitiaᵗ

UVA. BHSC. IyR_072

reſponſio ut ſi dicas promittas Stichum
& tu dicas. Arma uirum que cano ſpon/
deo Stichum. nihilominus erit utilis ſti/
pulatio. ut. ff. de uerbo. l. qui extrinſecꝰ.
Item dēꝫ fieri reſponſio preciſe ſine ſu
ſpenſione uoluātatis ſi enim interrogo ꝓ
mittis. & tu reſpondeas promitto ſi uo/
luero. nulla erit ſtipulatio. Idem ſi reſpō
deas promitto ſi uolo. uel ſi nolā uel cū
nolam. nam iſtis caſibus non ualet ſtipu
latio ſecus ſi reſponderes promitto. cum
uoluero tunc bene ualet. ſi tamen anteꝗ̃
moriatur conſtituat ſe uelle. ut legitur
& no. ff. de uerbo. obli. l. certiſſimis. §. ul
ti. & que ſit ratio diuerſitatis ibidem no/
tari uidetur qđ non recito breuitatis cā.
His itaqꝫ circa litteram expeditis. que
ri poteſt extra litteram an ualeat ſtipula
tio ſine cauſa. & licet reſponderi poſſet ſe
cundum quoſdam ꝙ ualeat tamen inef/
ficax eſt ſtip. que cauſam non continet.
nam ſi cauſa non probetur reus abſolui
tur oppoſita doli exceptione contra ſti/
pulatorem dolo eni facit qui agit ex ſti/
pulatione illa. que cauſam in ſe non ha/
bet. ut. ff. de excep. do. l. ii. §. ſi quis ſine
cauſa. Si ergo in ſtip. nō exprimatur cā
a cōtrahentibus ineficax erit per excep.
do. uel ſi exprimatur cauſa qua ab utra/
qꝫ parte ineſſe creditur. & non ineſt. ut/
puta ſi credo te uendiſſe uel mutuaſſe ꝓ
curatori meo ꝙ nequaꝗ̃ feceras. & ideo
ex cauſa uer. uel mutui promitto idē erit
ut inefficax reddatur talis promiſſio. ut
C. de non nu. pe. l. ſi ex cautione. licet tu
qui ſtipulatus fuiſti crederas tunc cauſā
ineſſe. ut quia credebas uēdidiſſe uel mu
tuaſſe uel aliū pro te hoc feciſſe. Sed
quid ſi ego qui promitto ſcio cauſam n̄
eſſe. tu qui recipis promiſſionem credis
ineſſe. Reſpondeo uideor donaſſe & ſic
teneor. ut. ff. de reg. iu. l. cuius. & C. ad. l
fal. l. fi. ſecus forte ſi tu ſcias cauſam non
ineſſe quia cum queritur de damno & in
pari cauſa ambo ſimus. melior eſt qui te/
net. ꝗ̃ qui perſequitur. ut. ff. de uer. ob.
l. ſi ſeruum. §. qui ſequitur. Sed an iſte
libellus ſit admittendus. peto. x. quia ꝓ/
miſiſti. Et certe uidetur ꝙ non cū in pro
miſſione non ſit cauſa ſufficiens. nam li
cet dicatur promiſiſti nō ſufficit quia ꝓ/
miſſio ſine caſua nō ualet. ſupra dixi. ut
non ergo ualebit libellus talis quia non
eſt ſufficiens cauſa aſſignata. ſicut nec eſ
ſet ſufficiens cauſa peto. x. quia rex eſt in
francia. Sic ergo adicere debebit quia ꝓ
miſiſti ex cauſa mutui uel ex ſimili. nec
iſta eſſet ſufficiens cauſa in libello peto
par caponum ſingulis ānis. quia tui ma/
iores promiſerunt. ſed debet adici pro
poſſeſſionibꝰ quas a meis maioribus ha
buerunt probata tamen diuturna preſta
tiōe ideſt ꝙ. x. annis preſtitiſti par capo/
num & aſſerendo te hoc promiſiſſe pre/
ſumitur promiſſio & cauſa. eo ipſo ꝙ ꝓ
bo diuturnum preſtatiōem. Et quia hic
ſe offert materia de preſtatione diurna.
quero ſi uolo petere ab aliquo ut par ca
ponum uel aliquid aliud in poſterum ꝓ̄
ſtet annuatim eo ꝙ certis annis preſtitit
in preteritum an poſſim ad hoc cōpelle
re propter longā preſtationem quā in ꝓ̄
teritum fecit. Et certe ſuper hoc e ſcien/
dum ꝙ quedam leges dicere uidentᷣ ꝙ ſi
longo tempore. ſ. x. annoꝝ inter preſen/
tes. & xx. inter abſentes. Nam longū tē/
pus dicitur. x. annorū. ut. C. de preſrip.
lon. temp. x. uel. xx. an. l. ꝑ. aliquid mihi
preſtitum fuit ex iſta longa preſcriptio/
ne preiudicium fiat preſtanti in poſterū
ad preſtandum. ut. ff. de uſuris. l. cum de
in rem uer. Econtra uidetur in aliis le
gibus multis dici ꝙ licet in preteritum
aliquid preſtiterit annuatim longo tem
pore ex tali preſtatione lōga non fiat mi
hi preiudicium in poſterū ad preſtandū
ut. C. de pact. l. ſi certis annis. Et ad iſta
contraria tollenda ſic eſt diſtinguendū.
quia aut peto ut aliquid mihi preſtes in
poſterum. ut par caponum uel uſuram
uel aliquam aliquā preſtationem ea ſola
ratione ꝙ longo tēpore preſtitiſti in pre
teritū non tamen aliud allegando ꝓpter
quod tenearis niſi ꝙ longo tēpore pre/
ſtitiſti. & ideo uolo ꝙ in poſterum pre/
ſtes quaſi ex diuturna preſtatione ſis am
modo obligatus ad preſtandum. & tūc
nullo tēpore preiudicatur tibi ſoluenti.

UVA. BHSC. IyR_072

Vñ te ſi.xx.an.p̃ſtitiſſes & poſtea ñol
les p̃ſtar̃ ñ ꝓpterea aſtrigeris ꝓpter p̃ſta
tionem longã in preteritũ factã.ut.C.de
uſu.l.creditor.&.ff.de ope.lib.l.operiſ.
Et eſt ratio.quia tempus non eſt modus
inducende obligatõis.ut.ff.de acti.& ob
lig.l.obligationũ fere .§.placet.aut peto
ut preſtes aliquid in poſterũ ſicut in pre
teritum preſtitiſti allegando & dicendo
ꝙ ex pacto teneris. quod pactũ te feciſſe
negas.& ego illud pactum uelim p diu/
turnã preſta ionẽ quã in preteritũ feciſti
ꝓbare ſi quid ex pacto nudo dicebã te te
neri tunc idẽ quod in ſupiori.ſ.ꝙ preſta
tio longa q̃ in preteritũ feciſti non faciat
te teneri ad ſoluendum in poſterũ. Et ſic
intelligitur.C.de pact.l.ſi certus. Si au/
tem dico te mihi teneri ad aliquid preſtã
dum ex pacto ueſtito.ut ſtipulatione ſo/
lenni.& tu neges te per ſtipulationem ꝓ
miſiſſe.tunc ſi probo te in preteritum.x.
an.preſtitiſſe.ex tali preſtatione diutur/
na preſumitur te per ſtipulationem pro/
miſiſſe.& ſic fecit tibi preiudicium illa p̃
ſtatio diuturna quantum ad hoc ut pre/
ſumatur te per pactum ueſtitum ꝙ alle/
gabam promiſiſſe illud quod peto te mi
hi preſtaturum.ut ſic ex tali pacto ueſti/
to damnari mihi debeas ad preſtandum
in poſterum.ut.ff.de uſu.l.eum de in rẽ
uerſo.Et hec eadem diſtinctio eſt facien/
da in decimis & quibuſcunq; preſtationi
bus & in ſeruitutibus rerum acquirẽdis.
& que perpetuam cauſã non habent nec
quaſi.Vnde ſi quis dicat ſibi conſtitutam
ſeruitutem itineris uel uie per fundũ ui
cini ex titulo aliquo id poſſit probar̃ per
teſtes uel inſtrumenta & adminiculũ ſue
intentionis inducat coniecturaʒ.qa uſus
eſt ſeruiture predii domino ſciente & nõ
contradicente per.x.annos inter preſen/
tes.uel.xx.inter abſentes preſumitur ſer/
uitus conſtituta ex illo titulo ſeu cauſa
qui uel que pretenditur preceſſiſſe ſ̃m
Ioh.per prealleg.l.ff.de uſur.cum de in
rem uer.&.ff.de acqui.poſſ.ar.l.i.in fin.
Si autem uellem dicere ſeruitutes que p/
petuam cauſam non habent nec quaſi p/
petuam.ut eſt uia & iter mihi queſitas eẽ
eo ꝙ fui uſus.x.uel.xx.an.nec allegarem
mihi ꝯſtitutas eſſe ex titulo aliquo non
poſſem cum tales ſeruitutes que non per
petuam cauſam nec quaſi preſcribi non
poſſent niſi tanto tempore cuius non ex/
tat memoria ut.ff.de aqua plu.arc.l.i.§.
fi.&.l.ii.§.antepe. Alie autem ſeruitu/
tes que perpetuam cauſam habẽt ut aq̃/
ductus.Item altius tollendi & tigni imit/
tendi uel quaſi perpetuam ut ſtilicidium
& ductu aque ex celo cadentis preſcribi
bene poſſunt ſi quis utatur talibus ſerui/
tutibus.x.inter preſentes.xx.inter abſen
tes.licet enim ſine titulo utatur. ſecus in
rebus corporalibus que ſine titulo pre/
ſcribuntur ut no.ſupra.qui. mo.do.re/
rum ac.§.item preſcriptione.ut & pre/
dicta leguntur & no.C.de ſerui.& aqua
l.ii.&.ff.de ſerui.l. ſeruitutes. Et nota.ꝙ
tempus .x. uel. xx. ann. in ſeruitutibus
preſcribendis incipit currere ex quo ce/
pit uti iure ſeruitutis non ui non clam.
non precario.ut.ff.quemadmo. ſeruitu.
amit.l.fi.

Litteris contrahitur obligatio.

Ictum eſt ſupra quomodo obli/
gatio cõtrahatur re & uerbis.
Sed quia litteris ꝯtrahit̃ obliga/
tõ quandoq; uidendũ eſt quando litteris
cõtrahat̃.Et circa iſtam materiam ſic ꝓ/
cedo.quia primo pono caſum ſ̃m quod
in littera iacet in quo oſtendet̃ quõ obli.
litteris ꝯtrahat̃. Secundo extra litterã
aliqua ſubiiciam de natura ob.lr̃arum.
Caſus ſic ponitur. Martinus ſcripſit ſua
manu in hunc modũ.confiteor me debe
re ex cã mutui tibi.R. C. uel ſic ſcribo
me redditurũ. R.C.ex cã mutui.uel ſic
ſcribo me hũiſſe a.R.C. ex cã mutui.&
predicta ſcripta fuerunt ſpe future nu/
merationis.non enim acceperat nec ſibi
numerate fuerant.ſed ſibi numerari ſpe/
rabat.nam ſi uere numerate fuiſſent.tũc
re obligatus eſſet accipiens.ut ſupra in
mutuo dixi.Queritur modo an iſte.M.
ſit obligatus.R.& reſpondetur ꝙ eſt ob
ligatus litteris iſtis quas fecit. nam licet

UVA. BHSC. IyR_072

infra biennium ciuiliter tantum ſit obli/ gatus & excep.nō numerate pecunie op ponere poſſit. tranſacto tamen biennio illa ciuilis effectum naturalis accipit ita ꝙ poſt biennium ex ſcriptura tali effica citer conuenietur. ut iſte caſus colligit & probatur inſti.de litterarum ob.ꝑ to tum.&.C. de non nu.pe.l. in contracti/ bus.in prin. Poſito caſu tractāda ſūt aliqua de natura obli.litterarū.& ut me/ lius de ea tractare poſſim diſcutere uolo uerba poſita in caſu premiſſo. dicit.n. ſi propria manu ſcribo me debere ex cau/ ſa mutui. qđ mihi numeratum non fuit litteris obligor tantū ciuiliter infra bien nium.poſt biennium aūt efficaciter tene bor.bene enim dicit propria manu ſcri/ bo.quia ei ſcripture quam facio ꝯtra me creditur.& ideo ex eo obligor ut dixi.

Sed quid ſi alius ſcripſiſſet me debere uel me ꝯfeſſum fuiſſe ex cā mutui ab ali/ quo habuiſſe. R̄ndeo aut perſona priua/ ta.& tunc ex tali ſcriptura non obligor. qa priuate perſone nō creditur.ut de ꝓ/ ba.l.inſtra.ſi autem publica pſona ſcri/ pſiſſet.ut tabellio tunc idē eſt ꝙ q̄n ego ipſe ſcribo.ſ.ut ciuiliter tantū ante bien/ nium obligatus exiſtā.poſt bienniū aūt ex tali ſcriptura efficaciter ſim aſtrictꝰ. Et ſic collige licet confeſſio facta ex cau ſa mutui ſit in carta publica nō ꝑpterea creditor probat ꝯtra me debitorem ante biennium.ſi opponam pecuniā mihi nu meratam non eſſe.nec habeo neceſſe ali quid probare ꝯtra inſtr̄m illud.niſi ſo/ lūmō dicā pecunia non fuit mihi nume rata.& oꝫ creditorem ſi uult obtinere a/ liter ꝓbare ſe mihi numeraſſe. qa licet ſit carta publica nō tn̄ ꝓbat ꝯtra me hoc caſu ut dixi & hoc ē ueꝝ.ſ. ut talis carta ante bienniū nō ꝓbet ꝯtra me ſi in carta publica dicat.P. fuit ꝯfeſſus & contentꝰ habuiſſe & recepiſſe ex cā mutui.Idem ſi dicat.P.fuit cōfeſſus ſibi numeratas.x. libras ex cā mutui.ut.C. de n̄ nu.pe.l.ſi ex cautione.&.l.cōtractibus. Secus ſi carta publica dicat.R.dedit & nūerauit P.x.ex cā mutui.uel.P. accepit.tunc.n. carta publica incontinēti probaret con tra me debitorē nec ſufficit debitori tūc dicere pecunia non fuit mihi numerata. quia inſtr̄m pu.probat numerationem. ut.C.de ꝓb.l. cum precibꝰ & in auten. de fi.inſtru.§.ſi uero. ſed hoc non debet dicere tabellio niſi pecūia ſit in p̄nti.

Sed & ſi inſtr̄m publicum dicat acce/ pit uel numeraui ſi ut dixi poteſt d̄bitor contra probare.uult ſicut contra aliam ſcripturam publicā.ut.C. de contra. & cōmit.ſtipul.l.optima in fi. Et hec di cta ſufficiant de primo uerbo poſito ui/ delicet in caſu ſi ſcribat propria manu.

Poſt hec nota ꝙ fuit dictum in caſu ꝙ ſi ſcribo me deber̄ ex cauſa mutui uel notarius hoc ſcribat. nam idem eſt ut ſupra dixi obligor ciuiliter tantum ante biennium. poſt biennium cum effectu ero obligatus.propter quod nota ꝙ iſta ſcriptura fuit facta cum cauſa.nā ſi cau/ ſa non fuiſſet appoſita non ualeret nec ante biennium nec poſt mihi preiudici/ um aliquod generare poſſet & indiſcre/ ta diceretur talis ſcriptura.ut.ff.de pro/ ba.l.cum de indebito.§.fi. Item nota ꝙ dicit ſcripturam iſtam factam fuiſſe ex cauſa mutui.Circa quod ſcias ꝙ ſiue ſcri bam me debere ex cauſa mutui uel tabel lio ſcripſit me habuiſſe ex cauſa mutui pecuniam uel aliud in quo conſiſtit mu tuum.ut uinum uel frumentum ꝙ licet ciuiliter litteris obligatus ſim tamen an te biennium poſſum opponere exceptio nem non numerate pecunie.quam exce ptionem in ſcriptis opponere debeo co ram teſtibus denunciationem faciendo creditori ꝙ pecuniam non numerauit. uel ſi apud iudicem quis deferat in ſcri/ ptis querelam.oportet creditorem uoca ri.& ſi ſic eam opponam ut dixi perpe/ tuabit & omni tempore ꝯpetet mihi. ut C.de nō nu.pe.l.ſi inter.&.l.in contra/ ctibus.§.i omni. Si autem eam.ī.bie nium nō oppoſuero poſt bienniū cū ef/ fectu tenebor.nā obligatio que ante bie nium erat ciuilis tātum habebit effectū naturalis & ciuilis.elapſo biennio.Et p̄/ dicta uera ſunt quando ꝯfeſſus fui debe re nec ſtipulatio interuenit. Sed quid

UVA. BHSC. IyR_072

ſi ſcripſi uel notarius ſcripſit me debere ex cauſa mutui.& per ſtipulationem reddere promiſſi.certe & adhuc potero me teneri opponendo exceptionem in factũ contra creditorem infra bienniũ.ut.C. de non nu.pe.l.cum ultra.& hoc ſi ſpe future numerationis confiteatur debitor alias ſi tanq̃ iam eſſet debitum cum non eſſet ſcienter confiteretur uidetur donare.alias ſi donare non uult ſed quia credit ei ſe debere nõ ualet ſtipulatio.ut hec not.ff.de reg.iur.l.cuiuſ.&.ff.de doli.except.l.ii.§.ii.& not.de hoc.s.in.§.ubi.

Sed quid ſi ego debitor poſt bienniũ uolo dicere pecuniã mihi non eſſe numeratam.& hoc probarẽ uelim ſcilicet mihi numeratam non eſſe.ante biennium eni non habebam aliquid probare niſi ſolũmodo dicere pecuniam non eſſe mihi numeratã.& creditor probabat numerationem.Et certe in hoc fuerunt doctores in opinione.Ait enim Iacobus ꝙ audiri debet debitor poſt biennium uolens ſuſcipere onus probandi pecuniam ſibi nũeratam non eſſe ita ꝙ biennium ſm eum operetur hoc ſolum ut onus probandi conuertat.Nam ante biennium debitor nihil probat quantũcunq; confeſſio ſua eſſet contra eum.ſed creditor numerationẽ probare debeat ſi obtinere affectabat Nunc autem poſt biẽnium debitor opponens exceptionem nõ nu.pe. probabit ſibi non eſſe numeratam ſi uelit ſe tueri a confeſſione ſua.ſm la. Sed alii dicunt poſt biennium debitorem opponentem exceptionem non nu.pe.nullo modo eẽ audiendũ etiam ſi uelit probare ſibi pecuniam non numeratam fuiſſe per.l.C. de non nu.pe.l.in contractibus in prin. &.§.illo.Acur.tamen uidetur prime opinioni tanq̃ eque conſentire.& pro hoc facit quod alias dicitur ꝙ fieri non debent illicite exactiones.ut.ff.đ offi.preſi.l.illicitas.qui ergo confitetur uel ſcribit ſe debere ex cauſa mutui non ſibi nocet cõfeſſio ſio talis ante biennium.quia habet exceptionem non nume.pecu.ut ſupra dixi. Idẽ eſt ſi maritus ex cauſa dotis cõfiteatur uel ſcribat ſe debere quia talis cõfeſſio ſibi non nocet ſi uult opponere except.non nu.do.infra certa tempora que tempora & de qua confeſſione plene dicam de re.ĩ.in.§.excepti. Secus uero ſi ex alia cauſa q̃ mutui uel dotis aliquis cõfiteatur uel ſcribat ſe debere ut emptiõis uel ſimili cã.nam incontinenti ſua confeſſio ſibi preiudicat & contra ꝯfitentẽ probat. Vnde ſi quis ſcribat ſe debere.x. alicui pro precio fundi quem emit ab eo neceſſe habet acqeſcere ſue ſcripture nec poteſt exigere probationes ab actore.ait enim lex nimis eſt enim indignuȝ ut qđ ſua uoce delucide proteſtatus eſt quis id in eundem caſum infirmet & teſtimonio proprio reſiſtat.niſi ipſe confitens econtra per aptiſſima ar.in ſcriptis iſerta poſſit oſtendere ꝙ in alium quẽcunq; modũ & non in eo ꝙ cautio ſua prohibet negocium ſubſecutum ſit. Põt autem aliter eſſe ſubſecutum oſtendere hoc modo ut puta cũ ſcripſiſſet debere.x.ex emptione cuiuſdã fundi.profert modo inſtrumentum in quo continetur ꝙ. accepit ex cã permutationis uel apponat aliud inſtrm quo ſe ſubſcripſit factum eodem die in alia ciuitate ꝓpterea ꝯtraria ſcriptura facta a creditore tollet meã quã ſibi feciſſẽ ut ſi ipſe ſcriberet ſcribo talẽ non debere uel ſcribo non ſcripſiſſe.ut hec oĩa probantur.C.de non nu.pe.l.generaliter.Si aũt per teſtes probare uellem non audítur hoc caſu & eſt ſpeciale [illegible] regulariter tãtum ualet probatio teſtium q̃ iſtrumentorum.ut.C.de fid.inſtru.l.in exercendis. Sed quid ſi ſine ſcriptura confiteretur quis ſe debere non ex cauſa mutui uel dotis.quia illa non preiudicaret ĩfra certa tempora ut dixi.ſed ex alia quacunq; ut emptionis uel ſimili. Reſpondeo adhuc habent locum ſuperiora.ſ.ut ſtatim ſibi preiudicet confeſſio ſm Io.& Ac.ar.preal.l.generaliter.in fi.licet qdã contra.ſed hoc caſu.ſ.quando confeſſio fuit facta ſine ſcriptura poterit debitor ꝓbare etiam per teſtes contra confeſſionẽ ſi uoluerit.ar.ff.de.regulis iuris.l.nihil tam naturale. Vltimo no.ꝙ que dicta ſunt habent locum in his confeſſionibus

UVA. BHSC. IyR_072

que fiunt ad obligandum.ſed ſi ad libe-
randũ fierent. utputa quia ſi aliquis con
fiteretur ſibi ſolutum illud qđ ſibi debe-
tur uel ex cauſa mutui uel ex precio ali-
cuius rei quam uendidit.uel ꝙ aliter ſibi
debetur confitetur ſibi ſolutum eſſe tũc
talis confeſſio ad liberandum facta non
preiudicaret confitenti iſra .xxx. dies qa
poſſet opponere exceptionem non ſolu-
te pecunie.ut.C.de non nume.pe.l. i cõ
tractibus.§.ſuper ceteris . niſi in quibuſ
dam caſibus in quibus confeſſio ad libe-
randum ſtatim preiudicat quos hic non
recito breuitatis cauſa . quia de eis & de
confeſſionibus ad liberandum & obligã
dum factis. ĵ.de reñ.in.§.excepti.ſub di
ſtinctione quadam deo dante pleniꝰ tra
ctabitur. Sed pactum factum ad liberã-
dum ut facio tibi pactum ut non tenea-
ris mihi ad tale debitum ſtatim preiudi-
cat & ualet etiam ſine cauſa.ut.ff. de pa-
ctis.l. tale pactum. Petrus de unzola.

Conſenſu ſolo ꝛc.

Icto de obligationibꝰ que re uer
bis & litteris contrahuntur.po-
nitur de illis que conſenſu fiunt
Et in iſto.§.dicitur ꝙ quedam ſunt obli-
gationes que ſolo conſenſu contrahunt̃
& ſubſtantiam capiunt.& de hoc ponun
tur exempla quatuor in littera. Primũ
eſt in emptione & uenditione.ut ecce e-
go conſentio de uendendo domum me-
am tibi pro certo precio.& tu conſentis
in emendo & eam emis a me pro certo
precio & certe iſto ſolo conſenſu obli-
gor tibi ad rem tradendam . & tu mihi
ad precium ſoluendum & de natura iſti-
us contractus emptionis & uenditionis
non dico breuitatis cauſa & quia in au-
rora noſtra ſuper inſtrumento uenditio
nis de hoc plene nota. Ponit̃ & aliud
exemplum in littera.ſ.in locatione & cõ.
ut ecce hoſpes meus conuenit mecum đ
locando domum ſuam pro certa merce-
de in pecunia conuenta & ego conſenſi
& ab eo mercede certa & ordiata domũ
predictam conduxi.certe ex iſto ſolo cõ
ſenſu ſumus ad inuicem obligati. ego ad
mercedem preſtandam & hoſpes ad do-
mum concedendam uſqꝫ ad tempus iter
nos ordinatum. Et de natura huius con-
tractus locationis & conceſſionis tracta
tur in quinto cap.ſumme noſtre. Po-
nitur aliud exemplum obligatio conſeñ
ſu contrahi poteſt.ut in ſocietate.Nam ſi
ego conueniam tecum ut ſimus ſocii in
tali profeſſione ſeu arte ad coĩcandum
quicquid nobis in dicta profeſſione ob-
uenerit.& tu ſuper hoc etiam conſentias
ſocietas tali conſenſu contracta iter nos
erit. & ex conſenſu tali obligati erimus
ad inuicem ad ea que ex uis ex tali profeſ
ſione obuenerint communicanda. Et de
natura huius contractus.ſ. quid ſit ſocie
tas.& qualiter.& inter quos & ſup quibꝰ
rebꝰ contrahi poſſit.& quãdo actio pro
ſocio naſcatur . & ad quid teneat̃ ſocius
ſocio & quibus modis ſocietas finiatur ñ
ſum auſus dicere in ope preſenti.ne opꝰ
nimis prolixum reddatur. Sed deo dan-
te dicam in ſexto cap.ſũme noſtre ſup in
ſtrumento ſocietatis. Ponitur & aliud
exemplum i lr̃a ubi obligatio ex ſolo cõ
ſenſu contrahit̃. ut in mandato . ut ecce
mãdaui tibi ut negocia mea gereres.uel
ut fundum mihi emeres . & tu mandatũ
ſponte ſuſcepiſti. certe obligatus eris mi
hi ex iſto conſenſu.& ego tibi ſi tu aliqđ
de tuo expendiſti in exequẽdo iſtud mã-
datum quod tibi feci. Et ꝙ in iſtis caſibꝰ
obligatio contrahatur conſenſu ſolo ita
ut dictum eſt.probantur in inſti.de ob.
que ex contra.naſ.in prin. Et nota ꝙ
in iſtis contractibus dicitur ꝯtrahi obli-
gatio ſolo conſenſu.quia nec ſcriptura ĩ
eis neceſſaria eſt.& per hoc differunt ab
obligatione litterarum in qua ſcriptura
ſeu uerba in eis exiguntur.fieri eñi poſ-
ſunt inter abſentes & per nuncium & ꝑ
epiſtolam & per hoc differunt ab obli-
gatione uerborum que inter abſentes fi-
eri non poteſt in qua uerba ſunt neceſ-
ſaria . ut dictum fuit ſupra in.§.uerbis.

Item neque quicquam in his con-
tractibus dare neceſſe eſt ut ſubſtan-
tiam capiat obligatio . & per hoc di

UVA. BHSC. IyR_072

differunt ab obligationibus que re contrahuntur in qbus rem īteruenire oportet ut dixi.s̄.in.§.re contr.ob. Sed uidetur ꝙ in omni contractu obligationis conſenſu inducatur.quia in quolibet cōtractu & pacto conſenſus partium reperitur.Nam & ſtipulatio in ſe conſenſum habet & mutuum & litterarum obligatō Aliter enim nulla eſſet obligatio.ut.ff.de pact.l.i.§.conuentionis. Ad hoc dicunt glo.ꝙ in iſtis tantum contractibus enumeratis in.§.iſto.ſolo conſenſu cōtrahit obligatio.nec obſtat ꝙ in aliis contractibus eſt conſenſus.quia licet in aliis ſit & eſſe debeat.non tamen ſolus conſenſus ī aliis ſufficit.imo in ſtipulatione uerba neceſſaria in obligatione litterarum littero in mutue res īteruenire debet.ſed in iſtis ſolus conſenſus ſufficit.nam elegans ueſtis eſt conſenſus que non datur niſi certis contractibus enumeratis.ſ. in.§.nr̄o conſenſu.& inſti.de ob.ex conſen.in pri. qui cum ſint fauorabiles & pingueſ & callidi leui ueſte ueſtiuntur qa ſolo ꝯſenſu.

Sed quia in.§.iſto fit mentio de mandato.& alibi in notulis de eo non tractatur idcirco aliqua de eius natura extra litteram uideamus.pauca tamen quia eiꝰ materia eſt ita prolixa ut nimis longum redderet noſtrum tractatum ſi plene diſcuteretur .reliqua autem que hic omittētur quantum dominus dederit tractabūtur etiam inſtrumento procu.in.vii.ca. ſūme noſtre ubi tractatur de mandato facto procu.ad litem & ad negocia.ſed hic de eo mandato quod negocia fit tantum tractare intendo.dicendum eſt itaqꝫ primo quid ſit mandatum.& eſt mandatum officium ab eo qui gratuito ſuſcepit exibendum.gratuito ideo dictum.quia aliaſ non eſſet mādatum.nam originē ex officio & amicicia trahit.ſi autē alias nō erat facturus contrarium. Porro eſt merces.interueniente enim pecunia reſ ad locationem potius reſpicit.ut.ff.man.l.i.in fi.& inſtitu.man.§.fi.niſi talis eſſet perſona que non conſueuerat locare operas ſuas tunc enim non locati ſed preſcriptiſ uerbis ageretur.ut.ff.de preſcrip. uer.l. ſi tibi.&.l.naturalis.§.cum do. Si tamen mandatum ſuſcipiatur gratis & dominuſ poſtea honorauerit procuratorem remunerando eum.nihilominus locum habet actio mandati.Idemqꝫ eſt ſcilicet ut locū habeat actio mandati inter procuratorē & dominum pro expenſis repetēdis a domino per procuratorem.& ut dominus repetere poſſit per actio.man.fructus & alia que ad procuratorem de ſuo peruenerunt.ſi dominus conueniat cum ꝓcuratorem de certo ſalario preſtādo remunerationis cauſa niſi ſalarium uel mercedem conuenit ne agat pro expēſis.ut.ff. man.l.idem.§.item labeo. Salariū autem ſi quidem conueniat dominus ſe daturum ſtipulatione petet conditione certi.Si autem conueniant ſine ſtipulatione & incontinenti poſt mandatum petetur ſalarium contraria mandati.Si autem cōueniat & interuallo petetur iudicis officio.ut.C.man.l.i.&.ff.eo.l.ſalarium. Et hoc quando alias & ſine iſto ſalario erat facturus.Si autem alias non erat facturus aut tale factum conuenit alias conſueuit locari & tunc eſt locatio & conductio dummodo in pecunia conſtituatur ſalarium.ut.ff.mandati.l.i.&.s̄.in prin. aut non conſueuit tale factum locari. & tunc preſcrip.uer.agetur. ut.ff.de preſcrip.uer.l.naturalis.§.at cum do. Et predicta ſunt uera quando ſalarium certum conſtitutum fuit.Si autem incertū. ſi quidem re & genere ſit incertum utputa ſi dicat dominus benefaciam tibi non petetur tunc.ut.C. mandati.l. ſalarium. Si autem incertum ſit re non autem genere utputa ſi dominus promittat equum in genere.uel promittat ꝙ faciat eum militem ſecundum lo.ualet & peti poteſt. Si autem ſalarium nullo modo fuit promiſſum procuratori uel conſtitutū & uelit procurator petere ut ſibi cōſtituatur extra ordinē officio iudicis non poteſt.

Secus in aduocato cui licet nō ſit conſtitutū petere tamen licet extra ordinē officio iudicis & conſtituetᷣ ſibi pro modo litis & facundia aduocati & fori conſuetudine.nō tamē excedere poteſt ꝗtitateꝫ

UVA. BHSC. IyR_072

C.aureorum.ut.not.ff.de ua.& extraor
di.l.i.§.aduocatos.Et eſt neceſſe ut dica
tur aduocatus quantum ad hoc ut poſſit
petere ſibi conſtitui ſalarium ꝙ.v.ann.
iura audiuerit ad minus.Et ut doctor iu
rauit eum pitia iuris iſtructum. ut.C.đ
aduoc.diuerſ.iudi.l.uenenum. Porro
id neq; tanq̃ ſalarium.neq; tanq̃ merces
petitur ꝙ dominus conuẽit procur.di-
cere in euentum litis . utputa ſi paciſcatᷓ
dominus procuratori dare medietatem
uel tertiam partem eius quod petit ab ali
quo ſi pro eo iudicari contingat.ut.C.đ
procur.l.litem.Et dicã plene.ĩ.de pact.
§.ſecunda diuiſio. Dicitur autem man
datũ quaſi mandatum.quod enim quis ꝑ
ſe facturus erat alii gerendum comittit.

Contrahitur autẽ mandatũ ſolo con
ſenſu ut.ſ.dixi & ideo iter pſentes & iter
abſentes per nuncium & per epiſtolam
ſuſcipi poteſt. Item ſiue rogo ſiue ma
do ſiue uolo ſiue alio quocũq; modo ido
neo ad exprimendam ſcientiam iſtã quiſ
ſcribat uel mittat mandati eſt actio.ut.ff
mandati.l.i. Quod autem de uerbo ego
dicitur non eſt ita intelligendum ut qui
dum taxat ammonet teneatur.ut.C.mã-
dati.l.idemq;.§. ſi quis uel qui tamen cõ
mendat. Vnde ſi ego ſcripſi cuidam ami-
co meo tali.p.ſalutem . rogo te ut com-
mendatum habeas .R. amicum meum .
& ille cui ego ſcripſi decem mutuet .R.
non tenebor mutuanti propter illa que
ſcripſi mandati actione . quia commen-
dandi magis hominem q̃ mandati cauſa
ſcripta ſunt.ut.ff.mandati.l. ſi uero non
remunerandi.§.cum quidam. uel non ẽ
ita intelligendum uerbum rogo . ut qui
tantum exhortatur teneatur. uel qui tan
tum ſuadet.unde ſi cum penes me depo
nere uelles librum tuum & ego ſuaſi tibi
ut poneres penes alium.dicendo melius
eſſet ut poneres penes.R. & tu ſic feciſti
non tenebor propterea actione mandati
tibi deponenti . ſuaſi enim tantum non
mandaui . ut .ff. de his qui nota . in-
fam.l.ob hoc.&.ff.depoſi.l.i.§.idem.põ
po. querit oportet ergo ut quis roget ea
mente ut uelit obligari ſicut de proſene
cta dicitur.nam ſi laudet nomen uel mã
det ſuſcipi modo ſtare potius intelligi-
tur q̃uam mandare unde nõ tenetur ma
dati niſi dolo calitate creditorem circũ-
uenerit.tunc ei tenebitur actio de dolo.
ut.ff.de preſent.l.ii. In dubio autem.
ideſt ubi neſcitur rogauerit quis ea men
te ut uelit obligari uel non ſicut in teſta
mentis.ita & in contractibus uerboꝝ ꝓ
pria ſignificatio eſt omittenda quam ſi
manifeſte apparuerit contrahenteſ aliter
ſenſiſſe. ut.ff. de leg.iii. non aliter &.ff.
de exercitio.l.i.§. ſi ſeruus . quot autem
modis mandatum fiat breuitatis cauſa
non dico. Sed ſcias ꝙ ex mandato du-
as naſci obligationeſ ſcilicet directa mã.
& contraria.directa competit ei qui mã-
dauit cum ceperit intereſſe eius ceterum
ſi nihil intereſt ceſſabit & eatenus com-
petit quatenus intereſt . puta mãdaui ti-
bi ut mihi fundum emeres ſi mea intere-
rat emi teneris. ſi tamen eundem fundũ
ego ipſe emi uel alius mihi emit nec ali-
quid intereſt mea.ceſſabit hec actio.& ſi
emeris fundum ut mandaui teneris mihi
ut ipſum tradas & ſi cautum eſt tibi de e
uictione mihi cedere debes . & procura
torem me in rem facies. Item debes ca
uere de facto tuo ſcilicet ꝙ rem illam em
ptam non pignoraueris uel ius aliquod
in ea non conſtitueris.ut.ff.man.ſi pro-
curator.§.fi.&.l.idemq;.&.l.de tuo.

Et eſt ſciendum ꝙ procurator qui ſu
ſcepit mandatum circa aliquid tenetur
de dolo lata culpa leui & leuiſſima de ca
ſu fortuito non tenetur.ut.C.man.l.a.p
cu.Et hoc ſm Io.Hugo.Azo.& Ac.Sed
Mar.diſtinguit.an mandatum fiat gra-
tia mandantis tantum & tunc de dolo &
lata culpa . Si autem gratia utriſq; tunc
de dolo lata culpa leui & leuiſſima.ſicut
in commodato diſtinguitur ſcilicet cu-
ius fiat ad ſciendum que in eo ueniant .
nam in eo commodato diſtinguitur an
fiat commodantis tantum . utputa com
modet quis ſponſe forte ſue uel uxori .
quo honeſtius a ſe deduceretur & tunc
dolus uenit . an fiat gratia accipientis
tantum ut communiter dolus lata culpa

UVA. BHSC. IyR_072

leuis & leuiſſima.an gratia utriuſque ut
ſi cyphum cõmodaui ut amicum cõmu/
nem inuitemus & tunc dolus lata culpa
& leuis.ut.ff.ꝯmo.l.ſi ut certo.§.uiden/
dum.&.§.interdum. Contraria autẽ
mandati competit proc.cum compleuit
mandatuꝫ iniunctũ.Si ergo mandauero
tibi ut fundũ mihi emeres & emiſti ẽt ſi
nondum precium ſoluiſti ages mecum
mandati ut ſuſcipiam obligationem qua
teneris uenditori.nam & ego tecum age/
re poſſum ut cedas mihi emptionẽ. Et
ad hoc ut quis contraria agat neceſſe eſt
ut diligentes fines mandati cuſtodiat. Si
autem aliquis excedat omnino eos utpu/
ta mandaui tibi ut emeres domum Mar/
tini & tu emiſti domum.R.nullo modo
ageſ ꝯtraria.ſꝫ teneris mihi directa.ſi aũt
emeres domum.M.ut dixi & ego taxaui
tibi precium.ſi dederis amplius nõ ages
pro ſuperfluo mandati.nec etiam nego/
ci.geſt.etiam ſi utiliter feceris quia prohi
buiſſe uideor ne des ultra.ut.ff.de nego.
geſt.quia aliena.§.libertas.&.C.de neg.
geſt.l.ultima.mius autem ſi dederit ages
quia uideor tibi mandaſſe ut minoris pre
cio emeres ſi poſſes.ſed econtra ſi man/
dauerim ut rem meam uendas pro decẽ
uideor mandaſſe. ut uendas pro maiori
precio ſi potes.Minori autem ſi uendas
mihi non preiudicas.nam ſi ab emptore
petas rem non obſtabat exceptio niſi re/
liquum quod deeſt mãdato meo preſtes
& indempnem me per omnia conſerues.
& probatur hoc.ff.manda.l. propterea.
&.l.ſed proculus.&.l.diligenter & inſti.
de manda.§.is qui. Item ſcias ꝙ procu
rator agit contraria ad impẽdia licet mã/
dator minus erat expenſurus.ut.ff.man/
da.l.inter cauſas.§.impendia. Quod
autem procurator amiſerit latrocinio
uel naufragio uel alio caſu fortuito. dũ
ibat pro negociis domini.non ueniet in
actionem contrariam. ut.ff. mandati.l.
inter cauſas.§.non omnis licet de curia/
litate.§.ille.ut dicunt glo.ſeruari non cõ
ſueuerit a barbaris.quia damna talia ſuo
procura.reficiunt. Item ſumptus quoſ
fecit procurator uel circa fructus domi/

ni colligendos.uel circa aliam rem utilẽ
uel neceſſariam per hanc actionem con/
trariam deducet.Sed ſi uoluntarie expen
dit .ut quia fecit fieri uel picturas per/
mittitur ei auferre ſine leſione domini ni
ſi dominus rationem illius ſumptus ad/
mittat ideſt niſi tantum dare uelit q̃tum
habere poſſet illis abraſis.ut.ff.mandati
.l.idemq;.§.idem labeo .&.ff.de rei.uen/
di.l.in fundo. Item ſi ſumptus ad ui/
cturas fecerit dum exercuit in predio do
mini reputare poterit hos ſumptus. niſi
ſalarium fuerit ei datum pro ſumptibus
& conuenerit ut ſumptus faceret de ſuo
ad hec itinera hoc eſt de ſalario. ut pre/
allega.§.idem labeo.Sed quid ſi quando
ſalarium non fuit ſibi datum pro his ſum
ptibus.ſed iſte procurator qui eques iuit
erat ruſticus quidam qui non conſueuit
ire eques.uel quid ſi prope erat locus ad
quem iuit.Reſpondent gl.tunc non cõ/
petere.ſibi actio cum conſuetudo ſua ſit
ſeruanda.ut.C. ar.ff.de pignor. actio.l.
uel uniuerſorum. Vltimo nota ꝙ man
datum finitur ex parte mandantis re inte
gra morte eius contingente.ut.C.de mã.
l.mandati.niſi eſſet tale mandatum . ni/
ſi eſſet tale mandatum quod conciperet
poſt mortem.ut ſi aliquis mandauit fieri
monumentum. ut.ff. mandati.l.ſi uero
non remunerandi.§.fi.Si tamen mortuo
illo qui tibi mandauerat cum tu ignora/
res eum mortuum eſſe executus fueris
mandatum nihilominus mand.habebis
actionem. alioquin iuſta & probabilis
ignorantia tibi damnum afferet . quod
eſſe non debet.ut.ff.inſtitu.de manda.§.
ſed utilitas. Item finitur reuocatione
mandantis ſi faciat eam re integra.ut in/
ſtitutio. de manda.§. recte. Poteſt enim
mandans penitere mandati. Vnde ſi ſer/
uum tibi tradidero ut eum manumittas
poſt mortem meam penitentia accepta
ſeruum recuperare uelim poſſum.ut.ff.
mandati.l.inter cauſas.§.ſi ſeruum. Itẽ
ex parte mandatarii finitur mandatum
morte eius re integra.ut inſtitu.de man.
§.item ſi adhuc.&.ff.mandati.l.iter cau
ſas in principio. Item renunciatione

UVA. BHSC. IyR_072

mandatarii que eſt facienda re integra.ſ. ubi integrum ius mádatarii ſeruetur ex plicandi eandem rem per ſe uel per aliū quod ſi non fecerit redundat in eum cau tio qui ſuſcepit mandatum niſi iuſta in teruenerit cauſa.quare non renunciaue rat mandatarius tempeſtiue.ut ſi preten dat excuſationem circa in tempeſtiuam renunciationem infirmitatis uel capita lium inimiciciaꝝ uel excuſationem alia rum cauſarum iuſtarum.ut inſti.de má. §.man.&.ff.man.l.inter cauſas.§.man datum.Sed cū ſit facta mentio.ſ.ꝙ mor te mandatoris uel mandatarii re integra finitur mandatum. Quero quando di citur re integra Glo. reſpondet ſi erat ꝓ curator ad cauſas ante litem conteſt.res dicetur integra.ut.ff.de iuriſ.om.iudi.l. & quia.Si autem ad negocia erat procu rator poteſt conſiderari ſi aliquid cepit uel paramenta fecerit.ut patet.ff.de pol lici.l.i.§.cepiſſe.&.ff.de condi. ob cau. da.l.ſi pecunia. ut tunc res non dicatur integra. Et ex tunc reuocari non poteſt nec ei ſit officium ſuum damnoſum.ut. C.de fur.l.ſi ſerruus communis.§. ꝙ ue ro.Si autem non cepit aliquid uel para menta non fecerit tunc res dicatur inte gra & reuocari poſſit per ſententiá man datoris.ut.ſ.dictum fuit.

Item aliquando contrahitur obligatō pure.

Ictum eſt ſupra de tribus diuiſi onibus obligationum.Sequitur uidere de quarta que talis eſt.

Obligationum alia pure.alia in dié.alia ſub conditione.contrahitur. Primo de pura.Secundo de illa que i diem fit. Ter cio de illa que ſub conditione contrahi tur eſt uidendum. Pure contrahitur obligatio quando non apponitur dies in quem ſolutio fieri debeat.nec etiá appo nitur conditio ſub eius euentu cuiꝰ obli gatio effectū capiat.ut ſi dico ꝓmittis.x. ex cauſa mutui.& tu reſpondes ꝓmitto. hic non eſt dies appoſitꝰ in qué differri deat ſolutio non enim ꝓmittis in dié pa ſcatis.quia tunc eſſet obligatio in diem. ut infra patebit. Item nō dico promit tis ſi papa ueniet ex aſia.uel cū papa ue niet bono.tunc enim eſſet conditionalis ut.j.patebit. Sic ergo cum non eſt dies inſerta uel conditio appoſita.obli. tunc pure contrahitur.ut.ff.de uer.ob.§. om nis. Viſo que ſit pura ob.uidendum é de eius effectu.Et eſt ſciendum ꝙ in ob ligatione pura ſtatim cedit dies.i. ſtatim eſt debitor promittenſ. Item ſtatim ue nit dies.i.continéti petere poſſū ego cre ditor.ſed hoc uerbū ꝙ ſtati petere poſſū ñ é ita praue intelligendū ut creditor de beat ire cū ſacco paratus. ut.ff.de ſolut. l.qđ dicimus.ſed aliquod ſpaciū puta.x dierum dandum debitori.ut ar.ff.de cō ſti. pecu.l.promiſſor.ſic etiam fere iuris conſuetudo ubiqꝫ interpretatur ut infra x.dies fiunt precepta a poteſtate & a iu dicibus.que cōſuetudo eſt bona legum interpres.ut.ff.de legi.& ſena.con.l.ſi đ interpretatione.& quod dictum eſt in ſti pulatione pura ſtatim creditorem pete re poſſe poſt aliquod tempus.i. poſt.x. dies.intelligas uerum eſſe niſi ratiõe lo ci in ſtipulatione appoſiti petitio differa tur in aliud tempus.ſi enim cū Bononie eſſemus dicam promittis dare.x.in An glia.& tu reſpondeas promitto.non ſta tim petere poſſum poſt.x. dies ratiõe lo ci in quo ſoluere promiſiſti qui multū diſtat a loco iſto in quo fuit facta ꝓmiſ ſio habebis tantū tépus infra quod com mode ire poſſis in Angliá & mihi ſatiſfa cere.certū tñ tempus determinabit a iu dice infra quod ire debeas q iudex in té pore iſto ſtatuendo exſtimet quanto tpe diligés paterfa. facere poſſet illud qđ tu in Anglia facere potuiſti aliaſ promiſiſti ut neqꝫ tñ diebꝰ ac noctibus & omni té pori concepta iter cōtinuare cogaī.ſed nec tam delicate progredi debeat ut rep henſione dignus appareat.ſed habita ra tiõe temporis etatis ualitudinis & ſexus cum ad id agat. utꝉ & mature perueniat i.eodem tempore quo pleriqꝫ eius condi tionis homines ſolent peruenire ut.ff.đ uerbo.obli.l.interdum in prin. Item

n1

UVA. BHSC. IyR_072

in diem fit obli.cum adiicitur in ea dies
quo pecunia ſoluatur.ueluti ſi dicam ꝓ
mittis.x.aureos in diem ſancti Michaelis
& tu reſpondeas promitto certe iſta obli
gatio eſt in diem.quia adiectus eſt dies i
quo habet fieri ſolutio.ut inſti.de uerb.
ob.§.in diem.& ꝙ dixi ſi eſt dies inſerta
tunc in diem eſt obli.intelligendum eſt
de die ſolutionis.non enim ſi apponitur
dies in qua promiſſio celebratur tota die
ut noſtri tabelliones faciunt.dicunt eni
die tertia intrante medio talis promiſſit.
x.ex cauſa mutui.P.reddetur propterea
ob.in diem nam dies in quo contractus
celebrantur tabelliones in inſtr̃o publi
co neceſſe habent ponere.ut in auten.ut
preponatur nomen Imperatoris in prin.
nec fiet ob.propterea in diem.ſed ſi adii
ciatur dies in qua ſolutio fieri debeat tũc
in diem contracta dicetur ob.ut prealle.
§.in diem. In iſta autem obligatione i
diem ſtatim cedit dies.i.ſtatiꝫ eſt obliga
tus promittens & ſtati deberi incipit qđ
promiſſum eſt.nam ob.incontinenti eſt
contracta.& certum eſt eum debitorem
eſſe.ſed non ſtatim uenit dies.quia licet
obligatus ſit ſtatim non tamen eo ante di
em appoſitũ peti poteſt.ut.ff.de uer.ob.
l.cedere diem imo nec eodem die quo ſti
pulatio concepta eſt peti poteſt.quia to
tus is dies arbitrio ſoluentis tribui debꝫ
nec enim certum eſt eodem die in quo ꝓ
miſſum eſt datuum nõ prius q̃ is ꝑtereat
ut inſti.de uer.obli.§.in diem.Et qui an
te diem ſtipulatione conceptum peteret
penã quidem talem patitur ut ex eius ce
leri petitõne inducie aduerſus eum dupli
centur.ut inſti.de excep.§.hodie. Sed
hic quero ſi quidam debet mihi ex cõtra
ctu aliquo pecuniã uel aliam rem in diẽ
puta ſancti Michaelis.cum nõ niſi adue
niente die.imo nec in ipſa die petere poſ
ſum differat debitor ſoluere pecuniã tota
die ſãcti michaelis uſqꝫ ſero.& ueniat po
ſtea de nocte.ante tamen mediam noctẽ
& offerat pecuniam uel rem debitam ad
ſoluendum.an audiatur.ita ꝙ propter ta
lem oblationem excuſetur ab intentu ſi
res aliquo modo pereat quaſi non fuerit
in mora ſoluendi.cum per eum non ſte
terit quo minus non ſolueret rem debi
tam & uidetur ꝙ ſic ex quo uẽit ante me
diam noctem ſequentem diem ſancti Mi
chaelis.quia & tali hora ueniendo de die
uenire uidetur cum dies incipiat in me
dia nocte & ſequentis noctis media ꝑte fi
niatᷣ.ita ꝙ ea q̃ fiũt his.xxiiii.horis ideſt
duabus dimidiatis noctibus & luce me
dia de die facta eſſe uidentur.ut.ff.de fe.
l.more romano.Sed dicendum eſt circa
hoc ꝙ qui debet ex contractu pecuniam
uel rem aliquam & uelit de nocte ſolue
re offerendo quod debet.non propterea
excuſetur licet offerat & paratũ ſe dicat
ſoluere quoddã.quia denunciatio & ſolu
tio congruo loco & tempore fieri debet
quod in preſenti queſtione nequaq̃ fieret
quia in contractibus tacite uidetur actũ
quod in die lucis fiat ſolutio.ergo pro ex
preſſo haberi debet.ut.ff.ſi cer.pet.l.cũ
quid.&.ff.đ ſolu.l.ſi ſoluitur.& ſicut de
neceſſitate offerat & ſoluere uelit non ui
detur congruo loco ſoluere uelle ſi cre
ditor accipere nolit. Et exquo cucur
rit hec materia circa diem.ſciendum eſt
ꝙ duplex eſt dies.ſcilicet naturalis & ar
tificialis. Naturalis eſt qui ſemper ha
bet uigintiquattuor horas ut dicunt phy
ſici.& in iure.ff.ad.l.iul.de adul.l.capi
te.&.ff.de uſur.l.idemqꝫ.& incipit ſecun
dum Romanos in media nocte & protẽ
ditur ad aliam mediam noctem.ut.ff.de
feri.l.more romano.Et multa negocia
expediri poſſunt in tali die naturali & ua
lent ac ſi in die lucis fient.ut pacta & cõ
tractus que pacta ſi fiant in nocte ualent
ac ſi in luce facta fuiſſent.ut.C.de tran
ſact.l.non minorem. Item & teſtamẽ
ta fieri poſſunt in die naturali qui conti
net duas medias noctes & unam diem lu
cis ut dixi.& tantum ualent facta de no
cte que dicitur dies naturalis ac ſi in die
lucis fieret.ut.ff.de teſta.l.ad teſtium.
§.ſi poſſem unde ſi tabellio uocetur de
nocte ad contractum ſeu pactum uel te
ſtamentum ſcribendum ſecure poteſt ta
lia notare.quia non minorem optinent
auctoritatem q̃ in die lucis fierent.Et qñ

UVA. BHSC. IyR_072

uocatur de nocte ad talia conſideret an preterita.ſit media nox.& tunc diem apponat in medietate noctem illam ſequentem in inſtrumento ſuo.aut non preteriit & tunc diem preteritam immediate ante noctem illam apponat dicendo die tali ꝛc.nam licet de nocte fuerit dicere poteſt in inſtrumento tali die. quia die naturalem illud tempus appellamus ut ſupra dixi. Item & ſm do.Ioa.ſi aliquis habeat dilationem a iudice . ut preſentet ſe coram eo tali die uel pignora det ī cōmuni tali die & ſimilia.poteſt ſe preſentare uſq; ad mediam noctem illius diei.

Eſt & dies quidam qui dicitur artificialis & incipit ī mane & durat uſq; ad ueſperas ſm romanaꝫ eccleſiam.ut in hymno beati Ambroſii. Lucis creator ꝛc. ibi qui mane iunctum ueſperi diem uocari precipis.& in prin.ueteris teſtamenti.ibi & factum eſt ueſpere & mane dies unus. & in tali die artificiali uoluerunt iura q̄dam expediri que de nocte fieri non poſſent.ut eſt ſententia que de die lucis eſt ferenda.ut in auten.de iudicibus.§.ſedebunt. Item ſolutiones de die lucis fieri debent cum hoc agi inter contrahentes uideatur.ut.ſ.proxime notaui.

Sub conditione.

Vedam ſunt ob.que ſub conditione fiunt.ut eſt quando confertur obligatio in aliquem caſum futurum qui habet ſe ad eſſe & non eſſe . utputa ſi dicam promttis dare.x.aureos ſi talis erit papa uel ſi nauis ueniet ex aſia ideſt ſi uenerit de tali prouincia.& tu reſpondeas promitto.uel ſi dicam promittis.x.cum talis erit papa.& tu reſpondeas promitto.in caſibus talibus dicitur obligatio contrahi ſub conditione nam tales caſus habent ſe ad eſſe.quia poteſt eſſe ꝙ ille erit Papa. Item nō ad eſſe. qa forſan nunquam erit papa.ut hec probátur in inſti.de uerb.obliga.§.ſub conditione. Et nota ꝙ quantum ad conditionem faciendam non refert dicat promittis ſi talis erit papa.uel cum talis erit papa.Nam hec dictio ſi & cum faciunt obligationem conditionalem.ut.ff.de condi.inde.l.qui promiſit.quandoq; tamen inter iſtas dictiones refert.ut in ſtipulatione promittis ſi uolueris.uel promittiſ cū uolueris.nam prima inutilis.ſecūda utilis.ut.ff.đ uerbo.obli.l.certiſſimis.& notat.ſ.e.§.uerbis contrahitur obligatio.

Et circa promiſſionem ſub conditione factam ſciendum eſt ꝙ ante euentum cōditionis non cedit dies ideſt non eſt obligatus promittens nec etiam uenit dies nihil peti poteſt.ut.ff.de uerb.ſig.l.cedere diem.ſed ſuſpendit talis promiſſio conditionalis.& expectatur ut ſi conditio exiſtat in continenti poſt euentum conditōnis incipit eſſe obligatus promittens & peti ab eo poteſt.Si autem deficiat ꝯditō ita ꝙ ammodo exiſtere non poſſit tunc euaneſcit ita ꝙ in ea utriuſq; nō tenet nec uenit dies.Et nota ꝙ ex promiſſione cōditionali eſt tantum ſpecies in debito. & in eam etiam ſpeciem tranſmittimus in heredes noſtros ſi prius q̄ conditio exiſtat mors nobis contingerit.unde ſi promittis.x.mihi ſub conditione.& ante aduentum conditionis ego moriar. & poſt mortem meam conditio exiſtat te obligatum habebunt heredes mei.& a te petere poterunt.ut inſti.de uerb.oblig.§.ex conditionali.Secus in legato cum hereditate ſub conditione relictis . Nam ſi aliquid mihi legat aliquis uel me heredē inſtituit ſub conditione.& ego ante euentum conditionis decedam non tranſmitto ad ſucceſſores meos illud legatum uel hereditatem ſed remanet apud ſucceſſores illius qui mihi reliquerat uel penes ſubſtitutum uel coniunctum ſi mihi in illo legato uel hereditate erat aliquis ſubſtitutus uel coniunctus. ut.C. de cadu.toll.l.una.§.ſi autem. Et eſt ratio quare in promiſſione conditionali tranſmittitur ſpes ad heredes ſed in legato uel hereditate non quia in ſtipulatione interuenit factum ſtipulatoris uolentis ſibi proſpicere & ſicut heredi.ut.ff.de probat.l.ſi pactum.qđ in legatario uel herede ſub

UVA. BHSC. IyR_072

conditione iſtituto non eſt quorum nul/
lum factum interuenit. Quod uero di/
ctum eſt ꝙ in promiſſione conditionali
ante euentum conditionis non cedit dies
nec uenit ſed ſuſpenditur uerum eſt ſi cō
ditio apponatur de futuro. nam ſi condi
tio apponeretur que ad preſens tempus
uel preteritum tempus referreret̄ . tunc
non eēt in pendenti. Sed aut ſtatim infir/
ma eſſet obligatio aut ſtatiʒ ualeret & nō
differretur. ueluti ſi petrus fuit poteſtas.
uel ſi Martinus eſt conſul dare ſpondes.
nam ſi ea ita non ſunt mihi ualet promiſ
ſio. Si autem ita ſe habent ſtatim ualet
que enim per rerum naturam certa. ſunt
ideſt per naturaleʒ curſum nature ꝑ quē
ſola preſentia & preterita certa ſunt non
moriātur obligatōnes. licet apud nos cō
trahentes incerta ſint. ut proba. inſtit. de
uer. ob. §. conditionales. &. ff. ſi cer. pe. l.
cui ad preſens. &. l. itaqꝫ. Item ſi de fu/
turo apponatur conditio tamen certum
eſt eam extinctam non erit ī pendenti ob/
ligatio. nec talis conditio moratur ob. ue
luti promitto. x. ſi moriar quo caſu uidet̄
pure facta promiſſio. ſed tamen licet hoc
caſu incontinenti ſit obligatus promittēs
& pura uideatur promiſſio & non con/
ditionalis. tamen in diem eſt quantū ad
hoc ut agi ante diem mortis non poſſit.
ut no. ff. de noua. l. ſi pupillus. §. qui ſub
conditione. &. ff. de condi. indebi. l. nam
&. l. ꝙ. & in inſti. de inutil. ſtipul. §. ita au
tem. &. ff. de bo. aucto. iudi. poſſide. l. he/
reditariam.

Item uitiat̄ ſtipulatio ratione interualli.

Ictum eſt. ſ̄. de obligationibꝰ &
ſtipulationibus utilibus. uerum
quia ſtipulationes certis de cau/
ſis uitiantur & inutiles redduntur. & cō/
traria iuxta ſe poſita melius & clarius elu
ceſcunt. ideo uiſo de utilibus. ſequitur de
inutilibus uidere. uitiantur autem ſtipu/
lationes multis modis. ut legitur in inſti/
tu. per totum. de quibus aliqui ponunt̄
hic in noſtra ſumma. Et primo ſciendum
eſt ꝙ uitiatur ſtipulatio ratione interual/
li poſiti inter reſponſionem unius & iter/
rogationem alterius. nam ſi ego interro/
go promittis. x. & tu anteq̄ reſpondeas di
uertas ad alia negocia extranea. uel po/
ſtea reddeas & ex interuallo reſpondeas
promitto licet eadem die. non ualet ſtipu
latio. ut. ff. de uer. ob. l. continuus. in pri.
Et ꝙ dictum eſt ꝙ ratione interualli ſti/
pulatio uitiatur intelligēdū ē de magno
interuallo ſcilicet quando interrogatur.
& anteq̄ reſpondeat diuertit ſe ad alia ex
tranea negocia. Modicum enim inter
uallum ut ſi interrogatus uadat & incon
tinenti redeat ſine magno & longo inter
uallo & non interueniēte aliquo actu ex
traneo reſpondeat non uitiaret ſtipula/
tionem. Item & aliquod momentum
nature interuenire poteſt inter reſpondē
tem & interrogantem. nec propterea ui/
tiaretur ſtipulatio. ut hec probantur pre
allega. l. continuis. in princi. &. ff. de uer.
obliga. l. i. §. qui preſens. Vltimo in fi.
illius. §. ſciendum eſt. ꝙ in ſtipulatione
qualibet debet interrogatio unius prece
dere & reſponſio alterius incontinenti
ſequi. ut inſti. de uer. obliga. in princip.
Ex quo colligitur ꝙ mutus ſtipulatō/
nes contrahere nō poteſt. quia in ea uer/
ba exiguntur. nam ſtipulatio fieri habet
utroqꝫ loquente quod mutus facere non
poteſt. & ideo ſtipulatō celebrare nō po
terit. Item colligitur ex ſupra dicto ꝙ
ſurdi ſtipulari non poteſt. nam licet poſ/
ſet loqui & ſic interrogare & reſpondere
tamen exaudir̄ non poteſt quod in ſtipu
latione requiritur ſcilicet ꝙ interrogans
audiat uerba reſpondentis & econtra qd̄
ſurdus facere non poteſt. & ſic nec ſtip.
contrahere per quod apparet ꝙ hic intel
ligitur de illo ſurdo qui omnino non au
dit non autem de ſurdaſtro. i. tardo ad
audiendum quia exquo audire poſſet li
cet tarde ſtipulationem facere poſſet.
Item colligitur ex eo quod ſupra po/
ſitum fuit. ꝙ infans ſtipulari non poteſt
quia fari non poteſt. nam dicitur infans
ideſt fari non ualens. & ſic dicatur ꝙ in/
fans loqui poſſit. reſpondeo non cum in
tellectu qui intellectus requiritur in ſti.

UVA. BHSC. IyR_072

contrahenda.ut inſti.de uerb.obli.§.ſed
hec ſolénia.Et ideo infans ſtipu.celebra
re non poteſt.& probatur de iſtis tribus
perſonis.ff.de uer.ob.l.i.& inſti.de inu.
ſti.§.mutum.&.§. pupillus. Item ex
eo qď dictum fuit ꝙ incontinenti ſequi
debet reſponſio ad interrogationem.col
ligit̃ ꝙ ĩter abſẽteſ ſti.fieri ñ põt.qa abſẽſ
ad ĩterrogationẽ incõtinenti non poſſet.
dare reſponſionem.ut inſti.de inuti. ſti.
§.item uerborum obligatõ. & intelligas
de illis qui ſunt tantũ abſentes ut ſe exau
dire non poſſint.nam ſi quis eſſet intan-
tum uel aliquantulum a remotis & cla-
maret intantum ꝙ audiretur ualeret ſti.
ut.ff.ad ſilli.l.i.§.eodem iecto. Sʒ hic
quero ſi in aliquo inſtrumento facto in
ciuitate Bono.in aliqua certa die reperia
tur ꝙ.Pet. per ſti. promiſit.R.x.& ego.
P.uelim iuuare a tali promiſſione allegã
do ꝙ illa die non fui in ciuitate Bono.
uel quia aduerſarius meus.R.illa die nõ
fuit in ciuitate Bono.& ſic non ualuit ſti.
quia inter abſentes fieri non potuit. an
ſufficiat mihi hoc dicere uel talem exce-
ptionem opponere ut ex tali promiſſiõe
non tenear.Reſpondeo non propter p̃-
ſumptionem inſtrumẽti publici cui cre-
ditur ſine alio amminiculo in quo conti
netur me preſentem fuiſſe.unde niſi pro
bem per ſcripturam aliam meliorem &
magis fidedignam. uel per teſtes ydone-
os illa die tota me uel aduerſarium meũ
fuiſſe in aliquo loco ita remoto ꝙ nõ po
tuerit uenire eadem die bon.credetur il-
li ſcripture que dicit ꝙ die tali me exiſtẽ-
te in ciuitate bon.promiſi.x.R.ne detur
materia litium contentionis hominibus
ut inſti. de inuti. ſtip.§. item uer.ob.
Sed nunquid duo teſtes hoc probantes.
ſ.alterum contrahentium abfuiſſe ſuffici
unt. Reſpondet glo.ſic. ut.ff.de teſti.l.
ubi. Sed non ne inſtrumentum uicem
duorum tenet.ut.C.de fid.inſtru.l.in ex
ercendis. quare uidetur ꝙ in dubio pro
inſtrumento ſtetur ſi non directe contra
dicitur inſtrumento ſed per obliquũ.ſ.
ſe fuiſſe in ſcriptura quadã fcã rome.uel
ut teſtis uel ut ꝯtrahẽs ubi uero directe
ꝯtra ſcripturã dicitur plures q̃ duo exi-
guntur.ut.ff. de teſti.l.iii.ibi alias nume
rus ꝛc.uel dicas hic exigi tres ſ͛m Acu.l.
iiii.ſ͛m Az. Sed quid ſi proferant̃ due
ſcripture una que dicit ſtipulatorẽ fuiſſe
Bononie alia ratione eadem die. Reſpon
deo bonus uir uideat cui potius ſit cre-
dendum.ut.C.de contrah.ſtipu.l.opti-
mam in fi.Quod ſi iudex uidere non po
terit cui ſcripture ſit magis ſtandum neu
tri credet.ut.C.de fide inſtru.l.ſcriptu-
re. Et quia occurrit mihi hic materia de
ſcripturis ad inuicem cõtrariis ꝓductis.
ſciendum eſt ſi producantur due ſcrip-
ture contrarie. quarum una eſt publica
& altera priuata.ſtatur publice tanq̃ di-
gniori.ut.C.de contrah.ſtipu.l.optimã
in fine.Si autem ambe ſint publice. aut
producuntur ambe ab una parte tantũ
aut una ab una.& alia ab alia pte. Si ab
una tãtum parte ſi quidẽ ſint ſibi dirctõ
contrarie. ut ſi produco inſtrumentum
unum in quo dico me uſufructuarium.
& poſtea oſtendo aliud in quo dico me
proprietarium eodẽ tempe.iſta enim ſũt
directo contraria. nam directo ſequitur
ſi uſufructuarius ergo non proprietariꝰ
& econtra.ſi ergo ſum proprietarius nõ
poſſum eſſe uſufructuarius eodem tem-
pore formali uſufructu cum res mee mi
hi ſeruire non poſſunt.ut patet ex diffi-
nitione uſufructus.ut inſti.de uſuf.i pri
ci.tunc ſibi ad inuicem obligant & neu-
tri creditur. Si autẽ non directo ſed p
obliquum ſint ſibi aduerſe ſcripture pro
ducte ab eadem pte.ut ſi ꝓduco quoddã
inſtrumentũ in quo ꝯtinet̃ ꝙ.x.mihi ꝓ-
miſiſti dũ eſſemus bononie. & aliud qď
dicit te promiſiſſe .x. dũ eſſemus Rome
& habeãt eandẽ diem. nam iſta cõtraria
ſũt per quoddã obliquũ neutri ſtat̃.Idẽ
etiam eſt ut neutri credatur ſi ab una pte
tantũ ꝓducant̃ ſcripture diuerſe.licet ñ
ſint ſibi aduerſe ſeu ꝯtrarie nec directe.
nec p obliquũ. ut ſi ꝓfero inſtrumentũ
in quo ꝯtinet̃ me ſolũmodo emiſſe.alid'
in quo cõtinetur ꝙ cũ uxore mea eandẽ
rem emi & eadẽ die pluribus p̃ſentibꝰ te
ſtibus.uel produco unũ in quo cõtinet̃

UVA. BHSC. IyR_072

me emiſſe. in alio continetur donatū eſſe eodem die. certe non eſt ueriſimile. & iō neutri credať. ut hec ꝓbantur. C. de fid. inſtru. l. ſcripture. non tamē ſunt ſibi aduerſe ſeu contrarie in ꝑdicto caſu ſed diuerſe ſunt tales ſcripture. Si autem ſcripture ſibi contrarie ꝓducuntur non ab eadem parte tantum ſed ab una parte & ab altera tūc ſtatur digniori ideſt ei que magis eſt ſine ſuſpitione & raſura. ut. C. de contra. ſtipu. l. optimam in fine. ꝙ ſi utraq; pars & iudex non poſſit colligere que ſit dignior. tunc forſan ſm Azo. credet pro reo ar. ff. de teſti. l. ob cauſam. §. ſi. ſm Acur. uř ꝙ neutri ſit credendū per l. preallega. C. de fide inſtru. ſcripture. ut ſ. dixi. quid autem in teſtibus ab una parte tantum uel a diuerſis productis. & contraria ad inuicem dicentibus non dico hoc ſed deo dante dicam in nono cap. in rubrica de teſtibus.

Item inutilis eſt ratiōe diſſenſus. ꝛc.

N iſto. §. ponitur ſecundus modus per quē ſtipulatio uiciať & inutilis reddiť. Circa quod ſciendum ꝙ ſicut conſenſus in idē in ſtipulatione uerbis adhibitis reddit ſtipulationem utilem & efficacem. ſic & diſſenſus inutilem & inefficacem facit ſtipulationem Vnde ſi interrogo promittis bouem. & tu reſpondeas promitto equū non ualet ſtipulatio ratione iſtius diſſenſus. nam ad id quo interrogatio. eſt facienda reſponſio alioquin inutilis eſt ſtipulatio quandoq; in totum quandoq; in ꝑtem. ut iam. ĵ. patebit. & probať in inſti. de inuti. ſtipu. §. preterea. Et ad hoc ut liqueat materia huius. §. diſtinctione tali utaris. quia quādo diuerſitas ſeu diſſenſus eſt in ſtipulatiōne aut illa diuerſitas illico placet ſtipulatori aut non. Si diuerſitas incōtinenti placet ſtipulatori bene ualet quomodocunq; ſit diuerſitas. unde ſi dico promittis bouem. & tu reſpondeas promitto equū. & ego incontinenti dico bene placet ualet ſtipulatio. tunc enim alia ſtipulatio de ꝑſumptione legis contracta eſſe uideť ad equum de quo reſponſum dediſti licet ueritate & ſubtilitate iuris inſpecta ſecunda ualere non deberet. cum non preceſſerit interrogatio talis. qualem reſponſionem declarat. preualet tamen preſumptio legis. ut ualeat. ut ſupra dixi. ut probatur. ff. de uerbo. obligatio. l. i. §. cum dicitur. ſi autem diuerſitas non placet ſtipulatori. aut eſt diuerſitas in quantitate. aut in qualitate. aut in ſpecie. Primo caſu quando eſt diuerſitas in quantitate ſtipulatio nullo modo ualet. ex quo diuerſitas non placet ſtipulatori. ut ecce ego interrogo pure promittis decem & tu reſpondeas ſub ꝯditiōe ꝓmitto ſi papa ueniet Bononie uel econtra ſi interrogo ſub conditione. & tu reſpondes pure. certe hoc modo dicitur diuerſitas eſſe in quantitate ſtipulationis. ex qua diuerſitate ſtipulatio in totum uitiatur. ut modo dixi. ut. ff. de uerbo. obligatio. l. i. §. ſi quis ſimpliciter. & inſtitu. de inutili. ſtipulatio. §. preterea. in auten. ſi ille pure. ꝛc. In ſecundo caſu ſcilicet quando eſt diuerſitas in qualitate ualet in eo qui conſonat ſiue detrahat ſiue adiiciat in illo. unde ſi ſtipulor a te. xx. & tu reſpondeas. x. promitto diſcordamus in quantitate & tamen ualet ſtipulatio in eo ꝙ conſonamus ſcilicet in decem idem eſt ſi tu reſpondeas ad interrogationem meam. ut ſi interrogo promittis. x. & tu reſpondeas promitto. xx. ualebit in eo ꝙ conſonamus ſcilicet in decem. nam ſi mihi interroganti decem tu reſpondeas. xx. bene uideris reſpondiſſe ad decem. & . xx. inſunt decem. nam in maiori quātitate ſemper ineſt minor. ut probatur. ff. de uerbo. obligat. l. i. §. ſi ſtipula. In tertio caſu ſcilicet quando eſt diuerſitas in ſpecie. aut promittitur una ſpecies pro altera. & tunc non ualet. utputa interrogo promittis bouem. & tu dicas promitto aſinum uel dico promittis tunicam. & tu dicis promitto librum. Hec dicitur eſſe diuerſitas in ſpecie. quia una res pro altera promittatur ex qua diuerſitate ſtipulatio uitiatur. ut inſtitu. de inutil. ſtipulatōne. §. ſi. de alia. aut alia adiecta ē & ita copulatiue

UVA. BHSC. IyR_072

utputa dico promittis bouem & aſinum & tu alium adiicis tunc ualet in illa de qua interrogaui.non autem in adiecta·ſi autem plures res ſtipuletur quis ſimul. tunc aut copulatiue fuit facta interrogatio.aut diſiunctiue.Si copulatiue utputa promittis bouem & capram tunc ualet i eo qd' reſponſum eſt.unde ſi reſpondeas promitto bouem capram & aſinum. ad omnes teneris.Idem & ſi ſimpliciter reſpondeas promitto & ſi ad unam ſpeciem tantum redeas ad bouem & ad aliam tantum teneris & ita ualet in eo quod reſpõſum eſt. Si aũt diſiunctiue eſt facta interrogatio.ut ſi dico promittis bouẽ aut aſinum.aut dico promittis bouẽ uel aſinum.tunc ſiue ſimpliciter reſpondeas ꝑmitto ſiue ad utrũq; ualet etiam in utroq; unum tantum dando ab alio liberatur promiſſor.& habet iſte ꝑmiſſor electionem dandi illum quẽ uult.nam in alternatiuis ꝑmiſſoris eſt electio. ut.ff.de iure do.plerũq;. ſi uero ad unã ſpeciem tãtum reſpondeat. utputa ad bouẽ non ualet etiam in ea.licet in ſũmis non uitietur alternatiua ſi reſpondeas ad unã tantum utputa ſi dicam ꝑmittis.x.uel.xx.hic.n. & ſi.x.reſpondeas recte reſponſum eſt. ut ꝓbatur.ff.de uerb.ob.inter ſtipulatorem.§.ſi ſtipulante.&.l.i.§.ſi quis.

Item inutilis eſt ſtipulatio contracta ſuper impoſſibili conditione.

N.§.iſto aſſignatur terti⁹ mod⁹ p queȝ ſtipulatio reddit̃ inutilis Circa quẽ.§.breuiter eſt ſc iẽdũ ꝙ ſi ſtipulatio uel alius contractus fiat ſuper impoſſibili conditione que i faciẽdo conſiſtit uitiatur ratione illius conditionis impoſſibilis appoſite.utputa ſi dicam promittis.x.ſi digito celum tetigero & tu reſpondeas promitto. iſta enim ẽ facta ſub ꝯditiõe impoſſibili.qa impoſſibile eſt ꝙ quis celum digito numq̃ tangat.

Si autẽ in non faciendo apponat̃ impoſſibilis ꝯditio nõ uiciaret ſtipulatõem utputa ſi dicã digito celũ nõ attigero dare.x.ſpondes. Nam talis ſtipulatio pure facta intelligitur.ideoq; ſtatim peti põt ut hoc probatur.ff.de acti.& oblig.l.ſolum.& inſti.de inuti.ſti.§.ſi impoſſibilis & facit.ff.de reg.iur.l.impoſſibilium.

Secus in ultimis uoluntatib⁹.quia tũc pro non appoſita habetur.ut inſtitu. de here.inſti.§.penul. Et ualet ꝙ relictum conditione i poſſibili habita pro nõ adiecta. Vnde ſi dico inſtituo te heredem ſi digito celum tetigeris talis conditio ĩpoſſibilis non obeſt heredi inſtituto. & hec conditio impoſſibilis dicitur. nam idem ſi opponatur poſſibilis de iure.ut ſi dico inſtituo te heredem ut patrem ab hoſtibus ñ redimeris. nam hoc facere ñ poſſe preſumitur a iure.ut.ff.de condi.inſti.l. conditione. Sed ſi apponatur conditio impoſſibilis de facto.ut ſi dicatur inſtituo te ſi montem aureum dederis tali. nam hoc caſu non ualet inſtitutio. cum nec animus dandi fuerit iure preſumente.ut.ff.de ſtatu lib.l.cum heres. Sed certe uidetur ꝙ impoſſibilis conditio in ultimis uoluntatibus appoſita uiciat legatum alicui relictum.ut inſti.de leg.§ ſi.ad quod glo. ſic diſtinguunt quia aut conditio impoſſibilis apponitur heredi ſeu grauato.& tunc non ualet.& ita intelligitur inſti.de leg.§. finali aut apponitur legatario.& tunc bene ualet. & ſic intelligitur preallega.§.penulti.inſtit.đ inſtit.here.

Item inutilis ſtipulatio ſi ex turpi. cauſa.

Ic aſſignatur quartus caſus in quo ſtipulatio uiciatur & ĩutilis redditur.ſ.ſi ſtipulatio fiat tempore de cauſa.Et ponũtur exempla i littera.ut ecce ꝑmittis ꝙ talẽ occides certe talis promiſſio non ualet.quia turpitudo in tali ꝑmiſſione uertitur.Item etiam ſi ſacrilegiũ ꝑmittis ꝓpter turpitudinẽ nõ ualet etiã promiſſio.Et ẽ ꝓprie ſacrilegiũ quando ſacrũ de ſacro auffert̃. at ſi non ſacrũ de ſacro.uel ſacrũ de non ſacro ſurripiat.nõ ſacrilegiũ ſed furtũ cõmittitur.Et ſic ubicũq; turpe ñ ꝑmittit̃

UVA. BHSC. IyR_072

ualet promiſſum.ſed ſi turpe promittat̄
non ualet.ut inſti.de inuti.ſtipu.§.quod
turpi.Et nota ꝙ licet ipſum turpe ſit in
promiſſione ut ſi promiſſum ſit ſacrilegi
um uel homicidium nō ualet promiſſio.
nec etiá pena ibi apposita .ut.ff.de uer.
ob.l.generaliter.&.l.ueluti.Si autem ho
neſtum promittatur hoc tamen ex turpi
cauſa promittatur.utputa promittit quis
x.dare quod eſt honeſtu3.Si ex turpi cā
ꝓmittitur ut per metum uel dolum red/
ditur etiam promiſſio iutilis apposita ex/
ceptione doli contra eam.ut.C.de inuti.
ſti.l.dolo.Si tamen ob turpem cām ex ꝑ
te recipientis tantum promiſſio alicui.x.
utputa ut rem meam penes te depoſitam
mihi redderes & reddidiſti licet non tene
ar ſoluere quia inutilis eſt promiſſio per
exceptionem oppoſitam ut dixi.tamen ſi
poſtea ſponte ſoluam poſtq̄ rem depoſi/
tam reſtituiſti non repetá niſi lubricum
etatis uel certiſſimus error interueniſſet.
ut.ff.de cōdi.ob tur.cau.l.ſi ob tur.cau.
& ar.de inceſt.nup.l.qui contra legem.

Viſo ergo quomodo ſtipulatio uitiat̄
ſi ſuper aliqua turpi cauſa fiat.& que re/
peti poſſit ſolutum uidendum eſt ſi aliqd
fuerit alicui turpiter datum non prece/
dente ſtipulatione aliqua an poſſit repeti

Et in hoc caſu taliter diſtinguendum
eſt.quia aut turpitudo uerſatur ex parte
accipientis tantum.aut ex parte dantis tā
tum.aut ex parte utriuſq3.Si ex parte ac/
cipientis tantum.utputa dedi tibi aliquid
ne iniuriam mihi faceres.aut ne furtū fa/
cias.aut ne hominem occidas. Iſtis enim
caſibus turpitudo uerſat̄ ex parte tui ac/
cipientis tantum.debuiſti eni ab iſtis ab/
ſtiner̄ etiam nullo tibi dato. Item & ſi
dedi tibi ut rem meam penes te depoſitā
mihi r̄ddas turpiter accipis.qa gratis red
dere debes tunc a te turpiter accipiente
repetam per conditionem ob tur.cau.ut
ff.de condi.ob tur.cau.l.i. &.ii. Item
ſi dedi pecuniam furi uel eius ſocio ob in
dicium.ideſt ut mihi manifeſtet furem re
petam quia iſti turpiter accipiunt. Se/
cus ſi dedero cuidam extraneo ut mihi i/
dicet furem.quia tunc non repeto immo
conuentum neceſſe habeo ſoluere.ut ꝓ/
batur.ff.de conditio.ob turpem cauſam
l.quarta.§.ſi tibi.&.§.ultimo. &.ff.de ꝑ/
ſcriptio.l.ſolent. Ex hoc ergo proba/
tur ꝙ quis non tenetur indicare furem.
nam ſi hoc facere teneretur. ergo ſi pecu
niam acciperet.turpiter acciperet & repe
ti poſſet.nam quod gratis faciendum eſt
ſi pro pecunia fiat turpiter fit.ut.ff. de
conditio.ob tur.cauſa.l. fin. Licet ta/
men non poſſit quis a me compelli ut in
dicem furem.tamen ex officio ſuo iudex
compellere eum debet.ut ſic purget pro/
uinciam malis hominibus.ut.ff.de offic.
preſi.l.congruit.licet accipere liceat ob
indicandum furem ut dixi non tamen li/
cet accipere alicui ne furem indicet . &
qui taliter accipit turpiter accipit.ut pre/
allega.l.iii. de conditio.ob tur. cau.§.ꝙ
ſi a fugitiuo.Si autē turpitudo ſit ex par/
te dantis tantum.non autem ex parte ac/
cipientis.tunc ille dans repetere non po
teſt & ponitur exemplum in illo qui de/
dit aliquid meretrici .nam iſto caſu ille
qui dat turpiter dat.illam enim turpiter
facere ꝙ ſit meretrix non turpiter acci/
pere cum ſit meretrix planum eſt. Et ſic
cum ex parte dantis tantum ſit turpitu/
do non autem accipientis qui dedit ab
ea non repetit.ut.ff.de conditio.ob tur.
ca.l.iiii.§.ꝙ ſit meretrici. Sed hic que/
ro ſi non fuit meretrici datum ſed pro/
miſſum.an ipſa petere poſſit promiſſum
Reſpondent glo.ꝙ non.per.l.ff.de uer/
bo.obliga.l.generaliter.&.l.plagi.& qa
quedam honeſta accipiuntur non tamen
honeſte petuntur.ut.ff.de uati.conditi.
l.i.§.primo. Sed quid ſi dedi alicui mu
lieri ne ipſa ſit meretrix.Reſpondeo hoc
poſſe peti. argu.ff.de conditio.ob tur.
cau.l.ii.in principio. Item uerſat̄ tur/
pitudo ex parte dantis in muliere que
dat dotem ſi ſcit matrimonium nullum
eſſe de iure.uir autem credit tenere.& iō
mulieri denegatur repetitio.ut.ff.de cō/
di.cā.da.l.ii. Si autem turpitudo uer/
ſetur ex parte utriuſq3 ſcilicet dantis &
accipientis.utputa dedi tibi ut talem ho
minem occidas.uel ut furtum facias.uel

UVA. BHSC. IyR_072

dedi ut male iudiceris.tuñc noñ repetò
quia in pari cauſa turpitudinis melior ē
conditio prioris.unde ex quo ille qui ac
cepit poſſidet ab eo non repetam.ut.ff.d̄
condi.ob tur.ca.ubi autem.&.l. pen. §.
porro.&.ff.de condi.ob ca.l.ii. Item ſi
dedi alicui mulieri non meretrici ob ſtu
prum faciendu;.uel alii puta lenoni.uel
marito utriuſq; turpitudo uerſatur & nō
repetitur. Item ſi quis in adulterio de
prehenſus eſt ſe redemit non repetit. qa
turpiter dedit quod uerum eſt .ſ. ꝙ non
repetet per condi.ob tur.cām.ſed ꝑ act.
ꝙ metus cauſa . ut hec probantur.ff. de
condi.ob tur.ca.l.iiii. in princi.&.ff. ꝙ
metus cau.l. nec timorem. Sed quid
de re data pignori ſuper aliquo contra/
ctu ubi turpitudo utriuſq; uerſetur . an
repeti poſſit talis res.& certe dixerunt q
dam ut Mar.ꝙ nullo modo poſſet repe/
ti.ar.predictarum legum.ſed certe meli/
us eſt ut dicatur ſꝫm Acur. pignus poſſe
iure dominii uendicari .quia uendicatio
contra tenentem pignus ſicut cōtra quē
libet inſtituitur.ut.ff.ad exiben.l.de eo.
§.pe.& fi. Secus uero in re principali
& ſoluta ex turpi cā . non pignori data .
quia dominium tranſlatum eſt in accipi
entem quia nulla conditione uel acti.po
teſt reuocari ut ſupra in precedenti.§.di
xi.& idem eſſe in pignore ut reuocari nō
poſſet ſed ageretur pignoraticia ex con/
tractu turpiter celebrato . Sed ſi agatur
rei uendicatione uendicari poteſt ut mo
do dixi . Vltimo notandum eſt . quia
qd' dictum eſt ꝙ turpiter datum non re
petitur.uerum eſt a dante.ſed a fiſco re /
peti poterit illud turpiter datum.nam di
cunt glo.ꝙ omnia turpiter queſita.uel q̇
in digne poſſidentur confiſcantur apud
quēcunq; inueniantur.ſiue apud queren
tem ſiue apud heredem eius.nam turpia
lucra ſunt ab heredibus extorquenda.&
probantur hec per.l.ff.de iure fiſ.l.luci⁹
&.ff.de calump.l.in heredem.

Item inutilis eſt ſtipulatio ſi fiat ꝑ do/
lum uel per metum.

N preſenti.§.aſſignant̄ duo mo
di per quos ſtipulatio & alii cō/
tractus etiam inefficaces reddū/
tur.ſ.ſi per metum extorti fuerunt.uel ſi
dolo malo fiant.& ideo circa preſentem.
§.duo diſcutere intendo.Primo de ſtipu
latione ſeu contractu alio in quo fuerit
metus adhibitus. ſecundo de contractu
per dolum celebrato . De primo igi/
tur ſciendum eſt ꝙ ſi per metum mihi il
latum coegiſti me.ut tibi promitterem .
x.& promiſi.licet promiſſio & contract⁹
tenere uideatur tamen inefficax redde/
tur.& inutilis erit ratione metus adhibi/
ti.Et datur mihi metum paſſo tale auxi/
lium.quia ſi non ſolui habeo actionem
ꝙ metus cauſa contra te . ut me liberes
ab iſta promiſſione . Item & mihi da/
tur exceptio ꝙ metus cauſa ſi tu ageres
ex illa promiſſione quam per metum ex
torſiſti.nam cui datur actio multomagis
exceptio. ut.ff.de ſuperfi.l.i.§.ꝙ ait.
Si autem ſolui quod per metum pro/
miſeram ſi quidem metus etiam in ſolu
tione modo facta fuerit adhibitus dabit̄
mihi predictā actio. ꝙ me.ca.ad illud ſo
lutum repetendum. Sed ſi metus cau/
ſa non fuerit modo in ſolutione adhibi/
tus.ſed ſponte ſolui quod per metū pri/
mo promiſeram nō datur mihi hec actō
ad illud ſolutum repetendum.ut.C. de
his qui ui uel met.ca.l.cum te.&.ff.eo.l.
metum.§.ſed ꝙ pretor. Habet etiam lo/
cum quod dictum eſt nedum in ſtipula/
tione ſed etiam in aliiſ contractibus in q
bus metus adhibetur. Vnde ſi ꝑ metum
me coegiſti ut tibi rem meam uenderem
& traderem.uel ut tibi donarē decē uel
permutarem.uel aliter rem aliam a me ꝑ
metū extorſiſti rōe metus ſuccurret̄ mi/
hi ꝑ actionem ꝙ me.ca.ad illud repeten
dum quod mihi per metum extortum ē.
Et eſt iſta actio quod me.ca.perſona/
lis ſcripta in rem.quia datur contra quē
libet ad quem res peruenit. que ꝑ metū
extorta eſt. ut inſtit.de actio.§.preterea
quaſdam. Sufficit enim hoc dicere me
tum mihi illatū eſſe a quocūq;.nec aſtri
gor ꝓbare quis mihi metū fecerit cū me

UVA. BHSC. IyR_072

tus habeat in ſe ignorantiam .ideſt iuſte
poſſum ingnorare quis mihi metum itu
lerit maxime ſi erit nox uel dies etiaꝫ ſed
in multitudine hominum ut maleficium
dinoſcere uel comprehendere non potu
erim.metum tamen mihi illatum eſſe ꝓ/
bare debeo ego qui allego metum. licet
non aſtringar probare te uel illum me/
tum feciſſe.ut.C.quod me.cau.l.metum
l.ad iuidiam. Vtilis etiam rei uendica/
tio datur metũ paſſo pro rebus corpora/
libus duntaxat metum traditis.licet enim
uere traditione dominus eſſe deſierim.qa
ibi fuit uoluntas mea licet coacta . Nam
coacta uolũtas eſt.ut probatur.ff.ꝙ me.
cau.l.iſti.§.pe.&.l.ſi mulier circa fin.Et
ſic uideretur ꝙ rei uen.dari non deberet
tamen iure pretorio ꝙ quantum ad com
modum fingit rem in bonis meis permã/
ſiſſe poſſum uẽdicare ac ſi dominus eẽm
ut.ff.ꝙ met .cauſa.l.metum.§. licet .nec
enim re uidetur excluſus quã pretor pol
licetur ſed in integrum reſtitui.nec uide/
tur poſſeſſionem adeptus.qui ita eſt ade/
ptus ut eam retinere non poſſit.ut.ff .de
regu.iur.l.nemo datur.que exceptio paſ
ſo metum ſi nondum rem tradidit cõtra
metum iferẽtem ſi petat rem ſibi tradi.ut
s.dixi.Et ſic tria auxilia habet metũ paſ/
ſus ut colligere potuiſti ex predictis.

Eſt & aliud auxilium quod datur ex
metu ſcilicet actio de dolo .Nam eum q
metum fecit & de dolo teneri certum eſt.
ut.ff.ď dolo.l.ſi cum.§.eum. Et quod
dictum ẽ ꝙ paſſo metum ſuccurritur in/
telligendum eſt de metu probabili qui
caderet in hominem conſtantem & ſecu/
rum.ut timere mortem .uel cruciatũ cor
poris.uel aliud quod tantundem ſit timẽ
dum.ut ſi aliquis dedit alicui ut ſtuprum
patiatur ipſe uel liberi ſui.Nam bonis ui/
ris iſte metus maior metu mortis eſſe de/
bet.ſed & pro affectu magis tenentur pa/
rentes in liberis ꝙ in ſeipſis.ut probatur
ff.quod met.cauſa.l.iſti.§. penul.nõ au
tem de uano metu erunt predicta intelli/
gẽda.Vnde metuculoſa.qui uana timuit
forſan ne mala cãtinola fieret de eo .uel
aliquid non timendum timuit non ſuc
curritur per edictum ꝙ met.cauſa.ut.ff.
ꝙ me.cau.l.metum.&.l.ſe. Vltimo ſci
endum eſt ꝙ olim pretor in ſuo edicto.
quod fecit circa metum ſic dicebat.quod
ui metuſue cauſa geſtum erit ratum non
habebo.ſed poſtea ďtracta eſt ius edicto
& dicitur ꝙ metus cauſa fiet. ratum non
habebo.ideo quod ui atroci.id quoque
metu fieri uidetur. ut.ff.ꝙ me.cau.l.i.

Et ꝙ dixi quod fit ui metu fieri uideť
intelligendum eſt de ui compulſiua ex q̃
inducitur acti.ꝙ me.cauſa. contra uim
inferentem.pro alia autem ui.utputa ꝓ
ui expulſiua uel turbatiua alie actiones
inducte ſunt.de quibus aliqua breuiter
dicam.nam ad plenum tractare longum
eſſet tum multa & uaria ſunt dicenda ali/
as tractanda circa iura de uiolentiis pu/
niendis. Eſt igitur ſciendum ꝙ eſt q̃/
dam uis expulſiua.ut puta ſi quis per ui
de poſſeſſione rei immobilis ſit expulſus
& hoc introducit interdictum unde ui.
quod in rebus ſoli tantum locum habet
ideſt in ipſo ſolo & rebus.eidem contra/
hentibus etiam ſi immobilia ſint.Item lo
cum habet de eo ꝙ ad uiolentum perue
nit perpetuo & pro alio ꝙ non peruene
rit infra annum. Item locũ habet. ubi
neq; coacta neq; ſpontanea uoluntas in/
terceſſit.ut.ff.de ui & ui ar.l.i.in prin.&
§.hec interdicta. Eſt & uis quedã que
dicitur ablatiua. utputa quando aliquis
per uim rapuit alicui rem mobilem.& ex
iſta inducitur actio ui bo.rapt.ut.ff. ui
bo.rap.l.ii.§.hec actio.&.§.in hac actõ
ne. Eſt & uis turbatiua.ut eſt quando
aliquis uolens mihi meam poſſeſſionem
turbare ſe pariter mecum poſſidere aſſe
rit.& ex tali proditum eſt iterdictum uti
poſ.quod locum habet in rebus ſoli tan/
tum. Pro rebus autem mobilibus tur/
batis proditum eſt interdictum utrobi/
q;.Et de natura iſtorum non dico qa ni/
mis eſſet longum de hoc tractare.& pro
batur de hoc.ff.uti poſſ.l.i.in prin.&.§.
hoc interdictum.Et dicitur utriuſq; iter
dicti uis turbatiua eo ꝙ qui ſic per uim
facit.turbat.i.in dubiũ reuocat & obſcu
rum facit quis poſſideat. Eſt & alia uis

UVA. BHSC. IyR_072

que dicitur inquietatiua ex qua ꝓditum eſt interdictum quod ui aut clam ꝙ domino ſoli uel ei qui ius habet in ſolo ad/uerſus eum qui domino inuito uel coa/cto uim fecit.p uim accipe ideſt poſt ꝓ/hibitionem aliquid in ſolo fecit. & com/petit ut ſua deſtruat impendia ꝙ fecit.& reſtituat rem in priſtinam cauſam & dã netur ad intereſſe.ut.ff.quod ui aut clã. l.i.in prin.&.§.quid ſit in factum.&.l.ſi alius.§.notauimus.&.l.competit mihi ĩ princi.&.§.ultimo.Et dicitur hic inqe/tatiua.quia poſſidentem quiete poſſidere non ſinit. Eſt alia uis que dicitur com pulſiua.ut quando per metum me com/pellis tibi promittere aliquid uel rem ali quam tradere in qua uiolentia eſt uolun tas licet coacta.Et ex iſta prodita ſũt tria auxilia.ſ. utilis rei uendicatio que datur contra omnẽ poſſidentem ſi tamen q ui paſſus eſt fuerat dominus antequam tra deret non aliter. Item actio ꝙ metus cauſa que contra metum inferentem da/tur.& cõtra omnes habentes commodũ ex metu. Item exceptio datur cum quis uoluerit ui coactus.ut.ff.quod me. cau. l.metum.§.ſed quid.&.§. uolenti.&.§.licet.Et hec eſt illa de qua ĩ noſtro.§.tra/ctatur.ut.ſ.in prin.§.dixi. Viſo ergo de primo.ſ.quando metus adhibitus fuit in contractibus quid iuris ſit.uidendum eſt de ſecundo.ſ. ſi in ſtipulatione uel in alio contractu fuerit dolus malus adhi/bitus an effectum habeant. Et certe tra/ctandum eſſet. quid ſit dolus. & cui de dolo actio competat.& contra quem.Et inquantum.Sed his omiſſis breuitatis cã dicendum eſt tantum ſi dolus fuerit in contractu adhibitus utrum ualeat con/tractus. Et ad hoc plene ſciendum ta/liter diſtinguendum eſt. quia aut dolus fuit adhibitus ĩ contractu bonefidei.aut in contractu ſtricti iuris.Et ſic primo expedit ut uideamus qui ſunt bone fidei.& qui ſtricti iuris. Bõe fidei ſũt emptio. loca.depo.man.ſocie.& multi qui nume rantur in inſti.de actio.§.actionum.

Contractus ſtricti iuris ſunt.ſtipula/tio & omnes alii qui ibi numerati non ĩ/ueniũtur in prealleg.§.actionum.nam numerantur ibi in textu .xvii. qui ſunt bone fidei.& ſic omnes alii qui ibi nume rati non reperiuntur ſunt ſtricti iuris.

Sed an dicuntur illi ibi numerati bo/ne fidei.quia in eis tantum bona fides re quiratur in ſtricti iuris non curetur de bona fide. Reſpondeo non immo cum bone fidei.& inſtricti iuris contractibuſ bona fides requiritur. & mala fides ſeu dolus interueniens ubiq; punitur ut ĩfra dicam.ſed ideo ſtricti iuris alii dicuntur quia non ueniunt in eis niſi quod ſtricte exigit natura actiõis.unde inſtricti iuris non ueniunt uſure ex mora ueniunt enĩ in eis illa tantum de quibus expreſſe di/ctum eſt & non ali.ut.ff.de neg.ge.l.qa tantũdem.& inſti.de ob que ex conſen/ſu contrahuntur in ſi. Sed in contra/ctibus bone fidei ueniunt multa de qui/bus nec dictum nec cogitatum fuit ue/niunt enim in eis uſure ea mora. ut.ff.đ actio.emp.l.iulianus.§.ex uendito.&.ff de uſuris.l.mora.§.ĩ bone fidei. Item in ſtricti iuris non uenit intereſſe.ſi rem dari eſt in obligatione.ſecus ſi rem tradi uel ſi factum ſit in ſtipulatione quia tũc bene uenit.ut.ff. de uerb. obliga.l. ubi autem.&.ff.de re.iur.l.ſi quis ab alio.§. fin.Sed in bone fidei bene ueniunt talia. ut.ff.de act.emp.l.i.in principio. De multa alia ueniunt a iure acti. & iudicis officio in bone fidei que in ſtricti iuris ñ ueniunt que breuitatis cauſa omitto. & ſic colligas ꝙ ideo bone fidei dicuntur. quia in eis uberantius & piguius iudex officium ſuum ad ea que bone fidei ſunt extendit.q̃ inſtricti iuris. Redeũdum eſt igitur ad materiam principalem.ſ.an ualeat contractuſ in quo dolus fuerit ad hibitus.& certe ſi dolus fuerit adhibitus in contractu bone fidei.diſtinguendum eſt. quia aut dolus dedit cauſam contra/ctui bone fidei.aut incidit in contractu. Si quidem dat cauſam contractui bone fidei.hoc eſt quia alias non erat deceptꝰ ꝯtracturus niſi eſſet dolo inductus.ipſo iure non tenet ꝯtractus ſi hoc uelit alle/gare deceptus.Si autꝫ ex eo uelit agere

UVA. BHSC. IyR_072

poteſt.ut.ff.de dolo.l.eleganter.&.ff.de mino.l.in cauſa.Si uero deceptus neſciēſ dolum admiſſum rem tradat eandem repetit de dolo.unde ait Bul.per allegātia uerba proceſſit uenditio.ut in firma traditio eſt ſecuta ut infirmanda ꝑ actio.de dolo.ut.ff.de dolo.l.arbitrio.&.l. quod uenditor.&.l.ſi legatarius.Si autē dolus dedit non cā contui.ſed incidit in contractū bone fidei.ut quia deceptus erat aliaſ contracturus.ſed dolo contrahentis ſecum decipitur ut minori precio contrahant tenet uenditio ſed purgatur dolus per actio.ex eo contractu etiam ſi unius ſit nūmi exquo illa deceptio fuit inducta dolo aduerſarii.ut.C.de acti.emp.l.iulianus.§.ſi uenditor.&.§.idem iulia.& ff.đ dolo.l.ſi quis affirmauerit.Si autem dolus dat cām contractui ſtricti iuris uel ēt incidat tenet contractus ſemper ſed obſtat exceptio inquantum doloſus uelit ſibi dolum patrocinari.ut.C.de inuti. ſti. l.dolo uel metu.ſed ubi deceptio nō pōt cōſuli per doli exceptionem uel alio modo.datur ei actio de dolo ne moretur in damno.ut ſi ſeruus pro pecunia libertatis reum domino dederit ut in eū poſtea transferatur liberum obligatio quā ſi nō patiatur transferri tenetur ex promiſſori uel domino ſi expromiſſor non ſic ſoluē do.ut.ff.de dolo.l.eleganter.§.ſi ſeruus ubi autem quis decipitur ex cōtractu bone fidei re ipſa.i.non ex propoſito alteri⁹ tenet quidem contractus.ſed ſi decipiat̄ ultra dimidiam iuſti precii agit deceptus ut uel reſcindatur contractus.uel ſuppleatur iuſtum preciū data electione aduerſario ſecum contrahenti.ut.C.de reſcin. uen.l.ii.& hoc per acti.ex eo contractu & ita agitur perpetuo.uel ſ̄m quoſdā iudicis officio implorata in integrum reſtitutione.& ita ſ̄m quoſdam ageretur uſq; ad quadriennium.ut.C. de temp.reſti.ſuper uacuum . & dic de hoc ut dixi.s̄. de contractibus inutilibus ratione perſonarum.in.§.de hiſ autem plane ubi non eſt deceptio ultra dimidiam tollatur.& hoc eſt qđ in maiore.xxv.dicitur in.l. licitū eſt contrahentibuſ ſe circunuenire.ut.ff. de mi.l.i cauſe.§.pe.& loca.l.item.§. ul.

Si autem re ipſa inſit in contractu ſtricti deceptio uel dolus obſtabit doli exceptio.ut.ff.de uer.ob.l.ſi quis cum aliter.

Vltimo queri poteſt ſi quidam tertius te induxit ad uendendum mihi aliquid quod alias uenditurus non eras & uendidiſti.an teneat contractus.Et dicunt q dam ꝙ ipſo iure nō tenet.per.l.ff.de do. eleganter.§.i.Sed do.Azo.& Acur. ꝯtrarium dicunt per eandem.l.& ipſū i caput eorum retorquent ut ibidem in gl.no.& ſ̄m eos dolus proſenete uel alterius tertii non mutat contractum.ſed contra illum doloſum agitur de dolo ut prealleg .l.ff. de dolo.l.eleganter.§.i.

Item inutilis eſt ſtipulatio ratione adiectionis.

N.§.iſto dicitur ꝙ inutilis adiectio uel detractio uiciat ſtipulationem.Sed quia eius materia tacta & expoſita fuit.s̄.in.§.item inutilis ē ſtipulatio ratione diſſenſus.ideo hic non multum inſiſto. Dicit ergo ꝙ ſi interrogo pure promittis.x.& tu adicias conditionem dicendo promitto.x.ſi papa ueniet bononiam ſtipulatio uiciatur ſi talis diuerſitas non mihi placet incōtinenti. idē eſt & ſi inutiliter detrahas.utputa interrogo ſub conditione.hoc modo promittis ſi talis erit conſul.uel in diem interrogo hoc modo promittis in paſcate. & tu reſpondes preſenti die dare ſpondeo. & ſic detrahis conditionem.uel diem ſub q̄ interrogaueram.certe uitiatur ſtipulatio ratione detractionis niſi illa detractio in continenti placeat mihi.Sed ſi ſub conditōne uel die interrogaueram.& tu ſimpliciter reſponderes promitto tunc uideris breuiter in eandem diem uel conditōnem reſpondiſe.nec enim eſt neceſſe in reſpondendo eadem omnia repeti que ſtipulator expreſſerit.que enim in preſationibus dicuntur in contractibus uel ſubſequentibus repetita credunt̄ ut hec probantur inſti.de inuti.ſti.§.preterea i ſi.§.&.ff.de uer.ob.l.titia.§.idem rndit.

UVA. BHSC. IyR_072

Item inutilis eſt ſtipulatio ratione tercie perſone.

Ste.§. eſt ualde utilis & bonus. & multum iuris in ſe continet. & ideo continuare eum ad ſuperiora prio conueniens eſt. Poſtea eius materiam breuiter ut potero explicabo. Dictū eſt. ſ. de aliquibus modis ex quibus ſtipulationes uicientur & inutiles reddun tur. Sequitur adhuc de quodā alio hic uidere ex quo ſtipulatio uitiatur & nulla eſt. ut eſt de tercia perſona in ſtipulatione apposita. Continuatiōe facta ſciendum eſt ad euidentiam huius tractatōnis ꝙ iura uoluerunt ꝙ ſtipulationes & pacta inter aliquos facte prodeſſe & nocere tantum paciſcentibus ſeu contrahētibus debeant. aliis autem extraneis non debeant prodeſſe & nocere. Vñ mea ſtipulatio quam tecum facio debet mihi q̄rere & te obligare. Si aūt uelimus cuidā tercio ex ſtipulatione mea & tua querere. uel quendā tercium obligare. hoc facere non poſſumus. imo nulla erit hoc caſu ſtipulatio ratiōe illius tercie perſōe apposite. ut probat̄ in inſti. de inuti. ſti. §. itē ſi quis alii. &. §. alteri. Et ad hoc ut iſta materia poſſit declarari ſciendum eſt ꝙ qñ terciam perſonam in ſtipulatione noſtra apponimus. aut uolumus illā terciam perſonam ex noſtra ſtipulatione obligare. aut ei acq̄rere uolumus. Si q̄dem terciam perſonam obligar̄ uolum̄ utputa ſi raynucius dicat promitto tibi Petre ꝙ Martinus ſcribet tibi librū. uel ꝙ dabit aliquid certe hoc facere nō poſſumus. unde ille Martinus non tenebit̄. quia ex contractibus alterius regulariter obligare neminem certiſſimum eſt. ut. C ne uxor pro marito. l. penul. niſi ſit heres qui ex contractu defuncti tenetur. eo ꝙ eadem perſona cum eo cenſetur. ut in auten. de iure iuran. a maio. preſti. §. i. & niſi in aliis quibuſdam caſibus prealle. l. pe. not. Item ille Rainuncius qui promiſit ꝙ ille ſcriberet ſimiliter non tenebitur. quia promiſit factum alienum.

Et nemo promittendo factum alienū regulariter obligatur. ut in preal. §. ſi qs alium. in inſti. de inuti. ſti. &. ff. de uerb. ob. ſtipulatio iſta in prin. fieri tamen poteſt ita ꝙ ille. R. promittens tenebitur. ſ. ſi dicat promitto facere uel promitto me facturum. ꝙ. M. ſcribat librum. Iſto eni caſu tenebitur promittens. quia factum non alienum ſed propriū promiſiſſe uidetur. Idem & ſi dicat promitto curare uel promitto me curaturum ꝙ talis ſcribet librum. quia & hic proprium factū & non alienum promittere uidetur. unde bene obligatur & generaliter tibi dico quotienſcunq̄ uoceris ad faciendum inſtrumentum ubi quis promittit ꝙ aliquiſ faciet uel dabit aliquid ut tota die accidit. mariti enim cottidie promittunt ꝙ uxores conſentient & renunciabunt iuri ſuo. ſemper uti debes iſtis uerbis premiſſis ſi uolueris promittentem efficaciter obligare. ut. ff. ſi cer. pe. l. fi. & prealleg. §. ſi quiſ alium. in. fi. Poteſt & etiam iſta promiſſio. ſ. quādo quis promittit factū alienum fortificari per penā debito modo appoſitam. ut ſi dico promitto ꝙ. M. ſcribet librum. & ſi non ſcribet promitto tibi. x. nomine pene. nam hoc caſu ualebit pena hic adiecta & ad tantum penā tenebitur iſte promittens non autem ad principale promiſſum. ſ. ꝙ ille ſcribet librum. Et caue quomodo concipias penam debes enim concipere in perſonam promittentis. Si enim eam in perſonam illius tercie perſone conciperes. utputa ſi dicat quidam ꝙ. M. ſcribet libꝝ & ſi ipſe non ſcribet promitto ꝙ ipſe dabit. x. nomine pene. certe nec ad pricipale nec ad penam teneretur promittēs. debet igitur ſic concipi ſi ipſe non ſcribet ego ꝓmitto. x. nomine pene. ut probatur inſti. de inuti. ſti. §. uerſauice. Item ſciendū eſt ꝙ illud de quo ſupra dictum eſt. ſ. ꝙ nemo ꝓmittendo factum alienum obligatur. niſi dicat ſe facturum uel curaturum. uel niſi pēna apponatur ut ſupra dixi. Fallit in pluribus caſibus in quibus promittens obligatur. licet predicta uerba uel pena non apponantur notatis in inſti. de inuti. ſti. §. ſi quis alium

UVA. BHSC. IyR_072

quos breuitatiſ cā non recito. Declarato quid iuris quando ego ex ſtipulatione mea & tua uolumus quendam tertiū obligare. Sequitur tractar̄ quid erit ſi ex noſtra ſti. uolumus tertie perſone acquirere. Et circa hoc ſciendum eſt ꝙ ſi ex ſtipu. facta inter me & te uolo alteri querere quod regulariter non poſſum. unde ſi dico. R. promittis mihi ꝙ dabis. M. amico meo. x. uel promittis ꝙ ſcribes. M. librum. non ualet hec ſti. ſi mea non intereſt dari uel ſcribi Mar. unde nec ego ex tali ſti. agā. nec martinus cui ſtipulatus fueraꝫ. ait enim lex alteri ſtipulari nemo poteſt. Inuente & enim ſunt ſtipulatiōes ut unuſquiſqꝫ acquirat ꝙ ſua intereſt. Ceterum ſi aliis detur nihil intereſt ſtipulatoris. ut. ff. de uer. obl. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. & inſti. de inuti. ſti. §. alteri. Sed licet alteri ſtipulari nemo poſſit ut ſupra dictum eſt. tamen ſi aliquis uoluerit hoc facere pecuniam ſibi ſtipulari oportet. ut ſi dicas promittis. R. ꝙ dabis marti. equū & ſi non dabis equum dabis mihi nomine pene. xx. hoc enim caſu licet non ualeat prima ſtipulatio. ualebit ſcilicet ſecunda penalis. unde ſi contingat Ranunciū non dare uel non facere. illi. M. lite per me ſtipulatorem conteſtata de facto ſuper eo quod eſt deductum in illam primam ſtipulationem committetur pena ibi adiecta. & agam ego ſtipulator ad penam q̄q̄ mea non interſit. penam enim cum ſtipuletur quis non illud inſpicitur quid interſit eius. ſed que ſit quantitas queqꝫ conditio ſtipulationis. ut prealleg. §. alteri. in fine. §. Et nota ꝙ pena hic appoſita referri debet ad perſonam ſtipulantis. ut ſi dicatur promittis mihi ꝙ. M. dabis equum. & ſi non dederis dabis nomine pene. xx. & tunc bene ualebit ſtipulatio pene. Sed ſi dicerem ſi non dederis ei equum dabis ei nomine pene. xx. nedū prima ſtipulatio ualeret. ſed nec etiam penalis. Et ſic no. ꝙ quando ſtipulor alteri & penam appono ꝙ uerba prime ſtipulationis de ſorte & uerba ſecunde ſtipulationis ſcilicet de pena poſſunt firmari tribuſ modis. Aut enim ſic dico promittis mihi ꝙ dabis illi equum & eodem modo penam ideſt promittis ꝙ dabis illi penam. aut ſic dico promittis illi ꝙ dabiſ ei. & eodem modo de pena. & his duobꝰ caſibus non ualet neqꝫ ſortis neqꝫ pene promiſſio. aut ſic ſtipulor promittis mihi ꝙ dabis illis. & ſi non dederis illi dabiſ mihi nomine pene. & ſic penam tantum mihi ſtipulor. & tunc licet principale nō ualeat pene tamen ſtipulationis ualebit. Aut quarto modo dico promittis ꝙ dabis mihi ſtipulāti & accipienti uice & nomine talis. quo caſu ualebit utrunqꝫ. & ego illi cedam cuius nomine ſtipulatus ſum. ut. ff. man. l. ſi proculus. §. ſi. Declarato ꝙ alteri ſtipulari nemo poſſit. & ꝙ ſi quis alteri ſtipuletur non ualet ſtipulatio niſi penam debito modo ſtipuletur. quo caſu ſtipulatio penalis tantum ualet. ut. ſ. dixi. Sciendum eſt ꝙ illa regula ſcilicet alteri ſtipulari nemo poteſt fallit in multis caſibus in quibus alteri quis ſtipuletur & ualet ſtipulatio de quibus ponuntur aliqui hic in ſumma noſtra. quos primo exponām. & poſtmodum alios extra litteram dicā. Fallit igitur primo in illis perſonis que ſubiecte ſunt iuri illius cui ſtipulantur. utputa ſi filius ſtipuletur patri ſuo uel ſeruus domino. nam tunc ualet ſtipulatio. & ex tali ſtipulatione acquiritur directa actio patri in aduenticiis quo ad uſumfructum. In profecticiis quo ad proprietatē & uſumfructū a dn̄o quo ad omnia. Nam iſte pſone ſunt ſubiecte iuri iſtorum cui ſtipulantur ſcilicet filius patri reuerentia paterna. & ſeruus domino ratione dominii. Et ideo ex eorum ſtipulatione queritur patri & domino. ut inſtitu. de inutil. ſtipula. §. ſi quis alii. & inſtitu. per quas perſo. nob. acqui. §. i. Idem & de eo qui ſubiectus iuri alterius. obedientia ut monachus monaſterio. ſibi enim querit & ſe & alia. ut in auten. de monach. §. aliud.

Idem dicas de ſeruo fructuario idem de uſuario idem de libero homine. bona fide poſſeſſo. qui ex duabus cauſis querunt ſcilicet ex re domini & eorum laboribus inſti. per quas perſo. nob. acquir.

UVA. BHSC. IyR_072

§.i.&.§.de his.&.§.placet. Item nota
ꝙ dixi per ſeruum uſuarium queri niſi ex
laboribus eius.quod uerum eſt.ut ope/
rando & laborando ĩ re mea puta ĩ agro
meo.& ſic ex opera ſua dicit̃ mihi acqui
ri dũ utor opera ſua in meo.ut.ff.de uſu
& habitatione.l.plenum.§.fi. non autē
de opera ſua locata alteri mihi queritur
nec etiam ſi ab alia extra rem meã ſtipu/
letur uel alio modo extrinſecus ex ope/
ra ſua querat.& ita intelligatur de uſu &
habi.l.p ſeruum.Et ſic nota ꝙ tribꝰ mo/
dis querit ſeruus opera.Primo ſi locet &
hoc modo non queritur uſuario.Secun/
do opando in re uſuarii.puta in agro.&
hoc modo ſic. Tertio ſi ſtipulet̃ uel alio
modo extrinſecus uelit ex opera quere/
re.& hoc modo non queritur uſuario.ẽt
ut preallegat.l. per ſeruum.& ſm̃ hanc
diſtinctionem exponitur quod eſt in iſti.
p quas p.nob.acqui.§.i. Sed quid ecõ
tra ſi pater ſtipuletur filio & ſuo domũ.
Reſpondeo ualet & ſibi ipſi querit domi
nus.& ſibi ipſi querit pater in his que ſi/
bi queri poſſunt.ſ.in profecticiis quo ad
proprietatem & uſumfructũ. In aduẽ
ticiis quo ad uſumfructum tantũ. Vox
enim patris uxor filii intelligitur ſicut &
uox filii patris eſſe uidetur.ut hec ꝓban
tur in inſtit.de inuti.ſti.§.ei uero.&.ff.đ
uerb.ob.l.dñs ſo. Itẽ fallit regula ſu/
pra poſita.ſ.alteri ſtipulari nemo põt ꝛc.
ſi ſtipuletur quis alteri cui ſua intereſt
dari.utputa ſi ſtipulor creditori meo.
uel ꝓcuratori meo.uel tutori meo. mea
enim intereſt creditori meo dari ne for/
te.uel pena committatur. uel predia di/
ſtrahantur que pignori data erant.Item
mea intereſt procuratori meo ſolui ꝙ in
rem meã expendit. Item & eadẽ rone
intereſt mea tutori meo ſolui id qđ ex/
pedit circa mea facta facienda. Et ſic qa
mea intereſt ſi ſtipulor iſtis pſonis uale/
bit ſtipulatio nõ tñ ut actio datur ꝓcu.
uel creditori uel tutori.ſed qui ſtipulatꝰ
eſt aget acti. ex ſtipulatu ad intereſſe q̃ti
ſua intereſt creditori uel procuratori ſu
iſſe ſolutum.ut.C.de inuti.ſti.l.fi.&.ff.đ
uer.ob.l.liber homo.§.fi. ut iſti caſus ꝓ
bantur iſti.de inut.ſti.§.ergo & ſi quis.
Itē fallit predicta regula alteri ſtipu
lari ꝛc.In quibuſdam aliis caſibus.in qui
bus poſſum alteri ſtipulari & ualet ſti/
pulatio & actio queritur illi cui ſtipula/
tus ſum.utputa ſi eram tutor cuiuſdam
pupilli.& tutelam adminiſtrare ceperã
& poſtea cedo adminiſtrationem contu
tori meo & ſtipulor ab eo rẽ pupilli ſal.
fo.ualet ſti.quia mea intereſt cum obli/
gatus eſſem pupillo ſi rem ſuam male ge
rat.quia adminiſtrationem ſuſcepit & uti/
lis actio pupillo dabitur.& idem etiam ĩ
aliis caſibus omnibus ut tutor poſſit ſti/
pulari pupillo & ualeat ſtipulatio & uti
lis act. ex ſtipulatione tut.acquiratur pu
pillo. Item ſi curator ſtipuletur furio/
ſo uel adulto ualet ſtipulatio.& utilis ac.
acquiritur furioſo uel adoleſcenti. Itẽ
ſi actor uniuerſitatis ſtipuletur uniuerſi
tati ualet ſti.& utilis actio uniuerſitati q̃/
ritur.& iſti caſus probantur.ff.de cõſti.
pec.l.eum.§.ſi actori. Item fallit in ꝓ/
curatore pñtis ex cuius ſti.queritur uti/
lis act.dño.ut.ff.de uerb.obli.l.ſi pro/
curatori preſentis.Idem ẽ in procura. q
ſtipulatur aliquid ex re domini utputa
fructus.nam tunc ex tali ſti. utilis actio
dño per procuratorem queritur.ut.ff.đ
procu.l.ꝙ procurator.& ẽ ſpeciale ĩ iſtis
caſibus & etiam in aliis quos ſupra nota
ui. Et etiam in aliis quos infra dicam ut
utilis acti.queratur ex ſtipulatione alte/
rius.Regulariter autem nec utilis nec di
recta actio alteri ex ſtipulatione alteriꝰ
queritur.Vnde ſi procurator abſens ſti/
puletur domino.& non ex re domini di/
cas ꝙ ualet ſtipulatio.ut ex tali ſtipula/
tione poſſeſſio queratur domino. utilis
tamen actio uel dircta non queritur do/
mino ſed ipſi procuratori.Cedere tamen
actionem domino procurator tenetur p
actionem mandati.ut.ff.de acqui.poſſ.l
poſſeſ.§.fi. &.ff. mandati ſi procuratorẽ
§.fi.Et ita oportet ꝙ intelligatur textus
iſte qui eſt hic ſcriptus in ſumma noſtra
qui incipit.Item ſi procurator abſens ſti
puletur eſt dari domino ꝛc.ſubaudien/
dum eſt enim ualet ſtipulatõ.actio tamẽ

UVA. BHSC. IyR_072

ipſi procuratori queritur & non domino q̃ cedere tenetur ut.s̄.dixi. Si enim uelles ſic intelligere. Item & ſi ſtipuletur procuratore abſente dari domino ualet ſtipulatio ut domino queratur actio. nõ bene intelligeres niſi uelles dicere ꝙ iſte procurator abſens ex re domini ſtipulabatur.uel niſi uelles dicere ꝙ in ſtipulatione pretoris ſtipulabatur procurator in quibus actiones querit domino.ut iã. ĩ.dicam.& niſi ſic exponas litteram hic ſcriptam iſte.§.item.& ſi procurator nõ eſſet congruenter poſitus.Dominus autem Mar.uoluit dicere ꝙ regulariter ex ſtipulatione procura. domino utilis acquiratur actio.Gloſatores autem alii ſenciunt contrarium.ut .s̄.dixi. Et nota ꝙ quando procurator ſtipulatus domino debet concipere uerba contractus in perſonam ſuam & non in perſonam domini.Si enim in perſonam domini nõ ualet ſm do.Ioh.niſi ſua interſit ſicut & cuiuſlibet alii ſtipularetur. Sed ſi in ſua perſona concipiat ualet.& tamẽ utilem quãdoq; domino querit. quandoq; ſibi ipſi querit.ſed domino cedere tenetur.ut.s̄.i princip.§.dixi. Speciale tamen eſt in quibuſdam ut in cuiuſcunq; perſonã cõcipiant uerba queratur actio illi cui ſtipulantur.ut in tuto.cura.& actore.ut.ff. de conſti.pecu.l.cum.§.ſi actori. Item fallit regula ſupra poſita alteri ſtipulari nemo poteſt in multis aliis caſibus quos litteram non dicit.Sed breuiter extra litram eos recitare utile credo. Fallit in omnibus pretoris ſtipulatoribꝰ.ut damni infecti.Nam ſi ſtipuletur procurator domino de damno infecto ex tali ſtipulatione actio acquiritur domino.quia pretoria eſt.ut.ff.de dam.infect.l.damnum §.ulti. Item in ſtipulatione iudicatum ſolui & ſimilibus.nam ſi ſtipuletur procurator iudicatum ſolui acquiritur utilis actio domino que prefertur directe.de ꝓcur.l.in cauſe.§.fi.Item fallit in inſtituto re.nam ſibi actio ex pacto inſtituti queritur.Si enim propoſui aliquem hominem librum uel alienum ſeruum alicui negociationi.ut taberne uel ſtationi & ipſe ſtipuletur circa negociationem circa quam prepoſitus eſt mihi quia prepoſui eũ dabitur actio contra illos cum quibus ipſe contraxit ſi non aliter rem meam ab eo quam propoſui ſeruare non poſſum.ut. ff.de inſti.l.i.in fi.&.l.ſe. Item fallit in iudice uel notario uel ſimili publica ꝑſona ex quorum pactis uel ſtipulatione q̃ritur alteri ut.ff.rem pu.ſal.fo.l.ii.iii.& iiii.& in auten.de excu.& his qui conue. §.i. Item fallit in creditore ex cuius pacto debitori queritur.nam ſi creditor dũ uenderet pignus pepigit cum emptore. ut ſi debitor pecuniam precii ſolueret ipſi emptori liceret ei recipere rem ſuam ex tali pacto dabitur acti.debitori. ut.ff.de pigno.actio.l.ſi cum uenderet. Itẽ fallit ſi auus paciſcatur dotem nepti quam etiam in poteſtate non habet.ut.ff.ſolu. matri.l.gaius.Item fallit in procuratore uendentis.utputa ſi dominus procu.mãdet.ut talem rem ſuam uendat & procurator eam uendidit datur actio exempto emptori contra dominum.ſic econtra dabitur actio ex uendito ad precium domino ex contractu procuratoris ſm ioh.& glo.ut.ff.de act.l.ult.§.ſi procu. Item fallit in deponente ſi paciſcatur alii rem reſtituit Item fallit in commodante ſimile pactum faciente. probatur .ff. de poſſ.l.publia.&.C.ad exhiben.l.ſi res.s. ex res quas donat. Item fallit in donante ſimile pactum faciente ſcilicet ut res quas donat in euentu alicuius conditionis alicui reſtituantur.ut.C.đ dona.que ſub mo.l.quot. Item fallit ſi pater ſtipuletur filie uel alii poſito ſub ſua poteſtate poſt mortem ſuam ſcilicet patris. nam filio queritur licet heres non ſit.ut. ff.de uerbo.obliga.quocunque.§.ſi quis ita.ſi uero pure & non poſt mortem & ipſi patri ſtipulanti queritur.ut.ff.de uerbo.obli.l.ſi dominus ſeruo.& dixi.s̄.in prin.his enim caſibus ex pacto uel ſtipulatione alteri queritur non alias ut ꝓbatur in preal.§.ſi quis alii &.C.per quas ꝑſo.non acq.l.i.cum enim ſint ſpeciales ñ ſunt trahendi ad conſequentiam.ut.ff.đ legi.& ſe.con.l.ꝙ non ratione ſed Mar.

UVA. BHSC. IyR_072

dicebat hos caſus facere regulam & ſi qs
caſus erat contradicebat eſſe ſpeciale in
eo. Et quod dicitur in inſti. alteri ſtipula
ri nemo poteſt. & preal. §. nemo ſi quis a
lii .&. C. per quas per. nob. acqu. ſic in-
telligebat. ut directa acquiri non poſſet
ſed utilis ſic. Et ita ſm eum ſemper ex pa
cto alterius acquiritur quod falſũ eſt ſm
alios glo. omnes cuꝫ parum intereſſet di
recto uel utiliter queretur. ut. ff. de neg.
geſt. l. actio. Ultimo querendũ eſt an
ualeat ſtipulatio ſi ſtipulor mihi & alte-
ri qui iuri meo ſubiectus non eſt. utputa
ſi dicam promittis mihi & Rainũcio de-
cem & tu dicas ꝓmitto & certe pro pte
mea ualebit ſtipulatio pro alia media ne
quaquam. ut inſtitu. de inuti. ſtipula. §. ſi
quis alii. ibi plane. Et ſic no. ꝙ utile p inu
tile non uiciari. ſic. ff. de uerbo. obliga. l.
i. §. ſed & ſi mihi. Sed erit ſecus ſi ſic ſtipu
lor promittis mihi aut Martino .x. nam
tunc ualet ſtitpulaõ & obligatio mihi ſti
pulatori acquiritur. ſolui tamen Rainũ-
cio etiam inuito me ſtipulatore recte po
teſt & liberaturi promittens. ego tamen
ſtipulator habeo mandati actionem con
tra iſtum Ranuncium cui ſolutio facta ẽ
ut preallegato. §. ſi quis alii. ibi plane.
Et quando actio negociorum geſtorum
ut ibidem plane notatur. Item nota ꝙ
ſi ſtipulor alteri per iſta uerba promittis
mihi dare decem ſtipulãti & recipiẽti ui
ce & nomine Martini ꝙ ualet ſtipulatõ.
actio tamen mihi non enim cui ſtipulor
acquiritur. ſed etiam illi cedere debeo cu
ius nomine ſum ſtipulatus. ut. ff. manda-
ti. l. ſi procuratorem. §. finali. & dixi hoc
ſupra in principio. §. huius. Petrus de
unzola.

De renunciationibus. rubrica.
Defenſiones exceptiones ₢c.

d

Ictum eſt. ſ. de obligationi
bus & earum diuiſionibus
uerum quia ſunt aliquan-
do perſone habentes bñfi-
cia talia p que iuuãtur ab
obligatione quam fecerunt & eam ineffi-
cacem reddunt niſi beneficio ſuo renun
cient. ideo de renunciationibus benefici
orum eſt uidendum. Continuatione
facta ſciendum eſt ꝙ in princi. noſtri ti-
tuli anteꝗ̃ ad materiam principalem per
ueniatur ponitur primo quoddam preã
bulum in quo tria p ordinem tangi uidẽ
tur. Primo enim dicitur ꝙ beneficio-
rum quedam ſunt in fauorem illorum q
bus conceſſa ſunt introducta. ut ẽ uelle.
quod fauore & gratia mulierũ introdu-
ctum eſt. & multa poſſunt dari exempla
ut habebis. ĩ. e. §. ſed hoc uiſo. & talia fa
cile remittuntur ut iam. ĩ. dicam. Que-
dam ſunt beneficia non in fauorem illo-
rum quibus data ſunt. ſed in odium alic-
rum introducta. ut eſt macedo. ꝙ filiiſfa
milias competit non tñ in eorum fauorẽ
ſed in odiũ creditoruꝫ. ut patet. ff. ad ma
ced. l. i. & iſta beneficia remitti non poſ-
ſunt. ut. ĩ. iam patebit. Secundo dicit
an ſi perſona cui competit beneficiũ re-
nunciet beneficio ſuo per renunciationẽ
indiſtincte pdat illud. Et ad hoc ſcien
dum ponit lr̃a quãdam regulã generalẽ
& magiſtrã. que dicit. licitũ eſt cuilibet
iuri pro ſe introducto renunciare. ut ꝓ
bant iſta. C. de pact. &. C. de epiſ. & cle.
l. pe. ſi quis in cõſcribẽdo. Et ſic ſm hãc
regulam uidetur ꝙ quilibet poſſit bene-
ficio ſuo renunciare. & renũciando pdat
illud. ita ꝙ ulterius ad illud redire ñ poſ
ſit. Et facit ad hoc quod alibi legitur. Re
nunciantibus iuri ſuo non eſt dandus re
greſſus. ut. ff. e. l. queritur. §. ſi uenditor.
Sed licet ita regulariter tradatur. atta-
men fallit regula in multis caſibus & be
neficiis quibꝫ renunciari põt. de quibus
iam ſtatim exempla ponentur. & ſi renũ
cietur eis non ualet renunciatio. & que
ſit ratio ꝙ eis renunciari non poſſit red-
detur in quolibet. §. per ſe. Et ſic nota ꝙ
quedã ſunt beneficia quibus renunciari

UVA. BHSC. IyR_072

poteſt ut regulariter omnibus quedam ſunt quibus renunciari non poteſt.& ſic cōtra regulam. Addit et littera tertiū membrum.quia quedam ſunt quibꝰ quādoq; renunciatur.& quandoq; non renunciatur.de quibus omnibus tractatur in hoc titulo.quā obrem oportet diuidere titulum iſtum de renunciationibus in tres partes quantum ad materiam principalem.de qua tractare intendit poſt preambulum iſtud.& hoc erit tertium dictū iſtiꝰ preambuli. Diuiditur ergo titulꝰ iſte de renunciationibuſ quantum ad tractatum principalem in partes tres.In prima parte tractatur de beneficiis quibus renunciari nō poteſt.& incipit.bene maced.ꝛc.In ſecunda tractatur de illis beneficiis quibus renunciari poteſt.& renunciatio ualet & tenet.& incipit hec ſecunda in.§.ſed hoc uiſo. In tertia tractatur de illis beneficiis quibus quandoq; renūciari poteſt.& quandoq; non renunciat̄ & incipit tertia pars in.§.ceterum ꝛc.hec dicta ſufficiant uſq; ad.§.mac.ſena.con. & legere debet poſtea lector textum uſq; ad.§.predictum.

Beneficium macedoniani ſena.conſul. competit filiuſfamilias.

Ic incipit tractare de illis beneficiis quibus renunciari non poteſt.Et primum beneficium qđ nobis occurrit cui renunciari non poſſit eſt macedonianum.de quo breuiter quatuor ſunt uidenda ſcilicet quare & a quibus fuit introductum. Secundo quibus competat & qd dicat. Tertio quot ſint neceſſaria ut cōpetat & recitare quoſdam caſus ſpeciales in quibus ceſſat iſtđ beneficium. Quarto an ei renunciari poſſit.& ſi non poſſit renunciare que ſit ratio quare ei non renunciatur.Sed quia hec late expoſita fuerunt ſupra in rubrica de contractibus inutilibus ratione ꝑſonarum.ideo hic breuiter pertranſibo.

Fuit enim introductum in odium madonis.fuit enim quidam peſſimus fenerator nomine Macedo.qui materiam peccandi & occidendi parentes filiis preſtitit pecuniam enim credebat & tacitis & uelatis uerbis ſuadebat de occiſione parentum.puta ita credo tibi pecuniam ut tu uillis facias ita ut cito ſis tui iuris & habebis hereditatem patris tui & tunc reddis mihi pecuniam iſtam.Sicque maximum conſequebatur lucrum plene remuneratus a filio facto ſui iuris.quod quia aperte iniquum erat correctionem per ſenatores accepit qui ſenatores erant centum numero & prouidebant ciuitate romane & legem facere poterant.ut ff.de legi.& ſenat.conſul.l.non ambigitur.& ſic una die ſimul coadunati fecerunt legem.ut filiifa.de mutuo non teneantur.& hoc in odium Macedonis.Et dicitur ſena.conſul.ideſt lex ſeu ſtatutum factum a ſenatoribus.macedonianum.i. quia per Macedonem moti fuerunt ad faciendum legem iſtam.nihilominus etiam contra omnes alios creditores datur ut iſta probantur.ff.ad macedo.l.i. Secundo ſciendum eſt ꝙ competit filiiſfa. in poteſtate patris aui uel proaui exiſtentibus & pecuniam mutuo ſine ſuo conſenſu accipientibus & competit heredibus & fideiuſſoribus eorum.& nedum competit dum ſunt in poteſtate.ſed & poſtea eis factis ſui iuris pro illo mutuo qđ acceperunt dum erant in poteſtate patris.Et dicit iſtud beneficium ꝙ ſi filiiſa. ſine conſenſu patris ſui ſub cuius poteſtate ſunt pecuniam mutuo accipiant nō teneantur ad illam pecuniam reddendam.nec ipſi nec parentes.nec heredes. nec fideiuſſores eorum.opponent enim exceptionem macedo.ſena.con.ut hec ꝓbantur.ff.ad macedo.l.i.&.l.ſi pater.§. non ſolum.&.l.ſed uilis.§.q̄q̄.&.C.eo. l.penulti. Tertio ſciendum eſt ꝙ ad hoc ut mace.competat ſūt neceſſaria iſta ſcilicet ꝙ pecunia fuerit uere numerata.

Item eo tempore quo erat filiuſfa.mutuum contractum fuerit.Item ꝙ mutuū non fuerit in his que numero conſiſtunt que omnia quō exemplari debeant & ꝓbari habes per ordinē.ſ.in rubrica đ cōtractibus inutilibus ratione perſonarum

UVA. BHSC. IyR_072

in.§.filiuſſa.& etiam ibidem ponūtur q/
dam caſus in qbus maced.ceſſat.quos
etiam appoſitos & per iura allegantes le
uiter ibi uideř poteris.& ideo hic eos re
citare non eſt opus.Et de iſta materia to
ta quod hic obmittimus ibi plene nota/
tur. Quarto uidendum eſt an poſſit
huic beneficio renunciari.& certe circa
hoc glo.terminat ꝙ filius nō poſſit huic
mace.renūciare. nec talem exceptionē
remittere niſi paterfa.factus eam remit/
teret.& eſt ratio quia non ſui.ſed in odiū
creditoris eſt introducta & proban. hec
C.ad mace.l.zenodocus.&.l.ulti.&.ff.
eo.l.ſed ſi pr̄.§.non ſolum.

Beneficium reſtitutionis ⁊c.

Irca.§.iſtum uidendum eſt.pri/
mo quibus competat beneficiū
reſtitutionis.& certe littera dicit
& bene ꝙ competit minoribus .xxv.an.
ſui ſimplicitate uel aduerſarii caliditate
leſis ſuper eo quod cum eis geſtum eſt
etiam in modico damno. non tamen in
minimo.ut.ff.de mino.l.i.§.ait pretor.
& per totum titu.&.ff.de in inte.reſti.l.
ſcio maioribus autem.xxv.an.leſis ſuper
eo qđ cum aliquo geſſerunt non ſuccur
ritur modico damno ſi modo re ipſa le/
ſio fuerit & non dolo aduerſarii.quia li/
citum eſt contrahentibus ſe ad inuicem
circunuenire.ut.ff.de mino.l.in cāe.§.
idem pomp.Si autem leſio eſſet enormis
damni tunc etiam maiori ſubueniretur.
licet dolus aduerſarii non interceſſiſſet.
ut.C.de reſcin.uen.l.ii. Si autem ex pro
poſito & dolo aduerſarii leſus fuerit ma/
ior bene ſuccurret ei etiā in modico dā/
no.& quo iure ei tunc ſubueniatur. dic
ut dictum fuit ſupra de obli.in.§.itē inu
tilis eſt ſtipulatio ratione. metus uel do/
li.Competit ergo mioribus ſ'm quod di/
ctū eſt ſi ledantur etiam modico damno
ſui ſimplicitate uel aduerſarii caliditate.
Et iſtā reſtitutionē petunt iudicis officio
toto tēpore ſue minoris etatis.& ea finita
ĩ.quadrienniū cōtinuum de his que in
minori etate geſſerūt.ut.C.de tēp.reſtit.
l.fi. Et quia de hac reſtitutione minorū
tractatum fuit.ſ. in.§. de contractibus
inu.rati.perſo.ideo de ea hic multa dice/
re non intendo. ſed ad litteram redeo &
quero an minor beneficio minoris etatis
poſſit renūciare.& terminat glo. noſtra
ꝙ nō.Et eſt ratio ut littera dicit. quia eo
ipſo deciperetur ſi renunciaret. ar.ff. de
mi.l.interdum & ſi ſine.§.reſtitutus.&.l
ait pretor in prin.Verum eſt tamen ꝙ ſi
adulti iurent in contractibus ſuis ſolen/
niter ꝙ ex iuramento priuantur reſtitu/
tione per auten. ſacramenta puberum.
de qua materia plene dic ut dixi ſupra đ
contractibus inutili.ratione perſon.in.§
quintus caſus eſt. Sed hic formo dubi
um quoddam. minor quidam uendidit
predium pro certo precio & leſus fuit in
contractu ita ꝙ petit in integ. reſtitui &
reſtitutus eſt.mandauit enim iudex pre/
dium ſuum ſibi reſtitui. eumqꝫ precium
emptori reddere ut facere debuit. poſt
hoc minor pnia ductus non uult hac re
ſtitutione uti.emptor autem uult preciū
repetere ex cauſa iudicati & prediū red/
dere ſicut iam pronunciatum eſt.querit̄
an emptor petere poſſit exquo minor n̄
uult uti iſta reſtitutione.Et dicitur ꝙ n̄.
imo poterit eum minor per exceptionē
repellere.quia unicuiqꝫ licet contemne/
re ea que ſunt pro ſe introducta.nec po/
teſt conqueri emptor quia in eadem cau
ſa reſtitutus fuerit in qua ipſe ſe cōſtitue
rit.& quam mutare non potuiſſet ſi mi/
nor auxilium pretoris non imploraſſet.
ut probatur.ff.de minor.l.ſi iudex.non
obſtat quod dictum eſt ꝙ beneficio mi/
noris etatis renunciari non poteſt. nam
& hic non dicitur ꝙ renunciari poſſit be
neficio minoris etatis.Sed dicitur ꝙ da/
ta ſibi reſtitutione in qua dictum fuit ēt
ut aduerſario ſuo reſtituat que habuit ab
eo poſſit ea uti ſi uult. & ſi non uult po/
teſt eam contemnere nec aduerſarius cō
tra minorem penitentem poterit ea uti
licet ibi uideatur & ipſe aduerſarius re/
ſtitutus. Item & hic queri poteſt ſi
minor dum littigaret in iudicio cum ali/
quo de fundo uel de aliqua alia re. &

UVA. BHSC. IyR_072

fuerit lata ſententẽtia contra eum de fũ do.& ipſe petat reſtitui contra ſententiã & in cauſa etiam reſtõis ſuccumbat.denegari enim potuit ſibi reſtitutio ꝑpter aliquam iuſtã cauſam.& uelit iterum in eadem cauſa reſtitutionem petere.an audiatur.Et certe reſponderi poteſt ꝙ nõ auditur.quia cũ ſemel petita eſt reſtitutõ & denegata non poteſt amplius in eadẽ cã peti.Debebat enim appellare ab illa ſententia in qua fuit denegata reſtitutio.qđ ſi non fecerit reſtitutionem ſibi ſemel denegatam amplius in eadem cauſa nõ petet niſi nouas defenſiones pertendere uelit iſte minor.quo caſu bene reſtituetur ille minor & ad totam cauſam reſtituet̃ ut perinde habeatur ac ſi ſententia lata ñ eſſet contra eum.Et appellant doct.nouas defenſiones ſiue illas que tunc erant. ſed allegate non fuerunt ſiue que poſtea emerſerunt. Item quod dixi ſi ſemel fuit denegata reſtitutio ꝙ amplius in eadẽ cauſa non conceditur niſi noue defenſiones allegentur intelligendum eſt uerum eſſe quando ad cauſam totam uult reſtitui ut perinde habeantur ac ſi ſententia ñ ſit lata contra eum.Sed ſi uelit reſtitui ad appellandum bene poterit.licet nouas cauſas non pretendat & reſtituetur ut appellare poſſit.uel a ſententia prima lata contra eum de fundo.uel appellare poſſit ab illa ſecunda in qua reſtitutio denegata fuit.quod magis uidetur glo.placere. Et nota ꝙ aliud eſt reſtitui ad totam cauſam & aliud ad appellandum.qa primo caſu perinde eſt ac ſi non eſſet lata ſententia.ſecundo non ita.quia ſi non exequatur cauſam appellationis uſqꝫ ad annum confirmatur prima ſententia. Et predicta locum habent quando ſemel petita fuit in integrum reſtitutio.& denegata iterum petitur. Si autem ſemel petita fuit & conceſſa iterum petatur in eodem negocio bene concedi debet quia ſepius peti poteſt ubi conceſſa prima fuit & non denegata.de hoc datur exemplum tale.Cuidam minori delata fuit hereditas quedam ipſe eum repudiauit & poſtea peciit reſtitui ut poſſit eam adire & conceſſa fuit reſtitutio modo uult iterum reſtitui ut poſſit ab ea abſtinere ſiue poſſit eam repudiare an poterit. Et reſpondetur ꝙ ſic.quia quando primo petiit non fuit denegata.immo conceſſa & ſic ſepius petere poteſt.hoc tamem fallit in caſu propter reuerenriam paternã. iſti ecce delata eſt hereditas cuidam filiofami.minori.pater enim adiuit hereditatem quod facere potuit de auctoritate.qa iſte erat infans.& filius poſtquam fuerit liberatus a patria poteſtate uel poſtquã adoleuit petat in integrum reſtitui ut talem hereditatem repudiare poſſit quod facere potuit & fuit conceſſa ſibi reſtitutio.poſtmodum petat in iterum reſtitui ut adire poſſit non auditur ne leges ei ludibrio fiant.& probantur predicta.C.ſi ſepius in integ. reſtitutio.pe.l.i.ii.&.iii. &.ff.de minori.l.ſi non.§.reſtitutus.&. C.de bonis que lib.l.fi.§.ſi aũt puerilis.

Beneficium ut quis condemnetur inquantum facere poteſt.

N.§.iſto ponitur tertium beneficium cui renunciari non poteſt niſi ſecundum quod.j̃.dicaꝫ.Et circa iſtud beneficium tria tangenda ſũt. Primo quid dicat. Secundo quibꝫ competat. Tertio an ei renunciari poſſit. Sciendum eſt ergo primo quid dicat.Et ad huius materie intelligentiam ſcire debes ꝙ ſi aliquis eſt debitor ego poſſum eum inſolidum conuenire & inſolidum mihi condemnari debet.& contra eum mandatur ſententia executioni uſqꝫ ad unum denarium.& ſi ſententie ſatiſfacere non poteſt in carcerem detruditur & bannitur hodie eſt debito loco carceris ut iſta colligi poſſunt.C.q bo. cede.po.l.i.& inſtitutio.de actio.§.ſunt preterea.&.ff.de re iudica.l.a diuo.§. executus.uſque in fin.l. Sed licet ita ſit regulariter & de iure communi tamen ſunt alique perſone priuilegiate que nõ tenentur niſi in id quod facer̃ poſſunt & condemnari debent & executio contra eas in id tantum quod facere poſſunt &

UVA. BHSC. IyR_072

non inſolidum. Et quod dicitur ꝙ in his
que facere poſſunt tenentur & non ultra
ſubaudi habita ratione ne egeant. nõ eñi
totum qd' habent ab eis extorquendum
eſt. ſed ipſarum perſonarum ratio habẽ-
da eſt ne egeant unde & ſi aliquid hñt ñ
debet illud eis aufferri ſi illi ſoluto ege-
rent. nam nec illud modicum qd' habẽt
dicuntur poſſe facere ex quo honeſte &
ꝯmode facere non poſſunt. Et ꝙ taliter
ſint intelligenda illa uerba id qd' facere
poſſunt probã. ff. de re. iur. l. in condem-
natino e. &. ff. de uerb. ob. l. nepos ꝓcu-
lo. Sunt eqdem iſte perſone que bene
ficium iſtud habent multe. de quib⁹ lr̃a
noſtra aliquas ponit quas primo expo-
nam & poſtmodũ recitabo extra litterã
aliquas alias quibus predictum cõpetit
beneficium. Cõpetit ergo primo hoc
beneficium marito ſi cõueniatur ab uxo
re diſſoluto m̃rionio ad dotem. Condem
nari. n. tunc debet q̃tum facere poteſt &
non ultra niſi doloſe feciſſet circa res ſu-
as ne ab eo ſolidum peteretur. Item &
ſi conſtante m̃rionio pro dote conuenia
tur in caſib⁹ ꝑmiſſis quos notatos habes
in aurora in ꝯo. ca. de dotibus ſuper no-
tula illa preterea no. ꝙ dos. In aliis ãt
ꝯtractibus quos cum uxore fecit ſiqdem
conueniatur maritus ab ea conſtãte ma-
trimonio cõpetit ei predictũ beneficiuꝫ
Si aũt diſſolutio m̃rio ꝯueniatur nõ cõ-
petit beneficium q̃uis ꝯſtante m̃rio fue-
rint celebrati tales contractus. Itẽ cõ-
petit heredibus mariti ſuis. i. filiis qui ſui
heredes dicuntur. & hoc ẽ planum quan
do ſunt nati de illa uxore q̃ agit pro do-
te repetenda. Sed quid ſi ſint filii ex al
terius matrimõio mulieris & idẽ. ſ. ut be
neficium eis ꝯpetat. ut ꝓbatur ar. a ꝯtra-
rio ſenſu ſumpto licet ex. l. maritũ. ff. ſo.
ma. extraneo autem heredi mariti nõ da-
tur. quia tale beneficiũ perſonale a. l. ina
nimata conceſſum & cum perſona extin
guitur. Idem & in conceſſo a lege anima
ta. i. a principe uiuente. niſi aliud ſit actũ
& probantur predicta. ff. ſo. ma. l. mari-
tum. &. l. ſe. &. l. & filios. &. ff. de re. iur. l.
non tantum. Item competit predictũ
beneficium predictis heredibus ſuis ut
dictũ eſt. ſi conueniãtur actione ex dote
ex promiſſ⁹. dotis. ſecus ſi conueniantur
act. ex teſtõ. ut quia dotem legauit mari
tus in teſtamẽto uxori. Nam tunc nõ cõ-
petet. imo in ſolidum conuenientur. Et
ſic plenius eſt legatũ dotis q̃ actio de do
te. ut not. in inſti. de leg. §. ſed ſi uxori.

Item competit beneficium predictum
ſocero ideſt patri mariti quando conue-
nitur pro dote a nuru. quia parentis lo-
cum obtinet ſocer. Unde non minus nu-
rui q̃ filio in pleriſqꝫ habet prouidere.
Nam & filii onera & nurus ipſe agnoſce
re habet neceſſe. ut probatur hoc. ff. ſo.
ma. l. re iudicate. §. ſocer o. &. l. ſeq. &. ff.
famil. hercil. l. ſi filia. §. ſi filius in fi. §.

Porro que dicta ſunt in marito ſi con
ueniatur ab uxore eadem ratio equitatis
in uxore ſuggerit obſeruari ſi ꝯueniatur
a marito. ut prealleg. l. ff. ſo. ma. non tã-
tum. §. fi. Sed an ſocero ideſt patri mu
lieris competit iſtud beneficium ſi con-
ueniatur a genero ex promiſſione dotis.
Et certe dicas ꝙ ſic ſi ipſe conueniatur
conſtante matrimonio. & ita intelligitur
ff. ſo. ma. l. ex diuerſo. Si autem diſſolu-
to matrimonio ſocer ex promiſſione do
tis forſan quia ex pacto debebat lucrari
dotem maritus morte mulieris certe tũc
non uidetur competere. ut. ff. de re. iu. l.
ſicut in fi. &. l. ſeq. Sed & tunc quando ſo
luto matrimonio conuenitur diſtinguit̃
quia aut doloſe & malicioſe promiſit tan
tam dotem. ut generum ſibi iduceret cũ
& ſciret ſe dotem non poſſe preſtare id e
gerit ut genero inſidiaretur. & tunc non
ſuccurritur imo inſolidum conuenitur.
Si autem ſine dolo uerſatus fuerit tunc
ei ſuccuri uidetur. ut. ff. de iur. dot. l. pe.

Extraneo autem dotem promittenti ñ
ſuccurritur ſed inſolidum condemnatur
ut prealleg. l. pe. ff. đ iur. dot. Sed qd
ſi maritus qui habet beneficium ut con-
ueniatur inquantum facere poteſt & nõ
ultra faciat pactum uxori ꝙ ipſum in ſo
lidũ conuẽire poſſit. uel ecõtra uxor ma
rito uel ſocer genero faciũt pactũ ut in
ſolidũ ꝯueiri poſſint. uel r̃nũciauit huic

UVA. BHSC. IyR_072

beneficio an ualeat pactum uel renũcia/
tio. Dicendũ eſt ꝙ non quia contra bo/
nos mores eſſet cum cõtra receprã reue/
rentiam que maritis exhibẽda eſt eſſe ap
pareat.ff.ſolu.ma.l.alia cauſa.§.elegan/
ter. Item quid ſi ſoluto ma.fiat hoc pa
ctum. Reſpondet Acur.ꝙ nec tunc ualet
ſm.&.p.l.prealle.& pro eo etiã facit.ff.
de relig.l.ꝙ ſi nulla. Sed contra uidet̃
ut ipſe glo.dicit p ar.ff.de pac.do.l. licet
&.l.ſequenti. Item quid ſi iuretur. Reſ
põdet Ac.ꝙ nec tunc.ut.ff. de pact.iur.
gen.§.& generaliter. Item competit p̃
dictum beneficiuꝫ patrono & patrone &
liberis eorum & parentibus eorum.quã
do conueniunt̃ a libertis ſuis. Nam ĩquã
tum facere poſſunt condemnatur & non
ultra habita ſemper ratione ne egeant.ut
s̃.in prin.dixi.ff.de re.iur.l.patronus.
Et quod dixi ꝙ parentibus competit ac/
cipere parentes in infinitum. cum ſit fa/
uor in iſtis perſonis.qui fauorem ampli/
andus & odia reſtringenda.ut de libe.&
poſtu.l.cum quidam.& ad hoc.ff.de in
ius uoc.l.quoqꝫ.§.parentes. Proprie ta/
men & ſecũdũ uocabuli ſignificationem
parentes uſque ad tritauum dicuntur.
ab inde uero ſupra dicuntur maiores
ut.ff.de gradibus.l.iuriſconſultus.§.pa
rentes. Item competit patri predictuꝫ
beneficium quãdo conuenitur a filio uel
a filia.conueniri enim poteſt pater a filio
uel a filia indubitanter ſi eſt emancipatuſ
uenia prius petita tamen.ut.C.de in ius
uocan.§.ſi. Sed ſi filius eſt in poteſtate
tunc non poteſt patrem conuenire.nam
dicit lex cum eo quem in poteſtate habes
lis nulla eẽ poteſt.ut.ff.de iudi.l.lis nul/
la. Fallit in caſtrenſi & quaſi caſtrenſi pe
culio.ut.d.l.in fi. Item fallit in caſibus in
quibus filius compellit patrem ut eman
cipetur.quos not.inuenies.s̃.de perſoniſ
& perſonarum diuiſionibus in.§.quarta
diuiſio. Item ſi petat alia patre.ut.ff.de li/
be.agno.l.ſi quis a liberis ĩ pri. Item
forte poteſt filius patrem conuenire alie
no nomine.ut tutorio & curatorio & ꝓ/
curatorio.ut ar.ff.de in ius uocan.l.que
ſitum.& licet quantum ad beneficium de
quo hic tractatur mihi faciant nobis ali/
qui de iſtis caſibus tamen utile eſt ſcire.
quia quantum ad illam materiam multũ
proſunt. Sunt & alii caſus in quibus
lis poteſt eſſe inter patrem & filium ĩ po
teſtate exiſtentem.quos hic non dico.ſed
deo dante dicam infra de iudiciis qui poſ
ſunt & non poſſunt iudicio intereſſe. &
ſunt iſti caſus ſpeciales. Regulariter autẽ
lis non poteſt eſſe inter patrem & filium
in poteſtate exiſtente.ut.s̃. Sed an iſte
perſone patronus & pater poterunt re/
nunciare huic beneficio ideſt pactum fa
cere ut inſolidum conueniantur dicen/
dum eſt ꝙ non.quia eis propter reueren/
tiam perſone conceditur. ut preal.l.ff.ſo
lu.ma.l.alia. Item competit predictũ
beneficium ſocio ſi cõueniatur a ſocio iu
dicio ſocietatis.condemnatur.n. inquan/
tum facere poteſt ſocius. Et hoc uerum ẽ
ſi confiteretur ſe ſocium.alias. ideſt ſi ne/
get ſe ſocium non datur ei hoc beneficiũ
Et hec probantur.ff.eod.l.ſunt.&.l. ſed
hec ita. Et ꝙ ſocio confitenti ſe ſocium cõ
petit predictum beneficium ſummã ha/
bet rationem.cum ſocietas ius quodam/
modo firmitatis in ſe habeat.quia ſocii ut
fratres ſe inuicem diligunt & quia ratio/
ne ſocietatis ſunt res communes ſicut ra/
tione fraternitatis.an ergo fratres ĩter ſe
uice mutua condemnabuntur inquantũ
facere poſſunt. Rñdet glo.ꝙ non. ſubeſt
enim illa precipua ratio in ſociis quia ꝓ
pter res ſit conuentio honeſta ob cõmo/
diorem uſum & uberiorem queſtum. In/
ter fratres uero incidenter non ex con/
uentione ſunt bona cõmunia.& iſta ra/
tione multis denegatur quibus uidebat̃
dandum.denegatur enim patri & dño ſo
cio & ſucceſſoribus ſocii.non eñi heredi
bus ſocii.ſicut nec datur heredibus credi
torum qui in id quod facere poſſunt cõ/
ueniuntur.ut.ff.pro ſocio.l.noſtra.r̃.pr̃.
Sed an ſi ſocius renunciet huic benefi
cio ſeu pactum faciat ut ĩſolidũ ꝯueniat̃
ualebit pactum dicũt glo.ꝙ ſic.ff.de re.
iur.l.ſi cõuenerit. Et ſic no.ꝙ aut cõpe/
tit iſtud beneficium propter reuerentiam
pſone.& tunc remitti nõ põt. & ſic loq̃

UVA. BHSC. IyR_072

l.preal.alia.ff.ſo.ma.aut competa ratiõe contractus uel actionis.& tunc bene poteſt remitti.ꝙ ſic loquitur preal.l.ſi conuenerit.ff.de reg.iu. Sed hic quero ſi ille qui poteſt conueniri faciat pactũ cũ creditore ſuo ut conueniat ipſum in id tantum quod facere poteſt.an ualeat pactum. Reſpondetur ſic.ff.de pac.l.ſi qs crediderit. Item quero an fideiuſſori iſtarum perſonarum que beneficium habent ut conueniantur in id quod facere poſſint detur predictũ beneficiũ. Rñdetur imo inſolidũ conuenietur fideiuſſor & inſolidum aget mandati.ſed ſecus i defenſione iſtaꝝ perſonarum. nam condẽnantur inq̃tum facere poſſunt iſte perſone quaſ defendit.non enim defenſores debent in plus grauari q̃ dñs preterq̃ in ſatiſdando.ut.ff.de pec.l.ſed & ſi.§.defẽdere.aut fideiuſſor conuenitur ex pſona ſua & non habet plerunqꝫ except.reo cõpetentem.ut in hac except.& probantur predicta.ff.pro ſocio.l.ueꝝ.§.i.&.ff.de reg.iu.l.ſi fideiuſſor. Item no.ꝙ quando maritus conuenitur uel ſocius & ſimiles perſone.& allegant beneficium ut conueniantur i id tantũ quod facere poſſunt debent cauere ꝙ ſi ad fortunam peruenerint piguiorem ſolidũ ſoluent.ut.C de rei uxo.actio.l. unica.§. cum autem.&.ff.pro ſocio.l.ueꝝ.§.item uidendum.

Vltimo extra litteram ſciẽdũ eſt iſtud beneficium competit illi q donauit ſi cõueniatur ab illo cui donauit.ut.ff.de re.iur.l.inter eos.§.ulti. Item competit illi qui ceſſit bonis ſuis creditoribus nam ſi aliquibus bonis credat.& poſtmodũ aliquid acquirat conuenietur a creditoribꝰ de poſtea queſitis in id tantũ quod facere poteſt deducto ne egeat. prodeſt nedum in iſto ſed etiam in alio ſi aliquis bonis ſuis ceſſerit quia pro debito quod antea tenebatur nõ põt in carcerem detrudi.ut inſti.de act.§.fi.&.C.q bo.ce.poſ.l.i.Et fit iſta ceſſio bonorum i iure & extra inter preſentes & abſñtes & per nuncium & p epiſtolam.ut.ff.de ceſ.bo.l.fi. Sufficit.n.ſola uoluntatis profeſſio.ut.C.qui bo.l.in omni.

Eſt quoddam beneficium quod dicit ne liber homo.

Eges dicunt ꝙ liberi homĩes ob es alienum ideſt propter debitum quod alicui debetur nam es alienum dicitur illud qđ nos aliis debemus non poſſint obligari.ideſt loco pignoris dari.unde ſi pecuniam mutuo accipiam & uelim quendam liberum hominem loco pignoris dare non poſſum.& ſi facio non tenet pignus.etiam ſi ſit filius meus. imo creditor qui liberum hominem etiam filiũfa. hodie pignori accipit eum tenet a debito cadit & tantundem de ſuo debet dare retento uel parentibus eius & nihilominꝰ ſubdi debet corporalibus penis. ut hoc probatur.C.que res pigno.obli.poſſ.l. qui filios.&.C.de acti.& obli. auten.immo.In caſu tamen poteſt pater filiũ obligare.ſ.in eo caſu in quo poteſt eum uendere.quod contingit propter neceſſitatẽ famis. ut not.C. de pat.qui fili.diſtr.l.i.&.ii. Sed an his legibꝰ que dicuntur ꝙ liber homo pignorari non poteſt poſſet renunciare.Dicunt glo.& littera noſtra ꝙ non. Et eſt ratio quia talis renunciatio eſſet damnoſa & contraria libertati.& not.de hac ratione in auten.ut ma.debit.§.primo.

Beneficium fori quod competit forenſibus.

Ictum eſt de quibuſdam beneficiis quibus renunciari non põt. Sequitur uidere de alio cui etiaꝫ non renunciatur ut de beneficio fori. Et circa hanc materiam conſueuerunt noſtri antiqui magiſtri ſic procedere. Vt primo dicam aliqua de ſignificatiõe huius uocabuli fori. Secundo quibus competat hoc beneficium.& quid dicat. Tercio an ei renunciari poſſit. Et ſi ei renunciari non poſſit. quomodo aliter fieri poſſit. ut predictũ beneficiũ ceſſet. Eſt igitur ſciendum ꝙ forũ fori uno mõ accipit ꝓ loco i quo gentes ꝯueniũt

UVA. BHSC. IyR_072

cum multis rebus ad negociandum ad i
uiceꝫ.ſed forus fori maſculini generis ac
cipitur pro burſa. Item forum fori di/
citur locus in quo lites agitant̃.ſed acci/
pi pōt forum pro iuriſdi.unde iſte nō eſt
de foro Bononienſi ideſt iuriſdictiōe ſeu
diſtrictu ciuitatis Bononiē.Et ita accipit̃
in materia de qua tractatur ad preſens.

Viſo ergo de uocabuli ſignificatione
uidendum eſt ſecundo cui competat iſtđ
beneficium.Equidem competit omnibuſ
forenſibus qui conueniuntur ſub iudice
illius terre in qua forenſes ſunt. Vnde ſi
florentinus uel mutinenſis conueniatur
ſub iudice Bon̄.poſſunt illud beneficium
allegare. Sed quid dicit iſtud benefici/
um.certe dicit ꝙ forenſes conuenti ſub
iudice illius terre in qua foreſes ſunt nō
teneantur reſpondere immo poſſunt eū
ex priuilegio declinar̄ & iudicem ſue ter/
re inuocare.unde in hoc habent priuile/
gium ſi nolunt reſpondere ſub iudice il/
lius terre ſub qua forenſes ſunt non te/
nentur .cum illi qui ſunt ſubditi iudici il
lius terre teneantur comparere & reſpō/
dere.Et ſi non comparerent poſſet eos iu
dex mulctare & aduerſarium mittere in
poſſeſſionem bonorum non comparen/
tis.ut.ff.ſi quis ius dicendi non obtemp.
l.unica.&.C.de bon.auct.iud.poſſi.l.cū
proponas.Sed ſi ſponte uellent forenſes
ſub non ſuo iudice reſpondere.& ex cer/
ta ſcientia litem conteſtari bene poſſunt
& ualeret iudicium. Ad hoc ut melius
poſſit uidere iudex ponam caſum in ter/
minis Ray.erat florentinus & erat debi/
tor meus ad.C.& ego eram bonon.inue
nio.R.una die in ciuitate bonon̄.& facio
eum citari coram iudice bono.& ipſe ue/
nit & dicit.domine ego ſum Florentinus
uos non eſtis iudex Florentinorum.ſed
bononienſis.unde non habeatis pro ma/
lo quia declino uos & nolo ſub uobis reſ
pondere & ſi Pe.dicit ꝙ ſibi debeo aliqd
ueniat Florentinam.& paratus ſum ibi
de iure reſpondere.& ego Pe.dico uolo
ꝙ reſpondeat hic bono.ſub meo iudice.
quis noſtrum audiri debet. Reſpondet
lex quia reſpondet propter regulam que
dicit.Actor debet ſequi forum rei.& nō
reus forum actoris.ut.C.de iuriſdi.om.
iud.l.iuris ordinem.conueniendus eſt
igitur debitor in foro ſuo & non in foro
actoris propter regulam.ſ̄.dictam.& ſi/
queratur quod eſt forum debitoris. Cir/
ca hoc cognoſcendum ſciendum eſt.ꝙ
glo.noſtri dominus Azo.& Ac.ſcribunt
ꝙ multis modis ſortitur quis forum.

Primo ratione domicilii nam ubi quis
habet domicilium ibi poteſt conueniri.
Domicilium dicitur quis eo loco habere
ubi habet larem uel maiorem partē for/
tunarum ſuarum ubiqꝫ ſummam rerum
ſuarum.ita conſtituit ut inde deceſſurus
non ſit.de quo ſi profectus eſt peregrina
ri uidetur ad quem ſi rediit peregrinari
iam deſinit.ut.ff.de regu.iur.l.ſi fideicō.
§.pe.&.C.de incolis.l.ciues. Sed quid
ſi debitor cepit uagare per orbem terra/
rum nec alicubi habeat certum domici/
lium uidetur ꝙ ubicunqꝫ inueniatur poſ
ſit conueniri alioquin creditor ius ſuum
perderet.ar.ff.de ope.li.l.ꝙ ubi.§.fi.&.
ff.de his que in frau.cre.l.ait pretor.§.ſi
debitor.& certe aut ibi reſpondebit aut
ſatis dabit.ut.ff.de iud.l.ii.§.pe. Secū
do ſortitur quis forum ratione contractꝰ
ſcilicet ut poſſit quis conueniri in loco
ubi contraxit ſeu obligationem aliquam
fecit.Et hec ſunt uera.ut ratione contra/
ctus poſſit quis conueniri in illo loco
ubi contraxit ſi moram aliquam fecit ibi
ad aliquod exercendum. non tamen in/
telligas ꝙ neceſſe ſit ꝙ ibi conſtituat do/
micilium.Sed ſi tabernam oreum uel ar
marium ibi conductum habuerit ubi
contraxerit ibi poterit conueniri ratio/
ne contractus & nihilominus in loco do
micilii. Secus autem ſi quis contrahat
cum mercatore aduena uel cum uiatore
uel cum eo qui tranſuehit quem ſciebam
inde confeſtim ꝓfecturum ideſt receſſu/
rum.quia tunc talis mercator cōuenien/
dus eſt in loco domicilii ſui & non i loco
contractus ex quo morā non fecit ibi ſ̄m
predictū modum.Sed qd ſi ille qui con/
traxit cum mercatore aduena ignorabat
eum in de cōfeſtim receſſurū.uidet̃ tunc

UVA. BHSC. IyR_072

dicendum eum poſſe conueniri ſm Ac. & probantur hec.ff.de iudic.l.heres abſens. Et nota circa cauſam predictam ꝙ ſi aliquis promiſit ſoluere aliquid i aliquo loco.ꝙ ibi eum potero cōueniř ubi ſoluere promiſit eo ꝙ ibi contraxiſſe uidetur.non autem ubi contractus fuit factus niſi ibi haberet domicilium.& ſic i loco ſolutionis deſtinate eum conueniā quia ibi uidetur contractum celebraſſe. ut.ff.de acti.& obli.l.ꝯtraxiſſe.Et nihilominus in loco domicilii ſui.ut prealle. l.heres in fi.Et circa hanc materiam diſtingue.quia aut apponitur locus ſolutōnis in contractu.& ibi conuenitur ratione contractus nam ibi uidetur contractum celebraſſe.ut.ff.de iudic.l.heres abſens in fi.&.l.ſeq.&.l.exigere.& nihilominus in loco domicilii.ut prealle.l.heres in fi.non autem in loco ubi fuit celebratus contractus. Aut non apponitur locus ſolutionis.& tunc in loco contracte obligationis ſi moram aliquam fecit ibi ad aliquid exercendum.ut prealleg.l hřs.uer.at ſi quo. Et nihilomiuus in loco domicilii.ut.l.exigere.ff.de iudic.

Item ſortitur quis forum nedum rōe contractus.ſed etiam ratione quaſi contractus.ut quia negocia alicuius alicubi geſſit.uel aliter quaſi contraxit. nam ibi conueniri poteſt ubi geſſit. ut prealle.l. heres.§.i.&.l.ſeq.&.l. interdum.§.fi.

Item ſortitur quis forum ratione delicti uel quaſi delicti. nam ubi quis delinquit illic iuri ſubiaceat. ut.C.ubi de cri. agi opor.l.i.& auten. qua in prouincia. Sed anteꝗ̄ procedam ad illos modos qbus quis ſortitur forum ſciendum eſt ꝙ illud quod dictum eſt.ſ.ꝙ quis debet reſpondere & ſe defendere in loco contractus ſuppletur quidam ſi ibi inueniatur colligentes hoc ex principio.l.prealleg. heres abſens. Sed Ioh.& Azo. dicunt ſiue inueniatur ſiue non.adeo ut remittatur per iudicem ad locum contractus ſicut eſt in criminibus in quibus remittiř quis ad locū delicti.ut ibi de delicto cognoſcatur.& delinquēs ibidē puniař. ut ff.de accuſat.ſi cui.§.fi.& in auten. non nulli iudi.§.ſi uero. cum ſint quo ad ius fori contractus & delicta paria.ut.ff. de iudic.l.omnem. & in auten.ubi oēs obediunt iudici.§.proinde.&.§.conſiderantes.licet quidā uoluerint dicere ꝙ in delictis remittitur ut puniatur.ſ3 iudex cognoſcet ubi habet domicilium.ar.C. de exhiben.re.l.i. Item ſic remittatur magiſtratus.ut.C.de rōciniis.l.ii. Itē poteſt indici ei mulcta ſi non uenerit.ut.ff. ſi quis ius di.non obtemp.l.i.in princi. nec obſtat huic opinioni prin.l.prealle. heres abſens.imo facit pro iſta opinione quia uerbum conueniendum ibi poſitū perfectam conuentionem demonſtrat. & qđ dixi inueniatur ſubaudiendum eſt maxime.& hoc hic non latitet alioquin poteſt citari.& ſi non uenerit mittitur in poſſeſſionem bonoꝝ quam habet ibi in loco contractus. ut.l. heres abſens.§.i. circa fi. uel ſi uelis defendere primā opi. dic ꝙ dicta.l.de ac.ſi cuius.in fi.ſit quoddam ſpeciale in crimine ſacrilegii. Itē in auten.ut omnes obe.& in.l. omnē.ff. de iudi.dic ꝙ parificantur contractus & delicta in illis caſibus & in iuribus que iam ſunt inuēta at caſus ut in delictis inuiti reducantur adhuc non erant. cū illa auten.ut nulli iudi.ſit poſterior. ſed ſm hoc quid ſi non habet ibi bona.Reſpondet Ac.pronunciat iudex de mittendi in poſſeſſionem & mandabitur executioni ꝑ iudicem.ad curam cuius pertinet ſicut in diffinitiua fit.ut.C.de iudi.ꝓperandū §.ſin aūt.reus.&.ff.de.l. a diuo.&.ff. de bo.auc.iud.re.iu.po.l.cum unus.§.fi. Sed quidam in interlocutoriam dicunt ſecus quaſi non poſſit dari niſi a iudice illius loci ſi non ſtudioſe abeſt ut uadat ad eum ubi eſt. ut.C. de iur.om. iudi.l. iuris ordinem. Itē poteſt dici ſm opi. Io.ꝙ non latitat nec habet ibi bona.

Item ſortitur quis forum ratione originis proprie uel paterne.ut.ff.ad muni.l aſſumptio.§.i. Item ratione cōmunis patrie.ut Rome.ut.ff.ad mu.l.roma.

Item ratione matrimonii. mulier ſequiř foꝝ uiri.ut.ff.đ iu.l.exigeř.&.ff.ad mu. l.ulti.§.ii.aliud in concubina.ut in.e.ti.

UVA. BHSC. IyR_072

l.de iure.§.fi. Item ratione ordinis uel clericatus uel ſtudii ſcholaſtici ſortitur quis forũ.uel epĩ uel magiſtri.ut in autẽ. ut cle.apud ꝑprios epos.§.i.& in prohe mio.ff.in fi. Item ratione curſus tẽpo ris.ut.C.de incolis.l.ii. Item ratõe poſ ſeſſionis.ut.C.ubi.in rem acti.l.fi. Itẽ ratõne militie. nam ubi miles militat ibi ſortitur forũ .ut .ff.ad muni.l.municipa les.§ fi. Item ratione manumiſſionis libertus ſequitur forum patroni.ut.ff.ad mu.l.aſſumptio.§.fi.ſic igitur patet ex ſu pradictis quibus competat beneficiũ fo ri.& quid dicatᷣ.nam dicit ut debitores conueniantur in foro ſuo.Et quod ſit fo rum ipſorum etiam ſupra dictum fuit.& ſi alibi conueniantur poſſunt iudicem de clinarẽ allegando beneficium fori. Sed nunc eſt uidendum an ſi creditor faciat debitorem renunciare ualeat renuncia tio & ſi conueniatur poſtea debitor ſcili cet poſtq̃ renunciauit alibi q̃ in ſuo foro an poſſit iudicem declinare & iſtud bene ficium allegare. Et reſpondet littera & bene ꝙ non ualet renunciatio quinimo etiam ſi pactum expreſſum fieret ꝙ credi tor poſſit debitorem ſuum conuenire co ram alio iudice q̃ ſuo nõ ualeat pactum ſi debitor nollet eum ſeruare.Et ſi credi tor conueniret debitorem ex tali pacto alibi q̃ in ſuo foro ſemper uſque ad litem conteſtatam poteſt debitor mutare uolũ tatem iudicem non ſuum declinando. nec huiuſmodi conuentioni ſtare tene tur.Nam nemo poteſt per pactum face re.ut ille ſit ſuus iudex qui non eſt.& be ne dixi ꝙ ante litem conteſtatam poteſt declinare iudicem non ſuum non obſtã te pacto.Secus ſi ſponte litem conteſtare tur coram tali iudice non ſuo. quia poſt litem conteſtatam declinare non poſſet nec uoluntatem mutare ut hec proban. ff.de iuriſdi.om. iudi.l.ſi conuenerit. Et ſic collige ex ſupradictis ꝙ illud pactum quod dicunt notarii tota die in cartis ſci licet dans ei licentiam & liberam poteſta tem conueniendi eum coram quocunq; iudice tam eccleſiaſtico q̃ ſeculari.& ubi cunq; locorum realiter & perſonaliter

nõ ualet.nec etiam illa uerba ualẽt re nuncians fori priuilegio ꝛc.Nam ſemper debitor poterit uoluntatem mutare uſ que ad litem conteſta. per.l. preallega ſi conuenerit. Sed ſi debitorem ſuum uelit quis conuenire alibi q̃ in loco do micilii ſui faciat ꝙ promittat ſoluerẽ in lo co illo ubi uult eum conuenire.nam ra tione ſolutionis indiſtincte poterit debi tor conueniri in illo loco.ubi ſolutionẽ facere promiſit licet domiciliũ uel alias forum ibi.non habuerit.Et ſi ſolutõnem facere promittat ubicunq; ab eo pecunia petet uidetur ꝙ poſſit conueniri ubicun q; inuenietur.Nam licet non ſpecificetur locus certus ubi ſoluere debeat. tamen fiet poſtea certus ex poſtfacto per petitõ nem.ut de hoc plene not.in Aurora ſup inſtrumento mutui duorum debitorum & duorum creditorum in tertio ca. Et ſi uelles poſſes unũ locum uel duos ſpeci ficare .& poſtea generalem ſubicere hoc modo.Talis fuit confeſſus & contentus habuiſſe a tali decẽ ex cauſa mutui. quã pecunie quantitatem promiſit ſoluere in ciuitate Bono.& ubicunq; pecunia fuerit ab eo petita.Et caue ne ſic concipias uer ba.& uoluit debitor ꝙ creditor poſſit eũ conuenire Bono.& ubicunq; locorũ qa illud non ualeret ut.ſ.dixi. Sed ſolue re ſeu ſolutionem facere promittat ubi pe tetur ab eo.& ibi poterit conueniri.quia ibi contraxiſſe.uiderẽ.ut preal.l.ff.de ac. & obli.l.contraxiſſe. Vltimo. opponi poteſt ad id qđ modo dictum eſt.ſ.ꝙ fo ri priuilegio renunciari non poſſit.& ꝙ ſi debitor faciat pactum de reſpondendo ſub iudice non ſuo.ꝙ non ualet. quia uĩ poſſe renunciari & pactũ ſeruari debere per.l.C.de pact.ſi quis in cõſcribẽdo ẽt eſt tractã ad.l.ſ.alle.ſi conuenerit.ff. de iuriſ.om.iu.per quã probatum eſt pactũ & renunciatõem nõ ualere.ad quã oppo ſitiõem & cõtrarietatẽ tollendã multe fue runt opi.doc.ſed.do.Ac.ſic ſol.quia aut fuit pactum ut ille ſit meus iudex qui nõ eſt quod graue eſt.& tunc non ualet.& ita intelligitur prealleg.l.ſi conuene. aut fuit pactũ ut ille non ſit meus iudex q ẽ

UVA. BHSC. IyR_072

& tunc bene u;. & ſic intelligit prealle.
l.ſi quis in conſcribendo.ut patet in ſco-
laribus qui plures habent iudices magi
ſtrum & epiſcopum & preſidem loci. &
uni eorum renunciari poſſunt.& ſub p̄-
ſide conſentire. quia & eorum iudex ipſe
eſt.ut in auten.de ſanct.epiſ.§.ſi quis au
tem. & in prohe.ff.in fine.& dicam. j̃.in
eodem.§.eſt beneficium fori quod com
petit ꝛc.

Beneficium ſeu priuilegium quod cō-
petit clericis.

D materiam huius.§. declaran-
dum ſciendum eſt ꝙ circa cleri-
cos in iudicio conueniendos iu-
ra ciuilia talem ordinē introduxerunt.ſ.
ut qui uoluerit clericum lite pecuniaria
pulſare prius apud epiſcopum conueni-
at.ꝙ ſi aliqua ratio facit.ut negociū apd̄
epiſcopum decidi non ſit poſſibile.ut qa
infirmus ſit.uel quia iam illius cauſe fue
rat aduocatus.tunc ad ciuilē iudicem po
terit eum conuenire q cognoſcet obſer-
uatis clericorum priuilegiis.ſi autem in
criminali cauſa uelit quis clericū conue
nire.tunc diſtinguitur. qa aut ē crimen
ciuile aut eccleſiaſticū.Si quidem de ciui
li crimine.utputa de adulterio. de falſo.
de homicidio & ſimilibus uelit clericum
conuenire corā ciuili iudice eum conue
niet.qui iudex eum abſoluere pōt etiam
irrequiſito ep̄o.ſi eum uiderit abſoluen-
dum. Sed ſi reus inuentus fuerit cleric⁹
nō punietur priuſq̄ per ep̄m ſacerdotio
ſpolietur. Nam epiſcopus reuidebit acta
corā preſide facta an rcē ꝓceſſerit & an
ꝓbetur iſte reus.& tūc deſpoliat ſiue de-
ponit eum. ut non puniat in dignitate
exiſtens.& poſtea ciuilis iudex eū punirē
pōt.ut tamē cauſa nō ultra duos menſes
ꝓtendatur.& eſt ſpēale hoc caſu. nā re-
gulariter criminales cauſe. j. biennium
terminari debēt.& ciuilis. j.triēnium.ut
C.de iudi.l.properandū circa pri. Si
uero de crimine eccleſiaſtico.ut de arti-
culis fidei uel de ſymonia uelit qs cleri-
cum ↄueire.tūc corā ep̄o debet fieri exa-
minatio & caſtigatio.ut oīa predicta pro
bantur.C.de epi.& cle.& in ↄcord.autē.
ut clerici apud ꝓprios ep̄os ↄue.ex quo
ti.ſumit̄ auten.ꝑalleg.clericus.Ergo ſim
pliciter ut dictū eſt in lite pecuniaria cō
uenitur ſub ep̄o.ſed ep̄s ſub archyepiſco
po.archyep̄s ſub patriarcha.patriarcha
ſub papa.ut in auten.de ſan.epi.§.ſi quiſ
uero ſanctiſſimoꝝ.& a duobus.§.ſequē-
tibus.& hoc de clericis ſecularibus.Si āt
uelit quis monachum uel incluſum ſeu
heremitam conuenire.tunc ſ̄m ius ciui
detur ita diſtinguendum. quia aut ſub-
ſunt epiſcopo immediate uel alii primati
aut pape.primo caſu ſub ep̄o ſunt con-
ueniendi.ſecundo ſub papa.ut in auten.
apud quos debet cām dicere monachos
§.preterea. Sed licet iſta ſit a iure ciuili
ordinata fuerint. cum hodie nedum ca-
nonico ſed etiā iure ciuili nouiſſimo cor
rectionem recipiunt ubicunq; dictū fuit
clericum ſub iudice ſeculari cōueniri de
bere.quia nec in ciuili nec in criminali
pulſari debet clericus hodie ſub iudice
ſeculari.ſiue ſit crimē ciuile ſiue eccleſia
ſticum. Sed ſub eccleſiaſtico iudice tan-
tum ↄueniri & ꝙ ſic hodie correcta ſint
que in prin.dixeram probatur iure mo-
do ciuili per auten.ſtatuimus.C.de epi.
& cle.que autē. eſt federici & eſt in cor.
autē.de ſta.& conſue.coll.x.Ait enim fe
dericus Imperator.Statuimus ut nullus
eccleſiaſticam perſonam in criminali q̄-
ſtione uel ciuili trahere ad iudicium ſe-
culare preſumat contra conſtitutiones i
periales & canonicas ſanctiones.quod ſi
fecerit actor a iure ſuo cadat.& iudicatū
non teneat.& iudex ſit extunc iudicandi
poteſtate priuatus. Item iura canoni-
ca uolunt. ut clerici tantum ſub epiſco-
po & in ciuili & in criminali queſtione
conueniantur & dicunt glo.noſtri.& al-
legant decretum extra de foro competē
ti.c.ſi diligenti. Vltimo querendu eſt.
an clericus beneficio fori poſſit renūcia
re.& etiā ex pacto poſſit remittere iſtud
ius ſuum quod dicit eum conueniendū
ſub epiſcopo tantum.ita ꝙ poſſit ſub iu-
dice ſeculari ↄueniri. Et rndet lr̄a & bn

UVA. BHSC. IyR_072

ꝙ iure canonico renunciatione uel pa/
cto beneficium iſtud remitti non pōt.&
eſt ratio ſm canones quia.ſ.ne clerici cō
ueniātur ſub iudice ſeculari ſed ſub epō
tantum eſt introductum in fauorem to/
tius cleri.& non alicuius clerici ſingula/
ris.ideſt pro cōi utilitate omnium cleri/
corum.& non utilitate unius clerici tan/
tum & in odium laicorum eſt introdutū
ſm canones & ideo renunciari non pōt
ſicut nec macedoniano. quia in odium ē
introductum.ut.ſ.eo.§.i.& hoc uidetur
regulare.ut quando eſt aliquod ius pu/
blicum ſtatutum.publica & cōmuni uti/
litate omnium ꝙ renunciari ei nō poſſit
ut.C.de iureiu.l.ii.§.ſed quia &.ff.de po
ſtu.l.quos prohibet.& de admi.tu.l. qui
dam decedens.&.ff.de pactis.l.iuris gen
tium.§.ſi paciſcantur.Secundum tamen
iura ciuilia ſm que clericus habebat iudi
cem ſecularem.ſi uolebat & ſi non pote/
rat epiſcopum implorare.tamen poterat
priuilegio renunciare.& ualebat renun/
ciatio.quia per hoc agebatur ut perderet
unum de iudicibus quos habebat .quod
fieri poteſt.ut hec probari uidentur.C.d
epi.& cle.l.ſi quis in conſcribendo.&.C.
de pactis.l.pe. Sed per auten. ſtatuimus
nouiſſimam Federici que dicit nō eſſe cle
ricos ſeculares ad iudicem ſecularem cō/
tra canonicas ſanctiones trahendos.dicē
dum eſt hodie renunciationem uel pa/
ctum non ualere.cum canonice ſanctio
nes.quas illa auten. mandat ſeruari di/
cant renunciationem uel pactum nō ua/
lere ut modo notaui. Item nunquid ta
cite poteſt huic beneficio renunciari.ut
ecce conuenitur clericus coram iudice
ſeculari non opponit beneficium ſed ta/
cite & de plano uult reſpondere ſub iudi
ce ſeculari an poterit & determinant de/
cretiſte ſecundum ſua iura ꝙ non ut hoc
no.ut dicunt glo.in preallega. decretali
ſi diligenti de foro competenti. Petrus
de unzola.

Exceptio non numerate pecunie.

D euidentiā huius.§. ſcire leges
ꝙ leges conſiderantes ꝙ ſepe cō
fitent̄ aliqui ex cauſa mutui uel
dotis habere quod nunq̄ habuerunt.uel
confitentur ſibi ſolutum quod non eſt ſo
lutuȝ uoluerunt ꝙ tales confeſſiones nō
preiudicarent eis confitentibus. Et ideo
contra eaſ adinuenerunt exceptionē non
numerate pecunie.uel non nume. dotis.
uel non ſolu.pecu.de quibus exceptio/
nibus oībus tractat̄ in pñti.Et de excep.
uel non nume.pecu. Circa quam uidē
da ſunt primo tria.ſ.primo cui competat
Secundo infra quantum tempus & quo/
modo opponi debeat.Tertio an renunci
ari poſſit.& ſi renuncietur quid renunci/
atio operetur. Secundo loco tractan/
dum erit de except.non nume.dotis.Ter
tio de exceptiōe non ſolute rei licet lit/
tera alium modum ſeruet. Competit
itaq; exceptio non nu.pecu.illi qui con/
fitetur pecuniam uel aliam rem que in
pondere uel menſura conſiſtat ex cā mu/
tui ab aliquo habuiſſe quam nunq̄ hūit.
ſed ſperabat ſibi numerari unde ſi aliquiſ
manu ſua ſcribat confiteor me habuiſſe
tantam pecunie quantitatem ex cauſa mu
tui a tali.uel ſcribo me redditur uȝ.C.ex
cauſa mutui. Reſpondeo talis confeſſio
non preiudicat confitenti.Idem ſi tabel/
lio ſcribat in carta publica.P.fuit confeſ
ſus ſe habuiſſe ex cauſa mutui.x.a tali.
Nam talis confeſſio non preiudicabit.qa
dabitur exceptio non numerate pecunie
contra eam.& hoc quando in carta pu/
blica dixit tabellio.talis fuit confeſſus ha
buiſſe ex cauſa mutui. uel fuit confeſſus
ſibi numeratum.nam iſtis caſibus omni
bus non nocet confeſſio.quia confitens
dicet pecunia non fuit mihi numerata.
& creditor habebit probare ſe pecuniā
numeraſſe.ſecus ſi in carta publica dica/
tur talis dedit & numerauit.P.x.uel.P.
accepit.x.ex cauſa mutui.quia tunc in/
ſtrumentum publicum plene probat.
Sed hoc non debet dicere tabellio. niſi
uiderit numerari. Et ſi ſic dicat accepit
& eſt inſtrumentum publicum poteſt
contra probari. ſicut contra aliam pu/

UVA. BHSC. IyR_072

blicam ſcripturam per teſtes tres uel plu res .ut.C.de proba.&.l.cuꝫ precibus.& C.de contrah.ſtipu.l.optimã.ut hec om nĩa uidentur legi & notari.C.de non nu me.pec.l.ſi ex cautione.&.l.in contracti bus. Sed & ſi non ſteterit ꝯfitens in fi nibus comfeſſionis imo ſtipulationé ꝓ miſit ſe redditurũ ꝙ ſperabat ſibi nume rari nec fuit numeratũ opponet excep. i factũ ſi ex ſtip.conueniatur. Et no.ꝙ dixi exceptionem dari confitenti ſe debe re ex cauſa mutui.uel confitenti ex cau ſa dotis. de qua infert dicam.Secus ſi cõ fiteatur ſe debere ex alia cauſa utputa ꝓ precio domus quam emit cõfitetur ſe de bere.x.uel ex aliqua alia cauſa q̃ mutui & dotis confitetur ſe debere aliquid.nã tunc incontinenti preiudicat ſua confeſ ſio ꝯfitenti.ut.C. de non nu.pe.l.genera liter. Secundo ſciendum eſt ꝙ iſta ex cep.non nu.pecu.competit.ĩ.bienniũ a die confeſſionis facte. Ceterum ſi bien nio tacuerit.efficacitiſſime erit obligatuſ nulla obſtante exceptione & a principio efficaciter uidetur fuiſſe obligatus.adeo ut quidam dixerunt etiam iure naturali eum obligatum eſſe quaſi biẽnium duxe rit naturalem obligationem. & ita uerita ti preiudicet uel ut dixerunt alii ciuilis tã tum eſt obligatio.ſed habet effectum ci uilis & naturalis obligationis.hec ita Ia. admitte dat.niſi ipſe debitor onus proba tionis in ſe ſuſcipere uellet ꝙ non eſt ſibi pecu.nu. Contrarium aliis placuit & bñ ſm Az.ut non admittatur eius probatio cum nec permittatur ei deferre ſacramé tum creditori ut iuret ſe numeraſſe.ut ſ alleg.l.in contractibus.§.ille. Domi nus autem Acur.uidetur eum admittere poſt biennium ſi uult ſuſcipere onus ꝓ bandi ꝙ pecunia non fuerit numerata.& ita ita concordant cum primis. ut no taui ſupra de obligationibus.in.§.litteriſ contrahitur.Et quod dictum ꝙ poſt bié nium ceſſare exceptionem non numera te pecunie. Verum eſt niſi inſtando iuri ſit peractum ideſt ꝙ debitor querelam đ non numerata detulit in ſcripturis corã teſtibus denunciationem faciendo credi

tori ꝙ pecuniam non numerauit ĩ uel ſi apud iudicem quis deferat querelam in ſcriptis oportet creditorem uocari.ut.C de non numerata pecunia.l. cum ultra. & in.l.incontractibus.i.ꝶ. Videtur & alia cauſa notari qua ciuilis obligatio ci rographo contracta efficaciam ſumit.ſ. ſi debitor infra biennium agnouit fidem cautionis ſoluendo partem.ut.C.de non nume.pec.cum fidem. Tercio queren dum eſt an excep.non nu.pec.poſſit re nunciari & ſi renuncietur an nihilominꝰ opponere poſſit debitor exceptiõem do li uel in factum uel conditionem ſine cã. Certe dicit Io. Azo. & b. ꝙ non poterit opponere. exquo renunciauit per.l.ff.đ pact.iur.gen.§.ait pretor. Ibi enim dici tur pacta conuenta que neqꝫ dolo malo neqꝫ aduerſus.l.facta ſunt ſeruabo.&.§. ſed & ſi quis.Alii ut Acur.& ſequaces cõ tra. Et dicunt poſſe opponi doli excep. uel excep.non nu.pec. q̃tuncũqꝫ renun ciatum ſit.Et interrogabitur creditor an numerauit.Et ſi dixerit non.ſi ei probet uidetur eſſe in dolo qui nõ potuit remit ti p renunciationem anteq̃ ſit cõmiſſus. ut.ff.de pac.ſi unus.§.illud.&.l.iuris gé tium.§.ſiue autem đ tributoria illud.§.i.

Duo enim ſunt que debitori dãtur.ſ. exceptio.& ꝙ onus probandi non impo nitur ſibi. cum ergo renunciat huic one ri renunciaṛ uideatur ne nihil renuncia tio opetur. Item pro hoc facit.ff.đ of fi.preſi.illicitas in prin. Item pro hoc quia q̃tunc unqꝫ renunciet facit ſub ſpe future numerationis.quod ſecus eſt cum uelleyano. uel alteri exceptioni renun ciatur.Et ſic ſm iſtam opi. ſi renũcietur exceptioni non nu. pecu. non impedit talis renunciatio debitorem quin poſſit exceptionem doli opponere. ſed ꝓpter renunciationem ſuam habebit neceſſe ꝓ bare iſte debitor pecuniam ſibi non eſſe numeratam.quod eſt ualde difficile. qa negatiua difficulter probatur.Si eni de bitor non renunciaſſet non hẽbat neceſ ſe aliquid probare.ſufficiebat enim ꝙ tã tum diceret pecuniam nõ eſſe ſibi nume ratam.& creditor ſi obtinere uolebat ꝓ

UVA. BHSC. IyR_072

bare debebat numerationem ſubſecutam fuiſſe. Sed exquo d̄bitor renunciauit creditor non habet neceſſe probare numerationem. ſed ipſe debitor probat ſibi nō eſſe numeratam pecuniam quod eſt ualde utile creditori. Et ita collige ſecundum iſtam opinionem renunciatio conuertit onus probandi in renunciatione. Et ſic multum operatur pro creditore. & in hac opinione fuit auctor ſumme noſtre. & probantur predicte opi. C. de nō nume. pecu. l. ſi ex cautione. & l. in contractibus in principio. Sed quomodo probabit debitor non eſſe numeratam pecuniam ſi renunciauit exceptioni non nume. pecu. cum factum negantis per rerum naturam nulla eſt probatio. ut. C. de proba. l. actor. Reſpon. Odofr. ꝙ ex qualitate facti non tenet directo ſed per medium ut ecce uadit ſcholaris ad mercatorem & dicit uellem ꝙ mutuaretis mihi. x. & reddam uobis in tali tempore. dicit mercator quando uultis habere pecuniam. & ſcholaris dicit ſtatim. & mercator dicit non poſſum ad preſens numerare. ſed numerabo uobis infra menſem ſi placet uobis. ſed modo fiat inſtrumentū in quo contineatur ꝙ debetis mihi tantum & renuncietis exceptioni non numerate pecunie. & infra menſem uobis poſtea ſoluam. dicit ſcholaris bene placet. & ita faciunt. poſtea creditor non numerat. ſi poteſt probare ſcholaris ꝙ dictum fuit ꝙ cautio remitteretur. & poſtea ſubſequeretur numeratio. & probat ꝙ tempore cautionis pecunia non fuerit in preſentia ſatis eſt ut ſi creditor non probat numerationem eſſe ſubſecutam ꝙ debitor abſoluatur. & ita probatur non directo ſed per medium. Ita probatur pecuniam non eſſe numeratam. ut ecce ſi continetur in inſtrumento ꝙ ſcholaris fuerit confeſſus ſe debere tantum. & inſtrumētum fuit factum tali die. & debitor probat eodem die ſe fuiſſe ultra mare. ut inſtitut. de inutil. ſtipula. §. uerborum obliga. & C. de contra. ſtipula. l. optimam.

Item probat debitor nō numeratā per confeſſionem creditoris. ut ecce ſi creditor bonus hō eſt. dicit ita debitor. pono ꝙ conueni inter me & te. ꝙ primo fieret cautio & poſtea infra mēſem numerares mihi. dicit ille creditor confiteor. Item dicit debitor pono ꝙ cautio fuit emiſſa ſpe future enumerationis interponendū & ceſſaſti ſoluere uel numerare dicit ille creditor confiteor. unde probauit. qa cōfeſſus in iure pro iudicato hētur. ut. ff. de confeſ. l. i. Secūdo eſt uidendū de exc. non nu. dotis. Circa quam ſciendum eſt ꝙ ſi maritus confiteat̄ habuiſſe dotē ab uxore quam nō recepit ſed ſpe future numerationis hoc fecit ꝙ talis confeſſio ſibi non preiudicat infra certa tpa que iā ī. diſtinguam quia poteſt opponer̄ exceptionē non numerate dotis ꝯtra taleꝫ cōfeſſionē que exceptio ei marito cōpetit & heredi & eius patri dotem ꝯfitenti omniꝙ perſone que dotem ſuſcepiſſe una cuꝫ marito conſcribitur. nec probant iſti qui excep. non nu. dotis opponunt. ſed ſufficit eis dicere pecuniam non fuiſſe numeratam etiam ſi talis confeſſio facta ſit ſcriptura publica. dum tamen ibi ꝯfeſſio cōtineatur non aūt exceptio ut dixi. ſ. in cōfeſſione mutui in. §. precedenti. ut probatur. C. de do. ca. non nu. l. i. & ul. Et caue tibi quia predicta uera ſunt quando maritus ſtetit in finibus unius confeſſionis tantum. nam ſi poſt primam confeſſionē dotali inſtrō inſertum iterum confireat̄ ſibi dotem numeratam eſſe & ſolutā omnino denegatur ei exceptio. ut. C. de non nu. pecu. l. in contractibus. §. ſed quoniam. ſic & alias magis preiudicatur ex ſecunda confeſſione q̄ ſi ſteterit in prīa tātum. ut habuiſti. ſ. de contractibus inutilibus rōe perſonarum in. §. ceteꝝ. ibi ſextus caſus eſt ꝛc. Opponenda eſt equidem iſta excep. infra annum computandum a uie ſoluti matrimonii. & hoc ſi matrimoniū intra bienniū ſoluatur. & ſi ultra biennium uſqꝫ ad. x. an. extendat̄ & ipi & heredi eius infra tres menſes querela de non nu. dote permittit̄ qđ eſt itelligendū ſoluto matrimo. nam eo durante toto tpe decennii opponi pōt. Si autē mr̄im durauit ultra decennium. & mr̄im

UVA. BHSC. IyR_072

poſtea ſoluatur.nullo modo opponi po
ſtea poterit.immo ſilentium ei impõitur
& ſue ſtatu.cõfeſſioni niſi eam oppoſue/
rit in ſcriptis infra decennium . quia tũc
omni tempore poſtea competet.& quod
dixi tibi ſi matrimonium durauit pluſ de
cennio & poſtea ſoluatur non poterit op
poni exceprio.Idem & ſi ñ ſoluatur poſt
decennium nam nullo modo etiam ma/
trimonio durante uidetur poſſe opponi
poſt decennium licet ſuperiores preſcri/
ptiones.ſ.anni & trium menſium currãt
demum ſoluto eo.Et probantur hec.C.
de dote cau.non nume.l. fi. & autẽ.que
locum habet que eſt in cor. de tempore
non ſolute pecu.ſuper dotem.§.genera/
liter. Hanc autem querelam de nõ nu
merate dote in ſcriptis fieri oportet & ſi
quis in iudicio cauſam faciat mulieri uel
ei qui dotem conſcripſit inoteſcere opor
tet.ut.C.de non numera.pecu.autẽ. hãc
autem in ſcriptis. Et quod dictum eſt
ꝙ exceptio non numerate dotis . nullo
modo opponi poteſt nec marito nec ab
herede eius ſi tranſeunt tempora ordina
ta ad eam opponendam intelligendum
uerum eſſe quando maritus erat maior
qui talem confeſſionem fecit. Si autem
minor .xxv. annis erat tunc ſpecialem
habet reſtitutionem eatenus enim tunc
reſtituitur ut tranſcendat.xii.annos cõ/
putandos tempore nuptiarum contrahẽ
darum ſm Azo.& Acur. Hoc eſt exquo
eſt abilis etatis ad matrimonium contra
hendum. quod eſt in.xv.ann. ut in cor.
de tempore non ſolute pecunie ſuper do
te ibi notauimus enim ꝛc.Et ſm hoc uſqȝ
ad.xxvii.ann. & una die plus dabitur re
ſtitutio ſi ponas finito.xv. anno.contra/
here matrimonium hunc minorem & fe
ciſſe talem confeſſionem uel in minori
etate quandocunqȝ poteſt.& ſi moriatur
iſte maritus qui talem confeſſionem fecit
erit predictum tempus ſi quidem ſucce/
dat ei maior ei heredi maiori indulgetur
annus. Si autem minor ſuccedat illi mi/
nori decedenti in minori etate uel dece/
denti eo facto maiore ſed adhuc. ĩ.tem/
pus predicte reſtitutionis.tunc.n.ille he

res .v. annoꝝ gaudeat ſpacio qḋ ſtatim
curret ei non expectato exitu etatis ipſi⁹
hr̃dis.ut hec probã.C.de tẽ.in inte.reſt.
autẽ.ſi minor. Et nota multa ſpecialia
eſſe circa reſtitutionẽ de tpalibus excep.
non nume. dotis contra regulas in aliis
reſtitutionibus minorum ordinatas .
Primum quia dantur hic.xii.anni a tẽ
pore contrahendarum nuptiarum.alibi
autem uſqȝ ad.xxix.an. ut.C. de tempo.
reſti.l.fi. Secundũ ꝙ maior ſuccedens
minori habet annum ex perſona illius ẽt
ſi plus ſuperat ꝗ alias haberet expſona
defuncti qḋ ei ſupererat.ut.C.de temp.
l.ea que in fi. Tercium quia minor in
iſta reſtitutione ſuccedens maiori habet.
v.annos cum alias habeat totum tempus
ſue legitime etatis.& poſtea id quod de/
functo ſuperat.ut prealleg.l.ea que.§.ꝙ
ſi. Quartũ eſt ſpeciale ꝙ minori cur/
rit tempus in minori etate except. ñ nu.
pecu.ex cauſa dotis.ut prealleg.auten.ſi
minor . In aliis autem exceptionibus
non nu.pe.ut in illa que datur cõtra cõ/
feſſionem factam ex cauſa mutui.non ãt
tempus in minori etate.ut.C.i quib.cau.
in integ. reſti. non eſt neceſſ.l.fi. in pri.
Vltimo querendum eſt an excepioni
non nume.dot.poſſit renunciari. Et ui/
detur dicere quedam glo.Acu.poſita.C.
de do.ca.non nu.in.l.i.ꝙ ſic.ibi enim di
cit tex. dotem numeratio non ſcriptura
dotalis inſtrumenti facit.& glo. Acur. ẽ
ibi in hunc modum. Sed ſm hoc omnes
errãt in confeſſione dotis exquo ſcriptu
ra dotalis inſtrumenti non facit dotem .
& ipſe reſpondet.dic ꝙ renunciat exce/
ptioni alias non ualet talis confeſſio niſi
preſcriptio currat ꝙ i a exceptio oppo/
ni non poſſit . Et quanto tempore pre
ſcribatur huic exceptioni.ſupra dixi.
Sed littera poſita hic in ſumma noſtra
dicit ꝙ renunciari non poteſt ſm opini
ones aliorum doctorum.& ſi renunciet̃
renunciatio non nocet quin ſaltẽ oppo/
ni poſſit doli excep. ꝙ tantundem eſt &
aſſignant illi doctores hic alias eaſdẽ ra/
tiones quas aſſignauerũt in excep.ñ nu
me.pec. que dat̃ confeſſione facta ex cã

UVA, BHSC. IyR_072

mutui que notate fuerunt. ̄s.i.§. tertio q̄rendum in aliis.contra.& ſic ſ̄m illos doctores & litterã ſũme noſtre hic poſitam renunciatio iſtud tantum oꝑatur ut conuertat per eam onus ꝓbandi in renũciãtem.ut ipſe confitens ꝓbare habeat pecuniam ſibi nõ eſſe numeratã quod ſibi erit difficile.Sed ſi non renunciaſſet ſufficiebat ſibi excipere.nec hẽbat aliquid ꝓbarẽ ſed creditor ꝓbare debebat numeratiõeʒ factam fuiſſe. Nunc uidendũ eſt de exceptione non ſolute pecunie. Circa quã eſt ſciendũ ꝙ ſi quis confitetur ſibi aliqd ſolutum eſſe qd' ſibi debebatur ſiue ĩ pecunia ſiue in re alia ꝙ talis confeſſio nõ preiudicat iſti creditori confitenti infra. xxx.dies.excipere enĩ poteſt creditor cõtra confeſſionem ſuã. ĩ.xxx.dies & pecuniam dicerẽ ſolutã non eſſe ſed poſt.xxx. dies non licet ei queri ꝙ pecunia non ſit ſoluta niſi.ĩ.xxx.dies proteſtatus fuerit exceptionem non ſolute pecunie. nã ex quo ſemel eam infra predictum tempus opponit perpetuo poſtea ſibi cõpetit .ut hoc probarẽ .C.de non nu.pe.l.in cõtractibus.§.ſuper ceteris.&.§.in oĩ. Sed nunquid infra.xxx.dies probare debebit debitor ſe ſe ſoluiſſe an creditor ꝓbare d̄bebit ſibi non ſolutũ.certe ſ̄m Ac. ꝓbarẽ debebit d̄bitor ſe ſoluiſſe cũ nihil. ĩ.xxx dies preiudicari debeat creditori. Quidã dicunt ꝙ creditor probat ſibi ſolutũ non eſſe.quod non eſt ita uerum cũ in biennali exceptione.ſ.cũ ſcripſit debitor ſibi numeratum non preiudicat ei. ĩ. biennium.& ideo creditor neceſſe habet ꝓbare ſe pecuniã numeraſſe.niſi debitor renũciet exceptioni non nume.pe.ut tunc probet debitor ſibi non numeratũ.ut. ̄s.dictum fuit. Verum eſt tamen ꝙ ſi in carta publica dicatur.R. ſoluit & numerauit. P.x.quas ſibi tenebatur.quod inſtr̄m ꝓbat .ſecus ſi dicat.P.fuit confeſſus ſibi ſolutum eſſe.quia tunc competit exceptio. ĩ.xxx.dies ut dictum eſt. Fallit autem in caſibus quibuſdã in quibus cõfeſſio d̄ ſoluto facta ĩcontinẽti preiudicat. Primus eſt ſi procurator fiſci confiteatur ſibi publicas functiones. Secundus ſi ꝑ curator fiſci confiteatur precium rerũ fiſci uendicarum ſe recepiſſe. Tertius ſi maritus poſt primam confeſſionem dotiſ iterum confiteatur uxorem ſibi ſoluiſſe dotem.nam preiudicat ſibi ſtatim illa ſecunda confeſſio. Eſt & quartus caſus ſecundum quoſdam ubi confeſſio de ſoluto ſtatim nocet.ſ.in inſtr̄o depoſitarũ rerum uel depoſite pecunie.nã ſi deponẽs cõfiteatur ſe accipiſſe rem depoſitam ſtatim ſibi preiudicat.ut.C.de excep.nõ nu. pe.l.in contractibus.§.ſed quoniã.ibi iõ ꝙ ſcimus in inſtrumẽto depoſitionis certarum rerum ꝛc.Sed Azo.intelligit illã litteram potius ĩ depoſitario q ſcribat rẽ apud ſe depoſitam ſtatim preiudicet ſibi. nec habeat locum ibi exceptio.biennalis Acur.tamen generaliter intelligit litterã illam.ut ſi ille depoſitarius ſcribat apud ſe depoſitam eſſe ſtatim ſibi preiudicet. ut in.l.generaliter.C.de non nume.pec. ſiue deponens confiteatur recepiſſe. & tunc etiam ſtatim ſibi preiudicet & ſic intellige preallegat.§. ſed quoniam.C. de non nume.pec.l.in contractibus. An autem huic exceptioni que datur infra. xxx.dies creditori confitenti aliquid ſolutum eſſe poſſit renunciari. dicendum eſt ut dictum fuit in exceptio. biennali. non nu.pecu.que datur debitori confitẽti ſe debere ex cã mutui & licet ibi dictũ fuerit ꝙ ſ̄m Io.renunciari poſſit. tamen ſ̄m alios doctores quorum opi.ſequitur ſũma noſtra renunciari non poteſt quin ſemper opponi poſſit excepti.doli. ita ꝙ ſ̄m eos renunciatio non ualet nec operatur.niſi ut conuertat onus probandi ĩ renunciationem & allegant rationes quas tibi recitaui. ̄s.e.§.Tertio querẽdum eſt.

Et quia in ſuperioribus tractatũ eſt de quibuſdam confeſſionibus que non preiudicant infra certa tempora.ideo diſtinctionem utilem circa confeſſiones ab aliquibus factas quando ipſe preiudicent. & quando non ſubiicere non eſt inutile. cum ergo quis confitetur ad ſciendũ an ſua ꝯfeſſio ualeat diſtinguẽdũ eſt.qa aut cõfitetur ꝑ ſe.aut contra ſe. Si pro ſe ut puta ſcribo in libro.R.debet mihi.x.nõ

UVA. BHSC. IyR_072

eſt ex tali confeſſione fides adhibēda. ut
C.de probat.l.exemplo. Si autem cōtra
ſe confiteatur.aut ꝯfitetur ſe debere. aut
alium alium a ſe.liberatum.Si ꝯfitetur ſe
alii debere.ſiqdem nullam adiiceret cām
ille in quem cautio eſt expoſita compelli
tur debitum eſſe oſtendere qđ in cautio
nem deduxit.nec diſtinguit fiat ſimplex
confeſſio.an promiſſio ſm Ac.nam talis
confeſſio non preiudicat exquo ſine cau
ſa ſit.& talis cautio indiſcreta dicitur.ut.
ff.de proba.l.cum indebito.§.ulti. Si āt
cām in confeſſione adiiciat. Si quidē mu
tui non preiudicat ſibi uſq; ad biennium
poſt biennium habet ſue acquieſcere cō/
feſſioni.niſi in teſtando iuri ſit paritum.
j.biēnium.i.ꝙ debitor querelam đ non
nu.detulit in ſcriptis coram teſtibus de/
nunciationem faciēdo creditori ꝙ pecu/
niam non numerauit uel ſi apud iudicē
quis deferat querelam in ſcriptis.oportet
creditorem uocari.ut.ſ.dixi in prin.&ꝓ
batur.C.de excepti.non nume.pecu.l.i
contractibus in prin.&.§.in omni.Si ue
ro adiiciat aliam cauſam in confitendo ſe
debere ſiquidē adiiciat cauſam dotis. ut/
puta maritus confitetur ſe debere ex cau
ſa dotis non preiudicat etiam ſibi confeſ
ſio infra certa tpa.que diſtinguas ſm qđ
in textu iacent.& dixi.ſ.in.§.ſecundo ui
dendum eſt.Si autem nec ex cauſa mutui
nec ex dotis ꝯfitetur quis ſe debere acqe/
ſcere habet ſue ſcripture & preiudicat ſi
bi ſtatī ꝯfeſſio ſua nec poteſt exigere pro
bationes cāe ab actore.Nimis enim eſt ī
dignum ut quod ſua uoce dilucide quis
proteſtatus eſt id in eandem cauſam īfir/
met & teſtimonio proprio reſiſtat.niſi e/
contra per apertiſſima rerum argumen/
ta ſcriptis inſerta religionem iudicis poſ
ſit inſtruere.ꝙ in alium quenq̄ modum
& non in eū quē cautio ꝓhibet negociū
ſubſecutū ſit.utputa cauit ſe debere decē
ex precio fundi.modo profert inſtrumē/
tum in quo continetur quod accepit ex
permutatione. Vel profert inſtrumentū
in quo ſubſcripſit factum eadem die in a
lia ciuitate.ut probatur.C.de non num.
pec.l.generaliter. Sed quid ſi confeſ/
ſus fuerit ſine ſcriptis.adiecta tamen cau
ſa idem erit ut aduc preiudicet ei.ſed ipē
poterit probare contrarium etiam per te
ſtes.Nec exigitur ſcriptura.quia natura/
le eſt eo uinculo unumquodq; diſſolui
quo colligatum eſt.ut.ff.de reg.iur.l.ni
hil.Si uero quis cōfitetur non ſe debere
ſed aliū a ſe liberatū ꝯfeſſio nō preiudi/
cat ſibi infra certa tempora ideſt.xxx.di
erum.niſi in quibuſdam caſibus in qui/
bus ſtatim preiudicat. quos dixi.ſ.in.§.
nunc uidendum.& probatur.C.de non
numera.pec.l.in contractibus.§.ſuper
ceteris.In pacto autem facto ad liberan
dum dic.ut not.ſ.de ob.§.litteris. &.j.
de pac.in.§.ſecunda diuiſio. Et predi
cta locum habent in confeſſiōe facta ex/
tra iudicium.Si autem quis confiteatur ī
iudicio.& contra ſe.diſtinguo. quia aut
confitetur in criminali cauſa.aut in ciui/
li. Si in criminali confiteatur contra ſe.
aut in tormento.aut ſponte ſine tormen/
to aliquo. Si in tormento nō preiudicat
confeſſio ſibi.quia uidetur facta formi/
dine ſeu acerbitate tormentorum niſi po
ſtea liberatus a tormentis perſeueret ī ea
confeſſione.Si autē ſponte ſine tormen/
to aliquo.tunc ſua confeſſio preiudicat.
& ex ea damnari debet.ut.C.de confeſſ.
l.i.&.ff.de cuſto.re.l.ſi confeſſus.&.C.
de pac.l.qui ſententiam.Sed contra hoc
uidetur quod legitur.ff.de queſti.l.i.§.
diuus.ubi dicitur ꝙ confeſſiones reorū
non habentur pro exploratis facinoribꝰ
ideſt pro probatis. Et ſic non uidentur
eis nocere ſue confeſſione. Solutio autē
perſeuerat in ꝯfeſſione q ꝯfitetur. & tūc
preiudicatur dicūt prime.ll.aut non pſe
uerat.& tunc non preiudicat.Et ita ītelli
gatur.§.diuus.Vel ſm Rog.ille.§.diuꝰ
loqtur qn̄ in tormento ꝯfitetur ubi n̄ p/
iudicat niſi perſeueret. Alie.ll.loquunt
qn̄ ſine tormento confitetur ut ſtatim ꝓ
iudicat ſm eum.ut predicto.§.diuuſ no.
Iure autem longonbardo prius ꝯfitēs
& poſtea uolens negare nō auditur.ut ī
longonbar.qualiter quis ſe deferat.qui ꝓ
quacunq;. Qui autē in iudicio ꝯfitet
quis cōtra ſe ciuili & pecuniaria cā ualet

UVA. BHSC. IyR_072

cõfeſſio ſiue cum cã ſiue ſine cã facta fue
rit ut.ff.de inter.act.l.i.in fi.Et alibi cõ
feſſus in iure pro iudicatis haberi placet
ut.C.de cõfeſ.l.una.Et aut lis erat con.
cum iſto qui confeſſus eſt coram iudice
& tunc nihilominus damnabit̃ per ſenté
tiam.ut.ff.de iudi.l.de quare.aut nõ erat
lis con.& tunc ſufficit ꝙ fiat ei quoddam
preceptũ de ſoluendo ad certum diem.
ut probat̃.ff.de iudi.l.ſi debitori. Et ad
hoc ut talis confeſſio in iudicio facta pre
iudicet ꝯfitenti multa concurrere debẽt
ſ.ꝙ contra ſe.& ſponte fiat.& a maiore.
& preſente aduerſario.& ex certa ſcientia
nõ per errorem.& certum debet quis cõ
fiteri & multa interuenire debent.q̃ non
ſuꝫ auſus recitare breuitatiſ cã.Sed ea no
tauit glo.C.de confeſ.l.una.Et poſuit ibi
quoſdam uerſus de hoc tales. Maior ſpõ
te ſciens contra ſe ubi ius ſit & hoſtis.
Nec natura rei fauor ius ue repugnet.Et
de hac materia inuenies in ca.de iud.ſub
Rubrica de interrogationibus que fiunt
poſt litem conteſta.& ibidem hoc plene
dicam deo dante.

Lex illa rubri & nigri tituli codicis.

N.§.iſto dicit̃ ꝙ in quadã ꝝica.
C.que icipit.Ne fideiuſſores do/
tium dent̃ & in nigro q̃d ſequit̃
rubricã illam ne fideiuſſores dotiũ dent̃
& ita uerũ eſt ut hic dr̃.ut patet preal.C.
ne fid.do.den.i rubrica.&.l.i. &.ii. Sed
contra hoc uĩ quedã.l.ff.đ iure do.l.cũ
dotiſ ubi dicit̃ ꝙ fideiuſſor datus pro do
te tenetur.Et ideo ad iſtud contrariũ ſol
uendũ & ad materiã plene intelligendũ.
ſic diſtinguendũ eſt.q̃a aut datur fideiuſ
ſor ſuper dote.aut datur ab uxore ꝓmit/
tente dotem marito.& tunc talis fideiuſ/
ſor optime dari poteſt & tenetur ſ̃m oẽs
& ita intelligitur preal.l.cum dotis. imo
hoc caſu teneretur mulier alia que inter/
cederet pro iſta muliere que dotem ꝓmi/
ſit.ut no.ſ̃.de contractibus inutilibus ra
tione perſonarum.in.§.ceterum licet ibi
ſecundus cãus eſt ꝛc. Si autem detur fi
deiuſſor a marito promittente dotem red

dere uxori. Tunc diſtinxerũt quidam.
quia aut datur fideiuſſor a uiro uxori ꝓ
dote conſeruanda quaſi maritus ſic ſe ha
beat in adminiſtratione patrimonii ſui.
ut non fiat inops.& tunc non tenetur ta/
lis fideiuſſor.& ſic intelligitur preallega.
ti.C.ne fideiuſſ.do.dentur.nam dicit̃ ibi
ſeruandum. Si autem detur a marito
uxori pro dote reſtituenda tunc bene te/
netur ſ̃m eos:que opinio eſt probabilis
ſatis ut dicit glo.& ita dantur in ciuitate
iſta ut ibidem dicitur. Sed licet ſit pro/
babilis diſtinctio iſtorum doctorum.ta/
men do.Azo.& Acur.& alii omnes ĩ hoc
tenent contrarium & dicunt ꝙ ſi detur a
marito uxori fideiuſſor.ſiue detur pro re
ſtituenda ſiue conſeruanda nullo modo
tenetur.Nam.l.prohibet talem fideiuſſo/
rem a marito dari.ſi ergo detur contra.
l.fit.& id quod fit contra.l.pro infecto
haberi placet.ut.C.de leg.& con.l. non
dubium.&.ff.de fideiuſſ.l.cui. Sed hic
queri poteſt quid de pignore uidetur.ſe/
cus cum & omnia ſint obligata.niſi dicas
ab extraneo amico mariti dari.quia tunc
idem quod in fideiuſſore uidetur.ut.C.
ne fideiuſſ.do.den.l.i. &.ii. ubi omnem
ſatiſdationem prohibent. Item an ante
matrimonium poteſt dari ſcilicet ſponſe
uidetur ꝙ ſic cum de uiro & uxore tan/
tum loquitur.& preallega.C.ne fideiuſſ.
do.den.Et ar.ad hoc.C.de dona.an.nu.
l.ſi ante.Sed Acur.dicit idem quod iam
in uiro cum in eum caſum obligatio trãſ
feratur.ut.C.de dona.ante nup.l. quod
ſponſe. Item an poſt ſolutum matri/
monium poteſt dari. Reſpon. ſic.ut.ff.
ſoluto matrimo.l. conſtante.§. &.
C.de rei uenditio.actio.l.i.§.cum autem
in exactione. Item an aliis poteſt
pro marito dotem accipere & ſe obliga/
re quod uidetur.ut.C. de donatio. cau.
l.fina. & econtra ꝙ non ut.C. ne fide/
iuſſo.doti. dentur.l.fina. Poteſt dici ut
cum uiro accipiens teneatur ut ibi ſolus
accipiens non.ut in alia.l.imo tenet utro
bique cum non eſt ſatiſdatio niſi quan/
do alterum eſt acceſſorium. Item ſi
extraneus det dotem & ſtipulatur.an

UVA. BHSC. IyR_072

poterit accipere quod uidetur quia de ui
ro & uxore loquitur prealleg.tit.ne fide
iu.do.den.uel forte idem quod in uxo-
re dante uel patre eius.cum eadem ſit eq
tas.ut ar.C.ad.l.fal.l.fi. Item ſi ipſe uir
dat que teneatur fideiuſſor. uidetur ꝙ ñ
per.l.i.&.ii.ti.prealleg.ne fide.do. Sꝫ
quidam dicunt ut dari non oporteat.da-
tus tamen teneatur ſicut in tutore teſta-
mentario qui ſatiſdare non tenetur.ſi ta-
men ſatiſdederit tenet.ut.ff.de fideiuſſ.l.
grece.§.a tutore. Contra maritum ta-
men uel eius heredes aget qui dotem de-
dit non contra fideiuſſores quoniam nõ
tenentur.ut.C.ſol.mat.l.dotis. &.C. ne
fi.do.in nigro & rubro. Declarato er
go an fideiuſſores poſſunt dari ſuper do
te a marito uxori.& termiato ſm do.Ac.
Azo.ꝙ non propter prealleg.ti.C.ne de
fid. Querendum eſt ultimo an poſſit
renunciari illi rubrice.C.que dicit ne fi-
de.dot.don. & an etiam renunciari poſ-
ſit.l.poſitis poſt rubri.que dicit illud idẽ
Et quidam uoluerunt dicere ꝙ ſic ꝑpter
generalem regulam. que dicit cuilibet li
berum iuri ſuo renunciare.ut.C. đ pac.
ſi quis in conſcribendo.Sed Azo.& Ac.
dicunt ꝙ non.Primo ex ipſa rubri. que
prohibitoria eſt.ut.ff.ne quid in lo. pu.
l.ii.in prin.iii. rubri. ſicut & illa alia.C.
ne xpianum mancipium.ſicut & alia que
eſt in.C.ne quis etiam in ſua cauſa iudi-
cet uel ius ſibi dicat quibus caſibus non
poteſt renunciari nec ergo huic.Eſt eni
bonũ arg.ex rubr.ut ipſe Ac.dicit.ut.ff.
ſi cer.pet.l.i. Itẽ ſicut rubrica ꝓhibet
uiro ne det.ſic textus uxori ne accipiat.
Si ergo contra fiat nõ ualet. ut.C.de le.
& conſti.l.non dubium.&.ff.de donat.
inter uir.& uxo.l.iii.§.ſciendum.Item et
ꝓ hoc.ff.de arbi.l.ſed & ſi in ſeruum.§.
iudex.

**Noua conſtitutio de pluribus reis de
bendis.**

Ictum eſt.ſ.in prima parte hui⁹
ti.de beneficiis quibus renõcia-
ri nõ põt.& que ſit ratio in quo-
libet.§.reddita fuit. Nunc ſequitur ui-
dere de beneficiis illis quibus renuncia-
ri poteſt & ſi renuncietur renunciatio ua
let.& dicta beneficia poſtea opponi non
poſſunt. & inter alia beneficia quibus re
nunciari poteſt occurrunt hic nobis tria
dicere multum aſſueta .ſ. conſtitutio de
pluribus reis debendi. & conſtitutio de
fideiuſſoribus.& epiſtola diui adriani.
De quibus eſt uidendum in preſenti le-
ctione. Et primo de conſtitutione de
pluribus reis debendi. Circa quam eſt
uidendum qui dicantur plures rei debẽ-
di.& quare dicantur rei. Secundo qd
dicat iſta conſtitutio de pluribus reis.
Tertio an eius auxilio renunciari poſſit.
Rei debendi dicuntur duo uel plures
qui debent eandem quantitatem uel rem
Et dicuntur rei a re quam debent non au
tem a reatu.uel poſſunt dici rei.i. firmi.
quia firmiter promittunt ſeu obligati ſũt
unde reus.i.firmus.& ſic poſuit Virgili-
us.Voti reuſ.& ſic rei ſtipulandi duo uel
plures dicuntur qui ſtipulantur eandem
quantitatem uel rem ſibi dari.ut.ff. de
duo re.l.i. Et poſſunt fieri iſti rei deben
di ſtipulatione.emp.lo.depo. & commo
dato.& regulariter in omnibus obligatõ
nibus hoc acto.ut in omnibus predictis
inſolidum teneantur. ut infra iam dicã.
Secundo uidendum eſt quid dicat cõ
ſtitutio de pluribus reis. & ad hoc ſcien
dũ expedit ꝙ primo ſciamus. quomodo
olim duo uel plures tenebantur qui pro
mittebat eandem quantitatem uel rem &
quomodo hodie teneantur. & certe iu-
re antiquo.ff.ſi duo uel plures quantita
tem eandem uel rem promittebant quili
bet pro parte ſua tenebatur.ut.ff.đ duo.
re.l.reos.§.fi. niſi per pactum eſſet actũ
ꝙ quilibet teneretur inſolidum.quia tũc
ex uirtute pacti quilibet inſolidum tene-
batur & poterat creditor quem uolebat
inſolidum conuenire. ita ꝙ pactum ple
narie eos inſolidum obligabat.ut preal.
l.reos.no. Iure uero nouo autentico-
rum ſi duo promittant ſimpliciter ali-
quo pacto non adiecto unam quantita-
tẽ uel rem aliquã tenetur quilibet ꝓ par-

UVA. BHSC. IyR_072

te ſua.& nõ ultra.ſicut iure antiquo tene
bant. Sʒ ſi actũ eſt per pactũ.ut quili
bet inſolidũ teneat.certe licet olim ex pa
cto quilibet obligaretur inſolidũ tamen
hodie per auten.nõ plene obligantur ex
pacto ſolidi.Nam ſi duo ꝓmiſerunt per
pactũ inſolidũ.x.hodie iure nouo ſi ſunt
ambo preſentes & idonei ad ſoluendum
non poſſũ conuenire quẽ uolo ad totum
debitũ licet per pactũ ꝓmiſerit inſolidũ
Sed ſimul poſſum eos ad ſolutionẽ com/
pellere.Sed olim bene poterã conuenire
quẽ ego uolebã ad totũ debitũ.Sed licet
quando ambo ſunt ꝑſentes & idonei & ꝓ
miſerunt per pactũ inſolidũ non poſſum
conuenire.unum ad ſolidũ debitum.ta/
men ſi unus eſt preſens & alter abſens.ꝑ
ſentem etiã hodie per autẽ.conuenire po
tero ad totum debitum ex uirtute pacti.
Item ẽt ſi ambo ſunt preſentes.ſed unꝰ
eſt inops & nõ ſoluendo.tunc ex uirtute
pacti idoneũ & ſoluendo potero inſoli
dum conueni͛.Et ſic ſm ius nouũ autẽ.
ſi duo uel plures.hodie quantitatem uel
rem ꝓmittant.Si quideʒ ſimpliciter non
adiecto pacto ſolidi quilibet pro pte ſua
tenebitur.Si aũt pactum ſit appoſitũ ꝙ i
ſolidum teneant tunc in duobus caſibꝰ
facit pactum ꝙ poſſum unuʒ inſolidum
conuenire.ſ.ſi unus iſtorum debitorũ eſt
preſens & alter abſens preſentem inſoli/
dum cõuenire potero pp pactum. Itẽ
ſi ambo ſunt preſentes & unus eſt inops
& alter diues & ſoluendo tunc diuitem &
idoneum ex uirtute pacti potero inſoli/
dum conuenire.Sed ſi ambo ſi ambo ſint
preſentes & idonei tunc quemlibet pro p
te ſua conueniam.uel ambos ſimul una
petitione conuenire potero. Sed unũ ad
ſolidum debitum elige͛ non poſſum.qa
impetrare poſſunt tunc diuiſionem debi/
ti per auten.de duob.reis quantuncunqꝫ
per pactum inſolidũ ꝓmiſerint.ut hec le
guntur in corpore auten.de reis ꝓmit.§.
i.& per totum ti.&.C.de duob.reis.au/
ten.hec ita ſignata ſunt.l.i. Sed tertio
uidendum eſt an poſſit renunciari conſti
tutioni de pluribus reis que dicit duos
uel plures promittentes eandem rem uel
quantitatem pro parte teneri quantuncũ
qꝫ per pactum inſolidum promiſerint ni
ſi in duobus caſibus ſuperius notatis.Re
ſpondet glo.ꝙ beneficio conſtitutionis
de pluribus reis bene poteſt renunciari
per.l.C.de pactis ſi quis in conſcriben/
do.& ſic ſe habet cõſuetudo.ita ꝙ ſi duo
uel plures per pactum promittantur in/
ſolidum & renuncient conſtitutioni de
pluribus reis.poterit creditor eligere &
conuenire quem uoluerit ad ſolidum de/
bitum eſto ꝙ ambo preſentes ſint & ſol/
uendo.nam ex quo iure nouo renuncia/
uerint per quod habebant diuiſionem de
biti reditur ad ius antiquum quod uole/
bat eos plenarie teneri inſolidum quãdo
per pactum inſolidum promittebant. Et
ſic collige ꝙ duo ſunt neceſſaria.ut duo
uel plures inſolidum teneantur.ſ.ꝙ per
pactum inſolidum ſe obligent.& ꝙ re/
nuncient conſtitutioni de pluribus reis.
& tunc plene ſunt obligati inſolidum.
uno tamen ſoluente alter liberatur. Si
enim ſimpliciter promitteret ſine pacto
ſolidi pro parte tantum quilibet teneret͛
licet renunciarent conſtitutioni de plu/
ribus reis.quia hodie fieri non poteſt.ut
duo uel plures inſolidum teneantur niſi
hoc per pactum agatur.Et ſic collige ꝙ
renunciatio ſola nihil operatur. Item
& ſi per pactum promitterent inſolidũ.
& non renunciarent conſtitutioni non
plene eſſent inſolidum obligati.quia ſi
ambo ſint preſentes & ſoluendo non poſ
ſum unum ad ſolidum debitum conueni
re quantuncunqꝫ pactum ſolidi fuerit ap
poſitum.ut.ſ.dixi.Sed tamen pactum ſi/
ne renunciatione aliqua operatur quia ſi
unus eſt abſens & alter preſens preſentẽ
ex uirtute pacti inſolidum conuenire po
tero.Item ſi ambo ſunt preſentes.ſed unꝰ
eſt ſoluendo & idoneus alter uero non
idoneus & ſoluẽdo.potero ex uirtute pa/
cti ad debitum totum conuenire. Si au
tem ambo preſentes ſint & ſoluẽdo ſimul
potero eos ad ſolutionẽ cõpelle͛.uel quẽ
libet pro pte ſua.nõ autẽ inſolidum unũ
cõuenire.ut.ſ.notaui. Vltimo circa i/
ſtud beneficium ſciendum eſt ꝙ expedit

UVA. BHSC. IyR_072

ꝙ ſpeale interueniat pactum.ut unuſqſ qꝫ de reis in ſolidum teneatur.ut.s̄.dixi. Sed quid ſi ita dixeris promittis mihi.x.& tu alter promittis eaſdem.x.Reſpõdet Acur.duo ſunt rei inſolidum.quia ſatis uidetur ꝙ exprimatur.ut.ff.de uerb.obli.l.ſtipulatio iſta.§.eum.ſecus ſi dicã ſimul promitis.ut in eo.ti.ꝙ mihi & titio.&.d.l.ꝙ ſi quis teſtamento. Item nota ꝙ ſi duo uel plures ſtipulentur aliquid ab aliquo.uel ab aliquibus ſi quidem ſimpliciter in uirilem partem ſinguli ſtipulati uidebũtur.nec poterit aliqs de eo quod in ſtipulatione deductum ẽ ultra partem ſuam exigere.Sed ſi per pactum unuſquiſqꝫ inſolidũ ſtipuletur & agatur per pactum ut unuſquiſqꝫ poſſit inſolidum exigere hoc debitum tunc dicentur rei ſtipulandi.& competet cuilibet iſtorum qui ita ſtipulati fuerũt actio debiti inſolidum.ut probatur hoc.ff.de duob.reis.l.reos. Sed nunqd duo rei ſtipulandi diuident petitionem ſuam per conſtitutionem de pluribus reis ſicut faciunt plures rei debendi.Reſpondet do.Acur.forte ꝙ non.quia de hoc non dicitur aliquid in rubrica uel textus illiꝰ cõſtitutionis.nec prodeſt reo.Nam etiam ſi uni ſoluit ab illo & ab aliis omnibus liberatur.ut inſtit.de duob.reis.§.penul.&.ff.eo.l.ii.

Epiſtola diui adriani eſt quadrupla.

Ictũ eſt de beneficio uno cui renunciari poteſt ut de cõſtitutiõe de luribꝰ reis. Sequit̃ uidere de alio ut de epiſtola diui adriani.Et eſt iſta epiſtola ſ̃m quod dicit textus quedam lex que facta fuit a b impatore Adriano.Et de iſta epiſtola ſiue beneficio tria ꝑ ordinẽ ſunt tangẽda. Primo cui cõpetat iſta epiſtola. Secũdo quod ſit bñficiũ iſtius epiſtole. Tercõ an eiꝰ auxilio renunciari poſſit. Competit eqdeꝫ bñficiũ iſtiꝰ epiſtole pluribꝰ fideiuſſoribus fideiubentibꝰ ꝑ aliquo. Itẽ mandatoribus. Itẽ ꝯſtitutoribꝰ.nam nomẽ fideiuſſoris eſt generale.ut contineat mãdatorem & conſtitutorem.& quomodo iſta inter ſe differant.dic ut not.j̄.in ſequenti.§.& in aurora plene notatum inuenies.ſuper inſtrumento ſi minor.xxv.annis fideiuſſorẽ preſtiterit ꝛc.Et ꝙ iſtis competat beneficium epiſtole.proba.C.de conſti.pec.l.fi.& i.ll.ibidem allegatis.

Item competit tu.& cu.ſi ſimul omnes adminiſtrãt & ſoluendo ſunt.ut.ff.đ tu.& cu.& ra.di.l.i.§.nunc tractemꝰ. Secundo uidendum eſt quod beneficium epiſtole diui adri.ad qđ ſciendum eſt.ꝙ ſi plures fideiubeant quot quot erant minores ſinguli inſolidum tenebantur & liberum erat creditori & quo uolebat ſolidum petere.Sed ex epiſtola diui adriani compellitur creditor a ſingulis qui modo ſoluendo ſunt.litis conteſtate tempore partes petere.& ſic epiſtola dat diuiſionem inter fideiuſſores mandatores.cõſtitutores.tu.& cu.ſimul.omnes tutelã & curam adminiſtrantes.ut.s̄.in princ.dixi.Et dicit ut unuſquiſqꝫ teneatur pro parte ſibi contingente & nõ ultra.ut hec probantur inſti.de fideiuſ.§.ſi plures.& predicta uera ſunt ꝙ hñtur ex epiſtola beneficium diuiſionis ſi modo tempore litis conteſ.omnes ſoluende ſunt.Ceterũ ſi aliquis tp̄e litis con.ſoluendo non eſt hic ceteros onerat.tenebuntur.n.alii ꝑ parte iſtius qui ſoluendo non eſt & diuiſionem debiti ex epiſtola tunc non habebunt.Et ſic eſt unus iſte de caſibus in q̃bus ceſſat epiſtola.nec habet locum beneficium diuiſionis.ut iſte caſus probat̃ predicto.§.ſi plures ibi ideoqꝫ ꝛc.ſed ubi uni fideiuſſori ſuccuritur ratione etatis.non tenetur alius niſi pro parte.ſecus ſi mulieri fideiubenti ſuccurratur per uelle.nam alius tenetur in ſolidum.ut.de fideiuſ.l.ſi titius.& de hoc diç ut no.s̄.in aurora de debitis.ca.iii.inſtrumento.iii. Cum autem dubitatur de fideiuſſo.ſit ſoluendo uel non & conuentus paratus eſt ſatiſdare creditori ut ſuo periculo conueniat cum fideiuſſorem preſentem audiatur.ut.ff.de fideiuſ.l.ſi dubitetur.Eſt & alius caſus ubi fallit epiſtola.ut in fideiuſſore tuto.quia non implorant tales fi

UVA. BHSC. IyR_072

deiuſſo.beneficium diuiſionis .licet tu.i/ plorent.ut.ff.rem pu. ſal.ſo.l.fi.&.ff. de tuto.& ra.dic.l.i.§. nunc tractemus.

Item fallit in fideiuſſ.fideiuſſoris.ut ec ce quidam principalis dedit fideiuſſorem & ille fideiuſſor dedit alium fideiuſſoreȝ ſi conueniatur iſte ultimus fideiuſſor.& petat diuiſionem debiti cum illo fideiuſ/ ſore qui eum primo dedit.nõ poteſt.ſed & ſi quidam principalis dederit me &.R fideiuſſores.& ego fideiuſſor dederi quē dam alium fide. puta.M.& conueniatur iſte.M.a creditore & uelit mecum qui eũ dedi petere diuiſionem debiti non poteſt ſed cum.R.confideiuſſore meo bene poſ ſet debiti diuiſionem impetrare.ut.ff. de fideiuſ.l.ſi plures §.ſi. Item fallit epi/ ſtola quando eiuſdem ſũme ſunt fideiuſſ. ſed non pro eodem đbitore.unde ſi titio ſtipulatus pecuniam te fideiuſſorem ac/ ceperim.deinde eandem pecuniá ab alio ſtipulatus.alium fideiuſ.acceperim. con fideiuſſores non erunt.quia diuerſarũ ſti pulationum fideiuſſores ſunt. ut.ff.de fi de.l.ſi a titio. Item fallit epiſtola quan do inficiantur.nam ita demum ut inter fi deiuſ.diuiditur actio ſi non inficient.In/ ficiantibus enim auxilium diuiſionis non eſt indulgendum ut.ff.de fideiuſ.l.ſi du/ bitetur.§.ita demum. Et ſic no.puniri mendaciũ i caſu iſto ut.ff.đ re.iu.di.l.ſed hoc ita. Tertio uidendum eſt an auxi/ lio epiſtole renunciari poſſit.Et põt reſ/ põderi ꝙ ſic.propter regulam iuris qua cauetur licitum eſt cuilibet iuri ſuo renũ ciare.ut.C.de pac.l.pe.& ſic ſe habet cõ/ ſuetudo & ſi renuncient fideiuſſores ĩſoli dum poſtmodũ tenebunť.ſed uř hodie nouo iure ꝙ pro pte ſua tantũ qlibet te/ neať ipſo iure niſi ꝑ pactũ inſolidũ expſ/ ſe promittať ꝑ auten.de duo.re.§.i.quod qdá admittunt per .d.auten.& dicunt ne ceſſe eſſe ut expreſſum per pactum inſo/ lidum promittant alioquin pro parte tan tum teneantur ipſo iure.ut iam nõ ſit ne/ ceſſaria epiſtola nec etiam hodie locũ ha beat.Sed melius & uerius põt dici ſecun/ dum Azo.& Ac.ſ.ut auten.illa de du.re. loquať in pluribus principalibꝰ q nũq̄ teneať niſi ꝑ pactũ ſe obligeńt ĩſolidũ & renunciēt.ut.ſ̄.in ꝑcedēti.§.no.Id circa fideiuſſores aũt remaneant iura iſti.&.ff. que dicũt fideiuſ.ĩſolidũ teneri quotquot ſint ſed ex epiſtola diuĩ adri.ĩplorant di/ uiſionem debiti.ut hec legunť prealle.§. item ſi plures.& in iſti.de fideiuſ.ſed ſi re nuncient beneficio epiſtole reditur ad il/ lud ius.quod dicit eos inſolidum teneri. & inſolidũ tenebiť quilibet.licet ipſi non promiſerint per pactũ inſolidũ.nec cor/ rigiť iſtud ius ꝑ auten.de duo.reis.ut il/ li dicunt.quia illa auten.loquitur in reis principalibus.ut.ſ̄.dixi.& ita uideť nota ri in inſti.de fideiuſ.§.ſi plures.

Eſt quoddam beneficium quod com/ petit fideiuſſoribus.

Stud beneficiũ ſumitur ex autē. de fideiuſſori.& manda.§.i.& cir ca iſtud beneficium uidendum eſt primo cui competat. Secundo qđ ſit beneficium iſtius auten. Tertio an ei renunciari poſſit. De primo ſciendũ eſt ꝙ iſtđ beneficiũ competit uni fideiuſ/ ſori pro aliquo fideiubenti & pluribus fi deiuſſoribus ĩtercedentibus pro ali quo. licet epiſtola de qua.ſ̄.dictũ fuit ĩter plu res fideiuſſores tantum locum habuerit. Et eſt fideiuſſor qui pro alterius obliga/ tione ſe obligat pricipali nihilominus re/ manente obligato.& ante obligationem & poſt obligationem accipi poteſt ut in ſti.de fideiuſſo.§.ii.. Item mandatori competit etiam.ut ecce mando tibi ut rai nuncio mutues.x.ego mandator ero.& obligat ſe regulariter iſte mādator tātũ ante licet fideiuſſor & ante & poſt ut di/ xi.Ideo regulariter dixi.quia in caſu ſpe/ ciali mandator ſubſequitur obligatõnem principalis debitoris.utputa ſi tibi man/ dauero.ut me urgeres debitorem tuum ad ſolutionē.periculoqȝ meo fore pecu/ niam dixi.ut.ff.mandati.l.ſi uero non re nunciandi.§.ſi poſt. Item competit ſponſori.& eſt ſponſor qui ſponte & ſi/ ne rogamine pro alio intercedit.qui & ip ſe habet mandati actionem.ut.ff. mādati

UVA. BHSC. IyR_072

l.qui pro te. Idem dici uidetur de conſtitutore qui tantum poſt obligationem accipitur.ut.ff.de conſti.pec.l.i.ut.n.cõpetat beneficium ad inſtar fideiuſſoris. ut.C.de conſtitut.pecuni.lege finali. Quid in expromiſſore qui.ſ.promittit alio non obligato pro quo obligatur.uel etiam non liberante eum.Et poteſt poni exemplum.ſeruus quidã ex pacto pro libertate reum domino dedit. non tamẽ ſe obligauit ſeruus ea conditione ut poſt libertatem transferat̃ i eum obligatio iſte qui datus eſt reus expromiſſor dicit̃ ut. ff.de dolo.l.eleganter.§.ſeruus pactiõis Reſpondet Ac. ꝙ ei non competit beneficium iſtud cum non poſſit dici contra eum contra quẽ agere nõ poteſt eſſe negligens. Itẽ quid ſi principaliter cõſtituit ſe debitorem fideiuſſor. ut tota die ſit.Reſpõdet Acur.refert an nouetur alterius obligatio.quod fieret ſ̃m iura uetera ſemper mutata perſona.ut.ff.de ac.& obli.l.obligationum.§.fi.et inſtit.qb. mod.toll.obli.§.preterea. Hodie aũt ſit nouatio ſi hoc expreſſe dicatur nõ alias.ut.C.de donat.l.fi. Et tunc quãdo ſit nouatio nõ habet locum beneficiũ iſtud ratione dicta in ſuperiori queſtione. an uero non fiat nouatio.& tunc locum habet beneficia cũ eadem ſit ratio huius fideiuſſoris.ergo idem ius ſtatui debet.ut ff.de uerb.obli.actio i fi.&.ff.ad.l.acql. illud & facit.C.de cõſti.pec.l.fi. Secũdo uidendũ eſt quod beneficiũ ſit iſtud quod competit ſupradictis perſonis. Ad quod ſciendum eſt ꝙ iure antiquo dabatur electio creditori conueniendi debitorem principalem uel fideiuſſorem ante principalẽ debitorẽ ſi primo eũ ꝯuenire uolebat.ut.C.de fideiuſſ.l.liberum.&.l. reos.Hodie autem ꝑ conſtitu.de fideiuſ.& mand.non habet electionẽ. imo ex beneficio ꝓfate conſtitutionis quod datur fideiuſſoribus man.& aliis ſupradictis ꝑſonis ſi ꝑ̃ſens ſit debitor pricipalis & fideiuſſor n̄ ꝑmittit̃ creditori fideiuſſorẽ cõuenire priuſq̃ reus inuentus eſt in totum ſiue in partem nõ idoneus. Et ſic primo aget ꝯtra reũ principalẽ. & ſi eũ idoneũ non iueniet ad aliqd ſoluendũ conueni re poſtea poterit fideiuſſorẽ ad illud totum debitũ. Si autem in pte debiti inuenerit principalem idoneum & in pte nõ. in ea parte in qua eum idoneum nõ iueniet fideiuſſorem ꝯuenire poterit.Et predicta qñ principalis debitor & fideiuſſ. pñtes ſunt.Si autem reus principalis abſens ſit.fideiuſſor autem pñs. tunc etiam ante principalem iure conuenietur.ſ.fideiuſſor ipſo tñ fideiuſſore deſiderante iudex diffiniet tp̃s intra quod deducat reum primo conueniendum ipſo fideiuſſore in ſubſidium reſeruato. tranſacto aũt tpe compellitur fideiuſſor ſatiſfacere ceſſis a creditore actionibꝰ. q̃ſi iſte fideiuſſor nomine debitoris uideatur emiſſe.i. actionem perſonalẽ & ius pignorũ.neqꝫ diſtinguendum eſt in quo contractu fideiuſſerit.uel fuerit fideiuſſor an mandator.ut autẽ.de fideiuſ.& mãdat.§.i.&.C. de fideiuſ.l.ii.& auten.preſente ſignata i ti.illo ſuper.l.iii.& ſuper.l.iure noſtro. Sic itaqꝫ ex ꝑdictis collige ꝙ fideiuſſor hodie iure nouo habet beneficium contra creditorem. ut prius conueniatur debitor principalis q̃ ipſe ſi ambo ſint preſentes. Item habet aliud beneficiũ. qa põt impetrare ut ſibi cedat creditor actõnes perſonales & in rem in pignoribus contra debitorem principalem.Item impetrat ceſſionem actionum fieri ꝯtra cõfideiuſſorem in parte non inſolidũ ſi plures erant fideiuſſores & ipe conueniatur inſolidum.quia forſan renũciauerat epiſtole.ut.ff.de fideiuſſ.l.ſi fideiuſſores.§. idem reſpondit.l.fideiuſſoribus.&.ff.de pec.l.queſitum ibi.ſed ſi uelit pro pte ꝛc nulla autem facta ceſſione non agit fideiuſſor contra ꝯfideiuſſorem. ut.ff.de fideiuſ.l.ut fide.ſecus in tutoribus in qbꝰ etiam nulla ceſſione facta datur utilis cõtra auctorem facti.ut.ff.de tu.& ra.di.l. i.§.ſi forte. Et no. ꝙ iſta ceſſio que ſit fideiuſſori fieri debet ante ſolutiõem uel etiam poſt.cum prius ꝯueniſſet de acti. cedentis ut.ff.de ſolut.l.modeſtinus.uel diſtingui poteſt inſidei uſſore ſoluat nomine ſuo.ut tunc quandocunqꝫ poſſit ei

UVA. BHSC. IyR_072

cedi.ut.ff.manda.l.pompo.an nomine de-
bitoris.ut tunc nūq̄ ei cedatur an ſoluat
ſimpliciter.& tūc ſi quidē creditor cedat
incontinenti preſumitur ꝙ fideiuſſor ſol
uerit nomine ſuo & non debitoris & po-
terit ceſſio fieri.Si autem ex īteruallo cō-
trarium erit.nā nomine debitoris pſumi-
tur ſolutio facta.& ideo ceſſio effectū nō
habet. Tertio uidendū eſt an beneficio
conſtitutionis & man.renunciari poſſit.
& dicunt glo.ꝙ ſic quia licitum eſt cuili-
bet iuri ſuo renunciare .ut.C.de pact.l.
pe.Et ſi fideicō.uel fideiuſſores uel man
datores.uel predicte perſone quibus cō
petit ut in prin.dictum fuit huic benefi-
cio renunciēt habebit creditor electionē
ut olim habebat cōueniendi quē ante cō
uenire uoluerit fideiuſſorē uel principa-
lem debitorem.Nam exquo iuri nouo re
nunciatur reditur ad ius antiquū qđ ele-
ctionem creditori dabat ut.ſ̄.dixi.& ita
ſe habet conſuetudo. Item cum fideiuſ
ſor habeat aliud beneficium.quia poteſt
petere ceſſionem actionum contra reum
& contra fideiuſſoreꝫ.ut.ſ̄.notaui. Que
ro an poſſit beneficio cedēdarū actionū
renunciare.& poſſet dici ꝙ ſic ꝓpter re-
gulam generalem ſupradictam.ſ. quia li
citum eſt cuilibet iuri ſuo renunciare.ut
C.de epi.& cleri.l.ſi quis inconſcribēdo
&.C.de pact.l.penul.

Nota ꝙ tres debitores principales ꝛc.

Ciendum eſt ꝙ hic ponit' quedā
notula tradens nobiſ doctrinam
quandam reſpicientem omnia ſu
periora ad quā not. intelligendum eſt &
aduertendum ꝙ ex predictis colligi uide
batur ꝙ quando plures ſe ut principales
obligant ꝙ adhuc ut inſolidum teneant'
habent ꝓmittere per pactū inſolidū & re
nunciare conſtitutioni de pluribus reis.
an aūt epiſtole & etiam ꝯſtitutioni de fi-
deiuſſor.renunciare hn̄t plures pricipa-
les qn̄ ſe inſolidū obligant nihil.ſ̄.tracta
tum fuit.Sed notula hic poſita dicit ꝙ ſi
tres uel plures ſe ut principales obligent
ꝙ adhuc ut inſolidum teneantur per pa-
ctum inſolidum ꝓmittere debet & renū-
ciare conſti.de pluribus reis.ut ī ſupiori
bus dictum fuit. Item & neceſſe eſt ut
plene teneant' inſolidū ꝙ renūcient epi-
ſtole ꝯſti.de fideiuſ.Et quare quia uiden
tur ad inuicem fideiubere.nā unuſquiſq;
uidet' pro altero intercedere uſq; ad quā
titatem illam in qua ſe obligat ultra par-
tem ſuam.ꝓpter qđ ſi unus ad ſolidum
debitum conueniretur poſſit beneficium
epiſtole conſti.de fideiuſſo. implorare ſi
iſtis beneficiis non renunciaret.Et decla
ro hoc in terminiſ.pone ꝙ ego.M.&.R.
accepimus mutuo.xxx.& ꝓmiſimus inſo
lidum.& renunciauimus conſti.de pluri
bus reis.& nō epiſtole.nec conſti.de fid.
creditor uult me inſolidū conuenire ego
me defendam iſto modo.dicam eni.M.x
que contingunt me pro parte ego ſū pri-
cipalis.& illa paratus ſum ſoluere.in.x.
que contingunt Martinum ego ſum fide
iuſſor quia obligaui me intantam quan-
titatem ultra partem meam ꝑ dicto.M.
& ipſe.M.in ſuis.x.eſt principalis. Ray.
eodem modo in illis que peruenerunt ad
martinum eſt fideiuſſor.uñ ſi ſumus duo
fideiuſſores in parte que peruenit ad.M.
peto diuiſionem in iſtis.x. cum. R.qui ē
fideiuſſor meus in eis.& hoc per epiſto-
lam diui adri.que dat diuiſionem fideiuſ
ſo.Item plus dico ſi ego &.R.ſumus fide
iuſ.in.x.que peruenerunt ad martinum.
ut iam dixi & ipſe eſt principalis in eiſdē
allego aliđ beneficium ſcilicet primo cō-
ueniatur ipſe martinus tanq̄ principalis.
nam prius debet conueniri principalis
q̄ fideiuſſor . per auten.de fideiuſſo.§.i.
Et ſic patet ꝙ de.x.que ad.M. peruene-
runt iuuabo me tum per conſti.de fide-
iuſſo.dicendo ꝙ primo conueniatur ip-
ſe martinus.quia ipſe eſt pricipalis. tum
per epiſtolam dicendo eſto ꝙ creditor
uelit me ante conuenire q̄ conueniat pri
cipalem uolo ſoluer' tantum medietatem
in illis.x.que ad martinum peruenerunt
&.R.confideiuſſor meus ſoluat aliā me-
dietatem.Et eadem ratione.& de eiſdem
allegationibus defendam me pro illis.x.
que ꝑuenerunt ad ray.nam & in illiſ ego

UVA. BHSC. IyR_072

ſum fideiuſ.quia me in eis obligaui & nõ peruenerunt ad me ſed ad ray. & eadem ratione mar.eſt fideiuſſor.in illis.x. que peruenerũt ad ray.unde & in illis.x.que ad rai.peruenerunt petere poſſuꝫ ut ipſe rai.primo conueniatur qui eſt principa lis. & poſſum etiam petere diuiſionẽ cũ mar.qui eſt cum fideiuſſor meus in illis x.que ad rai.peruenerunt. Et eadem uia & ratione poteſt quilibet iſtoꝝ qui prin cipaliter promiſerunt ſe defendere ſi ad ſolidum debitum conueniatur.Et iõ di cit notula ꝙ qñ tres uel plures obligant ſe ut principales.ſi uis ꝙ plene teneantͬ inſolidum facias ꝙ per pactum ſe obli gent & renuncient ꝯſti.de plu.reis & epi ſtole diui adri. & ꝯſti. de fideiuſſo.& ſic ceſſabunt allegatiões.ſ.dicte. Sed an ſi duo obligent ſe ut principales ad hoc ut ad inſolidũ teneantur.neceſſe eſt ꝙ p pactum ſe obligent inſolidũ.& ꝙ renun cient conſti.de plu.re. & conſti.de fide iuſſ.& epiſtole adria. Reſponderi poteſt non eſt neceſſarium ꝙ epiſtole renũciẽt quia in duobus principalibus nõ poteſt adaptari epiſtola eſto ꝙ fideiubere ad in uicem uideantur qđ facile eſt uidere.

Põe ꝙ ego & rai.oblgemꝰnos ad.xx. inſolidum.& quibus.x. peruenerunt ad me.&.x ad rai.& creditor conueniat me ad ſolidum debitum.ſi dicam pro meis.x ſum principalis.& pro.x. que peruene runt ad rai.ſum fideiuſſor.unde peto di uiſionem in illis.x.non poſſum.qa non habeo ꝯfideiuſſorem cum quo diuidã il lud debitum in illis.x.que ad ra. ꝑuene runt.nam in.x. que ad me ꝑuenerunt ſũ principalis in illis que ad ra. ꝑuenerunt ego ſum ſolus fideiuſſor.& ipſe eſt i ſuis. x.principalis.& ſic ſecum non peto diui ſionem ex epiſtola cum ipſe ſit principa lis in his que ad eum peruenerunt.unde cum ego ſolus ſim fideiuſſor in parte rai. diuiſionẽ ex epiſtola petere non poſſum. Et ſic patet ꝙ in duobus principaliter ſe obligantibus non habet locum epiſtola ſed conſtitutio de pluribus reis & ꝯſtõ đ fideiuſſ.ſic ſ'm notulam iſtam.ſecus ſi eſ ſent tres uel plures principales. qa tunc bene habet locum epiſtola. ut.ſ.mõ no taui. In duobus autem fideiuſſoribus obligatis pro aliquo tercio principali be ne habet locum epiſtola.ut.ſ.modo no taui.& iõ eius auxilio renunciare habent ut in ſolidum teneantur.& ſi renuncient tenentur in ſolidum licet pacto non pro miſerint ſolidum. Sed quidam dicunt ꝙ expreſſe hodie per pactum hñt ꝑmittere in ſolidum ꝑ auten.de duo.reis.§.i. Sed illa auten.loquitur in principalibus. in fideiuſſoribus autẽ remaneat ꝙ in ſolidũ teneatur.ſed epiſtola habet diuiſionem. Sed ſi renuncient inſolidum tenentur ut modo dixi. Quidam tamen dicunt ꝙ predicta duo beneficia.ſ. epiſtole & con ſtitutionis de fideiuſſ.non cõpetunt plu ribꝰ principalibus principaliter obliga tis.date etiam ꝙ inuicẽ fideiubere uideã tur.qa iſta tacita fideiuſſio nõ tantũ opa tur q̃tum expreſſa. Vnde ſi duo inſolidũ ad aliquod debitum teneantur.& unꝰ cõ ueniatur ad ſolidum & uelit petere iſte ꝑ ſens conuentus tẽpus ad reducendũ ab ſentem conreum quaſi ut fideiuſſor eius non poteſt quod bene facere poſſet fide iubẽs expreſſe.ut in autẽ. de fideiuſſ.§.i. Et eſt ratio quia plus opatur expreſſa fi deiuſſio ibi q̃ tacita. ſic erit etiã hoc caſu dicunt ipſi. Nam ſi cõueniatͬ unꝰ de reis principalibus & uelint allegare ut prius conueniatur cõ reus.quia uideor pro eo tacite fideiubere non audiatur licet litte ra noſtra indiſtincte uideatur dicere ꝙ audiatur. Dicit autem Acur. ꝙ in epiſto la uidetur tenere quod noſtra ſumma di cit ꝙ competat iſtis tacite fideiuſſoribus in conſtitutione autem de fideiuſſoribꝰ uidetur tenere contrarium.ſ.ꝙ non con petat tacite fideiuſſoribus. ut hec not.ui centur.C.de locat.& condu.l.ſi diuiſa.& in auten.de fideiuſſ.§.i.de duo.re.deten di. in princ.& ꝙ unus reus nõ poſſit ſic remittere ad alium per cõſti.de fideiui. no.do.Azo.in ſumma ſua in auten.de fi deiu.circa princi. licet noſtre ſumme cõ traria dicere uideatur.ut dixi. Vltimo quero an indiſtincte rei debendi uidean tur ad inuicem fideiubere. ut notula.ſ.

UVA. BHSC. IyR_072

poſita aperte & indubitanter aſſerit. Reſ-pódeo ꝙ circa hoc ſũt doctoꝝ uarie op.

Aiunt enim Ioh. & rai. duos reos debendi non uidere inuicem fideiubere niſi ſint ſocii. Et ſic ſi unus ſoluat ſolidũ repetit acti. neg. geſt que oritur ex ſolutione non mandati. uel alia que oritur ex fideiuſſione uel obligatione qn̄ ſocii ſunt & pro eis multa ſunt argumenta. Primũ eſt. ff. de arbi. l. ſi duo. & ff. de excep. l. exceptiones. §. rei. ſ'm ar. eſt. ff. de duo. re. l. ex duobus in fi. & inſti. de fideiuſ. §. item ſi ille. tertium eſt ar. ff. de duob. reis l. ſi duo. & ff. de cõpe. l. ſicut. do. auté. M. omnino eſt contra. dicit enim eos inuicé fideiubere. ut ſi unus ſoluat ſolidũ repetat ab alio actione mandati. & pro eo eſt in auten. de duob. reis. §. i. & ff. de duo. re. l. ſi reos. Item pro. M. eſt. ff. de uelle. l. uir uxori. §. fin. do. autem Azo. & Acurcum eo diſtinguunt an peruenit ad utrũque pecunia pro parte. & tunc quatenus ad alium peruenit uideatur alter fideiuſſiſſe. & non ſunt ſocii his caſibus. nec. n. poteſt dici ſocietas licet cõmuniter ſe obligent tamen in cõmunes uſus eam non uertant. an ad unum tãtum perueniat pecunia. & tunc alter inſolidum uideatur fideiuſſiſſe. Sed ſi non eſt diuiſa pecunia ſed in cõmunes uſus expenſa ſeruandum eſt quod dicitur. ff. ad uellei. l. uir uxori. ſcilicet ut uideatur fideiubere pro parte ſiue ad emendum ſiue ad fulciendum. Et ſic ſ'm iſtam opinionem non refert ſint ſocii uel nono. & pro hoc. ff. de in rem uerſo ſi pro parte. §. fi. & ff. ad maced. ité ſi filius. ſ. i. §. Sed quid ſi unus maiorem partem habet in re in qua impeditur q̄ alter. Rn̄det Ac. ꝑ rata fideiuſſiſſe uidet̄.

Conditio indebiti dicit ꝛc.

Irca. §. iſtum ſciendum eſt ꝙ cõditio indebiti de qua hic dicitur eſt actio quedam que datur ad indebita per errorem ſoluta repetẽda circa quam eſſent plura dicẽda ſcilicet quot modis dicatur indebitum. Et quando habet hec conditio locum. Et ex quibus cauſis ceſſet. Cui detur. Et in quem & inquantum. Et qualis ſit actio. ſed hic non recito breuitatis cauſa. Sed quendam caſuʒ in terminis in. §. iſto ordino hoc modo propter rudes. Ego credebam me debere. C. rai. & in ueritate nil debebam aliquo modo. quia nunq̄ ſecum aliquid facere habueram. nec ſucceſſeram alicui qui ei aliquid teneretur. uel ſi aliquid debueram ſolueram ei. credens igitur me debere forſan quia ratioñe nõ cancellaueram uel alia erat ratio quare hoc putabam ſolui ei predicta. C. per errorem poſtmodum cogito ꝙ nihil d̄beo uolo repetere predicta. C. a. R. non potero. Et certe reſpõdet littera ꝙ ſic exquo per errorem ſolui. & ignoranter per iſtã actio. ſcilicet per conditionem indebiti. que datur ad indebita per errorem inſoluta repetenda. ut. ff. de conditio. indebi. l. i. Secus ſi ex certa ſcientia ſoluerem quod non deberem. quia tunc non repetam. quia donare uideor ſoluendo ex certa ſcientia indebitum. nam dicit regula iuris Cuius per errorem ſoluti repetitio eſt eiuſdem ex certa ſcientia dati donatio eſt. ut. ff. de regulis iuris. l. cuius uerum tamen licet dictum ſit ꝙ indebitum ſolutum repeti poteſt per conditio indebiti. non tamen indiſtincte omne indebitum repetitur. Et ideo circa indebita diſtinguendum eſt. Nam quoddam eſt indebitum iure ciuili & naturali. & de his ciuilibus licet uidere exempla. ſed & poni hoc poteſt in eo ꝙ ſub conditione debetur quam exerciturã non eſt certum ut. ff. de uerbo. ſignifica. l. cedere. & ff. d̄ condit. indebi. l. ſub conditio. uel poteſt poni ſi uſure ultra duplum promittant̄. uel aliquid contra. l. ut. ff. de conditio. indebi. l. ſi non ſorté. §. ſupra. & C. de pac. l. pacta etiam. Quandoq; iure naturali tantum eſt indebitum ſed iure ciuili eſt debitum. ut ſi ſpe future numerationis ſcribo me debere quod non eſt numeratum. nec biennium eſt elapſum Idemq; é & quandocunque debeo ciuiliter & naturaliter. & creditor facit pactum de non petendo totaliter enim naturalis obliga-

UVA. BHSC. IyR_072

tio tantum & remanet ciuilis.ut.ff.de ſo. ſtichū.§.naturalis & inſti.de excep.§.ꝑterea. Premiſſis aūt caſibus ſoluta talia indebita repetunť per condi. indebi. ſiue per ignorantiā facti etiam nō probabilem niſi qa errabat quis ī facto ſuo ut ff.de condit.inde.l.ſed & ſi me putem.& l.eleganter.i.re.&.ff.de iuř.& facti ig.l. plurimum. Siue per ignorātiam iuris. qa ignorantia iuris non debet alicui nocere in damno uitando.ut.C.no.nu.pe. l.ſi quaſi.&.l.pe.& ff.đ iuř & facti igno. l.iuris igitur fallit tamē in quibuſdā caſibus.Primus eſt inſti.de obli. que ex q̄ſi contractu.§.fi.qđ non exēplifico ꝓpter breuitatem. Sunt & alii caſus quos nō pono ēt breuiatiōis cā ſed notatur.C.de iuris & facti ig.l.cum quis. Quādoq; iure ciuili in debitum tantum eſt & iure naturali debitū & de hoc multa poſſunt notari exempla.ut ecce ſeruus obligatur de iure naturali cuiuſlibet pſone & eadē obligatio naturalis remanet poſt manumiſſionem & eodem iure qlibet pōt obligari ſuo.& ſic naturaliter obligať pater filio ſuo fa.& filiuſfa.ſuo patri. & frater fratri in eadē ptāte ſecum exiſtēti.ut.ff.đ ꝯdic.inde.l.naturaliter etiā &.l.fratres a fratre queſitū. Item & q cauſa tranſactionis ꝯuenit ſe actori daturū ut pecuniam.ut recedat a lite naturaliter qdem obligať non ciuiliter niſi interuenerit ſtipulatio.ut.C.de tranſ.l.ſiue apud acta.& de pactis.l.cum proponas. Item naturalis obligatio ē in legatis relictis ī teſtō minus ſolenni uel & ſolenni.ſi tamen ea p falcidiam minuuntur nam quatenus p falcidiam minuūtur īdebita ſunt iure ciuili.debita aūt iure naturali. Item & naturalis obligatio tantū ē in contractibus innominatis cum neq; ſtipulatione neq; rei interuentu ſint ueſtiti ut.C.đ re. per.l.ex placito. Item naturalis eſt in pupillo paciſcente cum aliquo ſine auc. tut.infans autem nullo mō obligať q naturaliter á ꝓxim⁹ infantie naturaliter obligetur.ut notaui.§.dic ut de contractibus inutilibus ratiōe perſonarum.§.tertio. In talibus autem debitis naturalibus ſi fiat ſolutio per ignorantiam iuris ceſſat repetitio ſi autē fiat per facti ignorantim probabilem ut in alieno facto repetitio locum habet.ſecus ſi fieret p ignorantiam facti non probabilem.ut in ſuo facto non repetitur tunc.ut.C. ad.l.fal.l error.&.C.de iur.& fa.ig.l.cum quis.& ff.e.l.pe.§.ſed facti.Minori autem ſoluēti tale indebitum etiam per ignorantiam iuris ſuccurritur per beneficium reſtitutionis in integrum.ut no.ff.de condi.inde.l.interdum. Et ſi eſſet pupillus ille q talem pecuniam indebitum ſoluiſſet. & pecunia extaret eam uendicare poſſet iure communi ſine reſtitutione aliqua. ſed ſi ſumpta eſt ſubuenitur ei per reſtitutionem in integrum. Adulto autem ſoluenti indebitum ſubuenitur ſemper beneficio reſtitutionis in integrum extet uel cō ſumpta ſit pecunia.ut prealle.l.interdū. no.Si autem illud quod ſoluitur eſt utroq; iure debitum ſed ope exceptiōis indebitum.Si quidem eſt dilatoria.ut qa tibi debebam aliquid in diem. nam obligat⁹ ſum naturaliter & ciuiliter.ſed ante dieȝ ſoluere non teneor ſed ſi ſoluo non repeto.ut.ff.de condi.inde.l.in die.ſi aūt perpetua ſit exceptio.ſi qdem ſit fauorabilis ut uel.ſolutum ſiue facti iuris ſiue errore repetitur.ſi uero odioſa.ut macedonianum ſolutum per ignorantiam iuris nō repetitur.ut.ff.de cōdi. inde.l.qui exceptı.ſed per facti errorem probabilem repetitur.ut.ff.ad mace.l.fi.Si autem dubitetur ſit perpetua uel dilatoria exceptio. ut ecce promiſi tibi.C.ſi Titius fiat conſul.dubitari enim poteſt hoc caſu ſit perpetua an tpalis.quia poteſt eſſe ꝙ fiet cōſul & poteſt eſſe ꝙ nunq̄ fiet. certe hoc caſu ſolutum ſiue facti ſiue iuris errore repetitur.ut.ff.de condicio.indeb.l.non ſufficit. Deinde notandum eſt ꝙ quocunq; caſu dixi indebitum ſolutū repeti ibidem ex certa ſcientia ſolutum non repetitur.nam cuius per errorem ſoluti repetitio eſt eiuſdem ex certa ſcientia dati donatio eſt. ut.ff. de re. iur.l.cuius.

Vltimo ſciendum eſt ꝙ huic conditioni renunciari poteſt.ut lra dicit. Et qui

UVA. BHSC. IyR_072

renunciat ad eā redire non debet. Remit
tentibus enī actiones ſuas nō eſt dandus
regreſſus.ut.ff.de edic.e.l.querit.§.ſi uē
ditor. Et quia ſi aliquis ſoluit aliquid &
renunciat condi. indebi.& poſtea dicat
ſe indebite ſoluiſſe & uelit condi.indebi-
tam agere non debet poſſe agere ea quia
exquo renunciat uidetur ex certa ſciētia
ſoluiſſe que ſcientia ceſſare facit hanc cō
di.ut prealleg a.l.i.ff.de condi.indebi.&
de reg.iu.l.cuius Multis autem aliis mo
dis & cauſis ceſſat hec conditio quas nō
recito breuitatis cauſa.

Conditio ſine cauſa.

Irca.§.noſtrum uidendū eſt.qn̄
habeat locum conditio ſine cau-
ſa & ei renūciari poſſit. Habet
igit̄ locū cum quis ab inicio ſine cā pro-
miſit aliqd quātitatē aliq̄ non dedit.ſed ip
ſam obligationē. Item locū habet quā
do quis ex iuſta cā ꝓmiſit.utputa qa cre-
debat ſe tantū ex teſtō ad legatum preſtā
dum ꝓmiſit cū non ualeret teſtamentū.
uel ademptū erat ī codicillis. Jtē habet
locum cū quis iuſta cā promiſit.ſed cā il
la poſtea reddit ad iniuſtā. ut ecce fulo
cōduxit ueſtimenta mea ad lauandū de-
inde amiſſis his niſi dn̄o precium ex loca
to conuentū preſtitit poſtea qa ego ueſti
menta inueni certe fulo preciū repetet a
me act.ex conducto & conditio ſine cā.
Nam ueſtimentis inuentiſ ſine cā mihi da
tum uidetur. Item poteſt poni exem-
plum tale mutuaſti mihi.x.& inſtrumen
tum ſolēne factum fuit ſolui tibi illas.x.
ſolutione facta uolo ꝙ reddas inſtrumē-
tum mihi certe dicitur quod illud a te pe
tere potero conditio.ſine cauſa.Sine tam
enim eſt ammodo penes te exquo eſt tibi
ſolutum precium. Et hoc uerum eſt cū
inſtrumentum nō erat debitoris.ſed cre-
ditoris.utputa quia de ſua pecūia credito
ris ſolutum erat tabellioni.Si autem eſſet
debitoris.utputa quia de ſua pecunia ſo-
lutum fuit tabellioni.tunc daretur ei rei
uendi.ad exhibendum. Item ponitur
aliud exemplum & tale ego fui confeſſus
per ſcripturam me debere tibi.C.ſpe fu-
ture numerationis.& in ueritate nunquā
poſtea numerare uoluiſti. certe cautio-
nem quam emiſi contradicere poſſum cō
ditio ſiñe cauſa.ſi nondum tranſactum
eſt biennium.nil enim refert utrum ab
initio ſine cauſa quid datum ſit an cauſa
pro qua id datum ſit ſecuta non ſit.ut iſta
proban.ff.de conditio. ſine cauſa .l.i.&.
ii.nil refert.&.C.eodem .l. diſſolute.

Item ſciendum eſt ꝙ hec conditio ſi-
ne cauſa generalis eſt.nam concurrunt
cum conditione īdebiti. Item cum cō-
ditione furtiua.ut hoc no.ff.de condi.ſi-
ne cauſa.l.i. Item cum condit.ob tur.
cauſa. Item cum ꝯdi.ob cām. Vltio
ſciendum eſt ꝙ huic conditioni renūcia-
ri pōt ut littera dicit.nam renunciantibꝰ
actiones ſuas non eſt dandus regreſſus.
& hoc uerum eſt niſi renunciatio fieret ꝓ
pter dolum.nā tunc non ualeret & pōt
poni exemplum in uno de caſibus.ſ̄.no-
tatis.ut ecce Fulo cōduxit ueſtimēta mea
lauanda deinde amiſſis his mihi preciam
ex locato conuentum preſtitit .ego ſciēs
forſan ubi ueſtes erant & cogitans recu-
perare ueſtes dico ſi ueſtes recupero Fu-
lo a me precium contradicit condit.ſine
cauſa.unde ad hoc ut ipſe tali conditio.
agere non poſſit doloſe facio eum renun
ciare huic actioni.certe renunciatio non
tenebit . nam pacta dolo facta ſeruari
non debent.ut.ff.de pact.l. iurgentium.
§.pretor.

Exceptio doli mali.

Irca materiā huiꝰ.§.tria breui-
ter tangenda ſūt. Primo qd ſit
dolus exquo de dolo hic tractat̄
Secundo de acti.& exceptione ex do
lo ꝓueniente.Et an ſi dolus in cōtractu
adhibeatur ualeat contractus. Tertio
an dolo renunciari poſſit. De primo
ſciendum eſt.ꝙ dolus malus ſic diffinit̄.
Dolus malus eſt fallacia calliditas machi
natio ad circūueniendū fallēdum decipiē
dum alterum adhibita.ut.ff.de dolo.l.i.
§.i. Poſita diffinitione exponēda ſunt

UVA. BHSC. IyR_072

uerba in diffinitione poſita.dicit enĩ3 do lus malus eſt calliditas. ſuper hoc ſcien dum eſt ꝙ calliditas admittatur in tacen do. Vnde & Salomon ait. Quid diſſimi lat iniuriam callidiſſimus eſt. Et pōt po ni exemplum in uenditore. ut ſi uēditor ſciebat rem ſeruitutem deberi uel rem a lienam uel alteri obligatam eſſe nec am monuit emptorem uel dolo malo uerſa tus eſt tenet̃ enim.ut.ff.de act.emp.ut.l i.&.l.tenetur.§.pe. Item qđ dictũ fuit fallaciam ſciendũ eſt ꝙ fallacia admittat̃ in mentiēdo in his que aſſerit falſo ex cer ta ſcientia.ut.ff. de fur.l.falſus.§. ſi quis nihil. Vnde ſm Auguſtinum mendaciũ dicit̃ falſa ſignificatio uocis cum intētio ne fallendi. Itē ꝙ dictum fuit dolus ē machinatio aduertēdum eſt ꝙ machina tio fit arte uerboꝝ. ut ſi uenditor ſciebat fundũ pluribus mũicipiis legata debere & in tabula ſcripſit uni deberi ut ita imi neret ceteris non deberi & poſtea pactũ inſeruit ſe nolle teneri nomine tributoꝝ certe tenet̃. quia dolo malo ꝑ machina tionem decepit emptorem.ut.ff. de act. emp.l.iul.§.idem iul. Item ꝙ in diffi nitione poſtea ſeqtur ad circũueniendũ fallendum decipiendum adhibita. redde ſingula ſingulis. Item nota ꝙ dictum fuit in diffinitione dolus malus. nā pōt eſſe & dolus bonus. Et pñt pōi exempla de bono dolo ut ſuper fallaciā ab hoſti bus uel latronibus euadam. quippe do lus.an uirtus ſit quis in hoſte reqrat.niſi fiat contra pactum a ducibus belli factũ ut.ff.de pact.l.conuētionum. Item & contra eum qui non eſt hoſtis licet mihi machinari ut fraudem repellam.ut.ff.de leg.ii.l.cum pr.§.titio. Item poteſt po ni exemplum de bono de capto a uero nenſibus qui finxit ſe contractum hinc ē ꝙ ueteres bonum dolum ſolertiam dice bant.& inde etiam dicitur bone in dolis eſt iſte quaſi bonum dolum habens int⁹. ideſt ingenium.nam & ingenium poteſt dici bonum & malum. Salomon equidē bonum dolum finxit in cauſa meretricũ dum fingeret ſe uelle occidere puerum. & ſic inuenitur uenenum bonum & ma lum. Bonum.n.uenenum dicuntur anti dora ſeu medicamenta que hominib⁹ ꝓ ſunt.ut legitur.ff.de uerb.ſig.l.qui uene num. Ex dolo āt prodita eſt actio de do lo & prodita eſt exceptio doli. Exceptio aũt doli datur paſſo dolum ſed & omni poſſidenti & iō dicitur in rē ex parte op ponentis eam. Ex pte uero eius cui oppo nitur eſt pſonalis qa opponitur cōtra do loſum & eius uniuerſalem ſucceſſorem.

Item contra ſingularem ſi cām habe ret lucratiuam. Item & contra ſingu larem & ſi nō habet lucratiuam cauſam ſi tamen res ſit reuerſura ad doloſum.ut puta ſi creditor agit pro re in qua dolũ adhibuit debitor. Sed ſi maritus agat ꝓ re data in dotem in qua dolum adhibuit mulier non repellit̃ ſi agat conſtante ma trimonio ſed eo ſoluto cōtra. Si uero res non ſit reuerſura ad dolum non repellit̃ ſingularis ſucceſſor doli except.niſi uta tur cauſa acceſſione & aminiculo ſui au ctoris.utputa continuando tpra illi⁹ cũ ſuis.tunc enim uteretur cum ſua cā cum ſuiſque uiciis. Et probatur hoc.ff.de re. iu.l.ꝙ ipſis &.ff.de do. ex.l.ii.§. equidē &.§.debet &.§.plane &.l.apud.§.de au ctoritate. de actione autē de dolo que ēt ex dolo prodita.eſt.ut.ſ. dixi qñ & quō ꝯpetat non dico qa.ſ.de ob.in.§.Itē inu tilis eſt ſtipulatio hoc dicit declara cum fuit ſed unum hic ſciendum eſt ꝙ actio de dolo certo tp̃re finitur.ſ.biennio nam dicit lex ꝙ actio de dolo ex eo die quo aſſeritur dolus commiſſo intra continu um biēnium moueri debet & omnes ſci ant. Neque incipiende poſt bienniũ ne ꝗ ante completum biennium cepte poſt biennium finiende doli actionis conceſ ſam licentiam.ut.C. de dolo.l.fi. Et ſic no.ꝙ hec act.de do.litis con.nō perpe tuat̃ generaliter aũt omnis actio litis cō teſtatio ꝑpetuat̃.ut.C. de preſcrip.xxx. an.l.fi.Sed i iſta act. doli fallit̃ ut modo dixi. Exceptionem autem doli curſus tē poris nō excludit non enim certo tp̃re fi nitur.ut actio doli ſed dicit.l.ꝙ ipſa ex cept.doli ꝑpetua cōpetit.ut.ff.de excep. doli.l.ſpure.§.fi. Tertio uidendũ ē an

UVA. BHSC. IyR_072

dolo ſeu exeept.do.renunciari poſſit. Et certe littera dicit & bene ꝙ dolus preteritus remitti poteſt.ſed dolus futurus nequaq̄ unde dicit.l.illnd effici nulla pact. poteſt ne dolus futurus preſtetur ut.ff. de pactis.l.ſi unus.§.illud.

Eſt beneficiū fori qđ cōpetit ſcholarib⁹.

Irca beneficium huius.§.Primo tangēdum eſt quid dicat hoc beneficium.Et cui ꝯpetat. Secundo an renunciari poſſit.Et ad intelligendum quid dicat. Sciendum eſt primo ꝙ ſcholares qui habitant Bononie habēt tres iudices.ſ.poteſtatem loci epiſcopuȝ & rectorem & eis a lege datur iuriſditio. ut hec leguntur in prohemio.ff. circa fi. &.C.ne fi.pro pa.auten.habita.hoc premiſſo ſciendum ꝙ autem preal.dat priuilegium ſcholaribus tale.ſ.ꝙ ſi aliquis eis litem ſuper aliquo negocio mouere uoluerit in electiōe ſcholaris ſit coram quo de illis iudicibus reſpondere uelit & illū eligeṝ poſſit quem uoluerit.unde ſi ſcholaris citatuſ fuerit coram poteſtate poteſt eum declinare ſi uelit & dicere ꝙ uelit reſpondere corā ſuo magiſtro uel ſub epō ſi maluerit & ſi poſt priuilegium allegatum inſtet actor & uelit eum tantum coram poteſtate conuenire a cauſa etiam ſi iuſtiſſima fuerit cadat.ſed an ipō iure an per ſententiam.Reſpondet glo.per ſententiam agetur ut ipſa cā priuetur uel cond. ex.l.pro fiſcente ex auten.habi.uel iudicis officio. Sed hic q̄ro an exquo ſcholaris eligit poſſit uariare.& uidetur ꝙ ſic uſq; ad litem conteſt.ſicut actor.ut.ff.de iuriſ.om.iu.l.ſi conuenerit.&.ff.ſol.ma. l.ſi cum dotem.§.eo tempore. Item q̄ri poteſt an iſtud priuilegium deſ ſcholaribus in pecuniariis tantum litibus.an etiā in criminalibus. & terminăt gl. ꝙ ī pecuniariis & in criminalibus habēt beneficium iſtud. Sed per ſcholares & doctores renunciatum fuit quantum ad criminales.Et ſic ſeruatur exceptis clericis qui ſuo non potuerunt priuilegio renunciare.ut.C.de epi.& cle.aut. ſtatuimus.

Item quero an magiſter poſſit cām delegare alteri.& dicunt glo.ꝙ cum hodie talis cognitio iure magiſtratus competat poſſit ciuilem cauſam delegare.criminalem autem de qua etiam cognitionem habet licet non ſeruetur hodie.ut ſupra dixi delegare non poſſet.ut probatur.ff.de offi.eius cui man.eſt iuriſdictio.l.i. Itē ſi magiſter ferat ſentētiam quis eam ſeruari faciet.Reſpondeo poteſtas loci.nam a poteſtate eſt talis ſententia executioni mandanda.ut.C.de epi.auten.epiſcopalē

Item nota ꝙ predicta cognitio & iuriſdictio cognoſcendi de cauſis ſcholarium datur doctoribus legum & magiſtris ēt alterius facultatis & ſic predictum beneficium omnibus ſcholaribus cōpetit. ut predicta omnia no.& colliguntur in pre allega.autē.habita.C.ne ſi.pro pa. Itē queri poteſt an debeat ſcholaris in curia communis ſatiſdare cum priuilegium allegat & certe uidetur ꝙ ſic ar.eius quod legitur.ff.de iudic.l.ii.in.§.ſi dubitetur uel dic ſecundum dominum ac.ꝙ corā iudice coram quo eſt cauſa agenda & ſic terminauit ipſe in prealle.l.ii.i.§.ſi dubitetur ī glo.que incipit magis ſubaudi.

Demum uidendū eſt an ſcholaris poſſit renunciare beneficio fori qđ competit ſcholaribus & dicit littera & bñ ꝙ ſic nā ex quo ſua poteſtate uult reſpondere & renunciare priuilegio fori qđ ſibi ꝯcedebatur doctorem ſuū eligere poteſt.ut.ff. ſi quis in ius uo.non ie.l.i.&.C.de pactiſ l.ſi quis in conſcribendo. Et ſi queratur que eſt ratio ꝙ priuilegio fori qđ cōpetit forenſibus de quo habuimuſ.ſ̄.e.§.beneficium renūciari nō poteſt ſed huic ſic rn̄detur quia ibi.ſ. quādo renūciabatur priuilegio fori ꝙ competit forenſib⁹ tractabatur ut ille eēt iudex qui nō erat qđ erat graue.hoc autem.ſ̄.quando renunciatur priuilegio fori quod cōpetit ſcholaribus tractat.ut niſi ſit iudex qui eſt q̄ eſt leuis.Nā cum ſcholares hēant plures iudices.ut.ſ̄.dixi uni eorum renunciare poſſunt & ſub poteſtate conſentire q & eorum iudex ē ut.ſ̄.i pricipio dixi.& reddditur iſta ratio per gl.ff.de iu.om.iu.l.ſi

UVA. BHSC. IyR_072

conuenerit. Vnum tamen eſt ſciendū ꝙ ſi ſcholaris ſit clericus nūq̄ poteſt ita renunciare quin debeat ſub epo conue- niri. Nam ratione fori priuilegio ꝙ cleri cis competit iure canonico renunciari ñ poteſt nec etiam iure ciuili hodie. per au ten. Fre. C. de epiſ. & cle. ſtatuimus. Vt no. ſ. e. §. beneficium fori quod compe- tit clerici ⁊c.

Eſt beneficium qđ dicitur conditiõis incertum.

N iſto. §. ordino quendā caſum i terminis ex quo patebit materia eius. Dico igitur ſic. quidā fecit teſtamētū & in eo ſibi heredē iſtituit. M. & R. filios ſuos. & adiecit ꝙ ſi aliquis eo rum decederet ſine liberis reſtituet̄ por tionē ſuam alteri fratri ſupuiuenti ita ꝙ ex tali grauamine ſeu fideicō. qlibet eoꝝ qui decedet ſine liberis eſt grauatus reſti tuere alteri ſupuiuenti portionem ſuam. Sed incertum eſt quis eoꝝ ſine liberis de cedet uſq; ad exitum uite ſue. Et propte- rea dicit̄ conditionis incertū. i. icerta cō ditio. uenit. R. & uult ꝙ. M. fratres ſuus pacto renunciant. ſ. iſtud grauamen ſeu fideicōmiſſum & iſte renunciare uult. q̄- ritur an poſſit & reſpondetur ꝙ ſic & be ne. ut. C. de pac. l. i. cum ꝓponas. Sed extra litteram & caſum ſcias quod oppo- ni pōt ad id qđ dictuȝ eſt. & uidet̄ iſtud pactum nō ualere qa ñ ꝯpetebat adhuc ius cui renunciabāt & uidet̄ ꝙ iuri non dum ꝯpetenti renūciari nō poſſit ꝑ quod uidet̄ pactū nō ualere. ut. ff. de le. ii. ſi ita ſcriptū. §. ſi ſub conditi. & ff. de acq. he- re. l. q ſuperſtitis. & l. is qui. & de re. iur. l. qui poteſt. §. i. ubi. legitur ꝙ ſi quis ue- lit hereditatem repudiare non poteſt. ſed ſ̄m dominum Ac. iura. ſ. incontrarium allegata. loquuntur in repudiatione. nā ius nondum competens. repudiatione re mitti ñ pōt. ſed ꝑ pactū bene remitti pōt & etiam facit. ff. de pact. & hř. l. filia. Et poteſt allegari ratio. quare pactum uale at repudiatio non. quia duorum ꝯſenſus pactum ualidatur. ut. ff. de pac. l. i. §. pa- ctum. Item ſecundo uidet̄ ꝙ iſtud pa ctum qđ ſi in caſu poſui non ualeat. qa eſt de futura ſucceſſione facienda. nō pa- ctum de futura ſucceſſione ualet ſiue fiat de ſuccedendo. ſiue de certo modo ſucce dendo. ut. C. de pac. l. fi. & C. de colla. l. pactum. So. ſ̄m Acur. in caſu propoſito non agebatur ut iſte non eſſet heres fra- tris. ſed ut res quas ſibi reſtituere tenetur ex fideicō. non peteret ex cauſa fideicō. nec propter pactum iſtud in aliis uel eiſ dem rebus heres eſſe prohibetur. Item nonne contra uolūtatem defuncti. & ſic contra. l. fit pactum iſtud. ut in auten. de nup. §. diſponat. & ſic non ualet. ut. C. đ pactis. l. pacta. Reſpondet glo. non ē ut enim pactum contra. l. eſt quod lex pro- hibet interponi ita ꝙ contra uoluntatē đ functi. ſed hic teſtator non prohibuit. ſa tis enim habuit ei conſulere. ut agere poſ ſit. argumentum. ff. de pactis. l. pactum. & ff. de diliti. edicto. l. queritur. §. penul timo. Item circa materiā no. ꝙ ſi duo uel plures fratres inſtituti ſunt & graua- ti ut qui decedat ſine libris portionem ſu am fratri reſtituat nec tale fideicom. ſibi adinuicem remiſerūt & unus eorum uē- dat alicui rem aliquam de portione ſua & alter preſens ſit & non contradicat qđ ſibi ꝑiudiciū facit q tacet & nō ꝯtradicit ar. C. de fideicō. l. quod & ff. de le. ii. pa- ter. §. libertis & no. C. de pact. l. cum ꝓ- ponas. ſed arg. contra. ff. de le. i. l. ſi fun- dus.

Beneficium iuri ipothecarum.

D iſtum. §. intelligendum eſt ſci endum ꝙ ſi uxor dat marito ſuo dotem ipa uxor habet omnia bo na mariti pro illa dote ſibi reddenda tem pore competenti tacite ex ui & poteſtate legis obligata. licet maritus non obliga retur & ita ꝙ tempore dotis repetende ſi maritus ſoluendo non eſſet poſſet uxor bona que ſibi obligata fuerunt a poſſi- dentibus actione ipothecaria petere. Et prefertur omnibus aliis creditori- bus etiam prioribus habentibus tacitam

UVA. BHSC. IyR_072

ipotheecam non prioribus hn̄tibus expſ ſam ut. ĩ. dicam. uel ēt & ſi ſoluendo eēt quantū ad unum uel duos creditores ſed quantū ad alios non preferẽ mulier ĩ bonis que penes maritum eſſent aliis creditoribus ēt prioribuſ tacitā hn̄tibus ut. ĩ. iaꝫ melius dicā ut hec legunẽ. C. qui po. in pi. ha. l. ſi. & de rei ux. act. l. unica. §. i. & etiam idē ius ipothecaꝝ. ſ. ut ipothecaria actione agere poſſet ſi expreſſe maritus bona obligaſſet. ſed ſi non obliget habet ex priuilegio tacite obligata. ut dixi licet regulariter alii creditores nunq̄ habeant obligata bona niſi expreſſe obligētur. ut. ĩ. notabiẽ modo quero an uxor iuri ipothecaꝝ uel illi ipothece quā habet tacite ex priuilegio uel illi quā ex pacto expreſſe habet renunciare. Et rn̄deẽ hic in littera ꝙ ſic & uiro & ꝯtrahentibꝰ cum uiro ut. C. ad. l. uell. l. ēt conſtante. Et ſi quidem remittat ipothecas in aliquo contractu uel in una re uel pro una perſona licet utatur generalibꝰ uerbis utputa quia dicatur marito uel contrahenti cum marito remitto ius meum ipothecarum reſtringitur tamen ad ea tantum de quibus cogitatum eſt. ut. C. ad iul. l. iubemus nec prohibeẽ uxor pp matrimoniū illius ipo. marito remittere ſicut ꝓhibeẽ donarẽ quia pignoris remiſſio non eſt donatio ut. ff. de his que. ĩ. cū. l. ſi pignus. Quid enim perdit mulier cum ſaluā habet perſonalem act. Et notandum eſt ꝙ hec remiſſio ſiue renunciatio tenet ſi mulier ſit certa de iure ſuo. utputa certa a cōtrahēte aut aliunde cognouit ceterum ſi neſciuit & iuri ſuo renunciauit uel etiam omni legali auxilio nihilominꝰ erit tuta quia generalis renunciatio ad hoc que ipſa neſciuit ſiue non cognouit non trahiẽ ut. ff. de tranſactionibus. l. cum aquiliana. Item no. circa precedentia ꝙ nedū ſi uxor dederit dotem marito habet ipſe tacitam ipothecam. ſed etiam ſi pater dedit dotem habebit idem & ſi extraneus q libet alius dotem dederit pro muliere. tacitam. n. ipothecam ibi eſſe conſtat. ſic & econtra tacitam ipo. habet maritus ꝓ dote ſibi promiſſa a muliere uel ab alio. ſed tamen iſta que datur marito non eſt ita priuilegiata ut eſt illa que datur uxori. nam maritus non prefertur in bonis pro mittentis dotem aliis creditoribus prioribus habentibus tacitam. ſed mulier bene prefertur in bonis mariti aliis creditoribus mariti prioribus & habentibus tacitam hec omnia leguntur & no. C. de rei uxori. act. l. unica. §. i. Et quia hoc dictum eſt ꝙ mulier habenſ tacitam prefertur aliis creditoribus habentibus tacitā etiam prioribꝰ quero an ipſa preferatur creditoribus habentibus expreſſā & priorem ſuam ipo. Et circa hoc notandum eſt ꝙ triplex fuit opi. circa ipo. expreſſā preambulam. ait enim do. Mar. ꝙ mulier prefertur omnibus prioribus ſiue expreſſas ſiue tacitas habeant ipothecas. & eſt pro ſe quia mulier prefertur credenti in refectionem. ut in auten. de equa. do. §. huic conſequentis. ſed credens in refectōne prefertur priori habenti pignus. ut. ff qui po. in pig. ha. interdum. ergo multo magis mulier prefertur habenti pignus. nam ſi uinco uincentem te. multo fortius & te uīcere debeo. ut. ff. de diuer. ꝑſcripti. l. de acceſſionibus. Sed reſpōdet Ac. & dicit ꝙ tale arg. non ſemper ualet. ſed fallit plerunq3. ut eſt uidere in filiis naturalibus. nā ſi habeo naturales filios. nec habeam aliquos liberos & naturales & decedam inteſtatus naturales una cum concubina ſuccedunt mihi in duas uncias & hoc ſi non ſupereſt coniunx mea legittima. nam ſi ſuperſit coniunx mea legitima licet ipſa non ſuccedat. ſed alii agnati mihi ſuccedant. preſtant tamen impedimentum naturales ut non ſuccedant.

Et ſic fallit hec regula ſi uinco uincentem te. nam iſte naturales uincunt agnatos quantum ad duas uncias qui agnati uincunt indiſtincte uxorem. & ſic cum uincant uicentes eam. deberent enim naturales & eam uincere quod non faciunt immo ipſa facit ꝙ ipſi in nihilum ſuccedunt. licet ipſa non ſuccedat ut. ſ. dixi. ut probatur. C. de natu. li. autenti. licet. & ſic reſpondent doc. ꝙ non ſemper eſt uera regula. & arg. do. Marti. §. preterea.

UVA. BHSC. IyR_072

l.ult.C.qui po.in pig.ha dicit eam pͤferri creditoribus anterioribus licet ſint tēporis priuilegio uellati. patet ergo ꝙ ñ loquitur de conuentionalibus pignoribus ſed de his que a lege tacite per priuilegium conceduntur alii diſtinxerunt inter pignus & ipothe.ut in ipothecis expſſis uel tacitis etiam prioribus que nuda conuentione obligate erant preferatur mulier.ſed non ita in prioribus pignoribus que tradita erant creditoribus.& ꝓ eis eſt ar.ff.in qui.cā.pig.ta.contra.l.penul.nec hoc placet do.Ac. quia quantū ad acti.ipo.& eius priuilegium nil itereſſe inter pignus & ipo.ut inſtit.de act.§.item ſeruiana.do.aūt Ac.&.B.dicūt eſſe diſtinguendum.utrum ſit ipo. expreſſa quam habent alii creditores.& tunc non preferẽ mulier prioribus creditoribus ſed poſterioribus ſicut an tacita. & tunc iſtis preferatur habentibus tacitam etiā prioribus & probaẽ hoc.C.de iure do.l ubi.& preall.aſſiduus priori.C. qui po. in pig.ha. Rex enim ſuum beneficium qñq; gr̃a mulierum adimit non propriū alicuius adimere curauit qđ iure cõi & ex conuentione habet.nam facilius talia iura ſpecialia adimuntur q̃ cōmunia.ut in auten.de non ali.§.quia uero uerilimi le.& hoc niſi prior tacita ipo.nitatur eadem equitate quo & dos.nec enim dos ſecundi matrimonii prefertur dotibus primi matrimonii.duabus.n.dotibus ab eadem ſubſtantia debitis ex tpe prerogatiuam manere uolumus.ut.C.qui poti.in pig.ha.ſi. ut tn̄ ſi quid apparet ex rebus immobilibus dotis ſecunde mulieri ſeruetur uel filiis eius.cui & i rem actio cōpetit.alioquin ſiue ſuper ſint ante dotes ſoluto matrimonio per diuortiū ſiue altera dūtaxat exiſtet ſiue ambe defecerint patrimonio ſiue quelibet ſoboles eius ſuperior habetur ut preal.l.ult.C.qui po. in pig. habentur. Item predictum beneficium iuris ipo.competit etiam creditori.

Beneficium etiam creditori.

N.§.iſto dicitur etiam ꝙ creditor competit ipo.qui habet bona debitoris ſui obligata tacite uel expreſſe ut quia debitor pacto & cōuentione expreſſe dixit creditori obligo tibi bona mea uel tacite ex ui & poteſtate.l.ubi ſunt quidam qui ex priuilegio.l.habent bona debitorum ſuorum tacite obligata.ut ē uidere p exempla i locatione domus qui habet inuecta & illata conductoris tacite obligata.ꝫ. pro pēſione uel deterioratione domus.ut.C.locati.l.certi &.ff.in quibus ca.pi.ta. ꝯtra.l.ii. Item bona tutoꝝ & tu.tacite ſūt minoribus pro tutele & cure officio obligata ut.C.admi.tu.l.pro officio. Itē bona defuncti tacite ſunt obligata pro legatis & fideicom.ut.C.cumunia de le.l.i. Et in quibuſdam aliis caſibus quos.ꝭ.đ pactis notato.i.§.quarta diffinitio eſt.Et iſtud ius ipo.qđ creditores habẽt remittere poſſunt ut littera dicit.Nam pignoris obligatio conſenſu contrahitur & diſſoluitur ut.ff.de pig.act.l.i.&.C.de renu.pig.l.ii.

Beneficium uellliani ſenatus conſulti.

Eneficiū uelliani de quo tractetur in.§.iſto dicit ꝙ ſi mulieres fideiubeāt uel ſe obligent ꝓ aliquo nō tenenẽ qa iuuanẽ beneficio hoc ſe.con.& quō & qualiter fuerit inuentū uell. Et in q̄bus caſibus ceſſet uelleianū ſupfluū eſſet hic recitare cū.ꝫ.de ꝯtract. in utilibus rõne pſonaꝝ in.§.ult.ſit plene declaratum.unde ſi hic ſcire uolueriſ ad locum illum recurre. ſed ſi queratur an mulieres poſſint huic beneficio renūciare dicendū eſt ꝙ ſic & uꝫ renunciatio ſi certificentur de beneficio ſuo.ut.ff.ad uell.l.ult.§.penult.

Et no.& qñ mater ſuſcipit tutelam.

Irca materiam hui⁹.§. ſciēdū ē ꝙ regulariter femina nō pōt eſſe tutrix qa hoc officiū uirile ē.ut colligiẽ.C.qñ mulier tu.of. fun.po.l.i.

UVA. BHSC. IyR_072

&.ff.de re.iu.l.ii.falli: tñ hoc in matre &
auia qbus pmittit̃ ſubire tutelá filioꝝ &
nepotũ ſm ordinem.ut primo mater.po
ſtea auia admittat̃.& prefert̃ talis tutrix
oíbus tutoribus legittimis & datiuis ſed
nõ teſtamentariis.ut.C.qñ mu.tu.of.fũ.
poteſt in auten.matri & auie.habet tamẽ
iſta tutrix renũciat̃ ut littera noſtra dicit
ſecundis nuptiis & uell.ſen.con.& omni
alii auxilio.& eſt rõ quare uelleia.renun
ciat ut ſi forte quando occaſione tu.ꝑ pu
pillo ſe obligauerit non iuuet̃ beneficio
uellei.alioquin non ꝯtraherent hoíes cũ
ea qđ impuberi noceret.& ideo in iſtru
mento talis tutelle ſemp̱ apponas iſt s re
nunciationes.nempe ex renunciatõe tali
facta iudici uel nota.habent poſtea cõtra
hentes exceptionem.nam & alias datur a
ctio ex contractu publice perſone.ut.ff.
rem pu.ſal.fo.l.ii.iii.&. iiii.& C.de litis
con.auten.libellum & de epi.& cle.autẽ.
generaliter nec repellitur mater uel auia
licet debitrix uel tutrix filioruꝫ & manet
debitum in ſua natura. Vnum tamen
eſt ſciendum ꝙ licet lex uelit qđ femina
renunciet ſecundis nuptiis & uell.ſe.cõ.
& omni alii auxilio quin ſuſcipit tutelam
filiorum uel nepotum qđ renũciatio nõ
preiudicat quantũ ad matrimoniũ ut in
auten.ut ſi non prohi.debi.matres.§.qa
ſed quo ad uell.bene preiudicat.ut.ff.ad
uelli.l.ult.§.pe.ſi tamen ad ſm matrimo
nium conuolauerit repellitur a tutela.ut
preallega.auten.ut ſi non prohi. ma.§.
quia.& in autẽ.de hr̃.ab inte.ue.§.ex his
pleniſſime de hoc no. Item nota ult.ꝙ
ex eo quod legitur in auten. ſignata.C.
quando mu.tu.of.fun.põt.qua dicit ma-
tri.& auie ſm ordinem tutelá ſubire per-
mittamus colligit gl.ꝙ non cogunt̃ ſub
ire tu.ſi nolunt ſed ſi uolunt admittũtur
ex eo qđ ibi dicitur pmittamus licet qui-
dam contra.taliter autem alii tutores co
gunt̃ tutelam ſubire niſi iuſtam excuſa-
tionem habeát quam multis ex cauſis ha
bere poſſunt.ut no.inſti.de tu.in princ.
& de excuſa.tu.& cu.i.rñſo.

Beneficium redibitorie & quáto mioris.

Itulus iſte de renunciationibus
diuiſus fuit a prin.in ꝑteſ tres.In
prima tractat̃ de beneficiis qui-
bus renunciari non poteſt. In ſecũda
que ícipit ibi.Sed hoc uiſo zc. tractat̃ de
illis beneficiis quibus renunciari põt &
renunciatio ualet.In tertia ꝑte que inci-
pit in.§.iſto.ceterum tractatur de bene-
ficiis illis quibus ſi renuncietur.aliquan-
do ualet renunciatio.aliquando non.Et
ponuntur tria beneficia huiuſmodi natu
ram habentia in littera noſtra. De qui
bus breuiter eſt uidẽdum maxíe de duo
bus primis.cum de eis ſit plene notatum
in aurora ſup̱ inſtrumento uenditi.equo
rum poſito in primo cap.ſũme noſtre.
Primum igitur beneficium qđ in hac
littera noſtra nobis occurrit.eſt quoddá
quod dicitur redibitoria acti.deſcendens
ex edicto edilitio.ad cuius euidentiam ſci
endum ꝙ fuerunt quidam hoíes qui uo-
cabant̃ pretores.& héant auctoritatẽ cõ
ponendi leges.& ſue leges uocabant̃ edi
cta pretoꝝ.uocabant̃ etiam iſti pretores
ediles curiales.ideo ediles quia curá ha-
bebant edendoꝝ.ut morboſa caro nõ uẽ
deretur.uel nimis grandi precio uel ut
morboſum animal non diſtraheret̃.cu-
riales aũt ideo uocabantur.qa ꝑpter eo
rum dignitatẽ in curribus deferebant̃.fe
cerunt itaqꝫ iſti pretores quoddá edictũ
qđ dicitur edilitium ex quo deſcendit re
dibitoria acti.& quanto minoris.ut.ff.đ
edi.edic.l.i. De act. igitur redibitoria
primo tractandũ circa quam ſciendũ eſt
ꝙ act.redibi.datur emptori qui ignorás
emit rem uel animal morboſum uel ui-
tioſum contra uenditorem ut ipſe uendi
tor reddita ſibi re reſtituat precium. Ex
hac enim actione fit redibitio.i. emptio-
nis reſolutio.& ſic uterqꝫ ſcilicet emptor
& uenditor quodámodo in integrum re-
ſtituuntur.idcirco autem appellata eſt
redibitio quaſi reditio.ut.ff.de edil.edic.
l.redibitorie.&.l.facta redibitõne.Et ne
dum datur auxilium ex edicto pretorũ
emptori in rebus emptis ſed etiam in per
mutatis.& idem in quolibet contractu ſe
cundum Azo.exquo agitur de euictione

UVA. BHSC. IyR_072

non autē locum habebit in locationib⁹.
Item nec in rebus donatis locum habe/
bit edictum predictoꝝ exquo deſcendit
redibitoria. qa nullum precium uel ali/
quid loco precii introuenit.licet uidere/
tur forte contrarium qa donator ꝓmit/
tit ſe daturum ex promiſſione tenetur da
re.ſed tamen non hec eſt ratio ſufficiens
ut iō pro re donata agatur ex edicto edi
litium ſm Az.Si tn̄ donator ſciens rē ui
tioſam dōauerit eam ut damnificaret do/
natarium tenebitur actio.đ dolo.uel cau
tione ſi cauerit de dolo.ut.ff.đ edil.edic.
l.ſciendum.§.pe.&.l.ad res donatas.

Fit aūt redibitio propter morbum &
propter uitium. & nomine morbi debili
tatem corporis itelligimus.ut quia ſchi/
nellam uel ſuperſum uel aliquid ſimile.
nomine uero uitii accipimuſ debilitatem
animi. quia retrogradus eſt uel calcitro/
ſus uel mordens.licet qcquid ſit morbuſ
ſit uitium & econtra. Item uitium ple
rūqꝫ ſignificat perpetuum corporis im/
pedimentū.morbus uero corporis tpalē
ībecillitatem.ut.ff.de uer.ſig.l. inter ſtu
prum.§.pe.& de edi.edic.l.i.§. ſciendū.
Et competit predicta act.redibitoria. ĩ.
ſex menſes utiles.ut.ff.de edi.edic.l.edi/
les.ī.rn̄ſo.&.l.ſciendum.§.ult. Porro
ſciendum eſt ꝙ iſta act.redi.cōpetit em/
ptoribus.permu.& ex quacūqꝫ cā uel ti/
tulo contrahētibus exquo agit de euict.
contra uenditores & permu.& ſimiles cō
trahentes ut.ſ.dixi. ſiue ſciētes ſiue igno
rantes uitia & morbos rei. ut.ff.đ edilit.
edic.l.ſed tn̄.§.edilitie.non enim intereſt
ſiue ſciuerit ſiue ignorauerit uenditor ui
tium rei quo minus agi poſſit contra eū.
Et hoc totum uerūꝫ eſt. ſi emptor uel ac
ceptor uitium uel morbum ignorauerit
ſecus ſi ſciuerit.quia non uidetur eſſe de/
ceptus qui ſciuit nec certiorari debuit.q
non ignorauit.ut.ff.de act.emp.l.i.in fi.
& de edi.ed.l.i.§.intelligit.& idē ſi obii/
ciatur emptori ſuppina eius ignorantia.
quia non debuit morbum ignorare qui/
bus omnibus potuit apparere utputa qa
ſeruus habebat circatricem euidētem &
periculoſam in capite uel ī alia parte cor
poris. uel equus exoculatus ſiue cecus .
uel claud⁹ ueniebat ut.ff. de edil.edicto
l.cū ſex. Viſo de uno beneficio qđ de
ſcendit ex edicto pretorum ut de redibi/
toria. Sequitur uidere de alio ex eodē
edicto deſcendente .i. de act.q̄to mino/
ris circa quam ſciendum eſt ꝙ actio q̄to
minoris qui ex edicto edilicio deſcendit
datur emptori contra uenditorem & no
mine morbi uel uicii rei empte. ĩ.annū
utilem.ut prealle.l.ediles ac.ī.rn̄ſo. Et a
gitur hac acti.ad petendum quanto mi/
noris ualuit res empta tp̄re contractus
propter uicium uel morbum qđ ignora
uit emptor ut.ff.de edil.e.l.qui ſi nouit.
§.ſi plures. Sed in quadā alia act.q̄to
minoris que eſt ciuilis agitur quanto mi
noris emptor empturus erat ſi ſciuiſſet
& ſic no.eſſe duas actiones quanto mino
ris una eſt pretoria q̄ naſcitur ex edicto
pretorum & eſt naturalis & datur quan/
to minoris res ualuit tp̄e contract⁹ & de
iſta tractatur lr̄a ſumme nr̄e. Eſt & aliā
que inducitur a iure ciuili & illa eſt per
petua.& datur quanto minoris emptor
empturus fuiſſet ēt de natura huius & in
quibus competat non dico breuitatis cā
& probantur hec.ff. de act.emp.l.iul.§.
i.& edil.edi.ꝙ ſi uelit.§.ſi plures. Item
ſciendum eſt ꝙ actio quanto minoris de
qua tractat littera noſtra cōpetit empto/
ribus & permu . ut dixi in redibitoria &
ex quacūqꝫ cauſa uel titulo exquo agitur
de euict.contra uenditores & permutato
res & ſimiles contrahentes ſiue ſcientes
ſiue ignorantes uicia uel morbos rei ut
ff.de ed.e.l.ſi tn̄.§.edilicie &.l.i.§. cauſa
&.l.ſe.§.eum.non enim intereſſe ſiue ſci
uerit ſiue ignorauerit uenditor uiciū rei
quo minus agi poſſit contra eum.& hoc
totum uerum eſt ut dixi in redibitoria ſi
emptor uel acceptor uicium ignorauit
ſecus ſi ſciuerit quia non uidetur eſſe de
ceptus qui ſciuit nec certiorari deb uit q
non ignorauit.ut.ff.de act.emp.l.i.in fi.
Idem ſi obiciatur emptori ſupina eius
ignorantia quia nō debuit morbū igno/
rare qui omnibus potuit apparere.ut ꝑ
alleg.l.de edil.edi.cum ſex. Item nota

UVA. BHSC. IyR_072

ꝙ iſte acti.redi.& quanto minoris locū habent ſpecialiter in mancipiis ſm uerba edicti.qđ eſt.ff.de edi.edic.l.i.§.i.ſed poſtea adiiciunt uerba in edicto que loquuntur de iumentis & omnibus ſe mouentibus.ut.ff.de edi.edi.l.ediles autem. Item & in rebus ſoli locum habent.ut puta ſi uendis mihi predium quod ferebat herbam peſtiferam.ut.C.de edi.edi.l.ſi predium.&.ff.eo.l.etiam in fundo. Et etiam locum habēt in rebus que ſe nō mouent ut in carne morboſa uel leproſa uel leſa. Et ſic not.ꝙ pro re morboſa uel uitioſa empta uel alio iuſto titulo accepta ex quo agitur de eui.poſſum agere redi.uel quanto minoris act.ut ex pdictiſ colligi poteſt aperte. Nunc ultimo tractandum eſt an predictis act.poſſit renūciari.ponamus ergo ꝙ quidam uendidit mihi animal morboſum uel uitioſū fecit me renunciare redi.& act. quanto minoris ſeu pactum feci ꝙ non agerem predictis acti.uel dixit uēditor nolo teneri occaſione morborum uel uitiorū .an ualet renunciatio uel pactum.certe littera diſtinguit & bene.quia aut uenditor ſciuit morbum uel uitium & illđ ſubſtitui nec emptorem certificauit.aut ignorauit. Si ſciuit & non certificauit emptorem.pactum.n.factum ſiue renunciatō facta ab emptore non proderit ei.quo minus poſſit agi contra eum.ut.ff.de edi.edic.l.queritur.§.pe.& hoc ratione doli. Si uero uitium uel morbum ignorauit tunc pactū ei factum ſiue ipſa emptoris renunciatio proderit ei quia renunciantibus iuri ſuo non eſt dandus regreſſus. ut.ff.de edili.edict.l. queritur.§.ſi uenditor. Et ſic nota.ꝙ emptor repellitur ab his actionibus propter renunciationem . ſi uenditor ignorauit morbum uel uitium.quādo ipſe emptor renunciauit. Item repellitur etiam aliis ex cauſis.utputa ſi agat ratione uitii uel morbi contingentis poſt contractam uenditionem . & ideo oportet emptorem probare fuiſſe uitium ante uenditionem. Item repellitur emptor ab eis actionibus ſi ipſe emptor ſciuit uitium propter quod agit.ut quia ex ſe cognouit uel ſe cognoſcere aperte potuit.uel quia uenditor eum certificauit. quia non uidetur eſſe deceptus qui ſciuit ut ſupra dictum eſt.ad quod facit.ff. de actio.emptio.l.i.in.fi.

Eſt beneficium ne quis uocet in ius.

Dicto de duobus beneficiis quibꝰ quo ad quid renunciari poteſt & quo ad quid non. Reſtat uidere de tertio ut de beneficio ne quis uocetur in ius diebus feriatis. Ad euidentiam huius maxīe ſciendum eſt ꝙ leges uoluerunt quoſdam dies eſſe feriatos in quibꝰ ius reddi non debet in ea que in foro agūtur debet agitari ſed uacationem habere. Sed & iudices & litigantes in talibus diebus & qui eſſere debet.ut. ī.iam dicā & dicūtur feriati ideſt ſoeriati quia uacationem preſtant ab his que agi conſueuerunt in foro & ad iſtos feriatos dies cognoſcendos ſciendum eſt ꝙ omnes dies ſunt realiter iuridici.i.ad ius reddendum conceſſi preterq̄ quoſdam qui feriati ſūt de quibus aliqui ſunt feriati in honorem dei aliqui ob neceſſitates hominum.aliq ob honorem principis. Aliq ſunt feriati ob honorem ciuitatiſ.ob honorē equidem dei feriati ſunt dies paſcales.&.vii.ſequentes.&.vii.precedentes.& dies natales domini & dies circuncīſionis dn̄i qui etiam dicit̄ dies Kalendarum ianuarii.& dies epiphaniarū eius.& dies apoſtolice paſſionis tocius xp̄ianitatis magiſtra. Sed etiam feſtum beati martini erit dies feriata uidebatur ꝙ ſic quia ipſe fuit par apoſtolis ſed ac.terminat ꝙ non quia nō per omnia. Item nunquid dies feſtiuitatis glorioſe uirginis marie erit feriata. Reſpondetur glo.ꝙ licet non ſit cautum dicendū eſt ꝙ ſic quia ipſa eſt ſuper apoſtolos angelos & archangelos.dies etiam ſolis quos etiam dominicos rite dixere maiores parem neceſſe eſt habere reuerentiam.ſ.ut feriati ſint qui repetito in ſe calculo reuoluuntur & denominatur dies dominicus a ſole qui dignior eſt planetarum. ſeptem enim dies.i.vii. planetis

UVA. BHSC. IyR_072

nomen ſumpſerunt.& ſol eſt iter eos pri mus & ſummus.luna ſecūdus.mars ter tius.mercurius quartus.iouiſ uel iupiter quintus.uenus ſextus.ſaturnus ſeptim⁹. quem dicimus diem ſabbati.& probatur predicta omnia.C.de fe.l.omnes. Sed & dies q̄dragesimales qui paſcales tēpus cerimoniarum.i.conſideratione & obſer uatione ieiuniarum & cōtemplatione ce leſtium anticipant. feriati ſunt q̄tum ad criminales actiones.ut.C. de fe.l.xl. ſed hoc non ſeruatur.Ob neceſſitates autem hominum ſunt feriati duo menſes.unus eſt gratia meſſium. alter gratia uindimia rum.ſtatuuntur ergo fructibus decerpē dis in eſtate. & in autumno ad requiem laboris.i. ut aquieſcant homines a cauſis cum laborāt circa meſſes uel uindemias & ita eſtas & autūnus dicuntur indulgē tior pars anni.quia indulgent infirmita ti hominum concedentes eis ad uitam ne ceſſaria. Inducuntur itaq̧ iſti menſes a preſidibus uariis tporibus ſ̄m terrarū uarietatem.quedam tardius.quedam citi us colligunt meſſes uel uindimias. ut.ff. de feriis.l.preſides.&.ff.de offi.procon. l.ſi alium.§.ferias.Ob honorem princi pis feriati ſūt dies natiuitatis ſue. uel dies in qua ortus imperii protulerunt.i.i qua coronatus eſt princeps. Ob honorem autem ciuitatum ſunt etiam feriati dies. ut dies natalicii urbium maximarum Ro me & conſtantinopolis.in quibus debēt iura differri.quia ab ipſis nata ſūt. & iſte dicuntur ferie ſolennes.Sunt tamen que dam alie ferie que dicuntur repentine.Et ſunt repentine ferie quas.Imperator in dicit.uel ob commemorationem hoſtiliſ & barbarice ſubiugationis.uel quia nat⁹ eſt filius uel ob ſimilia.& iſte a ſolo prin cipe indicuntur. ſi autem alius indixerit non nominabuntur ferie. hac per hoc ſi nomine eximuntur etiaʒ fructu carebūt ut non preſtent dilationem. ut.C.de fe.l a nullo. Declarato igitur qui ſint dies feriati.ſciendum eſt ꝙ i iſtis diebus feria tis non debet quis citari ad ius nec iudi ces de cauſis cognoſcere debent.nec cita ti talibus diebus tenentur ire.ut.ff. ſi qs

in ius uocando non ie.l.ii.§.fi. Immo di cit.l.in talibus maieſtati altiſſime dedica tis taceat apitor aduocatus deliteſcat nul la queq̄ urgeat admonitio preconis hori da uox ſileſcat. reſpirent a contrauerſiis litigantes.ut.C.de fe.l.ult.& ſe.Si tamen iudex patiatur aliquem uocari tempore meſſium uel uindemiarum & litigantes ſponte uenerint ſiquidem ſententiam di xerit preſentibus illis.& ſponte litiganti bus ſententia ualebit tam & ſi recte fecit qui aliquem talibus diebus euocauerit.

Et ſic no.ꝙ partium conſenſu aliquid de iure relaxatur.Si uero cum abeſſe pſe uerauerit ſententiam pertulerit etiam ab ſentibus illis conſequens erit dicere ſen tentiam nullius eſſe momenti. ut proba tur.ff.de fe.l.i.§.i.ſed licet .ſ. dictum ſit qd̄ tpre feriato non debet ius reddi nec de cauſis cognoſci. Fallit q̄nq̧ in quibuſ dam qua in diebus feriatis agi poſſunt.a guntur autem quolibet tpre feriato ea q̄ pertinent ad uoluntariam iuriſdictionē. ut emancipationes & manumiſſiones.ut C.de fe.l.actus.§.in his. Itē ea q̄ perti nent ad agriculturam.uel putationē ui nearum.uel foſſata ipſaꝝ ait enim lex.Vi ri poſiti agroꝝ culture libere licētur ibi ſeruiant quoniam frequenter euenit ut n̄ alio aptius die frumenta ſulcis aut uinee ſcropibus.i.foueis cōmendentur ne oc caſione momenti peat cōmoditas celeſti prouiſione conceſſa.ut.C.de fe.l.ii.§.tā tum.Item ea que pertinent ad diſciplinā militantem uel ſcolaticam propter libe rales artes.uel ius ciuile que feriatis die bus pagi poſſunt.ut.ff.de fer.l.pe. Item ea que pertinent ad pacem & ad concor diam faciendam.ut.C.de fer.l.fi. Item quolibet tempore appellari poteſt ſiue ſit feria repentina ſiue ſolennis. ut.C. de fer.l.fi. Item in exercenda appellatione ſimilis eſt obſeruantia repentinarum & ſolennium quia in neutris exercetur ap pellatio & tamē computātur omnes dies ut.C.de temp.ap.l.ii.§.penulti. Sed nec ſuper aliquibus feriis exercetur conten tioſa iuriſdictio. Sed fallit i caſibus quā do actio eſt perpetua tempore uel morte

r 3

UVA. BHSC. IyR_072

& đ morte dari pōt exemplū in furti act. q̄ morit̄ cū fure. & in alia acti. que moritur cū illo ꝯtra quem ꝑpetit. Itē & qđ dicit de morte. pōt ītelligi de morte rei đbite. ut qa erat bos uel ſimile. cui⁹ īteritu reus liberat̄. ut. ff. de uer. ob. l. ex legati.
De tpe aūt pōt dari exēplū ī act. cuius dies exiit ut ī redib. q̄ durat tantū ſex mēſibus & q̄to minoris q̄ āno ſinit̄. & tunc ſ. ꝗ qñ act. ē pitura morte uel tpe. attent⁹ ius dr̄ ut fiat litis cō. uel forte hodie ſatis ē executoris ꝯuētio cū p eā fiat īterruptō. ut. C. de p̄ſcri. xxx. an. l. ſicut. lite aūt cō. uel facta īterruptione. ut dictū eſt nō cogitur ulterius re⁹ litigare feriatis diebus ut ꝓbat̄. ff. de fe. l. i. ī fi. Item ēt in eo q̄ aliqd nundinaꝝ noīe accepit ut īpediret̄ uel ne ad eas defferat̄ frumētū omni tpe ius dr̄. ut. ff. de fe. l. iii. Itē publice & fiſcales cāe ēt geminis menſibus tractant̄ Idēq; etiam dicet̄ in cāis piſtoꝝ. ſ. an bonum panē faciant. non aūt ſic ī aliis ſuis cāis ſed iſte ultime cāe forte nō tractant̄ in diebus feriatis in honorē dei. ut. C. de fe. l. oēs in fi. Item ex ꝯſenſu ꝑtiū geminis menſibus ſtatutis pro meſſib⁹ & uindemiis ius dici poteſt. Si uero cū quis abeſſe pſeuerauerit iudex ꝓnunciauerit. nō tenebit ſnia. ut. s̄. dixi. In diebus aūt feriatis ob honorem dei uel principis uel ciuitatum predictaꝝ. non putant glo. ꝗ aliquid operet̄ conſenſus partium. cum & qui prohibent̄ aduocare ob reuerentiaꝫ pretoris etiam utraq; parte ꝯſentiente repellat̄ ad poſtulandū. ut. ff. de poſtu. l. quos. & ar. ff. de arb. l. feriatis. in fin. Sed hanc diſtinctōnē non putant magiſtri & gl. ſeruari in his cāis q̄ morte uel tpe piture ſunt. ut dictum fuit. s̄. uel in cāis que reſpiciūt ad pietatem. maxime minoꝝ & debiliū pērſonaꝝ uel īpoꝝ ſuſtentatōem uel ꝯſimiliū. uel que deſiderant uelocitatem propter īminentē neceſſitatem. omni ergo tpe tu. uel. cu. dabuntur. Item amonebunt̄ ne gerant qui uolunt ſe excuſare audient̄ alimenta conſtituent̄. etates probant̄ mulier uentris noīe in poſmittetur. creditor iacente hereditate cauſa rei ſeruande. Item legatariis & fideicōcā legatorū ſeruandoꝝ ī poſſeſſionē mittentur ne interim bona pirent̄. Item ꝓ damno infecto fiet miſſio. Item ꝓ exhibēdis teſtamētis ne preſtet̄ materia falſo fabricandi. ut. ff. queād. c. ap. l. i. fiet cognitio. Item dabit̄ curator bonis hereditariis cognoſcet̄ quando inſtitutus heres ex trebelliano cogatur adire ne interim īſtituto moriente fideicōmiſſum ꝑeat aut ut extimetur aſpectu atrox iniuria. aut ut preſtetur fideicōmiſſaria libertas & ꝓbatur hoc. ff. de fe. l. ii. in his enim & ſimilibus licet p̄al. l. de geminis menſibus loq̄tur non putāt gl. reuerentiam dei excludere īmo magis īducere cāꝝ examinationem que reſpiciunt ad humanitatem uel miſericordiā. Artes autē mechanice in geminis mēſibus exercent̄ & exerceri cōſueuerunt ſecus in aliis feriatis dieb⁹ ob honorem dei uel principis. uel duarū ciuitatum. ut. C. de fer. l. oēs. Ex p̄dictis igitur patet ꝗ ſi renūcio feriis quo ad qđ ualet renūciatio. & quo ad quid nō. nam q̄tum ad ferias ob neceſſitatem hominū introductas ualet renunciatio. ut. ff. đ fe. l. ii. quantum autē ad ferias ob honorem dei ſtatutas non ualet renunciatio. ut. ff. de arb. l. nam magiſtratus. & l. ſi feriatis. hec tamen ſemper obtēpto ꝗ predicta diſtinctio non ſeruetur in his cauſis de q̄bus omni tempore pōt cognoſci. de quibus ꝓxi. s̄. dictum fuit. no. s̄. in. §. itē conſenſi. Ultimo quero an teſtes cogātur quando ualet renunciatio terminat ac. ꝗ non ar. ff. de pactis ſumus. §. & in ſūma.
Item poteſt queri ſi citatus eſt aliquis die dominica uel alia feriata die ut cōpareat ſequenti die non feriata an ualeat citatio. & licet hoc fieri quandoq; uideam⁹ terminat dominus franciſcus doctor meus ꝗ nō ex eo quod dicit quedam lex. s̄. alle. ait enim lex illa in talibus diebus feriatis horrida uox preconis quieſcat. ut. C. de fe. l. omnes & hoc de renunciationibus dicta ſufficiant.

De pactis rubrica. Quia hic tractatur de pactis ꝛc.

UVA. BHSC. IyR_072

Ria ſunt illa de quibus tra
ctatur in libro noſtro no⸗
tulaꝝ.ſ.de cōtractibus pa⸗
ctis & inſtr̄is.ut.ſ. dictum
fuit in fine primi ti.huius li
bri.ſed cum dictum ſit in precedentibus
de primo.ſ.de cōtractibus. Reſtat nunc
uidere de ſecundo.ſ.de pactis. Et pri⸗
mo ſciendum eſt. ꝙ titulus iſte de pactis
diuiditur principaliter in ptes quattuor.
Prima pars ponit diffinitionē.& eius ethi
mologiam.ſ.quid ſit pactum & unde di⸗
catur pactum. Secunda pars que inci⸗
pit in.§.pactoꝝ multe ſunt diuiſiōes. po
nit diuiſiones pactoruꝫ ſex.& eas per or
dinem exponit. Tertia pars que īcipit
in.§.proſunt aūt. tractat de uiribus pa⸗
ctorum. Quarta & ultima que incipit
in.§. nūc uidendum eſt.tractat de penis
in pactis appoſitis. Eſt igitur pactum ut
lr̄a dicit. Conſenſus duorum uel pluriū
in idem alteri paciſcentium ab altero dā
dum uel faciendūꝫ.ut.ff.l.i.Et quia ſatis
competenter in littera exponitur diffini⸗
tio iſta.non eſſet opus ut multum inſiſte
rem in eius expoſitione.ſed quia expedit
ꝙ per iura probetur talis expoſitio. ideo
eam reaſumam. Dicit ergo pactum eſt
conſenſus ex hoc ꝙ dicit conſenſuſ notat
littera ꝙ in quolibet pacto exigitur con⸗
ſenſus.ut.ff.de pactis.l.i.§.conuentioniſ
uerbum. in fi.§.nam ſiue re ſiue uerbis
fiat pactum conſenſum in ſe habere de⸗
bet.Sed in aliquibus ſolus conſenſus ſuf
ficit & ſolo conſenſu perficiūtur licet res
uel uerba non interueniant.ſed quomo⸗
docunqꝫ conſenſus in eis habetur conſē⸗
ſu perfecta ſunt. & dant exemplū in uē.
lo.ſocietate man.ut inſti.de ob.ex cōſen
ſu.contra.§.i. In aliquibus autem ſolꝰ
conſenſus nō ſufficit.ut in ſtip. in qua li⸗
licet conſenſus interuenire debeat nō ſuf
ficit niſi uerbis exprimatur.ut.ff.de uer.
ob.l.i.in prin. Item quedam ſunt pa⸗
cta que licet neceſſario conſenſum habe
re debeant. tamen non ſufficit immo &
rem interuenire oportet. & re perfici di⸗
citur.ut in mutuo depoſito & ſimilibus
pactis que re perficiūtur.ut inſti. q mo.
re contrahi.obli.i.reſpōſo.Sequitur po⸗
ſtea in diffinitiōe duorum uel plurium.
Ex hoc colligit littera qđ duo uel plu
res in pacto interuenire debent.& ꝑ hoc
differt a pollicitatione cum pollicitatio
ſit ſolius offerentis promiſſio. & ideo n̄
ualet niſi in caſibus.ut.ff.de polli.l. pa⸗
ctum. Sed promiſſio ad pollicitationem
& nudum & ueſtitum pactum ſe habet.
ut.ff.de edi.edili.l.ſciendum.§.i. Si ta⸗
men in carta aliqua inuēiatur promiſſio
ad ſtipulationem trahitur & preſumitur
interrogationem preceſſiſſe & rn̄ſionem
ſecutam fuiſſe.ut inſti. de inuti. ſtipu.§.
ſi ſcriptum.&.ff.de pactis.l. iure gen.§.
ꝙ fere. Sed hic quero an idem ſit inte⸗
ſtibus.ut ſi teſtes alicubi dicant aliquem
promiſiſſe. uel promiſſionem aliq̄ factā
fuiſſe.an preſumatur ꝙ ſtipulatio ſolen⸗
nis interuenerit.uidetur ꝙ ſic.quia parē
uim teſtes & inſtrumenta obtinent.ut.C
de fide inſtr.l.in exercendis. Sed tamen
terminat glo. ꝙ non idem per .l.i.C. de
uſuris.Et eſt ratio ſm eum & dominum
Io.quia teſtes non ſic ī iure inſtructi ut
inſtrumenta que a iuris pitis & diſcretis
tabellionibus fiunt.Sequitur in diffinitiō
ne in idem .ſ. dandum uel faciendū que
uerba ponuntur. ī.in fi.diffinitionis.
Et ex hoc nota ad hoc ut ſit pactum
debet eſſe conſenſus duorum uel pluriū
in idem obligatorium.ſ.ut ꝯſentias mihi
uel ego tibi aliquid dare uel facere uel ēt
non facere. Nam ſi conſentiremus ſuper
eodem n̄ obligatorio.ut ſi ego dicerē.p.
eſt lapis & tu conſentires bene uerum ē
nec eſſet pactū & ideo littera poſita hec
que dicit.& bene dixi in idem & nō in eo
dem ſic exponas & bene dixi in idem.ſ.
dandum uel faciendum.& ſic obligato⸗
rium & non ī eodem ſpecialiter. Nam ſi
dictum fuiſſet ꝙ conſenſus duorū in eo
dem ita ſpecialiter nec aditum eēt dādū
uel faciendum concluſum fuiſſet ꝙ ſi cō
ſentiremus nos duo.p.eſt in ſcolis uel la
pis eſt de terra ꝙ talis conſenſus faceret
pactum qđ falſum & truſatoriū eſt apte.
Sequitur poſtea alteri ab altero paci⸗
ſcentiū circa ꝙ non qđ ſi ego & tu paciſ⸗

UVA. BHSC. IyR_072

camur adinuicem deberemus cōſentire ī
idem dandum uel faciendam uni noſtrū
ab altero noſtrum. Nā ſi ego & tu paciſ/
camur ꝙ qdam tertius debet uni noſtrū
non ualet utputa ſi dicā promitto tibi ꝙ
mar. dabit tibi. x. uel & ipſe ſcribet tibi li
brum. Et ratio eſt quare nō ualet hoc qa
negocium alienum ꝓmitto qđ facere nō
poſſum ait enim lex q aliū daturum uel
facturū ꝓmittit nō obligat. ut inſtituta đ
iutili. ſtipu. §. ſi quis alium. & alibi nemo
factum alienum ꝓmittēdo realiter obli/
gatᷣ. ut. ff. de uerbo. ob. l. ſtip. iſta in pri.
In caſibus tamen aſtringitᷣ negocium
alienum ꝓmittens notatis in inſti. de iuti.
ſtipu. pal. §. ſi quis alium. Itē qd erit ſi
paciſcamur qđ unus noſtrum det cuidā
tertio. ut ſi dicam paciſcor tecum ꝙ da/
bo. x. uel quod ſcribam librum. M. Reſ/
pondeo nec hoc ualet propter aliam re/
gulam iuris que dicit alteri ſtipulari uel
paciſci nemo poteſt ut inſti. de inuti. ſti.
§. alteri. Et hoc non interſit paciſcētis uel
ſtipulatoris. quia tunc bene ualet. Fallit
in multis aliis caſibus predicta regula in
quibus poteſt quis alteri ſtipulari uel pa
ciſci quos plene notatos inuenies. ſ̄. de
obligat. §. fi. Item quid ſi paciſcamur
ꝙ quidam tertius det uel faciet cuidam
quarto. reſpondetur glo. hoc non eſt pa/
ctum & non ualet. ut nota. ff. de pactis.
l. prima.

Dicitur autem pactum a pactione.

Oſita & declarata diffinitione pa
ctorum liber ethimologiā eorū
ponit. ſ. unde dicatᷣ pactū. Et dr̄
pactum ut littera dicit a pactione. i. pacis
actio. ut. ff. e. l. i. §. i. hoc ē a pace & actu
quaſi pacis actum. Nam qui paciſcuntur
ex diuerſis & contrariis animorū motibꝰ
poſt multa uariaq; certamina in unā cō/
ſonantē deducuntᷣ ſententiā. ut. C. de re/
ſcin. uen. l. ſi uoluntate &. ff. de pactis. l.
i. §. cōuentionis uerbū. Et ſic no. tria pa/
ctio & ex ea pactum & ex pacto pax pa/
cis. ut dicta. l. i. ff. de pactis probatᷣ. Sed
ſ̄m yſidorum eſt totum econtra. Vel dici
tur pactum a palmarū. ꝑcuſſione ueteres
eñ cōſentientes palmas adinuicem ſibi ꝑ
cuciebam in ſignum non uiolandum fi/
dei. ut. ff. de cen. l. i. circa prin.

Pactorum multe ſunt diuiſiones.

Oſtq̄ poſuit diffinitōnem & ethi
mologiā pactorū ponit diffinitō
nem ipſorum. Et ordinantᷣ hec
in littera noſtra. vi. diuiſiones pactorum
inter quas hec eſt prima. Pactorū que
dam ſunt utilia. quedam inutilia. ad quā
declarandam liber primo ponit que ſint
utilia quādam generalē doctrinam circa
hoc tradendo. & poſtea que ſint inutilia.
Sunt equidem pacta utilia illa in qbus
perſone abiles ad paciſcendum & ſe obli
gandum interueniunt. ut quia ſint maio/
res. ſane mentis. & tales que non habeant
impedimentum aliquod ad ſe obligandū
nam ſi furioſus uel alius qui de iure ſe ob
ligare non poteſt paciſceretur pactum
eſſet inutile ratione perſone inutilis ad
paciſcendum appoſite. & que ſint perſo/
ne ille que ſe efficaciter obligare poſſint
& que non ad preſens non dico. quoni/
am. ſ̄. in rubrica đ contractibus inuti. ra
tione perſonarum inuenies per ordinem
notatum. Item ad hoc ut pactū ſit uti/
le nedū perſone habiles ad paciſcendum
& ſe obligandum interuenire debent. ſed
etiam res ſuper quibus paciſcitur tales eē
debent. ut poſſint in pactum & ꝯtractum
deduci. ſi enim fieret pactum ſuper re q̄
prohibetur alienari & deduci in pactum
ut eſt fundus dotalis. res litigioſa. ſacra.
& ſimiles de quibus plene notaui de cō/
tractibus inutilibus ratione rerum. tale
pactum non eſſet utile ſed inutile. Itē
ad hoc ut pactum ſit utile expedit ꝙ ſer/
uetur ordo iuris. i. ut unus de paciſcenti/
bus ſe obliget ad dandum uel faciēdum
alteri ſecum paciſcenti. nam ſi unus paci
ſcentium ꝓmitteret alteri ꝙ daret cuidā
tertio. non eſſet pactum utile ſed inutile.
ut. ſ̄. dixi. & not. plene. ſ̄. de oblig. §. fin.
Item ad hoc ut pacta ſint utilia. non
debent facta eſſe per metum uel dolum

UVA. BHSC. IyR_072

malum. quia tunc inutilia & in efficacia redderentur propter dolum uel metum adhibitum. ut no. ſ. de obliga. §. iteꝫ inutilis eſt ſi fiat per metum uel dolum ꝛc.

Item ad hoc ut ſint utilia debent eſſe facta ſm ꝙ leges uel ꝯſtõnes uel edicta pretorum ordinant. nam ſi contra leges uel ꝯſtõnes uel contra edicta pretorum fierent non ualerent. ut iam. j. melius dicam. Item debent fieri bona fide & nõ in fraudem. quia ſi fraus ꝯmitteretur i pactis inutile eſſet pactum. ut. j. iam plenius probabo. Declarato igitur que ſint pacta utilia. uidendum eſt que ſint inutilia. Equidem inutilia pacta ſunt illa. ut ex predictis colligere potuiſti in quibus apponuntur perſõe & res inhabiles ad paciſcendum. Item illa in quibꝰ nõ ſeruatur ordo iuris. Item illa que fiũt ꝑ metum uel dolum malum. Et ad predicta non do exempla in terminis nec iura allego. quia ut dixi in ſuis locis .ſ. in rubricis de perſonis & rebus & obli. plene de eis exemplificatum & allegatum fuit.

Inutilia pacta ſunt illa que fiunt contra leges ꝯtra ꝯſtões contra edicta pretorum & in fraudem de quibus omnibꝰ ſunt exempla poſita alias ponenda ut lr̃a ponit & per iura probanda. contra. l. ſiunt pacta ſi fiant ſuper eo qđ a lege fieri prohibetur. & ponũtur exempla de hoc duo in lr̃a. ut ecce lege prohibetur ne ꝓdium minoris alienetur ſine decreto. ut. C. de admi. tu. lex qꝫ. ſignificat pactum ſuper tali predio minoris puta ipm uendẽdo inutile eſt pactum. & non ualet quia ꝯtra. l. eſt. Et ea que contra. l. fiant non ſunt ſeruanda. ut. C. de legi. & contra. l. non dubium. Et đ hac materia plene tractatur. ſ. de contractibus inutilibus rõe reꝝ. §. i. & io dices de hoc ut ibi. Ponitur & aliud exemplũ ut ecce lege ꝓhibet ne fundus totaliter alienetur ut inſti. quibus ali. licet uel nõ in prin. C. de fundo do. l. i. & ii. Et certe ſi fiat pactum in quo uendatur. uel alter alienetur fundus do. non ualet qa ꝯtra. l. eſt ut prealleg. l. no. In caſibus tamẽ alienari põt quos ſupra dixi in ꝑalle. ti. de ꝯtractibꝰ inuti. rõe reꝝ in. §. item prohibita eſt alienato fũdi do. & de hac materia dic ut ibi. Item inutilia ſunt pacta que fiunt contra conſtitutiones & ponuntur exempla in littera. Sed anteꝗ̃ declarem ea uolo dicere que differentia ſit inter. l. & cõſti. qa. ſ. dictũ eſt. pacta ſunt inutilia que fiunt cõtra. l. & hoc dicitur ꝙ inutilia etiam ſunt illa ꝗ̃ fiunt contra ꝯſtitutiões & certe lex qñqꝫ ſtricte. qñqꝫ large accipitur. ſtricte ut cũ ponit pro ſtatuto populi romani. & hoc eſt qđ dicitur lex eſt ꝙ populus ſenatoria magiſtratu interrogante ueluti conſule conſtituebant. i. aliquo qui erat đ ſenatorio magiſtratu nec exigebat ut omnes interrogarent populum. Sed unus đ uoluntate omnium. cõſul enim qui ſenator erat conſulebat populum qui ei placeret ita conſtitui & populus rñdebat ita & hoc ꝗ̃tum ad ſententiam. licet alia ſint uerba. Quandoqꝫ ponit large ꝓ omni rõnabili ſtatuto unde dicit. l. eſt ſanctificatio ſũcta iubens honeſta & prohibens contraria. & ita regula iſta eſt iuſtorum & iniuſtorum. ut in. l. greca. ff. đ le. & ſe. l. ii. Cõſtitutio uero principis ſeu edictum pretoris ps legis eſt uocat eniꝫ proprie illud qđ ordinat imperator animo componendi legem. conſtitutio ſeu edictum principis. Sed in quo. differt cõſtitutio principis ab edicto principis. reſpondetur glo. conſtitutio principis põt eſſe generalis & ſpecialis. ut. ff. đ conſti. prin. l. i. §. hec ſunt & . §. plane. Edictum uero principis eſt generale ſtatutum. ut C. de. l. & conſue. l. iii. Redeũdum eſt igitur ad exempla quando pactum dicatur fieri contra conſti. & ſic inutile ſit ut. ſ. dicitur. & certe conſtitutionibꝰ prin. cauetur ꝙ ſi quis eſt aduocatus alicuiꝰ ipe non poſſit paciſci lite pendente cum cliẽtulo ſuo de quota parte litis & ſi paciſcatur non ualet pactum. utputa ſi clientulus petebat. C. aduocatus dicit ſi uis ꝙ ſim aduocatus tuus uolo habere medietatem eius quod petis in lite iſta. certe non ualebit tale pactum. qa contra cõſtões principũ factũ eſt. ut. C. de poſtu. l. ſi qs. Et circa hoc nota ꝙ dñs Marti. fuit in

UVA. BHSC. IyR_072

opi.circa materiã iſtá ꝙ ſi aduocatũs paciſcat̃ de mediate uel maxía pte nõ ualeat.Sed ſi de minima paciſceret̃ bene ualeret.Et hoc dicebat ꝙ in preall.l.ſi qs.fit mentio de pte ſine aliqua determinatiõe.& appellatione partiſ indiſtincte prolate dimidia continet̃ .ut.ff.de uer.ſi.l.nomẽ filiarũ.§.portionis que nõ placet ac.nec b.nec.d.az.dicunt enim de minima non licet paciſci & in.l.p̃al.ſi qui ſubaudiunt maxime. Item circa hoc quero quid ſi cum ageretur ad hereditatẽ & paciſcatur aduocatus de re eiuſdẽ hereditatis cum clientulo ſuo an ualeat tale pactũ.& certe uidetur ꝙ ualeat ſm quoſdam ſm Ac.contrarie fiat fraus legi.& ꝑ hoc.ff. má.l.ſi remunerandi.§.fi.dñs autem ac.&.d.f.doctor meus uidentur tenere primá.ſ.ꝙ ualeat tale pactum ubi paciſcitur d̃ re hereditatis cum nõ ſit prohibitum ſic paciſci.& de hoc eſt glo.eorũ.C.de poſt.p̃ alleg.l.ſi qui.Sed in quadam ſua glo.poſita.ff.de pactis.l.ſumptus uideant̃ tener̃ op.azo.in ſimili cáu ut.ĵ.iam ſubiiciam.

Nomine autem palmarii.i.uictorie.licet aduocato aliquid paciſci ut.ff.de ua.& extraor. cog.l.i.§.& ſi nomie. Et ꝙ dictum eſt in aduocato idem erit in ꝓcuratore.ſ.ut non poſſit paciſci de quota parte litis & ſi paciſcatur non ualet pactum qd' uerum eſt ſiue dimidia ſit ſiue tertia ſiue quelibet quota licet.d.mar.uoluit dicere ita demum ſi eſt dimidia ualer̃ ut in aduocato modo dixi ut hec leguntur & no.C.de procur .l.litis &.ff.de pactis.l.ſumptus. Sed quid ſi non ſub hoc nomine quota ſed cum lis eſſet de.x.pactis eſt de.viii. que erant in lite ſibi dandis. Reſpondent quidam non ualere ꝙ uidet̃ etiam quedam glo.ſentire poſita.ff.de pactis.l.ſumptus ne fraus fiat ut.ff. man.ſi remunerandi.§.ſi.d.autem lo. contradicit enim ualere.ut arg.inſti.de fideicom.here.§. nihil auten.C.de ſenten. poſſi.ſi debitoris. Exemplificato igitur de pactis que fiunt contra.l. & contra conſti.& per hoc inutilia ſunt.ut dixi. uidendũ eſt de illis que fiunt contra edicta pretorum. Et primo uidẽdũ quid ſit edictũ pretoris.Circa hoc ſciendũ eſt ꝙ oli erãt quidam Rome qui uocabant̃ pretores.& iſti habebant auctoritatẽ cõponẽdi leges.& quod ipſi ordinabant ſeruabatur ut lex.imo lex eſt. cõpoſuerunt utiq; iſti p̃tores multa iura que poſita ſunt ĩ libris legalibus & illa ſunt que edicta pretorũ uocantur.unde nihil aliud eſt edictum p̃toris q̃ ordinamẽtũ ſeu conſtitutum pretoris.Si igitur fiunt aliqua pacta contra edictum ſeu cõſtitutum pretoris inutilia ſunt.Et dantur exempla in littera.ut ecce legitur ꝙ ſi quis faciat furtum ſiquidẽ eſt fur manifeſtus in eum datur actio furti ad quadruplum ualoris rei & proficiſcitur hec actio ex ipſius pretoris iuriſdictione.& ſic pretoria.i.a pretore introducta q̃uis actio furti nõ manifeſti q̃ datur contra furẽ non manifeſtum ad duplum ualoris rei ciuilis ſit.ut hec leguntur & no.i iſti.de perpe.& tem.act.§.furti quoq; & notaui.ſ.de hoc in.§.ex maleficio. Si enim paciſcatur aliquis cũ aliquo ut ſibi liceat furtum facere ſine pena non ualebit pactũ quia ꝯtra edictum pretoris tale pactum & turpem cám cõtinet & ideo non ſeruandũ ut.ff.d̃ pac.l.ſi unus.§.pacta.Expedit enim rei publice timere furti penam.ſed poſt admiſſum furtum hoc paciſci poſſumus ſcilicet ne furti agatur.quia per hoc nõ publico ſed iuri noſtro renunciamus quod fieri põt.ut preal.§.pacta.&.C.de pact.l.pe. Item inutilia pacta ſunt illa que fiunt in fraudem legis

Et poſſunt fieri pacta in fraudem ut littera dicit diuerſis modis.nam aliquando in pactis fit fraus legi de perſona ad perſonam.aliquãdo de re ad rem.aliquãdo de contractu ad contractum de nomine ad nomen aliquãdo de facto ad factũ De quibus omnibus ſunt exempla ponẽda. Equidem de perſona ad perſonam fit fraus hoc modo cauetur in.l.ꝙ ſi ego ſum tutor uel curat. pupilli uel adulti pendente tuto. uel curato . non poſſim emere de bonis pupilli uel adulti mei qd facio ad hoc. ut non ueniam contra.l. preallegata non emo ſed facio ꝙ alius emit pro me . puta uxor mea uel alius

UVA. BHSC. IyR_072

amicus meus certe tale pactum ſeu talis emptio inutilis erit quia fraus ē facta legi in tali caſu de perſona ad perſoná. ná cum ego tutor uellem emere & non poſſum.l.preall.uetante ſuppoſui aliaꝫ perſonam i fraude que pro me emeret. & iō ꝓpter talem fraudé pactum inutile erit. ut ꝓbatur.ff.contrahē.emp.l.non licet.

Et circa materiam iſtá notandum eſt quia illud qđ dictum eſt in tu.uel cur.ſ. ꝙ non poſſint emere de bonis pupi. uel adulti. ſuandum in qualibet alia pſona que gerit officium alicuius publicū uel priuatum.ut in ꝓcuratore ciuitatis & ſimilibus ut non poſſit emere per ſe.uel p alios ab eo cuius officium gerit publicū uel priuatum uel etiam ab eo qui de ſua iuriſdictione eſt.ut prealle.l.ſi i emptione.§.fi.&.ff.ſi cer.pe.l.principalibus.& ſi emeret predicte pſone nō tantum rem amittunt ſed ēt in quadruplū conueniūtur fiſco forte applicandum. ut prealle. l.non licet.ff.đ ꝯtra.emp.no. Sed op. ad.l.prealle.ſi in empt.§.fi.quia dicitur ꝙ tutor non poſſit emere de bonis pupilli de quadá.l.q expreſſe dicit qđ ipſe nō prohibetur emere. ut.C. de contrahen. emp.l.cum ipſe unde uidetur ꝙ ſic contra ea que dicta ſunt.ſ.de tutore.ad quá op.& ꝯtrarietaté ſoluendá doctores uarias habuerunt op.ait enim aꝫ.aut adminiſtrat tutor.& tunc emere nō pōt & ita intelligitur.l.ſi in empt.aut non adminiſtrat & tunc ſic & ita intelligit̄.l.cū ipſe ar.ff.de auc.tutoꝝ.l.tutores.Sed iſta ſolutio non bene placet ac.ut.ff.ré pu.ſal. fo.l.iiii.§.illud unde ipſe dat aliá ſolutionem & dicit cū plures ſint tutores tenet ēp.ab uno facta alterius tu.auc.ar.ff.de auc.tuto.l.iiii.&.v.§.ſed & cum.& ita intelligitur.l.cum ipſe in contrarium alle. Si autem ſe auctoritate emeret non ualeret & ita intelligitur qđ dictum eſt.ſ.p l.ſi in emp.§.fi. Alii dicunt ꝙ palá poteſt emere & ita loquitur lex cū ipſe claꝫ aūt non & ita loquitur.l.ſi in emp. in fi. ar.ff.de admi.tu.l.non extimo. Quádoqꝫ fit fraus de re ad rem.& datur exéplum tale.dicitur in.l.ꝙ ſi filiuſſa.pecuniam mutuo acceperit.nō tenetur ad pecuniam reddendá creditori mutuam pecuniam danti iuuatur.n.beneficio macedoniano ſe.cō.ut.ff.ad macedo.l.i.Creditor uolens macedonianum euitare.dicit lex mace.que prohibet pecuniá filiiſſa.mutuari loquitur tantū đ pecunia numerata aliam aūt rem in qua mutuū conſiſtat.utputa uinum uel frumentum. nō eſt prohibitum filiiſſa.mutuari.unde cū ego non poſſim pecuniam.mutuare mutuabo uinum uel fru.in fraudé eī ut ipſe uendat talia.& illis uenditis utatur pecunia.certe hic fit fraus de re ad rem. quia cum non poſſim ei dare rem quam ipſe uolebat.ſ.pecuniam numeratam.mutuo ei aliam rem quam ſibi mutuaŕ poteram in fraudem tamen.ut ipſe hoc modo perueniat ad illam prohibitam.& iō quia in fraudem fit nō ualet ꝙ agitur. & filioſa. macedonianum competit etiam iſto cáu ut.ff.ad mace.l.ſed iul.§.i mutui. Extra litteram huius caſus no.ꝙ nomé pecunie tribus modis accipit̄ in iure.Vno modo ſtricte.ſ.pro illa pecunia que i numero tantum conſiſtit. & taliter accipit̄ in mace.dum.n prohibet pecuniá filiiſſa.mutuari reſtringitur ad numeratam tātū.ut preal.l.ſed iul.§.mutui. Quádoqꝫ accipitur pecunia pro his q̄ conſiſtunt pondere numero uel menſura. ut. ff.de le.l.talis.Quádoqꝫ pro qualibet re ut.C.de cōſti.pec.l.ii.in fi. Fit & alio modo fraus.ſ. de contractu ad alterum contractum.& ponitur exemplum in littera.ad quod declarandum ſic procedo. Ordinauerunt iura ꝙ maritus & uxor inuicem ſibi donare conſtante matrimonio non poſſint.& ſi donauerint donatō nō ualeat.& eſt iō ne nimio amore iuicé ſpolientur donationibus non obtemperantes.ut.ff.de dona.inter ui.& uxo.l.i. &.ii.Et hoc eſt intelligendum de donatione inter uiuos.donare autem ad inuicem cauſa mortis non prohibetur. ut.ff de dona.inter ui.& ux.l.ſi cám.§.ultim. Aliquis aūt ꝯtractus preter ſupra dictū inter uiuos dontiaonnē pn̄t ſimul pfecte celebrare. puta uēdere uel pmutare & ſi

UVA. BHSC. IyR_072

milia.dūmodo uere uendant.uel permu tent.ná non reperit̄ ꝙ tales ꝯtractus fa cere inuicem prohibeantur.ergo uideat̄ eis ꝯceſſum ſic contraher̄.colligitur etiā aperte.ff.inter uirū & ux.l.ſi ſponſus.§. circa uxor tñ pro marito fideiubere non pōt.ut no.ſ̄.de cōtra.inuti.rōe perſona rum.§.ſi. Hoc premiſſo ad caſum i lit tera poſitum deſcendo.Maritus quidam uolens quēdam rem donare uxori ſue & cogitans ꝙ non poterat illam rem dona re.ordinauit uendere animo tamen donā di uendidit.igitur & precium ꝯfeſſus ha buiſſe fuit qđ non habuit.ſed donatōnis cauſa hoc fecit certe hic fuit facta fraus đ contractu ad alterum contractum cum enim facere uoluerit maritus contractū donationis & facer̄ non potuerit fecit ali um qđ facere poterat.puta uenditionis ſimulate tamen in fraudem legi faciendo quia donandi cá uendidit.ut.ſ̄.dixi. Et ideo non ualet qđ actum eſt.ut preal.l. ff.de dona.inter ui.& ux.ſi ſponſus.§.cir ca. Vltimo extra litteram no.ꝙ ſi ma ritus uendat uxori & conſtet uendicatio nem ueram eſſe ualet.Si autem eam con ſtet eſſe ſimulatam utputa.quia animo do nandi facta fuit tunc non ualet.ut.ſ̄.di xi. Sed in dubio ut quia neſcitur ſi donā di animo fecerit uel uere uendiderit. Quero quid erit an enim preſumetur cā donationis facta terminat ac.ꝙ non ar.ff de iur.do.l.cum maritus. Item quid ſi maritus uere uendidit ſed de precio remi ſit donationis cauſa. Reſpondetur ſi ali as uenditus erat tunc ualet niſi in eo ꝙ donatum eſt. Nam quatenus de precio donatum eſt reuocatur. Secus autem ſi principaliter ab initio donare intēdebat nec erat aliter uenditus & uendidit remit tendo de precio donationis cauſa. Nam tunc nullius eſt momenti ut hec legun tur prealle.l.ſi ſponſus.§.certa. Quā doque fit fraus de contractu ad contra ctum eundem ſed alio modo factum & ponitur exemplum clarum in littera ut ecce.R.rogauit me ut mutuarem ſibi pe cuniam ego petii ut fideiuſſorem mihi da ret ac cum ipſe uellet mihi mulierem fide iutricem dare ego cogitans ꝙ mulieres ſi deiubere non poſſunt & ſi fideiubeant iu uantur beneficio uelle. ſen.con.ut.ff.ad uelli.l.i.&.ii.colorem queſiui & uolui cū ea potius principaliter contrahere. Et rolandinum fideiuſſorem accipere certe facta eſt fraus de contractu ad eundem contractum.Sed alio modo factum con tractum enim mutui celebrare debebam & eundem ego feci.ſed alio modo frau dem faciendo uell.ſe.con.& ideo qđ egi mus inutile eſt quantū ad hoc ut mulier non tenetur.imo uellie.iuuatur ut.ff.ad uelli.l.q̄uis.§.ſi cum omnem &.l.quidā. Et iſtis quatuor modis fit fraus legi. ſ̄m Io.ac.& azo.Sed ſ̄m dominū odo. cuius ſententiam recitat ſūma noſtra fit fraus. etiam aliis modis.ſ.de nomie ad nomen. Et ponit ipſe exemplū tale olim quedam malicie cōmittebantur que hodie non re ſeruantur ab aula.Nam olim quando le gati imperatoris ibant in aliquā ꝓuinciā fingebant ſe honeſtos homines nullum munus uel donum recipiebant. immo ſpnebant eſculentū & poculentū que olī de iure recipere poterant.Sed quid facie bant iſti habebant quoſdā miniſtros qui accipiebāt pōdera auri & argenti & mu nera magna.Et iſti uocabant loci ſerua tores tamdiu ita factum eſt qđ deuenit i noticiam principis.unde uoluit impera tor ꝙ non haberent iſti legati loci ſerua tores ipſi quid faciebant habebant cubi cularios qui deterius faciebant quā loci ſeruatores unde hic fit fraus legi de no mine ad nomen.unde ſicut non licet ha bere loci ſeruatores ita nec alioſ.ut in au ten.ut mulier.ui.liceat habere locum ſer uatores in rubro & in nigro.Simile exē plum ponitur in textu noſtro ut ecce ſta tutum eſt in ciuitate boñ.& etiam cōſue uit eſſe in aliis ciuitatibus ꝙ qui eſt pote ſtas uno anno ciuitatis uel alicuius uil le non poſſit eſſe alio anno ſequenti quid facit ille qui fuit uno anno poteſtas certe non facit ſe eligi pro anno ſequenti in poteſtatem.ſed in procuratorem uel gu bernatorem ci uitatis iſte adhibet colo rem.unde ſicut committit in.l. munici

UVA. BHSC. IyR_072

palem faciendo ſe eligi in poteſtatem ita faciendo ſe elligi in procuratorem frau/dem faciendo de nomine ad nomen ar. prealle.auten.ut nulli iu.in rubro & ni/gro.& ſic eſt contra poteſtates terrarum qui tota die faciunt hoc. Quádoq; fit fraus de facto ad factum & ponitur exé/plum tale uendidi quandam ancillam & in uendendo pactum appoſui ut nó poſſit eam emptor ponere in lupanario ad faciendum q̄ſtum đ corpore ſuo & ſi ponat ꝙ ipſa efficiatur libera.uel ꝙ det tá/tum nomine pene uel qđ liceret eá mihi adduceř mea auctoritate emptor ad hoc ut non ueniat contra pactum non ponit eam in lupanario ſed accipit quédá cau/ponam & uult eam eſſe in cauponam ut ibi miniſtret cibum & potum ad taberná uenientibus certe hic fit fraus legi de fa/cto ad factum.qa ſicut nulla caſta in lupanario ita nulla bona mulier moribus decorata í caupona debet morari. unde uel erit libera uel potero petere pená uel licebit mihi eam adducere.qa hec ſút paria eam preſtituere uel eam ponere í caupona ut hec proba .C. ſi man.fu.ali.ne. pro ſtatua.l.fi. Item extra lřam ſcien/dum eſt ꝙ fit fraus legi ſeptem modis ſ̃m odo.ſ. de tpre ad tpus. uerbi grã litigo cum minore ſolenniter in iudicio exiſté/te ſcio ꝙ ſi ſententia feratur pro me con/tra minorem minor poterit reſtitui con/tra ſententiam.ut.C.ſi aduer.ré iu.l.i.&. ii.& per totú unde quid facio mĩore agente.xxiiii.an.iudi.ex actis ꝙ debebam uincere ueni ad iudicem & traxi eum in partem & dixi ei domine iudex uos poteſtis mihi facere multum ſeruire ſine dáno ue ſtro.dixit iudex quomodo. dixi ego uos uidetis ex actis quomodo debeo optine/re contra minoré.unde ſi uos feretis mi/hi ſententiam contra eum ipſe poterit re/ſtitui & ideo rogo uoſ ut differatiſ donec factus erit maior & eo facto maiore poteritis ferre ſententiaȝ.Iudex facit mihi hác gratiam certe fit modo fraus legi de tpre ad tempus hoc caſu.Et ſicut minor con/tra ſententiam latam in minori etate reſtitueretur ita poterit reſtitui contra ſenté/tiam latam doloſe facto eo maiore.ut.ff. de mi.l.denique.§.ſcio in fi.§.

Ité no.ꝙ non ſolú predictis rõibus.

Ictum eſt.s̄.de pactis inutilibus que inutilia cenſetur pp quaſdá generales rationes. utputa quia contra leges.uel conſti. uel edicta pretorum.ut.s̄.dictum fuit.nunc autem inté/dit tractare de quibuſdam pactis inutili/bus in quib9 occulta ratio eſt.quare inutilia ſunt alias.cenſent̃ que ratio aſſigna/bitur in quolibet.§.per ſe & ponitur exéplum in tali pacto. qdam debitor dedit quoddam pignus creditori pro certa q̄/titate quam ab eo accepit & pactum adiecit ne liceat creditori pignus uendere q̄/ritur an ualeat tale pactum. Reſpondet̃ in littera ꝙ nó ualet & bene.ut.ff.de pi. act.l.iiii.imo non obſtante tali pacto poterit creditor pignus diſtrahere.dum ta/men ſeruet q̄dam ſolénitatem.ſ.ꝙ primo denúciet creditori ter ꝙ ipſe luat pignuſ non tamen una uice fiet hec denunciató. ſolue.ſolue.ſolue.ſed triduum. ĩ. q̄libet debet eſſe.& poſtmodum concurrere debet biennium & elapſa trina denuncia/tione & biennio poterit creditor pignus diſtrahere non obſtáte pacto. Et de hac materia.ſ.ante pactum eſt appoſitum qđ pignus non uendatur. uel qñ pactum é factum ut uendi poſſit.Vel quando nul/lum fuit appoſitum pactum inter credi/torem & debitorem plene dic ut.s̄.đ cótractibus inutilibus ratiõe reg.in.§. Ité no.ꝙ rei aliene prohibita eſt pignoratio alias obligatio. Sed quare non ualet pa/ctum & quare non poteſt creditor ꝑ pactum ſibi preiudicare cum quibuſ poſſit iuri ſuo renunciare.ut.C.de pactis.l.pe. que uidetur eſſe contra ea que dicta ſunt s̄.ſ.ꝙ pactum non ualeat.Sed dicút glo. eſſe ipále iſtud ꝙ pactum non ualeat pp publicam utilitatem.Nam cum credito/ri nullam afferet utilitaté hře pignus eueniret ſepiſſime ut debitores mutua negarent. ut hoc plene no.ff.de pig. act.l.ſi conuenerit.

UVA. BHSC. IyR_072

Item pactum in quo quis ſuſcepit in ſe caſus fortuitos.

M Ateria huius.§.ualde eſt utiliſ eo ꝙ ꝯtinue de facto occurrit.& iõ a ſcholaribus diligẽter notanda & memorie cõmendanda ꝑut poſſibile ẽ Ad quam declarandã formabo ſic quendam caſũ in terminis.licet littera loquit̃ tantũ generaliter circa quã materiã iuxta poſſe examinabo. Caſus equidẽ taliſ eſt.Quidã locauit mihi quẽdã equũ. uel aliquã aliã rez ꝓ certa mercede & pactũ appoſitum fuit inter me & eũ ut ego conductor tenerer de quolibet periculo quo res mihi locata pieret.accidit poſtmodũ ꝙ res diuino iudicio perit.uult iſte locator ut rem ſibi emendẽ & extimationẽ rei ſibi exhibeam.ego dico me non teneri ad aliquid quia res perit diuino iudicio ſeu cãu fortuito.Et diuina iudicia ſeu caſus fortuiti non preſtant̃ in contractib⁹.ut.ff.de reg.iu.l.ꝯtractus.quod uerũ eſt niſi pactum fuiſſet hic appoſitũ.ſed hic fuit pactum adiectum.ut de quolibet piculo teneat̃ ꝙ ille locator allegat & dicit me ex pacto teneri. nam ait pretor pacta ſeruabo. Modo queritur an ex uirtute huius pacti ita generaliter appoſiti in quo nullũ fuit diuinum iudiciũ ſpecificatum cõuertatur piculum diuini iudicii in me certe reſpondet littera nr̃a ꝙ non.exquo nullũ piculũ fuit ſpecificatũ quando. & eſt ratio ut ipa dicit ne generaliter & ſub inuoluto uerborum ſuſcipiã. qđ forſan non ſuſcepiſſem ſi ſpecificaſſet mihi. ſed ſi diuina iudicia ſpecificata fuiſſent tunc ex uirtute pacti omnibus ſpecificatis tenerer. Sed ut plenius.§.iſte diſcutiatur ſciendum eſt.ꝙ circa hanc materiam.ſ. an generalis renũciatio.ſeu.generale pactum in contractibus appoſitum ut tota die ſolet fieri ſic uidelicet accipe iſtam rẽ & tenearis de quolibet periculo quo res perierat ualeat & conuertat periculũ diuini iudicii in illum qui alias non teneretur.fuerunt opi.uarie inter doc.Ait n.d. Mar.ꝙ tale pactum ita generale in ꝯtractibus appoſitum ualet.& facit trãſire piculum diuini iudicii in illum qui tale pactum facit.Et ſic ſ̃m eum ſufficit generaliter ſuſcipere periculum & pro eo.ff.de pact.l.iuriſgen.l.idem ſi quis pactus.&.ff.man.l.ſi in aſtrictioni.ſed Io.& Odo. cõtra.dicunt.n.omnia ſpecialiter dici eẽ neceſſe de quibus uolo eũ teneri & ſi ſpecialiter dicantur picula planum erit ꝙ đ omnibus ſpecificatis & ſpecialiter dictis tenebitur ſuſcipiens.hinc eſt ꝙ tabelliones in ſuis inſtrumentis multa ſpecificãt & enumerant pericula.Sed ſi generaliter ſuſcipiat periculum non ſufficiat nec ꝓpterea tenetur ſufficiẽs tale pactum ſi caſu fortuito res pereat.& pro eis.ff.ſi quis cautionem.l.ſed & ſi quis.§.queſitum.&.C.depoſiti.l.i.& ad uell.iubemuſ.Et ſi alicubi dicũt ipſi inueniatur in lege ꝙ generale pactum faciat tranſire pericula exponũt ipſi ſi ſpecialiter.& expreſſum nominatum fuerit periculum.uel aliter dicunt ipſi ſi inueniatur ꝙ generale pactũ faciat tranſire periculum.intelligas.ſ.piculum per omnem culpã ſiue dolũ interueniẽs ſiue latã ſiue leuem ſiue leuiſſimã non autẽ caſũ fortuitũ que rñſio euidenter ꝓbatur.ff.de neg.ge.l.litis.§.ſi pecunie.dñs ãt.b.idem dixit qđ Ioh.hoc adiecto ꝙ ſi quedã ſpecificentur ſufficiat generalem ſuſcipi clauſulam.utputa ſi dicatur tenearis đ incẽdio & ruina & de quocunqꝫ alio periculo.& tunc dicebat ipſe tenetur de illis ſpecificatis & de aliis que ſub clauſula generali comprehendi poſſunt.Sed Io.teneri dixit hoc caſu etiam de ſpecificatis tantum & non de aliis. Et ſic ſ̃m eum debent ſpecificari omnia de quibus tu uis illum teneri.ut.ſ̃.dixi & allegabat .d.B.ad ſuam op. probandam in auten.ut de bi.ma.& credi.§.preterea igitur & preallega.l.ſi quis cauti.§. queſitũ ſ̃m unam lecturam preterea dicebat ipſe non eſt nouum ſ̃m ꝙ iura dicunt ut ſpecialiter quibuſdam enumeratis generale ſubiicitaur uerbum quo ſpecialia comprehendãt̃.ut.ff.ad.l.ac.ſi ſeruus ſeruũ.§.inquit lex.& hec opinio.d.B.uſu uidetur approbari. Sed quid ſi dicat quis ego ſuſcipio periculum caſus fortuiti in

UVA. BHSC. IyR_072

me. Reſpondet Ac. ꝙ tunc ſatis uideret exprimere.ut ipſe putat. ſecus ſi diceret piculum tãtum ut dictum eſt ad hoc ut uerba aliquid operentur qđ eſſe non debet.ut.ff.dele.i.l.ſi qñ Sed ſi uerba debent aliquid opari. ut dictum eſt uidet eſſe contrarium in eo pacto qđ fit de periculo tantũ. nam ut.ſ.dictum fuit ſi dicatur tenearis de quolibet piculo nõ ſufficit. Et ſic uerba iſta de quolibet piculo non uidentur aliquid opari qđ eſſe non debet.Sed rñdet ac.ꝙ operantur leuiſſimam ſolam culpam non autem caſum fortuitum & ſic aliquid operantur. Sꝫ quid ſi ſui natura ueniebat leuiſſima culpa.ut in comodato.Reſpondet ipſe tunc dicam ꝙ pactum inducat fortuitũ caſũ licet dicantur de piculo tantũ ar. preal. l.ff.de le.i.l.ſi quando ſed alii dicunt nõ ualere ar.prealle.l.ff.ſi quis cauti.§.queſitum.ut hec ibidem per dñm Ac. plene notatur. Et ſic no.ꝙ ex eo.ſ.ꝙ dictum eſt qđ uidetur referre.ut quidam dicunt utrum dicatur tenearis de quolibet periculo quo caſu ſic conuentõ generalis & non ualeat niſi ſm qđ.ſ.notatum eſt.an dicatur tenearis de quolibet caſu fortuitu quo caſu ſit ſpecialis conuẽtio omnio ualeat.Et in hanc ſententiam dicunt dominũ Ac. fuiſſe & ita intelliguntur glo. ſuam poſitam prealle.§.queſitum. Et ſic etiã eam intelligere uidetur.d. meus frã. Sed ſm.d.odo. cuius op.recitat ſumma noſtra & aurora etiam non refert inter hec.nam ſiue dicatur teneris de quolibet periculo ſiue de quolibet caſu utrobiqꝫ ſit conuentio generalis & nõ teneatur niſi ſpecificentur pericula & caſus omnes de quibus uelim eum teneri. Et eſt ratio ut ipſe dicit.ne ſub inuoluero uerboꝝ ſuſcipiat ꝙ alias ſuſcepturus non eſſet.Sed & ipſe.d.Ac. in aliis ſuis glo. nõ uidetur facere differentiam inter caſum fortuitũ & periculum imo alibi ubicũqꝫ tractat đ hac materia preterq̃ in prealle.§.queſitũ dicit ipſe pactum facit tranſire caſum fortuitum.uerum eſt ſi ſpecialiter numerentur caſus fortuiti. ut hec no. per eum.ff. de reg.iu.l.contractus.Et in aliis multis ſuis glo.preterea in glo.prealle.illius.§. queſitum ipſe non poſuit ſic expreſſe differentiam inter periculum & caſum for. ut illi uolunt intelligere.Sed ipſe dixit ſi dicatur teneris de quolibet periculo.tũc ſit generalis conuentio & nõ ualeat. Sed ſi dicatur tenearis de periculo caſus fortuiti tunc illud uerbum caſus for.poſitũ poſt illud uerbum periculum uideatur facere qđ ſint ſpecificata pericula & ſic ualeat ad hoc ut uerba adiecta aliqđ operentur ar.ff.dele.i.l.ſi quando. In iudiciis autem nõ eſt ſic excitatio.nam ſm omnes oĩa exprimi debent & ſpecialiter & ſingulariter exprimi oportet.ut ualeat ut prealleg.l.ff.ſi quis cauti.ſed & ſi.§.q̃ſitum. Sed quid ſi in iudiciis quedam fuerãt expreſſa & poſtea generalis clauſula adiecta.Rñdet Ac.in illis ſpecificatiſ bene ualet in adiectis autem in generali clauſula non ualet.nam in preal.§.queſitum.ſola generalis clauſula negatur ualere.preterea utile per inutile non debet uitiari.ut.ff. de uer.ſig.§.pe. Ultimo hic quero.ſi dedi tibi rem meam extimatam ut rem uel extimationem reddas. & tu perdas eam cuiꝰ ſit periculum.Et certe diſtingui poteſt ſm io. utrum conueniat de preſtanda extimatiõe rei aut rem aut etiam de preſtandis.x.aut rem.priore quidam caſu diſtinguatur quis alterũ rogauerit.nam ſi tu me rogaſti. tuũ erit periculum. ſi autem ego te rogaui meũ erit.ſi autem neutrum noſtrum rogauit ſed dũtaxat conſenſimus nos ambo teneri te & attenus. ut dolum uel culpam ꝑſtes planum eſt.ut.ff. de preſcrip.uer.l. ſi gratuitam.§.ſi margaritas. In ſecundo autem caſu teneatur omnino ad extimatõnẽ ſiue culpa ſiue caſu pieret. ut.ff de extima.l.i.&.ff.locati.l.quero. in fi. Sed qđ dixi.ſ.đ caſu ꝙ eum preſtat.ſm Io.eſt contrarium.ſm Ac.nam ſm eum extimatio non facit uenire caſum fortuitum.& ſi alicubi inueniatur in.l.extimatio facit tranſire omne periculũ ipſe exponit.i.per omnem culpam ueniens.ſ.p latam leuem uel leuiſſimam.licet nõ uenietur de natura cõtractus.ut.ff.como.

UVA. BHSC. IyR_072

l.ſi ut certo.§.cõmodatum.caſum autem fortuitum non. Sed quid ſi ſui natura ueniebat leuiſſima culpa. tunc dicit ipſe extimatio inducat caſuȝ ad hoc ut uerba aliquid operetur.ar.ff.de le.i.ſi quando.

Itē pactũ factũ de dote ulteriori die.

De euidentiã hui⁹.§. ſciendū eſt primo qñ dos de iure debeat reſtitui.Et poſtmodũ leui⁹ erit cognoſcere.an pactũ factũ hic ĩ littera nr̃a ualeat.Eqdem dos ꝯſtante matrimonio regulariter reſtitui non pōt.ut.C. ſi dos conſtante matri.l.i.Ideo regulariter dixi quia in caſibuſ ēt ꝯſtante matri.ſit reſtitutio dotis.ſ.in uno de neceſſitate & in quatuor de uoluntate. De neceſſitate ſit reſtitutio dotis ut quando maritus uerget ad inopiam.ut.C.de iur.do.l.ubi.& dicitur uergeř ad inopiam hodie q̃tũ ad hoc ut mulier poſſit agere qñ incipit male uti ſubſtantia ſua.ut in autē.de equa.do.§.illud quod inſpiciendum eſt ẛm op.uulgi ut preal.l.ubi plene no. Sed quid ſi ſocer qui recepit dotem uergit ad inopiam dicendum eſt idem ꝙ in uiro ar.ff.đ uerbo.obli.actio.in fi. Item quid ſi ambo tenerentur.ſ.ſocer & uir & aliter uergeat ad inopiam.Reſpõdetur iure codicis.nõ poteſt agere mulier cum alter ſit ſoluendo ſed hodie per auten.prealle.contra cũ male uti iam inchoatum ſit. Item & in alio caſu ex cauſa neceſſaria fit reſtitutio dotis conſtante matrimonio.ſ.cum maritus deportatur & caſus in quē incidit maritus non mutat uxoris affectionē. nam exquo tenet uxor affectionem q̃ erga maritum ſuum habebat.non ſoluitur tunc matrimonium & tamen competit ei actio dotis tunc contra fiſcum nam in dotatã eſſe eam cuius laudandum propoſitum eſt nec ratio equitatis nec exempla pmittunt.ut.C.đ re.pu.l.i. Sed tamen hoc caſu mulier de dote exacta non habet poteſtatem faciendi quid qđ uelit ſicut haberet diſſoluto matrionio.nec habet poteſtatē alienandi res.ſibi reſtitutas uiuente marito imo fructibus earũ rerũ debet uti ad ſubſtẽtatiõnē ſui & mariti & cõmuniũ filiorũ.ut preal.l.ubi nã uxor tenet alere uirum egentem ut.ff.de iur.dot.l.mutu⁹.§.manente. Ex uoluntate autē ſua poteſt maritus ēt matrimonio cõſtãte dotem reſtituere in quatuor caſibus.

Primus ē ut uxor ſe & ſuos alat & uniuerſa onera ſubſtineat. Secũdus ut fũdum ydoneum emat. Tertius ut pater in inſula relegato uel in exilium preſtet elimoſynam. Quartus ut egentem uirum uel fratrem uel ſororem uel matrē ſuſtineat.Item ut ſupradictas perſõas ab hoſtibus redimat.ut.ff.de iure do.l. mutuus.ff.ſolu.matri.l.q̃uis.& ſi aliquo predictorum caſuum ſoluatur dos liberat̃ a dote maritus alioquin conſtante matrimonio.ſoluto autem matrimonio morte dos reſtitui debet.ſed infra quantum tempus.Certe ſi dos fuerit in pecunia.uel in rebus extimatis reſtitui debet dos infra annum poſt ſolutum matrimonium.& ſi tũnc non fiat dotis reſtitutio tenetur ex tunc maritus.uel eius heres ad uſurã tertie cẽteſime que eſt tertia pars ſortis quolibet anno.ſi uero dos fuerit in re immobili ĩextimata debet reſtitui incontinenti matrimonio diſſoluto.ut.C. de rei uxo.actio.l.i.§.cum autem.&.§.exactio.uerum eſt tamen ꝙ maritus debet condemnari inquantum facere poteſt.& non ultra habita ratione ne egeat.ut.ff.de reg.iur.l.incondemnatione cautione.ſ.ab eo componenda ꝙ ſi ad meliorem fortunã ꝑuenerit ēt ꝙ minus perſoluit hoc reſtituere curet. Declarato igitur quando dos reſtitui debeat.ueniendum eſt ad pactum factum in.§.noſtro.Pone igitur ꝙ domina quedam dotem dedit marito ſuo & pactum fuit iter eos appoſitum ut dos reddatur ulteriori die q̃ reddi ſtatutum ſit de iure.an ualeat tale pactum.Reſpõdetur in littera & bene ꝙ non.ut.ff.de pact.dot.l.de die.&.l. autem.de dote autem citeriori die reddēda paciſci. licet ut d.l.de die.&.l.ſe. Queritur an ualeat pactum de ulteriori die reddenda aperte redditur ratio in littera.

UVA. BHSC. IyR_072

Item pactū factū ut maritus damnetᷣ.

E materia huius.§.plene notatū fuit.ſ̄.in rubrica de renunci. in §.beneficium ut quis damnetur Et iō breuiter hic caſum ponam.ſciendū eſt ꝙ ſi maritus ꝯueniatur ab uxore pro dote habet priuilegiū a iure ut tantū ī id qđ facere pōt ꝯueniatur & nō ultra habita rōne ne egeat. Hoc premiſſo ponamus modo ꝙ q̄dā mulier ꝯtrahat matrimonium cū aliquo & fiat pactū ꝙ ipſa poſſit ꝯuenire maritum ſuum inſolidum nunquid ualebit tale pactum.Rn̄det lr̄a ꝙ non.qa contra bonos mores eſt.ut ꝓbatur.ff.ſolu.ma.l.alia.

Item pactum factum inter militem.

N iſto.§.dicitur ꝙ milites n̄ pn̄t eſſe procura.& ſi aduerſarius fecerit eis pactū ꝙ ipſi poſſint eſſe non ualet.ut.ī.iam probabo. ſed anteq̄ ad hoc deſcendam primo tangere uolo de quibus militibus loquatur.§. iſte & alii facientes mentionem de militibus ī iure in quibus.§.qn̄q; priuilegia dantᷣ militibus & qn̄q; eis quedam interdicantur & quot ſint neceſſaria de iure ut aliqs ſit miles & poſtmodum ad pactum hic poſitum redibo. Equidem.§.iſte & alii facientes mentionem de militibus loquuntur de noſtris militibus qui recedere a ſignis pro ſalute rei publice non audēt & qui ordinati ſunt ad militiam ſ'm ꝙ iura romana diſponunt.& ad hoc ut ſit miles ſ'm ꝙ iura ordinant. ſex neceſſaria ſunt. Primo ut non ſit negociator.ut.C.ne negociato.militent.l.i. Item ꝙ examinetur ut.ff.qui mi.non po.l.i. Item ꝙ iuret quod mortem rei publice cā non euitabit.ut colligitur.ff.ex qui.ca.man.iter.l.pe. Item ꝙ ei enſis accingatur ar.ff.de mili.te.l.filiuſfa. Item ſtima.i.nota publice debet eis brachiis inſcribi uel iponi.ut.C.de fabrica.ſenſib⁹.l.iii. Itē in numero aliorum debet poni & inſcribi.i.in matricula militum.ut.ff.de teſtamento mili.l.ex eo. Et iſti tales ſunt illi qui haben̄t priuilegia q̄ dicunt leges cōcedi militibus preterea & quedā eis quādoq; interdicuntur fauore rei publice.ut iam ſtatim.ī.patebit.Premiſſo de quib⁹ militibus loquatur littera noſtra & quot ſint neceſſaria.ut aliquis ſit miles talis uerior ad caſum quidam miles uolens pro curatoris officium pro aliquo ſubire & cogitans ꝙ miles non poſſit eſſe procu. petiit ab aduerſario ſuo ut faceret ſibi pactum ꝙ poſſit eſſe procu. & aduerſarius conceſſit ut ipſe ꝓcu.eſſe poſſit. nunqd ualebit pactum.Rn̄det littera non.ut.ff. de procu.l.filius.§. ueterani.& eſt ratio quia eſſet tale pactum contra publicam utilitatem nam ſi ualeret pactum milites derelinquerēt arma & ſic res publica ex hoc lederetur.Ait enim.l.milites noſtroſ procuratores aut fide.uel man.fieri prohibemus ne obmiſſo armorū uſu ad op⁹ rureſtre ſe conferant & cum uicinis graues preſumptione cinguli militaris exiſtant.armis autem non priuatis negociis occupentur ut numeris & ſignis iugiter inherentes rem publicam a qua aluntur ab omni bellorum neceſſitate defendant ut.C.loca.l.milites.& facit.C.de procu.l.militem. In caſibus tamen pōt miles eſſe procu.ut puta ſi fiat in rem ſuam.ut.C.de procu.l.qui ſtipendia. Itē ſi cāʒ totius ſue militie gerat.ut prealleg.l.filius.§.ueterani.

Itē pactū factū de ſacramento calūp.

D euidentiam huius.§. ſciendū eſt ꝙ in iudiciis quidā ordo ſeruandus eſt. qui ſi peruertatur & non ſeruetur ſententia non ualebit.ut.C de ſen.& inter iudi.l.ꝓlatā.ibi.n.prolatam preſide ſn̄iam cōtra ſolitū ordinē iudicioꝶ auctoritatem rei iudicate nō obtinere certum eſt.& ē iſte ordo talis.ut offeratur libellus.lis ꝯteſ.iuretᷣ de calūnia depoſitiones teſtium ꝯſcribantᷣ & publicentur.& a iudice ꝓferantᷣ.qui ordo ſi ꝑuertatur n̄ ualebit ſententia.ut ſi prio ꝓnunciet deinde fiat litis ꝯte.ut preal.l.uero.& ſic collige ex.ſ̄.ordi.ꝙ in cāis iura

UVA. BHSC. IyR_072

ri debet de calũ.& ab utraq; parte.& ꝓ batur ẽt.C.de iur.ca.l.ii. Hoc premiſſo uenio ad caſũ.§.noſtri hoc mõ.ponam ꝙ ego ↄtractũ aliquẽ feci cũ.R.& in contrahen do dixi ſi ↄtingat nos habere litis ad inuicem ſup iſto contractu facio tibi pactum ꝙ nõ tenearis tu de calũ.iurare. uel pone ꝙ litigabamus ſup aliquo negocio & libellus erat iam datus & lis debebat ↄſtari qđ calum.iurari dicis tu mihi Petre.nolo iurare.qa multum timeo iuramentum.unde facias mihi pactuꝫ ꝙ ſi ↄtingat nos iam uenire ad ↄteſt.litis ꝙ ego non iurem de calũ.feci tale pactum nunqd ualebit pactũ. Reſpondet̃ in lr̃a & bene ꝙ non ualet pactũ ſi remittit̃ expreſſim iuramentũ de calũ.nec iudex debet tale pactum ſeruare.unde ſi mutẽ uoluntatẽ.& dicam dñe faciatis eum iurare non ſeruabitur tibi pactũ.& ꝓbat̃ hoc. C.de iureiu.ca.l.ii.§.ſi quia meremur.& eſt rõ qa ut iuramentum preſtet̃ eſt itroductum ob publicã utilitatẽ ex quo iuramento lites ſine omni ſuſpitione procedunt.& id qđ dicit̃ publica utilitate inductum eſt.& ideo priuatoꝝ tantũ remitti non põt.ut preal.§.legis. Sed an tacite põt remitti ſacramentum calũ.utputa ſi litem cõteſtetur actor & non petat a reo iuramentũ.nec reus ab actore.nec iudex etiam offerat alicui ſed petant dilationes ad probandũ de iure eorum & iudex ordinat & audit probatiões & profert ſententiam & ſic tacite omittunt iuramentũ calũ.an poſſint tacite remitter̃. Rñdetur ꝙ ſic cum demũ exactum preſtet̃.ut.ff. de ope.no.nũ.l.đ pupillo.§.q opus &.ff de iureiu.l.iuſſu.& ad pecunias ſic. Et alias plus ualet tacita remiſſio q̃ expreſſa ut.ff.de precario & filius.§.pe.Et ſecundum hoc tacite obmiſſo iuramento ualet nihilominus ſententia & eſt neceſſe ꝙ appelletur.Sed Azo.dicit etiam tacite non poſſe remitti & ſententiam non ualere q̃ ſi contra ſolitum ordinẽ iudiciorum latam.ut preal.l.prolatam.C.de ſen.& iur. &.C.de litis con.autem offeratur.Sacramentum autem qđ datur teſtibus de ueritate dicenda bene poteſt remitti.ẽt exp̃ſ ſe de uoluntate partium ſ͛m Azo.& Acar.ff.de ſe.l.i.Sed hugo idem in illo ꝙ in iſto iuramento calum.

Item pactum factum de precario &c.

Irca.§.iſtũ primo uideamus qd ſit precarium. Secundo ĩ quo conueniat & differat acõmodato Tertio an ualeat pactum de precario nõ reuocando. Eſt igitur precarium id ꝙ aliquis ad preces petentis ei concedit utẽdum tamdiu q̃diu is qui cõceſſit patitur ut.ff.de precario.l.i.unde ſi aliquis petat ꝙ ego ſibi rem meam concedam & ad p̃ces ſuas conceſſero precarium erit illud reuocare tamẽ potero quandocunq; mihi libuerit. ſimiliatur autem precarium multum cõmodato quia cõmodatum eſt quedam conceſſio etiam alicuius rei gratis & ex liberalitate facta.Et ſic ĩ hoc cõueniunt quia in utroq; conceditur res & gratis & ex liberalitate fit cõceſſio.ſed nõ per omnia conueniunt imo differunt in pluribus.primo quia cõmodatum datur ad certum uſum.ut patet in legibus poſitis in ti.cõmodati.Nã ſic dr̃ a cõdoſcalas ut feneſtris appropinquas pugillareꝫ ut ſcribas equum ut ad uillam ducas ꝙ nõ eſt in precario ut ad certum uſum ↄcedatur. Item differunt quia precariũ quãdocunq; libuerit concedenti reuocatur cõmodatum autem expleto uſu ad quem concedit̃.ut probat̃.ff.de preca.&.ff.cõmo.l.in cõmodato.§.ſicut. Tertio differunt quia in ꝑcario de dolo & lata culpa tantũ tenet̃.qa rogauit precariũ ſibi concedi niſi lite conte.ut.ff. de preca.l. queſitum.§.eum quoq;.&.§.ſi ſeruitute ac in commodato etiam de leuiſſima culpa regulariter tenetur qui rem utendam accepit ut.ff.commo.l.ſi ut certo.§.nũc uidendum. Tertio utrum pactum ualeat eſt uidendum de precario non reuocando.ut ecce conceſſi rem meam alicui precario.& quia ſciebat accipiens ꝙ precarium poteſt reuocari quãdocunq; uoluerit concedens.uoluit ꝙ ego pactum facerem ꝙ precarium non reuocabo

UVA. BHSC. IyR_072

uſq; ad certum tp̄s. nunquid ualebit tale pactum. Certe & reſpondet lr̄a. ꝙ nō ualet & redit rōnem. qa lege cautum eſt. ut non obſtante huiuſmodi pacto precariū poſſit reuocari qn̄cunq; libuerit ꝯcedenti. & ad hoc pōt allegari. ff. de precario. l. cum precarium. ſed ad iſtam. l. ſ̄. allegatam per quam probatū eſt pactū nō ualere. eſt ꝯtra. ff. cōmo. l. i cōmo. §. ſicut. ad quam ꝯtrarietatem ſoluendā Azo. & Ac. ſic uident̄ diſtinguere. qa aut ꝯcedo rem precario uſq; ad certū tēpus. utputa uſq; ad Kalendas aprilis. n̄ tn̄ facio pactū expreſſim de precario n̄ reuocando. & tūc ante tp̄s poſſum reuocare ſi uoluntatem mutem & ſic ante Kalendas aprilis ſi uoluero reuocare potero & ita intelligitur prealleg. l. cum precariū. aut cōcedo rē precario & facio pactum qđ non reuocabo ad certum tēpus. & tunc bene ualet & ita intelligitur prealle. l. in ꝯtrarium allegata. ff. cōmo. l. in cōmo. §. ſicut. Et ita expedit ꝙ in nr̄a lr̄a diſtinguatur.

Secunda diuiſio ⁊c̄.

Ictum eſt. ſ̄. de una diffinitione pactorum. que fuit talis. pactoꝝ alia utilia. alia inutilia. Sequit̄ de alia diuiſione que talis eſt. pactorum alia ſunt nuda. alia ueſtita. Et circa iſtam diuiſionem ſic procedendum eſt. ut primo de nudis pactis aliqua uideamus. Secundo de ueſtitis. Circa igitur pactū nudum duo tangenda ſunt ut littera noſtra facit. ſ. quid ſit nudum pactuꝫ & quomodo cognoſcatur. Secundo de effectu & uirtute pacti. Nudum pactū eſt illud ut littera dicit ꝙ cauſam non continet. uel diffinitio aliter ſ̄m modernos & dicas ꝙ pactum nudum eſt cōuentio ſtās in finibus nudi placiti. nā ad hoc ut hoc pacta ueſtita ſint debet in ſe cauſam iuſtam continere ut ſi pacto aliquid promittatur cauſa promittēdi ſubeſſe debet ad hoc ut promiſſio ſit pactum ueſtitum & ualeat. Et ſi aliquid tradatur ad hoc ut dominium transferatur in aliū cauſa iuſta in traditione eſſe debet. Et ſi cōfeſſio fiat cauſa confitendi eſſe debet. Nam promiſſio ſine cauſa nuda eſt & non ualet ut proban. ff. de condic. ſine cauſa. l. i. & per totum. Item & traditio in qua cauſa non eſt. nuda eſt & dominium nō trāſfert. ut. ff. de acqui. re. do. l. nunq̄. Item confeſſio ſine cauſa facta extra ius nuda eſt & ideo non preiudicat. ut. ff. de proba. l. cum de indebito. §. fi. Sic igitur pactum debet cauſam in ſe continere. alioquin nudum & inefficax eſt q̄tum ad agendum ut iam infra dicam quod eſt intelligendum quando ſit pactum ad obligandum. Si autem ad liberandum fieret & tunc ſine cauſa efficaciam haberet. ut no. ff. de pactis. l. tale pactum. dicitur ēt pactum eſſe nudum ꝙ non habet unum de ueſtimentis a lege inuentis. ſciendum eſt enim ꝙ lex adinuenit certos modos & ſolennitates quibus pacta fieri merent inter homines de quibus ueſtimentis. vi. ponuntur in littera hic poſita & tria alia addūt gloſatores que tibi extra litteram recitabo & ſi aliqđ pactum inueniatur qđ non ſit uellatum uno de illis ueſtimētis illud nudum dicitur eſſe tradunt etiā glo. noſtri ad cognitionem pacti nudi ꝙ illđ eſt nudu pactu qđ contrahentes uoluerunt eſſe nudum. ut. ff. đ pactis. l. iu. gē. §. ꝙ fere. Item etiam nudus eſt qn̄ fuit ſola ſponſio ſine interrogatiore. ut. ff de poll. l. pactum. uel uerius non eſt pactum. ut ibi no. Item cognoſcitur eſſe nudum. ut quia ſtipulatio eſt inutilis. uel quia inter abſentes facta eſt uel preceſſit reſponſio interrogationem qđ eſſe non debet. ut. C. de uſu. l. i. uel alias ſit inutilis. habet in ſe pactum nudum. ut. ff. de accep. l. quoniam inutilis. i. ꝛ. ſecundum piſanam litteram que eſt ibi. & eſt. ff. de pact. l. ſi unus. §. accept. licet de hoc ſit opi. inter doctores prout ibidem no.

Dicto qđ ſit nudum pactum. dicendum eſt de effectu eius. Equidem circa hoc ponitur regula talis. nudum pactū regulariter non parit acti. ſed excep. ſic. ut hec regula probatur. ff. de pac. l. iuris gentium. uer. igitur nuda pactio. & C. e. l. legem. Et ad iſtā regulam dandā ſunt exempla aliqua de pactis nudis que act.

UVA. BHSC. IyR_072

non pariunt.poſtmodū declarāt quō ex
cept.pariunt. Vltimo uidere queritur ſu
erit in regula.s̄.dicta poſitū illud uerbū
regulariter.Equidē ſi cōueni tecū pacto
ſimplici ſine ſtipulatōne de ꝑmutando ſū
má meam cū tua & nondum tradidi tibi
meā.nec tu mihi tuam illa talis cōuentio
pactum nudum eſt.nec mihi ꝯtra te.nec
tibi cōtra me dat actionem aliquā. Re tñ
ab una parte tradita ueſtituꝫ pactum eſt
ex parte illius dantis.& ideo actio datur
tibi contra me.ut ꝓbatur.ff.de pac.l.iu-
riſgen.§.i.&.§.ob maleficium.& nota ꝙ
dixi ſi conuenio tecū ꝑmutare pacto ſim
plici ſine ſtipulatione.nā ſi ſtipulatio ſub
ſecuta eſſet pactū ueſtitum eſſet ſtipu.&
acti.ꝑtibus competeret.C.de re. ꝑmut.l.
ex placito. Itē poteſt poni exemplū in
pacto diuiſionis.nam ſi fiat pactum ꝗ di
uidendo aliquid certo modo. utputa tu
habeas talem partē & ego talem. & ſtet i
finibus pacti.quia non ꝓcedet ad tradi-
tionem uel non firmet ſtipulatio pactuꝫ
nudum eſt.& ideo actio.alicui non parit
ut.C.fa.her.l.in diuiſione &.ff. de pac.l.
diuiſionis. Item ſi uēdidi domum pro
certo precio ſcilicet.C.& poſtea ex īter
uallo conuenit inter me & te.ꝙ poſſim
morari in ea uſq; ad annum pactum tale
ex interuallo factum nudū eſt & non ua-
let & mihi nō ꝓderit ad act. Item ſi cō
uenerit inter nos ex interuallo ut fideiuſ-
ſorem tibi ſup uenditione preſtem nudū
eſt.& ad act.nō ꝓderit.ut.ff.de contrah.
emp.l.pacta.& ſic patet ꝙ ex pacto nu-
do non datur acti.ſed except.bene parit
pactum nudū ſi ad excipiendum fiat.un
de ponamus ꝙ ego debebam tibi dare fi
deiuſſorem ſuper uēditione aliqua. quia
tempore uen.ꝓmiſeram uel de duplo ꝓ-
mittere debebam conueni poſtea per pa
ctum ex interuallo ꝙ nō tenear dare.cer
te ſi ages ut fideiuſ.preſtem uel duplum
ꝓmittam excep.opponam dicens me nō
teneri ex pacto ultimo mihi facto & bene
competet.quia pacta nuda ad excipiēdū
proſunt ut prealle.l.pacta. Vltimo ſci
endum eſt ꝙ ideo in regula ſupra poſita
dictum eſt ꝙ pacta nuda regulariter nō
pariunt actionem.quia in caſibus repit
ꝙ nudum pactū act.parit ꝗ qbus aliqua
exempla ponenda ſunt. Primo in dote
qui ſi promiſſa fuerit ēt nudo pacto ſiue
ſtipulatione tale pactum parit act.ut.C.
de dotis pro.l.ad exactionē Itē in do-
natione nam ſi nudo pacto donare cōue
niſti aliquid teneberis.ut.C.de dona.l.ſi
quis argentu.§.fi. Itē in conſtituta pe-
cunia nam ſi conſtituo me tibi ſoluturū
& nudo pacto quod alias tibi debet dabi
tur tibi actio.ex pacto illo quo conſtitui
me ſoliturum li et nudus.ut inſti.de act.
§.ꝗ pecunia. Itē in antiquo fenore nu
dum pactum actio. parit ut ecce mutuo
tibi pecuniam ultra mare portandam &
pacto nudo.conueniſti mihi uſuras pre-
ſtare pro tali pecunia tibi data certe ex
tali pacto nudo datur mihi actio.ut.ff.
de nau.fe.l.periculi. Item ſi ciuitas mu
tuet pecuniam ſuam alicui & nudo pa-
cto promittantur uſure ciuitati datur
actio.ex tali pacto nudo.ut.ff.de uſuris.
l.etiam.& ſunt hec ſpecialia. nam uſure
regulariter citra uincula ſtipulationis
non debentur.ut codice de uſuris.l.iii.

Item ex nudo pacto naſcitur actio in
frumento & ordeo mutuo dato.ut ecce
ego petrus mutuaui tibi raynu.frumen-
tum uel ordeum & nudo pacto conueni
ſti acceſſionem aliquam dare habebo ex-
ceptio.ex illo nudo pacto ut.C.de uſu.l.
frumenti.& ſic in iſtis caſibus ſupradi-
ctis ex nudo pacto naſcitur miraculoſe
actio.ſed & poſſet dici ꝙ eſſet ueſtita le-
gis auxilio. Declarato de pactis. ſequi
tur uidere de ueſtitis. Et circa ueſtita
pacta duo tanguntur in littera ſcilicet.

Primo que ſit uirtus ueſtiti pacti. Se
cundo quibus modis pacta ueſtiantur.

Circa primum igitur ſciendum eſt ꝙ
pactum ueſtitum uirtutem habet parien
di.pacta.n.ueſtita efficacia ſunt ad agen
dum & ad obligandum nam propter pa
ctum ueſtitum quod habent ideſt ꝓpter
ſolennitatem iuris qua uelata ſunt calida
redduntur. & ad aptantur ad naturam
pariendi & actio.pariunt.ut dixi.ut pro
batur.ff.de pac.l.iuriſgen.in principio.

UVA. BHSC. IyR_072

Quō autem pacta ueſtiantur tractandū eſt ſecundo. Et anteq̄ ad hoc deſcendam ſciendum eſt ꝙ leges uoluerunt quaſdā ſolennitates ad inuenire ꝑ quas obligationes ordinentur & pacta iter homines firmiter quas ſolennitates ueſtimenta appellamus. ſi aliqd̄ pactum igitur inueniatur ꝙ una de ſolennitatibus a.l. inuentis uallatum ſit illud ueſtitū erit. alioquin. i. ſi aliqua de ſolennitatibus illis non ſit firmatum nudū erit & act. nō piet. Sunt autem ſolennitates ſeu ueſtimenta a lege inuenta quibus pacta ueſtiuntur nouem de quibus. vi. tantū ponuntur in littera nr̄a alia tria extra litteram pōnam ſ͛m ꝙ glo. noſtri ponunt. Veſtiuntur itaq; pacta re in mutuo comodato depoſito et pignore. ut inſtit. qui. mo. con. re. ob. ꝑ totum. Et de iſto ueſtimento rei dic ut. ſ͞. de obli. in. §. re. Veſtiunt̄ etiam pacta uerbis nam lex adinuenit quedam uerba ſolennia que ſi interponatur. ſ͞. aliquo pacto pactum illd̄ ueſtitur ex uerbis illis. & fit iſtud ueſtimentum uerboꝝ ſolenni um per interrogationē unius precedentem & rn̄ſionem alterius in continēti ſub ſequentē. ut inſtit. de uerb. ob. in princi. Et de iſto ueſtimento uerborum dic ut. ſ͞. de. o. §. uerbū. Item ueſtiuntur etiā pacta litteris. unde ſi quis ſcribat manu ꝓpria ſe debeȓ mihi. C. ex iuſta cauſa ex illis lr̄is ueſtitur confeſſio illa. & naſcit̄ ob. ut inſtit. de lit. o. in prin. Et de hoc ueſtimēto litteraꝝ dic ut notaui. ſ͞ de ob. in. §. litteris. Item ueſtiuntur etiam pacta alio ueſtimento. ſ. conſenſu. ut in uē. loca. ſoci. & man. Nam iſtis pactis quatuor eo ipſo ꝙ in conſenſu ſunt paciſcentes de uendendo rem & emendo pro certo precio. uel locando rem & conducendo pro certa mercede pactum perfectū & ueſtitum eſt conſen. in illo ut inſtit. et obli. que ex conſen. na. in prin. & de iſto etiam ueſtimento conſenſus dicendū ut. ſ͞. notatum fuit in rubrica de ob. in. §. cōſen. Veſtiunt̄ etiam pacta coherentia ꝯtract⁹. i. uicinitate & gr̄a alicui⁹ ꝯtract⁹ ueſtiri nā lege cauet̄ ꝙ ſi iuxta cōtractū bone fidei ueſtitur uel ſtricta iuris apponatur aliqd̄ pactum nudum ueſtiat̄ illd̄ nudum pactum factum ita iuxta ueſtitū cl ieutia illi⁹ ueſtiti dūmodo fiat illud pactum uel in continenti poſt contractum ueſtitum anteq̄ partes ad alia diuertant̄ negocia uel etiam paululum ante cōtractum ueſtitum uel etiam in ipſo contractu ueſtito & tunc tale pactum ueſtitum coherentia contractus nouam parit act. preſcrip. uer. & ueterem ex contractu in format ſi q̄ repit in formandam. Si autē ex interuallo. poſt contractum ueſtituꝫ fieret pactum nudum non ueſtiret̄ tunc coherentia contractus. & ideo actionem non peret tanq̄ nudum. ut probant̄ predicta. ff. de pac. l. iuriſgen. §. qnimo. & ff ſi cer. pe. l. lecta. & C. de pac. l. potēs. & l inter emp. & uend. compoſitis. l. ii. Ponit etiam lr̄a noſtra unum exemplum de iſto ueſtimento coherentie contractus. & tale. uendidi tibi domum pro certo ꝑcio. ſ. C. pactum factum fuit inter nos. ꝙ ego poſſim in ea morari uſq; ad annum iſtud pactum per ſe factum non ualeret ad agendum. quia nudum eſt. ſed quia factum fuit in ipſo ꝯtractu uen. uel paulo poſt uel paulo āte ueſtitur coherētia cōtractus uē. & ſic ualet & efficax ē ad agēdum. ut preal. l. manifeſte ꝓbatur. Vltimo ſciendum eſt circa ueſtimentum ꝑdictum. quia ꝙ dictum ē pactum nudū appoſitum iuxta ueſtitum ueſtiri coherētia illius contractus ueſtiti. intelligendū eſt ſi principale ſit ueſtitum & aliquod pactum nudum apponatur circa illud principale. ſecus ſi principale eſſet nudū & apponeretur iuxta acceſſorium ueſtitum. quia tunc principale non ueſtiret̄ ab acceſſorio. ut ecce nudo pacto conueni tecum de permutando ſummam meam cum tua. & ſi non dederis tuam ſtipulor penam certe hoc caſu non ueſtit̄ principale ab acceſſorio penali ueſtito. famulus. n. ueſtiri debet a domino. nō āt dn̄s a famulo. ut. C. de contrahen. ſtip. l. nuda. & intelligas ꝙ nunq̄ fuit ſtipulatō facta ſuper principali de permutando. ſed ſup acceſſorio penali tātū ſi enī interpoſita fuiſſet ſtipulatio ſup alio de pmu

UVA. BHSC. IyR_072

rando bene.n.ueſtiret̃ a ſtipulatione iter
poſita.ut no.ſ.i pri.hui⁹ diuiſionis. & di
cam.ĩ.in ſe.§. Itẽ qd ſi tale eſt pactuȝ
ueſtitũ.ex quo unã ps tantũ agit ut ſtipu
latio aut aliquod pactum pro promitten
te apponatur utpura de equo dando. an
ueſtiet̃ rñdet glo.non ueſtiri cum nõ ꝓ
ſe aquo ueſtiri poſſit.ut no.ff.de pac.l.iu
riſgen.§.q imo. Veſtiuntur etiã pacta
ſexto modo.ſ.interuentu rei.ut in contra
ctibus innominatis.q a prin.nullam dãt
actio.ſed re poſtea interueniente & tradi
ta competat act.ei qui rei interuentu ue-
ſtiuit contractum.nõ alii preſcri.uer.ad
intereſſe & conditio.ob cãm ad repeten-
dum qd' datũ eſt.ut.ff.de pſcrip.uer.l.na
turalis.§.ſin aũt rem do.&.C.de ꝯdi.ob
cãm.l.ſi ut proponis.&.C.de reꝶ.pmu.
l.quoniã.Sed rei uen.non datur.ut.C.d
re.per.l.cũ precibus.Exẽpla autẽ de iſto
ueſtimento.ĩ.de interuentu rei.poſſunt
in terminis leuiter poni in cõtractibus i-
nominatis.ut ecce cõueni dare tibi equũ
meum uel aliam rem ut traderes tuũ uel
aliam tuam rem certe talis conuentio ab
inicio nuda eſt.ſed re tradita ab una par
te ueſtitur incontinenti conuentio illa p̃
ambula aperte dantis rem & ei competit
act.ut.ſ.dixi. Item pone ꝙ conueni ti
bi facere aliquid puta ſcribet̃ librum uel
domum edificare.ut tu mihi aliquid face
res certe talis conuentio nuda eſt ab ini-
cio.& nulli noſtrum datur ex ſea act.Sed
ſi facio quod conueni ueſtitur pactum a
patre mea & na.mihi actio.contra te qui
non feciſti.ut probatur in legibus.ſ.alle
ga.& preallega.l.ff.de pactis iure gen.§.
ſed ſi in alium. Et non ꝙ dixi conuenio
pacto non autem dico ꝙ ſtipulatio.inter
poſita fuerit nam tunc ſtipula.ueſtiretur
conuentio talis ut.C.de re.per.l.ex placi
to. Sed hic poteſt queri que differen-
tia ſit inter hoc ueſtimentum rei interuẽ-
tu & illud quo poſtea ueſtiri re dicitur.
Reſpondet glo.quia ueſtimentum re una
cum pacto naſcitur ſed rei interuentu
poteſt eſſe ꝙ dudum poſtea ſi non con-
ueniam de permu.& poſt ãnum tradam
tunc enim ueſtitur primum pactum.ut.
C.de re.per.ex placito.nec exiſtimandũ
ꝙ ſi conueni de mutuando tibi.C.& po-
ſtea ex interuallo numerem ꝙ illa conuẽ
tio preambula ueſtiatur ſicut in permu.
dictum fuit.non enim illius conuentiõis
habetur memoria tpe numerationis ſed
numeratio que non ſit ex illa ex qua dat̃
act.mutuanti. Poſitis & declaratis ſex
ueſtimentis in littera notatis.ſciendũ eſt
ꝙ addi poſſunt alia tria.ſ̃m quod glo.di-
cunt.Ad que recitando accedo.ueſtiunt̃
enim pacta rei principio ut ecce quidam
pollicitus eſt ſine cauſa pro re publi.ciui
tatis Bono.ſe facturũ pontem ſeu cluſam
rheni.certe iſte qui ſic pollicitus eſt ſine
cauſa non teneretur.quia pollicitatio eſt
nudum pactum.ſi tamen icipit facere ob
li.eſt rei principio.ut.ff.de pollita.l.i.§.i
Incepiſſe autem ſic accipiendum eſt ſi fũ
damenta iam erruit.uel locum purga-
uit ſed & ſi locus illi petendi deſtinatus
eſt magis ut cepiſſe uideatur. Item ſi
apparatum in publico poſuit.ut.ff.de
pollici.l.i.§.cepiſſe. Item ueſtiuntur
etiam pacta legis auxilio.& poteſt dari
exemplum in omni nudo pacto ꝙ actio.
parit ut eſt in donatione & in dote & ſi-
milibus.de quibus dixi.ſ.in.§.ultimo
ſciendum eſt.nam illa nuda ſunt ſed le-
gis auxilio ueſtiuntur & actio.pariunt
ut probatum fuit per.l.alle.i.in pralle-
ga.§.ultimo ſciendum ẽ. Item ueſtiun
tur etiam pacta iureiurando.quod ueſti-
mentum locum habet tantum in operis
a manumiſſo iuramento promiſſis ut.ff.
de ope.li.l.ut iuriſiurandi.In aliis aũt ca
ſibus iuramentum nõ eſt moduſ ſufficiẽſ
ad obligationem inducendã ſeu ad pacta
ueſtienda.ut preal.l.plene no.In caſu ẽt
iuramentum firmat ꝙ agitur ꝙ alias nõ
ualeret.ut in iuramento a minore ſuper
aliquo contractu ſuo preſtito.ut nota.ſ.
de perſonis.in auten.ſacramenta.ſed ui-
detur nullum pactum nudum.cũ quod
libet habeat in ſe conſenſum.unde cõſen
ſu ueſtiri uidetur.ut.ff.de pac.l.i.§.con-
uentionis.ad hoc rñdent glo.elegans ue-
ſtis eſt conſenſus que non datur niſi cer
tis contractibus.ſ.quattuor enumeratis

UVA. BHSC. IyR_072

in inſti.de obli.ex conſenſu qui cum ſint
fauorabiles pigues & callidi leui ueſte ue
ſtiuntur.quidam tñ dicũt & noſtra ſum/
ma etiam dicere uidetur ꝙ primis quat/
tuor modis nõ dicantur pacta ueſtiri ſꝫ
ueſtita naſcuntur in ipſo inſtanti ſue nati
uitatis & cum ſuo habent eſſe ueſtimen/
tum.ſed illa dicuntur ueſtiri que rei iter/
uentu & coherentia contractus ueſtiunt̃
cum primo nuda ſint. ſed poſtmodũ ue/
ſtimenta accipiunt ſed contra iſtos ẽ qđ
dixit Iob pelle & carne ueſtiſti me dñe.

Tercia diuiſio quia alia conſiſtunt in
dando alia in faciendo.

Oſitis duabus diuiſionibus pa/
ctorum ponitur tercia que ẽ ta/
lis. Pactorum alia conſiſtunt in
dando alia in faciendo. Et ponuntur exẽ
pla de his que conſiſtunt in dãdo & etiã
de his que in faciendo conſiſtunt. Sũt
enim pacta de dando talia promitto tibi
dare.C.uel promitto dare equum.uel ꝑ
mitto librum dare. De faciendo autẽ ſũt
ut ſi promittam domum edificare uel ro
mam ire uel librum ſcribere.& ſimilia.
Et ꝙ dictum eſt in faciendo comprehen
duntur ea que in non faciendo conſiſtũt
nam in faciendo comprehenditur nõ fa/
cere.ut inſtit. de nup.§. ſi uero uxor i ſe
abſtinuerit ⁊c. Et facit ad iſtam diuiſi/
onem.ff.de uer.obli.l.ii.in prin. Ordi/
nato diuiſione ut littera eadẽ ſcribit po/
nenda ſunt aliqua extra litteram de natu
ra & differentia pactorum que in dãdo
conſiſtunt.& etiam aliqua de natura illo
rum que conſiſtunt in faciẽdo. equidem
ſi aliquis dare promiſit rem aliquam prẽ
ciſe agitur contra eum ad rem dandam.
& ipſe ita dare tenetur ut rem omnino fa
ciat accipiẽtis.ut inſtit.de act.§. ſic itaqꝫ
&.ff.de uerbo.obli.l.ubi auteꝫ.§.fi. nec
in iſtis pactis in quibus rem dari eſt in
obligatione petitur intereſſe. ut prealle.
l.no.niſi in contractibus innominatis in
quibus licet dari.ſit in obligatione uenit
intereſſe.ut notauit Az. in ſumma de re.
permu.in.§.uenit. ubi autem quis rẽ tra
di ſtipulatur ibi bene uenietur intereſſe.
nec tenetur promiſſor rem accipiẽtis fa/
cere ſi ſufficeret rem tradere ſtipulatori.
ut.ff.de uerb.ob.l.ſi rem tradidi. Idẽ
eſt & ſi ſtipularetur rem preſtari quis.
Nam & ibi uenit intereſſe.ut.ff.de uerb.
obliga.ſi fundum. Sed circa predicta
quero quid ſi promiſi alicui aliquã rem
dare que aliena erat nec eam habere poſ
ſum.quia ille cuius eſt uendere eam non
uult.quid erit in hoc caſu dicendum. &
certum eſt ꝙ ad intereſſe agi non poteſt
ut.ſ.dictum eſt. Reſpondet Az. agi poſ
ſe ad extimationem.ut ar.ff. dele.iii.l.nõ
dubium.§. fi. &.l. qui concubinam.§.
fi.& deleg.ii.l.mortuo boue. &.l.i.&.ii.
Quidam tamen uoluerunt dicere ꝙ ſti/
pulator tandiu deberet expectare q̃diu
ille poſſet habere.ſed hoc nõ placet Az.
quia impoſſibilitas ſiue difficultas ꝓmiſ
ſoris non debet eſſe ad impedimentum
ſtipulatoris.ut.ff.de uerb.ob.continuꝰ.
§.inſpiciendum. ubi autem quis promi/
ſit factum facere non tenetur preciſe re/
gulariter ad illud factum faciendũ.imo
liberatur preſtando intereſſe.ut.ff.đ re.
iu.l.ſi quis ab alio.in fi.ꝙ intereſſe neceſ
ſe habet probare actor ille qui petit ſibi
factum fieri qđ promiſſum fuit qđ eſt ſi
bi q̃nqꝫ multum graue.Et ideo lex con/
ſuluit ꝙ in huiuſmodi pactis & ſtipu. in
quibus factum promittitur pena appo/
natur ad quam teneatur promittens ni/
ſi faciat qđ promiſit.ut in inſti.de uerb.
ob.§.non ſolum. & ſi queras quomodo
probatur intereſſe. Rñdet per teſtes. ut.
C.de ſen.que pro reo ferũtur.l.i.&.ꝑal.
§.non ſolum.niſi petatur ex dolo alteri/
us.tunc enim per ſolũ ſacramentum ut.
ff.ꝙ ui aut clã.l.ſemper.§.in hoc interdi
cto.&.C.uñ ui.l.ſi qñ. Speciale tantum
uidet' in q̃buſdam caſibus.in quibꝰ pre/
ciſe ad factum faciendũ tenet' ille q face
re promiſit. Primus eſt ſi nũciaui tibi
nouum opus qđ credebam te edificare i
ſolio meo. & tu ueniſti & ſatiſdationem
mihi feciſti de ope demoliẽdo & poſtmo
dũ iudicatũ ẽ te iniuſte edificaſſe.certe ꝑ
ciſe cogeris deſtruere ne ꝯdemnatur edi

UVA. BHSC. IyR_072

ctum pretoris.ut.ff.đ no.op.nū.l.ſtipu latio.§.ſin aūt.Et extra litterā eiuſdem.§ colligitur ar.ꝗ ſcriptor pōt cogi preciſe ad ſcribendū libꝶ & poni i cōpedibꝰ uel teneť ad intereſſe ſi hoc placet ſcholari. ar.ff.ꝗ me.cā.ſi cū excep.§.pinde. & ita concordant oēs doc.Bono. reſidentes.& eſt rō ne turbeť publica utilitas.ſ. ſtudii &.ſ.in ſupiori caſu ne ꝯdemneť edictū ꝑ toris.ut hoc no.pal.§.ſin aūt. Secūduſ caſus ē in quo preciſe qs teneť ad factū ſi aliquis ꝑ uim fuit ſtipulatus a me.x.tene tur me preciſe liberare ꝑ acceptila.ut.ff. ꝗ metus cauſa.l.ſi cum excep.§.ſed & ſi quis in ſi.§. Tertius caſus eſt ubi quis preciſe ad factum teneť.ſ. quando ꝓcu. actoris egit pro domino & ſatis dedit ꝗ dñm defendet ſm ꝗ de iure facere debet & certe cogeť eum poſtea preciſe defēde re nec ſufficit uelle comitti in ſtipula.ob rem non de defenſam.ſed preciſe defen dere debet.ut.ff.de ꝓcu.l.ſed hec.§. pe. Sed uidetur preciſe procu.non teneatur defendere.ut.ff.de procur.l.non cogen dus.§.ſabinus.que eſt contra ſol.illa nō cogēdus loquitur in procu.rei.l.illa ſed & hec.§.pe.loquitur in ꝓcur.actoris.Et ut plenius ſcias cum queritur an aliquis teneatur preciſe defendere.diſtingue aut non eſt preſtita cautio de defendendo & tunc nemo cogitur uel ex parte actoris uel rei.&.C.de procur.inuitus.Sed tamē domino tenetur mandati.quaſi & hoc.ſ. ꝗ defenderet mandaſſet per conſequens ut.ff.de procur.l.ad rem &.l.ad legatuꝫ ut eſt preſtita cautio predicta .Et tunc ſi a parte actoris preciſe cogitur defendere ut prealle.l.ſed & hee.Si ex parte rei ſub diſtinguitur.quia aut ab ipſo procur.pre ſtita fuit cautio & tunc non cogitur pre ciſe defendere.ut preallega.l.non cogen dus.§.ſabinus.aut a domino & tunc ſi ꝓ cura.ſciente & non contradicente teneť preciſe alias non.ut.ff.de procura.l.ſi de functus. Sed quereť quare ꝓcu.acto ris preciſe cogitur non autem rei niſi ip ſemet ſatis dedit. Reſpondetur Io. Azo. &.B.quia procura.actoris iam conſecu tus eſt qđ optauit .ſ. quia eſt admiſſus. ſed procu.rei.non.ſ.quia optauit ſe abſol ui & abſolutus non eſt.unde ſatis eſt eū cōdēnare in pecunie quantitate.i.itereſſe ut.ff.de re.iu.l.ſi quis ab alio.§.fi.uel dic ꝗ ad maius eſt admiſſus.ſ.ut alterius no mine actionem exerceat. Et ideo plures grauetur at procur.rei in honꝰ tantū ar. ff.de noua.ſtichū.§.fi.quando dominus ꝓ eo ſciente ſatis dat ideo preciſe cogiť de fendere qa iam falleret fidē duobꝰ ꝗ nō eſt qn̄ ipſemet ꝓcu.ſatiſdedit.ut no.ff.đ ꝓcu.l.fi.§.fi.Sic ergo regulariter erit ſm hoc.ut qui factū facere ꝓmiſit nō poſſit preciſe cōpelli ad factum faciendū & ſic ubi reperiť ꝯtrarium ſꝫ ſpeciale .ſed qui dam ut Hugo dicunt preciſe poſſe cōpel li.ut preal.§.ſin. &.ff.ꝗ me.cā.l.ſi cū ex §.ſed & ſiquis.Tertii diſtinguunt an non poſſit per alium fieri & tunc preciſe tene atur alias non.ar.C.de cadu. tollē.§.ne autem.& hoc in factis. in dandis autem quantum ad contractus nominatos pre ciſe tenetur ad dandum quantum ad ino minatos.dic ut.ſ.dictum eſt. Sed hic ultimo quero an ubi.ſ. dictum eſt . ꝗ non preciſe tenetur.ſed ſufficere inter ſe preſtare an intereſſe ſic in obligatio. ut per libellum peti poſſit.quidam ꝗ ſic.& pro his eſt argu .ff.de conditio. fur.l.in rem furtiuam.in princi.&.ff.de conſtit. pec. promiſſor ſtip.in prin.& multa alia iura ad hoc allegant. aliī contra.& pro eis.ff.de uer.obl.ſi ſeruum.&.l.eum qui ita.§.fi.&.ff.de cōſtit.pec.l. promiſſor hominis. & hoc placuit glo.

Quarta diuiſio eſt quia pacta alia ſūt expreſſa ⁊c.

Ic poniť q̄rta diuiſio pactoꝶ q̄ talis eſt.Pactorum alia expreſſa alia tacita.Et primo exemplū po nā in littera q̄ ſint expſſa.Secundo ponā exemplū de tacitis pactis. Expreſſum eſt pactum.ut ſi conueni tibi expreſſe ali quid dare uel facere.& fiunt iſta pacta ex preſſa uerbis re & litteris & ꝯſenſu & in ter abſētes & inter preſentes ut.ff.de pa ctis.l.labeo. Tacitum aūt pactum eſt

UVA. BHSC. IyR_072

illud ꝙ ptes non fecerunt inter ſe expreſ
ſe ſed tñ tacite ex ui & poteſtate legis in/
telligatur eſſe factuȝ.& ponũtur hic tria
exempla in littera. licet plura alia poſſet
poni. Eſt igitur primum tale.condu/
xi domum tuam uſqȝ ad annũ uel duos
pro certa q̃titate pecunie.nec aliquid di/
ctum fuit inter nos ꝙ bona mea aliqua
eſſent tibi obligata.poſtmodũ induxi q̃ſ/
dam res meas in domum iſtá conductá.
tu dicis iſtas res inductas tibi obligatas
eſſe pro penſione domus tue.ego tñ ne/
go dicens me nunq̄ obligaſſe tibi res il/
las.certe dicitur in lege ꝙ res ille indu/
cte ſunt tibi tacite pro penſióe & deterio
ratione domus obl. nam omnia inuecta
& illata ſũt locatori tacite obligata ut.ff.
in q.cá.pig.uel ipo.contra.l.ii. &.l.iiii.
Et anteq̃ ad alia exempla ueniam ratioci
nandum eſt aliquantulum circa caſum p̃
miſſum ꝙ enim dictũ eſt ꝙ omnia inue/
cta & illata tacite locatori.ob.ſunt.Intel
ligendum eſt de his que ita inducuntur
ut ppetuo ibi ſint.i.quãdiu manebit ibi
conductor non autem de his que indu/
cta ſunt.ut ibi ſint ad tẽpus.ut.ff. de pi.
l.debitor.&.ff. in quibus cauſis pig.ta.
contra in.l.pretoris. Item ꝙ dictum ẽ
inuecta.& illata ſunt tacite ob.intelligas
ſiue illata ſint domino ſciente ſiue igno/
rante & hoc in urbanis prediis.In ruſti/
cis autem prediis licet ea que inducunt̃
a colonis ea intentione ut ibi ppetuo ma
neant dñis prediorum tacite obli.ſint pl.
tamen requiritur q̃ in urbanis quia etiá
ſcientia domini prediorum requiritur.
Nam non ſunt ei obligata niſi ea demum
que ſciuerit illata eſſe in urbanis autem
ſi ſciuerit dominus uel non oia illata ſũt
ei obligata ut hec leguntur.C.loca.l.cer
ti. Sed que eſt ratio quare in urbatis ñ
requiritur ſcientia locationis ſed in ruſti
cis ſic.Reſpondet̃ glo.quia ſepe talia in/
ducuntur ab iſtis conductoribus predio
rum urbanoꝝ que uolunt ſciri a locato/
re qd' non accidit in ruſticis.eum nõ ni/
ſi ligones & aratra & ſimilia inferant nõ
pecuniaſ quas non audent optare. ut.C.
de agrico.& cen.l.domini prediorum.p̃
terea res ſuas palam habere cõſueuerũt
conductores ruſticorum prediorum.

Nam ſancta ruſticitas omnia palam te
net alias habet.Sed cõductores urbano/
rum multa etiam clam portant que loca
tor ignorat.ut hec notãtur inſtit.de act.
in.§.item ſeruiana . Sed quid ſi in domũ
uel fundum conductum rem alienã quiſ
inferat domino rei ſtricte & non contra/
dicente uidetur ꝙ ſit obligata.ut ar.argu
men.ff.de pigno.actio.l.alienam. Itẽ
quid ſi pupillus inducat res que ſine de/
creto obligari non poſſunt. Reſpondeo
non obligantur tacite. Idem in his que
ſine decreto obligari poſſunt niſi tutor i/
teruenerit illationi ad hoc.ut non opere
tur plus tacitus conſenſus q̃ expreſſus.

Item quid ſi domum a te cõduxi.poſt
modum partem alteri locaui. ut faciunt
cottidie repecitores ſcholaribus.& iſte ſe
cundus inferat res ſuas. an tales res erũt
tibi domino domus tacite obligate. Re/
ſponderi poteſt ꝙ ſic pro ea tantũ q̃tita/
te in qua ptem domus conduxit non aũt
pro tota penſione.ut.ff.de pig.act.l.ſo/
lutum.§.ſolutum act. ibi plane in ea ꝛc.

Ponitur & ſecundum exemplum de
tacito pacto in littera.& eſt tale. Quidã
erat debitor meus. & de tali debito habe
bam inſtrumentum contra eum ſolenne
una die uocaui iſtum debitorem meum
inſtr̃m debitis reſtitui. nec aliquid ultra
ſecum feci pactum uolo debitum ab eo
petere.ipſe dicit ſe non teneri. allegans
ꝙ ego feci ei pactum de non petẽdo.ego
dico me nunq̃ feciſſe tale pactum certe
ſuper hoc dicit lex ꝙ exquo inſtr̃m debi
ti ſibi reddidi tacite uideor feciſſe pactũ
de non petendo ſibi ulteri⁹ debitum.un
de exceptio conuentionis talis proderit
ei ſi debitum petam.ut.ff.de pac.l.labeo
§.fi.Secus autem eſſet ſi debitori ego red
derem pignus.nam tunc non ideo feciſ/
ſe pactum de non petendo debitum. &
nihilominus debitum petere potero.ut.
ff.de pact.l.poſtquam.Sed que eſt ratio.
quia reddito inſtrumento liberatur quis
a debitore reddito autẽ pignore nequaq̃
Reſpondet Iohan.ꝙ reddita cautio non

UVA. BHSC. IyR_072

affert aliã utilitatẽ debitori. afferat ergo iſtaȝ.ſ.ut liberet̃.ne alias nil agat̃.ut az. ff.de le.i.l.ſi qñ.ſed pignuſ redditum ple rũqȝ utilitatẽ aliquã affert.& maxĩe ſcho lari in libris.ut.ff.de precario.l. certe.§. ſi. Item quid ſi apud debitorẽ meũ in ueniatur inſtrumentũ cancellatũ uel nõ cancellatuȝ nũquid preſumet̃ ei redditũ Rñdet̃ glo.non & qđ dictum eſt.§.ꝙ p redditionẽ inſtrumenti debitor preſumi tur a creditore liberat⁹ & tacitũ ei eſſe fa ctum pactũ de non petendo.uerũ ſi pro bet redditionẽ uel alias ꝯſtet redditum & facit pro hoc.C.de latina li.col.l.i.§.ille autem. Itẽ ut tollatur occaſio inſidiaꝝ per uxorem uel alium qui ſubriperet in ſtrumentum & debitori daret.ut inſti.de pu.ſub.§.igit̃. Cautius ergo eſt debitor ut faciat fieri confeſſionem de ſoluto.ut. C.de ſolu.l.pec.&.C.de teſtibus.l. teſtiũ Et in auten.de teſtibus.§.cuiuſlibet q̃uiſ autem hic non faciat plenam ꝓbationeȝ tñ aliqualem preſumptionẽ facere nega ri non poteſt ſ̃m uarietatẽ pſonaꝝ. Po nitur & tertium exemplũ in littera de ta cito pacto & eſt tale ponamus ꝙ ego ha beo tres debitores mihi inſolidum obli gatos.recepi ab uno eorum partem de biti poſtea uolo conuenire ad ſolidũ re ſiduum unum de iſtis debitorib⁹.ipſe op ponit tu feciſti pactum ꝙ ab uno quoqȝ partem ſibi contingentẽ tantum peteres & ſi ultra ego dico partem debiti ab uno recepi. Sed pactum aliquod nunquam alicui noſtrum feci. certe dicitur in le ge ꝙ ex quo partem debiti ab uno rece pi tacite uideor feciſſe pactum.non pete re ab unoquoqȝ niſi partem ſibi cõtingẽ tem.Et uideor a iur̃ ſolidi receſſiſſe.& al ter pro altero amodo non exigetur.ut ꝓ batur.C.de pac.l.ſi creditores.Et predi cta uera ſunt niſi creditor ab uno debito re partem recipiendo ſibi aduerſus quẽ libet inſolidum ius ſuum expreſſe reſer uet. ultimi in inſtrumento debiti fuerit pactum quod debitori preiudicium non ſit ſi partem debiti ab uno debitorum re cipiat ut nihilominus ipſum eundẽ debi torem & quemlibet alium poſſit pro re

ſiduo inſolidum cõuenire.ut hoc ple ne no.in aurora noſtra ſuper inſtrumẽ to mutui duorum debitorum & duorum creditorum. Sed nõ inutiliter hic q̃ri põt ſi debitor meus uel duo uel plures ſint debitores mei inſolidũ.& uelit debi tor mihi ꝑtem debiti ſoluere.& ego ueli ꝙ ſimul totam ſoluat.an ego cõpellar ꝑ tem ſuſcipere.& certe ſup hoc dici põt ꝙ ſi debitor confitet̃ debitum totũ non cõ pellor ꝑtem ſuſcipere.nam ꝑticularis ſo lutio eſt dãnoſa.& nõ admittenda in caſu predicto.ut.ff.de uſur.l.tutor.§.lutius. Si autem debitor ꝑtem debiti confiteat̃ & partẽ neget.tunc partem ꝯfeſſam reci pere debeo & negatam partem a debito re petere.ut.ff.ſi cer.pe.l.quidã extima uerunt.& ibi plene no. Demũ quia in §.iſto dictũ fuit de quodã caſu in quo ta cita ypo.contrahitur.& ſic ſe offert mate ria tractandi de perſonis habentibus bo na tacite obligata.& quia hoc etiam i plu ribus locis promiſſum fuit.ideo utile eſt alios enumerare habentes tacite ex ui & poteſtate legis bona debitorum ſuorum obligata nec facile poſſent omnes ſingu lariter enumerari ſed aliqua digniora ſũt exempla in medium ponenda aliter pro ferenda. Ecce enim marito ſunt omnia bona eius qui ſibi promittit dotem pro muliere ſicut & mulieri omnia bona ma riti ſunt obligata pro reſtituenda ſibi do te.C.de rei uxo.act.l.unica.§.& ut pleni us. Item bona tutorum & curatorum tacite obligata ſunt minoribus pro tute le & cure officio.ut.C.de admini.tuto.l. pro officio. Item bona patris tacite ſunt obligata filiis ad conſeruationem re rum aduenticiarum uel precia ipſarum non tamen ut imputetur patri quod ma le fuerit fruituſ rebus uel male rexerit eaſ ut.C.de bo.qȝ lib.l.antepe.§.ul.&.l.pe. §.non auten. Item bona matris q̃ con uola. ad matrimonium ſecundum tacite ſunt obligata filiis prioris matrimonii ut reſtituat mater que lucrata eſt a priore matrimonio alias marito.ut.C.de ſecun dis nuptiis.l.hac edicta.§.pe. Item ta cite ſunt obligata bona mariti pro para

UVA. BHSC. IyR_072

frenalibꝰ rebus reſtituēdis.ut.C.de pac.
conuen.l.ulti.ſuper dote. Item tacite
ſunt obligata bona defuncti pro legatis.
& fideicō.ut.C.cōia del.l.i. Item credi-
tori ex cuius pecunia militiam emit debi
tor obligata ſunt omnia bona debitoris
& ipſa militia empta.ut.C.đ pigno.l.ul.
Item tacite contrahitur pignꝰ ubi cre
didi pecuniam ad nauem armandam uel
reficiendam uel conſeruandam ſicut ꝓ-
batur aperte.ff.q.p.in pi.l.interdum &.
huiuſmodi &.l.idem que cum eni dicat
duos pupillos ex quorū pecunia res fue
rit empta in pignore pariter concurrere
& dicat idem eſſe ꝙ eſt ubi ad rem con-
ſeruandam eſt impenſum & creditum pa
tet ꝙ in ſuperiori caſu pignoris obliga-
tio eſt contracta hec etiam idem aperte
continentur.ff.q.ca.pi.ta.contra.l.i.ali-
ter.n. non pertinetur lex illa ad titulum
niſi diceres tacite obligatiōem pignoris
eſſe contractam. Secus dicēdum eſt ubi
ex mea pecūia res eſt empta nec eſt ei ob
ligata niſi id conuenerit cum debitore.
ut.C.de pig.l.q̄uis licet contrarium ui-
deatur aperte inui. ut in auten. de equa.
do.§.is conſequens poteſt tamen dici ꝙ
ibi loquitur qn̄ eſt empta de pecunia pu
pilli.uel quando conuenit ut res eſſet o-
bligata.ut.ſ. dictum eſt quid ſi quis cre-
diderit ad rem de nouo fabricandam ui-
detur ꝙ res tacite ſit obligata.ut.ff.in q.
ca.pi.ta.l.i.Sed tamen poteſt dici contra
rium ſ'm Az. loquitur enim tantū ſuper
reficienda. Item tacite obligata ſunt ꝓ
tributis uniuerſa bona eoꝝ qui cenſum
& tributum preſtant.ut.C. in qui.ca.pi.
ta.contra.l.i. Item bona contrahentis
cum fiſco tacite ſunt obligata fiſco ut.C.
in qui.ca.pi.ta.contra.l.ii. Item bona
matris tacite ſunt obligata filiis. ſi filioꝝ
tutela ſuſcepta ad ſecundas nup.aſpiraue
rit anteq̄ eis tutorē alium ordinari fecit
eiſq; ꝙ debetur ex ratione tutele geſte ꝑ-
ſoluerit mariti etiam eius bona tutele rō
nibus ſunt obnoxia.ut.C.i qui.ca.pi.ta.
contra.l.ſi mater.C.ad tertul.l.oēs.

Quinta diuiſio qa pacta alia ſunt clara.

Ic ponitur quinta diuiſio pacto
rum que eſt ꝙ quedam pacta ſūt
clara.quedam obſcura.Et habet
littera iſta ꝑtes duas. In prima decla-
ratur q̄ ſint pacta clara & de effectu ipſo
rum. In ſecunda dicit̄ que ſint obſcu
ra pacta.poſtmodū ſubiungit̄ đ effectu
ipſorū.Redeo ad primā ꝑtem.Clara ſūt
in quibꝰ obſcuritas uel ambiguitas non
uerſatur.& que apud omnes unū intelle
ctum important.Sed cum ſit dictum cla
ra ſunt que nō hn̄t ambiguitatem uel ob
ſcuritatem.Queri pōt que differentia ſit
inter ambiguitatē & obſcuritatem. qdā
dicunt ea idem eſſe ſed glo. dicit ꝙ uerti
tur obſcuritas circa dictionem aliquam.
ex eo ꝙ multipliciter intelligi poteſt.ut.
ff.de iure fi.l.ita fidei.in fi.i.ꝝ. Et ita ex
generalitate.fit etiam ex alternatione ob-
ſcuritas.ut.ff.de iniuriis.l.pretor.§.ꝙ āt
ſed ambiguitas eſt circa oratiōem.ut aio
teacidem romanos uincere poſſe. & etiā
colligitur.ff.de bo.q; liber.l.& ſi ex mo
dico.i.ꝝ.Sed econtra plerūq; unum pro
altero repit.nam in uerbo uno qn̄q; dici
tur ambiguitas.ut.ff.de pe. he.l. uirum
&.ff.de rebus du.l.ubi.Equidem iſta pa
cta clara efficaciſſimam acti. & excepti.
pariunt ſi ad hoc fiant & ſi ſolenniter fa-
cta ſint-ideſt ueſtita ueſtimēto aliquo iu-
ris ſeruanda & cuſtodienda ſunt.quia ni
hil eſt qđ magis hōibus conueniat q̄ pa
cta ſeruare.ut.ff.de pac.l.i.in prin.& cla
ritate iſta uti conſuerunt noſtri docto-
res ſcholares inſtantur ortari.& ego ue-
hementer rogo.ut in ſuis pactis & con-
tractibus & ultimis uoluntatibus claris
uerbis & orationibus utantur noſtri ta-
belliōes. Obſcura autem pacta ut lit-
tera dicit ſunt qui pn̄t duplicem intelle-
ctum habere.& datur exemplum unum
in littera tale quidam uendebat domum
& interrogatus quō ſe haberēt ſtillicidia
dixit ſtillicidia uti ſunt ita ſint certē uer-
ba iſta ſunt obſcura ſeu ambigua.dupli-
citer.n.intelligi pn̄t uno modo ꝙ domꝰ
uen.habeat ſeruitutem ſtilicidii.recipiē-
di in uicinis domibus.& ita iſta uerba ſe
aſſerit intellexiſſe emptor pn̄t & alio mō

UVA. BHSC. IyR_072

intelligi.ſ.ut iſta domus uen.ex ſeruitute teneatur recipe ſtillicidiam uicinoru3 & taliter aſſerit uéditor ſe uerba iſta ita ítellexiſſe.& ita obſcuritas uel ábiguitas erit in pacto tali pōt dari aliud exemplū ubi uertit̃ obſcuritas ſeu ambiguitas & erit tale.Raynuci⁹ uendebat equū & in uendendo dixit non habet equus iſte uicium niſi ꝙ nō aſcendit arboreſ emptor intelligebat ꝙ non aſcéderet ſumitates arboꝝ. uenditor aūt intelligebat ꝙ non aſcéderet pontem ſactū de arboribus. habitaq3 obſcura pacta interpretáda ſunt cōtra ꝓſerentem.Nam in eius ꝑtáte fuit legem.i. pactionem aptius ꝯſcribere ut.ff.de pactis.l.ueteribus.Et hoc niſi ſignificationem uerboꝝ ambiguitas qōem dirimat. ut.ff.de uer.ob.l.ſi mihi & titio.§.ult.& de uer.ſig.l.nepos ꝓculo.&.ff.d ſer.ur. pre.l.ſi ſeruitus.Sed uī ꝙ ambigua oratio uel obſcura ſit interpretanda ſ̃m ꝓferentem & non ꝯtra & ita.uidet̃ obuiare ad id qđ dictum eſt.ſ.ff.de iudi.l.ſi quis intentione ubi legit̃ ſi quia intétione ambigua uel obſcura.uſus ſit id qđ utilius ei ſit accipiendū eſt.Solutio ſpeciale eſt ī iudiciis ut ſ̃m ꝓferentem alias ſemper alius negaret ſe ſic intellexiſſe.ut.ff.de uer. ob.inter ſtipulantem.§.i.prealle. autem lex ueteribus loquitur in contractib⁹ & circa pactionem ambiguā .uel obſcurā ambigua apponitur in ꝯtractu. diſtigue quia aut ꝯſtat de quo agere uelint & tūc ualet.ut.ff.de reg.iu.l.ſemper in prin.& de rebus du.l.in ambiguo.aut certū eſt qđ diſſenſerunt & tunc non ualet cōtractus.ut.ff.de uer.ob.l.continuus.§.i. Si autem dubium eſt aut ibi bene poteſt interpetere ſed unū tantū aut ſ̃m utrunq3 primo caſu ſ̃m intellectū illius ualet ſ̃m quē ualet̃ pōt qa dixi hodie.x.dare boñ. ꝓmittis tu dicis te ítellexiſſe de alia boñ. quam ſ̃m intellectū ualere nō poſſet ualebit ergo ſ̃m eum intellectū ſ̃m quē ualere pōt & facit.ff.de re.du.l.quoti.ſi ſ̃m utrunq3 tunc ꝙ uī ſimile eſt ut.ff.de re. iu.l.i.obſcuris.Si autem dubitatur ꝙ ſit magis ueriſimile ſeruatur quod in littera noſtra dicitur.ſ.contra proferente3 fiat interpretatio.ut prealle.l.ueteribus. Et hoc niſi ſignificatio uerborum ambiguitas queſtionem dirimat ſ̃m Azo.ut.ff.de ſeruit.ur.pre.l.ſi ſeruit⁹ &.ff.de uerbo. ſig.l.nepos proculo.

Sexta diuiſio pacta alia ſunt grat uita.

Ic ponitur ſexta diuiſio pactoꝝ in qua dicitur. ꝙ alia ſunt gratuita alia non gratuita. Et primo declarantur que ſunt gratuita. Eſt enim gratuitum pactum quando tu mihi aliquid debes & ego gratis tibi debitum remitto.Et tale pactum ad liberandum factum etiam ſine cauſa ualet & excep.parit.ut.ff.de pac.l.tale pactum. Et de natura huius pacti gratuiti in quo differat a tranſactione.& quomodo naturalem obligationem tollat & ciuilem elidat dic plene ut in aurora ſuper inſtrumento tranſactionis notatur.poteſt etiā dici ꝙ donatio ſimplex eſt gratuitum pactum.nam gratis & ex quadam liberalitate fit.eſt enim donatio quedam mera liberalitas que nullo iure cogente conceditur.ut.ff.de dona.l.donari.Non gratuitum pactum eſt illud quod gratis nō fit ſed aliquo interueniente.ut ecce petebam a te.C.tu negabas uenimus ad concordiam & pactionem.ut tu des mihi.x. & ego remittam tibi ius meum.tale pactum dicitur tráſactio & eſt pactum nō gratuitum.non enim fit gratis ſed fit aliquo mihi remittenti dato uel mihi ꝓmiſſo.uel aliquo a me retento de tuo cui remiſſionem facio.dicit enim lex tranſactio nullo dato uel retento ſeu promiſſo non procedit.ut.C.de tranſacti.& de natura huius tranſactionis non proſequar quia de ea ſimiliter in aurora ſuper inſtrumento tranſactinois plene notatur.

Proſunt autem & porriguntur pacta ad illas tantum perſonas.

Ictum eſt.ſ.de prima ꝑte huius ti.de diffinitione & ethimologia

UVA. BHSC. IyR_072

pactorum. Secundo dictum fuit de diui-
ſione ipſorum. Modo ſequitur in iſta ter-
tia uidere de uiribus pactoꝝ. tractatur
enim hic ad quos uiros pactoꝝ porrigā-
tur. uel quibus noceant. Et ad hoc ſcien
dum fundatur hic quedā regula per quā
uirtus pactoꝝ huius plē cognoſcit̄. eq-
dem regula eſt talis. Pacta inter aliquos
facta eis debēt prodeſſe & nocere cū qui
bus facta ſunt & nō aliis regulariter nec
in alia re ut hec regula no. ff. de pac. l. ſi
un⁹. §. ante omnia. ſi. n. tu paciſcaris me-
cum dare mihi. x. iſtud pactum mihi ꝓ-
deſt & alii nō. mihi. n. querit̄ actio ex pa
cto tali. Item & tibi nocet. qa te obligat
alii autē non nocet. Si. n. uellemus ꝙ pa
ctum noſtrū alteri ꝓdeſſet. utputa qa di
cerē promittis Mar. mihi. p. ꝙ dabas. R.
C. non poſſumus qa alteri ſtipulari uel
paciſci nemo poteſt ut inſti. de inuti. ſti.
§. alteri. Item ſi uellemus alteri pactum
noſtrum nocere. utputa ſi. M. dicat facio
tibi pactum ꝙ. R. ſcribet librum non no
ceret tale pactum. R. Nam ex pacto iſti⁹
M. mecū facto nō debet. R. obligari. Cer
tiſſimum enim eſt ex alterius ꝯtractu ne
minē obligari. ut. C. ne ux. pro ma. l. pe.
Nec credas ꝙ hoc qđ dictum eſt. ſ. ꝙ pa
ctum inter aliquos factum nō prodeſſe
& non nocet alii intelligat̄ paciſcentiū.
Nam & pactū inter aliquos factū regula
riter heredibus ipſorū & prodeſt & no-
cet etiā ſi heredibus non fiat mentio ſ'm
ꝙ & paciſcentibus & prodeſſe & nocere
habet niſi in contrariū agatur. oē enim
pactū preſumitur generale. ita ꝙ ad he-
redes tranſeat niſi ſpecialiter actum ſit ꝙ
perſonas contrahentium nō excedat. ut
ff. de pactis. l. iuriſgen. §. pac. & ff. de ꝓ
ba. l. ſi pactum & ff. de ac. & ob. l. ex con
tractibus. Preterea perſona heredis n̄
alia ſed eadem preſumitur cum defūcto.
ut inſtit. de inuti. ſtip. §. ei qui. & §. poſt
mortē & in auten. de iureiu. amo. preſti.
§. i. Fallit autē regula. ſ. poſita i mul-
tis caſibus in quib⁹ pactum cum uno fa-
ctum alii prodeſt & etiam nocet ſ'm ꝙ i
littera iam. j. patebit. ecce enim ſi habeo
debitorem aliquem cum fideiuſſore obli
gatum & pactum facio de nō petendo
reo principali tale pactum proderit fide
iuſſori & utetur fideiuſ. pacti except. iter
eſt enim rei principalis. ut tale pactum
proſit fideiuſſori ſuo. ſi enim non prodeſ
ſet conueniretur ad ſolutionem a reo pri
cipali ſolutiōe facā ageret fideiuſſor ac.
mā. in prin. & ſic paꝝ ꝓfuiſſet ipſi reo pa
ctum ſibi a creditore factum. qa ergo rei
intereſt ut proſit fideiuſſori pactū ſibi fa
ctum proderit & pacti utetur excep. fide
iuſſor ut dixi. ut. ff. de pac. & heredi. §. ſi.
ſed licet pactum rei fideiuſſori proſit ꝓ-
pter ſeipm ut dictum eſt. ſ. tn̄ nō eſt ita i
beneficio perſonali quo poteſt uti reus.
ut qa ſit minor iſte reus principalis uel
talis qui inq̄tū facere poteſt tenetur. ut.
C. de fidei. mi. l. i. & ff. de re. iur. l. & fide
iuſſor. Fallit aūt qđ dictū eſt. ſ. ꝙ pa-
ctum factū reo principali ꝓdeſt fideiuſ-
ſori in caſibus tribus q hic in lr̄a ponū-
tur. & ita ponitur hic excep. ab excep.

Primus caſus eſt in quo pactum rei n̄
prodeſt fideiuſſori. qn̄ fideiuſſor fideiuſ-
ſit animo donandi. nam tūc ſi fiat pactū
reo non prodeſt fideiuſſori. & eſt rō qa
non intereſt rei eo cāu. nam ſi ſoluat fide
iuſſor qui animo donandi fideiuſſit non
eſt habiturus regreſſum contra reū pri.
ut probatur. ff. de pac. l. ꝙ dictum. Et ꝙ
dixi pactum rei n̄ prodeſſe fideiuſſori fi-
deiubenti animo donandi. uerū eſt niſi
ſpecialiter agatur ꝙ proſit. nam tunc be
ne proderit doli excepti. ei licet rei prin.
non interſit. ut preal. l. no. Scđs caſus
eſt in quo pactum factum reo n̄ prodeſt
fideiuſſori. quando fideiuſſor fideiuſſit i
rem ſuam ut. ff. de pac. l. ſed ſi fideiuſ. &
dicitur quis fideiubere in rem ſuam qn̄
pro ſuo procur. uel fideiuſſore fideiubet
ut. ff. qui ſatiſda. co. l. de die. §. i. Terti⁹
caſus eſt in quo pactum rei nō prodeſt
fideiuſ. qn̄ hic agitur expreſſim. ſ. ne fide
iuſ. ꝓſit. unde ſi creditor meus dicat mi
hi debitori princi. facio tibi pactū de nō
petendo tali pacto ut non proſit fideiuſ-
ſori tuo. nō proderit fideiuſſori. ut. ff. đ
pac. l. niſi. Sed ad iſtum caſum fortiter
opponunt glo. & uidetur ut ipſi dicunt.

UVA. BHSC. IyR_072

ꝙ id quod dicit in caſu predicto nõ poſſit ꝓcedere ueteri uel nouo iure. ueteri qa cum creditor fideiuſſorẽ cõuenerit tenebitur ei credere actionẽ ꝙ in caſu pmiſſo non poterit facere ergo excep. repelletur. ut. ff. de ſolu. ſtichũ. §. pe. nouo non uidetur ſtare. qa cũ nouo iure neceſſe habeat prius reũ ꝯuenire repellet fideiuſſor creditorẽ ut prius reum prin. cõueniat q̃ iam cõuenire non põt. ut in auté. de fideiuſ. §. i. Et certe circa oppoſitionẽ iſtã uarie fuerunt op. & itellectus. aiunt enim qdam ſolutio ad utrunq; hic fideiuſſor cõſentit huic perſonali pacto. uñ nil iá poteſt obiicere. alii dicunt ꝙ reus non erat ſoluẽdo unde actionẽ cedi uel prius eũ conueniri fideiuſſori non expedit alii dicunt ꝙ licet pacti except. ſibi non proſit doli tamen exceptio prodeſt ut. ff. de pactis. l. reſcriptũ. §. pe. alii ꝙ renunciauit beneficio credendarum actionum & beneficio ꝯſtitutionis qd̕ facere potuit ut. C. de pacti. l. pe. uel dici poteſt non directo ꝓdeſſe ſed ꝑ obliquum. Item poteſt aſſignari quartus caſus in quo pactum factũ reo non prodeſt fideiuſſori. ſ. qñ pro cõtradicente fideiuſſit. ut. ff. man. l. ſi pro te Et ſic ãmodo pactum rei prodeſt fideiuſ. niſi in ſuprascriptis caſibus. Sed quid eẽt econtra ſi fiat pactum de non petendo fideiuſſori an proderit principali reo. reſpondetur in littera & bene quod non niſi nominatum dicatur ne a reo petat qa tunc ei proderit doli except. & redditur ratio diuerſitatis ſatis clara in literra quãdo pactum rei proſit fideiuſſori & non econtra. Et hoc niſi fideiuſ. fideiuſſit in rẽ ſuã tũc. n. reus ꝓ fideſſore & fideiuſſor ꝓ reo eſt accipiendus. Et eſt ſuper uerbo iſto ita conuerſo in noſtra ſumma littera multum obſcura & uidetur contradicere pricipio. §. niſi quis bene aduertat dic enim tunc ſcilicet quando fideiuſſor fideiubet in rem ſuam pactum rei prodeſſe fideiuſſori. Et ſic econtra id quod fuit dictum in princi. §. ibi enim fuit dictum ꝙ pactum rei non prodeſt fideiuſſori fideiubenti in rem ſuam. Et ideo ſic exponas litteram illam. & tunc pactum rei. i. fideiuſſoris in rem ſuam qui pro eo accipit prodeſt fideiuſſori. i. reo princi. qui pro fideiuſſore accipitur. & etiam hoc eodẽ caſu pactum fideiuſſoris accepti in rem ſuam prodeſſe principali. ſi ita loqui uolumus ſine aliqua conuerſione uerborũ Et. §. dicta no. ff. de pact. l. heredi. §. ultimo. & l. niſi. & fideiuſſoris. & l. ſed fideiuſſor. Sed quero ſi eram debitor cuiuſdam in. C. & tu eras fideiuſſor meus. creditor fecit pactum mihi de non petẽdo propter quod mihi & tibi fideiuſ. cõpetit liberatõ. ſi ego debitor facio poſtea pactum creditori. ut liceat ei a me petere illa. C. an a te fideiuſſor poterit ea petere ſicut a me principali propter pactũ quod ultimo ei feci. Reſpondetur in legibus ꝙ non. nam ſemel acquiſita fideiuſſori pacti except. ulterius ei inuito extorqueri non poteſt. ut. ff. de pact. l. ultima.

Pactum uero fideiuſſoris.

N. §. iſto dr̃ & bene ꝙ ſi ſumus duo. uel plures fideiuſſores & uni noſtrũ fiat pactum de nõ petendo. ꝙ illud pactum non prodeſt alii uel aliis & fideiuſſoribus niſi expreſſim agat ꝙ proſit. quia tunc eius doli excep. proderit ut. ff. de pac. l. fideiuſſor. & l. uidelicet. ſed fideiuſſori contra fideiuſſorẽ deberet actio cedi qñ ſoluitur. ut. ff. de fideiuſ. l. fideiuſſoribus. licet nõ poſtea. ut e. ti. in. l. ut fideiuſſor. quõ creditor aliũ conueniendo cedet cõtra iſtum cui fecit pactum. Reſponderi põt ſcḋm quod. §. dixi in. §. tertius eſt ibi. ſed ad iſtum caſum ſed cum dictum ſit ſupra. ꝙ ſi fiat pactũ fideiuſſori. non proderit confideiuſſori niſi expreſſim agatur. nam tunc proderit doli exceptio. Quero an idem ſit i pacto cuiuſlibet extranei ut in pacto illius q non ſit meus procurator nec mihi attigat ut mihi doli except. querat. quidã ꝙ ſic. nam nec fideiuſſor procurator rei uel ꝯfideiuſſoris ſui eſt & tñ eis queritur nec obſtat iſtis ꝙ uideantur cadere in errorem Mar. qui dixit ex pacto cuilibet

UVA. BHSC. IyR_072

actio queri.qđ negatur & per eos & per glo.ordinarium quia aliud ī excep. querenda.aliud in act.ar.ff.de re.iur.l.fauorabiliores. ibi .n. dicitur fauorabiliores ſunt rei q̃ actores.ut.ff.de ac.& ob.l.auianus.uel uerius ſm Ac. non acquiritur mihi excep.per extraneum prorſus.u.ff. de pactis.l. ſi tibi.§. ſi plures & .§. cum poſt.ff.de neg. geſt.l. pōpus ī negociis.

Item pactum unius rei debendi.

N iſto.§.conſueuit littera multū uaria & mala in aliquibus ſummis & ideo circa eius materiam teneatis ut uobis no.Sumus duo uel plures debitores alias rei debendi uni nr̄m fuit factum pactum de non petendo an poterit aliis uel nocet ſi ad hoc fiat. Reſpondet Az.ſi ſint ſocii iſti duo rei debēdi pactum unius prodeſt alteri nocet. Si autem non ſint ſocii pactum unꝰ nec nocet nec prodeſt aliis.ut.ff. de arbi.l.ſi duo. Item pactum factum cum donatore uel uēditore prodeſt emptori & donatario pura ſi aliquis promittat donatori uel uenditori iſtam rem quam uendit nō petere rei uē.uel ypo. nam proderit hoc emptori & donatario quia in rē ipa3 ſuccedunt.ut.ff.de pact.l.ſi tibi.x.§.pactum.

Item pactū factū cum filio uel ſuo.

Llud certum eſt ꝙ ſi fiat pactū cū filio ne petatur a patre proderit patri illud pactum & acquirit patri exceptio ex illo pacto.Et idem ſi fiat ſeruo ne a dn̄o petatur.quia domino acqritur pacti excep.& hec uera ſunt ſiue paciſcantur de eo ꝙ cum ipſis ſiue de eo ꝙ cum patre domino ue cōtractum eſt.ut. ff.de pac.l.ſicut.x.§.ult.&.l.ſe.

Item pactum proc uratoris.

N.§.iſto.dr̄ ꝙ ſi fiat procuratori meo pactū a creditore meo ne a me petatur debitū ꝙ illud pactum proderit mihi et dabitur mihi ex tali pacto doli excep.ꝯtra creditorem petētem & ſic procurationis pactū indiſtincte dn̄o prodeſt.Sed an pactū ꝓcuratoris noceret domino.Rn̄det nō niſi in caſibus in littera enumeratis.Primus eſt ſi habet ſpeciale mandatum ſup aliquo negocio nam in eo in quo mandatū ſpeciale habet pōt preiudicare dn̄o ſiue mādata ſit ei ſpecialiter uenditio uel alienatio alicuius rei ſiue tranſactio nā tunc & uēdere poteſt & uēdendo dn̄ium transferre & ſuper debito tranſigere ex quo mādatum ſuper hoc habuit ſpeciale.ut iſti. de re.di.§.nihil autē intereſt in alio aūt q̃ ſuper eo ſup quo ſpeciale habet mādatum non pōt domino preiudicare. Secundus caſus eſt ubi pactum ꝓcuratoris nocet domino ſi ſit generalis ꝓcurator. & habeat liberam & generalem adminiſtrationem.nā tunc poteſt talis procurator exigere nouare.& aliud pro alio permutare uendere & alienare quēadmodū dominus facere pōt. Vnum tn̄ ſciēdū eſt ꝙ licet liberam adminiſtrationem habeat donare non poteſt.ut de dona.l.filius.§.idem uideamus.uel forte.ff.ubi nō habeat liberam.Si autem ꝓcu.ē generalis ſine libera adminiſtratione talis ꝓcu. poſſet dn̄o prodeſſe.ut in prin.§.dixi neceſſe autem nō poſſet procu.ſine libera. unde ꝑmutare tranſigere alienar̄ nō poſſet res mobiles uel imobiles niſi fructus uel alias res que facile corrūpi poſſunt. Obligare tamen bene pōt non habens liberam.ſi ammodo ꝯſueuit dn̄s talia facere ſm Az.ut.ff.de pig.ac.l.ſolutum.§ ſi.Et probantur predicta.ff.de procu.l. ꝓcu.cui libera.&.l.ſe.&.l. procu.tutorum.&.l.mandato generali.&.ff.đ pac. l.reſcriptum.§.ulti. &.l.non & nocere.

Tertius caſus eſt in quo poteſt ꝓcurator dn̄o nocere quādo eſt ꝓcur. in rem ſuam.nā tunc habet loco domini & iō ſeruādum erit pactum ab eo factum uñ ſi ego ceſſero tibi act. meas quas habebam contra debitorem meum exceſſiōe tranſit in te utilis. ſed ꝑſonalis & directa remāet penes me qui a me euelli nō pōt

UVA. BHSC. IyR_072

& iſta de cā debitum adhuc petere poſſū Et ad iſtam pſonalem & directā intentādam facio te ꝓcuratorem meū ut poſſis eas intentare tanq̄ ꝓcu.meus.& licet faciā te procuratorē meum in rem tū tuā. i.in debitum qđ tuū iam factū eſt p ceſſionem meā te facio ſi igitur facias pactū illi debitori de non petendo ſeruandum eſt & mihi dño qui directū & perſonalē habebā in ea preiudicat nec ulterius debitum tale petere poſſum.ut.ff.de pactis ſed ſi.§.ſed in rem.

Item pactum tutoris & curatoris pro deſſe pupillo.

N.§.iſto dr̄ ꝙ ſi pupillus aliqs uel adultus debet aliqd alicui & fiat pactū tutori uel curatori ei⁹ ꝙ iſtud debitū a pupillo non petetur ꝓdeſt pupillo & adulto.Sed an pactū tut. uel cu.nocet pupillis uel adultis.ut puta ſi ipſi remittāt debitoribus pupilloꝝ uel adultoꝝ id qđ eis debet certe nō nocet ſi mala fide & animo donandi faciunt.utputa quia debitū liqdum & clarū & de quo ꝓbationes claras habēt gratis uel pro aliquo modico per grām remittat.nā tunc nō ſunt loco dñoꝝ cum pupillū ſpoliāt ut.ff.de admi.tu.l.lutius titius.§.ſi. Si āt bona fide nō animo donandi paciſcant̄ tu.& cu.tūc bene nocet pupillis. utputa ſi debitū qđ nō eſt liquidū & de quo nullas ꝓbationes habent ꝓ modico remittatur bn̄ tenet trāſactōis pactū & pupillo & adulto p̄iudicat & ēt hoc caſu tenetur gratuita pactio bona fide facta ſi pactū ſimpliciter de nō petendo faceret tu.uel cura.Nam licet ad pupillū nihil ꝑueniat ex remiſſione controuerſie quam facit tutor non tamen ſequit̄ ꝙ fiat animo donādi.qa pupillo nihil credebat deberi nec habebat probationes aliquas.ut dictum eſt ſ̄m Azo.& Io.licet Pe.uoluit dicere ꝙ ſimpele x pactum gratuitum non ualeat ſit liquidum uel non.liquidum debitū ad diſtictionē ſuperius factam.ſ.ſi debitum pupilli uel adulti remittatur p tutorem uel procu.& eſt liquidū nō ualet pactum.ſi aūt nō eſt liqdum ūalet & pupillo preiudicat dicebat tenere in tranſactōne.In pacto aūt gratuito nō erat talis diſtinctio admittenda ſ̄m eum licet alii cōtradicunt.qa & pactum pōt utilitatem afferre.ut.ſ.dixi.& probant̄ predicta.C.đ pac.l.pactum.& de tranſact.l. preſes.&.ff.de pac.l.tutores. Vltimo no. qđ dictum eſt in tutore uel cura.habet locum in adminiſtratore ciuitatis & in prelato & in quolibet alio adminiſtratore ut ſi đ bitum ciuitatis liquidum ambitio ſe a debitore remittatur non preiudicat ciuitati.ſi autem non liquidum ſed dubium ſit & bona fide ſuper eo tranſigatur. ualet quod ipi agunt.ut prealle.l.preſes.C.de tranſac.

Nunc demum uidendum eſt quando pena in pactis appoſita cōmittitur.

Ste.§.eſt utilis ualde & notādus & idcirco ꝯtinuabo eū ad ſupiora ſ̄m etiam ꝙ littera inuit.poſt modū ad materiā eius principalem exponendam pro poſſe deſcendam.Dictū fuit ſ.in prima parte ti.de diffinitione & ethimologia pactoꝝ.In ſecunda in eoꝝ diuiſionibus.In tertia aūt ad quos porrigat̄ uires pactorum.Modo ſequitur uidere i iſta quarta particula de pena que in pactis & in contractibus apponitur.Ordinata continuatione ſciendum eſt ꝙ in littera iſta examinātur tria nobiliſſima puncta. Primum eſt quando pena in pactis appoſita committatur. Secundu3 eſt in quibus pactis pena poſſit apponi ita ꝙ peti poſſit.ſi non obſeruetur quod in pactum deductum eſt.& incipit ibi. Item no.ꝙ pacta. Tertium eſt que pena & quantum de ea peti poſſit.& incipit ibi.Item no.ꝙ pena. Sed antequā ad iſta ueniam extra litteram ad euidentia3 eorum que in littera dicuntur ponenda ſunt aliqua ad materiam preparantiam. Eſt igitur ſciendum ꝙ eſt quedam pena que delinquentibus propter delicta eorum ad ſatiſfaciendum pro delicto quod commiſerunt.& iſta ſic deſcribi conſue

UVA. BHSC. IyR_072

uit. Pena eſt delicti uel pro delicto ſatiſ/
factio que lege uel miniſtro legis impo/
nitur & imponitur pena a lege delinquē
tibus uaria ſ̃m ꝙ enormitas delicti expo
ſcit. quia iuſtum eſt ut reſpondeant pe/
ne culpis. & de tali pena non tractatur
hic. ſed de ea tractandum eſſet i nono ca
pitulo de iudiciis in rubrica de ordie ac/
cuſationis. Eſt quedam pena que d̄ uo
luntate partium in cōtractibus & pactis
apponitur & de iſta tractatur i. §. noſtro
iſta equidem poſſet ſic deſcribi. pena eſt
quedam conuentionalis ſtipulatio que ī
pactis apponitur. ut ſi quis contrauene/
nerit in ea puniatur. unde collige tu ta/
bel. ex eo ꝙ dicit conuentionalis quia pe
na in contractibus & pactis eſt ampla. et
parua ponenda ſ̃m ꝙ partes diſponunt
& ordinant non autem a te ipſo uel deſ̃
arbitrio magnam uel paruā ſtatuere ha
bes penam. Item no. ex eo ꝙ dictum eſt
ſtipulatio ꝙ pena debet per ſtipulationē
promitti non enim pena peti poteſt ex pa
cto nudo etiam incontinēti appoſito. ut
probatur. ff. de ſer. expor. l. ſeruꝰ. & no.
inſti. de inuti. ſtip. §. alteri hinc enim eſt
ꝙ nos tota die ſi bene ꝑpenditis ī noſtris
inſtrumentis in quibus penam appoſui/
mus dicimus ſub tali pena ſtipulatione
promiſſa. Item no. etiam ex eo qd̄ dictū
eſt pactis appoſuimus ut ſi quis contra/
uenerit in ea puniatur non ideo ponitur
quia ſit omnino in contractibꝰ & pactis
neceſſaria. nam ſine pena contractus &
pacta regulariter ualerent dummodo eſ/
ſent facta ſ̃m ꝙ de iure fieri debent. Sed
ideo in pactis & contractibꝰ pena appo/
nitur ut metu pene ꝑtes citius ſibi obſer/
uent ꝙ ad inuicem promiſerunt. qui enī
non obſeruat ꝙ in pacto promiſit teneť
ad penam promiſſam. utile tamen eſt pe
nam in pactis apponere & lex conſulit ꝙ
in pactis in quibus quis ſe obligat ad ali/
quid faciendum uel non faciendū ꝙ ſti/
pulator penam ibi apponat nam ſi tu ꝓ/
mittis aliquod factum facere & non facis
teneris ad intereſſe ſtipulatoris qd̄ inter
eſſe habebit ipſe ſtipulator neceſſe ꝓba/
re qd̄ erit ei ualde difficile. nam probare

tantum intereſt mea. quia tale factum nō
feciſti quod facere debebas erit multum
graue. Sed ſi pena fuerit in tali pacto ap
poſita. tunc ſi non facies ꝙ promiſiſti pe
nam totam petet ſtipulator nec habebit
probare ꝙ tantum ſua intereſt. In pactis
enim non reſpicitur interſit uel non.
Sed que ſit quātitas in pena promiſſa ut
illa tota petatur. ut hoc probatur inſtit.
de uerbo. obli. §. fi. & de inutil. ſtip. §. al/
teri. Sed hic quero quomodo proba/
tur intereſſe quando quis habet eum ne/
ceſſe probare. Reſpondetur glo. per te/
ſtes ut inuit prealleg. §. fi. inſti. de uerb.
ob. & C. de ſententiis que pro eo qd̄ in/
tereſt fe. l. i. niſi petatur ex dolo alterius
tunc enim per ſolum ſacramentum. ut.
ff. ꝙ ui aut clam. l. ſemper. §. hoc inter/
dicto & Codice unde ui lege ſi quando.
His itaq; premiſſis redeo ad ea que in
littera tractantur. Et primo uideamus.
quando pena in pactis appoſita commit
tatur. i. quando ſit commiſſum illud in
pacto per quod pena poſſit peti. Et cer/
te ad hoc ſciendum. ſ. quando ſtipulatio
penalis committatur. littera diſtinguit &
bene. quia aut preceſſit eā ratio hoc mo
do ſi ſtichum non dederis. x. nomine pe
ne dabis. & tunc committitur eum dare
uel facere poſſe deſiit. ut. ff. de uerb. ob.
ita ſtipulatꝰ. in fi. niſi in quattuor caſibuſ
quos breuitatis cauſa omitto. Si autem
conditio non preceſſit ſtipulationem pe
nalem. ſed alia pactio. utputa promitto
ſtichum dare alioquin nomine pene da
bo. C. tunc ſubdiſtinguitur. quia aut illa
pactio precedens eſt obligatoria. ut qa
ſit pactum ueſtitum & tunc committitur
pena cum dare uel facere poterit & non
fecit. ut prealle. l. ita ſtipulatus quaſi di/
ceret nō ante. nam & alia ſunt neceſſaria
ut cōmittatur. ſ. ꝙ ſit in mora. ad qd̄ exi/
gitur ꝙ intelligat ſe debere. ut. ff. ſi cer.
pe. l. ꝙ te. & qd̄ aliquod modicū ſpaciū
precedat. ut. ff. de coll. bo. l. ſi quis filiū.
§. fi. & ad hoc facit. ff. ad. l. fal. l. i. §. item
ſi ita. Si aūt precedens apctio nō ſit obli
gatoria. ut qa ſit pacum nudum ſup quo
pena eſt appoſita. tunc cōmittitur pena

UVA. BHSC. IyR_072

lite conteſtata in principali.ut.C.de con
trahen.ſti.l.nuda. Sed quō ſup eo cuius
nomine nō eſt actio lis cōteſtari poterit.
nā ex pacto nudo non datur actio.ut di
ctū fuit ſupra in ſcd̃a diuiſione & ſic uide
tur ꝙ non poſſit conteſtari lis ſup nudo
pacto.ar.ff.d̃ neg.ge.l.ſi pupilli.§.fi.Re
ſpondet do.Io.ꝙ fiet cont.ſup pactione
nuda de facto.que licet nullum habeat ef
fectum ut ex ea fiat condēnatio uno abſo
luto.quaſi ex inepta actiōe ualet quantū
ad penam cōmittendum penaꝫ ſic.&.ff.d̃
uer.ob.ſi titius. Et ſi queras qualiter de
calumnia iurat actor. Reſpōderi pōt nō
iurat actor quia non ꝓcedit uel iurat ꝙ
nō facit animo calumnie & uerum iuret
ſic.&.ff.de neg.geſ.l.ac qui na.§.cū me.
Et hec dicta ſunt ad ſciendū qn̄ ſtipula-
tio penalis cōmittat̄.Si autem queras de
ipſa principali ſtipulatione quādo cōmit
tatur dic ꝙ ſi eſt pura ſtatim cōmittitur
ut.ſ̃.dictum fuit de obli.in.§.Item alteri
Si eſt in diem illa committitur aduenien-
te die.ſi eſt conditionalis committitur ad
ueniente conditione.ut.ff.de uerbo.ſig.
l.cedere diem.Sed uiſo quando ſtipula-
tio penalis & etiam ſimplex qua cōmitta-
tur uidenduꝫ eſſet utrum ea cōmiſſa ſiue
penalis ſiue principalis ſic purgari poſ-
ſint.Et dicunt glo.noſtri triplicem opi-
nionem ſuper hoc.ait enim.M.ꝙ ſiue ſit
penalis ſiue non.ſiue in iudicio facta ſiue
extra mora purgatur niſi ſit lis con.ut.ff.
de uerbo.obliga.l.ſi inſulam.uel niſi ius
actoris ſit factum deterius ut.ff.ſi quis
cauti.l.& ſi poſt tres.&.ff.de arbitris.l.ſi
cum dies.§.fi.&.l.ſequenti.B. autem di-
cit idem in ſtipulatione pura que non pe
nalis eſt.ut promitto facere domum ut.
ff.de uerbo.obligatio.l.qui inſulam.&.
l.ſi ita quis.§.ſeia.&.l.ſi quis ſeruum.§.
ſequitur.ſi autem eſſet penalis non licet
purgari.ut.C.de contrahen.& com. ſti.
l.magnam.&.ff. de actio.& obligatio.l.
hetice.§.de illo ubi circa indicia uerbuꝫ
purgatur ſi ius actoris non ſit factum de
terius.ut.ff.ſi quis cauti.l.& ſi poſt tres.
Nam alia multa circam iudicia etiam ſūt
ſpecialia.Si quis enim certa die iudicio ſi
ſti promiſerit. & iuſto impedimento ſta-
re non potuit iuuabitur.ut.ff.ſi quis cau
ti.l.ii.in contractibus autem difficultatē
preſtationis ad incōmodum promiſſoris
ut.ff.de uerbo.obliga.l.continuus.§.il-
lud in fin. Item quando circa arbitria
ī quibus & poſt diem legalem pena pur
gari poteſt. Et ut melius uideas de iſta
pena in compromiſſis appoſita.ſcias ꝙ ſi
arbiter in quem compromiſſum erat ſub
pena condemnauit aliquem & non appo
ſuit diem infra quem parere debet cōdē-
natus ſententie ſue. ĩ.illud tempus tunc
parere ſcilicet ꝙ habent condemnati per
diffinitiuam ſententiam.ſ.infra quatuor
menſes.& ſi infra tempus illud non pare
ret incidit in penam quam purgare pōt
ſi dare uoluerit quod iuſſit arbiter anteq̄
iudicium ſit inchoatum ſuper pena utiq;
niſi eius inter fuit tunc ſoluere. Si autem
arbiter poſuit diem habet ille condem-
natus parere infra illam diem quam ar-
biter appoſuit & ſi non facit incidit in
penam quam non poteſt purgar̄ licet po
ſtea offerat. ſi autem ille cui iuſſus erat
dare ſponte obligatum acceperit penam
poſtea petere non poterit doli exceptio.
remouendus.ut predicta probantur.ff.
de arbi.l.ſi cum dies.§.fi.l.ſe.&.l.celſus.
Et collige ex predictis ꝙ mitius agatur
cum lege q̄ cum miniſtro legis. Opinio
nem autem domini.B.circa predicta ap-
probat Io.& Acur. Ceteri doctoreſ aliā
opinionem habent circa penam purgan
dam quam non recito breuitatis cauſa.

Item nota ꝙ & quando pacta fiunt.

Iſo quando pena in pactis appo
ſita cōmittatur. Videndum eſt in
quibus pactis pena poſſit appo
ni ita ꝙ peti poſſit ſi non obſeruetur qd̕
in pactum promiſſum eſt.& ad hoc uidē
dum ſciendum eſt.ꝙ aliqua pacta fiunt
ſecundum leges.aliqua contra leges ali-
qua preter leges.Equidem alia pacta fie-
ri dicuntur ſecundum leges que fiunt ſe
cundum ꝙ leges & iura diſponunt.ut qa
fiūt a talibus pſonis que paciſci & ſe ob-

UVA. BHSC. IyR_072

ligare poſſint & ſuper talibus reb⁹ & fa-
ctis que in pactum deduci poſſint & ſolē
nitate iuris ueſtita ſunt.ut.s̄.e. in prima
diuiſione dictū fuit & iſta pacta ſunt ſer
uanda & ualent & tenent. & in eis pena
optime apponi poteſt & ualet promiſſio
pene & pactum principale non tn̄ utrun
q; peti poteſt.ſed unū ex his petitur. uel
ſcilicet ꝙ principaliter in pactum deue-
nit.uel pena niſi eſſent dicta illa uerba q
bus noſtri tabellio.tota die utuntur.ſ.ꝙ
pena ſoluta ratum maneat pactum. quia
tunc utrunq; peti poteſt ut hec legūtur.
ff.d pactis.l.reſcriptum.§.fi.&.ff.de trā
ſac.l.qui fidei.Sed quid ſi quando in trā-
ſactione fuit pena promiſſa & tunc ma-
nente pacto uellet ſtipulator petere pe-
nam & tranſactionem reſcindere & pro-
miſſor pene nollet.Reſpondet Ac.prefe
rendus eſt actor.i.ſti.pene.quia preſumi
tur hoc pactum fauore eius inuētū unde
non debet in leſionem retorqueri. Sed a
li contra eum dicunt interpretandū tan
quam ambiguum.ut de hoc plene notat
prealleg.l.qui fidem.Contra leges ſit pa
ctum quando aliquid promittitur qđ le
ge prohibetur & dantur exempla in litte
ra.utputa ſi promittatur res ſacra uel re-
ligioſa.uel liber homo & talia pacta non
ualent.Sed quid ſi pena in eis apponatur
nec etiam illa ualebit.nam qđ ſit contra
legem pro infecto haberi debet & omne
id ꝙ ex eo uel ob id ſubſecutū eſt. ut.C.
de le.& con.l.non dubium &.ff. de uer.
ob.l.ſi huiuſmodi &.l. ticia. preter leges
ſiunt pacta quādo aliquid pacto promit
titur qđ neq; a lege expreſſim prohibet
nec expreſſe permittitur.utputa cum fa-
ctum alienum promitto uel cum ſtipu-
lor alteri. hec enim uero improbātur ex
preſſim a lege non enim dicit prohibeo
ne aliquis alteri ſtipuletur.ſed dicit alte-
ri ſtipulari uel paciſci nemo poteſt. non
enim ex hoc prohibet ſed nec etiam per-
mittit quia ſi talia ſiant non habent effe-
ctum & ſic lex talibus pactis non reſiſtit
ſed non aſſiſtit & talia pacta facta preter
leges non ualent.ut dictum eſt.Sed quid
ſi pena in eis apponatur bene ualet ſtipu

latio pen̄e iñ talibus. licet principale nō
ualeat.dum tamen pena legittime conci
piatur.ut dictum fuit.s̄.de ob.§.fi.& ꝓ-
bantur predicta inſtit.de inutil.ſtip.§.al
teri.Et ſic no.hic ꝙ licet principale non
ualeat.ualet tamen acceſſorium regulari
ter autem contra.Nam ubi principale n̄
tenet nec acceſſorium.ut.ff. de reg.iu.l.
cum principalis &.l.nihil.§.i.

Item nota ꝙ pena ꝛc.

Ic examinatur tertia pars.§.no-
ſtri principalis.ſ.q̄tum poſſit pe
ti de pena in pactis appoſita.ſi a-
liquis in eam incidat.& ad hoc ſciendū
littera diſtinguit & bene quia aut pena
adiecta fuit quantitati pecunie.aut datio
ni ſpeciei.aut facto.ſi adiiciatur quantita
ti pecunie.utputa promitto dare.x.i paſ-
ſcate ſub pena dupli.& tunc ipſa pena q̄
tuncunq; & qualiſcunq; ſit reducitur ad
legittimum modum uſurarum ſortis ꝓ-
miſſe. ut quantum pro uſuris potuiſſet
creditor ex permiſſione legiſ ſtiuulari ſu
per ſorte illa in tantum de pena illa con
demnetur ſi debitor in eo uero ꝙ pena il
la excedit modum & quantitatem quam
creditor ſtipulari pro uſuris ex diſpoſi-
tione legis poteſt non exigere. nec in eo
debitor condemnatur. Et hec uera ſiue
adiiciatur quantitati mutui ſiue precii ſi-
ue alteri numerationi pecunie.ut.de uſu
ris.l.cum allegas.&.ff.de act.emp.l.iul.
§.ibidem.Et ſi queras uſq; ad quem mo-
dum & quam quantitatem poteſt ex di-
ſpoſitione legis quis pro uſuris ſtipula-
ri. Reſpondet ꝙ maiores uel minores
ſecundum diuerſitatem perſonarum.il-
luſtres eni & ſup illuſtres uſq; ad tertiā
partem uſure centeſime nomine uſuraꝝ
ſtipulari poſſunt ultra uero non.cente-
ſima enim uſura eſt que ſorti equipatur
in anno. & talem non poſſunt illuſtres
& qui ſuper eos ſūt ſtipulari.ſed uſq; ad
tertiam centeſimam ut dictum eſt. ideſt
ſi ſors ē.xii. uſura ſit anno quattuor uel
ſi ſors eſt .xxx. uſura in anno ſit decem
mercatores aūt ſeu negociatores ſtipula

UVA. BHSC. IyR_072

ri poſſunt pro uſuris uſq; ad beſſem centeſime.ita ꝙ ſi ſors eſt.xii.uſura in anno ſit.viii.uel ſi eſt.xxx.uſura ſit.xx. alii aũt omnes homies ſtipulari poſſunt ſemiſſeni centeſime.ita ꝙ ſi ſors eſt.xii.uſura ſit in ãno.vi.uel ſi ſors eſt.xxx.uſura ſit.xv. in ãno.In traiectiua aũt pecunia licet ſtipulari uſuram centeſimam. Et eſt centeſima ut dixi que ſorti equipantur in anno & eſt cẽteſimus numerus ꝯpletus & perfectiſſimus eſt & nihil ultra ipſum numeratur niſi redeas ad primum.ita & uſura etiã centeſima eſt que plenior uel maior eſt omni alia uſura.Item preſtatur uſura centeſima in aliis caſibus quos breuitatiſ cauſa non recito & probatur hoc.C. de uſuris.l.eos.Et predicta ſunt uera de iure antiquo codicis.nam propter mundi neceſſitates & anguſtias imperator iuſtinianus ex toto non potuit ceſſare obligationem uſurarum.ſed tantũ eas minorari.ut in prealle.l.eos & ad certum modũ reduxit.Sed iure nouo autem.ſ.Acur.& Azo.uſure ex toto tolluntur & extinguũtur.ut no.in auten.de ec.ti.circa princi. ubi dicit lex ſeruandas regulas ſanctarũ quatuor conciliorum ſunt enim prohibite ut glo.dicit in uicenen.concilio & allegat.xvi.di.c.quandoq;.Item ſi nulla lex diceret adhuc non ualet cum ſit contra legem dei & inferior non poteſt tollere. l.ſuperioris.ut.ff.ad trebell.l.ille & quo §.tempeſtiuum.&.ff. de arbitris.l. nam & magiſtratus.Item paulus dicit durum eſt contra ſtimulum calcitrare. Item contra naturam eſt ut ſeruus tollat legẽ domini ſui.ut.C.de pactis.l. ſeruus non ergo ſtipulatio non pignus non iuramẽtum de his preſtandis tenet.ut.C.đ leg. & conſti.l.nõ dubium.pro hoc etiã multum facit preallega.auten. iuſtiniani eſt de ſuis ultimis.unde iam quaſi penituiſſe uidetur de eo ꝙ permiſerat eas.Nã poſteriora prioribus derogant.ut.ff.đ iure codicillorum.l.diui.§.i.& dele.i.l.ſi mihi & tibi.§.fi.Sed ſi uſure correcte & ꝓhibite ſunt iure ciuili & diuino ſecundũ ꝙ dictum eſt ſi pena adiiciatur quantitati qualiter de iſta pena tractabitur cum ñec ut pena petatur.nec etiã ut uſura legittima cum ſit ille modus a lege ꝑmiſſus pro uſuris ſtipulandis correctus.Rñdent quidam & condẽnadum eſſe in tanta q̃titate noie pene q̃ta eſt legittima uſura ꝙ non placet Ac. quia ſemp poſſit ſtipulari quis noie pene etiam uſuram dic ergo ſ̃m Ac.& condẽnandum inquantũ intereſt ad que facit.ff.pro ſoc.l.ſociuꝫ.

Si aũt pena adiiciatur ſpeciei promitto tibi dare equũ uel librum uel aliã ſpeciem illa pena exigitur tota.Idẽ eſt ſi adiiciatur facto.utputa promitto domũ edificare uel libꝝ ſcribere.ſub pena.x.librarũ.naꝫ pena adiecta ſpeciei uel facto exigitur tota.ut ꝓba.ff.de acti.emp.l.iuti⁹ &.C.de tranſac.l.promiſſis.Sed id proxime dictum uidetur contra.inſti.de acti. §.omnes autem.ubi dici uidetur ꝙ ultra quadruplum pena peti non põt.ad hoc multe fuerunt ſolutiones quas non dico breuitatis cauſa.Sed glo.uidetur diſtinguere legalem penam ut furti.que quadruplum non excedit & conuentionali ĩ pactis & contractibus de uoluntate partium appoſita que ſi apponatur per hec uerba.duplum triplum quadruplum.

Idem eſt ut quadruplum non excedat ut prealleg.§.omnes. ſi autem apponatᷣ in certa ſumma pene conuentionalis.ut puta promittis tale quid ſub pena.C.librarum.uel.M.librarum.tunc quantũcunq; ſit peti poteſt.ut inſti.de inuti.ſtipula.§.alteri.&.ff.de uer.obli.ſtipulatõ iſta.§.alteri.

Quia in ſumma noſtra in tractatu de inſtrumentis

Via utputa iura dicunt nihil uꝛ eſſe actum donec aliquid ſupeſt ad agendũ.ut. C.ad ſil.l.cum ſillianum in fi.Idcirco đclarato de duobus de qb⁹ tractatur ĩ libro noſtro notularum.ſ.de contractibus & pactis ꝯueniens eſt de tertio de quo etiam in eodem libro tractaᷣ.ſ.de inſtr̃is aliqua breuiter ꝑtractare.Et ut materia huius tit. poſſit

UVA. BHSC. IyR_072

aperte declarari. puto utile fore ãteq̃ ad
materiam de qua hic ꝑcipaliter tracta
tur fiat deſcenſus aliqua diſcutere de ſi/
gnificatione natura & fide hui⁹ uocabu/
li inſtr̃i. & poſtmodũ ad publicationes i
ſtrõꝝ. de quibus eſt principalis intentio
erit gradatim deſcendendũ. Circa pri
mum igitur tria uidenda ſunt. ſ. Prio
quot mõis accipiat̃ inſtr̃m in iure & in
qua ſignificatione accipiat̃ hic. Secun
do q̃d ſit inſtr̃m ſ̃m modum acceptum.
Tertio de diuiſione inſtrõꝝ & quibus
inſtrumentis ſit fides danda. hoc aũt no/
men inſtrumentũ pluribus modis in iu
re ponitur. nam aliq̃n large. ut cõprehẽ
dat omne ꝑ q̃d causa inſtruit̃ & ſ̃m hoc
teſtimonia & ꝑſone etiam teſtiũ q̃b⁹ cã
inſtruitur inſtrõꝝ loco habetur. ut. ff. de
fide inſtru. l. i. q̃nq̃ ponitur inſtrumẽtũ
pro appatu fũdi quo exercetur poſſeſſio
ut. ff. de fundo inſtruc. & inſtrumẽto le.
l. q̃ſitũ. i. r̃nſo quinimmo & inſtrumentu
põt dici oẽ i d quo mediãte artifex ſuum
ꝑficit artificium. uñ fabri ferrarii incudo
malleus & tenacule ſunt inſtr̃m quia his
mediantibus inſtruit & ꝑficit op⁹ ſuum
Sed & alio mõ ſumitur inſtrumentũ i iu
re pro carta ſeu ſcriptura facta ſuper ali/
quo negocio ad probationem ipſius &
ſic accipitur. C. de fide inſtru. l. i. & in ta/
li etiam ſignificatione accipitur hic in lr̃a
noſtra. Diffiniri autem põt inſtrumen
tum ſ̃m ultimã ſuam ſignificationẽ ſic in
ſtrumentũ eſt ſcriptura ſolennis & ſpãliſ
facta ad probationẽ alicuius negocii. uel
ſic ſi publicum inſtrumentũ tantum dif
finire ueliſ. Inſtrumẽtum publicum eſt
ſolennis & rite ordinata ſcriptura ꝑ autẽ
tice perſone manum publice cã memo/
rie facta. Diffinitur ãt inſtrumentum
etiam ſ̃m illam ſignificationẽ in plures
partes. Nam inſtrõꝝ aliud publicũ. alid̃
priuatum aliud appoca. aliud aut appo/
ca. & aliud forenſe. Publicum inſtru/
mentum eſt illud ꝙ ſcriptũ eſt manu pu
blica. i. tabel. Nam tabellio publica ꝑſo/
na dicitur. ut inſtit. de adop. §. cum autẽ
alie autem ꝑſone quo ad notarie officiũ
priuate ſunt & ſuis non creditur ſcriptu

ris. ut iam. ſ̃. patebit. Itẽ ad hoc ut iſtru/
mentum ſit publicũ debet hr̃e formã pu
blicam. i. ꝙ habeat publicationes q̃ in in
ſtrumentis publicis apponi debet. ut ſũt
anno dñi indicio dies & alie de quib⁹. ſ̃.
ſtatim dicam. Si enim deficerent publica
tiones non eſſet inſtr̃m publicum ut. ſ̃.
patebit in talibus utiq̃ inſtrumentis pu/
blicis datur talis regula in iure. publicis
inſtrumentis pleniſſima fides datur ſine
altero aminiculo. ut. C. de probati. l. cũ
precibus & in auten. de fide inſtrõꝝ. l. ſi
non moriatur. Et q̃d dixi in publicis in
ſtrumentis pleniſſima fides dat̃. uerum
eſt niſi probetur ꝯtrariũ. probari. n. põt
contra publicum inſtr̃m regulariter. ut
preal. l. precibus. Et ſi queras per quot
teſtes probatur contra publicum inſtr̃m
R̃ndeo per quattuor uel q̃nq̃ teſtes ſ̃m
Az. nam ſi. iiii. uel. v. teſtes bone opinio/
nis hõies dicunt ꝯtra inſtr̃m. tunc putat
Az. magis teſtibus eſſe credendũ. Sed
an ſi duo dicant contra publicum inſtru
mentum derogatur inſtro. quidam ꝙ ſic
quaſi ſit pl⁹ uiue uoci q̃ mortue credẽdũ
ar. in auten. de fide inſtru. §. ſi uero tali.
quod non eſt uerꝝ. nam ut ait lex in exer
cendis litibus eãdem uim optinẽt tam fi/
des inſtrumentoꝝ q̃ depoſitiones teſtiũ
ut. C. de fide inſtru. l. in exercendis. cum
ergo publicum inſtrumentum tantũ ui
habeat ut duo teſtes habent non ſuffici/
unt duo teſtes ad eum ĩpugnandum. qn/
immo & q̃nq̃ maiorem uim habeant pu
blica inſtr̃a q̃ teſtes ut in caſibus in qui/
bus neceſſarium ẽ ſcripturam interueni
re quos nõ recito breuitatis cauſa. Sed
quid ſi tres teſtes dicunt contra iſtrumẽ/
tum publicum. R̃ndeo ſ̃m Az. ꝙ nõ ſuf
ficiunt. nam inſtrumentum optinet uim
duorum teſtium. & tabellio reputatur ꝓ
tertio. ſicut tres ſufficiunt eum. licet glo.
do. Ac. i preal. l. exercendis. poſita uidea
tur tenere ꝙ ſufficiãt tres. dicit. n. ibi gl.
duo non ſufficiunt ad reprobandum pu
blicum inſtrumentum. ſed tres uel quat/
tuor ſic. Item ſi teſtes aliqui dicunt ꝓ
inſtrumento uel in eo ſcripti. uel non tot
ut dictum fuit. ſ. uel plures erũt neceſſa

ui

UVA. BHSC. IyR_072

rii contra inſtrumentum. Reſpondet ac. ꝙ ſic quia inſtrumentum uicem duoruȝ tenet ut dictum eſt. Item & preter ipꝫ ſunt probationes. ut pſonis. ut. ff. de pig. l. contrahiť predicta uera ſunt ubi directo teſtes cõtra publicum inſtrm depo nunt. ſi aũt non directo ſed per obliquũ dicunt cõtra publicum inſtrm. ut uerbi gratia in inſtro quodã contineť ꝙ ego i tali die Bono. pmiſſi aliquid. ego ut dero gem illi ſcripture probo ꝙ in tali die erã rome. tunc enim cõtradiciť inſtrõ p quo dam obliquũ. nã ſi fui rome nõ potui eẽ eadem die Bono. & ſic innuo promiſſionem ſeu cartam nõ eẽ ueram. tunc dicũt aliqui forſan ſufficiunt duo teſtes ad im pugnandũ inſtrm ſic per obliquum. ut. ff. de reſti. ubi uel dicas hic etiã exigi tres ſm Acur. uel forte quatuor ſm Azo. ut ſupra dictum fuit. Quedam ſunt publica inſtrumenta. que probationẽ incõtrarium non recipiunt ut confeſſio facta in inuentario & cõfeſſio facta a muliere i interceſſione uidelicet qñ cõfiteť aliquid habere pro iterceſſione aliqua de quibus dic. ut no. in. x. ca. in rubrica quibus ex cauſis inſtrumentum reddatur ſuſpectũ in fi. Contra inſtrumentum autem priuatum poteſt probari contrariũ p duos teſtes omni exceptione maiores. ut. C. de contrahen. ſtip. l. optimã ſm az. Vnũ tamen no. ꝙ quando fidei inſtrumenti d rogatur mea confeſſione. ut ecce produxi inſtrumẽtum qđ dicebas falſũ & ego poſtea profeſſus ſum me nõ uſurũ eo uideor enim confeſſus ſcripturam non eſſe ueram & ideo non habetur poſtea fides. ut. C. de fide inſtru. l. iii. Item qđ dictuȝ eſt. s. ꝙ publicis inſtrumentis fides plena adhibetur uerum eſt ſi nõ ſit ſuſpecta nam. ſi eſſent ſuſpecta. uel ratione perſone utputa quia ſint ſcripta per illum qui alias malas fecit ſcripturas. uel quia uiciata eſſent in ſui prima figura non adhiberetur eis pleniſſima fides. Et nota. ꝙ ſcriptura publica non debet eſſe in ſui prima figura uiciata. i. in prima conſiſtentia. ut ex quo prima uice ſcripta eſt nihil ſit detinctum aditum uel mutatum ſcđm quoſdam & beñe. Et ſic ſollicite cauendũ eſt ne in inſtrumentis publicis fiant cãcellationes uel adductiones ſeu abraſiones uel uituperationes ex quibus prima figura inſtrumenti uiciatur. & ſic ei non datur pleniſſima fides. ut. C. de edi. adri. tol. l. fi. & C. de proba. l. iubemus. calumnioſam enim ſcripturam uim obtineř nõ oportet. ut. ff. de fide inſtru. l. ii. imo que eam oſtendit niſi ueritatem aſtrinxerit ut falſarius punitur. ut. C. de proba. l. iubemus. Io. tamẽ uoluit dicere ꝙ publico in ſtrumẽto fides plena adhibetur. licet prima litterarum figura ſit in aliquo mutuata dum tamen bene correcta ut alii littere non ſint diſſimilis ſed eiuſdem omnino notarii uideatur. Sed quid ſi in prefatione teſtamenti ſint talia. ſ. cancellatõnes uel mutationes non autem in illis locis in quibus conſiſtit ſubſtantia uel ius teſtamenti. Reſpondet gl. ac. non eſſe neceſſe ar. ff. C. de tranſa. l. ſi ex falſis. Itẽ quandoꝙ redditur inſtrumentum ſuſpectum ſi ſit inciſum. ut. ff. ſi tabule teſtamẽti nulle ex. l. i. §. pe. an ãt uetuſtas uel corroſio uermium uel alterius animalis noceat dicendum eſt ꝙ non ut. ff. de ſecun. ta. l. i. §. pe. & ar. ad diem. C. de teſtamen. l. noſtram. licet poſſit notari ar. in contrarium. ff. ſi tabu. teſ. nulle extabũt. l. i. §. ſi heres. Item ꝙ dictum eſt publicis inſtrumentis datur pleniſſima fides. uerum eſt ſi ſint autentica & originalia. ſi autẽ exempla eſſent non daretur fides. ut. C. d eden. auten. ſi quis in aliquo documento niſi exemplata eſſent coram iudice auctoritatem ſuam interponente ut in auten. ut factũ filii. §. illud. & de hoc plene no. in decimo. c. ſumme noſtre. debẽt & alia multa concurrere ad hoc ut fides detur publicis inſtrumentis. de quibus. j. aliqua ponetur. Priuatum inſtrumentuȝ eſt illud quod ſcriptum eſt a priuata perſona. & dicuntur quantum ad hanc materiam priuate perſone omnes illa que non habent officium tabellionatus. & in iſtis equidem inſtrumentis. traditur regula talis. priuatis inſtrumentis non eſt fides adhibenda niſi per teſtes probenť

UVA. BHSC. IyR_072

& per comperationem litterarum.ut.C.
de proba.l.inſtrumenta. Et circa hanc
materiam conſueuerunt doctores ita tra
dere ut uirtus priuate ſcripture cogno-
ſcatur. Diſtingue quia aut priuata ſcrip-
tura eſt facta in fauorem eius qui ſcripſit
eam. utputa ſi ſcribo talis debet mihi.x.
& tunc non ualet.ut.C.de proba.l.exē-
plo.aut eſt facta contra eum qui eā ſcri-
pſit.utputa ſcribo me debere tantum illi
ex tali cauſa.ſubeſſe enim debet cauſa ut
dixi.ſ̃.de obligationibus. in .§. litteris.
& tunc ſi ille qui ſcripſit confiteatur ſcri-
pſiſſe eam ſtatim preiudicat & probatur
contra eum preterq̄ in cōfeſſione mutui
& dotis & ſoluti in quibus non preiudi-
cat niſi poſt certa tpra.ut dixi.ſ̃.đ renū.
in.§.except. Si autem ille qui ſcripſit ne-
garet ſcripſiſſe tunc non preiudicat ei &
ideo probari habet tunc per teſtes uel p
comperationem litterarū eum ſcripſiſſe.
Si autem ſcriptura priuata non produca
tur pro ſcribente nec contra ſcribentem
ſed quoſdam cōtra alios.ut ecce tu ſcrip
ſiſti ꝙ debebas mihi .x. pro tali cauſa p
quibus tu obligas bona tua ego uolens
agere ypo.in illis bonis inuenio quēdaꝫ
qui dicit ſibi ypo.bona illa que mihi ob-
ligaſti & adducit in inſtrumentum pub-
licum in quo continetur ꝙ habet bona
ob.Et ego producam meam ſcripturam
priuatam per te factam in qua ut dixi cō
tinetur qđ bona fuerunt mihi obligata
& anteq̄ fuiſſēt aduerſario meo & ipſe op
ponitur ꝙ mea eſt priuata ſcriptura.uñ
credi enim non debet certe dicitur in le
ge ꝙ ſi ſcriptura iſta priuata habeat ſub-
ſcriptionem trium uel amplius probate
& integre opinionis teſtium publice cō-
fecta uideatur ut fidem faciat quaſi publi
ca ſcriptura.ut.C.qui po.inipi.ha.l.ſcri
pturarum.Et ſic no.uerſus. Cautio pri-
uata ſub tercio teſte notata.hoc ius ē na-
cta ꝙ cautio publice facta. Appocha
āt ē ſcriptura facta đ receptis.utputa cō
fiteor me recepiſſe tantum a tali quo fit
a creditore & datur debitori.nam ad uti
litatem debitoris fit per eam enim oſten-
dit ſe ſoluiſſe quod debebat. ut notatur.
C.de fide inſtrumēto.l.plures appochis
Antapocha eſt ſcriptura facta de ſolu
tis.& fit a debitore in hunc modum.con
fiteor me tantum penſionis nomine ſol-
uiſſe & datur creditori.nam ad eius ſecu
ritatem fit.qui.n.alieno nomine poſſedit
& penſionem ſoluit ſi quādo dicat ſe ſuo
nomine poſſediſſe.& ita ſe dominum fa-
ctum preſcriptione ius agentis facit ual-
cillare niſi probet dominus penſiones ĩ
preteritis annis ſibi ſolutas. probat autē
per antapocham debitoris ut prealle.l.
plures. Forenſe inſtrumentum eſt il-
lud quod factum eſt ex his que fiunt in
foro.i.in iudicio.& dicuntur tales ſcrip-
ture acta ſiue geſta.& per tabellionē ſcri
buntur & generaliter que publicam for
mam habent & ſic dicta ſunt quia eis uti
mur in foro.ut no.C.de fide inſtru.l.cō
patiōes. Antapochis āt et ātapochis ſi
ſtr̄is daŕ fides quēadmodū publicis ſi pu
blica ſunt. Si autem priuata quēadmo-
dum priuatis. ſ̃m ea que ſuperius nota
fuerunt. Sed an forenſi inſtrumento ñ
ſcripto per manum publicā ſit fides ad-
hibenda. ut publico terminat do. Ac.ꝙ
non.ut prealle.l. comparationes.no.li-
cet ſit arg.contra.e.de dona.l.donationi
bus. His itaq; ſicut in hac prefatione
prelibatis redeundum eſt ad materiam
principalem.ſ. ad publicationes que in-
ſtrumentis publicis ponuntur de quib'
ſpecialiter in iſto loco tractatur.Et ante
q̄ ad hoc ueniam ſciendum eſt ꝙ in quo
libet inſtrumento publico duo princi-
paliter continentur.ſ.publicatiōes & ne
gocii tenor qui quidem negociorum te-
nor dicitur ipſe contractus qui īter par-
tes contrahitur & ordinatur. & uidetur
hoc innui.ff.de pac.l.iuriſgen.§.ꝙ fere.
& de iſtis tenoribus negociorum nō tra
ctatur in hoc ti. ſed de eis plene tractaŕ
ſuper uolumine ſumme noſtre.ſ̃.enim i
uenitur qualiter tenor ueditionis per-
mu.dona.dictetur.& qualiter tenor do-
tis mutui depoſi.dicetur.ſ̃.clare inuenie
tur & de omnibus tenoribus ferre ſuffi
ciens inuenitur doctrina.nam aliqui te-
nores habent.vi.capitula.aliqua decem

UVA. BHSC. IyR_072

aliqui per ptes diuiduntur. prout in ſuis locis aperte uidebis. Solum ergo de alia parte. ſ. inſtrorum. ſ. de publicationibus tractatur hic. unde ad id qđ dicitur ĩ rubrica. ſ. quando dicit de inſtrĩs ſubaudiaſ ideſt de publicationibus inſtrorum nõ enim tractaſ hic de inſtrumentis quantum ad omnes partes. ſed quantũ ad unã tantum. ſ. quantum ad publicationes circa publicationes equidem inſtrorũ tria uidentur in littera noſtra tangi. primo q̄ re dicantur publicationes. Secũdo quot ſint & que. Tertio quare & quõ quilibet in inſtrumentis publicis apponi debeat. Ideo autem publicationes dicũtur ut litera dicit quia publicam autenticam & fide dignã reddunt ſcripturã. ut in auten. ut preponatur nomen. imp. in princi. & quia in inſtrumẽtis apponi debẽt & ſcribi ſolum per manũ publice perſone hoc eſt notarii qui eſt publica perſona. ut in ſti. de adop. §. cum autem. &. ff. rem pu. ſa. fore. l. ii. Sunt enim publicationes que in inſtrumẽtis apponuntur & apponi de iure debẽt multe. ſ. anni domini nomen imperatoris regnantis tpe conditi. inſtrumenti & armis imperii eiuſdem nomen conſulis tunc tpis ĩ cõſulatu exiſtẽtis indicio menſis & dies & menſis ĩ quo inſtrumentum conficitur locus ubi fit ĩſtrumentum. teſtes qui ĩterfuerunt & nomen tabellionis qui inſtrumentum ſcripſit cum ſubſcriptiõe ſua. ut de iſtis probatur in auten. ut preponatur nomẽ imperatoris in rubro & nigro. Et ſiqua alia in inſtrumentis de conſuetudine aliquorum locorum ponantur. ut forſan determinare tempus inſtrumenti & compoſitione ciuitatis utputa xp̄o ãno & compoſitione talis ciuitatis ſecure apponat tabelliones illorum locorum. nam preall. auten. ut preponatur nomen impera. nõ prohibet ꝙ ipſi non apponant ea que đ conſuetudine cõſueuerunt apponere ſed precipit ne ſuperiores publicatiões omittant. Tertio loco eſt ſpecialiter đ quolibet tractãdum. ſ. quare & quomodo apponantur. ſed quia quedam de ſuperioribus in inſtrumentis de conſuetudine nõ apponuntur ideo ordine ſuperiori omiſſo de eis primo que de conſuetudine nõ apponuntur aliqua breuiter dicamus pᵒ modũ ad alias per ordinẽ deſcendentes.

Nomen igitur imperatoris ĩpatis tẽpore conditi inſtrumẽti poni debere: qa lex hoc precipit. Itẽ armis ĩperii eiuſdem poni ẽt deberet. quia lex ſimiliter ꝑcipit Item & nomẽ ꝯſulis qui tũc tpis eſt quia lex etiam precipit. ut preal. autẽ. ut ꝑpo. nomen impe. §. i. & ſic inuenies in antiqs inſtrĩs ſi inſpiciaſ. & niſi illa apponuntur poſſet opponi ad inſtrm. ſ. ꝙ non ſit ei fides danda. quia non concurrunt ea que concurrere debent ad hoc ut inſtrumentum reddatur publicum & autenticũ & cum obmiſſa ſint ea que lex mandat apponi licet conſuetudo modo hic non ſeruet. ut. ſ. dixi. poni autem poſſet iſta forma ſi quis uellet ea ponere. Anno domini milleſi. cc. nonageſimoſeptimo ĩperii ſacratiſſimi Fredrici ĩperatoris anno ſexto cõſule tali uel conſulubus talibus. ut hec forma tradi uidetur prealle. auten. ut prepo. §. i. Nunc enim eſt uidendũ de illis publicationibus. que đ iure & cõſuetudine ponuntur inſtrumentis publicis. Sed primo de inuocatione nominis domini. que ante omnia ĩ publico inſtrumento eſt ponenda. Circa quaꝫ duo ſint uidenda. ſ. primo quare ponaſ. Secũdo quõ ponaſ. Apponiſ aũt hec inuocatio. quia leges ciuiles & diuine hoc dicũt & exempla bona ſuadent. ait enim ciuiliſ lex inſtrumentum ĩchoetur auctore deo ut in auten. de prepo. no. impe. §. i. & ad hoc facit in auten. de armis in princi. & de queſtore. circa princi. &. C. de offi. ꝑfec. pre. affrice. l. nomine domini de lege autem diuina patet aperte. ait enim paulus. Quicquid dicimus quicquid facimᵘ totum in nomie ieſu faciamus. Exempla bona hoc etiam uolunt. nam uidemus cunctos peritos in ſuis negociis ſemper inuocationem premittere. & bona exempla ſunt ſequenda. mala uitanda ut. ff. de iudi. l. obſeruandum. & de hoc. C. probatio. l. exemplo ex hac enim inuocatione conſequimur debitum effectum eius

UVA. BHSC. IyR_072

ꝙ agere intendimus. Nam ſi principium
fuerit decens & amabile deo cetera debi
tum ſocientur effectui. ut in auten. quõ
opor. epõs & ce. clericos ad or. perdu.
circa prin. Ponenda autem eſt inuocatio
breuiter ſub forma tali. In nomine dñi
amen. uel in dei nomine. uel in nomine
dñi noſtri ieſu xp̃i uel in ip̃i nomine amẽ
uel in nomie patris & filii & ſpũs ſancti.
Et quidam ſic eam ponunt in nomine ſã
cte & indiuidue trinitatis qđ bene facere
poſſunt. quia non refert in qua forma de
predictis apponatur conueniens tamen
eſt ut breuibus uerbis ponatur talis iuo
catio. iuxta illud breuis oõ penetrat ce/
lum. & quia nec uerboſa oratione uten/
dum eſt teſti. uel tabellioni. ut. C. de pre
ci. impera. offeren. l. inſtrumentoꝝ &. C.
de appel. l. ampli oratione. §. in refutace
rus. Poſt inuocationem autem ponũtur
anni dñi qui currunt tunc quando fit in
ſtrumentum. Circa quos annos tria bre/
uiter uidẽda ſunt. ſ. primo quomodo po/
nantur. Secundo quare ponantur. Ter/
cio quando mutentur anno domini. Eq
dem anni domini ponuntur iſta forma.
In nomine dñi amen anno eiuſdem ſi in/
uocatio precedat nos dicimus anno eiuſ
dem & ſi inuocatio non precedat dicim⁹
ſimpliciter anno dñi milleſimo. CC. no/
nageſimo. vii. & iſte dictiones anno dñi
milleſimo ꝛc. in ablatiuo caſu ſic prolate
reguntur a prepoſitione in uel ſub hic q̃
ſi intellecta dicat in anno uel ſub anno
dñi ꝛc. uel poteſt dici ꝙ abſolute ponan/
tur. Sequitur uidere quare apponantur
anni domini circa qđ eſt ſciendum ꝙ le
ge aliqua non cauetur ꝙ apponi debeãt.
ſed cauſa dicendum eſt ꝙ apponendi ſũt
& alias non ualet inſtrumentum qđ de
conſuetudine eſt ꝙ apponantur. ergo ap
poni debent & alias non ualet qđ agitur
ut in auten. ut prepo. no. ipera. circa prĩ.
&. §. ſi qua ibi. n. legit̃ ſi qua uero apud
oriẽtis habitatores aut alios homines ob
ſeruatio cuſtodiat̃ ei nõ inuidemus. qua/
ſi dicat nõ immuto aliquid de hoc ſed po
nant ſ̃m conſuetudinem eoꝝ hoc tamen
ado dicit ipſe ꝙ ponam nomẽ impatoris

& annũ impii & ꝯſulẽ. ut. ſ̃. dixi in. §. no/
mẽ digit̃ & ẽ etiã ꝯſuetudo generalis ut
ãni ponãt̃. uñ & ſi lex diceret ꝯtra tñ ui/
ceret eam ꝯſuetudo. ut. ff. de le. & ſe. ꝯ. l.
de quibus in fi. Ponuntur inſup anni
dñi alia ratione. ſ. propter tp̃is inſtrumẽ
toꝝ cognoſcendũ nam & per eos habe/
mus aliqualem cognitionem qđ inſtr̃m
fuerit factum ante & qđ poſt. licet ñ ple
ñam per eos ſolos & expedit in multis ca
ſibus ſcire qđ inſtr̃m fuerit ante factũ. &
qđ poſt & maxime qñ agitur ypo. in bo
nis alicuius per plures creditores. nam
tunc q prior eſt tp̃e potior eſt in iure. C.
qui po. in pig. habẽ. l. ii. Mutant̃ aũt ãni
dñi uariis temporibus ſ̃m uarias opi. ho
minũ. Mutant. n. aliqui eos in circũciſio
ne dñi que fuit in Klendis ianuarii. & iſti
non uidentur proprie mutare. nam cer/
tum eſt ꝙ in die klendaꝝ ianuarii dñs
noſter ieſus xp̃s non primo accepit car/
nem humanam. nec etiã ea die ſuam con
tradixit natiuitatẽ a qua anni dñi ꝑut ip̃e
fuit homo ceperunt habere principium.
ſed ipſi forſan ſic mutant. qa ſequi uolũt
curſum romane eccleſie. que mutat ſuũ
annum in Klendis ianuarii. ut patet i klẽ
dario. quod habet principium ſuum in
Klendis ianuarii. uel forſan ſic mutant
quia in tali die conſueuerunt officiales
mutare & conſueuerunt in tali die hono
rem & adminiſtrationem ſuſcipere aliq
ut patet in conſulibus romanorum qui
in Klendis ianuarii conſulatum igredie/
bantur. ut. ff. de peti. he. l. item ueniunt.
§. pridie. & de condi. & demon. l. plum/
bius. & in auten. de conſul. circa mediũ
ti. Alii ut illi de Tuſſia mutant annos do
mini ab incarnatione dñi que fuit in fe/
ſto beate marie. quod feſtum celebratur
vii. die exeunte Martio & iſti melius faci
unt q̃ ſuperiores. cum in tali die xp̃s do/
minus noſter inceperit aſſumere carnẽ
humanam. unde anni eius poterunt inci
pere ibi q̃tum ad hoc quia incepit carnẽ
habere humanam & ſic in eadem die mu
tari poterunt reuoluto circulo. xii. men
ſium. Alii ut illi de patria iſta mutant
annos dñi in natiuitate eius. que fuit in

UVA. BHSC. IyR_072

menſe decembris.& iſti uident proprius
omnibus aliis qd' oſtenditur ſic. Ná aut
deſcribimus annos dñi ꝓut ipſe fuit ho/
mo.aut prout fuit deus.Et certum eſt ꝙ
ꝓut fuit deus nõ deſcribimus.qa nõ poſ
ſemus.Ná ſm hoc nec habuit principiũ
nec habebit finem.& ſic reſtat.ut deſcri/
bamus annos eius ꝓut fuit homo.& tũc
in natiuitate eius que fuit in menſe decẽ/
bris.Et iſti uidentur ꝓprius mutare oĩ/
bus aliis qd' oſtendit habuimus eos inci/
pere reuolutis.xii.mẽſibus ĩ eadẽ die mu
tare.Nam hoc cuilibet patet ad ſenſuꝫ ꝙ
ãnos cuiuſlibet hoĩs incipimus & de ſua
noĩamus a natiuitate & mutamus poſtea
reuolutis.xii. menſibus in eadẽ die. non
aũt incipimus eas ab eo die in quo rece/
pit carnẽ in corpore matris.& ſic ãni dñi
in natiuitate cõſueuimus mutari uident
conſuetudinẽ tamen regionis in hoc ſer/
uarem ar.preal.auten. ut ꝑpo.no.impe.
circa.prin. Poſt annos domini ponit
indicio que currit tũc tpis quando iſtru
mentũ conficit circa quaꝫ ſunt breuiter
tria diſcutienda.ſ.primo quõ ponatur.Se
cũdo quare.Tertio quid ſit idicio.& quõ
inueniatur. Equidem indicio iſta for/
ma ponitur.In nomine domini ãno eiuſ
dem milleſimo.cc.nonageſimo.vii.indi/
tione decima uel inditione.i.uel quarta
uel indicione.xv.ponẽdo illam idicionẽ
currit eo tpe quo fit inſtrumentũ. Et itel
ligas etiá ꝙ ſubauditur hec ꝑpoſitio ĩ uel
ſub quaſi dicat in inditione.uel ſubindu/
cit tali.Non tamen multũ refert ĩ qua for
ma ponatur ex quo tantũ poſita inuenia
tur. Secundo ſcias ꝙ iſta indicio appo
nitur duabus rõibus.una eſt.qa lex má/
dat eam ponendá eſſe ergo neceſſario ap
poni debet.ut preal.auten.prepo.no.im
pe.&.§.i.alia ratione ponitur ut per eam
cognoſcamus tp̃s inſtr̃i ꝙ expedit quan/
doqꝫ ut.s̃.dixi in annos dñi ná per eá ali
qualẽ cognitionẽ tpis inſtrumenti appre
hender poſſumus licet & ſine ea poſſem⁹
ea plene per annos dñi & per diem men/
ſis cognoſcere tempus inſtrumenti . ut.
j̃.clarius patebit. Sed & tertio ſciẽdũ
eſt ꝙ inditio eſt curſus.xv.annorum.di/
citur autem inditio ab indicendo.i. preci
piendo.unde inditio ideſt preceptio uel
preceptum.Fuit enim quoddam iductũ
ſeu preceptum ab Imperatore factum ut
j̃.patebit.& dicitur iſta inditio ſecunda
& tertia.prout eſt infra curſum.xv.anno
rum.ultra autem non extenditur . ſed a
prima incipit.unde no.ꝙ cum tabellio/
nes.dicunt in inſtrumẽtis inditio prima
intelligitur ꝙ ſit primus annus inditio/
nis & ſic de ſingulis.Nam inditio eſt pro
prie curſus .xv.annorum.ut.s̃.dixi.licet
non appellemus quemlibet annum con/
ſiſtentem infra quindenarium numerũ.
ideſt iditionem.ex inde autem habetur i/
ditio ut littera dicit & bene ꝙ antiquitus
romani ſingulis.xv.annis recipiebant tri
butum de toto mundo & erat in primo
quinquennio ferrum ut inde fierent ar/
ma militibus romanis.Secundo quinquẽ
nio argentum.ut inde haberẽt ſtipendia
milites. Tertio quinquennio aurum qd'
in erario ponebatur.ut tempore neceſſa
rio pro republica romanorum expende
retur.unde adhuc hodie ſuam⁹ curſum
illorum trium luſtrorum.ſ. horum.xv.
annorum & inditionem appellamus.qa
ſic tributa indicebantur antiquitus.Si au
tem eam inditionem uelis colligere.acci
pe annos qui ſunt .mcc. nonaginta.vii.
& eis addas tres annos.quia tantus ann⁹
erat tempore natiuitatis xp̃i ſcilicet terti⁹
inditõnis.& diuide per.xv & ſemper abii
cias illam quindecimam cum habueris
numerum completum quindecim an/
norum ĩuenies te habere iditionem deci
mam & ſi plene uis ĩuenire uideas hic in
textu ſumme noſtre ubi ponuntur mul/
ta exempla.& quando pría ſit & quando
ſecunda ibidem dicitur ꝙ non dico bre/
uitatis cauſa.Et no.etiam de hac iditõne
per glo. ordinarium de iuſtiniano .C.
cum ſit ĩ ſi. Poſt iditõnem debẽt poni
dies & menſis ĩ quo factũ fuit iſtrumen
tum nam non ſufficeret ponere diem ſo
lum ſine menſe.utputa ſi diceret aliqs ĩ
die ueneris uel ĩ die lune talis ꝓmiſit.x.
& de menſe aliquá nõ faceret mentõem
d̃bet ergo põi & dies & mẽſis utputa die

UVA. BHSC. IyR_072

tertia februari. uel intrante februario.ut
iam. ī.parebit. & probatur etiam in p̄re
alle.autentica.ut prepo.no.impe.§.iꝗcir
ca diem autem quattuor breuiter ſunt ui
denda.ſ.primo quare dies in inſtrumen
tis ponatur.Secundo de quo die loquat
littera que dicit diem apponendū eſſe.
Tertio quō appōi debet dies.Quarto lo
co erunt quedam querenda circa mate
riam iſtam. Dies igit̄ in inſtrumentis
publicis ponitur duabus rōnibus. una
qa lex precipit ꝙ apponatur dies & men
ſis & conſuetudo ēt ſeruat.ut preal.ti. ut
preponatur.circa princi.& inſtit.de inu
ti.ſtip.§.Item uerboꝝ obli. Et ſi non ap
ponatur nō ualet inſtrm̄. ut preall.ti.§.
ſi qua.Secūda ratione apponitur dies &
menſis in publicis inſtrīs.ut per hoc co
gnoſcatur tempus inſtrumēti ꝙ multis
cauſis cognoſcere expedit.ut.ſ. dixi naꝫ
per annos domini ſolos & per indicionē
etiam non plene cognoſcebamus tēpus
inſtrumenti.imo poteramus multum de
cipi.ſed per diem & menſem adiunctum
annos dn̄i pleniſſime cognoſcimus tp̄s i
ſtrumenti nec ullo modo decipi poſſu
mus ſi bene computemus.Si tamē inſtrā
aliqua facta fuerunt in menſe decembris
& contendatur de tp̄e ipſoꝝ facile ꝙ poſ
ſet quis errare niſi bene aduerteret. Sed
bene examinetur non erratur.& in men
ſe illo.& eſt ratio quare in menſe illo ci
tius erratur quia in tali menſe mutatur
annus ſm̄ nos de patria iſta qui mutamꝰ
in natiuitate domini que eſt.vii die exeū
te decembri.& ex hoc naſcitur iſte error
ꝙ nouus annus incipit & menſis non ē
terminatus.Aliis autem qui non mutant
annos domini in menſe decembris non
imminetur iſte timor in tali mēſe ſed for
ſan in illis menſibus in quibus mutant
annos idem eſſet eis ſi nundum termina
tio menſe nouum annum inciperet. Et
conſueui legendo lectionem iſtam dare
exempla quomodo facile poſſet contin
gere error in eo q non bene auertetur i
menſe predicto.ut ecce ponamus ꝙ re
periatur quoddam inſtrm̄ habens tp̄s ta
le.milleſimo.CC.nonageſimo.vii.die ter
tia exeunte decēbri.Mar.pmiſit ꝛc.& ali
ud repitur in hūc modū. MCC.nonage
ſimo.vii.die tertia intrante decembri.R.
pmiſit.ꝛc.Si queratur ꝙ iſtoꝝ inſtrumē
torum fuit ante factum. Rn̄deret forſan
nō bene aduertēs illud qđ dicit die ter
tia intrante.nam iſtud fuit factū in pri.
menſis aliud autē qđ dicit die tertia exe
unte fuit factum in fine menſis & tamen
decipitur taliter.rn̄dens quaſi per annū.
nam illud qđ dicit tertia die exeunte fuit
factum in principio illius anni.M.ducē
teſimononageſimo.vii.licet quaſi in fine
menſis decembris. Et aliud qđ dicit die
tertia intrante reuoluto circulo multoꝝ
menſium illius anni fuit factum quaſi in
fine eiuſdem anni.licet circa princi.men
ſis decembris. Formatur & aliud exē
plum tale pone ꝙ reperiatur quoddam i
ſtrumentum habens tempus in hūc mo
dum.MCC.nonageſimoſexto.die octa
ua exeunte decembri.R.promiſit ꝛc.& a
liud reperiatur in hunc modum.MCC.
nonageſimo.vii.vii.die.exeunte decem
bri.R.promiſit ꝛc.Si queratur quod fu
it factum ante. reſponderet forſan aliqs
illud quod fuit factum in nonogeſimo.
vi. & bene in hoc.ſed p quantum tempꝰ
ante.reſpondet̄ forſan non bene compu
tans per unum ān̄um.nā illud dicit no
nageſimo.vi.aliud dicit nonageſimoſep
timo & ſic diceret ipſe patet ꝙ illud pre
cedit iſtud bene per unum annū.ſed de
cipitur quia non aduertit ad diem inſtru
mēti illud qđ dicit nonageſimoſexto die
viii.exeunte decembri extitit factum in ul
tima die illius anni in uigilia natiuitatis
domini que eſt.viii. die exeunte decem
bri.& aliud qđ dicit.vii. die exeunte de
cembri fuit factum bene in ſequenti an
no ſed in prima die eius .ſ. in die natiui
tatis domini que eſt ſeptima exeunte de
cembri. Secundo uidendū eſt de quo
die loquatur hec lr̄a que dicit diem i no
ſtris inſtrumētis apponendum eē. circa
hoc ſcias ꝙ de duplici die i inſtrumentiſ
noſtris facere ꝯſueuimus menſionē.ſ.de
die ſolutionis faciendum.utputa cum di
citur promittis ſoluere i diem ſancti mi

UVA. BHSC. IyR_072

chaelis.uel in die ſancte Marie meſis auguſti.& de tali die non loquitur littera noſtra nam dies in qua ſolutio fieri debeat ſtatuitur & ponitur de uoluntate partium non autem de neceſſitate. nam & ſi non apponatur talis dies ualet quod agitur & eſt promiſſio & obligatio pura exquo non eſt etiam ibi aliqua cōditio & ſtatim tenetur ſoluere poſt.x.dies.ut inſti.de uerb.ob.§.omnis.facimus etiā mētionem de alio die in inſtrumētis ſcilicet de die menſis in quo fit inſtrumentum.& de iſto loquitur littera noſtra. Et circa iſtum diem de quo facimus mentionem hic.ſcias ꝙ duplex eſt dies ſcilicet naturalis & artificialis.Naturalis eſt qui habet.xxiiii.horas ut dicuut philoſophi & innuitur.ff.ad.l.iul.de adulte.l.capite & incipit ſecundum romanos in media nocte atenienſes autem incipiunt ab occaſu. babiloni ab ortu ſolis arabi a meridie ut dicit oratius in libro rerum humanarum ſecundum Io.Et in iſto die naturali poſſunt plura expediri negocia.ut pacta teſtamenta & tranſact.& ualent ac ſi in die lucis fierent.ut.C.de tranſac.l.nō minorem.&.ff.de fe.l.more romano.ibi enim legitur more romano dies a media nocte incipit & ſequentis noctis parte finitur itaqꝫ ꝙ in his.xxiiii.horis & duabꝰ dimidiatis noctibus & luce una actum ſit perinde eſt quaſi quamuis hora lucis actum ſit.Et eſt dies artificialis qui incipit in mane uſque ad ueſperas ſecundū romanam eccleſiam.ut in hymno beati ambroſii.Lucis creator ꝛc.ibi qui mane iunctum uerſperi & in princi.ueteris teſtamenti factum eſt ueſpere & mane dies unus.Item illa dies eſt ſol lucens ſuper terram.& quedam ſunt negocia que iura uoluerunt in iſta die tali artificiali tantū expediri ut patet in ſententia que de die ferri debet.ut in auten.de iudi.§.ſedebūt de uoluntate tamen partium de nocte iudicare poſſet iudex.ſed de die ex neceſſitate iudicare habet.de die ergo naturali loquitur littera noſtra que dicit diem neceſſarium eſſe in inſtrumentis publicis. alioquin ſi de artificiali uelles loqui iam

uideretur ꝙ teſtamēta pacta tranſac.fieri & notari de nocte non poſſent ꝙ non eſt ſic immo bene fieri & notari poſſunt ut ſupra dixi.Et ſi tu dicis ſi aliquis uocꝫ me d̄nocte ad aliquod teſtamentum ſcribendum quomodo apponam ego diem. Reſpondeo conſidera an ſit tunc tranſacta medietas noctis.& tunc apponas illam diem que debet incontinenti ſequi aliam medietatem noctis.ſi autem nō ſit tranſacta medietas noctis.tunc apponas diem que preteriit in continenti ante iſtā medietatem noctis.ut plene notaui.s̄.de obliga.in.§.in diem. Tertio ſciendum eſt ꝙ dies apponitur in inſtrumentis ut littera dicit diuerſis modis. Vno modo ſecundum conſuetudinem Bononienſē. ut in hoc exemplo prima die madii ſecunda die intrante madio.& ſic de ſingulis uſque ad ſedecim.trāſactis autēꝫ.xvi. ponunt exeunte madio.hoc modo quinto decimo die exeūte madio.& ſic de ſingulis uſque ad pe.in penul.dicunt pen. die madii.& in ultimo dicunt ultima die madii. & ita de ſingulis illis menſibus. qui habent.xxxi.dies.In illis āt qui habent.xxx.dies procedunt ſimiliter.uſque ad.xv.per hanc dictionem intrante. & finitis.xv.primis.deſcēdunt per alios.xv. cum dictione exeunte. ſemper tamen in prima die cuiuſlibet menſis non ponitur intrante & in penul.& ultima die nō ponitur exeunte.Alio modo ſecundum cōſuetudinem quarundam prouinciarum & locorum ponitur dies menſis ſemper per aſcenſum hoc modo prima die madii.tertia die madii & ſic de ſingulis diebus & menſibus & ſi uelles ſcire quot habet unuſquiſque menſis. collige ex his uerſibus.Iulius aprilis ſeptem nouemqꝫ trigenos.Vnum plus reliqui.ſed februarius habet octo uigenos. Cui ſibi biſextus fuerit ſuperadditur unus.Sed & tertio modo apponitur dies per quoſdam iſtrumentis publicis per kalendas nonaſ & idus & maxime in epiſtolis hodie tabelliones curiales ſic diem apponunt & talem appoſitionem diei cognoſcere utile nobis expediens eſt non tantum pro

UVA. BHSC. IyR_072

pter eius obſeruationem amplectendam
q̄tum ut ſine medicamētis itelligere poſ-
ſimus obſeruantes. Hora equidem aliq̄-
tulum eſt difficilis & obſcura in eius in-
greſſu. ſed poſt ingreſſum leuis eſt pro-
greſſus & cito patet egreſſus. circa quā
aliqua breuiter pertractanda ſūt. Et pri-
mo ad eius euidentiam ſciendū eſt ꝙ an-
nus diuiditur in duodecim menſes. men
ſis autem quilibet denominatur per klen
das nonas & ydus ad cuius denominatō
nis rationem intelligendum breuiter ſic
peruenitur. Scire debes ꝙ antiquitus om
ni menſe fiebant nundine rome quas nū
dinas romani certa die inchoabāt & cer-
ta die terminabāt quod erat damnoſum
& periculoſum mercatoribus quia cum
latrones ſcientes diem in qua uenire de-
debant ad nūdinas & etiam recedere ſta
bant parati & ſpoliabāt eos. ad quod ob
uiandum ſagacitatem quandam inuene-
runt romani mercatores. ſ. ꝙ dies men-
ſis denominentur per klendas nonas. &
ydus. & per iſtam denominationem ſta-
tuatur dies inchoationis & terminatio-
nis nundinarum. ita ꝙ latrones non poſ
ſint intelligere quādo inchoentur & qn̄
terminentur nundine. & ordinauerunt
ꝙ prima dies cuiuſlibet menſis uocen-
tur klende. Et dicūtur calende quaſi co
lende. a colo lis. nam antiqui collebant
primam diē cuiuſlibet menſis. uel dicū-
tur calende a colo grece qd' latine dici-
tur uoco nam romani habebant preco-
nes in prima die menſis pacto aſcende-
bant turrim. uel ibat per terram claman
do colo. i. uoco uos ex parte ſenatoris ad
nundinas. Sequentes autem dies cuiuſli-
bet menſis poſt primum diem denomi-
nantur noue non tamen omnes ſequen-
tes poſt primum diem. ſed quidam tan-
tum denominantur none. & quot ſint illi
dies qui ſub nomine none ſcribūtur pa
tebit iam ſtatim in uerſibus. None autem
dicuntur quaſi nundine. quia nundine ī
eis fiebant. uel qa mercatores inuitabāt
ī talibus diebus ad nūdinas. nundine in
cipiebant poſt eos ſed inaliquibus men-
ſibus nundine durabant per. iiii. dies. in

aliquibus ſex diebus & ideo ſunt aliqui
menſes qui habēt quattuor dies poſt pri
mum qui uocantur none aliqui habent
ſex poſt primum diem qui etiam uocan-
tur none. Et ſi uis ſcire qui ſunt illi men-
ſes qui habent. iiii. dies de nonis & q ſex
collige ex uerſibꝰ. Sex nonos maiꝰ octo-
bris iulius & mars. Quattuor at reliqui
tenet idus quilibet octo. poſt iſtos uero
dies qui denominantur none ſequentes ī
quolibet menſe uocantur idus & nō oēs
ſequentes ſed tantūmodo octo qui ueni-
unt poſt illas nonas uocantur idus ī quo
libet menſe. Nam quilibet menſis habet
octo dies qui uocātur idus ut patet ī uer
ſibus premiſſis & in hoc eſt conformitaſ
in menſibus. Et ſic ſi bene inſpicis quili-
bet menſis de illis qui habent quattuor
nonas uidetur habere. xiii. dies iam no-
minatos. unum qui uocatur kalende. &
quattuor qui uacant̄ none. Et octo qui
dicuntur idus. illi uero qui habēt ſex no
nas uidentur habere. xv. iam nominatos
. ſ. unum qui uocatur etiam klende & ſex
q uocāt̄ nōe. & octo uocāt̄ idꝰ. alii uero
dies q ſuperſūt a. xiii. illis menſibꝰ qui ha
bent quattuor nonas uel qui ſuperſunt a
xv. in illis qui hn̄t ſex nonas aſſumunt ſi
bi nomen a klendis menſis ſequentis. Et
denominantur etiam omnes illa denomi
natione qūa denominatur prima die ſe-
quentis menſis. ut uerbi gratia aprilis ha
bet. xiii. dies nominatos per klendas idꝰ
& nonas. ſuperſunt. xvii. qui non habēt
nomen. certe iſti aſſociant ſe cum prima
die ſequentis menſis que uocatur klēde
madii. & denominantur a klendis madii
omnes. & quia xvii. erāt & accipiūt unū
a madio ita ꝙ ſunt. xviii. nos dicimus qn̄
uolumus deſcribere decimum quartum
diem aprilis qui eſt poſt idus aprilis de-
cimooctauo Klendas madii data fuit hec
littera ideſt quartadecima die intrante a
prili. nam per decem & octo dies eſt an
te Klendas madii illa quartadecima dies
aprilis includendo in his Kldndas madii
ſubauditur enim in tali latinitate pre-
poſitio ante incluſiue. & ſic de aliis po-
ſtea. Et ſi ſcire uelis quot Klen-

UVA. BHSC. IyR_072

das habeat unuſquiſq; menſis de iſtis ka lendis. ſic a kalendis menſis ſequentis denominatis. Scias ꝙ ianuarius auguſt⁹ & december habent. xviiii. Kalendas. Iulius october martius & madius habent xvii. Kalendas. Iunius aprilis ſeptember & nouember habent. xviii. Kalendas. Februarius habet autem ſedecim Kalendas unde uerſus. Ianus & auguſtus denas no nas que december. Iulius october, mars maius ſeptemq; decemque. Iunius aprilis ſeptember & ipſe nouember. ter ſenas retinent februſque tris octo Kalendas. uel poſſes dicere ad omnia ſupradicta ſecundum doctrinam computi ꝙ in quolibet menſe ſunt tres dies tantum celebres a quibus omnes alii denominationem ſuſcipiunt. uidelicet Kalende none & idus Kalēde ſunt prima dies menſis. none ſūt quinta uel ſeptima dies menſis. & dies quidem qui ſunt inter Kalendas & nonas denominantur a nonis ſequentibus. octauus uero dies poſt nonas in quolibet mēſe dicitur idus. dies autem qui ſunt inter nonas & idus ab idibus ſequentibus denominantur. omnes alii dies qui ſequuntur idum denominantur a Kalendis ſequentibus. uerum tamen alium modum tenui. ſ. in docendo quia uidetur mihi leuior pro iuuenibus licet non ita propri⁹ Sic igitur declarata materia per regulas exemplificandum eſſet quomodo ſcribatur dies in quolibet menſe ſecundum iſtum modum. Sed cauſa breuitatis non ſum auſus dicere. in uno tamen modo d hoc dicam exempla. ſcilicet in aprili. & ſi aliquis uult plene uidere in quolibet mēſe aſpiciat in Kalendario ordinato per romanam eccleſiam. Incipio igitur exēplum ponere data fuit hec littera kalendis aprilis ideſt prima die aprilis. In nonis ſic deſcribitur. data fuit quarto nonas aprilis ideſt ſecunda die aprilis & ſub auditur prepoſitio ante incluſiue. tertio nonas aprilis ideſt tertia die aprilis. pridie nonas aprilis. ideſt quarta die aprilis Et nota ꝙ non debes dicer̄ ſecundo nonas ſed pridie nonas. & ſic etiam in idib⁹ & kalendis denominatis a menſe ſequenti nonas aprilis ideſt quīta die aprilis. In idibus autem ſic ſcribitur octauo idus aprilis ideſt ſexta die intrante aprili. ſeptimo idus aprilis ideſt ſeptima die intrante aprili. & ſic de aliis uſque ad duodecimum diem aprilis. ubi ſic ſcribitur. pridie idus aprilis. ideſt duodecima die intrante aprili. idibus aprilis. ideſt decima tertia die intrante aprili. kalende autem denominate a menſe ſequenti ſic ſcribitur. decimooctauo kalendas madii data fuit hec littera ideſt quartadecima die intrante aprili. decimoſeptimo kalendas madii. ideſt quintadecima die intrante aprili. Sextodecimo kalendas madii. ideſt quintadecima die exeunte aprili. quintodecimo kalendas madii. ideſt quarto decimo exeunte aprili & ſic de aliis uſq; ad ultimum. ibi enim dices pridie kalendas madii. ideſt ultima die aprilis. kalendas madii data fuit hec littera. ideſt prima die madii. Predicti tamen primi duo modi in principio huius. §. deſcripti in apponendo diē i inſtrumentis publicis magis commendandi & ſequendi ſunt duabus ratōnibus. Vna propter cōſuetudinem. que eos continue obſeruare uidetur. Alia quia clarius & ſine magno labore denotatur tempus inſtrumenti ꝙ lex mandare uidetur ut claro modo deſignetur tempus in inſtrumentis. Vltimus enim modus ad ſagacitatem & obſcuritatem quandam inuentus eſt. ut ſupra in principio dixi. & ad hoc eſt argu. in autenti. ut preponatur nomen imperato. §. illud. Vltimo circa diem quero ſi tabellio in nota ſeu rogatione diem appoſuit & poſtea cōficit inſtrm ſine die nunquid uideatur repetita dies. ut ſicut eſt inuenta in nota. ita apponatur & repetatur in inſtrumento uidetur ꝙ ſic. ar. ff. de edendo. l. ſi quis ex argentariis. §. ſi initium. &. ff. de damno infec. l. ſi finita §. uideamus. &. ff. de operis noui nū. l. de pupillo. §. ſi quis. Itē ſcias ꝙ ſi nō eſt dies in iſtrumentis publicis dicitur cōmuniter nō ualer̄. ut. ſ. in principio dixi licet quidā diſtinguant. ſit tale negociu3 qđ fieri debeat in ſcripturis. uel tale qđ

UVA. BHSC. IyR_072

non. Si erat tale quod exigebat ſcriptu/
ram. non ualeat. ut. C. de fide inſtrumē.
l. contractus. Si uero non exigebat. ſed
ad hoc fiebat ſcriptura ut facilius proba
retur tunc uidetur dicendum ꝙ carta ua
leat. ut. ff. de fide inſtrumē. l. pe. & ꝺ pig.
l. contrahitur. & C. fami. her. l. non ideo
quod uerum eſt etiam ſm eos ſi aduerſa/
rius confiteatur inſtrumentum. alias ſi ē
ſine die non ualet ſed ille qui utitꝰ inſtru
mento habet neceſſe producere teſtes.
Sed nunquid confecto inſtrumento ſine
die & loco qui etiam apponi debet. ut. j
iam dicam. poteſt tabellio iterum refice
re & ea apponere ſi bene recordetur de
his uidetur ꝙ ſic ſm quoſdam. ar. ff. de
uerbo. obli. l. i. circa prin. & quia ei credi
tur de his que geſſit. ut. C. ad. l. cor. de fe
ri. l. ſi quis decurio. & ff. ꝺ adulte. l. accu
ſaturus. ibi enim dicitur accuſaturꝰ adul
terii. ſi quis circa inſcriptionem errauе/
rit ſi tempora largiantur emendare non
prohibetur. Alii diſtinguunt aut incon/
tinenti ſiue ex interuallo modico & tunc
bene ualeat. an poſt magnum & tunc nō
ar. ff. de uerbo. obli. l. i. circa princi. & in
auten. de equali. doti. §. aliud. Alii dicunt
ꝙ nullo modo poteſt etiam incontinen/
ti poſtq̄ eſt facta copia parti cum functꝰ
ſit officio. argu. ff. de regu. iur. l. iudex.
Item & quia ſolis tabulariis non credi/
mus. ut in auten. de here. & fal. §. ſi uero
Item & quia quod ab initio factum eſt
in totum ſine ſuſpitione eſt. quod uero
poſtea ſuſpitione non caret. ut prealle.
auten. de equali. do. §. ne contingat. Im/
mo dicunt plures ſi publicum inſtrumē
tum factum eſt & aliquid ignoranter uel
alio modo obmiſſum ſit tabellio non po
teſt etiam de uoluntate partiū adere. ar.
predictarum legum. & ff. de rei uendica.
l. in fundo. dici tamen poteſt ꝙ ſup hec
talia non faciat ſine iuſſu & mandato iu/
dicis. cum iuſſu enim iudicis poterit for
te ſine periculo facere. argu. ff. de his qui
notan. infami. l. furti. §. qui iuſſu. & ff. de
acqua pluui. ar. l. q̄q̄ in principio. Item
in inſtrumentis publicis apponitur lo/
cus in quo lectum inſtrumentum eſt. Et
circa locum duo uidenda ſunt. ſ. primo
quare ponatur locus. ſecundo quem lo/
cum apponere debemus. De primo ſcias
ꝙ lege aliqua expreſſe non cauetur ꝙ lo
cus debeat in inſtrumentis apponi. ſed
apponitur quia conſuetudo generalis eſt
inducta. ut locus in inſtrumentis pona/
tur que eſt ſeruanda. ut. s̄. in annis domi
ni dixi. Item & licet lege non caueatur ex
preſſe ar. tamen ſūt multa in lege qđ ap/
poni debeat. ut. ff. de accuſ. l. libellorum
& inſti. de inuti. ſtip. §. Item uerborum
obligatio. & C. de contrahen. ſtip. l. opti
mam. Item ar. ad hec de teſtibus qui iter
rogantur de loco exemplo danielis in q̄
bus debet eſſe idem numerus qđ in in/
ſtrumentis. ut. C. de fide inſt ru. l. inexer
cendis. Duplicem autem locum in īſtru/
mentis apponimus. ſ. locum generalem.
nomen uidelicet ciuitatis uille uel caſtri
& locum ſpeciale in quo factū eſt inſtru/
mentum. ut i littera plene patet & eſt ar.
prohe. ſ. ꝙ locus ſpecialis eſſe debeat. ff.
de accuſat. l. libellorum. Poſt locum aūt
ponuntur teſtes i inſtrumētis circa quos
eſſent plura diſcutienda. ſed quia alibi in
ſententia noſtra eſt ſpecialis titulus de te/
ſtibus. & quia prolixitas me terret & q̄a
etiam operis me delectat concluſio hoc
loco ideo circa preſentem materiā que/
dam pauca & utilia breuiter examinabo
Sunt equidem iſta circa teſtes tangenda
ſcilicet primo quomodo teſtes in inſtru
mentis apponi debeant. Secundo quare
ponantur. Tercio quot teſtes neceſſe ſit i
inſtrumentis apponi. Quarto quales ap
poni debeant. Quinto an teſtes neceſſe
ſit ubiq; rogari. Sexto an teſtes habent
ſemper cognoſcere contrahentes in quo
libet negocio. De primo ſciendum eſt
ꝙ teſtes diuerſimode ponuntur ſecundū
diuerſas terrarum conſuetudines. uno
quidem modo ſic. preſentibus. Pe. Ma.
& Ioan. teſtibus uocatis ꝛc. alibi autem
ut florentie ponuntur ſic teſtes interue/
nerunt. petrus iohannes & martinus ꝛc.
alibi autem ſic dicitur in preſentia petri
martini & philippi teſtium uocatorum
ꝛc. non tamen refert in quā de predictis

UVA. BHSC. IyR_072

formis apponatur.nam in oībus his ſa-
tis competenter dicit̃. Sup ſcđo ſcias
ꝙ ideo teſtes in inſtrumētis publicis po
nuntur qa leges hec precipiunt alias. n.
inſtrumentis nō daretur fides.unde lex
dicit ſolis enim tabulariis non credimus
ut in autē.de here.& falſ.§. ſi uero & in
autē.de fide inſtru.§.ſed & ſi iſtrumentū
ſed uidet̃ ſoli tabellioni eſſe credendum
& in autē.de fide inſtru.§.ſi uero neq; &
C.ad.l.cor.de falſis.l.decurio.ad qđ rñ
deri poteſt diſtingue tēpus in quo cōfici
tur inſtrumentum a tempore in quo qs
uult aliquid ex inſtrumento probare pri
mo caſu ſcilicet eo tempore quo ordina-
tur inſtrumentum ſuper aliquo negocio
debent eſſe teſtes preſentes qui audiant
negocium & eorum nomina in inſtru-
mento per tabellionem ſcribi debent.ali
as non crederetur licet tabellio ſcripſiſ-
ſet tabulariis enim ſolis nō credimus.&
ita intelligitur prealle.§.ſed & ſi inſtru-
mēta.& here.& fal.§.ſi uero cum ſuis cō
cordat.In ſecundo autem caſu.ſcilicet in
eo tempore in quo aliquid ex inſtrumen
to probatur.ſubdiſtinguo quia aut con-
fitetur aduerſarius inſtrumentū eſſe ſcri
ptum per publicam perſonā ibi ſubſcri-
ptam & tunc non eſt neceſſe.ꝙ ueniant
teſtes ad probandum id qđ dicit inſtru-
mētum.immo ſoli ſcripture publice cre-
ditur dummodo nomina teſtium ſint in
ea per tabellionem ſcripta.& hoc eſt qđ
dicere conſueuimus publicis inſtrumen
tis datur pleniſſima fides ſine altero ami-
niculo.ut.C. de probatio.l.cum preci-
bus non enim nunc neceſſe eſt ut teſtes
uiuentes.uel illi.ut ſcripti uel alii ueniāt
ad deponendum & ad probādum quod
dicit inſtrumentum ſm do.Io.& ſic ſer-
uatur etiam conſuetudo generalis que
eſt optima legum interpres.licet.d.Azo.
in teſtamentis aliud ſentiat.Nam dicit ip
ſe circa materiam teſtamentoꝶ ſi eſt teſta
mentū nuncupatiuū reddatū in ſcriptis
per tabellionē non probat̃ illud per in-
ſtrumentū.ſed tantū per legittimū nume
rū teſtium.ꝓbat̃ huiuſmodi teſtamentū
nuncupatiuū.Sed & cū eſt in ſcriptis ꝓ-
batur.vii.teſtibus & p ſcripturam iſinua
tam & publicā.& ita intelligitur.C.de fi
deicō.l.fi.Item ad idem dicit ipſe duo te-
ſtes non ꝓbant teſtamentū.ergo nec in-
ſtrumentum qđ optinet uicez duorum.
ut.C.de fi.inſtru.l.in exercendis.Itē ma-
ior eſt auctoritas ſeptem teſtium q̄ unus
inſtrumenti.quia ad plus tribus teſtibuſ
equiualet tabellionis inſtrumentum.ut.
C.qui potio.in pigno. habentur.l.ſcri-
pturas.Alii ut Iohan.& hi dicunt ꝙ per
illud inſtrumentum poſſe probari. Et
eſt ꝓ eis.C.de arbi.tu.l.fi.&.C.de edic.
diui.adri.tol.l.fi.Item tot teſtium aucto
ritatem uidetur continere inſtrumentū
quos in eo fuerunt.ut.C.qui teſtamen.fa
cere poſſunt.l.hac conſultiſſimam.Item
ea que fiunt in ſcriptis probantur per
ſcripturam uel teſtes.ut in autenti.de fi-
de inſtrumen.§.ſi quis.&.§.ſi tamen.&.
C.de teſtibus.l.teſtium.nam ibi equipa-
ratur probatio ſcripture quinque teſti-
bus.ergo & econtra que fiunt ſine ſcri-
ptis probantur per teſtes uel inſtrumen
ta quia eadem eſt eorum auctoritas.ut
dicta.l.inexercendis.ut ſupra etiam di-
xi. Si autem negetur inſtrumentum
eſſe confectum per publicam perſonaȝ
ibi ſubſcriptam.tunc ſoli tabellioni ſi ſu
pereſt & haberi poteſt cum iuramento
ſibi preſtito creditur.nam ſufficit ſi di-
cat ſe ſcripſiſſe per auctorem enim in-
ſtrumenti declaratur fides & ita intelli-
gitur in preallega.l.C.ad.l.cor.de falſ.
ſi quis decurio.& in auten.de fide inſtru
mento.§.ſi uero neque.& ſi tabellio qui
ibi ſubſcriptus eſt haberi non poteſt tūc
recurritur ad comparationem littera-
rum.& no.plene in quinto capitu.ſum-
me noſtre.Sed quid ſi ueniat tabellio &
dicat ſe non ſcripſiſſe etiam illam ſuam
ſcripturam non eſſe. Reſpondetur ſcri-
ptura redditur ſuſpecta.ut.ff. quemad.
teſta.aperi.l.i.§.i. Ex ſupradictis igitur
etiam patet reſponſio ad id quod legit̃.
C.de dona.l.in donatione nam ibi dici
uidetur ꝙ teſtes non ſunt neceſſarii. qđ
doc.ita intelligunt uerum eſſe ꝙ non ſūt
neceſſarii cum ſubſcriptōnibus propria

UVA. BHSC. IyR_072

manu ſcriptis.tabellio tantū debet ſcri/
bere eorū nomina ut dictum eſt. Sup
tertio autem.ſ.quot teſtes apponi debe/
ant ſcias breuiter ꝙ i quolibet negocio
in quo non eſt certus teſtimoniorum nu
merus diffinitus duo ſufficiunt.cum plu
ralis elocutio duorum numero ſit contē
ta.ut.ff.de teſti.ubi.quibuſ autem caſibꝰ
ſit maior numerus diffinitus . colligitur
ſupra de iudici.in rubrica de teſtibꝰ.uni
us uero teſti tantū uox nunq̃ eſt perci/
pienda.ut.C.de teſtibus.l.iuris iurandi.
Sed nec inducit preſumptionem ſ̃m Ia.
ar.ff.de queſtionibus.l.maritus.ſed con
tra eſt ſ̃m Az. qa preſumptionem facit.
ar.ff.quemadmo.teſt.api.l.i.in fi.prete/
rea ſi duo plenam faciunt.ergo unus ſe/
mi plenam.Sed an tabellio computatur
in numero duorum teſtium qui ſunt ne
ceſſarii in quolibet negocio ita ꝙ preter
eum ſufficiat unus in inſtrumentis pub/
licis uidetur ꝙ ſic ſ̃m quoſdam.ut C. q
te.facere poſſunt.l.hac conſultiſſimam.
&.ff.de teſt.l.dominus. Nam his legibꝰ
dicit ꝙ tabellio computatur in numero
teſtium qui in teſtamento componendi
ſunt.Item ad hec in auten.de fide inſtru.
§.oportet. Sed.d.bandinus in hoc con/
tra & dicit ꝙ non probatur per talē ſcri
pturam licet probetur per teſtes inter
quos ſit tabellio.& qđ dicitur in.l.ſ̃.all.
ꝙ tabellio computetur in numero teſti/
um neceſſariorum in ſcriptura teſtamē/
ti ſpeciale eſt in teſtamentis.Sed aliis ſcri
pturis que fiunt ſuper illis negociis in q̃
bus duo ſufficiunt ponantur duo preter
notarium ad hoc ut per illam ſcripturā
probari poſſit . ſ̃m eum qđ ſecurius eſt
licet tamen dictum ſit ꝙ duo teſtes ſuffi/
ciunt regulariter in quolibet negocio in
quo non eſt certus numerus diffinitus
conſulo tamen noſtris tabellionibus ut
non ſemper numero neceſſario ſint con
tenti ſed plures apponant ſi copiam inue
nire poſſunt.quid enim ſi numero lega/
li tantum fuerit quis contentus & repe/
riatur ꝙ unus tunc.ſ.tempore inſtrumē
ti conditi inhabilis erat ad teſtimonium
ferendum & ſic non inuenitur numerus
teſtium neceſſariorum completus certe
res ſine periculo nō procedit .licet ſi a b
initio eſſent habiles teſtes in ſcriptura a/
liqua adhibiti & poſtea efficerent inha/
biles propter cauſam aliquam ſuperue/
nientem.utputa propter infamiam forte
uel aliam cauſam non noceret quando
probaretur per ſcripturam publicam a/
lias ſolenniter factam quemadmodum
probaretur ſi teſtes in ea contenti mor/
tui eſſent. De quarto autem.ſ. quales
teſtes apponi debeant.ſcias ꝙ apponi de
bent tales qui poſſint eſſe teſtes & non ꝓ
hibeatur a iure ferre teſtimonium.ut in/
fames & ſimiles qui ferre teſtimonium
non poſſunt.qui autem poſſunt eſſe te/
ſtes.& quibus prohibitum ſit a iure fer/
re teſtimonium.non dico quia.ſ̃.de iu/
diciis in rubrica de teſtibus inuenies de
hoc plene notatum.Denuo tamen magi
ſtraliter conſulo ꝙ in arduis & magnis
negociis & maxime in his de quibus ſpe
ratur contentio apponantur boni & di/
uites teſtes & diligentes tabellionem au/
ctorem inſtrumenti.ſi hoc commode fie
ri poteſt.nam ſi teſtes inſcripti in inſtru
mento ſicut debiles & tales qui cito cor/
rumpi poſſunt nec etiam diligant te no/
tarium forte propter aliquam utilitatem
eorum.uel forſan ut te uituperent leui/
ter deponerent contra inſtrumentum tu
um quo caſu redderetur ſuſpectum in/
ſtrumentum.nam quando omnes teſtes
inſcripti in inſtrumento dicunt contra
inſtrumentum redditur ſuſpectum. Sed
quid ſi unus teſtis de his qui ſūt in iſtru
mento ſcripti dicat contra inſtrumentū
uel teſtamentum.Reſpondet glo.ſuſpe/
ctum redditur niſi ſufficiens adhuc nu/
merꝰ remāeat.ut.ff.quēadmo.teſta.api.
l.i.in fi. Super quinto autem ſcias ꝙ
regulariter in quolibet negocio ſufficit
teſtes eſſe preſentes etiam non rogatos
& poſſunt ferre teſtimoniū ſuper illo ne
gocio cui preſentes fuerunt & ualet teſti
monium licet non fuerint rogati.ut.ff.đ
teſti.l. ad fidem. niſi in quattuor caſibus
in quibus rogati eſſe debent.Primus eſt
in teſtamentis.ut.ff.de teſt.l.heredes.§.

UVA. BHSC. IyR_072

ſi. Secūdus eſt in diuortiis.ideſt in ſepa/
tionibus matrimonioꝝ.ut.ff.de repudi.
l.nullum.Tertius eſt in ſolutōe facta cre
ditori eius debiti quod erat in ſcriptis.
Quartus eſt in confeſſione creditoris cō
ſitētis ſibi ſolutum tale debitum.ut.C.
de teſti. auten. rogati .&.l. teſtium.& in
auten.de teſti.§.& licet.Quidam tamen
dicunt ꝙ in obligationibus contractis
in ſcriptis exiguntur rogati non alias ex
preallega.§.& licet.Alii dicunt ꝙ hodie
ſemper debent eſſe rogati.ſed primum đ
iure uerius eſt.& ſic approbant glo.gene
ralis tamen conſuetudo inducta eſt ut ī
omnibus inſtrumentis ponatur teſtibus
talibus uocatis & ad hoc rogatis.& non
eſt inutile ſic ſeruare. Super ſexto ue/
ro & ultimo ſcilicet an teſtes cognoſce/
re habeant contrahentes in quo licet ne
gocio uidetur dicendum ꝙ ſic.ut.C. de
iure doli.l.ult.§.ſin autem in fi.§.ſed ibi
ſpeciale in inuentario ab herede confe/
cto ut ſint ibi teſtes qui heredem cogno
ſcant.Item & alia lege idem dicendum ui
detur ſcilicet ꝙ teſtes cognoſcere habe/
ant contrahentes.ſed ibi ſpeciale quādo
ab imperitis litterarum & in ſcriptis con
trahitur.Item uidentur adhuc id dicen/
dum.ſcilicet ꝙ teſtes cognoſcant contra
hentes.ut in auten.de teſtibus.§.i.ſed ibi
tantum per teſtes probatur.ſi autem per
inſtrumentum tunc etiam ignoti.ut ī au/
ten.de teſtibus.§.& licet.ſic ergo tribus
caſibus cognoſcere debet ſcilicet ubi im
peritus litterarum contrahit & in ſcriptiſ
& in inuentario.& ubi non ſit inſtrumē
tum ut ex predictis plene colligi poteſt.
Poſt teſtes autem ponitur ſignum &
nomen tabellionis cum ſubſcriptōe ſua.
De quibus breuiter eſt uidendum.Et pri
mo de nomine & ſubſcriptione tabellio/
nis.Debet igitur tabellio ſe ſubſcribere
& in ſubſcriptione nomen ſuum appone
re bene determinatum hoc modo. Ego
Petrus quondam Io.de unzolla imperia
li auctoritate notarius predictis omnibꝰ
preſens rogatus ſcribere ſcripſi.& quia
in hac ſubſcriptione ſunt optima uerba
ideo per ordineꝫ exponamus.Nota ergo
ex eo quod dicitur ego petrus quondam
Io.de unzola.ꝙ tabellio debet nomen
ſuum apponere bene determinatum pre
nomine autem cognomine ſiue alia ſuffi
cienti determinatione ut ſuperius dixi.&
ad hoc facit in inſti.de emptio.& uendi.
§.i.&.C.de fide inſtru.l. contractus.&
ar.ff.de codicil.l.quidam referunt. Sed
quid ſi proferatur inſtrumentum in car
ta publica uel in forma publica & đ alia
terra.unde non cognoſcitur qui ſcripſe/
rit.Reſpondet Acu.ei eſſe ſtandum ſi ap
pareat in publica forma eſſe factum nō
uiciatum in aliqua parte ſui.ut.C.đ edi.
di.adri.toll.l.fi.§.i. niſi qui hoc obiicit
probet contra.ut.C.de proba.l.ſi autem
Iteꝫ uidetur queſtio hic expediri.C.quē
admo.teſtamen.ape.l.ii.nec obſtat qua/
ſi quilibet hic poſſet obiicere quia mul/
tis modis falſitas reconuinceretur.ut in
auten.de fide inſtru.§.ſi tamen quiſq̄ in
fi.Item no.ꝙ tabelliones faciunt in ſuis
ſubſcriptionibus mentionem de officio
ſuo & unde tale habuerunt & bene non
enim ſimpliciter dicunt ego petrus not.
quaſi dicat ego ſcripſi ut notarius. quia
tale officium habeo & poſtea ſubdunt a
quo habent dicendo ab imperatore ha/
bui.uel a tali declarando a quo habue/
runt officium. Et hoc eſt quod dicunt
cottidie.petruſ.de unzolla quondam Io.
imperiali auctoritate nota. Et ſi dicatur
quomodo.tabelliones imperiali auctori
tate cum ab imperatore ut plurimum nō
creentur ſed a quibuſdam comitibus.
Reſpondeo comites faciunt ex poteſtate
& licentia ſibi ab imperatore data ut ne/
ceſſarii Imperatoris.quia eius copia ubi
que haberi non poteſt.unde cum per ali
um faciat ipſe facere uidetur.ut.ff.de ad
miniſtratio.tuto.l.ita autem.§. geſſiſſe.
ff.de ui & ui ar.l.i.§.deieciſſe. Et poſtea
ſubdunt in ſubſcriptione.predictis om/
nibus preſens.uel his omnibus interfui
ſuper quo nota ꝙ oportet ut tabellio q
debet inſtrumētum facere ſuper aliquo
negocio ſit preſens negocio inter partes
ordinato & ꝙ ipſe idem audiat ea que or
dinant partes inter ſe.Naꝫ ipſe debet idē

UVA. BHSC. IyR_072

audire uerba ꝯtractus uſq; ad finē nō āt
pōt alii audiētiā negocii ꝯmittere. Et de
illo negocio quod nunq̄ audiuit inſtr̄m
ſcribere ꝙ olim fieri poterat. ut infra iā
dicā. Itē ex eo ꝙ dicūt in ſubſcriptiōe
rogat⁹ notabis. ꝙ ad hoc ut tabellio poſ
ſit facere cartā ſup aliquo negocio debet
ſibi mādari a partib⁹. ſiue uerbo rogo. ſi
ue delego. ſiue ſimilib⁹. ut in autē. de ta
bel. §. i. Sed aliud in teſte. nā fortuit⁹ ua
let. ut. ff. de teſti. l. ad fidē niſi i quattuor
caſib⁹ i qb⁹ teſtes rogati eſſe debēt quos
ſupra notaui. Sed nu qd ē neceſſe utrū
q; ꝯtrahentiū hoc mandare. Rn̄det Az.
ſic licet forte & ſm̄ eū poſſit diſtingui. an
ſit gr̄a utriuſq; & in utriuſq; ꝑiudiciū. &
tūc oportet utrūq; mādare. ut p̄al. autē.
§. i. aut ꝓ uno tantū. & tunc ſufficit eum
mandare cui⁹ intereſt forte. n. alter nunq̄
mandaret in cui⁹ fit preiudiciū. ut. ff. de
uer. ob. l. inter ſtipulantē. §. i. Et ita ſuat
maxime in denunciatiōib⁹ q̄ fiūt ab uno
alteri ex uariis cauſis. Sed qd ſi nō inue
nitur in inſtr̄o ꝙ ſit mandatū iniunctum
a partibus. Rn̄deo ſemp preſumit eſſe in
iunctū ut in inſtit. de inuti. ſtip. §. ſi ſcri
ptū fuerit. & inſti. de fideiuſſorib⁹. §. fi.

Sup eo autē quod ultio ponitur i ſub
ſcriptiōe ſup uerbo ſcripſi. nota ꝙ tabel
lio ipſe idē habet ſcribere inſtr̄m i illo ne
gocio ſup quo mandatū habuit a parti
bus. nō aūt debet alii ſcribendū cōmitte
re. Et ſic nota ex predictis tria interueni
re debere ad hoc ut tabellio inſtr̄m ſcri
be. e poſſit. det eni prio ipſi tabellioni in
iungi ſiue mandare inſtr̄m. Itē & per ſe
mādatur ſiue iniungit ut ipſemet ſcribat
& non autē alii mandet. Itē & debet ipſe
idem audire uerba ꝯtractus uſq; ad finē.
ut hec legunt & notantur i autē. de tabel
lio. §. i. olim aūt nō erat ita ſed dū ibām⁹
ad tabellionē magiſtrū ipſe nō audiebat
nos ſed alii cōmittebat audientiā ſi uo
lebat & ille auditor nō ſcribebat ſed alii
ꝯmittebat ſcribendū & ipſe tantū audie
bat. & legitur & notat in preal. auten. de
tabellionib⁹ in prin. hodie audit āt con
tractū uſq; ad finē. & ei iniungit inſtr̄m
& per ſe ut ipſe cōponat. ut ſupra dixi &
pōt eſſe ratio ſm̄ Ac. quare nō poſſit ſic
ꝯmitti ꝙ facere inſtr̄m n̄ ꝯpetit iure ma
giſtratus. nō. n. p̄nt oēs indiſtincte facere
ſed qdam tantū ſpecialiter ad hoc ꝑ Im
peratorē electi. ergo delegari pōt. ut no.
& legit. ff. de officio ei⁹ cui mandata eſt
iuriſdictio. l. i. in prin. Et iſto eodē arg.
& aliis rationibus ſupradictis ꝓbari pōt
ꝙ tabellio n̄ poſſit rogationes ſuas in ui
ta uel etiā in morte & in ultima ſua uolū
tate ſua auctoritate propria & ſola alteri
ꝯmittere ſcribendas & in publicā formā
reducēdus ſ; quadā uia ſolēni habet hoc
facere notata i. x. ca. ſūme noſtre quā nō
recito breuitatis cā. licet in qbuſdā locis
& Florentie ꝯtrariū ſuetur. ſed qd eſt ꝙ
tota die fit florentie ibi. n. eſt aliqs tabel
lio magiſter ſtationis & tn̄ fiunt inſtr̄a p
eos q diſcipuli. ſunt. unde uidet ꝙ ma
giſter deleget ibi diſcipulū ſcribendum
& ſic uidetur ibi ſuat ꝯtra ea q̄ dicta ſūt
ſupra ſed n̄ eſt ita qa ibi audit ꝯtractum
diſcipulus & ſibi iniūgit inſtr̄m & ideo
ſcribet pōt licet & magiſter apponat ibi
ſignum ratōe maioris auctoritatis. ut. ff.
de edendo. l. ſi quis ex argētariis. §. i. nā
& quot ſigna ſunt plura i cartis tāto cau
tiora ſunt inſtr̄a ut in autē. de fide iſtru.
§. oportet. Sed qd ſi tabellio delegauerit
diſcipulū ſuū ad ꝯponendu; iſtr̄a cum
forte n̄ audiuerit nec ſibi iniunctū fuit
nunqd uiciabit inſtr̄m uidetur ꝙ nō ꝓ
pter utilitatē ꝯtrahentiū. ut in auten. de
tabell. §. pe. Sed tabellio penā patiat ſta
tutā. ut in p̄al. autē. Sed certe ibi loquit
in ciuitate ꝯſtantinopolitana tantū. Sed
qd erit in aliis Rn̄dent glo. qdā pōt dici
idem ratione ſimilitudinis ut quod ē ibi
in omni eo cui ꝯmittitur preſtet deſigna
tur ad hoc idē ſit in aliis in quolibet cui
ꝯmittat. Vel dicas ſm̄ Ac. aliud eē i aliis
quia i aliis ꝓhibet & nullo caſu ꝯcedit
& ſic in aliis ꝑpetuo ꝓhibitum ē hoc. uñ
ſi in aliis fiat ꝯtra non ualet iſtr̄m. ut. C.
de legib⁹ & ꝯſti. l. n̄ dubium. Poſtre
mo ſciēdum ē ꝙ poſt teſtes & ante ſub
ſcriptionē notarii conſueuerunt tabellio
nes ſignum ſuum apponere aliq nāq; ſi
gnum ſpeciale ab initio ſibi aſſumunt &

UVA. BHSC. IyR_072

illud poſtmodũ in ſuis apponunt inſtr̃is
& aſſumunt ſibi ab inicio ꝑlibito aliqui
eni aſſumunt ſignũ lilii.aliq manũ quã
dam.Conſulo tñ ex quo elegit tabellio ſi
gnũ aliquod & in ſuis inſtr̃is appoſuit ꝙ
non mutet illud nec modo unũ. ſignum
in uno inſtr̃o & aliud i alio poſtea pone/
re debet nã iſtud debet ſeruar̃ tabellio ꝙ
ſemp eandẽ formã ſeruet in ſubſcribẽdo
& ſignando & in uno inſtr̃o ut in aliis fa/
cere cõſueuit.ut cõparatio fieri poſſit in
ſubſcriptione & ſignis cum opus erit ut
in auten.de fide iſtru.§.ſi uero nullius.

Hec autẽ ſigna nihil ſignificant ſed iõ
ponunt̃ ut ad compationẽ faciant nã di/
cit lex ꝙ qñ fit cõparatio oportet iudicã/
tes.& ſi qua ſigna iuenerũt & ſcripta car
tis ẽt hoc requirere & in eis ꝯpationẽ
facere.ut in autẽ.de fide iſtru.§. oportet
autẽ.& ad hoc facit inſti.de publi. iudi.
§.lex cornelia.Aliqui tñ nullum ſignum
apponunt in ſuis inſtr̃is quod facere pñt
nã non precipitur oio in.l. prealleg.ꝙ
apponant̃.ſed dr̃ ibi ꝙ ſi qua ſigna i car/
tis inueniant̃ in eis fiat cõparatio. nã ad
compationẽ proſunt.& ideo utile ẽ ea ap
ponere.ꝙ uident̃ hec ſeruare dum de ta
libus ſignis in pluribꝫ locis mentionẽ fa/
ciunt.ubi autẽ cõſuetudo tenet ꝙ appo/
nant̃ apponenda ſunt.nã ꝯſuetudo i tali
bus ſpectanda & tenẽda eſt.ut in autẽ.ut
prepo.no.impa.§.ſi qua. Poſt ſignum
aũt ſpeciale & nomẽ conſueuerunt tabel
liones quaſdã alias ſuas notas cautas &
ſecretas facere.ſ.tres tractus litteris.ſ.in
una a uel b uel aliqd aliud qdˀ facere poſ
ſunt alias uolunt.que tñ note nihil ſigni
ficant.ſed ad cõparationẽ faciũt ut ſupra
dixi.In inuentario autẽ ab herede ꝓfecto
uenerabile ſignuꝫ crucis ꝑponi debet.ut
C.de iure deli.l.fi.§.ſi autẽ dubius.Idem
uiderer̃ dici ſcḋm Io.i quolibet alio inſtr̃o
quod non fit ad memoriã tantũ ſed ut cõ
tractus dicat̃ inſcriptis.ut dr̃ in uel.de fi/
de inſtru.& in autẽ.de teſti.§.i. licet hoc
de ꝯſuetudine non bñ ſeruet̃. Demuꝫ
nota ꝙ quidã tabelliones in ſuis inſtr̃is
apponunt oẽs publicationes in pricipio
inſtr̃i excepto noĩe tabellionis non autẽ
ponunt quaſdã in principio.ſ.annos dñi
inditionem & diem.que quidã denotant
tempus inſtr̃i.Et ſic in principio ponere
mus nomẽ Imperatoris & conſulis & an
num iperii ſi ꝯſuetudo conſeruaret ut ta/
lia ponerent̃ ſicut de iure apponi debẽt
ut ſupra notaui.quaſdã autẽ in fine poni
mus.ſ.locum teſtes & nomẽ tabellionis
cum ſua ſubſcriptione qdˀ ꝓbabilius ẽ.
ut in autẽ.de fide inſtru.§.ſed & ſi inſtr̃a
In ſententiis autem oẽs publicationes in
fi.ponunt̃ ut littera dicit.Et hoc de con/
tractibus pactis & inſtr̃is dicta ſufficiãt.
Quas autem gratias aut quas laudes do/
mino deo noſtro Ieſu chriſto exhiber̃ ð
beamus neqꝫ mens nr̃a poteſt concipere
nec lingua ꝓferre.ut.C.de offi. prefecti
preco.affrice.l.i. Sed licet ſic idubitãter
exiſtat tñ uiribus mentis & cordis i unũ
reſumptis ꝓut poſſibile eſt iuxta huma/
nam naturã gratias honorẽ.& laudẽ hu/
militer atqꝫ deuote reddo dño nr̃o Ieſu
xp̃o qui cuꝫ patre ſpiritu ſancto uiuat &
regnat per oia ſecula ſeculorum.Amen.

Finis.

Impreſſum uincentie per magiſtrum
henrichum de ſancto Vrſio die.xiii.men
ſis ianuarii.M.cccclxxxx.

UVA. BHSC. IyR_072

Incipit tabula rubricarum huius libri.

Tractatus artis notarie. folio.ii.
Qui poſſit eſſe notarius. folio.iiii.
Quid ſit contractus. folio.vi.
De nominato contractu. folio.viii.
De innominato cõtractu. folio.ix.
De magis innominato. folio.x.
Qui dicantur maſculi. folio.x.
De pſonis & pſonaꝝ diuiſiõe gñi. fo.x.
Perſonaꝝ q̃dã ſũt nate q̃dã naſcit̃ e.f.xi.
Omnis homo liber aut ſeruus. fo.xii.
Perſonaꝝ alie ſunt ſui iuris. folio.xiii.
Filioꝝ qdã ſũt legittĩ & naturales.f.xv.
Perſonaꝝ q̃dã ſũt legittime eta.fo.xviii.
Qui pñt & q ñ pñt ſe obligare.fo.xviii.
De ꝯtract⁹ iutilib⁹rõe pſonaꝝ ꝗ.fo.xix.
Infans. folio. uigeſimo.
Si maior infante. folio. uigeſimo.
Proximus pubertati. folio.uigeſimo.
Puberes. folio. uigeſimoprimo.
An pubes teneatur de ſuis propriis contra. folio.xxii.
De quo dãno petat̃ reſtitutio. fo.xxii.
Si minor decipiatur non reſtituitur in aliquibus caſibus. fo.uigeſimoqnto.
Si minor iurat in contractũ & uelit poſtea reſcindere contractum. fo.xxvi.
Expoſitio ſup auté. ſacra pub.fo.xxvii.
Super iſto uerbo reꝝ ſuaꝝ. fo.xxvii.
Sup uerbo cuſtodiri p̄cipim⁹.fo.xxviii.
An filiuſfa.contrahere poſſit. fo.xxvii.
An ſeruus cum domino ſuo contrahere poſſit. folio.xxxii.
An furioſus & mente captus contrahere poſſint. folio.trigeſimotertio.
Item mutus & ſurd⁹. fo.trigeſimoq̄rto.
Item prodigus. folio.trigeſimoq̄rto.
Item hereticus. folio.trigeſimoq̄rto.
Item apoſtota. folio.trigeſimoq̄rto.
De crimine leſe maieſtatis. fo.xxxv.
An mulier cõtrahere poſſit. fo.xxxv.
De contra.iutilib⁹ratione reꝝ.f.xxxviii.
Prohibita ẽ alienatio filiuſſa. fo.xxxix.
Prohibita ẽ alienatio fundi dotalis.f.xli.
Prohibita eſt alienatio illius rei quam teſtator prohibuit alienari. fo.xliii.
Rei litigioſe ꝓhibita ẽ alienatio .f.xliiii.
An ſuper re ſua propria quis poſſit contrahere. folio.xlv.
Emptio rei aliene permiſſa eſt. fo.xlvi.
Rei aliene ꝓhibita ẽ alienatio. fo.xlvii.
Inutilis eſt contractus ſuper rebus qui ĩ rerum natura non ſunt. folio.l.
Si quis ſtipulatur res que impoſſibiles ſunt. folio.quinquageſimoprimo.
Si quis ſtipulet̃ rẽ q̊ licet tũc fuerit mõ non eſt. folio q̄nquageſimoſecũdo
Si qs ſtipulatur rem que non eſt ſed futura ſperatur. folio.lii.
Prohibita eſt alienatio mãcipii fo.lii.
Que dicatur res ſacra. folio.lii.
Religioſa res eſt. folio.liii.
Sancte res ſunt. folio.liii.
Flumina publica ſunt. folio.liii.
An p̄dia eccleſie alienari poſſint.fo.liiii.
Quib⁹mõis dñia reꝝ nobiſ acq̄rũt̃.f.lv
Si theſauꝝ ĩ fundo meo iuenero. fo.lvii.
Item aluuione. folio.lviii.
Item captione hoſtium. folio.lviii.
Sine traditiõe ñ trãſfert̃ dñium.fo.lviii.
De uſucapione. folio.lviii.
De p̄ſcriptione.x.uel.xx.annoꝝ. fo.lxi.
De arrogatione. fo.ſexageſimoſcdo.
An ex ingreſſu monaſterii oĩa ingrediẽtis bona mõaſterio dedicent̃. fo.lxiii.
Quando ex teſtamento uel ab inteſtato alicui ſucceditur. fo.ſexageſimoq̄rto.
De obligationib⁹. fo.ſexageſimoq̄rto.
Naturalis obligatio eſt. folio.lxiiii.
Ciuilis obligatio eſt. folio.lxqnto.
De naturali & ciuili ſimul. folio.lxiiiii.
Que ſint obligationes que ex contract. deſcendunt. folio.lxiiiiii.
Que obligationes deſcendunt ex maleficii. folio.lxiiiiiii.
De obligationib⁹ que deſcẽdunt ex quaſi malefi. folio.lxviii.
De obligationib⁹.q̃ re ꝯtrahunt̃.fo.lxx.
De obligatõib⁹q̃ uerbis ꝯtrahũt̃.f.lxxi.
De obligatõib⁹ q̃ lr̃is ꝯtrahunt̃.f.lxxiii.
De obli.q̃ ſolo ꝯſenſu ꝯtraunt̃.fo.lxxv.
Qñ obligatio dicatur pura. fo.lxxvii.
De obliatio.q̃ ſit ſub ꝯditione.f.lxxviii.
Quib⁹ mõis uiciat̃ ſtipulatões.f.lxxviii.
Inutilis ẽ ſtipulatio rõe diſcẽſus. f.lxxix.
Inutilis eſt ſtipulatio ſuper re impoſſibili. folio.lxxx.

UVA. BHSC. IyR_072

Inutilis ē ſtipulatio ſup cā turpi.fo.lxxx.
Inutilis ē ſtipulatio ſi metu uel dolo ma-
lo fiat. folio octuageſimoprimo
Inutilis eſt ſtipulatio ratione adiectōnis
uel detractiōis.f. octuageſimoſecūdo
Alteri ſtipulari uel paciſci nemo poteſt.
fo.lxxxiii.
De renūciationibꝰ beneficioꝝ.fo.lxxxv.
De bñficio macedoniani ſe.cō.fo.lxxxv.
Quibus competit beneficium reſtitutio-
nis in integ. fo.lxxxvi.
Quibus cōpetat beneficiū ut qs cōdēne
tur inquantū facere pōt. fo.lxxxvi.
Eſt quoddā beneficium ꝙ dicit ne liber
homo. fo.lxxxviii.
Beneficiū fori ꝯpetit forēſibꝰ .f.lxxxviii.
Bñficiū priuilegii ꝯpetit clericis.f.lxxxx.
Exceptio nō numerate pecunie.fo.xciii.
Ne fideiuſſores dotium dentur. fo.xciii.
Noua ꝯſtō de pluribꝰreis debēdi.f.xciiii.
Epiſtola diui adriani. folio.xcv.
Bñficiū qď ꝯpetit fideiuſſoribꝰ .f.xcv.
Quando plures fideiuſ. ut principales
ſe ob. folio.xcvi.
Conditio indebiti. folio.xcvii.
Conditio ſine cauſa. folio.xcviii.
Exceptio doli mali. folio.xcviii.
Bñficiū fori qď ꝯpetit ſcholaribꝰ.f.xcix.
Bñficiū qď dr̄ ꝯditionis incertū.folio.c.
Bñciū iure ypothecaꝝ mulieris. folio.c.
Bñficiū iuri ypo.qď cōpetit cre.folio.ci.
Beneficium uelli.ſe.con. folio.ci.
Beneficiū qď cōpetit matri ſuſci.folio.ci.
Beneficiū redibitorie & quanto mi.fo.ci.
Ne qs uocet̄ in ius diebꝰ feriatis. fo.cii.
De pactis. folio.ciiii.
Vnde dicitur pactum. folio.ciiii.
Pactoꝝ q̄dā ſūt utilia q̄dā inuti. fo.ciiii.
Quod pactum dicatur inutile. fol.cvii.
Quādo qs ex pcō i ſe ſuſcepit for.f.cvii.
Pactū factū de dote reſtituenda.fo.cviii.
Pactū factum inter uirum & ux.fo.cix.
Pacta ab aduerſario factū mulieri ut ipa
ſit procuratrix nō ualet. folio eodē
Pactum factū de non iurādo. folio.e.
Pactū ſup precario factum.folio eodē.
Quando dicatur pactum nudū. fol.cx.
Pactoꝝ alia ꝯſiſtūt i dādo alia i fa.f.cxii.
Pactoꝝ alia expreſſa alia tacita. fo.cxii.
Quedam ſūt pacta clara quedam obſcu
ra folio.cxiiii.
Pactoꝝ alia gratuita alia nō gra.f.cxiiii.
Pacta inter aliquos facta aut eis proſūt.
folio.cxiiii.
Pactum factum uni fideiuſ.de non petē.
non pro. folio.cxv.
An pactum unius rei debendi factum al
teri proſit. folio.cxvi.
Pactum cum filio uel ſeruo factum pro
dem patri uel do. folio.cxvi.
Pactum factum ab aliquo cum procur.
prodem domino. folio.eo.
Pactū tuto.& cu. pdē pu.& adul. fo.eo.
De pena q̄ in cōtractibus apponit̄.fo.e.
Que pēa i pactiſ ſeu ꝯtractibꝰ ap.f.cxvii.
Quātū poſſit ꝺ pēa i pactis appo.cxviii.
De ſolemnitatibus que requiruntur circa
inſtrumentū.& de eius natura.f.cxix.

Incipit regiſtrum.

a	to ſcien	§.i.&.
Prima alba	ter ali	dicebat
Incipit	h	p
notaria	euictionis	dicendum
tum	creditor	& tunc
menta	ergo	blicam
b	i	q
Dixerit	doctor	ꝙ ſpále
dictum	mercio	l.qui
maior	propter	ſum fi.
c	k	r
Tenetur	re reci	l.ult.C.
ribus	capit	non autē
coram	dominium	nomen
d	l	ſ
Deceptus	ſecundo	palem
& contra	exigendi	me.Reſ
ribus	item	item
e	m	t
Peculium	que dete	illud ꝙ
aurora	tantum	frenalibus
tamen	reſponſio	patorum
f	n	u
Fidem	mandatarii	aperte
obligentur	uocatur	& per
mode	contrahenda	ꝙ agerꝑ
g	o	x
& ſuper	item	manu
	Finis	audire

UVA. BHSC. IyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

UVA. BHSC. IyR_072

ʏⁿzoɪ
DE
Notulis

Biblioteca de Santa Cruz
IyR 72

UVa. BHSC. IyR 072

·VNZOLA·ĐNOTVLIS·

UVA. BHSC. IyR 272